

MIRAS
UNIVERSITETI

Университет MIRAS

«ЖАС ЗЕРТТЕУШІ 2024»

**АТТЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-
ПРАКТИКАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯСЫНЫҢ
МАТЕРИАЛДАРЫ**

28-29 ҚАРАША 2024 ЖЫЛЫ

**МАТЕРИАЛЫ
МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ**

«МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ 2024»

28-29 НОЯБРЯ 2024 ГОДА

УНИВЕРСИТЕТ «МИРАС»

«ЖАС ЗЕРТТЕУШІ 2024»

атты халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ

28-29 қараша 2024 жылы

МАТЕРИАЛЫ

международной научно-практической конференции
«МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ 2024»

28-29 ноября 2024 года

II ТОМ

Педагогика және психология / Педагогика и психология

ШЫМКЕНТ

ЖЫЛ БОЙЫ ТҮСІҢІЗ

357 000Т-ден
БАСТАП ОҚЫТУ

БАКАЛАВР
дәрежесінің оқу
мерзімі 2 жыл

БАКАЛАВРИАТ
от 2-х лет

ҚАШЫҚТЫҚТАН
оқыту

ОНЛАЙН
обучение

ҰБТ ТАПСЫРМАЙ
оқуға түсу мүмкіндігі
қарастырылған

ПОСТУПЛЕНИЕ
без ЕНТ

ОБУЧЕНИЕ ОТ
357 000Т
ПОСТУПАЙТЕ КРУГЛЫЙ ГОД

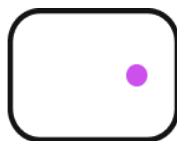
WWW.MIRAS.APP

[MIRAS.EDUCATION](https://www.instagram.com/miras.education)

Call-center:+7 (775) 007-30-01

ONLINE TYCY

TABYS.ME

Miras Университетінен ерекше ұсыныс!

Шақырылған әрбір талапкерге **100 000** теңгеден бастап табыс табыңыз. Толығырақ Tabys.me веб-сайтында.

Қаржылық тәуелсіздік пен қосымша табыс алу мүмкіндігін жіберіп алмаңыз! Бізге дәл қазір қосылыңыз және Tabys.me арқылы ақша табыңыз.

Уникальное предложение от Университета Miras!

Зарабатывайте от **100 000** тенге за каждого приглашенного абитуриента. Подробнее на сайте Tabys.me.

Не упустите свой шанс на финансовую независимость и дополнительный доход! Присоединяйтесь к нам прямо сейчас и начните зарабатывать с Tabys.me!

УДК 001
ББК 72
Ж 33

Жас зерттеуші 2024: Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясы материалдары. – Шымкент, 2024. – Т. 2. Педагогика және психология – 528 б.

Молодой исследователь 2024: Материалы международной научно-практической конференции. – Шымкент, 2024. – Т. 2. Педагогика и психология – 528 с.

Редакция алқасы (*редакционная коллегия*): Н.Ғ.Халықберген, А.Б-П.Даниярова, И.Ю.Хан, Т.С.Митрошенко, А.В.Роговой, С.Ж. Көшкінбаев, Г.П.Коптаева, Д.Б.Ешенкулова, М.Т.Сулейменова, Ж.А.Жуматаева, Д.С.Абдуллина, М.А.Усербаева.

ISBN 978-601-82177-6-0

«Жас зерттеуші 2024» атты халықаралық ғылыми- тәжірибелік конференциясының материалдарында бизнес және басқару, туризм және қонақжайлылықты басқару, ақпараттық және телекоммуникациялық жүйелер, физика, құқықтану, педагогика және психология, филология, дизайн және көркем еңбек, дене шынықтыру және спорт, бастапқы әскери дайындық, химия және биология бағыттарының дамуы бойынша ғылыми еңбектер жарияланды.

В материалах международной научно-практической конференции «Молодой исследователь 2024» опубликованы научные труды по развитию следующих направлений: бизнес и управление, туризм и управление гостеприимством, информационные и телекоммуникационные системы, физика, юриспруденция, педагогика и психология, филология, дизайн и художественный труд, физическая культура и спорт, начальная военная подготовка, химия и биология.

УДК 001
ББК 72

ISBN 978-601-82177-6-0

© Университет «Мирас», 2024

БАСТАУЫШ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ МҮМКІНДІКТЕРІ

Мадикасимова Р., Мұратова Ж.Б, Әбдрахман Ұ.М.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье представлена возможности повышения познавательной активности детей младшего школьного возраста.

Summary: The article presents the possibilities of increasing the cognitive activity of primary school children.

Бастауыш сынып оқушыларының танымдық іс-әрекеті олардың дамуының маңызды аспектісі болып табылады, бұл оқу іс-әрекетінің сәттілігіне және өмірлік дағдылардың қалыптасуына әсер етеді. Бұл жаста балалар қоршаған әлемді белсенді түрде зерттеп жатыр, ал біздің міндетіміз-олардың қызығушылықтарын бағыттау және танымдық қабілеттерін дамыту. Балалардың танымдық белсенділігін арттыруға көмектесетін әртүрлі әдістер мен тәсілдерді қарастырайық.

1. Оқыту әдісі ретінде ойнаңыз

Ойын-балалардың назарын аударудың және олардың танымдық белсенділігін ынталандырудың ең тиімді әдістерінің бірі. Бұл балаларға тек көңіл көтеруге ғана емес, сонымен бірге оқуға да мүмкіндік береді. Білім беруде рөлдік ойындар, үстел ойындары және зияткерлік жарыстар сияқты ойын технологияларын қолдану оқу материалына деген қызығушылықтың дамуына ықпал етеді. Тиісті болуы мүмкін: Логикалық ойлауды және стратегиялық жоспарлауды дамытатын үстел ойыны.

Балаларға әлеуметтік рөлдерді түсінуге және қиялын дамытуға көмектесетін рөлдік ойындар. Балалар өз білімдерін іс жүзінде қолдана алатын сабаққа арналған тақырыптық ойындар.

2. Жоба қызметі.

Жобалық іс-шаралар балаларға ұжымда жұмыс істеуді үйренуге, сыни ойлау мен шығармашылықты дамытуға көмектеседі. Жобаларды аяқтаған кезде балалар өздерін қызықтыратын тақырыптарды зерттей алады, бұл олардың белсенділігін айтарлықтай арттырады. Жобалық қызметтің негізгі кезеңдері: тақырыптың балалар үшін қызықты болуы маңызды. Ақпарат көздерімен жұмыс, алынған мәліметтерді талқылау. Бұл ауызша презентация немесе постер немесе мультимедиялық жоба жасау болуы мүмкін [1].

Заманауи технологиялар оқытудың жаңа көкжиектерін ашады. Интерактивті тақталарды, білім беру қосымшалары мен платформаларын пайдалану танымдық белсенділікті едәуір жақсарта алады: Виртуалды турлар балаларға әртүрлі жерлерге "баруға" және олар туралы көбірек білуге мүмкіндік береді.

Білім беру платформаларында балалардың білім деңгейіне бейімделетін тапсырмалар мен ойындар ұсынылады.

4. Мотивация және қолдау.

Балалардың білім алуына мүмкіндік беріп қана қоймай, оқуға деген ынтасын қалыптастыру да маңызды. Бұған қол жеткізуге болады: Мадақтау және мадақтау. Балалар өздерінің күш-жігерінің бағаланғанын сезінуі керек.

Позитивті білім беру ортасын құру. Мұғалімдер мен ата-аналардың достық қарым-қатынасы оқуға деген қызығушылықты қалыптастыруға ықпал етеді. Қызықты сұрақтар қойыңыз. Бұл балаларды жауап іздеуге және тақырыпты тереңірек зерттеуге шақырады.

5. Жұмыс дәптері және бояу кітаптары.

Арнайы жұмыс дәптерлерін және білім беру мазмұны бар бояу кітаптарын пайдалану балаларға ойын түрінде оқуға мүмкіндік береді, бұл олардың оқуға деген қызығушылығын арттырады. Бұл сонымен қатар моториканың дамуына және зейіннің шоғырлануына ықпал етеді. Бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігін арттыру қиын, бірақ маңызды міндет. Ойын, жобалық іс-шаралар, заманауи технологиялар және қолдау сияқты әртүрлі әдістердің көмегімен балалар тек білім алып қана қоймай, сонымен қатар оқу үдерісінен ләззат алатын білім беру ортасын құруға болады. Танымдық белсенділіктің жоғарылауы нәтижесінде балалар сыни тұрғыдан ойлауды, шығармашылықты дамытады, оқуда тәуелсіз болады. Виртуалды турлар балаларға мұражайларды, көрмелерді және табиғи аумақтарды сыныптан шықпай-ақ зерттеуге мүмкіндік береді. Бұл олардың әлем туралы түсінігін кеңейтеді және білім беру тақырыптарын терең түсінуге ықпал етеді [2].

Білім беру қосымшалары мен бағдарламалары оқу процесін серпінді және қызықты етуге көмектеседі. Балалар проблемаларды шеше алады, викториналар өткізе алады және олардың тәуелсіздігі мен мотивациясын дамытатын интерактивті тапсырмаларға қатыса алады.

Сабақтарды геймификациялау, ойын элементтерін оқу процесіне енгізу оқуды қызықты шытырман оқиғаға айналдыруға көмектеседі. Ұпайларды, деңгейлерді және жетістік марапаттарын пайдалану балаларды белсенді қатысуға ынталандырады.

4. Оқытудың әртүрлі әдістері.

Оқытуда әртүрлі әдістер мен тәсілдерді қолдану балалардың жеке ерекшеліктері мен қызығушылықтарын ескеруге көмектеседі. Бұл мыналарды қамтуы мүмкін. Мультимодальды тәсіл: визуалды, есту және кинестетикалық тәсілдердің жиынтығы. Мысалы, балалар белсенді қатыса алатын және тәжірибе жасай алатын бейне, аудио материалдар мен практикалық сабақтарды пайдалану.

Жобалық зерттеу әдісі: балаларды тақырыптарды өз бетінше немесе топта зерттеуге ынталандыру, бұл олардың ақпаратпен жұмыс істеу және сыни тұрғыдан ойлау қабілетін дамытады. Интерактивті әңгімелер мен пікірталастар: ашық диалог атмосферасын құрыңыз, онда балалар сұрақтар қойып, өз ойлары мен ойларымен бөлісе алады.

5. Ата-аналардың қатысуы.

Ата-аналармен бірлесіп жұмыс жасау танымдық белсенділікті едәуір арттыра алады. Ата-аналарды оқу процесіне тарту үй мен мектеп арасында берік байланыс орнатады. Мұны арқылы жасауға болады: Ата-аналар конференциялары мен семинарлары, онда ата-аналар оқуға қатыса алады, өз білімдері мен дағдыларын балалармен бөлісе алады.

Ата-аналардың қатысуымен экскурсиялар мен саяхаттар: табиғатқа, мұражайларға немесе ғылыми көрмелерге бірлескен саяхаттар тақырыпты түсінуді тереңдетеді және ортақ естеліктер жасайды. Үйде оқытуды қолдау: ата-аналар балаларға үй тапсырмалары мен жобаларына көмектесе алады, оқуға деген қызығушылықты арттырады [3].

6. Эмоционалды жайлы орта жасаңыз.

Балалардың эмоционалды жағдайы олардың танымдық іс-әрекетінде маңызды рөл атқарады. Балалардың өздерін қауіпсіз және сенімді сезінетін ортаны құру олардың оқуға деген құштарлығын едәуір арттырады. Бұл мыналарды қамтиды: Қолдау атмосферасы: балалардың өзіне деген сенімділігін арттыруға көмектесетін сынның орнына оң пікірлер мен жігерлендірулерді қолдану. Эмоциялармен жұмыс: балаларды өз эмоцияларын тануға және басқаруға үйрету, оқу процесінде қиындықтар мен күйзелістерді оңай жеңуге көмектесу.

Ынтымақтастықты ынталандыру: топтық жұмысты ынталандыру және сыныпта бір-біріне қолдау көрсету, командалық рухты қалыптастыру және балалар арасындағы қарым-қатынасты жақсарту. Бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігін арттыру әр түрлі әдістер мен тәсілдерді қолдануды қажет ететін күрделі міндет болып табылады [4]. Ойын, жобалық іс-әрекеттің, заманауи технологиялардың, әртүрлі әдістердің және ата-аналардың араласуының үйлесімі балалардың жан-жақты дамуына ықпал ететін бай білім беру ортасын жасайды. Жайлылық пен эмоционалды жағдайға қамқорлық жасай отырып, біз балаларды жаңа нәрселерді зерттеуге және олардың шығармашылық әлеуетін дамытуға шабыттандыра аламыз.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Стадник М.В. Использование медиауроков для развития мышления младших школьников. Библиотека сообщества учителей начальных классов. Образовательный портал «Сеть творческих учителей», 20018.
2. Захарова Н.И. Внедрение информационных технологий в учебный процесс. Журнал «Начальная школа» № 1, 2015.
3. Учебные материалы: уроки, картинки, виджеты. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.smartboard.ru/> (дата обращения 15.06.2016).
4. Асмолов А.Г. Как проектировать универсальные учебные действия в начальной школе: от действия к мысли: пособие для учителя / А.Г. Асмолов, Г.В. Бурменская, И.А. Володарская. – М., 2008. – 231 с.

ПРИМЕНЕНИЕ АРТ-ТЕРАПИИ В КОРРЕКЦИИ ПОВЕДЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Майтесян Л.С., Юсупова Э.С., Бахтиярова Н.Т.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақала бастауыш сынып оқушыларындағы мінез-құлық бұзылыстарын түзетудің тиімді әдісі ретінде арт-терапияны қолдануға арналған. Арт-терапия сурет салу, мүсіндеу, құм терапиясы және музыкалық терапия сияқты формаларды қамтиды, бұл балаларға эмоцияларын білдіруге және шығармашылық белсенділік арқылы ішкі қақтығыстарды жеңуге мүмкіндік береді. Бастауыш мектеп жасында, әсіресе балаларға өзін-өзі көрсету тәсілдері мен эмоцияларын басқару дағдылары қажет болған кезде, арт-терапия әсіресе пайдалы болады.

Summary: The article is devoted to the use of art therapy as an effective method for correcting behavioral disorders in younger schoolchildren. Art therapy includes forms such as drawing, modeling, sand therapy and music therapy, which give children the opportunity to express their emotions and cope with internal conflicts through creative activities. In primary school age, when children especially need ways of self-expression and skills to manage their emotions, art therapy is especially useful.

Арт-терапия служит действенным инструментом для коррекции поведения младших школьников, сосредоточенным на развитии их эмоциональной сферы и навыков саморегуляции. Применяя разнообразные творческие методики, учитель может не только помочь ребенку осознать и принять свои чувства, но и содействовать формированию таких важных качеств, как терпение, самоконтроль и коммуникативные способности.

Арт-терапия становится необходимым средством, способствующим более успешной адаптации детей в школьной среде и улучшению их социальных навыков, что играет основополагающую роль в их гармоничном личностном и социальном развитии [1].

Младший школьный возраст (от 6 до 10 лет) отличается высокой активностью и яркими эмоциональными реакциями на внешние факторы. В этот период дети начинают активно осваивать социальные навыки и нормы поведения, что может привести к повышенной тревожности, агрессивности, затруднениям в общении, импульсивности и другим видам нарушений поведения. Эти трудности способны спровоцировать конфликты как со сверстниками, так и с педагогами, а также создавать преграды в учебе и социальной адаптации [2]. Арт-терапия для детей младшего школьного возраста, чей эмоционально-волевой аспект находится в процессе формирования, имеет несколько направлений:

- *Снижение уровня тревожности и агрессии* — через творчество ребёнок получает возможность безопасно выразить подавленные чувства.

- *Коррекция импульсивности* — занятия арт-терапией способствуют развитию навыков самоконтроля и упорядоченности действий у детей.

Развитие эмоциональной грамотности — занимаясь рисованием, лепкой и музыкой, дети обучаются осознавать и коммуницировать свои эмоции, что является важным этапом формирования саморегуляции.

Улучшение социальных навыков — взаимодействие в процессе арт-терапии позволяет детям учиться сотрудничать, уважать личные границы друг друга и лучше понимать эмоции окружающих [3].

В качестве средства коррекции поведения младших школьников можно использовать такие приемы арт-терапии, как рисование и раскраски, другие приемы арт-терапии. Самым простым и несложным способом ребенок может выразить свои эмоции и внутренние мысли, используя цвета, линии и формы. Дети могут лучше понять свои эмоции, развить навыки контроля над поведением и снизить тревогу, рисуя и визуализируя свой опыт [4].

Арт-терапию иногда используют как средство коррекции поведения, но работать с детьми приходится неохотно. Склонные к тревоге дети, как правило, сопротивляются новой школьной среде и могут стать замкнутыми. Арт-терапия посредством рисования и лепки позволяет детям преодолеть тревогу, стать более эмоционально подготовленными и глубже понять свои эмоции, а также преодолеть страхи и неуверенность. Враждебное поведение компенсируется агрессивным поведением. Детям, демонстрирующим агрессивное поведение, часто трудно контролировать свои эмоции и импульсивные реакции, особенно если они были агрессивны [5].

Арт-терапия может дать младшим школьникам значительные преимущества по сравнению с традиционными методами коррекции, в том числе возможность безопасно и доступно проработать эмоции. Запуск воображения и творческого мышления путем его стимулирования, что полезно как для поведенческого развития, так и для развития. Участие в косвенном обмене чувствами и опытом, особенно с детьми, которым может быть сложно поделиться своими чувствами без прямого вмешательства. Игровые компоненты игр помогают детям оставаться активными и мотивированными в течение дня. Я считаю, что это хорошая отправная точка для всего моего общения [6].

Арт-терапия — это процесс, который наряду с эмоциональным развитием способствует развитию когнитивных способностей ребенка, включая память, внимание, пространственное восприятие и планирование, а также повышает способность ребенка обращать внимание и удерживать его. Занятия лепкой и рисованием, такие как скульптура и рисование, помогают учащимся развивать мелкую моторику и пространственное мышление, которые имеют решающее значение для решения более сложных академических задач, таких как письмо и чтение. Когнитивные навыки, которые связаны с общими академическими успехами, помогают детям концентрироваться на задачах и самоконтроле, а также повышают их способность концентрироваться на других видах деятельности [7].

Список использованной литературы:

1. Грехова, Н. Ю. Арт-терапия в коррекции эмоционально-волевой сферы младших школьников // Психология образования в XXI веке. — 2019. — № 2. — С. 45-52.
2. Дубровина, И. В. Арт-терапия в образовательном процессе: теория и практика. — М.: Просвещение, 2020. — 284 с.
3. Зиминая, Л. А. Особенности арт-терапевтической работы с младшими школьниками с нарушениями поведения // Психологическая наука и образование. — 2021. — № 4. — С. 89-96.
4. Карпинская, Е. Н. Методика использования арт-терапии в работе с тревожными детьми // Вестник психологии. — 2020. — № 3. — С. 25-32.
5. Копытова, Т. А., Лазарева, Н. В. Арт-терапия в практике коррекционной работы с детьми с агрессивным поведением. — СПб.: Речь, 2019. — 180 с.
6. Михайлова, С. И. Основы арт-терапии в работе с младшими школьниками. — М.: ВЛАДОС, 2021. — 272 с.
7. Петров, А. П. Терапия сказками и рисованием в коррекционной работе с детьми младшего возраста // Педагогическая психология. — 2022. — № 5. — С. 50-59.

ОӘЖ 371

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӘРТҮРЛІ ТҮРЛЕРІНЕ АРНАЛҒАН ЖЕКЕ ТАПСЫРМАЛАР ЖҮЙЕСІН ӘЗІРЛЕУ

Малик А.Б., Бастамбек А.Қ., Дәулетиярова М.М.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассмотрено процесс формирования математической функциональной грамотности у учащихся начальных классов, а также подробно описаны особенности разработки и классификация заданий, направленных на развитие этой грамотности.

Summary: The article examines the process of developing mathematical functional literacy in primary school students, and also describes in detail the features of the development and classification of tasks aimed at developing this literacy.

Математиканы оқытуда дифференциация мәселесі ерекше орын алады, ол осы оқу пәнінің ерекшелігімен түсіндіріледі. Математика мектептегі ең қиын пәндердің бірі және көптеген оқушыларға қиындық туғызады.

Осыған байланысты мұғалім сабақта әрбір адамның психикалық дамуына оңтайлы жағдай жасауы қажет. Бұл математика сабақтарында барлық оқушылар өздерін жайлы сезінетін сараланған оқытуды қолдануға әкеледі.

Математиканы оқыту процесінде деңгейлік дифференциацияның әртүрлі ұғымдары және оны жүзеге асыру жолдары бар. Олардың кейбіреулерін қарастырайық. В.Г.Болтянский мен Г.Д.Глейзер [1] дифференциация критерийі мектеп оқушыларының математика курсына оқуға қатынасы болатын тұжырымдаманы ұсынады. Бұл жұмыс математикадағы білімнің үш деңгейін анықтайды: жалпы мәдени, қолданбалы және шығармашылық.

Жалпы мәдени деңгей оқушылардың негізгі идеялар мен курсты түсінуді және оларды түсіндіре білуді талап етеді. Қолданбалы курс осы идеяларды терең түсінуді, негізгі фактілердің дәлелді иллюстрациясын және алған білімді

әртүрлі өмірлік жағдайларда қолдана білуді қамтамасыз етеді. Шығармашылық деңгейде оқушылар негізгі дәлелдемелерді жүргізе алуы керек.

Жалпы мәдени деңгей тобын математика жалпы дамудың элементі ғана болып табылатын және олардың одан әрі өндірістік іс-әрекетінде елеусіз дәрежеде қолданылатын оқушылар құрауы керек. Қолданбалы деңгей тобына математика кәсіби қызметінде маңызды құрал болатын оқушылар кіруі мүмкін. Шығармашылық деңгей тобы математиканы (немесе оған жақын білім салаларын) болашақ іс-әрекетінің негізіне алатын оқушылардан тұруы керек.

Оқу іс-әрекетінің формалары тұрғысынан математиканы оқытудың деңгейлік саралау тұжырымдамасы Р.А.Утееваның зерттеуінде жасалған. Тұжырымдамада оқушылардың типологиялық тобының ерекшеліктерін ескере отырып құрастырылған сараланған тапсырмалар бойынша оқушылардың өзіндік жұмысы қарастырылған. Топтар пән бойынша білімдері мен дағдыларының «бірдей» деңгейі және олардың меңгеру деңгейі бар оқушыларды біріктіреді. Бұл жағдайда оқу әрекетінің екі түрі қолданылады:

1) топ – бір типологиялық топтың оқушылары тапсырманы ұжымдық түрде орындайды, әрқайсысы 3-4 адам; әр топқа есеп ұйымдастырды

2) жеке – тапсырманы жеке орындау; Әр оқушының жұмысы тексеріліп, бағаланады.

Бұл зерттеуде Р.А.Утеева білімнің төрт деңгейін анықтады: ең төменгі, негізгі, тереңдетілген, жоғары.

Деңгейді саралау моделі келесі принциптерге негізделген:

1. Әр типологиялық топ оқушыларының оқу мақсаты мен белсенділігі.

2. Әр типологиялық топ оқушыларының дербестік дәрежесін біртіндеп арттыру.

3. Оқытудағы оқу іс-әрекетінің дифференциалды және дифференциалды түрлерінің арақатынасы

Деңгейлік дифференциацияны жүзеге асырудың негізгі жолы ретінде мобильді топтарды құруды Г.Д.Дорофеев, Л.В.Суворова, В.В. Топтарға бөлу міндетті дайындық деңгейіне жету критерийі негізінде жүзеге асырылады. Қажет болған жағдайда авторлар теңестіру топтары мен озық топтарды ажыратуды ұсынады.

Міндетті оқыту нәтижелеріне сүйене отырып, А.Н.Капинос деңгейлік саралауды жүзеге асыруды ұсынады [2]. Автор «материалды меңгеру қарқыны» және «алған білім мен дағдыларды өз бетінше қолдана білу» көрсеткіштерін ескере отырып, оқушылардың төрт тобын анықтады. А.Н.Капиносның пікірінше, бұл әдіспен оқытудың мәні оқушыларының талап етілетін нәтижелер негізінде күрделі мәселелердің шешімін өз бетінше табу дағдыларын жүйелі түрде дамыту болып табылады.

Педагогикалық энциклопедиялық сөздікте [3] оқу қабілеті – бұл оқушының оқу мазмұнын игеру жылдамдығы мен сапасының жеке көрсеткіштері. Кез келген материалды меңгеру қабілеті ретінде жалпы оқу қабілеттілігі және оқу материалының белгілі бір түрлерін (жаратылыстану курстарының тараулары, өнер түрлері, практикалық іс-әрекеттер) меңгеру

қабілеті ретінде арнайы оқу қабілеті болып ажыратылады. Оқыту қабілеті жеке тұлғаның танымдық процестерінің (қабылдау, елестету, есте сақтау, ойлау, зейін, сөйлеу), мотивациялық-еріктік және эмоционалдық сфераларының даму деңгейіне, сондай-ақ олардан туындайтын оқу әрекетінің құрамдас бөліктерінің дамуына негізделеді.

Қазіргі дидактикада міндетті және таңдау, аудиториялық және үйдегі сабақтарды қамтитын оқытудың ұйымдастырушылық формалары фронтальды, топтық және жеке болып бөлінеді.

Оқытуды ұйымдастырудың фронтальды түрі – бұл барлық оқушылар бір мезгілде барлығына ортақ бір жұмысты орындайтын және оның нәтижелерін бүкіл сынып талқылайтын, салыстыратын және жалпылайтын мұғалім мен оқушылар арасындағы әрекеттің бұл түрі. Мұғалім бір уақытта бүкіл сыныппен жұмыс істейді. Бұл мұғалім мен оқушылар арасында, сондай-ақ оқушылар арасында ерекше сенімді қарым-қатынас пен қарым-қатынас орнатуға ықпал етеді.

Бұл келесідей болуы мүмкін:

- 1) әңгімелесу;
- 2) талқылау;
- 3) салыстыру;
- 4) диктант және т.б.

Бұл жұмыс формасы сізге мыналарды жасауға мүмкіндік береді:

1) сыныппен сенімді қарым-қатынас орнату, өйткені оқушы өзінің әңгімесі, түсіндіруі немесе әңгімесі арқылы сынып оқушыларының жұмысына қатысады;

2) оқушылардың іс-әрекеті мен танымдық қызығушылықтарын белсендіру.

Оқытуды ұйымдастырудың фронтальды түрі мұғалімнен бүкіл сыныптың жұмысын ұйымдастырудың үлкен қабілетін, барлық оқушыларды шыдамдылықпен тыңдауды, олардың жауаптарын әдептілікпен түзетуді және т.б.

Тәрбие жұмысының бұл формасының да бірқатар кемшіліктері бар. Мұнда оқушылардың жеке ерекшеліктері ескерілмейді, соның салдарынан дайындық деңгейі төмен оқушылар материалды нашар меңгереді, ал мықты оқушылардың қабілеттерін арттыруға мүмкіндіктері болмайды.

Сабақта оқытуды ұйымдастырудың жеке түрін қолдану деңгейлік саралауды жүзеге асырудың тиімді жолдарының бірі болып табылады.

Оқу материалының мазмұны арқылы оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік беретін құрал жағдайын, мазмұнын, күрделілігін және т.б. баяндау формасы бойынша ерекшеленетін тапсырмалар болып табылады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Урбан М.А. Теоретические основания формирования математической функциональной грамотности учащихся на I ступени общего образования. Печатковая школа. -2022, №6. –24-31 с.

2. Оспанова Л. Б. Оқу процесінің тиімділігін арттырудағы мектеп ортасының рөлі. Астана: Оқу баспасы, 2017.
3. Талызина, Н.Ф. Педагогическая психология: Учебное пособие / Н.Ф. Талызина. - М.: Академия, 2015. - 224 с.

ОӘЖ 373.3

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕГІ ЖАЗБАША ЖҰМЫСТАРҒА НЕГІЗДЕЛГЕН САУАТТЫЛЫҚТЫ ОҚЫТУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Мамекова А.Н., Бердуақас А.Б., Муратбай Б.Ж.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются пути обучения грамоте как средства овладения детьми начальными навыками правильного чтения и письма, так и средства формирования их мышления и развития речи. Также в статье проведен теоретический анализ методов обучения грамоте.

Summary: The article discusses ways of teaching literacy as a means of mastering children's initial skills of correct reading and writing, as well as means of forming their thinking and speech development. The article also provides a theoretical analysis of literacy teaching methods.

Сауаттылыққа үйрету - оқушылардың мектеп оқуының ерекше кезеңі. Бұл кезең бастаушы оқушыны қарапайым оқуға және жазуға үйрету үшін ғана емес, сонымен қатар оны өмірдің жаңа саласына енгізу және мектептің толыққанды өмірін қамтамасыз ету, бастауыш және кейінгі сыныптардағы барлық оқу пәндерін сәтті игерудің берік негізін қалау үшін арналған.

Осылайша, сауаттылыққа үйрету бірінші сынып оқушысының бүкіл мектеп даналығын игерудегі бастапқы кезеңге айналды. «Оқу – білім бұлағы» – қазақ мақал-мәтелінде сауаттылыққа үйретудің маңыздылығына деген танымал көзқарас осылай жазылған.

«Сауат ашу, білім ретінде, – деп жазды К. Д. Ушинский, - кез-келген дұрыс білім берудің қажетті бастамасы бар». Бұл дегеніміз, бұл сауаттылыққа үйрету процесінде, ең алдымен, бастауыш жалпы білім берудің мемлекеттік білім беру стандартының негізінде жатқан жүйелік-белсенділік тәсілінің ережелерін жүзеге асыру жатыр [1]:

1) білім алушылардың жеке, жас және психологиялық ерекшеліктерін, білім беру мен тәрбиелеудің белгілі бір мақсаттары үшін қызмет түрлері мен қарым-қатынас нысандарының рөлі мен білімін және оларға қол жеткізу жолдарын есепке алу,

2) мектепке дейінгі және бастауыш жалпы білім берудің сабақтастығын қамтамасыз ету.

Дайындық кезеңінде сауаттылыққа үйрету сабақтарында оқушылардың жалпы сөйлеу дағдыларын қалыптастыру, есту және визуалды қабылдауды дамыту, айтылу мен кеңістіктік бағдарлауды жетілдіру, сондай-ақ қолдың кішкентай бұлшықеттерін дамыту бойынша жұмыс басталады. Оқыту қоршаған

шындықтың пәндерімен және құбылыстарымен танысу, Дидактикалық ойындарды ұйымдастыру процесінде жүзеге асырылады.

Сауаттылық-бұл мәтіндерді оқу және жазу, өз ойларын жазбаша түрде жеткізу, оқу кезінде жеке сөздер мен сөйлемдердің мағынасын ғана емес, мәтіннің мағынасын да түсіну, яғни жазбаша сөйлеуді меңгеру.

Балаларды сауаттылыққа үйрету балалардың сөйлеуін дамытуда ерекше орын алады.

Оның оқу мен жазудағы ғана емес, жалпы қазақ тілін меңгерудегі жетістіктері баланың грамотаға қалай енгізілетініне байланысты.

Сауаттылықты игерудің күрделі процесі бірнеше кезеңге бөлінеді, олардың көпшілігі мектепке тиесілі. Бірақ мектепте сауаттылықты табысты ету үшін балабақшада қалыптастыру дағдыларының бір бөлігі қажет.

Қазіргі балалардың оқуға деген ерекше қызығушылығы және ата-аналардың әлеуметтік тапсырысы балаларды балабақшада сауаттылыққа үйретуға арналған сабақтардың мазмұнын өзгертуге әкелді. Бұрын балалар мен мектепке дейінгі тәрбиешілердің алдына қойылмаған міндеттер пайда болды. Бірінші кезектегі міндеттердің қатарына мектеп жасына дейінгі балаларды оқуға үйрету жатады.

Ересектер оқу мен жазудың баланың дамуының белгілі бір деңгейін (психологиялық, физиологиялық және лингвистикалық) қажет ететін күрделі дағдылар екенін түсінуі керек. Әр баланың сөйлеу және тілдік дамуы оның жас ерекшеліктері мен жеке ерекшеліктері аясында біркелкі жүруі керек.

Сауаттылыққа үйрету-бұл ең алдымен балалардың дұрыс оқу мен жазудың бастапқы дағдыларын игеру құралы, сонымен бірге бұл олардың ойлауын қалыптастыру және сөйлеуді дамыту құралы [2, 3].

Балаларды сауаттылыққа үйрету балалардың сөйлеуін дамытуда ерекше орын алады.

Білім алушылар оқу мен жазудың баланың белгілі бір даму деңгейін (психологиялық, физиологиялық және лингвистикалық) қажет ететін күрделі дағдылар екенін түсінуі керек. Әр баланың сөйлеу және тілдік дамуы оның жас және жеке ерекшеліктері аясында біркелкі жүруі керек.

Төрт-бес жастағы бала өздігінен оқи бастайды. Бірақ, әдетте, мұндай бала өз шеберлігін қолдануға бейім емес. Ол ересектердің дауыстап оқығанын жақсы көреді, кітаптарды қуана қарайды – бірақ ол жерде не жазылғанын білу үшін өзі үшін кітап оқуға мүлдем ұмтылмайды.

Сонымен қатар, бала оқи бастағанда, ересектер оны дауыстап оқуды тоқтатады, өйткені ол мұны өзі жасай алады. Баланың оқуы оның ақыл-ойы мен жеке дамуы жағынан салыстырмалы түрде үлкен және күрделі балалар кітаптарын мағыналы, эмоционалды қабылдауға қабілетті болған кезде негізсіз азаяды.

Балаларды сауаттылыққа үйрету бойынша жұмыстың дәстүрлі мазмұны үш бағытты қамтиды [4]:

Бірінші бағыт байланысты сөйлеудің дамуымен байланысты. Когерентті сөйлеу-бұл қарым-қатынас пен өзара түсіністікті қамтамасыз ететін логикалық

байланысты сөйлемдер қатарынан тұратын кеңейтілген, толық, семантикалық және эмоционалды мәлімдеме.

Сөйлеудің үйлесімділігін қалыптастыру мыналарды қамтиды: сипаттау, баяндау және пайымдау.

Келесі бағыт-оқуды үйренуге дайындық. Негізгі міндет-балаларда тілдің дыбыстық жүйесінде жалпы бағдарлауды қалыптастыру, оларды сөздің дыбыстық талдауына үйрету. Сөздің дыбыстық талдауы сөздегі дыбыстардың ретін анықтау, дыбыстың ерекше рөлін, дыбыстың негізгі сапалық сипаттамаларын белгілеу деп түсініледі.

Үшінші бағыт – жазуға дайындық. Мұндай дайындық арнайы ойындар, жаттығулар мен тапсырмалар жүйесінде құрылған ерекше педагогикалық әсерді қажет етеді. Бұл механикалық жаттығу емес, ересек адамның басшылығымен және көмегімен баланың саналы шығармашылық әрекеті болуы керек.

Сауаттылыққа үйрету кезеңінде талдау үшін 2-4 сөзден тұратын сөйлемдер қолданылады. Бірінші сынып оқушылары сөйлеудің құрамын талдауды үйренеді, бұл барлық жұмыс үшін үлкен маңызға ие. Сабақтарда біз сөйлемдегі сөздерді санап қана қоймай, сонымен қатар жеке сөздерді талдаудан тұтас сөйлемдер мен бүкіл оқиганы талдауға ауыса отырып, олардың әрқайсысының мағынасы, мазмұны туралы сөйлесеміз.

Сауаттылыққа үйрету барысында оқушылар сөздің көрнекі-бейнелі моделімен, сөздердің мағынасымен (заттың, іс-әрекеттің және қасиеттің бейнесі ретінде) және сөздердің дыбысымен (сөйлеу дыбыстарының реттілігімен) танысады. Кіші мектеп оқушылары суреттегі затты атайтын сөздерді таңдайды, бір затты әртүрлі сөздермен атайды-мысық, қасық (мысалы, Л. Е. Журова мен А. О. Евдокимованың праймері) [5].

Оқуды бастапқы оқыту буындармен (әріптермен емес) оқу қабілетін қалыптастыруды, яғни оқушылардың түсінуі үшін қол жетімді сөздерді тегіс буындық, позициялық оқуды меңгеруді қамтиды. Осыған байланысты сөздердің силлабикалық құрылымымен танысу бірінші сынып оқушыларын сауаттылыққа үйретуде маңызды орын алады.

Бастауыш сынып оқушысын екпінді буынды бөліп көрсете отырып, буындарды оқуға үйрету өте маңызды. Оқудың осы әдісінің сәтті қалыптасуына дайындық жұмыстары ықпал етеді, ол оқушылар оқуды бастамас бұрын басталады, яғни сөздің графикалық (әріптік) түрін дыбыстық формаға аудару.

Бұл дайындық жұмысының бағыттарының бірі-сөздерді буындарға бөлу, сөздерді буындар бойынша айту, оларды бөлек аталған буындардан құрастыру. Оқушы хатта сөздің дыбыстық жағын дұрыс жеткізуі үшін оны сөзді буындарға бөлуге, ондағы дыбыстардың орны мен реттілігін орнатуға үйрету керек.

Бұл кезеңде мұғалім оқушыларды екпінмен таныстырып, кез-келген сөзде екпінді дыбысты ажырата білуге үйретуі керек. Сөзді тану екпіннен басталады. Екпін-сөздің лексикалық бірлік ретіндегі басты белгілерінің бірі. Ол дыбыстарды біртұтас фонетикалық сөзге біріктіреді, оның тұтастығы екпінді сөздің біріктіруші күшіне және екпінсіз бөліктердің қасиеттеріне байланысты.

Буындардың санымен және сөздегі екпін орнымен анықталатын сөздің жалпы ритакты құрылымы, сондай-ақ екпінді буынның дыбысы сөйлеуді қабылдау процестерінде маңызды рөл атқарады: олар сөзді анықтау басталатын алғашқы белгілердің бірі болып табылады.

Қазақ тіліндегі екпін үш фонетикалық құралдың көмегімен ерекшеленеді [6]:

1) екпінді сөздің ұзақтығы (негізінен екпінді буынға кіретін дауысты дыбыс);

2) дауыстық күштер (екпінді буын екпінсіз буынға қарағанда қатты айтылады);

3) екпінді дауысты дыбыстың қасиеттері (екпінді буында дауысты дыбыс өзінің негізгі тембрімен айтылады, өйткені ол оқшауланған түрде айтылады).

Оқушылар сөздегі бір немесе басқа дыбысты интонациялық түрде ажыратуды үйренгеннен кейін, сөздегі дыбыстардың санын және олардың реттілігін анықтауды үйрену керек.

Осылайша, дайындық кезеңінде тілді символдық жүйе ретінде таныстыру алдында қарапайым символдық жүйелермен танысу болады, бұл оқушыларға сөздің алмастыру функциясын жақсы түсінуге көмектеседі.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Сауаттылықты дамыту [Мәтін] / Ұ.Қ. Ташенова. – , 2019// Асанәлі. – 2019.- № 4.- 36-38 б.

2. "Сауат ашу" мен "әдебиеттік оқу" пәндерін оқытудың ерекшеліктері [Мәтін] / Ә. Әмірова// Бастауыш мектеп. – 2017. - №10/11.- 3-6 б.

3. Сауат ашу пәні.Әдістемелік құрал: Жалпы білім беретін 12жыл.мектептің 1-сынып мұғалімдеріне арналған. Байқау нұсқасы / Ш. Әуелбаев, Ә. Наурызбаева. – Алматы : Атамұра, 2013. – 64 бет

4. Сауат ашуды технологиялық тұрғыда жетілдіру жолдары [Мәтін] / О. Байкуатова// Бастауыш мектеп. – 2019. - № 4. - 8-12 б.

5. Сауат ашу және жазу негіздері [Мәтін]: әдістемелік құрал : мектепалды даярлық сынып мұғалім. арн. 5-6(7) жас / Г.К. Бектұрғанова, Ғ.Н. Оспанова, С.С. Джамбулатова. – Алматы : Арман-ПВ, 2016. – 112 бет

6. Сауат ашу кезіндегі негізгі мәселелер [Мәтін] / К. Биманбетова// Бастауыш сыныпта оқыту әдістемесі. – 2015.- № 2.- 2-3 б.

ОӘЖ 316.612

ЖАСТАР АРАСЫНДАҒЫ ТӘУЕЛДІЛІК МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТАР: СЕБЕПТЕРІ, КӨРІНІСТЕРІ ЖӘНЕ КҮРЕСУ ЖОЛДАРЫ

Мансуров К.Ж.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается аддиктивное поведение среди молодежи. Аддикция, или зависимость, может проявляться в различных формах: от зависимости от гаджетов и шопинга до более серьезных форм, таких как зависимость от психоактивных

веществ. В данной статье рассматриваются причины возникновения аддиктивного поведения, его проявления и способы их преодоления.

Summary: The article examines addictive behavior among young people. Addiction, or addiction, can manifest itself in various forms: from dependence on gadgets and shopping to more serious forms, such as dependence on psychoactive substances. This article examines the causes of addictive behavior, its manifestations and ways to overcome them.

Қазіргі уақытта жастарды тәрбиелеу және дамыту процесі қоғамдағы әлеуметтік-экономикалық өзгерістермен, құндылық бағдарлары мен әлеуметтік нормалардың жаңа жүйесінің қалыптасуымен, жастар субмәдениеттерінің болуымен және нәтижесінде әртүрлі ауытқулардың көрінісімен сипатталатын қиын жағдайларда өтіп жатыр. Аталған факторлардың барлығы жас ұрпақтың денсаулығы мен өмір салтына кері әсерін тигізеді [1].

Қазіргі жастардың өткір әлеуметтік мәселелерінің бірі-алкоголь, түрлі улы және есірткі заттарын қабылдау, ойынқұмарлық, интернетке тәуелділік арқылы нақты өмірдің қиындықтарынан аулақ болу.

Жастар-белгілі бір әлеуметтік жағдайы, рөлі мен мәртебесі бар және елдің еңбек әлеуетінің қайнар көзі болып табылатын әлеуметтік-демографиялық топ. Осыған байланысты өскелең ұрпақтың денсаулығына елеулі назар аудару қажет [2].

Қазіргі уақытта жастар мектеп жасында темекі шегуден және алкогольді ішуден бастап жеке денсаулығына назар аудармайды. Денсаулықты сақтауға және дамытуға уәждеменің қалыптаспауы жастардың, оның ішінде әлеуметтік әл-ауқатының одан әрі нашарлауына сөзсіз әсер етеді.

Жастар арасындағы тәуелділік-бұл назар аударуды және зерттеуді қажет ететін күрделі мәселе болып отыр. Бұл жастардың психикалық жағдайын өзгерту арқылы шындықтан кетуге деген ұмтылысында көрінеді, бұл олардың денсаулығына, әлеуметтік бейімделуіне және жеке дамуына теріс әсер етуі мүмкін [3-4].

Тәуелді мінез-құлықтың көріністері:

Нашақорлық мінез-құлқының көріністері тәуелділіктің түріне байланысты әр түрлі болуы мүмкін [5-6].

Олардың ең кең тарағандарын қарастырайық:

а) Химиялық емес тәуелділіктер:

Гаджеттер мен интернетке тәуелділік: жастар интернетте көп уақыт өткізеді, ойын ойнайды, әлеуметтік желілердегі контентті қарайды. Бұл әлеуметтік оқшаулануға, мектептегі немесе жұмыстағы мәселелерге, физикалық және психикалық денсаулықтың нашарлауына әкелуі мүмкін.

Құмар ойындарға тәуелділік: жастар казиноларға, ойын автоматтарына немесе спорттық ставкаларға тәуелді болуы мүмкін. Бұл қаржылық шығындарға, жақындарыңызбен жанжалдарға және құқықтық мәселелерге әкелуі мүмкін.

Химиялық тәуелділік: жастар алкогольді, темекіні, есірткіні немесе басқа психоактивті заттарды тұтынуды бастауы мүмкін. Бұл денсаулыққа қатысты

мәселелерге, әлеуметтік байланыстардың бұзылуына және құқықтық салдарға әкелуі мүмкін.

Шопинг-тәуелділік: жастар қысқа мерзімді ләззат алу үшін қажет емес нәрселерге ақша жұмсай алады. Бұл қаржылық мәселелерге, қарызға және стресске әкелуі мүмкін.

Әлеуметтік желілерге тәуелділік: жастар әлеуметтік желіде өздерін басқалармен салыстыра отырып, танымалдылыққа ұмтылып, көп уақытын өткізе алады. Бұл өзін-өзі бағалаудың төмендеуіне, депрессияға және көңілсіздікке әкелуі мүмкін.

Тамаққа тәуелділік: жастар шамадан тыс тамақтануы немесе дұрыс тамақтанбауы мүмкін, бұл салмақ, денсаулық және өзін-өзі бағалау мәселелеріне әкелуі мүмкін.

Қос тәуелділік: жақын туысы сияқты басқа адамда тәуелділіктің дамуына әкелуі мүмкін мінез-құлық.

Айта кету керек, тәуелділік мінез-құлық жастардың денсаулығы мен өміріне ауыр зардаптарға әкелуі мүмкін.

Жастардың тәуелділік мінез-құлқының себептері.

Жастардың тәуелділік мінез-құлқының дамуына әкелуі мүмкін бірнеше себептер бар:

1. Психологиялық факторлар: жастар стресс, мазасыздық, депрессия сияқты әртүрлі психологиялық проблемаларды сезінуі мүмкін, бұл шындықтан аулақ болуға деген ұмтылысқа әкелуі мүмкін.

2. Әлеуметтік факторлар: қоршаған ортаның әсері, заттардың болуы және тәуелділіктің басқа түрлері тәуелділіктің дамуына ықпал етуі мүмкін.

3. Биологиялық факторлар: кейбір жастар тәуелділік мінез-құлқын дамытуға биологиялық бейімділікке ие болуы мүмкін.

Жастардың тәуелділік мінез-құлқының салдары:

Жастардың тәуелділік мінез-құлқы олардың денсаулығына, әлеуметтік бейімделуіне және жеке дамуына ауыр зардаптарға әкелуі мүмкін:

Физикалық салдары: заттарды қолдану ауыр аурулар мен денсаулықтың бұзылуына әкелуі мүмкін, бұл ауыр психикалық аурулар тұрақты мазасыздық пен күйзеліс гипертония, асқазан жарасы, тітіркенген ішек синдромы және басқа психосоматикалық бұзылулар сияқты созылмалы ауруларға әкелуі мүмкін.

- дәрі-дәрмектерді немесе басқа медициналық құралдарды шамадан тыс тұтыну жанама әсерлерге және артық дозалануға әкелуі мүмкін..

Психологиялық салдары: тәуелділік мінез-құлқы депрессия, мазасыздық, жеке басының бұзылуы гипохондрия мен соматизация сияқты психологиялық проблемалардың дамуына әкелуіне және өз денсаулығына үнемі күмәндану салдарынан өзін-өзі бағалау мен өзіне деген сенімділіктің төмендеуі мүмкін.

Әлеуметтік салдары: тәуелді мінез-құлықтан зардап шегетін жастар әлеуметтік бейімделу, оқу, жұмыс және басқалармен қарым-қатынаста қиындықтарға тап болуы мүмкін. Өзінің денсаулығына үнемі дұрыс көңіл бөлмеуіне байланысты оқшаулану және әлеуметтік белсенділіктің

төмендеуімен қатар отбасындағы және жұмыстағы жанжалдар және дәрігерлер мен медициналық мекемелерге деген сенімнің жоғалуы мүмкін.

Жастардың тәуелділік мінез-құлқының алдын алу және емдеу жолдары.

Жастардың тәуелділік мінез-құлқының алдын алу және емдеу келесі шараларды қамтитын кешенді тәсілді қажет етеді:

Алдын алу: жастарды тәуелділік мінез-құлқының салдары туралы хабардар ету, салауатты өмір салтын қалыптастыру, стрессті жеңу және проблемаларды шешу дағдыларын дамыту.

Емдеу: тәуелділіктен зардап шегетін жастарға медициналық және психологиялық көмек көрсету, оналту және әлеуметтік бейімделу.

Қоршаған ортаның қолдауы: тәуелділіктен зардап шегетін жастардың жақын адамдарын қолдау, тәуелділікті жеңуге көмектесу.

Жастардың тәуелділік мінез-құлқы-бұл қоғамның, отбасының және мамандардың назарын және күш-жігерін қажет ететін күрделі мәселе. Тәуелділік мінез-құлқының алдын алу және емдеу Салауатты өмір салтын қалыптастыруға, стрессті жеңу және проблемаларды шешу дағдыларын дамытуға, сондай-ақ тәуелділік мінез-құлқынан зардап шегетін жастарға медициналық және психологиялық көмек көрсетуге бағытталуы керек [6-7].

Өзін-өзі бағалаудың төмендігі және өзіне деген сенімсіздік: өзін-өзі бағалауы төмен студенттер тәуелділік мінез-құлқы арқылы өзін-өзі растау және тану жолдарын іздей алады.

Ләззат алуға ұмтылу және ауырсынудан аулақ болу: кейбір студенттер тәуелділік мінез-құлқын қысқа мерзімді ләззат алу немесе жағымсыз эмоциялардан аулақ болу тәсілі ретінде алкоголь, есірткілер мен психотропты заттарды қолдана алады.

Тұлғааралық қатынастардағы проблемалар: құрдастарымен қарым-қатынас жасаудағы қиындықтар, ата-аналармен немесе тәрбиешілермен қақтығыстар тәуелділік мінез-құлқында жұбаныш іздеуге әкелуі мүмкін.

Стрессті жеңе алмау: стрессті басқару дағдыларының болмауы студенттердің жағымсыз эмоциялармен күресу тәсілі ретінде тәуелділік мінез-құлқына жүгінуіне әкелуі мүмкін.

Психологиялық жарақаттар: бұрынғы жарақаттар жарақаттың салдарымен күресу тәсілі ретінде тәуелділік мінез-құлқының дамуына себеп болуы мүмкін.

Жеке ерекшеліктер: импульсивтілік, тәуекелге бейімділік және өз қалауларын басқара алмау сияқты кейбір жеке ерекшеліктер тәуелділік мінез-құлқының дамуына ықпал етуі мүмкін.

Қолайсыз отбасылық жағдай: отбасындағы қақтығыстар, жақындарының қолдауы мен түсінігінің болмауы тәуелділік мінез-құлқында қанағат іздеуге әкелуі мүмкін.

Генетикалық бейімділік: тәуелділік мінез-құлқы бар туыстарының болуы студенттердің тәуелділік мінез-құлқының даму қаупін арттыруы мүмкін [8].

Студенттердің тәуелділік мінез-құлқының әлеуметтік детерминанттары:

Қоршаған ортаның әсері: достар, сыныптастар және қоршаған ортадағы басқа адамдар студентке әсер етіп, тәуелділік мінез-құлқын дамыта алады.

Қол жетімділік: тәуелділікке байланысты белгілі бір заттардың немесе әрекеттердің болуы студенттердің оларды пайдалану қаупін арттыруы мүмкін.

Әлеуметтік қысым: құрдастардың немесе жалпы қоғамның қысымы студенттердің белгілі бір нормаларға сәйкес келуге және тәуелділік мінез-құлқын өзін-өзі растау тәсілі ретінде қолдануға ұмтылуына әкелуі мүмкін.

Қолдау мен түсінудің болмауы: қоғамның қолдауы мен түсінігінің болмауы студенттердің жалғыздық пен оқшаулануды сезінуіне әкелуі мүмкін, бұл тәуелділіктің дамуына ықпал етуі мүмкін [9].

Білім берудегі проблемалар: оқудағы қиындықтар, оқытушылармен немесе оқу орнының әкімшілігімен қақтығыстар стрессті тудыруы мүмкін және оны тәуелділік арқылы жоюдың жолдарын іздеуі мүмкін. Баламалардың болмауы: ләззат алудың және қажеттіліктерді қанағаттандырудың балама әдістерінің болмауы студенттердің тәуелділік мінез-құлқына қол жетімді жалғыз әдіс ретінде жүгінуіне әкелуі мүмкін. БАҚ пен интернеттің әсері: бұқаралық ақпарат құралдары мен интернеттегі тәуелділік туралы ақпараттың болуы оны танымал етуге және студенттердің оны пайдалану қаупін арттыруға ықпал етуі мүмкін [10].

Тәуелділік мінез-құлқы әртүрлі факторлардың жиынтығынан туындауы мүмкін күрделі құбылыс екенін ескеру маңызды. Тәуелділік мінез-құлқының алдын алу және емдеу үшін психологиялық және әлеуметтік детерминанттарды, сондай-ақ әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескеру қажет. Жастар арасындағы тәуелділік мінез-құлқы жастардың денсаулығы мен өміріне ауыр зардаптар әкелетін күрделі мәселе болып табылады. Дегенмен, мамандардың көмегімен, туыстарының қолдауымен және жастардың өз күш-жігерінің арқасында сіз тәуелділікті жеңіп, толыққанды өмірге орала аласыз. Тәуелді мінез-құлқыты жену уақыт пен күш-жігерді қажет ететін процесс екенін есте ұстаған жөн, бірақ нәтиже оған тұрақтылық.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Доклад Международного комитета по контролю над наркотиками за 2023 год (E/INCB/2023/1) [Электронный ресурс]. – URL: https://unis.unvienna.org/unis/uploads/documents/2024-INCB/2325540R_INCB_Annual_Report.pdf (дата обращения: 20.05.2024).

2. Руководство по профилактике злоупотребления психоактивными веществами в студенческой среде / Н.А. Сирота, В.М. Ялгонский, Т.В. Волкова [и др.]. – М.: Социальный проект, 2003. – 319 с.

3. Цветкова Л.А. Социальная психология наркотизма в студенческой среде: автореф. дис. ... д-ра психол. наук. – СПб., 2011. – 41 с.

4. Гоголева А. В. Аддиктивное поведение и его профилактика. — М.: Московский психолого-социальный институт, 2002. — 240 с.

5. Макарова Д.А., Тараканова А.В. Ноотропные препараты как средство достижения социального успеха: к проблеме постчеловечества // Бюллетень медицинских Интернет-конференций. – 2016. – Т. 6, № 5. – С. 967–969.

6. Позднякова М.Е., Брюно В.В. Новые тенденции наркотизации как риски социального характера // Вестник института социологии. – 2018. – Т. 9, № 1. – С. 115–139. doi: 10.19181/vis.2018.24.1.500

7. Клейберг Ю. А. Психология девиантного поведения: учеб. пособие для вузов. — М.: ТЦ Сфера, при участии «Юрайт-М», 2001. — 160 с.

8. Кулаков С. А. На приеме у психолога — подросток: пособие для практических психологов. — СПб.: Речь, 2006. — 352 с.

9. Зубарева Л.В. Особенности аддиктивного поведения студенческой молодежи // Аддиктивное поведение: профилактика и реабилитация. Портал психологических изданий PsyJournals.ru https://psyjournals.ru/nonserialpublications/addictive_behavior/contents/46004 [Особенности аддиктивного поведения студенческой молодежи // Аддиктивное поведение: профилактика и реабилитация]

10. Рычкова О.В. Новый путь к наркотизации: использование студентами психоактивных веществ для улучшения когнитивных функций // Медицинская психология в России: сетевой науч. журн. – 2023. – Т. 15, № 4. – С. 6. – URL: <http://mprj.ru>

УДК 159.9.07.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ТРАНСФОРМАЦИИ ИНСТИТУТА СЕМЬИ В УЗБЕКИСТАНЕ

¹Мауленбердиева Г.Б., ²Акрамова Ф.А., ³Джухонова Н.Х.

¹Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

²Ташкентский государственный педагогический университет им. Низами, Узбекистан

³Ферганский государственный университет, Узбекистан

Түйін: Бұл мақалада отбасы институтының өзгеруінің әлеуметтік ерекшеліктері талданады. Өзбекстан отбасыларының мысалында әлеуметтанулық сауалнамалардың нәтижелері мен статистикалық мәліметтер келтірілген. Отбасылардың проблемаларын шешу және алдын алу мақсатында тиісті ұсынымдар ұсынылды

Summary: This article analyzes the social characteristics of the transformation of the institution of the family. The results of sociological surveys and statistical data on the example of families in Uzbekistan are presented. In order to resolve and prevent family problems, appropriate recommendations were proposed.

Известно, что атмосфера в семье является зеркалом состояния общества, формирует основу сильного, стабильного и благополучного государства. В результате трансформации социальных норм меняются формы и функции семьи, ее психологическая характеристика.

Известный психолог и психотерапевт Вирджиния Сатир так говорит о семье: «Семья – это микрокосмос всего мира. Чтобы понять его, достаточно познать семью. Проявления власти, интимности, независимости, доверия, навыков общения, существующих в ней, - ключ к разгадке многих явлений жизни. Если мы хотим изменить мир, нужно изменить семью». Семья призвана создать для каждого члена атмосферу любви и близости, тем самым защитить от тревог и стрессов. Человек возлагает на семью ответственность за обретение им уверенности в себе, ощущения, что его любят и ценят [1].

Проблема семьи является актуальной проблемой для всех стран и во все времена независимо от этнокультуры, социально-экономического развития и исторического периода.

Данные утверждение обусловлено следующими:

- семья (родители) служат важнейшим источником наследования определенной генетической программы, которая во многом определяет психофизическое развитие, становление и реализацию личности;
- семья является важнейшим фактором социализации личности, источником нравственного и духовного развитие человека;
- особенности института семьи подвержены воздействию социально-экономического развития общества, урбанизации, образовательного и культурного уровня её членов, идеологии, религии и исторического этапа развития;
- результаты исследования семьи в одной этнокультуре не могут быть применены в другой этнокультуре и т.д.

Вместо с тем имеются ряд социально-психологических проблем семьи. Они состоят из следующих: существенное снижение уровня выполнения основной функции “добытчика-снабженца” у мужчин способствует снижению их статуса в семье. Усиливающим данное явление фактором служит относительная экономическая раскрепощенность женщин и отдельные видеофильмы, где мужчины зачастую представлены объектом выраженной критики со стороны жён. Следует помнить, что снижение статуса мужчин в семье могут повлечь такие последствия как увеличение проблемных семей, разводов, неполных семей, девиантного и делинквентного поведения у молодёжи, в том числе преступлений среди несовершеннолетних, суициде у мужчин и детей, проблемы в формировании личности мужчины у мальчиков и соответствующего уважительного отношении к мальчикам у девочек. К тому же если они созданы семью с помощью сватов, то этот брак при несоответствии критериев у мужа и жены по данному вопросу, является обреченным.

Исходя из мировой практики, в последние десятилетия в развитии института семьи наблюдаются трансформации: увеличения числа разводов и неполных семей, уменьшении числа детей в семьях, нуклеаризация семей. Современный тип брачности характеризуется уменьшением доли регистрируемых браков и откладыванием вступления в брак на более поздние возраста, на смену единственному типу брачности приходит множество типов брачности. Все это влияет на процессы формирования семьи, на семейные ценности, установки в межличностных семейных отношений и т.д.

Кроме всего указанного меняются формы семейных отношений, в некоторых странах Европы и Северной Америки легализованы однополые браки, которые получают тот же объём юридических прав, что и традиционные, в том числе и право усыновления детей.

Следует отметить, трансформацию семьи иллюстрирует такой показатель, как изменение структуры семьи: массовая нуклеаризация семьи, уменьшение доли семей, состоящих из трёх поколений, увеличение доли

престарелых одиночек, увеличение доли нерегистрируемых сожительства и удельного веса детей, рождённых вне брака; увеличение разводов и доли неполных семей, распространение повторных браков мужчин и в меньшей степени женщин и соответственно семей, где один из родителей не является родным и воспитывает «чужого» ребёнка.

Для анализа социально-психологических особенностей трансформации семей Узбекистана составлена таблица № 1, в которой приведены статистические данные по семейным ценностям: единобрачие, развод, ранний брак, измена, многопоколенность и ожидаемые последствия этих семейных ценностей на общество.

Таблица – 1. Социальные особенности трансформации института семьи в Узбекистане

Семейные ценности	Единобрачие	Развод	Ранний брак	Измена	Многопоколенность
Состояние семей Узбекистана	Брак как первый союз: 92,0 % мужчин, 96,0 % женщин	Число разводов на 100 браков: 10,4; Неполные семьи: 1,8	Вступившие в брак до 18 лет: 1,4 %	4,5 % (данные – Суда и ЗАГС)	совместно с родителями, 68,0 % молодые семьи
Последствия	Рождаются внебрачн. дети	Растет социальное сиротство	Влияет на рост разводов	Влияет на развод	Нарушение преемственности поколений

Источник: таблица разработана на основе статистики Госкомстата РУз. и социологических опросов, в рамках прикладного проекта на тему: «Исследование приоритетных направлений социально-экономического развития семьи в Узбекистане». № ПЗ-2017-0928584, ID: С20140913000821 (2021 г.)

На динамику трансформации института семьи влияют традиции народов, сохранение преемственности поколений, совместное проживание молодых семей с родителями, бабушками и дедушками, повышение уровня удовлетворенности жизнью, связанной с детьми и внуками.

Из таблицы можно увидеть, что для Узбекистана характерна трехпоколенная семья, то есть тип семьи, состоящей из родителей, детей и бабушки с бабушкой. Результаты социологических опросов показывают, что более половины респондентов проживают с родителями. При этом 26,0 % проживающих с родителями отметили удобство совместного проживания, так как родители оказывают им посильную помощь в быту и воспитании детей, 29,0 % — указали совместное проживание с родителями как моральный долг перед ними, 18,0 % респондентов отметили, что проживают с родителями в связи отсутствием собственного жилья и желали бы жить отдельно от родителей [2].

Учитывая тот факт, что в республике Узбекистан еще сильны историко-культурные традиции и ценности, институт семьи претерпел относительно незначительные изменения. Например, по таблице № 1 видно, что семьецентризм или престиж семьи еще достаточно значим для населения Узбекистана, так как 92 % мужчин и 96 % женщин вступают в брак впервые (то есть вступают в брак никогда не состоявшие ранее в браке пары) [3].

Но в мировой практике наблюдаются случаи падения статуса института семьи. По мнению экспертов это объясняется как влиянием соцсетей, высокой сексуальной раскрепощенности современной молодёжи и др. В результате такой практики сокращается число зарегистрированных браков и растет количество рождений внебрачных детей [4].

Меняются ценности, мир трансформируется, а вместе с ним меняется и отношение к браку, а также к причинам семейных разводов. Измены в браке становятся более свойственны не только мужчинам, но и женщинам. По сравнению с прошлым веком, у женщин появилось гораздо больше прав. Негативный эффект связан с тем, что женщины все чаще становятся «кормильцами семьи» и принимают модель поведения мужчин. Так, среди наиболее часто называемых поводов для расторжения брака, как показали опросы, достаточной причиной для разводов большинство респондентов считают регулярные измены или долговременную внебрачную связь одного из супругов [5].

В Узбекистане по данным Министерства юстиции (суды и ЗАГСы) количество разводов по причине измены одного из супругов составляет около 4,5% от всех причин разводов (в таблице № 1).

Проблема раннего брака также является острой. Показатель родившихся детей у девочек-подростков (15-19 лет) в Казахстане – 25, Киргизии – 34, Азербайджан – 46 случаев на 1000 девочек этого возраста, в Узбекистане - 19 случаев на 1000 девочек этого возраста [2].

Многодетность также является не только элементом традиций и высокой религиозности общества, но и фактором устойчивости института семьи. В Узбекистане в 2019 году проживало 8,7 млн. семей, половина из которых имели детей до 18 лет, около 23,0 % семей – 3 и более детей, 4,0 % семей – 5 и более детей, когда как в странах СНГ семьи с 3 и более детьми до 18 лет составляют 5-10% [4]. В этих же странах наблюдается высокий уровень разводов семей.

Тем не менее в условиях глобализации никакое государство не застраховано от влияния трансформаций и негативных явлений, связанных с институтом семьи. В Узбекистане все еще не редкость такие явления как: ранние и родственные браки; разводы среди молодых семей; женская преступность, беспризорность несовершеннолетних. Чтобы изменить ситуацию и предотвратить негативные явления в будущем, требуется провести комплексные исследования, где проблемы в семьях рассматриваются системно и во взаимосвязи с трансформацией общества и самой модели семьи. В целях организации психологической помощи семьям предлагается:

1. Формировать у населения положительное представление о семье, семейных традициях.

2. В случаи выявления проблем (которое неизбежно) формировать чувство ответственности за сохранение семьи и семейных ценностей.

3. В целях профилактики разводов практиковать оказание социально-психологической и практической помощи семьям.

Список использованной литературы:

1. Акрамова Ф.А. Социально-психологические установки молодых семей в Узбекистане. // Материалы Международной научно-практической конференции «Инновационное развитие и потенциал современной науки» («Innovative development and potential of modern science») 17 февраля 2020 года. – г. Прага, Чехия: Vydavatel «Osvi’Ceni’», 2020. - с. 296-300.

2. Akramova F.A. Socio-psychological causes and negative consequences of early marriages in Uzbekistan. World Bulletin of Social Sciences (WBSS) Available Online at: <https://www.scholarexpress.net> Vol.17. Desember, 2022 ISSN; 2749-361X, p. 33-41.

3. Akramova F.A. THE DIVORCE FACTORS OF FAMILIES AND PSYCHOLOGICAL SERVICE TO THE FAMILY. International Scientific Journal ISJ Theoretical & Applied Science Philadelphia, USA issue 01, volume 81, 325-328. published January 30, 2020.

4. Akramova F.A. Social-psychological criteria of the family institute in ensuring society's problem and stability. / Vital ANnex: International Journal of Novel Research in advanced Sciences (ijnras) volume: 02 issue: 06 | 2023 <http://INNOSCI.ORG> ISSN: 2751-756x on page 201-205.

5. Akramova F.A. The Need for Psychological Service for Families with a Deviant Behavior. /International Interdisciplinary Research Journal Volume 2 Issue 4, Year 2023 ISSN: 2835-3013 April 08, 2023 <https://univerpubl.com/index.php/synergy>, on page 56-60

ОӘЖ 159.9

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫСТЫҢ РӨЛІ

Махамбет С.С., Жаңабеген Ж.К., Изтай Л.О.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается роль внеклассной работы в воспитании младших школьников. Внеклассная деятельность играет важную роль в формировании у детей навыков общения, творческого мышления и коллективной работы. Через участие в кружках, экскурсиях и других внеклассных мероприятиях учащиеся получают дополнительное образование, которое помогает им развивать свои личностные качества и углублять интерес к учебному процессу. Особое внимание уделяется разнообразию методов внеклассной работы, которые способствуют гармоничному развитию ребёнка.

Summary: The article examines the role of extracurricular activities in the education of primary school students. Extracurricular activities play a crucial role in developing communication skills, creative thinking, and teamwork among children. Through participation in clubs, excursions, and other after-class events, students gain additional education, which helps them develop their personal qualities and deepen their interest in the learning process. Special attention is given to the variety of methods used in extracurricular activities that contribute to the holistic development of children.

Бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеуде сыныптан тыс жұмыстың маңызы орасан зор. Балалардың мінез-құлқы, әлеуметтік дағдылары мен құндылықтарын қалыптастыру, шығармашылық қабілеттерін дамыту осы кезеңде басталады. Бастауыш сыныпта оқушыларға тек білім беріп қана қоймай, оларды өмірге бейімдеу, жауапкершілікке үйрету маңызды. Осы мақсатта сыныптан тыс жұмыстардың рөлі ерекше орын алады, себебі ол балаларға түрлі өмірлік жағдайларда өздерін танытуға мүмкіндік береді [1].

Сыныптан тыс жұмыс – бұл мектеп бағдарламасына кірмейтін, бірақ оқушылардың тәрбиесіне, дамуына және білім деңгейінің артуына ықпал ететін шаралар мен іс-шаралар. Сыныптан тыс жұмыстарға экскурсиялар, шығармашылық үйірмелер, спорттық жарыстар, қоғамдық іс-шаралар, ғылыми жобалар және өзге де оқушылардың қызығушылығына сай ұйымдастырылатын іс-шаралар жатады. Бұл жұмыстардың негізгі мақсаты – оқушылардың бос уақытын тиімді ұйымдастырып, олардың танымдық, әлеуметтік және эмоционалдық дағдыларын дамыту [2].

Бастауыш сынып оқушыларының психологиялық дамуы қарқынды өтеді. Бұл кезеңде балалардың танымдық әрекеттері белсенді дамып, олардың мінез-құлқытарының, ойлау қабілеттерінің, эмоционалдық сезімдерінің негіздері қаланады. Олар қоршаған ортаға деген қызығушылық танытып, өзіндік ой-пікір қалыптастыруға ұмтылады. Осыған байланысты тәрбие жұмысы әр баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып ұйымдастырылуы керек. Сыныптан тыс іс-шаралар осы қажеттіліктерді қанағаттандыруға бағытталады және балалардың толыққанды дамуына ықпал етеді.

Сыныптан тыс жұмыстың түрлері

1. Танымдық және ғылыми іс-шаралар

Танымдық іс-шаралар балалардың білімдерін кеңейтуге бағытталған. Мысалы, музейлерге бару, табиғатқа экскурсия жасау, ғылыми жобаларға қатысу арқылы оқушылар өздерінің білімін тереңдетеді. Танымдық іс-шаралар олардың ой-өрісін кеңейтіп, айналасындағы әлемді тануға қызығушылықтарын арттырады [3].

2. Шығармашылық үйірмелер

Шығармашылық үйірмелер оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Балалар сурет салу, ән айту, би билеу, қолөнер жасау секілді іс-шараларға қатыса отырып, өз таланттарын ашып, өз-өзіне деген сенімділігін арттырады.

3. Спорттық шаралар

Спорттық іс-шаралар балалардың дене шынықтыруымен қатар, олардың командалық жұмыс дағдыларын қалыптастырады. Бастауыш сынып оқушылары спорттық жарыстарға қатысу арқылы өздерінің физикалық мүмкіндіктерін дамытып қана қоймай, жолдастық, адалдық, жеңіске деген ұмтылыс секілді қасиеттерді бойына сіңіреді.

4. Қоғамдық және әлеуметтік іс-шаралар

Қоғамдық іс-шаралар оқушылардың әлеуметтік жауапкершілігін дамытуға бағытталған. Олар экологиялық акциялар, қайырымдылық іс-

шараларына қатысу арқылы қоғамдағы өз орнын түсінеді және қоршаған ортаға деген жауапкершілік сезімін қалыптастырады.

Сыныптан тыс жұмыстардың тәрбиелік маңызы өте зор. Бұл жұмыстар оқушылардың өзін-өзі тәрбиелеуіне және өзіндік бақылауға үйретеді. Оқушылар сыныптан тыс шаралар арқылы жауапкершілікті сезініп, өз-өзіне талап қояды. Сонымен қатар, олар сыныптан тыс іс-шараларға қатыса отырып, өз эмоцияларын басқара білуге, стресске төзімді болуға және түрлі өмірлік қиындықтарды жеңе білуге үйренеді. Бұдан басқа, оқушылардың ұжыммен жұмыс істеп, өз пікірін ашық жеткізе білу қабілеті де артады.

Бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеуде сыныптан тыс жұмыстардың тиімділігі бірнеше факторларға байланысты. Біріншіден, бұл жұмыстар оқушылардың қызығушылығына негізделіп ұйымдастырылса, балалардың белсенділігі артады. Екіншіден, сыныптан тыс жұмыстар олардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып жүргізілсе, әр оқушының жеке дара қабілеттері дамиды. Үшіншіден, бұл жұмыстар жүйелі түрде ұйымдастырылып, оқушылардың жас ерекшеліктеріне сай болса, олар балалардың тәрбие үдерісіне белсенді қатысуына мүмкіндік береді [4].

Мұғалім сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыруда басты рөл атқарады. Ол балалардың қызығушылықтарын анықтап, оларға бағыт-бағдар береді. Мұғалім әр баланың жеке қабілеттерін ескере отырып, сыныптан тыс жұмыстарды тиімді ұйымдастыра алады. Сонымен қатар, мұғалім ата-аналармен тығыз байланыс орнатып, балалардың тәрбиесі мен дамуына ортақ жауапкершілікпен қарауы қажет. Мұғалімнің шығармашылығы мен ізденісі сыныптан тыс жұмыстың табысты өтуіне тікелей әсер етеді.

Шетелдік тәжірибе сыныптан тыс жұмыстардың оқушыларды тәрбиелеудегі маңыздылығын кеңінен көрсетіп отыр. Көптеген елдерде бұл жұмыстар білім беру процесінің ажырамас бөлігі болып табылады. Әсіресе АҚШ, Ұлыбритания, Финляндия, Жапония сияқты елдерде сыныптан тыс іс-шаралардың оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал ететіні дәлелденген. Оқушылардың қызығушылықтарына сәйкес ұйымдастырылатын спорттық, мәдени, ғылыми және қоғамдық шаралар олардың жеке тұлғалық қасиеттерін дамытуға бағытталады. АҚШ-та сыныптан тыс жұмыс оқушылардың өмірлік дағдыларын қалыптастыруда үлкен рөл атқарады. Мұнда мектептерде түрлі клубтар мен үйірмелер жұмыс істейді, оқушыларға өздерінің қызығушылықтары бойынша таңдау жасауға мүмкіндік беріледі. Оқушылар спорт, музыка, өнер, робототехника, журналистика сияқты түрлі бағыттарда өзін-өзі дамытуға мүмкіндік алады. Әрбір клуб немесе үйірме балаларды жаңа нәрселер үйренуге ынталандырып, олардың көшбасшылық және командалық жұмыс дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі. Сонымен қатар, АҚШ-та сыныптан тыс жұмыстар балалардың білім алудағы жетістіктерін де жақсартуға ықпал етеді. Оқушылар қосымша пәндер бойынша кеңес алу, ғылыми жобаларға қатысу арқылы мектепте алған білімдерін тереңдете алады. Әсіресе, спорттық жарыстар мен мәдени шараларға қатысу балаларды тәртіптілікке, өз күшіне сенімді болуға және табандылыққа үйретеді [5].

Финляндия білім беру жүйесі әлем бойынша ең үздік жүйелердің бірі ретінде танылған. Мұнда сыныптан тыс жұмыс оқушылардың өзін-өзі дамытуына үлкен мән беріледі. Финляндияда оқушылардың бос уақыты тиімді пайдаланылуына ерекше көңіл бөлінеді. Мектептерде түрлі шеберлік сабақтары, шығармашылық шеберханалар мен спорттық клубтар бар. Бұл шаралар балалардың жаңа қабілеттерін ашуға және шығармашылық ойлауын дамытуға көмектеседі. Финляндияда оқушылардың психикалық денсаулығына ерекше назар аударылады, сондықтан сыныптан тыс жұмыстар оқушылардың әлеуметтік және эмоционалдық жағдайын жақсартуға бағытталады. Бұл елде әрбір оқушының жеке ерекшеліктері ескеріле отырып, олардың өзін-өзі бағалауы мен өмірге деген оң көзқарасын қалыптастыру басты мақсаттардың бірі болып табылады. Сыныптан тыс жұмыстар арқылы оқушылардың әлеуметтік дағдылары мен бірлескен әрекеттерді ұйымдастыра білу қабілеті артады.

Жапониядағы білім беру жүйесі де сыныптан тыс жұмыстарға ерекше мән береді. Бұл елде балалардың тәртіптілігі мен ұқыптылығы ерекше бағаланады. Сыныптан тыс жұмыстар Жапония мектептерінде оқушыларды тәртіпке баулып, олардың әлеуметтік жауапкершілігін дамытуға бағытталған. Оқушылар әртүрлі клубтар мен үйірмелерде белсенділік танытып, өз қызығушылықтары бойынша дамиды. Жапониядағы мектептерде сыныптан тыс шаралар көбінесе оқушылардың ұжымда жұмыс істеу қабілетін арттыруға арналған. Мысалы, спорттық жарыстар, мәдени фестивальдар және қоғамдық іс-шаралар арқылы балалар бір-бірімен тығыз қарым-қатынас жасап, командалық рухты дамытады. Бұл балалардың тек жеке қабілеттерін дамытып қана қоймай, олардың қоғамдағы орны мен жауапкершілігін түсінуге көмектеседі.

Қорыта келе, сыныптан тыс жұмыс бастауыш сынып оқушыларының тәрбиесінде маңызды орын алады. Ол балалардың жеке тұлға ретінде қалыптасуына, олардың әлеуметтенуіне және шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Сыныптан тыс іс-шаралардың тиімділігі мұғалімнің кәсіби шеберлігіне, ата-аналармен ынтымақтастыққа және оқушылардың белсенділігіне байланысты. Сондықтан сыныптан тыс жұмыстарды жүйелі, мазмұнды және қызықты етіп ұйымдастыру – болашақ ұрпақты тәрбиелеудегі маңызды міндеттердің бірі.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Жанпейісова, М. “Сыныптан тыс жұмыстардың тәрбиелік мәні: тәжірибе және инновациялар.” Тәрбие және білім беру журналы, 2020, №3, 56-60 беттер.
2. Құдайбергенова, Ә. “Бастауыш сыныптардағы сыныптан тыс жұмыстың маңыздылығы және оны ұйымдастыру.” Қазіргі білім беру жүйесі журналы, 2021, №2, 45-49 беттер.
3. Тұрсынова, Г. “Сыныптан тыс жұмыс арқылы оқушылардың тұлғалық қасиеттерін дамыту.” Білім және ғылым журналы, 2021, №4, 63-68 беттер.
4. Оспанова, Р. “Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытудағы сыныптан тыс жұмыстардың рөлі.” Білім беру: жаңа тенденциялар мен зерттеулер, 2022, №5, 71-75 беттер.

5. Сүлейменов, Б. “Қазіргі білім беру жүйесіндегі сыныптан тыс жұмыстың тәрбиелік аспектілері.” Педагогикалық инновациялар журналы, 2023, №1, 88-92 беттер.

ОӘЖ 37.036.5

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДАҒЫ СӨЙЛЕУ БҰЗЫЛЫСТАРЫН ТҮЗЕТУ ӘДІСТЕРІ

Медетбаева Г.Ж., Абенова Н.Б., Садибекова А.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассмотрены пути повышения познавательных способностей учащихся с помощью новых технологий в начальной школе

Summary: The article discusses ways to improve the cognitive abilities of students with the help of new technologies in primary school

Осы уақытқа дейін тәжірибеші мұғалімдер мектепке әртүрлі күрделіліктегі сөйлеу ақауларымен келетін балалар санының артқанын атап өтті. Кейбір бірінші сынып оқушылары мектепке дейінгі білім беру ұйымдарына қатыспады, сондықтан олар жедел логопедиялық ем алмаған; Сондай-ақ, ата-анасы мәселені түсінбей, мамандардың көмегінсіз балалардың сөйлеу ақаулары «өседі» деп үміттенген балалар да бар.

Балаларды мектепке дайындауға бағытталған заманауи балабақшалар, жеке және мемлекеттік студиялар мен клубтардың болуына қарамастан, бірінші сыныптардың шамамен 30% -ында әртүрлі сөйлеу проблемалары тән. Сонымен қатар, экологиялық, әлеуметтік және басқа да себептер балалардың сөйлеуінің дамуына кері әсер етеді: құрсақшілік патологиялар, аналардың созылмалы аурулары, отбасылық проблемалар, туа біткен ақаулар, бала өмірінің алғашқы жылдарындағы аурулар. Бастауыш мектеп жасындағы оқушылардың көпшілігі ана тіліндегі дыбыстарды өткізіп жібереді, ауыстырады немесе араластырады, бұл сөйлеу дамуының барлық аспектілерін: лексикалық, грамматикалық, просодикалық салаларын меңгеруде қиындықтарға әкеледі. Дыбыстардың айтылуының бұзылуы үйлесімді монологтық және диалогтық сөйлеуді, коммуникативті дағдыларды меңгеруде қиындықтарға әкеледі, бұл оқушылардың мектепте максималды мүмкін бейімделуін тежеуге әкелуі мүмкін.

Балалардың сөйлеуін дамытудың ең маңызды элементі - ми, есту және артикуляциялық аппараттардың өзара әрекеттесуінің күрделі процесі болып табылатын дыбысты жаңғыртуды меңгеру. Дыбысты жаңғырту сөйлеудің басқа жақтарын меңгеруге негіз болады.

«Айтылуы» және «сөйлеудің айтылу жағы» сияқты анықтамалар сөйлеуді фонетикалық тұрғыдан дұрыс ресімдеу және сөйлеу моторикасының бүкіл кешенін қалыптастыру мүмкіндігін білдіреді. Бұл баланың келесідей дағдыларды дамытатынын білдіреді:

1. Дыбысты ойнату;

2. Сөйлеу тынысы;
3. Фразалық интонация;
4. Ауызша күйзеліс;
5. Дауысты оқыту [1].

Сөйлеудің айтылу жағының негізгі элементтері - интонация және сөйлеу дыбыстары. Интонация деп ауызша сөйлеуді құрап қана қоймай, сөз тіркестерін мағынамен толықтыратын, сондай-ақ айтылымның мағынасын және оның жалпы мақсатын (баяндау, бұйрық және сұрау) анықтайтын тілдік сөйлеу құралдарының жиынтығын айтады.

Бұл сөйлеушіге өз ойын, сезімін айтып, жалпы мағынаны тыңдаушыға жеткізуге көмектеседі. Жазбаша түрде интонация тыныс белгілерін, мүмкін қаріп өлшемдерін қолдану арқылы көрсетіледі. Интонацияның құрамдас бөліктері: әуен, қарқын, екпін, ырғақ, тембр. Сөйлеу әуені - бұл айтылған нәрсе туралы сұрақ, леп немесе мәлімдеме үшін дауысты төмендету және көтеру.

Темп – сөйлеуді жеткізу жылдамдығы. Сөйлеудің эмоционалды бояуының мазмұнына байланысты қарқын жылдам немесе баяу болуы мүмкін. Стресс – айтылу ұзақтығының ұлғаюымен бірге дауысты күшейту арқылы сөз тіркесіндегі сөзді таңдау.

Сөйлеу ырғағы дауыс күші мен ұзақтығы бойынша әр түрлі буындардың біркелкі кезектесуімен (екпелі және екпінсіз) болады. Сөйлеу тембріне сөз тіркесін айту кезінде дауыстың биіктігін, күшін өзгерту арқылы қол жеткізіледі. Дүниедегі әрбір тілде дыбыстық сөздердің сыртқы түрін жасайтын дыбыстардың белгілі бір саны бар.

Сөйлемсіз дыбыстың мағынасы жоқ, ол сөздің құрылымында ғана мағынаға ие болады, бұл бір сөзді екіншісінен ажыратуға көмектеседі. Оны фонема деп атайды.

Сөйлеу дыбыстары сөйлеу аппаратының әртүрлі бөліктерінің (тыныс алу, генеративті, дауыс жасау) күрделі бұлшықет жұмысының нәтижесі болып табылады [1]. Сөйлеу дыбыстары бір-бірінен артикуляциялық және акустикалық қасиеттеріне қарай ерекшеленеді. Бала қалыптасқан сөйлеумен тумады. Сөйлеуді меңгеру күрделі, көп қырлы психикалық процесс. Көріну және одан әрі даму процесі көптеген факторларға байланысты. Сөйлеу баланың миы, есту, артикуляциялық аппараттары белгілі бір даму деңгейіне жеткенде ғана қалыптаса бастайды. Бірақ жеткілікті дамыған жағдайда балаға сөйлеу ортасы болмаса, бала сөйлемейді [2].

А.Н.Гвоздев, Н.И.Красногорский және А.Н.Леонтьев сияқты авторлар сөйлеудің онтогенезі мен айтылу жағын және т.б. олардың әрқайсысының балалардың сөйлеуінің қалыптасу кезеңдері туралы өзіндік теориясы бар, олар бір-бірінен кезеңдердің саны мен әр баланың жас шектеулері бойынша ерекшелік жақтарын айтып өтті. Өмірдің бірінші айында нәресте өзіне назар аудару үшін еріксіз дыбыстарды шығарады. Дыбыстар анық емес болып сипатталады. Ашық дыбыстар алты айдан жеті айға дейін ғана пайда болады.

Олардың ішінде дауысты дыбыс «а», дауыссыз «б, п, к, м, т» дыбыстары бар. Дыбыстар айтылудағы тұрақсыздықпен сипатталады және олар шағын сөз

тіркестерінде естіледі. Артикуляциясы қарапайым дыбыстардың айтылуы өмірдің бірінші жылының соңында анық естіледі. Айта кету керек, айтылу сипаты артикуляциялық аппарат мүшелерінің жағдайы мен қозғалғыштығына байланысты [3].

Өмірдің екінші жылында балалар дауысты дыбыстарды белсенді түрде айта бастайды. Үш жасында бала сөйлеуді игеріп қойған. Сөйлеу жеткілікті анық және түсінікті емес. Сөйлеудің негізгі қасиеті – сөйлеудің жұмсартылуы, яғни ысқырған дыбыстардың айтылмауы Дегенмен, бір дыбыс бір тіркесте әртүрлі тәсілдермен қайталанатын.

4-4,5 жаста көптеген балаларда сибиланттар дамиды, бірақ айтылуының тұрақсыздығы тән.

6-7 жаста бала дұрыс сөйлейді, бірақ бәрібір балаларда таза емес сөйлеу болмайды. Балалар көбінесе бір дыбысты екіншісімен ауыстырады. Бұл аздап бұлдыр, лисп. Көптеген балаларда акцентуация дұрыс емес, сөйлеуде сөздерді жұту [4].

Баланың диалект формаларының әсерінен айтылуында жеке ерекшеліктері болуы мүмкін, дұрыс емес екіпін, сөздердің бұрмалануы, бұлыңғыр дикция, құрдастарына еліктеу, сондай-ақ айтылуында қиындықтары бар жақын туыстарымен сөйлесу. Жоғарыда айтылғандардан жас кезеңінің барлық шекаралары шамамен алынған, бірақ бірінен екіншісіне біркелкі ағып, өзара байланысты деген қорытынды жасауға болады. Сөйлеудің дұрыс дамуы үшін биологиялық алғышарттар да, әлеуметтік жағдайлар да қажет.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания. М.: Просвещение, 2013. 288 с.
2. Асмолов А. Г. Как проектировать универсальные учебные действия в начальной школе. М.: Просвещение, 2010. 68 с.
3. Ахметова Д. З. Теория и методика воспитания. Казань: Познание, 2007. 184 с.
4. Болховитин С. М. Содержание и методика воспитательной работы в группах продленного дня / Под ред. С. М. Болховитина, А. А. Огородникова // Нач. шк., 2008. № 2. С. 50-52.

ОӘЖ 159.9

ӘДЕБИЕТ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Медеу Н.Т., Смадияр М.Ш., Аман Г.С.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассматривается вопрос формирования культурной компетентности учеников начальных классов через литературу. Анализируются возможности духовного развития учеников и восприятия ими национальных и общекультурных ценностей через изучение художественных произведений. Исследование раскрывает воспитательное значение литературных произведений и их роль в развитии межкультурных коммуникационных навыков у учеников начальных классов. Также

рассматривается роль учителя и важность методов преподавания литературы в учебном процессе.

Summary: This article explores the issue of forming cultural competence in primary school students through literature. It analyzes how teaching literature contributes to the spiritual development of students and helps them understand and embrace both national and universal cultural values. The study highlights the educational significance of literary works and their role in developing intercultural communication skills among primary school students. The role of the teacher and the importance of teaching methods in literature lessons are also discussed.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесі оқушының тек білімін ғана дамытып қоймай, сонымен қатар оның мәдени құзыреттілігін қалыптастыруды мақсат етеді. Мәдени құзыреттілік адамның әлеуметтік және мәдени орталардағы қарым-қатынасын жақсарту үшін маңызды. Ол әртүрлі мәдениеттерге ашықтықты, оларды құрметтеуді, сондай-ақ, ұлттық құндылықтарды сақтауды қамтиды. Әдебиет — оқушылардың мәдени құзыреттілігін қалыптастыруда маңызды рөл атқаратын негізгі құралдардың бірі, себебі ол адамды рухани байытып, оның дүниетанымын кеңейтеді.

Әдебиет балаларға қоғамның мәдени нормаларын, дәстүрлерін, мінез-құлық ережелерін түсіндіруде маңызды рөл атқарады. Бастауыш сыныптарда оқушылардың әдебиетке деген қызығушылығы артып, олардың рухани дамуына үлкен әсер етеді. Зерттеулер көрсеткендей, әдеби шығармалар оқушылардың эстетикалық талғамын, этикалық көзқарасын, мәдени нормаларды қабылдауын қалыптастырады. Мәселен, Балтабаевтың зерттеуі әдеби шығармалар арқылы балалардың ұлттық санасын дамытуға болатынын дәлелдеді. Әдебиет ұлттың рухани мұрасының негізі болғандықтан, ол бастауыш сынып оқушыларының мәдени құндылықтарға деген көзқарасын қалыптастырады. Әдебиет арқылы мәдени құндылықтарды қалыптастыру мәселесі көптеген педагогикалық зерттеулердің назарында болды. Қарымсақов пен Байменованың еңбектерінде әдебиет баланың рухани байлығын дамытудағы негізгі құрал ретінде қарастырылады. Зерттеушілердің айтуынша, әдеби шығармалар арқылы балалар өмірде кездесетін түрлі мәселелерге, моральдық дилеммаларға дұрыс көзқарас қалыптастыра алады. Олар әдеби шығармалардағы кейіпкерлердің мінез-құлықтарын үлгі тұтып, адамгершілік, әділдік, парасаттылық сияқты қасиеттерді меңгереді [1].

Бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктерін ескере отырып, әдеби шығармалардың маңызы арта түседі. Бұл кезеңде балалардың қиялы бай, олар көркем әдебиетті оңай қабылдайды және сол шығармалардан моральдық сабақ алады. Балалардың психологиялық және когнитивтік дамуы осы кезеңде қарқынды жүреді, сондықтан әдебиет оларға мәдени құндылықтарды жылдам әрі тиімді сіңіруге көмектеседі. Мұғалімдер әдебиетті бастауыш сынып оқушыларымен оқытуда түрлі әдіс-тәсілдерді пайдаланады. Оқулықтарда ұсынылатын ертегілер, өлеңдер, аңыздар балаларға ұлттық мәдениетті түсінуге мүмкіндік береді. Мәселен, қазақ ертегілерін оқу арқылы балалар туған жерге, ата-анаға, елге деген құрметті түсінеді. Әдебиет мұғалімі оқу процесінде оқушыларды кейіпкерлердің әрекеттерін талдауға, олардың мінез-құлықтарын түсінуге баулиды. Зерттеулерге сүйенсек, әдеби шығармаларды оқу барысында

балаларда мәдениетті түсіну, дәстүрлерді қабылдау қабілеттері дамиды. Мысалы, Махмұтованың зерттеуінде әдеби шығармалар арқылы балалардың тілдік құзыреттілігі мен мәдени құзыреттілігі қатар дамитыны анықталған. Әдебиет оқушыларды ойлануға, түрлі мәдени мәселелерді түсінуге және шешуге үйретеді [2].

Бастауыш сыныптарда әдебиет оқулықтары арқылы оқушыларға берілетін білім мен тәрбие маңызды рөл атқарады. Оқулықтарда балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес келетін және олардың мәдениетке деген қызығушылығын арттыратын шығармалар таңдалып беріледі. Әдеби шығармаларды таңдау кезінде олардың тәрбиелік мәні ескеріледі. Мысалы, қазақ әдебиетінде Шәкәрім, Абай, Ыбырай шығармалары арқылы балалар ұлттық құндылықтарды меңгереді. Оқу бағдарламалары әдебиет арқылы балаларды мәдениетке тәрбиелеудің негізгі бағытын айқындайды. Оқулықтарда ұсынылған шығармаларды оқыту барысында мұғалімдер оқушыларды тек мәтінді оқуға ғана емес, оны талдауға, кейіпкерлердің әрекеттерін түсінуге, моральдық сабақ алуға үйретеді. Әдебиет сабағында оқушыларға түрлі шығармашылық тапсырмалар беру арқылы олардың ойлау қабілеті дамиды. Сонымен қатар, әдебиет сабағында пікірталастар өткізу, қойылымдар қою сияқты әдістер балалардың әдебиетке деген қызығушылығын арттырып, мәдени құзыреттілігін қалыптастыруға септігін тигізеді [3].

Әдебиет арқылы бастауыш сынып оқушыларының мәдени құзыреттілігін қалыптастыруда түрлі әдіс-тәсілдер қолданылады. Әдеби шығармаларды оқытуда шығармашылық тапсырмалар, рөлдік ойындар, пікірталастар өткізу әдістері тиімді деп саналады. Бұл әдістер оқушылардың әдебиетке деген қызығушылығын арттырып, олардың мәдени құндылықтарды меңгеруіне ықпал етеді. Сонымен қатар, әдебиетті оқыту барысында оқушылардың өзіндік ойларын білдіруіне, өз пікірлерін қорғауға мүмкіндік берілуі қажет. Қоғамның мәдени құндылықтарын оқушыларға жеткізу үшін әдеби шығармаларды интерактивті әдістер арқылы оқыту тиімді болып саналады. Зерттеулер көрсеткендей, оқушылар әдебиеттің мазмұнын тек оқу арқылы ғана емес, оны талдап, өз көзқарастарын білдіру арқылы жақсы меңгереді. Мысалы, Шырынованың зерттеуінде әдеби шығармаларды талдау және шығармашылық тапсырмалар беру оқушылардың мәдени құзыреттілігін арттыруға оң ықпал ететіні айтылған. Мұғалімдердің әдебиет сабақтарын өткізуде қолданатын әдіс-тәсілдері оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, мәдени құндылықтарды түсінуге және қабылдауға көмектеседі [4].

Мұғалім бастауыш сынып оқушыларының мәдени құзыреттілігін қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Ол оқушыларға әдеби шығармаларды түсіндіру барысында олардың адамгершілік қасиеттерін, мәдениетке деген құрметін қалыптастырады. Мұғалім оқушыларды әдебиет сабағында тек мәтінді оқуға ғана емес, оны сыни тұрғыдан талдауға, кейіпкерлердің мінез-құлқын түсінуге, шығарманың идеялық мазмұнын ұғынуға үйретеді. Мұғалім әдебиет сабағын ұйымдастыру барысында оқушыларды шығармашылық ойлауға баулиды. Оқушылардың қызығушылығын арттыру үшін мұғалім

әдебиет сабағын түрлі ойындар, пікірталастар, шығармашылық тапсырмалар арқылы өткізуі қажет. Мысалы, шығармалар бойынша қойылымдар жасау, кейіпкерлердің рөлін ойнау, талқылау жүргізу арқылы мұғалім оқушылардың әдебиетке деген қызығушылығын арттырып, олардың мәдени құзыреттілігін дамыта алады. Зерттеулерде мұғалімнің әдебиет сабағындағы рөлінің маңызы зор екені көрсетілген. Мәселен, Құдайбергенованың зерттеуінде мұғалімнің мәдени құзыреттілікті қалыптастыруда оқушылармен бірге шығарманы талқылап, олардың пікірлерін тыңдаудың маңызы айтылған. Бұл әдіс оқушыларды мәдени мәселелерге терең үңіліп, өз ойларын жеткізуге үйретеді.

Әдебиеттің балалардың мәдени құзыреттілігін қалыптастырудағы рөлін өмірден де көруге болады. Мысалы, қазақ әдебиетінде Абайдың, Шәкәрімнің шығармаларын оқыған оқушылар ұлттық құндылықтарды жақсы түсінеді. Олар адамгершілік, әділдік, адалдық сияқты қасиеттерді қабылдап, өмірде оларды қолдануға тырысады. Бұл әдеби шығармалар оқушыларды мәдени құндылықтарды түсініп, оларды өмірлік тәжірибеде қолдануға үйретеді. Сонымен қатар, әлем әдебиетінің шығармаларын оқу арқылы оқушылар басқа халықтардың мәдениетімен танысады. Бұл олардың мәдениетаралық қатынастарды орнату қабілетін дамытады. Мысалы, Лев Толстойдың шығармаларын оқу арқылы балалар орыс мәдениетін, Шекспирдің шығармаларын оқу арқылы ағылшын мәдениетін түсінеді [5].

Қорыта айтқанда, әдебиет арқылы бастауыш сынып оқушыларының мәдени құзыреттілігін қалыптастыру — білім беру жүйесіндегі маңызды міндеттердің бірі. Әдебиет оқушылардың ойлау қабілетін дамытып, олардың мәдени құндылықтарды түсінуіне және құрметтеуіне көмектеседі. Зерттеулер көрсеткендей, әдеби шығармалар арқылы балалардың дүниетанымы кеңейіп, олар мәдениетаралық қатынастарды орнатуға бейімделеді. Оқу бағдарламалары мен мұғалімнің рөлі де бұл үдерісте үлкен маңызға ие. Әдебиет тек білім берудің құралы ғана емес, сонымен қатар оқушыларды рухани байытатын маңызды құрал болып табылады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Балтабаев, М. “Қазақ әдебиеті және ұлттық мәдениет.” Алматы: Мектеп, 2015.
2. Қарымсақов, Ә. “Әдебиет және тәрбие: Бастауыш сыныптардағы әдебиет оқыту әдістері.” Астана: Атамұра, 2017.
3. Байменова, С. “Бастауыш сынып оқушыларын әдебиет арқылы мәдениетке тәрбиелеу.” Қарағанды: Болашақ, 2018.
4. Махмұтова, Ж. “Оқу үдерісіндегі әдеби шығармалардың рөлі: Бастауыш сынып оқушыларының мәдени құзыреттілігін қалыптастыру.” Тәрбие журналы, №4, 2020.
5. Құдайбергенова, Г. “Мұғалімнің рөлі және әдебиет сабағындағы оқушылардың мәдени құзыреттілігін дамыту.” Білім және Ғылым, №7, 2019.

ГЕНДЕРНЫЙ АСПЕКТ АГРЕССИВНОСТИ КАК ДЕТЕРМИНИРУЮЩИЙ ФАКТОР МОТИВАЦИИ ДОСТИЖЕНИЯ

Мендибаева А.Т., Умербаева Л.Е., Кинжебаева Д.К.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада агрессивтіліктің көрінісіндегі гендерлік айырмашылықтардың жетістікке жетудің мотивациясына әсері зерттеледі. Ерлер мен әйелдердегі агрессивті мінез-құлықтың ерекшеліктері қарастырылады, агрессияның деңгейі мен формалары табысқа деген ұмтылыс пен жеке өсуге қалай әсер етуі мүмкін екендігі талданады. Агрессивтілік мақсаттар мен мотивацияға гендерге байланысты әр түрлі әсер ететіндігін, жетістікке деген көзқарасты қалыптастыруда маңызды фактор рөлін атқаратындығын растайтын зерттеу нәтижелері келтірілген. Мотивация мен жеке даму стратегияларын әзірлеу кезінде агрессияның гендерлік ерекшеліктерін ескеру қажеттілігі туралы қорытынды жасалады..

Summary: The article examines the influence of gender differences in aggression on achievement motivation. The features of aggressive behavior in men and women are considered, and it is analyzed how the level and forms of aggression can affect the desire for success and personal growth. The results of research confirming that aggressiveness affects goals and motivation in different ways depending on gender, playing the role of a significant factor in the formation of an attitude to achievement, are presented. It is concluded that it is necessary to take into account the gender characteristics of aggression in the development of motivation and personal development strategies.

Изучение агрессивности в рамках гендерных различий и её воздействия на мотивацию достижения представляет собой значимую область в психологии личности. Хотя агрессивность может иметь разрушительные последствия, она также способна выполнять конструктивную роль, подталкивая индивидов к преодолению барьеров и достижению поставленных целей. Существует множество теорий, объясняющих, как агрессивность проявляется у мужчин и женщин, а также как эти различия могут влиять на стремление к успеху. В данной статье мы проанализируем, каким образом гендерные различия в агрессивности влияют на мотивацию достижения, рассмотрим проявления этих особенностей и исследуем механизмы, которые их поддерживают [1].

Агрессивность в психологии рассматривается как стабильное личностное качество или временное состояние, выражающееся в враждебных или разрушительных действиях, направленных на преодоление препятствий, мешающих достижению желаемого. В зависимости от целей и установок агрессивность может проявляться как в конструктивной форме (например, в виде настойчивости при достижении целей), так и в деструктивной, что может приводить к насилию и конфликтам. Мотивация достижения представляет собой стремление индивида добиваться высоких результатов, преодолевая трудности и развивая свои способности. Считается, что высокая мотивация достижения может быть обусловлена внутренними стремлениями к самосовершенствованию или потребностью в признании и статусе.

Агрессивность, в свою очередь, может служить катализатором этой мотивации, способствуя выработке более решительного подхода к достижению поставленных целей [2].

Искусственный интеллект предоставляет возможность внедрения виртуальных ассистентов и чат-ботов, которые поддерживают взаимодействие со студентами и оперативно отвечают на их вопросы. Это создает условия для получения обратной связи в любое время, что особенно актуально для дистанционного обучения. Чат-боты, такие как Jill Watson, разработанный на платформе IBM Watson, применяются в образовательных курсах для ответа на часто задаваемые вопросы, тем самым освобождая преподавателей от рутинных обязанностей. Эти виртуальные помощники функционируют круглосуточно, предоставляя информацию по учебным заданиям, напоминая о сроках выполнения и содействуя в навигации по образовательной платформе. Таким образом, студенты получают необходимую поддержку и доступ к информации независимо от времени и географического положения [3].

Исследования демонстрируют, что проявления агрессии у мужчин и женщин могут значительно различаться. У мужчин агрессия зачастую принимает физическую форму, тогда как у женщин она проявляется через косвенные методы или вербальную агрессию. Эти различия объясняются множеством факторов, включая биологические, социальные и культурные аспекты. Среди биологических факторов можно выделить влияние тестостерона и других гормонов, что связано с повышенной агрессивностью у мужчин. Социальные и культурные условия также играют ключевую роль, поскольку мальчиков с раннего возраста поощряют за настойчивость и напористость, в то время как девочки обычно воспитываются в более сдержанной атмосфере [4].

Агрессия у мужчин чаще проявляется в виде открытой конкуренции и стремления к доминированию. Те, кто обладает высокой агрессивностью, видят преграды как испытания, преодоление которых подтверждает их силу и компетентность. Это может мотивировать их к достижениям и лидерству. Многие исследования показывают, что мужчины с выраженной агрессивностью стремятся к высокому статусу и признанию в обществе. Их установки способны привести к высоким амбициям и готовности рисковать для достижения целей, что способствует их конкурентоспособности и успеху в карьере [5].

Проявление агрессивности может иметь как положительное, так и отрицательное влияние на успех. К примеру, мужчины, у кого агрессивные наклонности принимают разрушительные формы, могут испытывать трудности в личных отношениях и социальной интеграции, что, в свою очередь, может негативно сказаться на их карьерном росте. Женщины, проявляющие агрессивность, зачастую сталкиваются с барьерами на пути к занятию лидирующих позиций в сферах, традиционно считающихся мужскими, что может вызывать внутренние противоречия. В то же время, конструктивная агрессивность, ориентированная на достижение поставленных целей, способствует самосовершенствованию и повышению уверенности как мужчин,

так и женщин. Поэтому понимание и управление агрессивными проявлениями может стать важным инструментом для достижения успеха и снижения негативных последствий как для мужчин, так и для женщин [6].

Гендерные различия в агрессивности оказывают значительное влияние на мотивацию достижения, помогая формировать разные стили поведения у мужчин и женщин. Понимание этих различий позволяет лучше прогнозировать реакции людей на препятствия и вызовы, а также разрабатывать стратегии развития мотивации и достижения успеха в соответствии с индивидуальными особенностями. Агрессивность может быть мощным мотиватором, если её направить в конструктивное русло, и благодаря грамотному использованию различных подходов её можно интегрировать в процесс личностного роста и достижения высоких результатов [7].

Для более эффективного использования агрессивности в мотивации достижения можно применить следующие стратегии:

1. *Развитие эмоционального интеллекта*: Способность распознавать и управлять своими чувствами помогает контролировать агрессивные порывы и направлять их в позитивное русло.

2. *Обучение стрессоустойчивости*: Это способствует снижению уровня деструктивной агрессии и её замене на настойчивость и целеустремленность.

3. *Поддержка равных возможностей*: Важно устранять гендерные стереотипы в обществе, что содействует формированию здоровой мотивации достижения как среди мужчин, так и среди женщин [8].

Искусственный интеллект обладает значительным потенциалом для улучшения образовательного процесса. Он способствует доступности обучения, учитывает индивидуальные характеристики каждого ученика, упрощает труд преподавателей и содействует развитию навыков, актуальных в современном обществе. Однако для успешной интеграции ИИ в образовательную сферу необходимы детальные разработки и меры, направленные на обеспечение этичности и безопасности применения технологий. Перспективы использования ИИ в образовании открывают перед нами картину будущего, в котором образование станет максимально гибким, инклюзивным и доступным для всех, независимо от места проживания и социального статуса [9].

Список использованной литературы:

1. Арканцева Т. А. , Дубовская Е. М. Полоролевые представления современных подростков как действенный фактор их самооценки // Мир психологии. - 2012. № 3. - с. 147 - 155.

2. Бандура А. Теория социального научения. – СПб.: Евразия, 2014.

3. Бандура А. Уолтерс Р. Подростковая агрессия. - М., 1999. – 512с.

4. Бендас Т. В. Гендерная психология: Учебное пособие. - СПб.: Питер, 2022. - 431с.:

ил.

5. Берковиц Л. Агрессия. Причины, последствия, контроль. М., 2021. – 512с.

6. Берн Ш. Гендерная психология. - СПб.: Прайм - ЕВРОЗНАК, 2024. - 820с.

7. Бэррон Р., Ричардсон Д. Агрессия. – СПб.: Питер, 2018. - 336с.

8. Горчакова В. Г. Психология женщины-профессионала: Автореф. дис. ...д-ра наук. - СПб., 2021.

9. Ермолаев О. Ю. Математическая статистика для психологов: Учебник. – М.: Флинта, 2021. - 207с.

ОӘЖ 059

ТҮЗЕТУ ТРЕНИНГІ ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ҰЯЛШАҚТЫҒЫН ЖЕҢУ ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ БІРІ РЕТІНДЕ

Мәулен А.Ж.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается влияние психологических тренингов на коррекцию застенчивости старшеклассников, рассматриваются вопросы разработки коррекционной программы, а также предлагаются пути проведения психолого-педагогического эксперимента по оценке эффективности специально организованного обучения для коррекции застенчивости.

Summary: The article examines the impact of psychological trainings on the correction of shyness of high school students, discusses the development of a correctional program, and suggests ways to conduct a psychological and pedagogical experiment to assess the effectiveness of specially organized training for the correction of shyness.

Адам өміріндегі жасөспірім және ерте жасөспірімдік кезең - бұл жеке өзін-өзі анықтау және өзін-өзі растау уақыты. Жастардың осы кезеңді қаншалықты тегіс және тұрақты бастан өткеруі олардың өзін-өзі бағалауын, өзіне деген сенімділігін қалыптастыруға байланысты, бұл, әрине, олардың болашақ кәсіби жетістіктеріне, сыни және өмірлік жағдайлардағы мінез-құлқына, жеке өмірінде үйлесімділік пен өзара түсіністікке қол жеткізу қабілетіне әсер етеді.

Осы кезеңдегі жасөспірім екі полюстің арасында: өзін-өзі растауға, өзінің "Менін" жаңартуға, табиғатының күшті және жарқын жақтарын көрсетуге және өзін-өзі қолдауға, мүмкін жеңілістерден қорқуға, өз мүмкіндіктеріне сенбеуге деген күшті ұмтылыста болады. Бұл жас ішкі тұрақсыздыққа және сонымен бірге әлеуметтік белсенділіктің өсуіне байланысты [1].

Осылайша, шынайы тәуелсіздік, шынайылық, өз іс-әрекеттері мен жалпы өмірі үшін жауапкершілікті өз мойнына алу қабілеті қалыптасқан кезде, өсу процесінде ұялшақтықтың жеке тұлғаға әсері ерекше теріс мәнге ие болады.

И. С. Конның пікірінше, жастық ұялшақтық-бұл жеке тұлғаның дамуындағы табиғи кезең, өйткені жасөспірімдер өміріндегі қарым-қатынас жетекші іс-әрекетке айналады және олар үшін тәуелсіз құндылық болып табылады. Қарым-қатынаста олар жаңа тәжірибені бастан кешіру, өздерін жаңа рөлде сезіну, өздері туралы, басқалармен қарым-қатынасы туралы түсініктерін кеңейту қажеттілігін қанағаттандырады. Жасөспірімдердегі қарым-қатынастың бірқатар ерекшеліктері табиғи түрде жастық ұялшақтықты тудырады.

Сонымен қатар, ұялшақ жасөспірімдер тұлғааралық байланыс орнатуда үлкен қиындықтарға тап болады (демек, оқшаулану, жалғыздық); жалпы іс-әрекетте және өмірде пассивті; өздерін басқа адамдармен бағалаумен шектен тыс айналысады; басқаларға көбірек тәуелді, осал, ұсынылған, қоршаған

ортаның қысымына ұшырайды. Алғашқы байланыс орнату кезеңінде ұялшақтық-бұл сенімді тұлғааралық қарым-қатынастың ерекше қиындығы.

Өз кезегінде, қазіргі әлемдегі өзгерген әлеуметтік-экономикалық жағдайлар жастардан көшбасшылық қасиеттерді, коммуникативті дағдыларды, табандылықты, өзіне деген сенімділікті және жалпы еңбек нарығында бәсекеге қабілетті болуды талап етеді. Осылайша, шамадан тыс ұялшақтықтан зардап шегетін ұлдар мен қыздар бастапқыда әлеуметтік және кәсіби жетістікке жету үшін аз қолайлы жағдайда болады [2].

Адамдардың құндылық бағдарларының өзгеруі ұялшақ адамның қабылдауының бұрмалануына және сонымен бірге жеке тұлғаның осы сипаттамасын теріс деп бағалауға әкеледі. Соңғы жылдары ата - аналардың психологиялық көмек қызметіне сұраныстары едәуір өсті, олар жас кезінен бастап балаларынан көшбасшыларды, "кәсіпкерлерді, өз өмірінің белсенді құрылысшыларын" тәрбиелеуге тырысады, бірақ көбінесе баласының жеке психологиялық ерекшеліктерін ескермейді.

Осылайша, жасөспірімдердегі ұялшақтықты жеңу мәселесі балалардың әлеуметтік өзара әрекеттесуін оңтайландыру үшін теориялық және практикалық тұрғыдан ерекше мәнге ие болады. Ұялшақтықты жеңудің жолдары мен әдістері туралы мәселе өзекті болып отыр, сонымен қатар ұялшақтықты түзету бағдарламаларын әзірлеу қажет. Оқушылар арасында ұялшақтық құбылысының таралуының артуы және ұялшақ балалармен және жасөспірімдермен арнайы ұйымдастырылған кәсіби жұмыстың қажеттілігі жоғары сынып оқушыларының ұялшақтығын жеңудің жолын іздеуден тұратын осы зерттеудің проблемасын анықтады.

Әр түрлі авторлардың ұялшақтықты әр түрлі түсінуіне қарамастан, оның генезисін түсінудегі жалпы сипаттамаларды ажыратуға болады. Бұл ұялшақтықтың өзін-өзі бағалаумен және өзін-өзі танумен байланысы, өзін-өзі ұятқа қалдырудың эмоционалды тәжірибесі және байланыс орнатуда және жалпы қарым-қатынас процесінде қиындықтар туындайды [3].

Ұялшақтық құбылысы туралы қолда бар деректерді қорытындылай келе, біз мынаны айтамыз:

1. Ұялшақтық-бұл күрделі, интегративті психологиялық құбылыс, ол тұлғаның барлық салаларын қамтиды және вегетативті, психомоторлық, сөйлеу белсенділігінің, эмоционалды, ерікті, ойлау процестерінің және өзін-өзі танудың бірқатар нақты өзгерістерімен сипатталатын жүйке-психикалық шиеленіс жағдайында көрінеді.

2. Ұялшақтық адамның өзіне деген екіұшты көзқарасының салдарынан аффективті түрде қиын. Бір жағынан, ұялшақ адамдар өзін — өзі бағалаудың жоғары деңгейіне, талаптардың жоғары деңгейіне, жетістікке жетудің мотивациясына ие, ал екінші жағынан, өздерінің кемшіліктері мен қарым-қатынас объектілерінің теріс көзқарастары туралы қисынсыз танымдармен қамтылған. Ұялшақтық әрқашан негізсіз кінә мен ұят сезімімен, мазасыздықпен, өзіне деген сенімсіздікпен, рефлексивтіліктің жоғары деңгейімен және өзінің "Мен" туралы алаңдаушылықпен бірге жүреді.

3. Ұялшақтық балалық шақта қалыптасады және ең алдымен эмоционалды қатынастармен, отбасылық жүйеде сенім мен қауіпсіздік сезімімен байланысты.

Ұялшақтықты тудыратын механизм - бұл ресми және формальды емес қарым-қатынас пен өзара әрекеттесу жағдайлары, сондай-ақ өткен сәтсіздіктер мен қателіктер немесе болашақ тұлғааралық байланыстар туралы ойлар.

Ұялшақтық ұғымын қарастыру үшін негізгі қозғалыстардың теориялық және әдіснамалық талдауына, сондай-ақ ұялшақтықтың құрамдас сипаттамаларын корреляциялық талдау деректеріне сүйене отырып (біздің зерттеуімізде ұялшақтықты диагностикалау әдістемесінің даму кезеңінде), ұялшақтық құбылысын біз түсінуді ұсынамыз. Жеке қасиет, ол жеке тұлғаның барлық салаларымен байланысты, ол аффективті түрде қиын және келесі сипаттамалармен анықталады: өзінің "Мені" туралы алаңдаушылық; өзінің "Менінің" құндылығына күмәндану; өз сезімдерін білдіруде өзіне деген сенімсіздік, ұялшақтық, баяулық және ұстамдылық; өзін-өзі сөуге бейімділік, кінә мен ұят сезімі, өз мүмкіндіктерін, білімін, қабілеттерін жете бағаламау, қарым-қатынас объектілерінің теріс көзқарасы туралы ойлар [4].

Осылайша, ұялшақтықтың екі компоненті бар: жағымсыз сипаттағы субъективті тәжірибелер және тәжірибенің нәтижесі ретінде мінез-құлық көріністері. Басқа адамдармен қарым-қатынас жағдайына қатысты жиі жағымсыз тәжірибелерге байланысты ұялшақ адамдарда тиімді қарым-қатынас дағдылары жеткіліксіз. Нәтижесінде адамның өзін толық көрсетуге, өз құқықтарын қорғауға, танысуға, өзін мақтан тұтуға және құрметтеуге мүмкіндік бермейтін белгілі бір мінез-құлық моделі қалыптасады, ал басқалары мұндай адамды ұялшақ, жасқаншақ деп қабылдайды.

Ұялшақтықтың жалпы тенденциясы оның механизмдерін іске қосатын жағдайлардың саны мен адамдардың түрлерінен көрінеді, яғни әртүрлі жағдайлар мен адамдардың түрлері адамның ұялшақтық күйін тудырған сайын, олар ұялшақ болады. Әрбір ұялшақ адам үшін жағдай түрлері мен адам түрлерінің жиынтығы жеке болып табылады, бірақ, әдетте, бұл қандай да бір себептермен қорқыныш тудыратын өзара әрекеттесу жағдайлары (мысалы, бейтаныс адамдар, бастықтар, қарама-қарсы жыныстағы адамдар). Барлық ұялшақ адамдар үшін субъективті тәжірибелер іс жүзінде бірдей және тұрақты.

Ұялшақтық процесс, қасиет және күй болуы мүмкін. Егер ұялшақтық қысқа мерзімді және сирек кездесетін болса, ол күй (ситуациялық ұялшақтық) ретінде әрекет етеді, егер ұялшақтық ұзақ және жиі кездесетін болса, онда ол жеке тұлғаның қасиетіне ауысады (жеке ұялшақтық). Ұялшақтық түрі әр түрлі жағдайларда әлеуметтік маңызды өзара әрекеттесу кезінде өзінің "Меніне" қатысты жағымсыз тәжірибелердің күшіне, ұзақтығына және жиілігіне, яғни ұялшақтық құбылысының ауырлық деңгейіне байланысты деп санаймыз. Біз ұялшақ адамдардың төрт түрін бөліп, сипаттадық.

1. Іс жүзінде ұялшақ емес. Мұндай адамдар өте көпшіл және көп сөйлейтін, жігерлі, өмірге жеңіл қарайды. Олар көзге көрінгенді ұнатады, басқа

адамдарға ашық қызығушылық танытады, өзіне сенімді, ескертулер мен айыптауларға сезімтал емес. Ұялу жағдайы өте сирек кездеседі және тез өтеді.

2. Ситуациялық ұялшақтық. Мұндай адамдар, әдетте, өзіне сенімді және әлеуметтік мінез-құлық дағдылары жақсы дамыған, көпшіл. Ұялшақтық сипаттамаларының көрінісі, мысалы: мінез-құлыққа бағыну, ұялшақтық, өзін-өзі сөгуге бейімділік, өз мүмкіндіктерін жете бағаламау, өз сезімдерін білдіруде ұстамдылық, шетте қалуды қалау, адамның нақты өмірлік жағдайларға немесе адамдардың белгілі бір түріне жауап беруімен байланысты. Ұялшақтық тәжірибесі тұрақсыз және қысқа мерзімді.

3. Жеке ұялшақтық. Ұялшақтықтың жағымсыз тәжірибелері мұндай адамдардан тұрақты және ұзақ сипатқа ие болады. Олар бір-екі жақын дос болғанды жөн көреді, айналасындағыларға назар аударады, бірақ көптеген адамдармен байланыста бола алмайды және басқалармен бірге жұмыс істегенді ұнатпайды. Көбінесе олар мазасыз, депрессиялық, мазасыз көңіл-күйде, оңай жылайды. Олар қайғылы уақыттарға бейім - жалғыз ойлауға бейім, өмірдің кез-келген сәтсіздіктерін бастан кешіру қиын, өздеріне сенбейді, өзін-өзі айыптауға бейім, парыз сезімі дамыған, басқалардың ықпалына оңай мойынсұнады, көңіл-күй мен мінез-құлық басқалардың мақұлдауына немесе мақұлдамауына байланысты. Қоғамда олар өздерін ыңғайсыз және сенімсіз сезінеді, қарапайым және бөлек ұстайды. Жалпы алғанда, мұндай адамдар өздеріне сенімсіз және әлеуметтік мінез-құлық пен қарым-қатынас дағдыларына ие емес.

Шамадан тыс ұялшақтық. Мұндай адамдар невротикалық мінез-құлықпен сипатталады, қоршаған ортаның теріс әсеріне жеке тұлғаның тиімсіз қарсылығына байланысты патологиялық күшейтілген мазасыздық, ұят және кінә сезімі бар [5].

Осылайша, ұялшақтықты түзетуге ұялшақтық түрін ескере отырып қарау керек (тапсырмалар мен жаттығулардың сипаты, түзету әсерінің ұзақтығы осыған байланысты). Ұялшақтықты жеңудің психологиялық-педагогикалық құралы ретінде біз арнайы ұйымдастырылған оқытуды-түзету тренингін таңдадық.

Біз ұялшақтықты түзету жеке мазасыздық деңгейін төмендету, барабар жалпы өзін-өзі бағалауды қалыптастыру, өзін-өзі бағалауды арттыру және өзін-өзі бейнелеу нәтижесінде оң нәтиже береді деп болжадық.

Психокоррекциялық әсердің негізгі мақсаттары: жүйке-психикалық стрессті жеңілдету; өзіне деген сенімділікті қалыптастыру (нығайту); жеке мазасыздық деңгейін төмендету; өзін-өзі бағалауды арттыру; қарым-қатынас объектілерінің теріс қатынасы туралы қисынсыз танымдарды жою; тиімді әлеуметтік өзара әрекеттесу дағдыларын қалыптастыру (ең алдымен, әңгімелесушінің мінез-құлқын дұрыс бағалау және түсіндіру дағдылары).

Айта кету керек, ұялшақтықтан зардап шегетін адамға әсер ету тек тренинг жұмысында ғана емес, сонымен қатар жеке терапияда (жеке және өте ұялшақ типтер үшін) маңызды, өйткені балалар мен ата-аналар арасындағы қарым-қатынасты тереңірек зерттеу қажет, бұл тұрақты әсер береді.

Түзету тренингі бағдарламасы белгілі бір білім, дағдыларды дамытуға, жағдайға жауап беру мен бағалаудың дұрыс емес тәсілдерін жоюға бағытталған когнитивті-бихевиорлық тәсіл принциптеріне негізделген. Сезім саласымен жұмыс істеу үшін біз арт-терапевтік әдістерді қолдандық.

Түзету бағдарламасының мақсаты-жоғары сынып оқушыларының элеуметтік өзара әрекеттесуін оңтайландыру үшін олардың ситуациялық және жеке ұялшақтықтарын жеңу.

Түзету бағдарламасының міндеттері-ұялшақтық құбылысы туралы білімнің тұтас жүйесін қалыптастыру;

- тиімді қарым-қатынас дағдыларын дамыту;

- өзіне деген сенімділікті, барабар өзін-өзі бағалауды қалыптастыру және/немесе нығайту;

- жеке мазасыздық деңгейін төмендету, өзін-өзі бағалауды арттыру.

Ұялшақтықты түзету үшін арнайы құрылған психологиялық-педагогикалық жағдайлар қажет. Арнайы ұйымдастырылған оқыту жағдайында ұялшақтықты түзету осы құбылыс үшін маңызды профильдер бойынша субъектілердің жеке басын жалпы үйлестіру арқылы жүзеге асырылды: өзін-өзі бағалау (жалпы және шағылысқан), өзін-өзі қолдау және жеке мазасыздық. Ұялшақтықты түзету мазасыздық пен өзіне деген сенімсіздікті төмендету, өзін-өзі бағалауды қалыптастыру нәтижесінде оң нәтиже береді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Гаврилова Г. Как помочь застенчивому ребенку. // Школьный психолог. 2001. № 7.
2. Галигузова Л. Н., Мещярикова Б. Г. Психологический анализ феноменологии детской застенчивости. // Вопросы психологии. 2000. № 5.
3. Зимбардо Ф. Застенчивость: что это такое и как с ней справиться? М. : Педагогика, 2015.
4. Кондратьева К. С. Психологический анализ феномена застенчивости // Сибирский педагогический журнал (практическое издание) 2009. № 9.
5. Краснова Л. В. Психологические особенности застенчивости на этапе ранней юности : автореф. дис. ... канд. псих. наук. Ростов н/Д, 2007.

ОӘЖ 37.013

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ МОТИВАЦИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ОТБАСЫНЫҢ РӨЛІ

Мәуленқызы М., Амзе А.Б., Малик Т.Р.
«Мирас» университеті, Шымкент қ, Қазақстан

Резюме: В данной статье произведен краткий теоретический анализ проблемы учебной мотивации у детей младшего школьного возраста и влияния родителей на формирование учебной мотивации у младших школьников. Родители и семья играют важную роль в формировании учебной мотивации младших школьников, в дальнейшем дети получают не только знания на протяжении всей жизни, но и механизмы достижения целей.

Summary: This article provides a brief theoretical analysis of the problem of educational motivation in primary school children and the influence of parents on the formation of educational motivation in younger schoolchildren. Parents and family play an important role in shaping the

educational motivation of younger schoolchildren, in the future children receive not only lifelong knowledge, but also mechanisms for achieving goals.

Бастауыш сыныпта оқу іс-әрекетін қалыптастыру процесі және болашақта оқуға бағытталған мотивтер болғандықтан, бастауыш сынып оқушыларының мотивациясын қалыптастыру жолдары мен шарттарын зерттеу қажеттілігі туындайды, оқу мотивтерінің пайда болуына қатысатын барлық факторлардың әсерін ескеру қажет. Әрине, мектеп пен мұғалім оқу процесіне негізгі әсер етеді, сонымен қатар бастауыш сынып оқушылары үшін баланың өміріне және тікелей оқу мотивациясының құбылысына үлкен әсер ететін ата-аналар және оның отбасы маңызды тұлға болып табылады. Осылайша, бұл зерттеудің мақсаты отбасының бастауыш мектеп жасындағы балалардың оқу мотивациясын қалыптастыруға әсерін анықтау болып табылады. Оқу іс-әрекетіне баланың қалыптасуы, оның оқу процесінде оған түсетін ақпаратты қаншалықты қабылдай алатындығы және өңдей алатындығы әсер етеді, мұны мұғалімдер де, ата-аналар да ескеруі керек.

Бұл жаста балалар әлі де ұзақ уақыт бойы басқа нәрсеге зейін аудармамайды, бастысы-еріксіз назар, жарқын қызықты нәрсе, баланы қызықтыра алатын нәрсе. Егер мұғалім оқушыны оқу материалын игеруге қызықтыра алмаса, жағдай ерікті түрде күрделене түседі, бала оны тез ысырып қойып, өзіне қызықты іс-әрекет табуға тырысады.

Бастауыш мектеп жасындағы балалардың назары есте сақтау және талдау және ақпаратты көбейту механизмі жұмыс істейтіні сияқты, балалар өздерін қызықтыратын нәрселерді оңай және тез есте сақтайды, олар оларды талдай алады, суреттерді оқығанда немесе қараған кезде қиялды қолдана алады, бірақ олар үшін қызықсыз және әсіресе түсініксіз материалды жаттау қиынға соғады.

Егер басынан бастап тақырып немесе сабақ бала үшін қызықсыз немесе түсініксіз болып шықса, онда бала оны зерттеуге назар аудармайды, бірақ өзі үшін басқа қызықты әрекетті табуға тырысады. Сондықтан мұғалімдер мен ата-аналар бастауыш сынып оқушыларының ерекшеліктерін ескере отырып, оқу мотивациясын қалыптастыруға ерекше назар аударуы керек, оқу материалын дұрыс және қызықты түрде ұсынуға тырысуы керек, балаларды оқуға ынталандыруы керек [1].

Жаңа білімді сәтті игерудің негізі бастауыш сынып оқушыларының жетекші қызметі болып табылады осы жас кезеңінде оқу іс-әрекеті басым болады, бала қоршаған шындықты белсенді біледі, жаңа білім мен дағдыларды игеруге қызығушылық танытады. Дәл осы жаста саналы және ерікті болатын танымдық процестер белсенді дамиды.

Зейін тұрақты бола бастайды, бала зейінді таратуды және ұстауды үйренеді. Логикалық есте сақтау қабілеті де дамиды, егер бала семантикалық, ассоциативті есте сақтауды қолданса, осылайша ол ақпаратты түсініп, игеріп қана қоймай, енді үйренген материалды талдап, салыстыра алады. Логикалық жадтың негізі-ойлау процестері.

Бастауыш сынып оқушысының ата-аналары оқу іс-әрекетінде және оқуға бағытталған мотивтерді қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Бұл ата-аналар

мектепке барар алдында балалардың оқуға деген құштарлығын қалыптастырады, ал мектепке бейімделу кезінде олар өз балаларына көмектеседі және қолдау көрсетеді.

Көбінесе ата-аналардың оқуға деген көзқарасы оның ата-аналарын қуантуға немесе ренжітпеуге деген ұмтылысын қалыптастырады. Бұл ата-аналар баласына мектепте берілген материалды игеру және түсіну қабілеттеріне қарай көмектесе алады. Бастауыш сыныпта балаларға портфолио жинауға көмектесу, үй тапсырмасын орындауға көмектесу, оқу процесінде туындаған қиындықтарға көмектесу қажет.

Көбінесе ата-аналар балалар үшін үй тапсырмасын орындаған кезде үлкен қателік жібереді, олармен проблемаларды шешпейді, бұл баланың, біріншіден, материалды ешқашан игермейтіндігіне, екіншіден, мәселені шешуге күш салмайтындығына әкеледі, әрине, бала болашақта онымен айналыса алмайды және қаламайды, ол түсінбейді. Баламен айналысу және оған материалды түсіндіру маңызды, ол оны өзі шешіп, түсінуі үшін, әйтпесе баланың пәнге деген қызығушылығы жоғалады, мотивация төмендейді, бағалау төмендейді, бұл тек оқу іс-әрекетіне ғана емес, сонымен бірге баланың эмоционалды жағдайына да кері әсер етеді.

Сондай-ақ, көптеген ата-аналар бастауыш сынып оқушыларының бағаларына назар аударады, әдетте балаларды жақсы бағалары үшін мадақтайды және мақтайды, ал жамандары үшін ұрысады және жазалайды, бұл бастауыш мектеп жасындағы балалардың оқу іс-әрекетін ынталандыратын мотивтер. Егер сіздің балаңызды мадақтау және оған көмектесу оң мотивация болса, онда жаза теріс мотивацияны тудырады. Екеуі де жұмыс істейді, бірақ бала үнемі нашар баға алудан қорқады стресс пен мазасыздықты сезінеді, бұл оқуға және балаға жеке әсер етеді. Балаңызды ұрыспау, керісінше, оған қазіргі жағдайда көмектесу, оны оқу процесіне ынталандыру, қызығушылық таныту әлдеқайда маңызды. Осылайша, балалар оқу процесінде оңайырақ болады, сонымен қатар олар танымдық процеске ынталандырылады [2].

Әдебиетте мотивацияның сыртқы және ішкі формалары арасындағы айырмашылық жиі кездеседі. Ішкі мотивация-бұл кез-келген іс-әрекетті тек оны орындаудан ләззат алу үшін орындау әрекеті, және шынын айтқанда, бұл мектеп пен жұмыс жағдайында өте сирек кездеседі. Сыртқы мотивация немесе оқушылардың жұмысты орындауын ынталандыру үшін сыртқы ынталандыруды немесе жазаны қолдану әдетте білім беруде жақсы оқудың жауы ретінде бейнеленген. Бұл белгілі бір дәрежеде дұрыс, өйткені оқытуды зерттеумен салыстыруға болатындықтан, көтермелеуді немесе жазаны қолдану оқушының қаншалықты зерттеуі керек екендігінің шекараларын белгілейді.

Мотивация, аты айтып тұрғандай, бізді "қозғаушы" нәрсе. Бұл біздің бірдеңе жасауымыздың себебі. Мұғалімдер үшін мотивацияның болмауы ұзақ уақыт бойы оқушылардың білім алуындағы ең жағымсыз кедергілердің бірі болды.

Мотивация тұжырымдамасы интуитивті түрде қарапайым болып көрінгенімен, бай зерттеу әдебиеті пайда болды, өйткені зерттеушілер бұл

тұжырымдаманы бірнеше жолмен анықтады. Әлеуметтанушылар мен психологтар мотивация мәселесіне әр түрлі көзқараспен қарады, ал білім беру зерттеушілері бұл идеялардың көпшілігін мектеп контекстіне бейімдеді. Мотивация теориялары бір-біріне сәйкес келсе де, зерттеушілер мотивацияның өзгеруіне әкелетін негізгі сенім жүйелерін анықтауда ерекшеленеді [3].

Кейбір теоретиктер өзіне және олардың құзыреттілігіне баса назар аударады, ал басқалары мақсатты бағдарлауды бірінші орынға қояды, ал үшінші топ мәселенің күрделілігі жеке мотивацияны қалыптастырады деп санайды. Бұл ресурс әртүрлі теорияларға кіріспе береді ілімнің мотивациясы-бұл оқушының оқу іс-әрекетінің әртүрлі аспектілеріне бағытталуы, оқушының оған деген ішкі көзқарасымен байланысты.

Отбасылық қатынастар дегеніміз-балаға эмоционалды қарым-қатынас жүйесі немесе жиынтығы, ата-ананың баланы қабылдауы және онымен мінез-құлық тәсілдері, тәрбие стилі. Отбасындағы тәрбие стилі, отбасының құрылымдық ерекшеліктері, тұлғааралық қарым - қатынас түрі, ата-ананың баланы оқытуға деген қызығушылығы-мұның бәрі оқу мотивациясын қалыптастыруда ажырамас бөлігі болып табылады. Дегенмен, шын мәнінде сыртқы мотивацияның көптеген әртүрлі формалары бар және олардың барлығы бірдей оқушыларды апатияға және оқу қуанышынан алшақтатуға әкелмейді. Мысалы, сырттай ынталы бір оқушы мектепте көп оқи алады, өйткені ол ата-анасының сәтсіздігі мен ашуынан қорқады. Екіншісі көп оқуы мүмкін, өйткені ол мазмұнның құндылығын дәрігер болу арманына жетуге көмектесуден көреді. Бұл мысалдардағы оқушылардың ешқайсысы ішкі мотивацияға ие емес-олардың мақсаттары сабақтың қарапайым ләззатынан тыс.

Оқушылардың әлеуметтік-эмоционалды оқуын мезгіл — мезгіл бағалау мұғалімді оқушыларының жетістіктері мен әл-ауқаты туралы хабардар ету және оқушыларды өзін-өзі тануға шақыру үшін екі мақсатты көздейді. Эмоционалды жағдай жасау баланың жаңа, қызықты нәрсені білуге деген ұмтылысын, ақыл-ой әрекетін жетілдіруге деген ұмтылысын тудырады. Эмоционалды жағдайда танымдық қызығушылық көзқарас пен мотив ретінде әрекет етеді.

Эмоционалды жағдай баланы танымдық іс-әрекетке бейімдейді, оқу материалының мазмұнына және іс-әрекет процесіне, оқушылар тобына қатысты әр түрлі сәттерден тұрады. Барлық осы жағдайлардың жиынтығы іс-әрекеттің тиісті эмоционалды тонусын тудырады және танымдық қызығушылықты нығайтуда өте маңызды.

Қазіргі тәрбие балаларды оқуға ынталандыру мәселелерінде нақты қиындықтарға ұшырайды. Мектептің алдында қиын міндет тұр, ол оқушыларды белсенді танымға баулу және ғылымға жауапкершілікпен қарауға баулу. Отбасыларда-нысанды қорқыныш: ата-аналар өз балаларының жылдам өміріне ілесе алмайды. Мұның бәрі Бүкіләлемдік ғаламторға интернетке байланысты. Озық инновациялық технологиялар дәуірінде әкесі анасымен бірге балаға, оның жетістіктеріне, біліміне, қызығушылықтарына рухани назар аударуы керек. Балалар мен ата-аналардың қарым-қатынасындағы бытыраңқылық, салқынқандылық, сезімдік босаңсу, шиеленіс салдарынан балаларда оқуға

қызығушылық болмайды [4].

Бұл функцияны орындауға қол жеткізу отбасының тәрбиелік әлеуетіне байланысты. Бұл оқуға деген ұмтылысты, жаңа нәрселерді білуге деген ұмтылысты қалыптастыратын әкесі мен анасы. Кітаптарды оқып, өнердің жаңа туындыларымен, жаңалықтармен танысып, саяхатқа, табиғатқа саяхатқа, спортпен шұғылдануға, жарыстарға қатысуға, мерекелерді өткізуге қатысу — бұл және тағы басқалар ата-аналар баламен міндетті түрде талқылауы керек, сондықтан ол қызығушылық танытып, осы іске деген қажеттілікті дамытады.

Отбасының қоршаған ортамен әр түрлі байланыстарына және тәрбиенің сипатына, отбасылық қарым-қатынасты ұйымдастыруға әсері маңызды. Мұның бәрі қоршаған әлемді түсінуге әкеледі. Балалар көптеген жаңа және қажетті нәрселерді біледі. Осылайша, баланың көкжиегі кеңейеді. Ал ата-аналар қызығушылықтың тұрақты болуын және кейін жоғалып кетпеуін қамтамасыз етуге міндетті.

Әр отбасында мынадай негіздер қалыптасуы тиіс: демалыс күндері, мұражайларға, спорттық іс-шараларға, қалалық мерекелерге бару, театр қойылымдарын, концерттерді көру, отбасылық кітап оқу. Оқуға деген қатты қызығушылық отбасында да қалыптасады. Балаларды оқуға үйрету уақыт пен күш-жігерді қажет етеді. Оқи алмау баланың оқу үлгеріміне және оның жалпы жетістіктеріне әсер етеді. Оқуға деген қызығушылық барлық конкурстарға, олимпиадаларға функционалды қатысуға ықпал етеді, эрудицияны дамытуға мүмкіндік береді, ой-өрісін, шығармашылық ойлауын кеңейтеді, өз күштері мен мүмкіндіктеріне деген сенімін сезінуге мүмкіндік береді, оқуға деген қызығушылықты қолдайды. Қызығушылыққа негізделген оқу бала үшін жағымды іс-әрекетке айналады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Сенкубаев С. Т. Влияние семьи на формирование мотивации к обучению у младших школьников / С. Т. Сенкубаев, А. М. Тойбекова. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2022. — № 10 (405). — С. 98-100.

2. Азаров Ю.П. Семейная педагогика / Ю.П. Азаров – Москва –2015 г. – 605 с. 2. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – Москва, изд-во ЭКСМОПресс, серия Мир психологии, – 2000, – 1008 с.

3. Майерс Дэвид Г. Әлеуметтік психология : [оқулық] / Дэвид Г. Майерс, Жан М. Туенж ; ред. М. М. Тәжин ; ауд. Г. Қ. Айқынбаева [және т. б.]. - 12-басылым. - Алматы : "Ғұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2018. - 648 б. - (Рухани жаңғыру) (Жаңа гуманитарлық білім. Қазақ тіліндегі 100 жаңа оқулық)

4. Ш.Т. Таубаева, С.Т. Иманбаева, А.Е. Берикханова Педагогика. - Алматы., Дарын, 2022

ОСНОВНЫЕ ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Мирзарасулова Х.В., Маркова (Акимова) А.П., Есенгелді Ә.Қ.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Авторлар бастауыш мектеп жасындағы балалардағы коммуникативті дағдылар мен дағдылардың даму ерекшеліктерін қарастырады. Бұл мәселе көптеген психологтар мен тәрбиешілердің назарында екендігі атап өтілді. Бұл қазіргі уақытта өзекті мәселелердің бірі.

Summary: The authors consider the peculiarities of the development of communicative skills and abilities in children of primary school age. It is emphasized that this problem is the focus of attention of many psychologists and educators. It is one of the most relevant at the moment.

Младший школьный возраст является наиболее эффективным периодом для социализации, активного обучения социальному поведению, искусству общения между детьми разного пола, усвоения коммуникативных и речевых умений, способов различения социальных ситуаций. Авторы рассматривают особенности развития коммуникативных умений и навыков у детей младшего школьного возраста. Подчеркивается, что эта проблема находится в центре внимания многих психологов и педагогов. Она является одной из актуальных в настоящее время. Отмечается, что младший школьный возраст – самый ответственный этап в развитии, так как именно здесь закладывается фундамент нравственности, происходит формирование социальных установок, отношения к самому себе, к другим людям, к обществу, развивается коммуникативное умение. В статье раскрываются подходы учёных к определению понятия коммуникативные умения и навыки, их классификации, предлагаются основные формы и средства развития коммуникативных умений и навыков у детей младшего школьного возраста. Представлены особенности самого возраста, способствующие коммуникативному развитию детей.

Рассмотрим развитие коммуникативных умений и навыков в младшем школьном возрасте. В этих целях вначале уточним содержание таких понятий, как «коммуникация» и «коммуникативные умения», «коммуникативные навыки». В своих исследованиях А.А. Бодалев, А.Н. Леонтьев, Б.Ф. Ломов, А.К. Маркова, Д.Б. Эльконин рассматривают коммуникацию как средство связи любых объектов материального и духовного мира; процесс общения, то есть передачи информации от человека к человеку; передачи и обмена информацией в обществе в целях воздействия на него [1]. Под коммуникативными навыками понимается более или менее совершенные способы выполнения каких-либо речевых действий, от которых зависит готовность индивида к общению [2].

Составляющими коммуникативных навыков, являются следующие умения: умение понять другого; умение сопереживать, сочувствовать; умение адекватно оценить себя и других; умение принять мнение другого; умение решать конфликты; умение взаимодействовать с членами коллектива. Данные коммуникативные умения формируются в процессе общения с окружающими.

Л.Р. Мунирова предлагает следующую классификацию коммуникативных умений [3]:

1. Группа информационно-коммуникативных умений состоит из: - умения вступать в процесс общения (выражать просьбы, приветствия, поздравления, приглашения, вежливого обращения, дружественного разговора); - умения ориентироваться в партнерах, ситуациях общения (начать разговор со знакомым и незнакомым человеком, соблюдать правила культуры общения в отношениях с товарищами, взрослыми); - умения соотносить средства вербального и невербального общения (употреблять слова и знаки вежливости, эмоционально и содержательно выражать мысли, используя жесты, мимику).

2. Группа регуляционно-коммуникативных умений состоит из: - умения согласовывать свои действия, мнения, установки с потребностями своих товарищей по общению; - умения доверять, помогать и поддерживать тех, с кем общаешься; - умения применять свои индивидуальные умения при решении совместных задач (использовать речь, музыку, движения, графическую коммуникацию для выполнения заданий с общей целью); - умения оценить результаты совместного общения (оценить себя и других критически, учитывать личный вклад каждого в общение, обсуждать, понимать результаты общения, принимать правильные решения, выразить согласие (несогласие), одобрение (неодобрение), оценить соответствие вербального поведения невербальному, содействует ли это вовлечению других партнеров по общению).

3. Группа аффективно-коммуникативных умений основывается на умениях: - делиться своими чувствами, интересами, настроением с партнером по общению; - проявлять чуткость, отзывчивость, сопереживание, заботу к партнерам по общению; - оценивать эмоциональное поведение друг друга.

В настоящее время в процессе деятельности органов предварительного следствия с учетом развития компьютерных технологий возникают новые виды преступлений совершаемых с использованием современных информационно-коммуникационных технологий, при расследовании которых у следователя появляются определенные трудности. Для эффективного расследования уголовных дел, по преступлениям данной категории, необходимо совершенствовать подготовку следователей по использованию ими методик расследования данных видов преступлений.

Большая часть данных преступлений взаимосвязана с недостаточной профессиональной подготовленностью следователей органов внутренних дел, которые расследуют эти преступления. Для оптимального расследования уголовных дел следователю необходимо определять, алгоритмы своих действий на первоначальном и последующем этапах производства по делам рассматриваемого вида преступлений [4]. Одной из проблем, возникающих у преподавателей высшего учебного заведения при подготовке следователей, специализирующихся на расследовании данной категории преступлений является недостаточность практического опыта по расследованию таких преступлений. Ведь не секрет, что «старые» опытные преподаватели, много лет отработавшие в следственных подразделениях имеют большой практический

опыт расследования различных преступлений, но в то время в период их работы в следственных подразделениях преступления данного вида совершались очень редко.

Поэтому «старые опытные кадры» зачастую не имеют достаточных знаний о новых способах совершения данного вида преступлений, который специфичен именно своей динамичностью и технической сложностью их совершения. Следователю при их расследовании необходимо быть не только юридически грамотным, но и технически подготовленным: разбираться в компьютерной технике, сетевом оборудовании, способах передачи информации посредством использования различных информационно-коммуникационных технологий, знать о новейших средствах уничтожения информации на стационарных компьютерах, ноутбуках, средствах мобильной связи, локальной сети и сети Интернет.

В тоже время молодые следователи, имеющие знания в данных областях не имеют достаточного практического опыта следственной работы, не обладают необходимой процессуальной подготовкой. В связи с вышеизложенным, преподавателям высшего учебного заведения необходимо постоянно поддерживать тесную взаимосвязь с практическими работниками, для постоянного совершенствования их профессиональной деятельности по получению ими дополнительных знаний о современных способах совершения данных видов преступлений.

О.Н. Сомкова определяет коммуникативные умения как владение конструктивными способами и средствами взаимодействия с окружающими людьми, «умение общаться и посредством общения успешно решать возникающие игровые, познавательные, бытовые и творческие задачи» [4, с. 34]. К коммуникативным умениям она относит следующие умения: 1. Речевые: умение слушать собеседника и правильно понимать его мысль; формулировать в ответ свое суждение, задавать вопросы; правильно выражать мысль посредством языка, менять вслед за мыслями собеседника тему речевого взаимодействия; поддерживать эмоциональный тон общения; следить за правильностью языковой формы, в которую облачаются мысли; слушать свою речь и контролировать ее нормативность. 2. Невербальные умения: уместное использование мимики, жестов, поз; умение понимать эмоции собеседника. 3. Правила речевого этикета: 1) умение вступать в разговор (когда и как начать его со знакомыми и незнакомыми людьми); 2) способность поддерживать и завершать общение (слышать и слушать, проявлять инициативу, переспрашивать, доказывать свою точку зрения, выражать свое отношение к предмету разговора, сравнивать, приводить примеры, возражать, оценивать); 3) умение использовать различные формы обращения к собеседнику (при знакомстве, приветствии, приглашении к разговору и т. д.).

Коммуникативные умения включают в себя: - желание вступить в контакт с окружающими («Я хочу»); - умение организовать общение («Я умею»), характеризующееся, в свою очередь, умением слушать собеседника, эмоционально сопереживать, решать конфликтные ситуации; - знание норм и

правил, каким необходимо следовать при общении с окружающими («Я знаю») [5]. Таким образом, несмотря на различные трактовки понятия «коммуникативные умения» в психолого-педагогической литературе, их объединяет практическая направленность и указание на компоненты общения. К ним относятся: умение своевременно вступать в диалог и завершать его, используя речевые обороты для установления контакта, поддерживать и завершать диалог, умение отвечать на вопросы, задавать вопросы в ходе диалога, слушать собеседника. Рассмотрим более подробно особенности развития коммуникативных умений и навыков детей младшего школьного возраста. Период младшего школьного возраста – это период, когда у ребёнка интенсивно развиваются коммуникативные навыки, для ребёнка становится открытием наличие различных стилей общения; ребёнок обучается защищать свою позицию, свою автономность и свое мнение в реальных отношениях.

Младший школьник должен научиться устанавливать отношения со своими сверстниками, а также уметь общаться с большой группой людей. С началом учебной деятельности общение ребёнка становится более целенаправленным: с одной стороны, благодаря постоянному и активному воздействию учителя, с другой стороны, – одноклассников. Таким образом, особенности общения младших школьников состоят в том, что для таких малышей реально существуют только две сферы социальных отношений: «ребёнок – взрослый» и «ребёнок – дети», которые взаимодействуют между собой через иерархические связи. Наиболее важной для младшего школьника является сфера «ребёнок-взрослый», так как именно здесь возникают новые психологические отношения – «ребёнок-учитель». Фигура учителя для младшего школьника является наиболее значимой: от учителя зависит эмоциональное состояние класса, особенности построения взаимоотношений детей в классе [6].

У ребёнка младшего школьного возраста коммуникативные умения и навыки развиваются благодаря овладению такими средствами языка, как умения свободно выражать свои мысли речевыми средствами, используя при этом различные типы предложений, соблюдения логики передаваемой информации, поскольку важнейшим фактором становления коммуникативной деятельности является потребность и умение пользоваться языковыми средствами в речевой практике. Речь ребёнка, как и взрослого человека, является одной из специфических форм человеческого сознания и одновременно его наглядным выразителем. По тому, как ребёнок говорит в свободном диалоговом общении (отвечает на вопросы, рассказывает о взволновавших его явлениях, событиях), можно составить достаточно правильное представление о том, как он думает, как воспринимает и осмысливает окружающее.

Необходимо отметить ещё одну важную особенность младших школьников, которая позволяет более эффективно решать проблему формирования коммуникативных способностей как средство их социальной адаптации. Дети не утратили своего интереса к игре и, что самое важное, игру

они используют как полигон для отработки учебных умений. Следовательно, игру с таким же успехом можно использовать и для отработки коммуникативных умений, для решения жизненно важных в этом возрасте задач, для отработки социального поведения. В качестве основных средств развития коммуникативных умений и навыков младших школьников авторы называют коммуникативные игры, беседы, игровые задания. Широкими возможностями для развития младших школьников обладает внеклассная деятельность. Связано это с тем, что различные формы внеклассной деятельности (экскурсия, игры, упражнения и т. д.) вызывают у детей неподдельный интерес и увлечение, к тому же, в процессе внеучебной деятельности у детей возникает возможность свободного выражения своих эмоций, чувств, собственного мнения; у ребёнка возникает возможность свободно отвечать и задавать вопросы. Соответственно, все это приводит к развитию коммуникативных умений и навыков младших школьников. Таким образом, начало обучения в школе позволяет ребёнку занять новую жизненную позицию и перейти к выполнению общественно значимой учебной деятельности. Тогда же у большинства детей младшего школьного возраста складываются предпосылки развития коммуникативных умений и навыков.

Список использованной литературы:

1. Жданова Е.Н. Диагностика развития коммуникативных, организаторских и общеучебных умений младших школьников. Студенческая наука и XXI век. 2012; 9: 451 – 453.
2. Серегина Д.А. Формирование речевой культуры младших школьников в условиях воздействия СМИ. Москва: Прометей, 2013. Available at: [//biblioclub.ru/index.php?page=book&id=240526](http://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=240526)
3. Сиротюк А.Л. Психологическая основа формирования учебных навыков школьников: учебное пособие. Москва: Директ-Медиа, 2014. Available at: [//biblioclub.ru/index.php?page=book&id=226150](http://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=226150)
4. Турлова Е.А., Фомина С.И. Формирование коммуникативных умений младших школьников средствами игровой деятельности. Начальная школа: Проблемы и перспективы, ценности и инновации. 2014; 7: 167 – 171.
5. Шарков Ф.И. Коммуникология: коммуникационный консалтинг: учебное пособие. Москва: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2016. Available at: [//biblioclub.ru/index.php?page=book&id=453046](http://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=453046)
6. Янгирова В.М., Бейгул Л.А. Педагогические условия развития коммуникативных умений младшего школьника. Педагогика современного начального образования: состояние, проблемы и перспективы развития: Материалы III Международной научной конференции. 2015: 33 – 35ектеп” баспасы. 2005ж

ПРИРОДА РАЗВИВАЮЩЕГО ОБУЧЕНИЯ ИЗ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ И ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИСТОЧНИКОВ

Момынова А.С., Тұрдалы А., Дүйсенбай Г.Қ.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада психологиялық және педагогикалық дереккөздердің объективі арқылы дамытушылық оқытудың табиғаты талданады. Оқушылардың жеке ерекшеліктеріне және олардың оқудағы белсенді ұстанымына назар аудара отырып, оқу процесін дамыту қажеттілігін негіздейтін негізгі теориялық тәсілдер қарастырылады. Проблемалық, белсенділік және ынтымақтастық сияқты дамытушылық оқыту принциптері, сондай-ақ олардың сыни ойлау мен шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруға әсері талқыланады.

Summary: The article analyzes the nature of developmental learning through the prism of psychological and pedagogical sources. The key theoretical approaches that substantiate the need for the development of the learning process are considered, focusing on the individual characteristics of students and their active position in learning. The principles of developmental learning, such as problem-solving, activity and collaboration, as well as their impact on the formation of critical thinking and creative abilities, are discussed.

Развивающее обучение как направление в теории и практике образования фокусируется на развитии физических, когнитивных и моральных способностей учащихся и использует их потенциал.

Для многих поколений педагогов, включая Я.А. Каменского и Ж.Ж. Руссо, И.Г. Песталоцци, И.Ф. Гербарта и К.Д. Ушинского, вопрос развития обучения представлял интерес. В советский период ее интенсивно разрабатывали психологи и педагоги Л.С. Выготский, Л.В. Занков, В.В. Давыдов, Д.Б. Эльконин, Н.А. Менчинская, также А.К. Дусавицкий, Н.Ф. Талызина, В.В. Лепкин, С.Д. Максименко и др. Естественно, то, как исследователи представляют и интерпретируют саму концепцию развивающего обучения, отличается от периода к периоду. Сложный, но в то же время позитивный аспект развития предмета заключается в органичном и естественном сочетании педагогики и психологии [1].

Развивающее обучение призвано обеспечить молодому поколению благоприятную стартовую площадку для вхождения в мир, сформированный научно-технической революцией. Сегодня люди живут и работают в ситуациях, когда реальные процессы и явления представлены через многочисленные представления свойств вещей, такие как буквы, цифры и графики. Чтобы принять правильное решение, они вынуждены оценивать суть дела по его признакам, то есть действовать на основе реальности, представленной в теории. В повседневной жизни (дома, в простом общении между людьми) такой (теоретический) подход может появиться только случайно. Она возникла и развилась естественным образом из необходимости определить сущность явления по его внешней форме, в зависимости от характера задачи, в

исторически сложившейся человеческой деятельности науки, промышленности, искусства, политики, права и т.д. [2].

В современных школах большинство детей не имеют достаточных предпосылок для понимания теоретического содержания предмета при переходе из начальной в среднюю школу. Это связано с тем, что в традиционных начальных школах такие задачи вообще не ставились. Традиция прошлого века учить детей читать, писать и считать все еще доминирует, она необходима современным людям, но неадекватна для жизни в современном обществе.

Эльконин и Давыдов отмечали, что такое положение дел уже не соответствует ни реальным потребностям общества, ни этапу развития, который стремится освоить содержание и формы деятельности за пределами того, что непосредственно доступно в повседневной жизни. Поэтому целью развивающего обучения является развитие у ребенка основ теоретического мышления (или, в более широком смысле, основ теоретического сознания, основными формами которого являются искусство, мораль, право, религия и политика, наряду с наукой).

Концепция "развивающего обучения" возникла в трудах В.В. Давыдова. Понятие "развивающее обучение" возникло у Давыдова, а его содержание, смысл и взаимосвязи с основными психолого-педагогическими категориями раскрываются в ряде определений и обобщений [3].

Обучение - образовательный процесс, целью которого является организация и стимулирование активной учебно-познавательной деятельности учащихся для приобретения знаний, умений и навыков, развития творческих способностей и морально-этических установок. Обучение - это вид учебной деятельности, который доводит количество и качество элементов знаний и навыков учащихся до соответствующего уровня (среднего, стандартного, возможного) для целей обучения. Обучение, которое формирует учебную деятельность, обеспечивая полное усвоение знаний и тем самым непосредственно влияя на умственное развитие, является развивающим обучением.

Развивающее обучение - это теория обучения, разработанная Д.Б. Элькониним и В.В. Давыдовым. Основные положения этой теории - внедрение высших форм мышления, в том числе теоретического; реализация деятельностного подхода к саморазвитию; реализация творческого потенциала учащихся; духовно-эстетическое, нравственное и физическое воспитание. Долгое время концепция развивающего обучения отечественных психологов и педагогов (например, В.В. Давыдова, Л.В. Занкова, И.Я. Лернера) упоминалась только в учебниках по педагогике. За последнее десятилетие ситуация изменилась. Российские теоретики и практики образования все больше интересуются проблемой развивающего обучения. Научные исследования также процветают. Вопросы интеллектуального, нравственного и физического развития школьников приобретают сегодня все большее значение. Кроме того,

принцип развивающего обучения закреплён в качестве одного из основных принципов реформы школы [4].

Термин "развивающее обучение" заимствован у В.В. Давыдов. Введенный для описания ограниченного круга явлений, этот термин вскоре вошёл в популярную образовательную практику. Сегодня его использование настолько разнообразно, что для уточнения его современного значения необходимы специальные исследования.

Методологическими предпосылками практики развивающего обучения стали следующие основные положения, выдвинутые Л.С. Выготским [5]:

- Концепция динамики психического развития.
- Можно разделить на категории "зоны ближайшего развития" и "возрастные особенности".
- Концепция неравномерного курса и критические периоды развития.
- Концепция механизмов интернализации.
- Концепция социального контекста развития.
- Концепция развития на основе деятельности.
- Концепция знакового опосредования психического развития.
- Концепция системно-семантических структур и развитие сознания.

Реализация развивающего обучения требует особой организации процесса обучения. Для этого необходимы не только достаточные знания содержания школьной программы и современных педагогических методов, но и психологические знания, позволяющие ставить цели учебной деятельности с учётом закономерностей психического развития, возрастных и индивидуальных особенностей ученика.

Цель развивающего обучения - дать детям основу для теоретического мышления (или, в более широком смысле, основу для теоретического сознания, которое, помимо науки, включает в себя искусство, мораль, право, религию и политику как основные формы). Теоретическое мышление относится к способности человека понимать природу явлений и действовать в соответствии с этой природой. Органическая интеграция образования, воспитания и развития достигается в развивающем обучении в классе. Только через активную познавательную деятельность учащиеся могут найти суть учебного материала, овладеть им на уровне общих закономерностей и предметно-действенного мышления, использовать учебный материал как способ дальнейшего познания. Этот процесс обеспечивает внутренний стимул для обучения, преобразует знания в убеждения, развивает познавательную активность и самостоятельность учащихся и является эффективной основой обучения [6].

Основной тенденцией в образовании во всем мире является переход от объяснительно-иллюстративных методов к методам развивающих технологий.

Идея развивающего обучения восходит к работам Я.Г. Песталоцци и К.Д. Ушинский. Полноценная научная основа теории развивающего обучения впервые была представлена в начале 1930-х годов 20 века в работах Л.С. Выготского, который выдвинул идею обучения, предшествующего развитию, и сделал развитие ребенка главной целью. Согласно его гипотезе, знания не

являются конечной целью обучения, а лишь средством для развития ученика. Поэтому Л.С. Выготский предлагает ориентировать обучение на формирующиеся, а не существующие особенности психического развития, и вводить содержание обучения таким образом, чтобы оно требовало новых и более высоких форм мышления, а не приспособлять его к способностям. Переход мыслительных процессов на новую ступень является основным содержанием развивающего обучения [7].

Рассмотрение термина "развивающее обучение" означает, прежде всего, изучение вопроса о взаимосвязи обучения и развития, который всегда признавался одной из центральных проблем педагогики. На разных исторических этапах ее решение трансформировалось под влиянием изменений в методологических установках, новых интерпретаций природы индивидуального развития и понимания самого процесса обучения, а также переосмысления роли последнего в этом развитии. Эта тема актуальна для современной педагогики и предполагает поиск научной основы обучения, признавая изменения в индивидуальных способностях каждого ребенка и возрастные процессы развития.

Список использованной литературы:

1. Вавилова, Л.Н. Современные способы активизации обучения: учеб, пособие для студентов высших учебных заведений — М.: ИЦ Академия, 2018.
2. Кукушкин, В. Педагогические технологии: учебное пособие для студентов педагогических специальностей / В. Кукушкин. - Ростов-н/Д: МарТ, 2016. - 398 с.
3. Давыдов, В.В. Теория развивающего обучения . - М.: Академия, 2014. - 288 с.
4. Концепция развивающего обучения в основной школе. Учебные программы. - М.: Вита-Пресс, 2019. - 448 с.
5. Варданян Г.А. К вопросу о критерии оценки «зоны ближайшего развития» ребенка. // Научное творчество Л.С. Выготского и современная психология: Тез. докл. Всесоюз. конф. 23-25 июня 2017 г./НИИ ОПП АПН СССР – М.: Б. и., 2017. – 198 с.
6. Торбогошева В. М. Развивающее обучение как целостная педагогическая система / Вестник Бурятского государственного университета. – 2019. – №6.– с.231-233;
7. Выготский Л. С. Педагогическая психология. –М.: Педагогика, 2012.– 480с.

УДК : 373.3.026.6

ОБУЧЕНИЕ – ПОЗНАВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Муминова И.З.

Научный руководитель: Кубеева М.А.

Шымкентский университет, г. Шымкент, Казахстан

Аннотация: В этой статье рассматриваются пути повышения интереса учащихся через новые методы на уроках английского языка. Предусмотрено использование метода стимуляции.

Summary: This article discusses ways to increase pupils interest through new methods in English lessons. The use of a stimulation method is provided.

Многие учёные полагают, что обучение детей иностранному языку следует начинать тогда, когда ребёнок имеет элементарные грамматические навыки в родном языке, умеет писать и читать, т.е. примерно в возрасте 5-6 лет. В этом возрасте ребёнок психологически готов к сознательному изучению иноязычного материала.

Обучение – познавательный процесс, так как в нем наблюдается движение вперед, прогресс, учащиеся движутся от незнания к знаниям. Задача учителя – научить учащихся самостоятельно добывать знания. В связи с этим ученик должен в процессе обучения определить цели-задачи своей учебной деятельности на каждом уроке, применять конкретные методы и приемы, направленных на осуществление данных задач, а также научиться контролировать свою деятельность. Только при таких условиях у ученика формируется потребность в знаниях, стремление, интерес, познавательная активность.

Необходимо знать, что существуют следующие проявления познавательной активности:

- высокая степень желаний, интереса, стремления, вдохновения;
- самостоятельность учащихся, стремление задавать вопросы, умение рождать споры;
- самостоятельное изучение материала, возможность интерпретации, высокая степень творческой деятельности.

Если в ходе урока будет проявляться творческая активность учащихся, то будут развиваться такие элементы мыслительной деятельности: *внимание, наблюдательность, самостоятельное мышление, самостоятельная речь и т.д.*

В «Седьмом назидании» Абая так сказано о мыслительной активности ребенка: «Ребенок рождается у матери с двумя потребностями. Первая потребность – пить, есть, спать. Это – потребности организма, тела, без них ребенок не будет расти, не будет здоров. Вторая потребность – знать. Это стремление познать неизвестное, познать на вкус, услышав звуки животных, звуки плача, смеха, бежать с вопросами: «что случилось?», «почему?», «отчего?», эта потребность не дает ему покоя. Это все – потребность души, которая хочет все знать, все увидеть, всему научиться».

Различные виды самостоятельных работ повышает познавательную активность и формирует различные способы учебной и мыслительной деятельности, другими словами, умение определять ключевые понятия и выводы учебного материала, сравнение нового материала с пройденным, умение классифицировать, систематизировать знания, делать выводы.

Применяя именно такие методы, ученик хорошо усваивает содержание нового материала, может своими словами пересказать новую тему.

А учащиеся, которые не владеют методами, приемами работы, смогут только пересказать содержание материала, но не смогут его интерпретировать.

Ученик, владеющий методами работы, не только заучивает материал, чтобы его запомнить, он с помощью своей мыслительной деятельности

выделяет главные стороны, признаки, систематизирует материал, чтобы его понять.

Такие учащиеся не обращают внимания на некоторые второстепенные стороны материала, а стараются понять основные закономерности, ведущие принципы и запомнить новый материал (факты, примеры), выявив взаимосвязи с закономерностями.

Ученик коротко записывает самые значительные, важные моменты изученного материала. Вместе с тем использует и такие графические работы как схемы, таблицы, модели.

Из этого мы делаем следующий вывод: самостоятельная работа учащихся и ее качество связаны с особенностями их умственной деятельности. Чтобы правильно управлять самостоятельным обучением учащихся, необходимо знать особенности, различия их умственной деятельности. Проведенные с этой целью специальные психологические исследования показали следующее: у учащихся степени таких мыслительных действий, как сравнение, анализ, синтез, обобщение, абстракция, не одинаковы, поэтому наблюдаются различия в их применении.

В развитии умственных способностей детей очень важную роль играет метод сравнения, вот как сказал об этом К.Д.Ушинский: «Сравнение – основа понимания, мышления. Все явления в жизни мы понимаем путем сравнения, если мы встретим какой-нибудь ни с чем не сравнимый (если такой предмет существует) предмет, мы не смогли бы ни сказать ни одного слова, ни одного мнения про него». Поэтому необходимо научить учащихся правильно применять метод сравнения. Например, полезно выполнять следующие задания:

- определить цель сравнения;
- по каким признакам можно сравнить предметы;
- выявление схожих и различительных признаков путем сравнения предметов;
- сделать выводы по результатам сравнения.

Психологи выделяют следующие принципы определения уровней развития умственной деятельности учащихся:

- самостоятельность мышления;
- быстрое и прочное усвоение учебного материала;
- критическое осмысление и глубокое понимание учебного материала;
- гибкость мыслительного процесса (возможность изменения в новых условиях);
- слаженное развитие наглядно-образных и логических типов мышления;
- мыслительные операции, сформированные в связи с изучением материала одного предмета, могут быть использованы при изучении другого предмета. Например, если ученики на уроке родной речи научились составлять план содержания изученного материала, то это

умение они могут использовать и на других уроках (например, английского языка).

Тенденцией развития современной системы образования является переход к концепции непрерывного образования, предъявляющий требования к обеспечению нового качества образования, реализуемого в рамках модернизации содержания российского образования, его структуры, которая выражается, в переходе к раннему началу изучения иностранных языков со 2 класса (1 класса) и к профильному обучению в старших классах. [1].

Наиболее сильным мотивирующим фактором являются приемы обучения, удовлетворяющие потребность школьников в новизне изучаемого материала и разнообразии выполняемых упражнений. Использование разнообразных приемов обучения способствует закреплению языковых явлений в памяти, созданию более стойких зрительных и слуховых образов, поддержанию интереса и активности учащихся [2].

Использование того или иного метода в обучении английскому языку зависит от различных условий. Важнейшими условиями являются: цель обучения английскому языку, время, отведенное на его изучение, количество часов. Среди этих условий очень важную роль играет цель образования. Это состояние оказывает непосредственное влияние на развитие общества, его политические, экономические и другие отношения с другими странами, определяя цели обучения иностранному языку.

Факторами мотивации являются:

- Разнообразие образовательного контента;
- Интенсификация общения ученика-преподаватель;
- Личность учителя.

Великий Абай, классик казахской литературы, говорил: «Чтобы ваши ученики хорошо учились, у них должен быть большой энтузиазм и интерес к учебе». Ведь только человек энергичный, всегда желающий все знать, проявляющий настойчивость и терпение, достигнет своей цели.

Преподаватель английского языка должен использовать не только учебник, но и другие дополнительные материалы из газет, журналов и даже Интернета, чтобы повысить интерес учащихся к языку. Чтобы учащиеся полностью и быстро усвоили материал, учитель должен уметь использовать множество наглядных пособий и правильно организовать урок.

Чтобы пробудить интерес учащихся к урокам английского языка, учителю следует использовать разные методы, но эти методы должны отвечать следующим требованиям:

1. Создать приятную атмосферу, стимулировать интерес ученика, создать потребность использовать язык на практике, чтобы чувствовать себя свободно посредством методов;
2. Личность обучающегося должна быть полностью вовлечена в процесс обучения, его эмоции и чувства должны быть связаны с его потребностями;
3. Необходимо сделать учащихся активным как главного человека учебного процесса и тесно общаться с другими человеком;

4. Необходимо использовать разные виды работы индивидуально, в парах, в группах, на уроке и другие виды работы [3].

Методами обучения английскому языку являются: логическое мышление; грамматико-переводческий метод; метод молчания; метод физического ощущения; ролевые игры; культурное общение; метод проблемного обучения; анализируя; мозговой штурм; интерактивные методы; коммуникативный, зрительный, аудиальный, кинестетический, аудиолингвистический метод; следующий метод; визуальный метод; практический метод и метод информационно-коммуникационных технологий. Эти методы обучения включают как традиционные, так и современные методы.

Аудиолингвистический метод вошел в употребление в конце 70-х годов. В этом методе ученик слушает слова учителя на магнитофоне, а затем повторяет их несколько раз. В этой деятельности учащийся начинает адаптироваться к правильному произношению слов, предложений или словосочетаний и условиям их запоминания за короткий промежуток времени и использования в общении [4].

Визуальный метод считается самым распространенным и эффективным методом преподавания английского языка. Потому что этот метод используется на всех типах уроков. В визуальном методе, конечно же, используются наглядные инструменты и диаграммы. Их не должно быть меньше нескольких цветов. Это наиболее эффективный способ развития интереса и словарного запаса учащихся во время урока.

Метод объяснения – это метод, реализуемый учителем во время урока, как начало учебного процесса. В этом методе учитель объясняет новые слова, новые темы или предложения.

Метод вопросов-ответов является одним из важнейших методов развития речи детей. В этом методе студенты занимаются коммуникативным методом. Они задают друг другу вопросы, а затем получают ответы на свои вопросы. Это широко используемый тип метода.

Практический метод – это деятельность по изучению языка посредством различных игровых элементов в ходе урока. Роль игр в расширении словарного запаса школьника важна, поскольку игры необходимы для формирования его разговорных навыков.

Интерактивный метод – повышает активность студентов при создании интервью. Цель этого метода – создать условия для совместных действий на всех этапах учебного процесса. В заключение учащиеся учатся работать вместе, развивают речь детей в ходе урока, пытаются выучить новые слова на 3-х языках при объяснении новой темы или предложения.

В связи с этим будет реализовываться принцип непрерывности языкового школьного образования в области изучения иностранных языков, что соответствует современным потребностям развивающейся личности и общества.

Список использованные литература

1. Комиссаров В. Н. Лингвистика перевода. – М. : Международные отношения, 1980.

2. Копанев П. И., Беер Ф. Теория и практика письменного перевода. – Минск: Высшая школа, 1986. – 295 с.
3. Bilimdiler kz. https://vk.com/bilimdiler_kz.
4. Бим И.Л. Личностно ориентированный подход – основная стратегия обновления школы // Иностранные языки в школе. - 2002. - № 2.

УДК 316.6-053.6:004

ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ АГРЕССИИ У ПОДРОСТКОВ В КОНТЕКСТЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ СЕТИ ТИКТОК

Муратова А.

Научный руководитель: Италмасова Р.Б
Университет «Нархоз», г. Алматы, Казахстан

Түйін: Жасөспірімдер арасындағы агрессия қазіргі әлеуметтік мәселелердің бірі болып табылады, әсіресе агрессивті контент таратылатын TikTok платформасының танымалдылығы жағдайында. Зерттеу осы мазмұнның жасөспірімдердің мінез-құлқына әсерін анықтауға, сондай-ақ агрессивті реакциялардың күшеюіне ықпал ететін ішкі және сыртқы факторларды зерттеуге бағытталған. Жұмыста бастапқы және орта көздерден алынған деректер пайдаланылады: алғашқы деректер Ақтөбе қаласындағы No19 орта мектептің 10-11 сынып оқушыларының сауалнамасы арқылы алынды, ал қосымша деректерге қазіргі кездегі ықпалын көрсететін зерттеулерге шолу кіреді. әлеуметтік желілер жасөспірімдердің психоэмоционалдық жағдайы туралы

Summary: Aggression among adolescents is one of the current social problems, especially in the context of the popularity of the TikTok platform, where aggressive content is distributed. The study aims to identify the impact of this content on adolescent behavior, as well as to study the internal and external factors that contribute to the strengthening of aggressive reactions. The work utilizes data from primary and secondary sources: primary data were obtained through questionnaire survey of 10-11 grade students of secondary school #19 in Aktobe city, and secondary data include a review of existing studies that demonstrate the impact of social networks on the psycho-emotional state of adolescents.

В последнее время подростковая агрессия становится одной из наиболее обсуждаемых проблем в обществе, так как она влияет на психоэмоциональное состояние молодежи и их взаимоотношения с окружающими. В формировании деструктивного поведения у подростков могут способствовать внутренние и внешние факторы. Одним из внешних факторов является социальная сеть TikTok, сервис для создания и просмотра коротких видео, где агрессивный контент, распространенный среди пользователей, может провоцировать агрессивные наклонности. Работы Собкина подчеркивают значимость личных особенностей и влияния семейного окружения в формировании агрессивных реакций у подростков. [1]

Внутренние факторы, такие как восприятие платформы как источника самооценки, где количество лайков и подписчиков влияет на уверенность подростка, могут усиливать склонность к агрессии. Цель данного исследования - провести анализ влияния контента TikTok на агрессивное поведение подростков. В рамках исследования был проведен анонимный онлайн-опрос

среди 30 учащихся 10-11 классов, направленный на изучение влияния контента TikTok на агрессию подростков и роль внутренних (самооценка) и внешних факторов (семейные и школьные конфликты). Опрос включал 30 вопросов, которые помогли выявить взаимосвязь между использованием TikTok и агрессивным поведением.

Демографические данные авторского исследования

В выборке опроса преобладают женский пол (70%) и учащиеся 11 класса (73,3%), что указывает на большую активность старшеклассниц в социальных сетях и интерес к исследуемой теме. Основной возраст — 16-17 лет (66,6%). Это возраст, когда подростки особенно стремятся к самовыражению и социальному одобрению. Среди респондентов преобладают казахи (40%) и русские (33,3%), что отражает различные культурные предпочтения в выборе контента.

Использование TikTok и восприятие контента подростками

На вопрос о том «как часто вы используете TikTok?» 63,3% респондентов ответили, что регулярно пользуются TikTok, что свидетельствует о высокой популярности платформы среди молодёжи. Значительная доля 23,3% подростков выбрали вариант - иногда, что также подтверждает широкое распространение этой социальной сети. 20% подростков проводят в TikTok от 3 до 6 часов в день. Это указывает на глубокое погружение в мир соцсетей, что повышает вероятность столкновения с агрессивным контентом. (3,3%) респондентов используют TikTok 6 часов - это уже крайняя степень вовлеченности, что может свидетельствовать о наличии зависимости от TikTok.

Далее респондентам было дано выбрать несколько вариантов ответа про вопрос о контенте, которые они чаще всего смотрят в TikTok. 63,3% подростков выбрали развлекательные видео. Просмотр разнообразных роликов, такие как танцы, мемы и комедийные скетчи, позволяют им быстро отвлечься и расслабиться, а также снять стресс от учебы. Однако стоит учитывать, что среди развлекательных видео могут встречаться сцены насилия или агрессии, что может негативно сказаться на восприятии подростками норм агрессивного поведения. 50% респондентов выбрали образовательный контент, это может быть связано с подготовкой к выпускным экзаменам и выбором будущей специальности. Короткие и информативные ролики помогают им быстро освежить знания и получить полезные советы по определенным учебным предметам. Важно отметить, что 3,3 подростков смотрят контент, содержащие насилие, буллинг и угрозы. Это свидетельствует о том, что отдельные респонденты проявляют повышенный интерес к такому виду видео.

Восприятие и влияние агрессивного контента в TikTok

По результатам ответа на вопрос «Сталкивались ли Вы с агрессивным контентом в Тик-Ток» -36,7% респондентов ответили, что положительно, а вариант иногда выбрало также - 36,7%. Такой высокий процент может свидетельствовать о том, что агрессивный контент спокойно распространяется в данной сети, несмотря на официальный запрет в компании Тик-Ток, что в свою очередь может представлять опасность в усилении, распространении

агрессивного поведения среди подрастающей молодежи. 23,3% респондентов ответили, что никогда не сталкивались с агрессивными материалами, а 3,3% затруднились ответить. Это указывает на то, что подавляющее большинство подростков знакомы с агрессивными проявлениями в TikTok. На вопрос о том, что подростки понимают под агрессивным контентом, выяснилось, что в первую очередь они выделяют кибербуллинг (60%), физическую агрессию (53,3%), контент, призывающий к насилию (56,7%), а также видео с угрозами и провокациями (50%). Кибербуллинг был выбран большинством, так как эта форма агрессии наиболее очевидна на этой платформе.

Анализ результатов показывает, что большинство подростков (70%) не считают, что агрессивный контент в TikTok влияет на их поведение. Это может свидетельствовать о том, что подростки либо уверены в своём поведении, либо не осознают, как такие видео могут влиять на их эмоции и реакции. Однако, 6,7% респондентов признают, что становятся более агрессивными после просмотра агрессивного контента, что указывает на реальное влияние платформы на поведение. Ещё 3,3% начинают чаще ссориться с друзьями, что может быть связано с эмоциональным возбуждением от контента. 16,7% не могут точно ответить, что может указывать на сложность самоанализа, а также на недостаток осознания того, как такие ролики могут воздействовать на их психоэмоциональное состояние. В ответах на вопрос о том, как именно агрессивный контент влияет на их поведение, 6,7% подростков сообщают, что начинают проявлять агрессию, а 3,3% выражают злость и недовольство. Это может быть связано с тем, что агрессивный контент вызывают определенные эмоции, провоцируя стресс, раздражение и копирование моделей поведения, увиденных в видео. Процент респондентов, ответивших на этот вопрос, возможно, более восприимчивы к таким воздействиям, что может привести к агрессивным проявлениям в реальной жизни.

Влияние внешних и внутренних факторов на агрессию и самооценку подростков в TikTok

По результатам опроса было выявлено, что TikTok оказывает значительное влияние на самооценку респондентов. 33,3% подростков отмечают, что лайки и комментарии в TikTok повышают их самооценку, так как они таким образом ощущают поддержку и признание. Это указывает на такие особенности в возрасте подростков, когда они стремятся к социальному одобрению в обществе. 36,7% респондентов чувствуют снижение самооценки из-за сравнения с другими пользователями. Платформа в основном демонстрирует видео, в которых показан роскошный образ жизни других людей, что может вызвать у подростков чувство неуверенности и привести к сравнению себя с идеализированными образами, создавая ощущение, что они хуже или недостаточно успешны. Значительный результат показали цифры – 36,7%. Возможно, эти респонденты менее восприимчивы к различным роликам, понимая, что контент на платформе зачастую поверхностный и создаётся с целью привлечь определённую аудиторию и получить лайки. Однако они могут не осознавать в полной мере влияние, которое платформа оказывает на их

восприятие и поведение. На вопрос «бывают ли у вас в семье конфликты?» 26,7% подростков отметили, что сталкиваются с конфликтами в семье «иногда», 36,7% - указали, что это происходит «редко», а такое же количество 36,7% ответили, что конфликтов в семье не бывает. То количество респондентов, указавших, что конфликты отсутствуют, вероятнее всего находятся в стабильных и гармоничных семейных отношениях. Другие респонденты, выбравшие варианты «иногда» или «редко», вероятно, сталкиваются с временными напряжениями, которые не являются устойчивыми, что свидетельствует об относительной стабильности в семейных отношениях, несмотря на редкие случаи конфликта.

По результатам вопроса «если бывают конфликты в семье, как вы чувствуете себя в таких ситуациях?» 26,7% респондентов ответили, что «затрудняются» ответить, возможно они не могут точно идентифицировать свои эмоции в конфликтных ситуациях, что может указывать на сложность саморефлексии респондента. 13,3% подростков заявили, что испытывают стресс и обиду, но не проявляют агрессии — это может свидетельствовать о более сдержанном подходе к решению конфликта, однако, подавление эмоций может привести к накоплению напряжения, что в будущем может проявиться в агрессии. 23,3% подростков предпочитают разрешать конфликты мирным путем, что свидетельствует об их психоэмоциональной стабильности. Однако лишь 3,3% становятся агрессивными, что может говорить о том, что эти подростки труднее воспринимают агрессивный контент и имеют низкий уровень эмоциональной зрелости, что затрудняет их способность контролировать эмоции в конфликтных ситуациях. На вопрос: «Бывают ли у вас конфликты с одноклассниками?», 70% подростков ответили, что не сталкиваются с конфликтами в школе. Это может указывать на стабильную социальную среду, снижающую их восприимчивость к проявлению негативных эмоций. (13,3%) ответили, что «сталкиваются» с конфликтами, это может свидетельствовать о повышенной тревожности и стрессе, что указывает на проблемы в межличностных отношениях и негативно сказывается на их самооценке и психоэмоциональном состоянии.

Таким образом, результаты исследования показывают, что использование TikTok способствует проявлению агрессии у подростков, а взаимодействие в семье и с одноклассниками усиливает этот эффект. Агрессивный контент, комментарии и взаимодействие с другими пользователями на платформе влияют на восприятие подростков. Внутренние факторы респондентов, такие как самооценка, психоэмоциональное состояние и стресс, также способствуют повышению склонности к агрессии.

Для снижения агрессивного поведения у молодежи необходим комплексный подход: участие родителей, контроль за временем и содержанием в TikTok, проведение просветительских мероприятий и создание образовательных программ могут помочь уменьшить воздействие негативного контента на подростков.

Список использованной литературы:

1.Собкин, В. С., & Федотова, А. В. (2019). Социальные сети, как пространство социализации, к вопросу о детской агрессивности. Психологическая наука и образование. https://psyjournals.ru/journals/cpp/archive/2019_n3/cpp_2019_n3_Sobkin_Fedotova.pdf.

ОӘЖ 376.2

ЕРЕКШЕ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРДЫ ДАМЫТУҒА АРНАЛҒАН АРНАЙЫ ОЙЫНДАР МЕН ЖАТТЫҒУЛАР

Мусабекова Л.Б., Уалхан Д.Т., Файзуллаева У.А.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассмотрены специальные упражнения и игры для развития ребенка с особыми образовательными потребностями. А также важность данных игр и упражнений в обучении и воспитании ребенка с особыми образовательными потребностями.

Summary: This article discusses special exercises and games for the development of a child with special educational needs. And also the importance of these games and exercises in teaching and raising a child with special educational needs.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың ойлау және танымдық қабілеттерін дамыту қазіргі білім беру жүйесінде маңызды орын алады. Мұндай балаларға арналған білім беру әдістері мен тәсілдері ерекше назар аударуды талап етеді.

Ойлау мен танымдық белсенділікті арттырудың тиімді жолы — оқыту ойындары мен жаттығуларын қолдану. Ойын — бұл балалардың білім мен дағдыларды меңгеруінің табиғи тәсілі. Ойындар балалардың ерекшеліктері мен мүмкіндіктеріне сай таңдалса, оқу процесін қызықты әрі нәтижелі етеді.

Педагогикалық идеяның мақсаты — ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың ойлау және танымдық белсенділігін арттыруға бағытталған ойындар мен жаттығулар ұйымдастыру. Бұл идея оқу-тәрбие жүйесін жан-жақты және тиімді ете отырып, балаларға өз қабілеттерін толық көрсетуге мүмкіндік береді.

Арнайы таңдалған ойындар мен жаттығулар, сонымен қатар, балалардың есте сақтауын, ойлауын, зейінін және сөйлеуін дамытуға ықпал етеді. В.А. Сухомлинскийдің айтуынша, «Ойынсыз ақыл-ойдың қалыпты дамуы жоқ». Ойын — баланың рухани сезімін дамытатын, қоршаған әлем туралы түсінік беретін маңызды құрал. Ол балаларға алған әсерлерін өңдеуге мүмкіндік береді.

Ойында баланың қиялы, эмоционалдық белсенділігі, және әлеуметтік қарым-қатынас қажеттілігі айқын көрінеді. Әрбір бала өзінің мүдделерін және әлеуметтік қажеттіліктерін қанағаттандыратын қызметке мұқтаж. Ойын арқылы балалар білімдерін практикада қолдана алады, ал бұл өз кезегінде олардың қарым-қатынасын дамытуға, жоспарлауға, және білімді тиімді пайдалануға септігін тигізеді [1].

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс жасауда педагогтер ұзақ уақыт бойы оқытудың нәтижелерін күтеді. «Кері байланыс» орнату қалыпты балалармен салыстырғанда қиынырақ. Мұндай балаларды дамыту үшін ересектермен көп қарым-қатынас жасау маңызды, және ойын қызметі осы қарым-қатынаста ерекше рөл атқарады [2].

Балалар ойынға өз еркімен қатысып, оған қуанышпен кірісуі тиіс. Бұл әсіресе гипербелсенді балалар үшін маңызды, сондықтан эмоционалдық әсер мен өзін сезінуіне назар аудару қажет. Сондай-ақ музыка терапиясы мен бейнелеу терапиясының біріктіріліп өткізілуімен арт-терапия бойынша шығармашылық тапсырма беруге болады.

Балаға тыныштандыруға арналған әуен қосылады. 4-5 топқа балаларды топтастырып, «Менің бақытты балалық шағым» тақырыбы аясында тапсырма беріледі. Балалар қағазға саусақтарымен сурет салады. Бұл баланың миының психикалық қызметінің (есте сақтау, зейін, сөйлеу, ойлау қабілетін) дамуына және қол мен саусақ икемділіктерін дамытуға арналған тапсырма. Тапсырмаға берілетін уақыт-әуен біткенше. Әр топтың жұмысы қорғалады. Жұмыстың бұл түрі көп жағдайда балалардың көңілінен шығып, ұнамды болады [3].

Рольдік әдіс балаларға белгілі бір рөлдер немесе қызметтер арқылы өз қажеттіліктерін, пайдаларын және топтағы қатыстылығын сезінуге мүмкіндік береді. Мысалы, балаларды өз көмекшілеріңіз етіп таңдап, олардан сабаққа арналған материалдарды таратуда көмектесуін сұрауға болады. Мұндай әдіс балалардың белсенділігін арттырып, оқу процесіне қатыстыруға мүмкіндік береді.

Ойын әдістері сабақтың мақсаттары мен міндеттеріне байланысты қолданылады, және олар тәрбиеленушілер үшін әрқашан қызықты. Ән айту, тыңдау, композиция сияқты түрлі қызметтерде балалар музыкалық ойындарды қызығушылықпен ойнайды. Ойын барысында балалардың психологиялық типтері шығармашылық қабілеттерін ашады.

****Сұр қоян жуынады****

Мақсаты: Қимыл-қозғалыс қабілеттерін арттыру, тілдерді дамыту, ептілікке тәрбиелеу.

Шарты: Балалар шеңбер жасап тұрады, ал қоян рөлін ойнайтын бала ортаға шығады. Балалар:

«Қоян, қоян тұршы,
Беті, қолды жушы,
Айнаға қарашы,
Шашыңды тарашы,
Енді бізді қушы!»

Қоян балалардың қимылын көрсетеді, ал «Енді бізді қушы» дегенде, оларды қуып жетуге тырысады. Ойын 4-5 рет қайталанады.

****Аттар****

Мақсаты: Ойын шарттарын сақтауға, белгі бойынша, мәтіннің сөзіне сай қимыл-қозғалыс жасауға дағдыландыру, зейін мен байқағыштықты дамыту.

Шарты: Балалар екі топқа бөлінеді: бір топ — аттар, екінші топ — шабармандар. Шабарман ауыздық ұстайды. Тәрбиеші: «Шабармандар, тұрыңдар, тезірек аттарды дайындаңдар!» дегенде, шабармандар аттарды жайылымға жібереді. Тәрбиеші: «Шабармандар, аттарыңды ұстандар!» дегенде, әркім өз атын ұстайды. «Аттарыңды ат қораға апарыңдар!» деп айтқанда, балалар аттарын ат қораға апарады. Ойын 3-4 рет қайталанады. Ойынды жүгіру түрлерімен түрлендіруге болады.

Гипербелсенді балалардың жүрек соғысы жиі болып, кекештенуі немесе өте жылдам сөйлеп кетуі мүмкін. Бұл жағдайда тыныстау жаттығулары көмектеседі. Мұны кейіпке ену арқылы орындау тиімді.

2. Жаттығу: «Қысқа тыныс алу қимылдарын орындаймыз, бу шығарушы шәйнек ретінде елестетеміз. Дем шығарған кезде «у-у» дыбысымен орындаймыз» [4].

Осы жаттығуларды бірнеше рет қайталап, балалардың тыныс алуын жақсартуға көмектесуге болады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Абдрахимова Ж.Ж. Мектепке дейінгі ұйымдардағы балаларға арналған психологиялық жаттығулар және ойын түрлері. Әдістемелік құрал 2019 ж
2. А.В. Запарожец, Я.З. Неверович. Эмоциональное развитие дошкольника. Пособие для воспитателей. 1985 г
3. <https://bilimgylym.wordpress.com/>
4. Куражева Н. Ю., Вараева Н. В. Психологические занятия с дошкольниками «Цветик-Семицветик». 2004 г.

УДК 314.15(574)

ЭКСПЛУАТАЦИЯ ТРУДОВЫХ МИГРАНТОВ В КАЗАХСТАНЕ: СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ

Мусатаева Д.

научный руководитель - д.с.н. ассоцпрофессор Италмасова Р.Б.
Университет «Нархоз», г. Алматы, Казахстан

Түйін: Мақалада Қазақстандағы еңбек мигранттарының құқықтық сауатсыздығынан туындаған еңбектік қанау мәселелері қарастырылады. Негізгі кедергілерге тілдік мәселелер, депортациядан қорқу және ресми ақпарат көздеріне сенімсіздік жатады. Зерттеу көрсеткендей, еңбек мигранттары өз құқықтарын білмегендіктен, жалақының төленбеуі, қауіпті еңбек жағдайлары және еңбек шарттарының жоқтығы сияқты құқықбұзушылықтарға жиі ұшырайды. Еңбек мигранттарының құқықтық сауаттылығын арттыруда үкіметтік емес ұйымдардың (ҮЕҰ) маңызды рөл атқаратыны атап өтілген, олар консультациялар беріп, құқықтарын қорғауға көмектеседі. Мақалада мигранттардың ана тілінде қолжетімді құқықтық ресурстарды кеңейту қажеттілігі және еңбек мигранттарының құқықтарын қорғау мен құқықтық сауаттылығын арттыру мақсатында ҮЕҰ мен мемлекеттік органдар арасындағы ынтымақтастықты нығайту қажеттілігі атап өтіледі..

Summary: The article examines the issues of labor exploitation and legal vulnerability faced by migrant workers in Kazakhstan, largely due to insufficient legal awareness. Key barriers

include language difficulties, fear of deportation, and mistrust of official information sources. The study shows that, lacking knowledge of their rights, migrant workers often become victims of violations such as unpaid wages, unsafe working conditions, and the absence of labor contracts. Non-governmental organizations (NGOs) play a crucial role in enhancing the legal literacy of migrants by providing consultations and supporting rights protection. The article emphasizes the need to expand accessible legal resources in migrants' native languages and strengthen collaboration between NGOs and government bodies to improve the awareness and protection of migrant labor rights.

Многие трудовые мигранты приезжают в Казахстан в поисках лучшей жизни и достойного заработка. Тем не менее, их ожидания часто не совпадают с реальностью: они сталкиваются с непростыми условиями труда, а порой - и с откровенной эксплуатацией. Представьте себе человека, который, надеясь улучшить финансовое положение семьи, приезжает в чужую страну, работает по много часов в день, но в итоге сталкивается с невыплатой зарплаты или работой без контракта. Это не просто нарушение прав, но и подрыв доверия к возможностям легального заработка за границей. [1]

Трудовые мигранты чаще всего получают информацию о своих правах от знакомых или через социальные сети. Это создает двойственную ситуацию: с одной стороны, мигранты получают поддержку, с другой - такие неформальные источники не всегда дают точные данные. Например, в социальных сетях или мессенджерах нередко распространяются устаревшие или недостоверные советы, что может привести к еще большим проблемам. [2] Поэтому усилия НПО направлены не только на консультирование, но и на опровержение мифов и дезинформации, окруживших миграционное законодательство.

Основные барьеры, с которыми сталкиваются мигранты, вовлеченные в практику эксплуатации в РК включают в себя- языковые проблемы, недоверие к официальным государственным структурам и страх перед депортацией. Экспертные интервью, проведенные автором данной статьи, показали, что мигранты из Узбекистана и Кыргызстана часто не владеют казахским или русским языком, что затрудняет их понимание местного законодательства и ограничивает их доступ к социальной, правовой, психологической помощи. Языковой барьер и страх перед государственными органами усиливают их уязвимость, вынуждая оставаться в неофициальной правовой зоне. Это и создает возможности для трудовой и иной эксплуатации мигрантов в РК. По мнению экспертов, НПО играют решающую роль в решении этих проблем, помогая мигрантам понимать свои права и предоставляя консультации на их родных языках

Одной из организаций, активно работающей с мигрантами в Казахстане, является Международная организация по миграции (МОМ). В рамках проекта с мобильными группами МОМ консультирует мигрантов непосредственно на рабочих местах, что помогает им преодолевать страх перед официальными структурами. Такие группы предоставляют мигрантам информацию об их правах, что позволяет им лучше защищаться от эксплуатации. Например, одна из недавних консультаций позволила группе мигрантов получить задержанные зарплаты после вмешательства НПО. Эти успехи показывают важность и

эффективность работы с трудовыми мигрантами непосредственно на их рабочих местах. [3]

Низкий уровень правовой грамотности мигрантов приводит к уязвимости перед эксплуатацией. Интервью показали, что многие мигранты не знают о своих правовых обязанностях и не обращаются за юридической помощью, опасаясь депортации или не доверяя государственным органам. В результате они часто соглашались на низкооплачиваемую и небезопасную работу, не зная, как защитить свои права.

Данное исследование проводилось методом анализа вторичных данных и проведения глубинных и экспертных интервью с представителями НПО, миграционной полиции и юристами г.Алматы. В частности было выбрано три эксперта из Алматы, работающих с трудовыми мигрантами от 18 до 55 лет, выходцами из Узбекистана, Кыргызстана и Таджикистана. Исследовательские вопросы фокусировались на источниках правовой информации, барьерах для её получения и мерах, которые могут способствовать повышению правовой осведомленности мигрантов.

Результаты исследования показали, что повышение правовой грамотности мигрантов может значительно снизить их уязвимость перед трудовой эксплуатацией. Для этого необходимо разработать комплекс мер, включающие разработку информационных материалов о трудоустройстве, правах мигрантов на их родных языках, с указанием контактов куда мигранты могли бы обратиться в случае нарушения их трудовых и иных прав. Также важную роль играет и увеличение числа обучающих семинаров и информационных кампаний, организуемых для мигрантов. Важным направлением дальнейшей работы по улучшению положения трудовых мигрантов в РК является проведение оценки эффективности существующих программ и разработка рекомендаций для НПО и государственных органов по улучшению доступа мигрантов к информации об их правах и возможностях в РК.

В долгосрочной перспективе усиление взаимодействия между НПО и государственными структурами может способствовать созданию более безопасной и справедливой среды для трудовых мигрантов в Казахстане. Важно также развивать официальные ресурсы с учетом языковых и культурных особенностей мигрантов, что позволит улучшить интеграцию самих трудовых мигрантов и обеспечит защиту их прав.

Список использованной литературы:

1. Цвик, Э.С., & Сазанова, Ж. (август 2022 г.). Исследование трудовой миграции в трех городах Казахстана. Международная организация по миграции.
2. «Несуществующие люди» и их эксплуатация в Казахстане: бедственное положение трудовых мигрантов из Кыргызстана и членов их семей. (июнь 2018 г.). Международная федерация за права человека..
3. Бурибаев, Е.А., & Хамзина, Ж.А. Торговля людьми и эксплуатация трудовых мигрантов: анализ ситуации в Казахстане.

ИНКЛЮЗИЯ ПРОЦЕСІНДЕ ОТБАСЫНЫҢ РӨЛІ: ЕРЕКШЕ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАНЫ ҚАЛАЙ ҚОЛДАУ КЕРЕК

Муталиева А.К., Есиркепова Д.Т., Сейдахан А.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Данная статья направлена на анализ вопросов роли семьи и учителя в процессах инклюзии. Поэтому, чтобы направить исследование, был разработан следующий вопрос: какова роль семьи и воспитателя в включении учащихся с особыми образовательными потребностями в обычное образование.

Summary: This article is aimed at analyzing the issues of the role of the family and the teacher in the process of inclusion. Therefore, in order to guide the research, the following question was developed: what is the role of the family and the educator in including students with special educational needs in regular education.

Инклюзия-бұл ерекше қажеттіліктері бар балаларды білім беру ұйымдарына ресми түрде қосу ғана емес. Бұл күрделі және көп қырлы процесс, онда отбасы шешуші рөл атқарады. Бұл процесте баланы қолдау тек назар аударуды және қамқорлықты ғана емес, сонымен қатар ата-аналардың және басқа отбасы мүшелерінің белсенді қатысуының интеграциясын талап етеді [1].

Интеграция-бұл ерекше қажеттіліктері бар адамдарды қоғамға, оның ішінде оқу орындары мен әлеуметтік топтарға біріктіруге бағытталған маңызды процесс. Бұл процесте баланың дамуы үшін қажетті қолдауды, қорғауды және қоршаған ортаны қамтамасыз ете отырып, отбасы шешуші рөл атқарады. Отбасы табысты интеграцияға әсер ететін негізгі аспектілерді қарастырайық.

1. Эмоционалды қолдау

Эмоционалды қолдау өте маңызды. Ерекше қажеттіліктері бар балалар жиі әртүрлі қиындықтарға тап болады, олардың өзін-өзі бағалауы төмен болуы мүмкін. Ата-аналар баланың өзін сенімді және жайлы сезінуі үшін сүйіспеншілік пен қабылдау атмосферасын құруы керек. Сезімдер, жетістіктер мен проблемалар туралы үнемі әңгімелесу баланың ашылуына және оның жалғыз емес екенін түсінуіне көмектеседі.

2. Білім беру және ақпараттық-түсіндіру жұмыстары

Отбасы баланың қажеттіліктері және оның қоғамға бейімделуіне қалай көмектесу керектігі туралы хабардар болуы керек. Бұл оның жағдайының егжей-тегжейлерін зерттеуді, семинарларға қатысуды, мұғалімдермен және мамандармен кеңесуді қамтуы мүмкін. Хабардар болу ата-аналарға балаларын оқу процесінің ішінде де, сыртында да қалай қолдау керектігін жақсырақ түсінуге көмектеседі.

3. Оқу орындарымен өзара іс-қимыл

Мұғалімдермен және мектеп әкімшілігімен белсенді ынтымақтастық инклюзивтіліктің маңызды аспектісі болып табылады. Ата-аналар жеке оқу бағдарламаларын әзірлеуге қатысу және қажетті ресурстармен қамтамасыз ету арқылы балаларының қорғаушысы бола алады. Мұғалімдермен оқу

бағдарламасын талқылау, сондай-ақ мектептегі іс-шараларға қатысу инклюзивті ортаны құруға көмектеседі.

4. Әлеуметтік интеграция

Баланың әлеуметтік интеграциясында отбасы шешуші рөл атқара алады. Бұл топтық іс-шараларға, спорт секцияларына немесе қызығушылық клубтарына қатысуды қамтуы мүмкін. Баланың басқа балалармен қарым-қатынас жасау және қарым-қатынас жасау дағдыларын дамыту маңызды. Ата-аналар балалар кездесіп, достасатын бірлескен ойындар немесе іс-шаралар ұйымдастыра алады.

5. Позитивті қабылдауды қалыптастыру

Отбасы айырмашылықтарды оң қабылдауды қалыптастыру үшін жұмыс істеуі керек. Бұған баланы өзін және басқаларды қабылдауға үйрету, эмпатия мен түсінушілікті дамыту кіреді. Әртүрлілік туралы кітаптарды бірге оқу, фильмдер көру және осы тақырыптарды талқылау арқылы сіз балаңызға әр адамның өзінше бірегей және құнды итергациятүсінуге көмектесе аласыз [2].

Бүгінгі таңда жан-жақты білім беру қазіргі білім беру жүйесіндегі маңызды процесс болып табылады. Оқу процесінің барлық субъектілерінің - балалардың, ата-аналардың, мұғалімдердің жан-жақты мәдениетін қалыптастыру қажет. Ата-аналардың инклюзивті мәдениеті жалпы инклюзивті мәдениеттің бір бөлігі болғандықтан, оны ата-аналар арасында қалыптастыру қажет, өйткені инклюзивті білім беру сапасы соған байланысты болады. Ата-аналардың инклюзияны талқыланатын мәселе болып табылады және қазіргі білім беру жүйесінде әлі де өзекті болып табылады. Отбасы-баланы әлеуметтендірудің негізгі институты. Отбасында тәрбие, әлеуметтік бейімделу және баланың жеке басын барынша ашу мәселелерін шешудің бірегей әлеуетті мүмкіндіктері бар. Инклюзивтіліктің маңыздылығы мен құндылығын қабылдайтын, барлық адамдар үшін тең мүмкіндіктердің маңыздылығын түсінетін ата-аналар балаларының айырмашылықтарына қарамастан, басқаларға құрметпен, әділ және толерантты қарым-қатынасын тәрбиелейді. Әр адамның бірегейлігі мен бірегейлігін білетін ата-аналар балаларына кез келген адамның маңыздылығын түсінуге және бағалауға көмектеседі [3].

Бұл бейімделу процестерінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды жедел дамыту саласында жұмыс істейтін мұғалім маңызды рөл атқарады, ал егер олар өз рөлін тиімді орындамаса, бұл олардың мектепке барудан бас тартуына әкелуі мүмкін. Осы тұрғыдан алғанда, отбасы баласының мектепте қалуын қамтамасыз ету үшін көмек ретінде әрекет етуі маңызды. Әрине, бұл ынталандыру сіздің инклюзивтілікке апаратын жолыңызға ықпал етеді.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылар өз құрдастарының сынып ішінде де, одан тыс жерлерде де кемсітушілікке ұшырамауы керек, осылайша оқушы, мұғалім және қоғам арасындағы қарым-қатынасты үйлестіреді. Осылайша, қоршаған ортада салауатты және жағымды өмір сүруге ықпал ететін теңдік сезімі қалыптасады.

Сондықтан, бұл мәселенің басты мақсаты-ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды тұрақты сыныпқа тарту процесінде отбасы мен мұғалімнің көмекші ретіндегі рөлін зерттеу. Әдебиеттерде бұл тақырып интеграциялық үдерістегі мұғалімдердің бастауыш және үздіксіз білім алуына тән кейбір мәселелерді де талдайды. Бұл ретте мынадай сұрақ туындайды: ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды тұрақты білім алуға тартуда отбасы мен мұғалімнің рөлі қандай?

Бұл зерттеу өзекті болып табылады, өйткені ол ерекше оқушының қалыптасуындағы отбасы мен мұғалімнің рөлін жақындастырады, өйткені оның жеке басының қалыптасуы бірінші жаста болады. Шынында да, осы кезеңде ол отбасында болады және кәдімгі мектепке түскенде, оны әдетте отбасы онша қолдамайды [4].

Инклюзия өте маңызды факторы-бұл оқшауланған қозғалыс емес, жұмылдыру, яғни бұған қол жеткізуге жауапты нақты жауап жоқ. Бұл мұғалімдер, мектеп директорлары, ата-аналар және қоғамдастық, олар ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың жағдайына тап болғандарға көмектесу үшін жиналады.

Мұғалімге келетін болсақ, оның бұл процестегі рөлінің маңыздылығы айқын, өйткені барлық материалдық, адами және құжаттық қиындықтарға, соның ішінде туындауы мүмкін басқа қиындықтарға қарамастан, ол инклюзивтілікті ілгерілетудің бастапқы рөліне жауапты. Осы тұрғыдан алғанда, ол отбасымен бірге ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың интеграциялануына және кәдімгі сыныпқа қабылдануына кедергі болатын кедергілерді жеңеді.

Осылайша, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды тарту процесінде отбасының болуы негізгі болып табылады деген қорытындыға келді. Ерте балалық шақта, олар мектепке барса да, үйде олардың дамуына алғашқы ынталандыруды алады. Сіздің отбасы мүшелеріңіздің сізге қамқорлық жасайтынын білу олардың өздеріне ұсынылатын және олардың қолында болатын іс-шараларға қатысуы үшін де маңызды.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың ата-аналарының инклюзияны арттыру мәселесін шешу мұғалімдердің, психологтың, дефектологтың және мамандардың ата-аналармен өзара әрекеттесуіне байланысты маңызды және өзекті міндет болып табылады. Мұндай ынтымақтастық әсіресе дағдарыс жағдайында өте маңызды. Оған атипті баланың ақауларының ерекшеліктерімен және онымен байланысты шектеулермен танысу, бейресми қарым-қатынастың, эмоционалды қолдаудың, психологиялық-педагогикалық тиімділіктің жоғарылауының, бірлескен іс-шараларға қатысудың орнын толтыратын ата-аналар клубының белсенді бірлескен қызметке, сындарлы диалогқа тарту, кері байланысты күшейту қызметі кіреді.

Ерекше қажеттіліктері бар баланы біріктіру процесінде отбасының рөлін асыра бағалау мүмкін емес. Эмоционалды қолдау, хабардарлық, білім беру ұйымдарымен өзара әрекеттесу, әлеуметтік интеграция, жағымды қабылдауды

қалыптастыру — осы аспектілердің барлығы баланың сәтті бейімделуіне ғана емес, сонымен бірге тұлға ретінде дамуына да көмектеседі. Отбасы-бұл табысты интеграция құрылатын тірек және негіз [5].

Инклюзияны қалыптастыру үшін кешенді тәсіл қажет, өйткені инклюзивті білім беру сапасы ата-аналардың инклюзивті мәдениетіне де байланысты болады. Мектепте жас-өмірлік жағдайлардың қалыптасуының шешуші кезеңі, және дәл осы кезеңде отбасы ерекше маңызға ие, өйткені ата-аналармен қарым-қатынас жасау арқылы мектеп жасына дейінгі бала қоғамда қабылданған адамгершілік нормаларын меңгереді, басқа адамдармен қарым-қатынас ережелерімен танысады. Адамдар, ынтымақтастық тәжірибесін жинақтайды. Осылайша, жан-жақты білім берудің терең мағынасын түсінетін және қабылдайтын ата-аналар бұл құндылықты балаларына береді, бұл толерантты ойлау мен басқаларға деген көзқарастың дамуына ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Медведева Е.А. Артпедагогика и арттерапия в специальном и инклюзивном образовании : учебник , Москва : Издательство Юрайт, 2023. — 274 с.
2. Дүйсенбаев А.К., Балтымова М.Р. "Логопедия негіздері", Алматы, 2018 ж.
3. Өмірбекова Қ. Г., Оразаева Г.С., Төлебиева Г.Н., Ибатов Г.Б. "Логопедия" Алматы, 2015 ж. Оқулық/ .
4. Ғ.А.Абаева., А.Е.Ерболат. "Дефектология негіздері" Алматы, 2018 ж.
5. «Тебенова Қ. С. "Дамуында ауытқылары бар балалар" Алматы, 2015 ж.

ӘОЖ 37.001

ЦИФРЛЫҚ ПЕДАГОГИКА БІЛІМ БЕРУ ҚЫЗМЕТТЕРІНІҢ САПАНЫҢ ЖАҚСARTУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Мухаметали Н. - 2 курс студенті
Бекбенова А.Р. – ғылыми жетекші, магистр, аға оқытушы
Шымкент университеті, Шымкент қаласы, Қазақстан

Түйін: Мақала білім беру қызметтерінің сапасын арттырудың негізгі факторларының бірі ретінде цифрлық педагогиканы зерттеуге арналған. Педагогтердің кәсіби қызметін дамытудағы ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың рөлі, сондай-ақ олардың білім алушыларға әсері талданды. Мұндай технологияларды практикада сауатты қолданудың маңыздылығы негізделген, сонымен қатар цифрлық педагогиканың ерекшелігі анықталған.

Summary: The article is devoted to the study of digital pedagogy as one of the main factors in improving the quality of educational services. The role of information and communication technologies in the development of professional activity of teachers, as well as their impact on students, is analyzed. The importance of the competent application of such technologies in practice is substantiated, as well as the specifics of digital pedagogy are revealed.

Цифрлық технологиялар мемлекеттің білім беру процесінде өз орнын алады, өзінің жан - жақты ерекшелігінің арқасында оқытудың дәстүрлі түрлерімен бірге қолданылады, оған сәйкес жаңа ақпараттық-коммуникациялық технологиялар білім беру сапасының барлық көрсеткіштеріне оң әсер етеді

деген қорытынды жасалады. Бұл тәсіл мұғалімдерге кәсіби қызметтің динамикасына, тиімділігіне қол жеткізуге көмектеседі.

Білім беру жүйесі білім алушының кәсіптік бағдарлануын анықтауда шешуші рөл атқаратыны белгілі. Жергілікті және жаһандық экономиканы дамыту, ақпараттық-техникалық прогресс, жаңа салалар мен объектілерді игеру-осының бәрі білім беру қызметтерінің сапасына тікелей байланысты және қазіргі уақытта біліктілік деңгейін үнемі арттырып отыратын, сондай - ақ қазіргі заманғы цифрлық технологияларды қолданатын динамикалық оқытылатын мамандарға мұқтаж мемлекеттің еңбек нарығы үшін жаңа ережелерді талап етеді. Осылайша, сапалы білім беру процесі және осы процестің нәтижесінде маман бір тізбектің өзара байланысты буындары болып табылады және бір уақытта және тез дамуы керек. Білім беру процесі-инновациялар мен цифрлық педагогиканың көмегімен, ал маман-білім беру процесі арқылы.

Кез-келген мәселені зерттеуге ғылыми көзқарас тұжырымдамалық аппаратты дамытудан басталады. Цифрлық педагогика білім беру қызметтерінің сапасын арттыруға қалай әсер ететінін және бұл ретте қандай технологиялар тартылатынын, сондай - ақ "білім беру қызметтерінің сапасы" ұғымы неден тұратынын түсіну үшін осы құбылыстарды толығырақ қарастыру қажет.

Сонымен, цифрлық педагогика-бұл әртүрлі цифрлық технологияларды (компьютерлер, гаджеттер, бағдарламалық қамтамасыз ету және т.б.) қамтитын және нәтижесінде білім беру қызметтерінің жоғары сапасын қамтамасыз ететін педагогикалық процесс.

С. Д. Ильенкова " білім сапасы - бұл белгілі бір мақсатқа жету және өмір сүру сапасын арттыру үшін оларды қолданудың нақты жағдайларында алынған білімнің сұранысқа ие болуы. Білім сапасы олардың негізділігімен, тереңдігімен және оқу аяқталғаннан кейінгі жұмысқа деген сұранысымен анықталады " [3].

Білім сапасы ең алдымен көп өлшемді және күрделі құрылым болып табылады. Осы жүйені түсіну тәсіліне сүйене отырып, С. Д. Ильенкова сапа көрсеткіштерінің келесі блоктарын анықтайды [3]:

1. Оқытушылар құрамының сапасы.
2. Оқу орнының материалдық-техникалық базасының жай-күйі.
3. Оқытушылар құрамын ынталандыру.
4. Оқу бағдарламаларының сапасы.
5. Студенттердің сапасы.
6. Инфрақұрылым сапасы.
7. Білім сапасы.
8. Көшбасшылықтың инновациялық белсенділігі.
9. Процесс инновацияларын енгізу.
10. Түлектердің сұранысы.
11. Түлектердің еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілігі.
12. Түлектердің жетістіктері.

Әрине, бұл көрсеткіштер бір - бірімен тығыз байланысты және өзара әрекеттеседі. Осыған сүйене отырып, білім беру жүйесіне және білім беру қызметтерінің сапасын арттыруға кез - келген әсер жоғарыда аталған барлық элементтерге әсер етеді деп айтуға болады және құралдардың әсері және осы әсердің ерекшелігін анықтау қарастырылады.

Көбінесе "цифрлық педагогика" ұғымы "онлайн-педагогика" терминімен бір синонимдік қатарға қойылады, бұл толығымен дұрыс емес, өйткені сандық - әлдеқайда кең және технологиялық жабдықталған сала.

И. В. Сергеева "цифрлық педагогиканың мәні оқытуда цифрлық технологияларды тікелей қолдануда емес, СҚО - да, осы құралдарды сыни педагогика тұрғысынан қолдануда" деп санайды [4, 13-бет]. Компьютерді білім беру процесінде қолдану әрдайым жоғарыда қарастырылған тұжырымдамаға қатысты бола бермейді, өйткені оқытудың дәстүрлі формасы көбінесе әртүрлі ақпараттық технологияларды қолдануға мүмкіндік береді, яғни білім беру процесі таныс (дәстүрлі) болып қалады, деформацияланбайды және өзгермейді. Мысал ретінде хабарламалар, баяндамалар, эсселер және т. б. жазу үшін қолданылатын мәтіндік редакторларды келтіруге болады. Студент компьютерге жүгінбеуі мүмкін, ақпаратты алуға, өңдеуге және сақтауға арналған дәстүрлі материалдық медиа бар (оқулық, дәптер).

Оқытудың цифрлық тәсілі білім беру процесінің өзін өзгертетін және оқытудың жаңа мүмкіндіктерін тудыратын ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың болуын көздейді. Бұл жағдайда оқытушы мен мұғалім интернетке "тәуелді", өйткені тапсырмалар ғаламдық желіге тікелей байланысты. Мысалы, мәтіндік редакторлардан айырмашылығы, мультимедиялық жобаны (модельдеуге арналған бағдарламалар, презентациялар жасау және т.б.) құру, ғылыми еңбектерді электронды түрде жариялау, нақты статистиканы жүргізу және жиі жаңартылатын базаға ие болу мүмкін емес бағдарламалар бар.

Қазіргі шындықтар қоғамдық өмірдің әртүрлі салаларында жаңа байланыс құралдарын қолдануды ғана емес, тіпті оларды мәжбүрлеп, оларға жүгінуге мәжбүр етеді. Бұған ақпараттық технологиялардағы прогресс қана емес, сонымен қатар білім беру процесін дамыту және осы салада құзыретті кадрларды даярлау да ықпал етеді.

Қазіргі уақытта ақпараттың электронды тасымалдаушылары оқу процесінің негізгі құралы болып табылады, өйткені білім беру жүйесі үнемі дамуға бағытталған және білім алушыға білім беріп қана қоймай, сонымен бірге оның шығармашылығын дамыту, оның күшті және әлсіз жақтарын белгілеу, оның қызығушылықтары мен салаларын табуға және қосуға көмектесу міндетін қамтиды жеке тұлғаның тұтас дамуына ықпал ету. Сонымен қатар, цифрлық педагогика оқу процесін едәуір жеңілдетеді (бірақ оны қарабайыр етуге әкелмейді, білімнің өзін жеңілдетпейді немесе құнсыздандырмайды), мұғалім мен оқушының уақытын қысқартады. Осыған сүйене отырып, мұғалім өзінің педагогикалық дағдыларын дамытуға көп уақыт жұмсайды, жаңа тәжірибе алады және оқушыларды қызықтырады деген қорытынды жасауға болады. Ол

тұрмыстық заттарға және тапсырмалар мен бақылау жұмыстарын тексерумен монотонды жұмыс істеуге уақыт жұмсамайды, өйткені компьютерлік технологиялар бұл кейінгі өндеуді қамтамасыз етеді, бірақ тек кәсіби қызметке назар аударады.

Оқушылар өз кезегінде жұмыстың негізгі түрлерін (тестілеу, жаттығулар, мысалдарды шешу, графиктерді құру) ғана емес, сонымен қатар көкжиектің кеңеюіне әсер ететін қосымша (жобалар, презентациялар, бейне және аудио файлдар құру, әртүрлі мультимедиялық элементтерді талдау) қамтитын көлемді және әртүрлі тапсырмаларды алады. Тапсырмалар деңгейлік, иерархиялық жүйеге сәйкес саралануы мүмкін: барлық оқушылар, мысалы, жылдың басында тестілеуден кейін, білім деңгейіне сәйкес тапсырмалар алады, бұл оқу процесіне жағымды әсер етеді және оқушылардың ұмтылысын қолдайды. Осылайша, олар білім мен дайындық деңгейін, жалпы оқу үлгерімін арттыра отырып, оқу процесіне қатысады, практикалық дағдыларға ие болады.

Жоғарыда айтылғандай, цифрлық оқыту онлайн оқытумен бірдей емес. Осылайша, біріншісі жоғары оқу орындарына көбірек сәйкес келеді, онда студент пен оқытушы оқу процесінің моделін құрып, жұмыстың жалпы жоспарын жасайды. Уақыт та үнемделеді, өйткені тапсырмалар кез келген уақытта және кез келген жағдайда орындалуы мүмкін, кейінірек тікелей мұғалімге электрондық пошта арқылы жіберіледі. Мұндай қатынастардың тәжірибесі бұрыннан байқалады және қазір жаңалық болып саналмайды. Мысалы, курстық және дипломдық жұмыстардың көпшілігі дәл осылай өңделеді, мұнда студент пен оқытушы электрондық пошта арқылы сөйлесіп, мәтінге өзгерістер енгізеді, құрылымды келіседі және т. б.

Білім беру қызметтерін арттыру факторы ретінде цифрлық педагогика туралы айтатын болсақ, оның ұтқырлығы мен деректерді жаңарту жылдамдығын атап өтуге болмайды. Қазіргі уақытта көптеген қосымшалар мен қызметтер бар, олардың көмегімен мұғалімдерге мәселелерді шешудің динамикасын бақылау және ең күрделілерін анықтау, олардың орындалуын бағалау және алынған мәліметтерді бірден жалпыға қол жетімді базаларға енгізу оңайырақ. Белгілі бір Алгоритмдер оқушының үлгерімін талдай алады, тіпті оның одан әрі оқуы туралы кейбір "болжамдар" жасай алады. Сонымен, цифрлық оқыту білім алушылардың үлгеріміне де, олардың оқуға деген ынтасына да оң әсер етеді.

Осы зерттеу барысында білім беру қызметтерінің сапасын арттырудың негізгі факторларының бірі ретінде цифрлық педагогиканың ерекшелігі анықталды. Бұл, біріншіден, білім беру қызметтері сапасының негізгі көрсеткіштерін құрайтын әртүрлі аспектілерді қолдану арқылы бүкіл оқу процесіне абсолютті әсер етуден тұрады. Екіншіден, цифрлық педагогтың өзі ішінара білім алушы болып табылады, өйткені ол педагогика саласында болмаса, Ақпараттық технологиялар саласында үнемі жаңа білім алады, бұл осы тәсілді қолданудың прогрессивтілігін көрсетеді. Оқытушының өзі пәндік саланың ерекшеліктерін көрсететін және білім алушылардың жас және психофизикалық ерекшеліктеріне, оның ішінде олардың ерекше білім беру

қажеттіліктеріне сәйкес келетін технологияларды пайдалана отырып, білім беру саласында оқыту және тәрбиелеу процесін ұйымдастырумен айналысады. Үшіншіден, педагогиканың бұл түрі білім беру процесінің барлық қатысушыларының өзара әрекеттесуіне қолайлы жағдай жасаумен қатар, жабық мәліметтер базасы арқылы ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз етеді.

Цифрлық білім беруді енгізу қажеттілігі туралы мәселеге көптеген ғылыми қайраткерлер жүгінеді. Олардың пікірлері көбінесе әртүрлі және бір нәрсеге келу ешқашан мүмкін емес. Мәселен, мысалы, Е. И. Ярославцева "жалпы алыстау – бұл адамды тікелей білім беру процесінен шығару, оқшаулау және білім берудің қол жетімділігін арттыру емес" деп санайды және Д. Бардач "акт қозғаушы күш болып табылады, өйткені тәрбиешілер цифрлық технологиялар мен ресурстардың үйлесімі мектеп тақтасынан теледидарға дейінгі барлық алдыңғы білім беру технологияларына қарағанда көкжиектерді кеңейтуге және оқыту және оқу сапасын жақсартуға көбірек мүмкіндік беретінін түсінеді" [1].

Инновациялар әрқашан үлкен қорқынышпен қабылданады, бірақ олардан аулақ болу мүмкін емес. Сондықтан қазір мұғалімдер цифрлық технологияларға көбірек жүгінеді, оларды сәтті игереді және өздерінің кәсіби дағдыларын едәуір жақсартады, нәтижесінде білім беру қызметтерінің сапасы артады.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, білім беру сапасы білім алушылардың кәсіби және жеке қасиеттерін, олардың құзыреттілігі мен оқу қабілетін дамытудың негізгі аспектісі екенін атап өтуге болады. Оның өсуіне заманауи ақпараттық технологиялар, атап айтқанда электрондық ақпараттық - білім беру ортасы ықпал етеді. Бұл, біріншіден, сауатты маман даярлауға, екіншіден, жоғары ақпараттық құзыреттілікке және дамыған сыни ойлауға ие тұлғаны қалыптастыруға әкеледі. Цифрлық білім беру ресурстарын пайдалану сауатты мамандардың қолында ғана құрал бола отырып, білім беру үдерісін кеңейтеді.

Айта кету керек, цифрлық технологиялар мемлекеттің білім беру процесінде өз орнын алады, жаңа ақпараттық - коммуникациялық технологиялар білім беру сапасының барлық көрсеткіштеріне оң әсер ететін өзінің жан - жақты және жан-жақты ерекшелігінің арқасында оқытудың дәстүрлі нысандарымен бірге қолданылатын болады. Бұл тәсіл мұғалімдерге кәсіби қызметтің динамикасына, тиімділігіне қол жеткізуге көмектеседі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Бадарч Д. Білім берудегі ақпараттық-коммуникациялық технологиялар: Монография. Мәскеу: Білім берудегі ақпараттық технологиялар бойынша ЮНЕСКО институты, 2013.
2. Иашвили М. В., Макарова О. Б. Мектеп пен жоғары оқу орындарында цифрлық зертханаларды пайдалану. Педагогикалық инновациялар хабаршысы 2014; № 3 (35): 82 – 85.
3. Ильенкова С.Д., Ильенкова Н.Д., Мхитарян В. С. Сапа менеджменті: жоғары оқу орындарына арналған оқулық. Мәскеу: Uniti-Dana, 2003.
4. Сергеева И. В. Онлайн білім берудегі цифрлық педагог. Үздіксіз кәсіптік білім беру институтының ғылыми еңбектері. 2016; № 6 (6): 117 – 122.
5. Спитцер М. Миға қарсы: Сандық технологиялар және ми. Мәскеу: АСТ, 2012.

6. Ярославцева Е. И. Сандық кеңістіктегі адам-білім алуға немесе ағартуға рұқсат? ХХІ ғасырға арналған жоғары білім. Баяндамалар мен материалдар. Симпозиум "Жоғары білім және адамның дамуы". 2015: 27 – 36.

ОӘЖ 37.3:808.2

БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ БІЛІМ БЕРУ ПЛАТФОРМАЛАРЫ АРҚЫЛЫ ОҚЫЛЫМ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗДЕРІ

Мухаметжан Д.Р., Тохтаханова Р.С., Еримбет М.Д.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Чтение является важнейшим рецептивным навыком, который играет ключевую роль в процессе обучения. Правильное чтение требует от ученика не только грубого восприятия текста, но и глубокого анализа его содержания. Это включает в себя грамотное, выразительное и понятное чтение, осознание значений слов и фраз, написанных с использованием графических символов.

Summary: Reading is an essential receptive skill that plays a key role in the learning process. Correct reading requires from the student not only a rough perception of the text, but also an in-depth analysis of its content. This includes reading competently, expressively and clearly, and understanding the meaning of words and phrases written using graphic symbols.

Қазіргі мұғалімді оқытумен қатар, тиімді жолмен заманауи тұлғасын қалыптастырады. Барлық жағынан дамыған тұлғаны тәрбие берудің қайнар көзі – мектеп, ал мектептің жүрегі-ұстаз. Мектептердің оқу үрдісіне жана ақпараттық технологияны ендіру бойынша, оқу сапасы мен дамыта оқыту іске асырылды. Білім беру қарқыны жеделдетіліп, жеке тұлғамен саралап, даралап оқытуға мүмкіндік болды [1].

Қазіргі өмір талабына сай электронды оқулықтар оқу-тәрбие үрдісінің маңызды құралына айналуға. Олар мектеп оқушыларының жас кезінен ақпараттық технологияны меңгеруіне көмектесіп қана қоймай, білімді өз бетінше меңгеруіне ықпал етеді.

Оқытудың интерактивті түрлері бастауыш сыныптардағы оқу процесін айтарлықтай байытады, өйткені олар оқушылардың оқу іс-әрекетіне белсенді араласуына ықпал етеді. Олар сыни ойлау, шығармашылық және коммуникативті дағдыларды дамытады, оқуға деген ынтасын арттырады.

Оқу - оқу процесінде шешуші рөл атқаратын маңызды қабылдау дағдысы. Оқудың негізгі мақсаты - әртүрлі деңгейдегі мәтіндерден негізгі және қосымша ақпаратты алу және түсіну қабілеті. Дұрыс оқу оқушыдан мәтінді дөрекі қабылдауды ғана емес, оның мазмұнын терең талдауды да талап етеді. Ф.Оразбаева өз зерттеулерінде «Оқылымның берілген материалды түсініп, ұғу ғана емес, ондағы әрбір тілдік-қатысымдық тұлғалардың мағынасын білу, қалпын тану және оны тілдік қарым-қатынаста кеңінен пайдалану керектігінің» маңыздылығына аса көгіл аударады [2].

Бұған сауатты, мәнерлі және анық оқу, графикалық белгілер арқылы жазылған сөздер мен сөз тіркестерінің мағынасын түсіну кіреді. Оқырман

мәтінді ойды жеткізу құралы ретінде қабылдауы, сондай-ақ қажетті деректерді оқшаулау және құрылымдау жолын білу маңызды. Тиімді оқу үшін оқырманның процеске қатысуы, оның ақпаратты түсіндіру және оны бұрын алған білімдерімен байланыстыру қабілеті қажет.

Оқу дағдылары:

Фонематикалық хабардарлық: сөздердегі дыбыстарды ажырату және өңдеу қабілеті.

Сөздік жұмыс: Мәтінді түсінуді жеңілдететін сөздердің мағынасын білу және түсіну.

Мәтінді түсіну: оқылған материалдан негізгі және қосымша ақпаратты алу мүмкіндігі.

Мәнерлеп оқу: оқуды жанды және түсінікті ету үшін интонация мен үзілістерді қолдана білу.

Талдау және интерпретация: мәтін мазмұнын, оның ішінде оның тақырыбы мен идеясын бағалау және түсіндіру қабілеті.

Сыни тұрғыдан ойлау дағдылары: Оқығандары бойынша сұрақ қоя білу және қорытынды жасай білу.

Оқу сабағының құрылымы оқушылардың мақсаты мен деңгейіне байланысты өзгеруі мүмкін, бірақ мұнда әртүрлі тақырыптарға бейімделуге болатын үлгі жоспар берілген:

1. Дайындық кезеңі

Ұйымдастыру кезеңі: Сәлемдесу, сабаққа деген көңіл күй.

Білімді пысықтау: Бұрын оқылған материал бойынша сұрақтар немесе оқылған кітаптарды талқылау.

Материалмен танысу

Тақырыпқа кіріспе: Оқылатын мәтінге қысқаша шолу.

Алдын ала оқу: фондық білімді белсендіру үшін тақырыптарды, суреттерді және кілт сөздерді талдау.

3. Мәтінді оқу

Хормен оқу: Мәтінді топ болып оқу (ортақ ырғақ құру).

Рөлдік оқу: Мәтінді оқушылар әр қырынан қабылдай алатындай рөлдерге бөлу.

Дауыстап оқу: Әр оқушы сөйлемді немесе абзацты оқиды.

Мәтінмен жұмыс

Мазмұнын талқылау: Түсінуге арналған сұрақтар, түйінді ойларды талдау.

Тіл мен стильді талдау: Жаңа сөздерді, қызықты сөз тіркестерін, стильдік құралдарды анықтау.

5. Материалды бекіту

Шығармашылық тапсырма: Оқығандарыңыз бойынша өз әңгімеңіз немесе эссе жазу.

Ойын элементтері: Мәтінге байланысты викториналар немесе жұмбақтар.

Сабақты қорытындылау

Рефлексия: Жаңа оқушылардың нені үйренгенін және оларға не ұнағанын талқылау.

Үйге тапсырма: Қосымша материалды оқу немесе мәтінмен жұмыс (мысалы, оған сұрақтар құрастыру).

7. Қорытынды: Сабақтың қысқаша мазмұны, қатысқандары үшін рахметін біелдіру.

Бұл құрылым оқушылардың оқуын, сыни тұрғыдан ойлауын және шығармашылық қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Осындағы сұрақтар, және үйренген жаңа сөздерді, ұғымдарды пайдаланумен бірге, кері байланыс жасайтындай болып ұйымдастырылуы керек [3].

Оқушының оқи білуі, жазу дағдылары осы кітап арқылы дамиды. Бастауыш сынып оқушыларының оқу және жазу сауаттылығы егер жылдам әрі тез дамытса, демек ол бсқа да ілім негіздерін оңай меңгереді.

Бастауыш сынып оқушыларының оқу дағдыларын дамытуға көмектесетін кейбір әрекеттер:

- Жұппен дауыстап оқу: оқушылар жұппен жұмыс жасайды, мәтінді кезекпен дауыстап оқиды. Бұл тыңдау және сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын дамытады және өзара көмекке ықпал етеді.

- «Оқу бұрыштарын» құру: сынып кітапханасын әртүрлі жанрдағы кітаптармен жабдықтау. Балалар өздерін қызықтыратын кітаптарды таңдап оқи алады, бұл олардың дербестігін және оқуға деген қызығушылығын оятады.

- Суреттер мен мәтіндер: кітаптардағы иллюстрацияларды басып шығару және оларды мәтіндермен салыстыру. Балалар суретте не көрсетілгенін және оның оқыған мәтінмен байланысын түсіндіруі керек.

- Сұрақтармен оқу: мәтінді оқығаннан кейін оқушыларға мазмұны бойынша сұрақтар қойыңыз. Бұл оқу дағдыларын дамытып қана қоймай, ақпаратты талдау және синтездеу қабілетін де үйретеді.

- Рөлдік ойындар: әңгімені немесе ертегіні оқып, сахналау. Балалар рөлдерді қабылдай алады, бұл оларға мәтінді жақсы түсінуге және өз қиялын пайдалануға көмектеседі.

- Ертегі оқу: балаларды белгілі ертегілер бойынша өз ертегілерін жасауға шақырыңыз. Оқу және жазу шығармашылық ойлау мен жазу дағдыларын дамытуға көмектеседі.

- Бөлімге бөліп оқу: мәтінді бөліктерге бөліп, әр топтағы оқушыларға оқу үшін өз үзіндісін беріңіз. Әр топ басқаларға үлкен суретті түсінуге көмектесе отырып, өз бөлігін ұсынады.

- Сөздік ойындары: «Сөз құра» ойыны. Оқушылар мәтіннен әріптерді таңдап, жаңа сөздер құрастыруға тырысады. Бұл олардың сөздік қорын дамытып, тілге деген қызығушылығын арттырады.

- Кітап талқылауы: сыныпта оқылған кітаптарды талқылау. Оқушылар өз тәжірибелерімен бөлісіп, сұрақтар қоя алады, бұл сыни ойлауды дамытады.

- Технологияны қолдану: оқу дағдыларын дамытуға ықпал ететін интерактивті қосымшалар мен онлайн ойындарды енгізу. Бұл, мысалы, белсенді элементтері бар электрондық кітаптарды оқу болуы мүмкін.

Бұл іс-әрекеттер балалардың оқуға деген сүйіспеншілігін, сонымен қатар, түсіну, сыни тұрғыдан ойлау, өзіндік рефлексия сияқты дағдыларды дамытуға көмектеседі.

Дұрыс оқу - бұл жазбаша мәтінді саралап оқу ғана емес, оның мазмұнын түсінуді, интонацияны, логикалық байланыстарды білуді және эмоционалды бояуды қамтитын процесс. Міне, дұрыс оқудың кейбір негізгі аспектілері:

1) Айқындық және мәнерлілік: дұрыс интонациялау, негізгі сөздерді бөлектеу және мәтінді эмоционалды түрде бояу мүмкіндігі.

2) Оқу қарқыны: сәйкес жылдамдықты таңдаңыз - мағынасын жоғалтпау үшін тым жылдам емес және тыңдаушыны шаршатпау үшін тым баяу емес.

3) Мәтінді түсіну: Оқығанды түсініп, түсіндіре білу, оған сұрақ қою және қорытынды жасау мүмкіндігі кіреді.

4) Талдау және сыни тұрғыдан ойлау: ақпаратты қабылдау ғана емес, оны талдау, басқа дереккөздермен салыстыру және өзіндік пікір қалыптастыру қабілеті.

5) Әртүрлі жанрлармен жұмыс істеу дағдылары: Көркем әдебиет, ғылыми мәтіндер немесе публицистика болсын, әртүрлі жазу стильдеріне бейімделу қабілеті.

6) Жанама оқуды қолдану: мәтіннің негізгі идеясына назар аудару, ақпаратты жылдам табу және негізгі ойларды шығару.

7) Эмоционалды тарту: Оқырманның кейіпкерлер мен оқиғаларға эмпатияны қабылдау қабілеті.

Бұл аспектілер бастауыш сынып оқушыларының оқу дағдыларын дамытуға және оқуды тиімді әрі қызықты етуге көмектеседі.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Қошқарбаев Н. Қазіргі кездегі оқытудың педагогикалық технологиялары. 2010 ж.
2. Оразбаева Ф. Тілдік қатынас. Оқулық. Алматы: «Сөздік – Словарь», 2005. – 272 бет.
3. Сәтиева Ш. Оқушылардың оқу техникасын дамыту. Ұлағат-2004, №4

ОӘЖ 159.9

ЖЕТКІНШЕКТІК КЕЗІНДЕГІ ЖАТ ҚЫЛЫҚТАРДАН АЛДЫН-АЛУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мұздыбай М.Е., Шүкүрәлі Ж.Ш., Омирзахова С.Н.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье проведен анализ особенностей проведения психологической коррекционной работы подростков на предмет отсутствия зависимости от чужого поведения. В статье также рассматриваются виды психопрофилактической работы для избавления подростков от чуждого поведения.

Summary: The article analyzes the features of the psychological correctional work of adolescents for the absence of dependence on someone else's behavior. The article also discusses the types of psychoprophylactic work to rid adolescents of alien behavior.

Жеткіншектік жас - бұл «барлық ақыл-ойдан» өтуге тырысатын кезең. Сонымен қатар, жеткіншек көбінесе өз көзқарасын ересек өмірдің тыйым салынған немесе бұрын мүмкін емес жақтарынан бастайды. Көптеген жеткіншектер темекіні, алкогольді және есірткіні «қызығушылықпен» сынап көреді. Егер бұл сынақ үшін емес, батылдық үшін жасалса, физикалық тәуелділік пайда болады. Бірақ еркелету психологиялық тәуелділікке әкелуі мүмкін, бұл шиеленістің, мазасыздықтың, тітіркенудің пайда болуында көрінеді.

Қазіргі әлемде жас ұрпақта психоактивті заттарды қолдану және тарату мәселесі жаһандық сипатқа ие болуда. Күн сайын темекі, алкоголь және басқа да психоактивті заттарды қолдану тәжірибесі бар балалар мен жеткіншектердің саны артып келеді. Сонымен қатар, кәмелетке толмаған жеткіншектерді жат қылықтармен таныстыру жасы азаяды. Өкінішке орай, денсаулыққа қауіпті жат қылықтар бүгінде тез дамып келеді және бұл проблема медицина саласынан әлеуметтік - педагогикалық салаға ауысады.

Тағы бір негізгі ұғым-алдын алу. Алдын алу-жат қылықтардың алдын алу әдісі. Алдын алу деп тәуекел тобындағы жекелеген адамдарда мүмкін болатын физикалық, психологиялық немесе Әлеуметтік-мәдени қақтығыстардың алдын алуға, адамдардың өмірі мен денсаулығының қалыпты деңгейін сақтауға, сақтауға және қорғауға, олардың алға қойған мақсаттарына қол жеткізуіне жәрдемдесуге және олардың ішкі әлеуеттерін ашуға бағытталған ғылыми негізделген қабылданған іс-әрекеттер түсініледі.

Өмір сапасын арттыру, әлеуметтік қауіп факторларын азайту, әлеуметтік әділеттілік қағидатын іске асыру үшін жағдай жасау шаралары жүйесі арқылы мемлекет деңгейінде жүзеге асырылатын профилактикалық қызмет әлеуметтік профилактика деп аталады.

Әлеуметтік профилактика профилактиканың барлық басқа түрлері сәтті жүзеге асырылатын қажетті фонды жасайды: психологиялық, педагогикалық, медициналық және әлеуметтік-педагогикалық.

Әлеуметтік профилактиканың үш деңгейі бар:

* жалпы әлеуметтік (жалпы профилактика) - экономика, әлеуметтік өмір, адамгершілік-рухани саладағы және т. б. қайшылықтарды шешуге бағытталған мемлекеттің, қоғамның, институттардың қызметін көздейді.;

* арнайы (әлеуметтік-педагогикалық профилактика) - ауытқулардың немесе проблемалардың жекелеген түрлерімен байланысты жағымсыз факторларға мақсатты әсер ету;

* жеке (жеке профилактика) - мінез-құлқында ауытқу немесе проблемалық белгілері бар нақты адамдарға қатысты профилактикалық қызмет [1].

Психологиялық-педагогикалық профилактика-бұл балалардың дамуындағы белгілі бір кемшіліктерді тудыратын сыртқы себептерді, факторларды және жағдайларды жоюға байланысты алдын алу шараларының жүйесі. Баланың қарапайым құқықтары жиі бұзылады, бұл балалық шақты әлеуметтік қорғау шараларының жүйесін профилактикалық жұмысқа қосуды

көздейді. Алдын алу әлі туындамаған мәселелерді шешуді қарастырады. Сондықтан бірқатар шаралар олар пайда болғанға дейін көп уақыт бұрын қабылданады. Мысалы, көптеген ата-аналар мен мұғалімдер баланың белсенділігін дамытуға тырысады, оған таңдау еркіндігін береді, бастама мен тәуелсіздікке шақырады, осылайша әлеуметтік инфантилизм мен пассивтіліктің алдын алады. Басқа алдын алу шаралары проблемалар туындағанға дейін қабылданады. Сонымен, егер оқушының белгілі бір пән бойынша білімі, дағдылары мен дағдыларында олқылықтар болса, мұғалім оған жеке тапсырмалар береді, материалды қосымша түсіндіреді, үйдегі оқу еңбегін ұйымдастыруға кеңес береді, осылайша баланың педагогикалық немқұрайлылығына немесе үлгермеуіне жол бермейді. Алдын алу шараларының үшінші тобы туындаған проблемаға қатысты қабылданады, бірақ жаңаларының пайда болуына жол бермейді. Мысалы, мұғалім баланың жеке мінез-құлық кемшіліктерімен жұмыс істейді, жағымсыз жеке қасиеттердің дамуына жол бермейді. Алғашқы екі тәсілді жалпы профилактикаға, ал үшіншісін арнайы әдіске жатқызуға болады.

Әлеуметтік-педагогикалық профилактика - бұл балалар мен жеткіншектердің дамуының оңтайлы әлеуметтік жағдайын құруға бағытталған және оның әр түрлі белсенділігінің көрінуіне ықпал ететін әлеуметтік тәрбие шараларының жүйесі.

Дамудың әлеуметтік жағдайын, оның объективті (нақты қандай) және субъективті (ол қандай қабылданады және бастан кешіріледі) аспектілерін түсінуге сүйене отырып, әлеуметтік-педагогикалық профилактика әлеуметтік тәрбиенің әртүрлі сыртқы және ішкі факторлары мен жағдайларын өзгертуге немесе олардың өзара әрекеттесуін қайта құруға бағытталған. Профилактиканың осы түрімен айналыса отырып, әлеуметтік мұғалім өз қызметін баланың тәрбиелік микросоциумына (мұғалімдер, ата-аналар, құрдастар тобы) бағыттайды, олардың қарым-қатынасының сипатын, балаға әсерін өзгертеді. Ол сондай-ақ оның айналасындағылар туралы түсініктеріне және олармен қарым-қатынастарына және олармен бірге жүретін тәжірибелеріне әсер етіп, оларды өзгерте алады. Ақырында, бұл баланың қоғамға деген көзқарасының өзгеруіне ықпал етуі мүмкін (жәрдемдесу, қарсылық, әрекетсіздік) [2].

Нашақорлық мінез-құлықтың алдын-алу жеткіншек кезінде ерекше маңызға ие болады. Біріншіден, бұл даму процесінің субъективті құбылыстарын ғана емес, сонымен бірге қоғамның дағдарыстық құбылыстарын да көрсететін дамудың қиын кезеңі. Екіншіден, жеткіншек кезінде өте маңызды жеке қасиеттер қалыптаса бастайды, оларға жүгіну тәуелді мінез-құлықтың алдын-алудың маңызды компоненттерінің бірі бола алады. Бұл даму мен өзін-өзі тануға деген ұмтылыс, оның жеке басына және оның әлеуетіне қызығушылық, өзін-өзі бақылау қабілеті сияқты қасиеттер. Бұл кезеңнің маңызды ерекшеліктері-рефлексияның пайда болуы және моральдық сенімдердің қалыптасуы. Жеткіншектер өздерін қоғамның бір бөлігі ретінде

тани бастайды және жаңа әлеуметтік маңызды позицияларға ие болады, өзін-өзі анықтауға тырысады [3].

Сондықтан тәуекел тобын құрайтын кәмелетке толмағандар арасында тәуелділік мінез-құлқына психологиялық дайындықты анықтау қажет, оған бірінші кезекте профилактикалық және түзету жұмыстары бағытталуы керек. Тек заттарды қолдануға психологиялық дайындықты жоюға және адамның психикалық жағдайын жасанды түрде өзгертуге деген ұмтылысты анықтайтын тұлғаның дамуындағы ауытқуларды түзетуге бағытталған әсер көмектесе алады. Ең үлкен әсер жеткіншектің психотроптық заттарды қолдану қажеттілігінің психологиялық себептерін білуге негізделген психологиялық (психотерапиялық) әсер етуі мүмкін [4].

Дәрі-дәрмекпен емдеу тәуелділік мінез-құлқында тек интоксикацияны жеңілдету үшін қолданылады. Психотерапиялық әдістер мен әдістемелер психопрофилактиканың әдіснамалық негізін құрайды; олар тәуелділік мінез-құлқы тұлғашылық мәселелердің мінез-құлқы көрінісі болып табылатын балалармен және жеткіншектермен жұмыс жасауда жетекші рөл атқара алады. Тәуелділік мінез-құлқымен жұмыс істеудегі шешуші орын педагогика мен әлеуметтік педагогикаға жатады [5].

Профилактикалық қызметтің үш түрі бар, атап айтқанда бастапқы, қайталама және үшінші профилактика. Бұл түрлердің әрқайсысының өзіндік мақсаттары, міндеттері, объектісі, сондай-ақ нақты әдістермен психологиялық сүйемелдеу бағыттары (ағартушылық бағыт, диагностикалық, түзету) бар. Сонымен қатар, бастапқы, қайталама және үшінші профилактикалық іс-шаралар жеткіншектерде психоактивті заттарды қолданудың алдын алудың бірыңғай жаһандық мақсатымен біріктірілген кәсіпқойлардың (психологтар, әлеуметтік педагогтар, педагогтар, терапевттер, психотерапевттер, наркологтар және т.б.) және қарапайым адамдардың (қоғамдық ұйымдардың өкілдері, еріктілер топтары, белсенділер және т. б.) көмегімен жүзеге асырылады [5].

Бастапқы профилактика. Бастапқы профилактиканың негізгі бағыты ағартушылық бағыт болып табылады, ол негізінен салауатты мінез-құлқыға үйрету арқылы жүзеге асырылады, атап айтқанда: интроспекция дағдыларына үйрету және қоғамның талаптарымен күресу, олардың мінез-құлқын басқару, сондай-ақ жеткіншектерге психологиялық және әлеуметтік қолдау мен көмек көрсету арқылы белгілі бір дағдыларды үйрету. Осылайша, білім беру қызметі жеткіншектердің құзыреттілігін келесі маңызды салаларда кеңейтуге бағытталған:

- * тұлғааралық қатынастар мәдениеті,
- * байланыс технологиясы,
- * стресстік жағдайларды жеңу жолдары,
- * салауатты өмір салты,
- * гуманистік бағдарланған өмірлік құндылықтар,
- * конфликтология,
- * психосексуалдық даму,

* тәуелділіктің негізгі механизмдерін, тәуелділік түрлерін, тәуелділік процесінің даму динамикасын және салдарын (тек медициналық емес, сонымен қатар, ең алдымен, заттарды қолданудың әлеуметтік салдарын) қарастыра отырып, тәуелділік мінез-құлық мәселелері [3].

Бастапқы профилактиканың мақсаты мен міндетін жүзеге асыру үшін қолданылатын әдістерге мыналар жатады:

* ақпараттандыру (дәрістер, оқытудың интерактивті түрін қолданатын сабақтар және т. б.);

* топтық талқылау әдісі;

* әлеуметтік-психологиялық тренинг;

* мотивациялық-тұлғалық тренинг;

* психологиялық ойындар;

* есірткіге қарсы мотивациялық акцияларды ұйымдастыру және өткізу және т. б. [4].

Профилактикалық қызметтің бұл түрі ең тиімді болып табылады, өйткені ол патологиялық нәтижелердің санын азайтуға, қалыптан тыс процесс басталуы мүмкін адамдардың санын азайтуға мүмкіндік береді. Бастапқы профилактиканың күш-жігері кейбір дамып келе жатқан мінез-құлықтарды басқаларына өзгертеді және аурудың алдын алуға емес, салауатты мінез-құлықты қалыптастыруға бағытталған.

Қайталама профилактика. Қайталама профилактиканың бағыттары диагностикалық, ағартушылық және түзету болып табылады.

Диагностикалық жұмыс тәуелді мінез - құлыққа бейім жеткіншектердің психологиялық-педагогикалық және әлеуметтік ерекшеліктерін зерттеуге бағытталған, оның нәтижесі жеткіншекті «тәуекел тобына» жеке қолдау бағдарламасын құру болып табылады. Диагностикалық жұмысқа мыналар кіреді:

* тәуелділік мінез-құлқының қалыптасуына әсер етуі мүмкін кәметке толмағандардың жеке ерекшеліктерін кешенді диагностикалау (ең алдымен, тәуелділік мінез-құлқына жеке бейімділікті анықтау);

* жеткіншектің әлеуметтік-тұрмыстық жағдайы туралы ақпарат жинау;

* жеткіншектің отбасы туралы ақпарат жинау және отбасылық қатынастарды диагностикалау;

* жеткіншектің қабілеттерін психодиагностикалау және оның хоббиі, оқу іс-әрекетінің ерекшеліктері туралы ақпарат жинау;

* жеткіншектің достары және басқа ықтимал анықтамалық топтары туралы ақпарат жинау.

Екіншілік профилактика, сондай-ақ бастапқы профилактика жаппай болып табылады, белгілі бір жеткіншекке қатысты жеке болып қалады. Қайталама профилактика шеңберінде жүргізілетін іс-шаралар оның дамуының ерте кезеңдерінде, яғни тәуелділік мінез-құлық кезеңдерінде араласу арқылы нашарлықпен ауыратын адамдар санының азаюына әкеледі. Қайталама профилактика бағдарламалары жоғары тиімділікке ие, бірақ бастапқы профилактика бағдарламаларымен салыстырғанда әмбебап және тиімді емес.

Үшінші профилактика. Үшінші профилактика кезеңінде психологиялық сүйемелдеу шеңберінде Түзету бағытының үлес салмағы едәуір артады. Диагностикалық бағыттың рөлі тәуелді жеткіншектерде ауру белгілерінің пайда болуына байланысты азаяды. Шындығында, психоактивті заттарды қабылдаудың әсерінен жеке ерекшеліктерде бірқатар өзгерістер болады, сондықтан осы кезеңдегі психодиагностиканың нәтижелері психотроптық заттардың адамға әсер ету заңдылықтарын көрсетеді. Диагностикалық зерттеулер психотерапиялық түзетудің әсерінен болатын тәуелді жеткіншектің жеке басындағы динамикалық өзгерістерді бақылау үшін пайдаланылуы мүмкін.

Қорыта келгенде, ғылыми әдебиеттерді теориялық жалпылау негізінде біз жеткіншектерде тәуелділік мінез-құлқық проблемасы бар екендігі сөзсіз.

Жеткіншектердегі жат қылықтан бас тартудың ең тиімді түрі-алдын-алу. Сондықтан жеткіншектерде жат қылықтардың пайда болуын болдырмау үшін алғашқы профилактикалық жұмыстарды жүргізу маңызды, оны жүзеге асыру кезінде мінез-құлқы ауытқитын жеткіншектер санатына көбірек көңіл бөлу керек.

Жеткіншектердің тәуелділік мінез-құлқының алдын-алудың негізгі ерекшеліктеріне мыналар жатады: бастапқы профилактиканы қолдану; жеткіншектердің жас ерекшеліктерін ескеру, олармен жұмыс істеудің заманауи белсенді әдістерін қолдану.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Вайнер Э.Н. Профилактика вредных привычек у подростков. - Москва: Чистые пруды, 2016. - 30 с.

2. Коробкина, З. В, Попов В.А. Профилактика наркологической зависимости у детей и молодежи: Учебное пособие для студентов высших пед. учебных заведений. – М.: Изд. Центр " Академия", 2013. – 286с.

3. Богданович О.Н. Здоровый образ жизни: внеклассные мероприятия: практическое пособие для педагогов, классных руководителей, заместителей директоров общеобразовательных учреждений. — 2-е изд. — Мозырь: Белый Ветер, 2019. — 108, [3] с.

4. Макеева А.Г. Педагогическая профилактика наркомании в школе. – М.: Просвещение, 2005. – 315 с.

5. Фролова Е.В. Профилактика потребления психоактивных веществ: теоретические аспекты и активные формы работы со школьниками– Челябинск: ЧГПУ, 2014. – 115с.

ОӘЖ 376.3

ДИСЛЕКСИЯ ЖӘНЕ БАСҚА ОҚУ БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУДЫ ҚОЛДАУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Мұрат А.Ә., Сейтжанова Д.Н., Апсаттар Ф.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются особенности дислексии как одной из серьезных проблем в системе преподавания обучения, которая мешает с возможностью чтения,

понимание слов, написания, орфографии, а также понимания и интерпретации текстов и мероприятий, которые связаны с логических рассуждений.

Summary: The article examines the features of dyslexia as one of the serious problems in the teaching system of learning, which interferes with the ability to read, understand words, write, spell, as well as understand and interpret texts and activities that are related to logical reasoning.

Дислексия-бұл жалпы оқу қабілетін сақтай отырып, оқу дағдыларының қалыптасуы бұзылатын жағдай. Дислексияның көріністері әртүрлі: оқудың төмен жылдамдығы, жіберіп алулар, сөздердің немесе сөйлемдегі сөздердің ішіндегі әріптерді қайта реттеу және ауыстыру. Оқу процесінде бала мәтіндегі орнын жоғалтады, жолдан жолға секіреді, оқылған мәтіннің мағынасын түсінбейді, оны жаңғырта алмайды [1].

Дислексиямен және басқа да оқуда кемістігі бар балалар оқуда ерекше қиындықтарға тап болады. Дегенмен, заманауи технологиялар олардың оқуын айтарлықтай жеңілдететін көптеген құралдар мен стратегияларды ұсынады. Мұндай балаларды қолдаудың негізгі әдістері мен әдістерін қарастырайық.

1. Арнайы бағдарламалық қосымшалар

Дислексиямен ауыратын балаларды қолдау үшін арнайы жасалған қосымшалар бар:

Дауыстап оқуға арналған бағдарламалар: мәтіннен сөйлеуге оқу және жазу сияқты қолданбалар балаларға ақпаратты жақсырақ қабылдауға көмектеседі. Интерактивті оқу материалдары: көрнекі және аудиовизуалды элементтерді ұсынатын платформалар оқу процесін қол жетімді және қызықты етеді. Ойын қолданбалары: білім беру ойындары (мысалы, дислексия тапсырмасы) ойын механикасы арқылы оқу және жазу дағдыларын дамытуға көмектеседі.

2. Мультимедиялық ресурстар

Бейнелерді, анимацияларды және интерактивті элементтерді пайдалану ақпаратты жақсырақ меңгеруге ықпал етеді. Көрнекі және есту қабілеті балаларға материалды есте сақтауға көмектеседі және оны түсінікті етеді.

3. Жеке тәсілдер

Баланың қажеттіліктеріне бейімделген жеке тәсілдерді құру оның ерекше ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік береді. Бұл мыналарды қамтуы мүмкін:

Тапсырмалар көлемін азайтамыз.

Бағалау форматын өзгертеміз (мысалы, жазбаша жауаптардың орнына ауызша жауаптар).

Тапсырмаларды орындау үшін қосымша уақыт.

4. Көп деңгейлі оқыту әдістемесі

Бұл тәсіл оқу бұзылыстары бар балалардың жеке қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін оқытудың әртүрлі әдістерін қолдануды көздейді. Мысалға:

Көрнекі құралдар: диаграммалар, карталар, фотосуреттер.

Тәжірибелік сабақ: білімді бекіту үшін манипуляторлар мен ойындарды қолдану.

Топтық жұмыс: сыныптастарымен ынтымақтастық әлеуметтік дағдылардың дамуына ықпал етеді.

5. Арнайы құрылғылар мен құралдар

Мамандандырылған құралдарды қолдану оқуды едәуір жеңілдетеді:

Электрондық кітаптар: олар қаріп пен фонды өзгертуге мүмкіндік береді, бұл дислексиямен ауыратын балаларға мәтінді оңай қабылдауға көмектеседі.

Диктофондар: кейінірек оқу үшін сабақтарда ақпарат жинауға көмектеседі.

Мәтінді бөлектегіштер: маркерлер мен стикерлер негізгі ойларға назар аударуға көмектеседі.

6. Онлайн және қашықтықтан оқыту ресурстары

Қашықтықтан оқытудың заманауи платформалары әртүрлі оқу материалдары мен интерактивті тапсырмаларға қол жеткізуге мүмкіндік береді. Бұл балаларға өздеріне ыңғайлы қарқынмен және жайлы ортада оқуға мүмкіндік береді.

7. Мұғалімдер мен ата-аналардың қолдауы

Табысты оқытудың негізгі аспектілерінің бірі-ересектерге қолдау көрсету. Мұғалімдер бейімделген әдістер мен тәсілдерді қолдана алады, ал ата-аналар балаға үй тапсырмасын орындауға көмектесіп, оны оқуға ынталандыра алады [2].

Дислексия белгілері жас, мотивация және т.б. сияқты бірнеше факторларға байланысты азды-көпті дәрежеде пайда болуы мүмкін. Бұл баланың дамуы кезінде де нашарлауы мүмкін. Осы белгілердің кейбірі: отбасы тарихы; зейін мен есте сақтаудың болмауы; сөйлеу мен тілді меңгерудің кешігуі; объектілерді атаудың қиындығы; жетілмегендік, шамадан тыс ұялшақтық; көңіл-күйдің өзгеруі кешіктіру немесе үйлестірудің болмауы (сурет салу, жазу және т.б. үшін); сауаттылық пен математикалық оқудағы қиындықтар; жазбаша және ауызекі тілді қабылдаудағы қиындықтар; сөздерді есте сақтауды үйрене алмау; рефлексияда (айнада) жазылған; емледегі қиындықтар; оқуға ынтасы жоқ; оқудағы көздің тұрақсыз қимылдары; дауысты дыбыстардың шатасуы немесе дауыссыз дыбыстардың ауыстырылуы [3].

Мұндай оқушыға көмектесудің тағы бір жолы-оған оқу мен жазудағы оқу қиындықтары дислексия деп аталатынын түсіндіру, ал мұғалім бұл мәселені өзі бірінші кедергіден бас тартпаған жағдайда ғана жеңуге көмектесе алады. Алға, берік, батыл және табанды болу керек балаға. Мұғалім оны осы оқушымен оңай қарастыруы керек, өйткені ол басқаларға қарағанда баяу болады және мұны істеу, сызбаны көшіру, мәселені шешу үшін көп уақыт қажет. Сондықтан бұл оқушының мазмұнын түсінуі үшін бірнеше стратегияларды қолдану қажет: стимуляторларды қолдану, ойындар, әңгімелер және т.б. сияқты қызықты материалдар. Оған ұсынылған мазмұнды жақсы түсінуге үйретуге тырысады

Оқуға, емлеге және жазуға көмектесетін танымал технологияларға дауысты тану бағдарламалары, мәтіннен сөйлеуге арналған бағдарламалар және емлені тексеру кіреді. Ақыл-ой карталары мен жазбаларды жазуға арналған қолданбалар, сондай-ақ электрондық күнтізбелер ұйымдастыруға көмектеседі.

Мұндай проблемасы бар балалардың қалыпты дамуы үшін оларға сыныптастарымен тең дәрежеде оқу үшін көмекші технологиялардың көмегі қажет, бірақ бұл оңай емес, өйткені технология мен медициналық компаниялар бұл мәселеге аса мән бермейді.

Оқу қаламдары деп те аталатын бұл құралдар мәтінді компьютерге немесе мобильді құрылғыға түсіру және тасымалдау үшін таңбаларды танудың оптикалық бағдарламалық құралын пайдаланады. Олар жазбаша материалдарды сканерлеу үшін маркер ретінде пайдаланылуы керек, содан кейін мәтінді цифрлық түрде оқуға немесе өңдеуге болады. Кейбір қаламдар сканерлеу кезінде мәтінді дауыстап оқиды [4].

Жазу, грамматика және емле

Дислексия тілдің бұзылуы болғандықтан, емле, грамматика және ойды білдірудегі қиындықтар да дислексиямен ауыратын адамдар кездесетін мәселелер болып табылады. Бүгінгі таңда дислексиямен ауыратын балаларға екі түрлі құрал ұсынылады: сөйлеуден мәтінге және сөзді болжау функциялары. Бұл технология ұзақ жолдан өтті және енді соншалықты қымбат емес. Телефондар, iPad, Google Docs сияқты құрылғылардағы кірістірілген диктант құралдары өте жақсы жұмыс істейді.

Мәселе мынада, балалар сабақта сөйлеуді мәтінге түрлендіруді пайдаланғысы келмеуі мүмкін, себебі бұл басқа оқушылардың жұмысына кедергі келтіреді немесе дәлізге шығуға ұялады. Олар құлаққапты қолдана алады, бірақ мұғалімдер сабақ барысында бұл опцияны әрдайым құптай бермейді. Сөздерді болжауға, емлені түзетуге және грамматикалық пішімдеуге көмектесетін бағдарламалар, мысалы, төменде келтірілгендер, цифрлық жазумен жұмыс істеуге көмектеседі.

Ол дислексия-бұл жүре пайда болған немесе генетикалық факторлардан басқа неврологиялық мәліметтер базасында оқу мен жазуды үйренуде қиындықтар туғызатын ауру деген қорытындыға келді. Бұл ғылыми әлемде ауру ретінде көрінбейді.

Бұл ғылыми зерттеулердің факторы, дислексия неғұрлым ерте диагноз қойылса, осы адамға бағытталған тиімді емдеу және әрекет ету стратегияларының нәтижелері соғұрлым жоғары болады. Оқу кезінде жазу мен оқудағы бірдей қиындықтар, дислексия қалыпты интеллект дәрежесін немесе тіпті орташадан жоғары деңгейді білдіреді.

Дислексиямен және басқа оқу бұзылыстары бар балалардың максималды қажеттіліктеріне сәйкес келетін педагогикалық жұмыс болуы үшін мұғалімнің диагноз қою үшін қажетті білімі болуы маңызды, осылайша оқытудың әртүрлі бұзылыстарын стратегиялық түрде жасауға болады.

Қиын жағдайларды туғызатын, оқуға деген қызығушылықты оятатын, оқушының дербестігін, дербестігін, мотивациясын дамытуға мүмкіндік беретін іс-шараларда тәрбиеші мен оқытушылар құрамының жауапкершілігі екені түсінікті мәселені шешуге қол жеткізу және көңілсіздік мүмкіндіктерін қалай жеңуге болатынын кім біледі.

Көңілді және ойнақы білім беру ойындары артық шығындарды іздеуге, мектептегі үлгерімді жақсартуға, абстракцияны, шығармашылық пен қиялды дамытуға, өзін-өзі бағалаудың, психикалық тепе-теңдіктің және көпшіліктің дамуын бақылай отырып, дислексиялық көзқарасты жақсартудың қосымша құралы бола алады.

Дислексиямен және басқа да оқу қиындықтарымен ауыратын балаларды қолдау үшін қолданылатын технологиялар табысты оқу мен әлеуметтенуге жаңа мүмкіндіктер ашады. Әрбір баланың қажеттіліктерін қанағаттандыратын ең тиімді әдістер мен құралдарды таңдау үшін ата-аналар мен мұғалімдердің тығыз жұмыс істеуі маңызды.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

6. Дүйсенбаев А.К., Балтымова М.Р. "Логопедия негіздері", Алматы, 2018 ж.
7. Өмірбекова Қ. Г., Оразаева Г.С., Төлебиева Г.Н., Ибатова Г.Б. "Логопедия" Алматы, 2015 ж. Оқулық/.
8. Ғ.А.Абаева., А.Е.Ерболат. "Дефектология негіздері" Алматы, 2018 ж.
9. Тебенова Қ. С. "Дамуында ауытқылары бар балалар" Алматы, 2015 ж.

ОӘЖ 37.035.6

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА ӨЗДІК ОҚУ ІС-ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Мұхтар А.Е., Кочкарова Н.К., Абдыкадырова Н.А.
Мирас университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының өз бетінше оқу дағдысын қалыптастыруда жасалуы тиіс іс-әрекеттерді қалай қалыптастыру керектігі қарастырылды. Оқушылардың психологиялық даму ерекшелігін ескере отырып, кіші мектеп оқушыларын мәжбүрлеп оқытпай, керісінше ЖИ көмегімен жасалынған комикстер немесе ертегі кейіпкерлерінің бейнесі арқылы тақырыпты меңгертіп, ешкімнің көмегінсіз өз бетінше оқын дамытуға бағдарлау мүмкіндігі сараланады. Сондай-ақ мақалада өздік оқу іс-әрекетін қалыптастыруда мәжбүрлеу кері әсер етері сөз болады. Кіші мектеп жасындағы ойын баласының оқуға назарын аударуда өзгешелік болмаса оңайлықпен ынта қоймайтындықтан, бастауыш сынып оқушыларының өздік оқу іс-әрекетін қалыптастыруының маңызы сараланды.

Summary: In this article, it was considered how to form the activities that should be done in the formation of independent learning skills of elementary school students. Taking into account the peculiarities of the psychological development of students, the possibility of learning the subject through comics or images of fairy-tale characters created with the help of JI, and directing the development of reading independently without anyone's help, is differentiated. The article also mentions that coercion has a negative effect on the formation of self-study activities. Since the game at the junior school age does not easily motivate the child if there is a difference in paying attention to the study, the importance of the formation of independent learning activities of primary school students has been differentiated. The article analyzed the advantages of turning the light of knowledge into the minds of elementary school students, studying independently and forming critical thinking skills.

Бастауыш сынып оқушылары психологиялық даму тұрғысынан 5жастан асып,оң-солын танып, бірақ ойының басымын ойынға берер бала болғандықтан, өз бетінше сабаққа зейін қоюы екіталай. Себебі өзімен жасты көрші балалары ойын ойнап жүргенде баланды қамап не ұрып-соғып баяғыдағыдай оқу тәсілән қолдана алмайсың!

Қазіргі балалардың ойлауы да, сөйлеуі мен меңгеруі де ерекше. Техниканың және мобильлі құралдардың сан алуан түрі бәсекелесіп, дамып жатқан заманда сол құрылғылардың ерекшелігін өз қажетімізге жаратып, кіші мектеп жасындағы білім алушылардың өз бетінше оқуына мүмкіндік сыйлайтын қандай іс әрекеттер жасау керек,ә? Іс-әрекет дегенде ойға келетіні тек баяғы әдеттер емес, керісінше жаңа жи мүмкіндігін қолданып жасалынған комикстер болуы керек.

«Өз бетінше ойлауды дамытуға бағытталған жұмыстар белгілі бір дәрежеде оқу материалдарын меңгеруі, оқу барысындағы «осал жерлер» жөнінде оқушыдан кері ақпараттарды жедел алу сияқты өзекті дидактикалық мәселелерді шешуге мүмкіндік жасайды. Оқушының тұлғалық қасиеттерін өз мәнінде дамыту үшін маңызды шарт болып табылатын қарым – қатынастың жетіспеушілігін азайтады» [1]. Ақпараттың 90%-ін көру арқылы қабылдайтынымызды ескерсек, мектеп жасындағы балаларға да естігеннен көргені артық. Комиксте әртүрлі кейіпкерлер арқылы тақырыпты меңгерту мүмкіндігі көп! Мәселен, комикс ертегі форматында не әңгіме нұсқасында болса, онда дауысты және дауыссыз дыбыстарды меңгертуде еі патшалық арасындағы текетірес секілді түсіндіруге болады. Мұғалім ойының ұшқырлығын қолданып, “ДАУЫСТЫ” және “ДАУЫССЫЗ” әріптер патшалығы туралы сөз бен ой еркіндігін ұштастырып, ертегі кейіпкерлері арқылы комикс құрастыруы керек! Яғни бұл әрекет арқылы оқушылар дауысты дыбыс пен дауыссыз әріптің бірігіп сөз бен сөйлем құрайтынын бірінсіз-бірі қолданылмайтынын өз бетінше түсінуіне мүмкіндік туындайды.

Бастауыш сыныпта білім алушыларға оқуды өз бетінше қалыптастыруда олардың ойлауын дамыту керек. Себебі ойлауды дамыту арқылы олар жаңа затты білуге талпынады.

Ал ойын технологиясын қолдану арқылы баланың өз бетінше оқуын қалай дамытсақ болады? Ойын технологиясын жеңілінен күрделісіне қарай қиындату арқылы сабақты меңгертуге болады. «Қазіргі күндегі бастауыш сынып оқушыларының сөздік қоры 3500^000 сөзді құрайды. Мектептік оқудың ықпалы тек қана бала сөздік қорының ұлғаюнан көрінбейді, ең алдымен сол игерілген сөздерді ауызша және жазба ой білдіруде пайдалана алу ептілігінен байқалады» [2].

Бастауыш сынып оқушыларында өздік оқу іс-әрекетін қалыптастыру – бұл маңызды процесс, себебі ол оқушылардың оқу белсенділігін арттырып, олардың сыни ойлау қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Оқуды өз бетінше дамыту мақсатында келесі әдіс-тәсілдерді қолдануға болады:

1. Оқуға деген қызығушылықты арттыру, яғни оқушылардың өзіне таныс және қызықты тақырыптарды таңдап, оқу материалдарын қызықты форматта (мысалы, ойындар, мультфильмдер, интерактивті тапсырмалар) ұсыну.

2. Оқу мақсаттарын қою. Бұл оқушылармен бірге оқу мақсаттарын анықтап, олардың жетістіктерін бақылау. Мысалы, “Бүгін мен кітаптан үш жаңа сөз үйренгім келеді” деген сияқты нақты мақсаттар қоюы керек.

3.Топтық жұмыс. Бұл арқылы оқушыларды топтарға бөліп, оларды бірлесе жұмыс істеуге ынталандыру. Бұл әдіс оқушылардың бір-бірінен үйренуіне, пікір алмасуына мүмкіндік береді.

4.Сұрақ қою. Оқушыларды оқу барысында сұрақтар қоюға ынталандыру. Сұрақтар қою арқылы олар оқу материалын тереңірек түсініп, ойланады.

5.Өз бетінше анализ жасау.Оқушыларға өз оқу іс-әрекеттерін бағалауға көмектесу. Олар өздерінің күшті және әлсіз жақтарын анықтап, келешекте не істеу керектігін ойланады.

6.Шығармашылық тапсырмалар. Оқушыларға шығармашылық тапсырмалар беріп, өз ойларын, идеяларын еркін білдіруге мүмкіндік жасау. Мысалы, кейіпкерлерді ойдан шығару немесе тақырып бойынша әңгіме жазу.

7.Технологияны пайдалану.Оқытуды заманауи технологиялармен үйлестіре отырып, оқушыларға интерактивті тапсырмалар мен онлайн курстар ұсыну. Бұл олардың оқу процесіне қызығушылығын арттырады.

8.Кітапхана мен ақпараттық ресурсқа қолжетімділік.Оқушыларға кітапхана мен басқа ақпараттық ресурстарды тиімді пайдалануды үйрету. Олардың ақпаратты іздеу, таңдау және бағалау дағдыларын дамыту. Осы тәсілдерді қолдану арқылы бастауыш сынып оқушыларында өздік оқу іс-әрекетін тиімді қалыптастырып, олардың білім алуына ықпал етуге болады.

Өздік оқу іс-әрекеті — білім алушының өз бетімен білімін толықтыру, дағдыларын дамыту, және өзін-өзі тәрбиелеу процессі. Бұл процесс оқушылардың жауапкершілігін арттырады, пайдалы дағдыларды қалыптастыруға көмектеседі, және оқу материалын тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. «Оқушылардың өзіндік оқу іс-әрекетін тиімді ұйымдастыру сабақ сапасының артуына септігін тигізеді. Теориялық білімнің терең бекіп, жүйелі қалыптасуына өздік жұмысқа берілетін тапсырмалар дұрыс таңдап алынып, құрастырылуына байланысты болады» [3].

Өздік оқу іс-әрекетінің рөлі мынадай:

1. Тәуелсіз болуға үйретеді, білім алушы өздік оқу оқушыларға өздігінше шешім қабылдау, ақпаратты іздеу, және проблемаларды шешу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

2.Өз бетінше білімін жетілдіруге көмектеседі, оқушы өздік оқу барысында алушылар оқыған материалдарына тереңірек үңіліп, қосымша ақпарат жинауға мүмкіндік алады, бұл олардың жалпы білім деңгейін арттырады.

3.Өз уақытын үнемдеуге баулиды, яғни өздік оқу оқушылардың уақытын тиімді жоспарлауға және оны дұрыс басқаруға көмектеседі, бұл маңызды

дағды. Осы арқылы сабағын уақытылы жасап үйірмеге баруға немесе қосымша ойын ойнауға яки жаңа зат жасап үйренуге уақыты болады.

4. Білім алуға қызығушылығын арттырады. Өздік оқу қызығушылықты арттырады, себебі оқушылар өздері қалаған тақырыптарға тереңдетіп кіріседі.

5. Сын тұрғысынан ойлауын жетілдіреді. Өздік оқу оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамытуға мүмкіндік береді, себебі олар ақпаратты сүзгіден өткізіп, жиі талдау жасап отырады. Сондай-ақ өзінің ойын ашық айтуға, ұялмауға, менікі қате деген ұғымдардан арылуына көмектеседі.

6. Білмегенін өз бетінше түзетеді. Себебі өздік оқу процесінде оқушылар өз жетістіктері мен кемшіліктерін талдап, күрделі мәселелерді шешуде жаңа тәсілдер таба алады. Бастауыш сыныпта білімнің іргетасы қаланатындықтан оларды кішкентай көрмей, керісінше ортада көсіле қымтырылмай сөйлеуіне мүмкіндік беру керек. Осылайша, өздік оқу іс-әрекеті оқушыны белсенді шығармашылық тұлға ретінде қалыптастыруға және оның интеллектуалдық және эмоциялық дамуына ықпал етеді.

Өздік оқу іс-әрекетінде комикс қолдану – бұл оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, оқу материалын жеңіл әрі қызықты түрде ұсыну тәсілі. Комикс визуалды материал ретінде ақпаратты қабылдауды жеңілдетіп, оқушылардың назарын аударуға септігін тигізеді. Міне, өздік оқу іс-әрекетінде комикс қолданудың бірқатар артықшылықтары:

1. Көрнекілік ретінде қолданылады. Комикстер визуалды элементтерді қамтиды, сондықтан олар оқу материалын түсінуді жеңілдетеді. Графикалық элементтер оқушылардың назарын аударады.

2. Шығармашылықтарын дамытуға әсер етеді. Оқушылар комикс жасау процесінде өз ойларын, идеяларын графикалық түрде жеткізу арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытады.

3. Түсіну деңгейін арттырады. Комикс арқылы ақпаратты әртүрлі форматта ұсыну, оқушылардың материалды тереңірек түсінуіне көмектеседі.

4. Сабаққа қызығушылығын арттырады. Комикс форматындағы материалдар оқушыларды қызықтырады, бұл оқуға деген ынтасын арттырады. Комикс жасау үшін оқушыларға бірнеше тапсырмалар беруге болады:

- Берілген тақырып бойынша комикс жасау.
- Танымал әдеби шығарманың қысқаша мазмұнын комикс форматында беру.

- Тарихи оқиғаны комикс арқылы бейнелеу. Комикстерді оқу материалдары ретінде қолдану, оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз етеді.

Технологияның көмегімен өздік оқуын дамыту – бұл бүгінгі таңда білім алу процесінің маңызды бөлігі. Технологияларды тиімді пайдалану арқылы оқушылар мен студенттер өздерінің оқу мүмкіндіктерін кеңейтіп, ақпаратты тереңірек меңгере алады. Kindle, Google Books, ResearchGate сияқты платформалар арқылы электронды кітаптарды оқып, ғылыми мақалаларды зерттеу – өзіндік оқу үшін таптырмас құрал. Осыларды қалай қолдануын

үйретсе қызыққан мәліметтері туралы қызықты мәліметтерді тез тауып, түсініп, достарымен бөліседі. Ал мобильді қосымшалар арқылы жаңа тіл үйрене алады. Мәселен, Duolingo, Quizlet, Anki сияқты қосымшалар оқуды жеңілдетіп, интерактивті және қызықты форматта білім алуға мүмкіндік береді. Заманауи құрылғылардың дамыған заманында, телефон тілін жақсы білетін балаға қол телефонны да тиімді мақсатта қолдануды бала жастан үйретсеңіз, әлеуметтік желілерге әуесі аумай жаңа дүниелерді білуге қызығады. Бастауышта технология тілін түсінген бала өсе келе өз бетімен жаңа құрылғылар жасауы да мүмкін.

Қорытындылай келгенде бастауыш сыныпта оқушылардың оқуын өз бетінше қалыптастыруда тек мғалімнің емес, ата-ананың да рөлi ерекше, себебі мектеп жасындағы ұлына жастайынан өз бетінше оқуын үйретсе, естияр жасқа келгенде білімге қызығушылығы ауып, ғылымға өқызығатын өскелең ұрпақ тәрбиеленеді. Білімді мұратына жетерін ұғып, жаңа нәрсені тез меңгеріп, ортасымен бөлісуңне де әсер етеді. Бастауыш сынып кішкентай деген түсініктен ада болып, керісінше баланың дамуына, өзін-өзі өз бетінше дамытуына жағдай жасау керек. Оқушылар өз бетінше оқуда жоғарыда көрсетілген тәсілдер негізінде жақсы нәтижеге қол жеткізіп, ғылым жолына түседі. Білуге ұмтылатын жастар тәрбиеленеді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. С.Б.Бабаев «Қазіргі заманғы пдагогикалық технологиялар» оқулық Алматы 2014
2. Бабаев С.Б. Бастауыш мектеп педагогикасы: Оқу құралы. – Алматы: «NURPRESS» баспасы, 2013. – 416 б.
3. Жарылғапова Б.А. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында оқушылардың өзіндік іздену қызметін ұйымдастыру формалары мен әдістері. <https://infolesson.kz/oushilardi-zindik-izmetin-yimdastiru-834224.html>

ОӘЖ 378.01

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӨЗІН-ӨЗІ БАҒАЛАУЫН ОҚУ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫ АРҚЫЛЫ ДАМУ

Мұхтар Ж., Балабек Ж.А., Махсұтхан А.К.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается развитие самооценки младших школьников через образовательное сотрудничество. Подчеркивается, что взаимодействие с одноклассниками и педагогами способствует формированию положительной самооценки и уверенности в своих силах. Анализируются ключевые элементы образовательного сотрудничества, такие как групповая работа, проектные задания и взаимопомощь, которые помогают детям осознавать свои достижения и возможности.

Summary: The article examines the development of self-esteem of younger schoolchildren through educational cooperation. It is emphasized that interaction with classmates and teachers contributes to the formation of positive self-esteem and self-confidence. The key elements of educational cooperation, such as group work, project assignments and mutual assistance, which help children realize their achievements and opportunities, are analyzed.

«Оқу ынтымақтастығының бастауыш сынып оқушының өзін-өзі бағалауын қалыптастыруға әсері» қазіргі әлемде өте маңызды. Бүгінгі таңда қазіргі ғылым бұл тақырыпты өте жақсы ашады, оқушылардың, атап айтқанда бастауыш сынып оқушысының өзін-өзі бағалауын талдау үшін бай материалдарға ие. Алайда, қолданыстағы материал бастауыш сынып оқушысының өзін-өзі бағалауын қалыптастыру үшін оқу ынтымақтастығы мәселелерін толық шешу үшін жеткіліксіз.

Қазақстандық қоғамның әлеуметтік дамуы, демократияландырылуы және ізгіленуі белсенді, жасампаз тұлғаны қалыптастыруға, таңдау жағдайында өз бетінше жауапты шешімдер қабылдауға, ынтымақтастыққа қабілетті, өзінің мінез-құлқы мен қызметін реттейтін, ел тағдыры үшін дамыған жауапкершілік сезімі бар тұлғаны қалыптастыруға қойылатын талаптарды арттырады.

Бұл тақырыптың өзектілігі білім беру жүйесіндегі, атап айтқанда Қазақстан Республикасының заңнамасындағы өзгерістерге байланысты. Біздің еліміз білім беру жүйесіндегі халықаралық тәжірибеге және экономикадағы нарықтық қатынастар талаптарына сүйене отырып, мектептерде үштілділікті, бес күндік оқуға көшуге байланысты 1-сыныптарда оқу процесін ұлғайтуды және басқаларды енгізеді [1].

Осы инновацияларды енгізу оқу ынтымақтастығының бастауыш сынып оқушысының өзін-өзі бағалауын қалыптастыруға әсер ету жағдайларын зерттеудің, оңтайландырудың және жақсартудың өзектілігін, өміршеңдігін және қажеттілігін арттырады.

Осындай мәселені шешуге мүмкіндік беретін құралдардың бірі бастауыш білім беру кезеңінде білім алушылардың оқу-зерттеу қызметі негізінде білім беру процесін құру болып табылады. Білім беру мазмұны білім алушыда қазіргі білім деңгейіне сай әлем бейнесін қалыптастыруды қамтамасыз етуі тиіс.

Алайда, бастауыш мектепте оқу-зерттеу қызметін қалыптастыру кезінде мұғалім бастауыш сынып оқушысының тәуелсіз жұмысты ұйымдастыра алмауына, бірлескен іс-әрекеттегі ынтымақтастық, қарым-қатынас және қарым-қатынас құндылығын түсінбеуіне, өзін-өзі бақылау және өзін-өзі бағалау дағдыларының дамымауына тап болады. Мұндай оқушыға педагогикалық қолдау көрсету қажеттілігі туындайды. Бұл мақсатқа қол жеткізу үшін оқушыда оқу-тәрбие процесінде барабар өзін-өзі бағалау қалыптасқан жағдайда ғана мүмкін болады.

Бастауыш сынып оқушының өзін-өзі бағалауын қалыптастыру тақырыбы қазіргі әлемде өте өзекті. Қазіргі уақытта қазіргі мектептің алдында маңызды міндет тұр, бұл белсенді жеке ұстанымы бар тәуелсіз адамды қалыптастыру. Бала өзін-өзі тану мен өзін-өзі тәрбиелеудің негізін құрайтын объективті өзін-өзі бағалауды дамытпай мүмкін емес оқу іс-әрекетінің тақырыбына айналады. Оқушының өзін-өзі бағалауының қалыптасуына мұғалімнің бағалау қызметі үлкен әсер етеді.

Зерттеулерде (Л.И. Айдарова, В.В. Давыдов, Л.Е. Журова, Д.Б. Эльконина, Г.А. Цукерман) және т. б. бұл мәселені дәстүрлі жағдайда шешу өте

қиын, өйткені бастауыш сынып оқушыларының жалпы әрекет ету әдісін түсінуі, оны модельдеу оқу іс-әрекетінің барлық компоненттерін, соның ішінде бақылау мен өзін-өзі бақылау, бағалау және өзін-өзі бағалауды жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Психологиялық-педагогикалық зерттеулерде (Л.И. Божович, И.С. Кон, А. И. Липкина, Е.И. Савонько, А.Г. Қазмағамбетов, И.И. Чеснакова) өзін-өзі бағалау құрылымы сипатталған, оның тұлғаны қалыптастырудағы рөлі анықталған, оның генезисі өзін-өзі танудың құрылымдық компоненті ретінде ашылған.

Оқу іс-әрекеті бастауыш мектеп жасындағы балалардың өзін-өзі бағалауын қалыптастыруға әсер ететін маңызды факторлардың бірі болып табылады. Оның жетекші екенін ескере отырып, біз бастауыш мектепте оқытудың дидактикалық негіздеріне қатысты зерттеулерді талдадық: А.Х. Аренова «бастауыш сынып оқушыларының өзіндік оқу іс-әрекетінің ғылыми-педагогикалық негіздері» [2], А.Г. Қазмағамбетов «өзін-өзі бағалау және білімді өзара бағалау оқушылардың оқу қызметін жандандыру құралы ретінде»[3], О. Кантарбаев «бастауыш сынып оқушыларын еңбекке тәрбиелеу құралы ретінде оқу іс-әрекетін қалыптастыру» [4] және т. б.

Қазіргі психологиялық-педагогикалық зерттеулерде оқу процесінің мүмкіндіктері, кіші мектеп оқушыларының өзін-өзі бағалауының сәтті дамуы үшін жағдайлар жиынтығы анықталды (М.Д. Виноградова, Н.С. Дежникова, В.В. Котов, И.Б. Первин, және т. б.). Алайда, зерттелетін сапаны тиімді дамыту үшін жеке тұлғаға бағытталған оқыту жағдайындағы ынтымақтастық ретінде оқу процесінің мүмкіндіктері жеткілікті зерттелмеген.

Осылайша, білім беру ынтымақтастығының құрамдас бөлігі ретінде өзін-өзі бағалауды қалыптастыру қажеттілігі мен оны нақты оқу процесінде қамтамасыз ету мүмкіндігінің болмауы арасындағы қайшылықтың болуы зерттеу мәселесін анықтады, оқу процесінде оқушының өзін-өзі бағалауды дамытуға ықпал ететін жағдайларды анықтады.

Осылайша, жоғарыда айтылғандардан өзін-өзі бағалау құндылық ретінде қарастырылады, оның мәні жеке тұлға өзіне және оның жеке басының жеке аспектілеріне, мінез-құлық әрекеттеріне ие болады. Өзін-өзі бағалау салыстырмалы түрде тұрақты құрылымдық білім, өзіндік тұжырымдаманың құрамдас бөлігі, өзін-өзі тану және өзін-өзі бағалау процесі ретінде анықталады. Ол мінез-құлыққа, іс-әрекетке және тұлғаның дамуына, оның басқа адамдармен қарым-қатынасына әсер ететін реттеуші және қорғаныс функциясын орындайды. Өзіне қанағаттану немесе қанағаттанбау дәрежесін, өзін-өзі бағалау деңгейін көрсетеді. Ол өзінің жетістігі мен сәтсіздігін қабылдауға негіз жасайды. Ол басқаларды бағалау, өз іс-әрекетінің нәтижелерін бағалау негізінде, сондай-ақ өзі туралы нақты және идеалды көзқарастың арақатынасы негізінде қалыптасады.

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау бізге бастауыш мектеп жасындағы оқушының өзін-өзі бағалауы мектеп жасына дейінгі баланың өзін-өзі бағалауына жақын екенін анықтауға мүмкіндік береді. Бірінші

сынып оқушылары негізінен өз іс-әрекеттерінің нәтижелерін бағалайды, оқу іс-әрекетіндегі жетістіктерін асыра бағалайды, нәтижесінде олардың өзін-өзі бағалауы жеткіліксіз, ал жеткіліксіздіктің себебі балалардың өзін-өзі сынға алмауы болып табылады. Бастауыш мектеп жасына қарай балалар өздеріне сыни көзқараспен қарай бастайды, өз өлшемдеріне сүйене отырып, өзін-өзі бағалайды. Мінез-құлқы мен қызметін бастайды бағдарлану өзін-өзі бағалауын. Бұл жаста өзін-өзі бағалау басым себеп бола алады, өйткені оның реттеуші функциялары артады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 года № 319-III Об образовании (с изменениями и дополнениями по состоянию на 13.01.2015 г.) [Текст] // Электронный источник. Режим доступа: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30118747 (дата обращения: 13.01.2015)
2. Аренова А.Х. Научно-педагогические основы самостоятельной учебной деятельности младших школьников: Автореф.дисс.док.пед.наук. - Алматы, 2013. - 46 с.
3. Казмагамбетов А.Г. Самооценка и взаимооценка знаний как средство активизации учебной деятельности школьников: учебное пособие // Алматы, 2013.
4. Кантарбаев О.Е. Формирование учебной деятельности как средство трудового воспитания младших школьников: монография // Алматы, 2012.

УДК 376

РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНЫХ НАВЫКОВ У ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ: МЕТОДЫ И СТРАТЕГИИ

Мыранова Э.Б., Омарова С.М., Равшанбекова Г.Ф.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Әлеуметтік дағдыларды дамытудың негізгі әдістеріне мінез-құлықты модельдеу, әлеуметтік дағдыларды оқыту, визуалды тіректерді пайдалану, ойын әдістері мен технологиялары жатады. Бұл стратегияларды қолдану ОР бар балаларға әлеуметтік нормаларды игеруге, қарым-қатынас дағдыларын жақсартуға және ұжымға бейімделуге көмектеседі. Бұл процесте ата-аналар, тәрбиешілер және қолайлы білім беру ортасын құратын мамандар маңызды рөл атқарады.

Summary: The main methods of developing social skills include behavior modeling, social skills training, the use of visual supports, game techniques and technologies. The use of these strategies helps children with OOP to assimilate social norms, improve communication skills and adapt in a team. An important role in this process is played by parents, teachers and specialists who create a favorable educational environment.

Одним из методов, который может быть использован для развития социальных навыков у детей с ООП, является игровая терапия. Игра предоставляет безопасное пространство для экспериментов с различными ролями и сценариями взаимодействия. Это позволяет детям развивать навыки общения, учиться работать в команде и осваивать навыки разрешения конфликтов. Педагоги могут организовать структурированные игровые занятия, где дети получают возможность взаимодействовать друг с другом [1].

Также важно проводить тренинги по социальным навыкам, в которых могут участвовать как дети, так и их родители. Эти занятия могут включать в себя ролевые игры, обучающие модули по эмоциональной грамотности и копинг-стратегиям, которые помогут детям справляться с трудностями в общении. Обратная связь в процессе тренингов позволяет детям осознать свои прогрессы и зоны, требующие доработки [2].

Использование визуальных средств обучения также может значительно содействовать развитию социальных навыков. Визуальные истории, графики и схемы действий помогают детям лучше понимать ситуации, в которых необходимо взаимодействовать с другими. Эти инструменты могут объяснить социальные нормы и правила, облегчая понимание для детей с особыми образовательными потребностями. Важным аспектом является создание инклюзивной образовательной среды. Включение детей с ООП в общие группы способствует развитию взаимопонимания и снижению социальной изоляции. Обучение сверстников о различиях и особенностях других детей также способствует созданию более толерантной атмосферы [3].

Изучение стилей обучения у младших школьников и их влияния на образовательные результаты — важная тема для педагогов и психологов. Учет индивидуальных различий в обучении может значительно улучшить процесс обучения, повысить успеваемость и мотивацию к учебе. Адаптация методов преподавания к стилям восприятия поможет создать более инклюзивную и эффективную образовательную среду, способствующую развитию каждого ученика. Разработка и внедрение новых теоретических моделей и стратегий, направленных на повышение мотивации студентов в дистанционном обучении, играют ключевую роль в усовершенствовании этого формата образования. Один из инновационных подходов заключается в интеграции эмоционального интеллекта в образовательный процесс. Преподаватели, обладающие высоким уровнем эмоционального интеллекта, могут более эффективно взаимодействовать со студентами, распознавая и реагируя на их эмоциональные потребности. Это особенно ценно в условиях, когда личное общение ограничено, как в дистанционном формате. Интеграция эмоционального интеллекта в образовательную практику направлена на создание поддерживающей учебной среды, отвечающей как академическим, так и эмоциональным потребностям студентов. Это особенно важно в контексте дистанционного обучения, где поддержание мотивации студентов представляет собой значительный вызов [4].

Наконец, постоянная поддержка специалистов, таких как психологи и логопеды, помогает индивидуально подходить к развитию социальных навыков. Их вмешательство может обеспечить целенаправленную помощь в выявлении специфических потребностей и сильных сторон ребенка, что позволит адаптировать методы обучения под конкретные условия. Систематический подход к обучению социальных навыков не только способствует лучшему взаимодействию детей с особыми образовательными

потребностями, но и в конечном итоге помогает им стать более независимыми и успешными членами общества [5].

Методы и стратегии развития социальных навыков
Моделирование поведения Одним из эффективных методов является моделирование социального поведения. Взрослые или другие дети демонстрируют правильные социальные реакции в определенных ситуациях, что помогает детям с ООП наблюдать и усваивать необходимые навыки. Важно, чтобы модель поведения была четкой и понятной для ребенка. Тренинг социальных навыков (Social Skills Training, SST) представляет собой структурированную программу, направленную на развитие конкретных социальных навыков. В ходе таких тренингов дети учатся правильно реагировать на различные социальные ситуации: как начинать разговор, как реагировать на критику или как разрешать конфликты [6].

Использование визуальных подсказок для многих детей с ООП, особенно с расстройствами аутистического спектра (РАС), визуальные подсказки могут быть более эффективными, чем вербальные инструкции. Это могут быть карточки с изображениями, схемы или расписания, которые помогают ребенку понять последовательность действий в социальной ситуации. Игра как метод обучения Игровые ситуации дают детям возможность практиковать социальные навыки в безопасной среде. Ролевые игры, сюжетно-ролевые сценарии позволяют детям отрабатывать различные модели поведения, учиться справляться с эмоциями и взаимодействовать с другими участниками игры [7].

Технологии и приложения В современных условиях для развития социальных навыков можно использовать технологии. Существуют специальные приложения, разработанные для детей с ООП, которые помогают в обучении коммуникативным и социальным навыкам. Эти программы могут включать интерактивные сценарии общения, визуальные подсказки и видеоуроки. Социальные истории Социальные истории (Social Stories) — это короткие рассказы, описывающие конкретные социальные ситуации, поведение в них и возможные результаты. Они помогают детям понять, как вести себя в различных ситуациях, и формируют позитивные модели поведения.

Групповая работа участие в групповых мероприятиях и взаимодействие с одноклассниками помогает детям с ООП практиковать социальные навыки в реальных ситуациях. Важно, чтобы в процессе групповой работы создавались условия для поддерживающего и инклюзивного взаимодействия. Поддержка со стороны родителей и педагогов Родители и учителя играют важную роль в развитии социальных навыков у детей с ООП. Важно, чтобы они предоставляли ребенку возможности для взаимодействия с другими детьми, объясняли социальные правила и помогали преодолевать трудности, возникающие в процессе социализации [8].

Список использованной литературы:

1. Воронцова, В.Н. Особенности развития детей с особыми образовательными потребностями. Психология и педагогика, 4(12), 45-56.2. 2017г

2. Чернявская, Л.Ф. Инклюзия в школьной системе: развитие социальных навыков и адаптация. Современные исследования в образовании, 4(31), 21-29.2021г
3. Шевченко, И.М. Роль родителей в развитии социальных навыков у детей с ограниченными возможностями. Педагогика, 7(10), 15-22. 2013г
4. Юрьева, Н.С. Технологии формирования социальных навыков у младших школьников с ограниченными возможностями здоровья. Вестник образовательной психологии. 2020г
5. Карпова, М.В. Тренинг социальных навыков у детей с ограниченными возможностями здоровья: современные подходы. Психология образования, 6(23), 34-48. 2018г
6. Лебедева Н.И. и Костина А.Ю. Использование технологий для развития социальных навыков у детей с ограниченными возможностями. Психолого-педагогическая диагностика, 5(11), 63-74. 2016г
7. Сафонова, Е.В. Игровые методы как способ развития социальных навыков у детей с особыми образовательными потребностями. Вопросы специальной педагогики, 1(8), 39-52. 2014г
8. Иванова, О.А. Визуальные методы в обучении детей с ограниченными возможностями. Образование и общество, 3(15), 72-80. 2020г

ОӘЖ 37.022

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ МОТИВАЦИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ШАРТТАРЫ

Мыхтибек М.К., Елеман Ә.К., Тастан А. Н.
«Мирас» университеті, Қазақстан, Шымкент

Резюме: В данной статье рассматривается понятие познавательной мотивации младших школьников, условия формирования.

Summary: This article discusses the concept of cognitive motivation of Primary School students, the conditions for formation.

Қазіргі уақытта қоғамда белсенді, бастамашыл, шығармашыл тұлға сұранысқа ие, ол өз бетінше шешім қабылдауға және оларды жүзеге асыру үшін күш-жігерді ұйымдастыруға қабілетті. Адамның іс-әрекеті деңгейінің жоғарылауы мотивация деңгейінің жоғарылауымен тікелей байланысты. Мотивация адамға өзінің белсенді болмысын, қоршаған әлемді өзгерту қабілетін қамтамасыз етеді және өзін-өзі жетілдіруге шақырады. Мотивацияны зерттеу көрсеткендей, мектеп оқушыларының көпшілігінің оқу іс-әрекетінің негізгі мотиві ата-аналары мен мұғалімдерінен қорқады, нашар баға алудан қорқады, емтихан тапсырмайды, табысты сыныптастарының алдында төзгісіз болады. Танымдық мотивтердің өзі таным процесінің өзінен қанағат алуға және оқу процесінің тиімділігін және жалпы тұлғаның дамуын анықтауға негізделген, оқушылардың жауаптарында өте аз орын алады [1].

Оқушылардың ой-өрісін кеңейтуге, білімнің белсенді дамуына, олардың тереңдеуіне және жүйеленуіне ықпал ететін бағдарын анықтайтын нақты танымдық мотивтерді өзектендіру маңызды деп санаймыз. Танымдық мотивация арқылы біз жеке іс-әрекетті іс-әрекеттің мазмұны мен әдістеріне

бағыттайтын ішкі мотиваторлар жиынтығына негізделген тәрбиелік мотивацияның түрін түсінеміз. өзін-өзі жетілдіру және өзін-өзі дамыту мақсаты.

"Педагогикалық шарттар" терминінің әртүрлі анықтамалары бар. Біз педагогикалық жағдайларды кіші мектеп оқушыларының танымдық мотивациясының қалыптасуына ықпал ететін жағдайлардың жиынтығы ретінде түсінеміз.

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді зерттей келе, біз қосымша білім беру мекемелеріндегі кіші мектеп оқушылары арасында танымдық мотивацияны қалыптастырудың маңызды және қажетті шарттары мыналар болуы мүмкін деген қорытындыға келдік:

1) білім алуды және ескеруді көздейтін студенттерге жеке көзқарас. әр баланың жеке басының жас ерекшеліктері мен жеке ерекшеліктері;

2) әр оқушының жеке басының дамуына және зерттелетін пәннің ерекшеліктерін қанағаттандыруға бағытталған проблемалық-шығармашылық сипаттағы міндеттер жиынтығы;

3) оқушылардың танымдық іс-әрекетін мазмұнды бағалауды қолдану;

4) білім алушылардың тұтас дамуын ынталандыратын дамып келе жатқан білім беру ортасы. Сонымен қатар, біз когнитивті мотивацияның қалыптасуының үш дәйекті кезеңін анықтаймыз: мотивациялық-ынталандырушы, мағыналы және рефлексивті-бағалаушы.

Екінші шартты толығырақ қарастырайық — әр оқушының тұлғалық дамуына және зерттелетін пәннің ерекшеліктерін қанағаттандыруға бағытталған проблемалық-шығармашылық сипаттағы тапсырмалар жиынтығы (бұл жағдайда шет тілі). Бастауыш мектеп жасы-оқу мотивациясының қалыптасуының бастауы. А.К. Маркованың айтуынша, бастауыш мектеп жасындағы мотивацияның негізгі мазмұны — "үйренуді үйрену" [2].

Кіші жастағы оқушыларды оқуға үйрету үшін психикалық процестердің дамуын ынталандыратын, оларды өз бетінше білім алу тәсілдерімен жабдықтайтын, мәселелерді шығармашылықпен және қызығушылықпен шешуге үйрететін тапсырмаларды қолдану қажет. Бұл талаптар есте сақтау қабілетін, зейінін, қиялын және ойлауын дамытатын, ақыл-ой дербестігін, бастамашылдығы мен белсенділігін көрсетуге мүмкіндік беретін, тапқырлық пен шығармашылықтың дамуына ықпал ететін проблемалық-шығармашылық міндеттермен қанағаттандырылатынына сенімдіміз

Мысалы, біз сауалнамалар мен оқушылармен әңгімелесуден сүйікті ертегі кейіпкерлерін таңдап, оларды орналастырдық "олардан" тапсырмалар (балалардың пікіріне сүйене отырып) қарапайымнан күрделіге дейін (кестені қараңыз.). Ертегі кейіпкерлерінің мақсаты оқушылармен алдын-ала талқыланады, осылайша олар нені мақсат ету керектігі туралы түсінікке ие болады. Әр бағанда мұғалім қажет деп санайтын тапсырмаларды қояды. Тапсырмалар кезең-кезеңімен орындалады: қарапайымнан күрделіге дейін.

Егер мұғалім оқушының тапсырмалардың бірінші тобын орындап жатқанын көрсе және оны орындау үшін қателіктер жібермесе үлгі бойынша ол оған үлгі жоқ тапсырмаларды ұсынады және т. б. Ертегі грамматикалық

құбылыстар мен оқу ережелерін зерттеуде тиімді, өйткені ол бейнелі ассоциативті негіздің арқасында грамматикалық материалды қол жетімді және түсінікті түрде ұсыну, мысалы, ағылшын тілінде сөздегі кейбір әріптер неге әртүрлі комбинацияларда оқылмайтынын немесе оқылмайтынын түсіндіру[3].

Грамматикалық құбылыстардың ертегі интерпретациясы және оқу ережелері, бейнелі эпитеттерді қолдану студенттерге абстрактілі тіл ұғымдарын көрнекі түрде ұсынуға мүмкіндік береді, ал қабылдау күшейіп, есте сақтау жақсарады. Драматизация студенттерге жағдайды өздері арқылы өткізуге көмектеседі, оған жеке сипат береді. Жеке бағдар, шет тілдерін үйрену тәжірибесі көрсеткендей, оларды игерудің әсерін едәуір арттырады, өйткені бұл жағдайда эмоциялар интеллектпен бірге қосылады. Біздің ойымызша, бастауыш сынып оқушыларының икемді коммуникативті-бағдарланған дағдыларын дамыту процесінде олардың өнімді ойлау қызметін ынталандыруға бағытталған күрделене түсетін проблемалық және шығармашылық тапсырмалардың мұндай кешені танымдық мотивацияны қалыптастырудың қажетті шарты болып табылады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Temirbekova A., Zhaparkulova N., Erzhan G. Оқушылардың танымдық іс-әрекетін белсендіру әдістері //Вестник КазНУ. Серия педагогическая. – 2022. – Т. 71. – №. 2. – С. 207-216.
2. Евдокимова М. М., Арапова П. И. Формирование познавательной мотивации младших школьников //E-Scio. – 2021. – №. 6 (57). – С. 370-375.
3. Гаврилина О. В. Формирование познавательной активности у младших школьников в условиях внеурочной деятельности //Наука и школа. – 2019. – №. 4. – С. 144-152.

ОӘЖ 371.1

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА СЫНИ ОЙЛАУДЫ ДАМУҒА АРНАЛҒАН ОЙЫНДАРДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Назарова А.Ш, Азіреткулова З.М., Нурмахан Ж.А.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются значение игр для развития критического мышления у младших школьников.

Summary: The article discusses the importance of games for developing critical thinking in primary school students.

Отандық білім беру жүйесі, И.В. Роберт, өзінің дамуының қазіргі кезеңінде ол барған сайын ақпараттық кеңістікке айналуға, бұл үлкен көлемдегі ақпаратты талдау және түсіндіру қажеттілігін білдіреді [1]. Бұл жеке адамнан басты нәрсені бөліп көрсетуді, ненің шын, ненің жалған екенін түсінуді талап етеді. Жеке және әлеуметтік маңызы бар ақпарат ағынын білім беру мазмұнымен сәйкестендіру мүмкіндігі негізделген, дейді Е.Ю. Грудзинская, пәннің сыни ойлауды жүзеге асыруға дайындығы туралы.

Адамның сыни тұрғыдан ойлау негіздерін жүзеге асыруға дайындығы оның табиғи қабілеттеріне де, арнайы ұйымдастырылған даму процесіне қосылуына да негізделген. Әсіресе мектеп жаста қосымша білім беру жүйесі аясында. Қытай мақалы бойынша: "айтыңызшы, мен ұмытып кетемін." Маған көрсет, мен есімде. Мұны өзім істеуге рұқсат етіңіз - мен түсінемін" - бәрі бала естігенде, көргенде және өзі істегенде берік және ұзақ уақыт бойы үйретіледі. Бес және алты жастағы балалар бәріне қызығушылық танытады. Олар жаңа әсерлерге деген тынымсыз шөлдеуімен, қызығушылығымен, сынақтар мен қателіктер арқылы тәжірибе жасауға және әлем туралы жаңа ақпаратты өз бетінше іздеуге үнемі ұмтылуымен сипатталады.

Сондықтан бұл бағдарламада сыни ойлауды дамытудың негізі "эксперименттік жағдайларды" құру болып табылады [2].

Қарапайым бақылаулардан айырмашылығы, тәжірибе объектілердің және табиғат құбылыстарының жеке ерекшеліктерін, аспектілерін, қасиеттерін айқынырақ көруге мүмкіндік береді. Бұл балаларды салыстыруға, қарама-қарсы қоюға және себеп-салдарлық қатынастарды орнатуға шақырады: бұл баланың мұғалімнің жетекшілігімен жүзеге асыратын терең психикалық ізденіс процесі, логикалық ойлаудың белгілі бір дәрежеде дамуы ғана емес. Сонымен қатар баланың белгілі бір тұлғалық қасиеттері мен қызығушылықтарын қалыптастыру мүмкіндігін жүзеге асыру, сондай-ақ оны өз бетінше әрекет етуге ынталандыру.

Осылайша, бастауыш мектеп мекемелерінде оқу-тәрбие процесінде балалардың эксперименті балаға өзінің бақылауларына, тәжірибелеріне, қарым-қатынастарын, заңдылықтарын орнатуға сүйене отырып, өз санасында дүниенің бейнесін құруға мүмкіндік береді. Эксперименттік іс-шаралар баланың табиғатты зерттеуге деген қызығушылығын оятады, ақыл-ой операцияларын дамытады (талдау, синтез, жіктеу, жалпылау), баланың танымдық белсенділігі мен қызығушылығын оятады. Баланың өз бетінше жүргізген эксперименті оған жаратылыстану құбылысының моделін құруға және алынған нәтижелерді тиімді қорытындылауға, салыстыруға, жіктеуге және маңызды тұрақты байланыстар туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Миссияға сәйкес "мектеп жастағы балалардың сыни ойлауын дамыту" бағдарламасын әзірлеуге бағытталған.

Әзірленген бағдарламаның өзектілігі мынада: балалардың эксперименттері іс-әрекеттің субъективті жаңа тәсілдерін меңгеруіне байланысты тұлғаның сапалық өзгерістеріне әсер етеді, мектеп жасына дейінгі баланы шынайы өмірге жақындатады және сыни ойлаудың дамуын оятады. Әзірленіп жатқан бағдарламаның жаңалығы автордың сыни ойлауды дамыту әдістемесін (С. Темпл, К. Мередит, Дж. Стил, С. Уолтер) оны бастауыш мектеп балалармен жұмыс кезінде қолдануға бейімдеуінен көрінеді. Бағдарлама бірнеше блоктардан тұрады, олардың әрқайсысында тақырыптар жиынтығы бар. Жаңа блок балалардың бұрын алған біліміне негізделген, ол қоршаған әлем құбылыстарын зерттеудегі және дағдыларды қалыптастырудағы, оның ішінде

сыни тұрғыдан ойлаудағы жинақталған бағдарламаның үздіксіздігін анықтайды.

Бағдарламалық тапсырмаларды іске асырудың негізгі әдістері бақылау, әңгімелесу, проблемалық жағдайларды шешу, ғылыми-зерттеу қызметі әдістері болып табылады.

Бағдарламаға 6-7 жас аралығындағы балалар қатысады. Бағдарламаны іске асыру мерзімі-1 жыл. Педагогикалық дизайн-бұл мұғалім мен оқушылардың алдағы іс-әрекетінің негізгі бөлшектерін алдын-ала әзірлеу және оның нәтижелерін болжау. Бұл процестің нәтижесі жоба, бағдарлама, сабақ және т.б. болуы мүмкін. [3].

Дизайн міндеті бастауыш мектеп жасындағы баланың сыни ойлауын дамытудың өзіндік бағдарламасын жасау болды.

Авторлық бағдарлама-бұл мұғалімнің өзінің әдістемелік тұжырымдамасы негізінде жасаған оқу процесінің ұйымдастырушылық-мазмұндық моделі. Ол білім беруді жаңартуға және оң динамикамен білім беру нәтижелерін алуға бағытталған. Әрбір білім беру бағдарламасы негізгі функцияларды орындайды:

1) нормативтік: білім беру бағдарламасы толық көлемде жүзеге асыру үшін міндетті құжат болып табылады;

2) мақсат қою функциясы: бағдарламаның мақсаттары мен құндылықтарын анықтау, оған жету үшін мекеменің оқу жоспарына енгізіледі;

3) бекіту функциясы: балалар үйренетін мазмұн элементтерінің құрамын анықтаңыз;

4) процедуралық функция: материалды оқытудың логикалық реттілігін, балаларды оқытудың негізгі формалары мен әдістерін анықтау;

5) бағалау функциясы: мазмұн элементтерін, басқару объектілерін және бағалау критерийлерін меңгеру деңгейлерін анықтау.

Білім беру бағдарламасын әзірлеу үшін келесі принциптерді ұстану қажет:

1) оқыту мазмұнын жаңарту үшін қолданылатын жүйелі құралдар;;

2) ұсынылған білім беру және оқыту міндеттерінің өзіндік ерекшелігі;

3) білім беру кеңістігіндегі өзгерістерге назар аудару.

4) қолданыстағы білім беру бағдарламалары мен әдістемелік құралдарға тәуелділігі.

Сыни тұрғыдан ойлауды дамыту процесін тиімді ұйымдастыру адамға әлеуметтенудің кез-келген кезеңінде өзінің аналитикалық қабілеттерін сәтті жүзеге асыруға мүмкіндік беретін қазіргі заманғы іргелі тұлғалық сипаттама ретінде сыни ойлаудың мәнін түсінумен өзара байланысты.

Сыни тұрғыдан ойлау мыналармен сипатталады:

1) логикалық қорытынды жасау,

2) бір-біріне сәйкес келетін логикалық модельдерді құру және шешімді қабылдау, оған келісім беру немесе оны қарауды уақытша кейінге қалдыру туралы негізделген шешімдер қабылдау [4].

Д.Халперннің пікірінше, сыни тұрғыдан ойлау адамға өзінің жеке және кәсіби өміріндегі өзінің басымдықтарын анықтауға көмектеседі, жасаған

таңдаулары үшін жеке жауапкершілікті өз мойнына алуды көздейді, ақпаратпен жұмыс істеудің жеке мәдениетінің деңгейін жоғарылатады, талдау және өз бетінше сурет салу қабілетін дамытады.. қорытындылар және өз шешімдерінің салдарын және олар үшін жауапкершілікті болжау бірлескен іс-әрекетте диалог мәдениетін дамытуға мүмкіндік береді. Сыни тұрғыдан ойлауды дамыту әдістемесінің авторларының бірі Д. Клустер өзінің "сыни тұрғыдан ойлау Дегеніміз не?" сыни тұрғыдан ойлаудың келесі параметрлерін анықтайды:

1) сыни тұрғыдан ойлау-бұл тәуелсіз ойлау.

2) ақпарат сыни тұрғыдан ойлаудың соңғы нүктесі емес, бастапқы нүктесі болып табылады.

3) сыни тұрғыдан ойлау сұрақтар қоюдан және шешуді қажет ететін мәселелерді анықтаудан басталады.

4) сыни тұрғыдан ойлау дәлелді дәлелдерге ұмтылады.

5) сыни тұрғыдан ойлау-бұл әлеуметтік ойлау.

Бір қарағанда, Д.Клустер анықтаған критерийлерге сүйене отырып, сыни тұрғыдан ойлаудың шығармашылық (өнімді ойлаудан) еш айырмашылығы жоқ сияқты көрінуі мүмкін. Айырмашылықты түсіну үшін Американдық психолог Г.Линдсейдің тұжырымдамасына жүгінейік. Г. Линдсей жүйесіндегі сыни тұрғыдан ойлау-бұл олардың қолданылу аясын анықтау, кемшіліктері мен кемшіліктерін анықтау үшін ұсынылған шешімдерді тексеру.

Шығармашылық ойлау жаңа идеяларды жасауға бағытталған. Шынайы пайдалы, тиімді шешімдерді анықтау үшін шығармашылық ойлау сыни ойлаумен толықтырылуы керек.Сыни тұрғыдан ойлаудың мақсаты-ұсынылған идеяларды тексеру: олардың қолданылуы, оларды қалай жақсартуға болатындығы және т.б. Сыни тұрғыдан ойлаудың мәні бойынша қарастырылған ғылыми ұстанымдарды қорытындылай келе, сыни тұрғыдан ойлайтын адам-бұл қойылған сұраққа жауап іздеп қана қоймай, сонымен қатар шешілуі қажет мәселелер мен мәселелерді көтеруге қабілетті тәуелсіз тұлға деп болжауға болады.; ол өзінің және қоғамның алдында олардың әрекеттері мен шешімдері үшін жауап береді, жауапкершілікті басқа адамға ақпараттық қоғамға ауыстырмайды.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Холодная, М.А. Психология интеллекта / М.А. Холодная. – СПб.: Пи-тер, 2002. – 264с.
2. Цыркун, И.И. Система инновационной подготовки специалистов гуманитарной сферы / И.И. Цыркун. – Мн.: Тэхналогія, 2000. – 326с.
3. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога. Система работы психолога с детьми разного возраста: практическое пособие. М.: Юрайт, 2016. 412 с.
4. Рыбников Н. А. Память, ее психология и педагогика. Санкт-Петербург: Речь, 2015. 147 с.

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ИНДИВИДУАЛЬНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ ПРОЯВЛЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СТРЕССА ПРИ ВЗАИМОДЕЙСТВИИ ЧЕЛОВЕКА И МАШИНЫ В ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ СРЕДЕ

¹Назирова Л.В., ²Пардаева У.М.

¹Ташкентский государственный педагогический университет им. Низами, Узбекистан

² Белорусский государственный педагогический университет им. М. Танка, Минск,
Беларусь

Түйін: Мақалада өндірістік ортадағы машиналармен өзара әрекеттесетін жұмысшылардағы кәсіби стресстің жеке ерекшеліктеріне арналған эксперименттік зерттеу ұсынылған. Автор жеке қасиеттер, қызмет түрлері және жұмыс жағдайлары сияқты әртүрлі факторлардың қызметкерлердегі стресс деңгейіне және оның көріністеріне қалай әсер ететінін зерттейді. Адам факторының автоматтандырылған жүйелермен және машиналармен өзара әрекеттесу тиімділігіне әсерін талдауға ерекше назар аударылады. Зерттеу нәтижелері жұмыс топтарындағы стресстің алдын алу және азайту әдістерін әзірлеуге, сондай-ақ күрделі техникалық жүйелерді пайдаланатын Кәсіпорындардағы еңбек жағдайларын жақсартуға және өнімділікті арттыруға пайдалы болуы мүмкін.

Summary: The article presents an experimental study on the individual characteristics of the manifestation of occupational stress in workers interacting with machines in a production environment. The author explores how various factors, such as personality characteristics, types of activities and working conditions, affect the level of stress and its manifestations in employees. Special attention is paid to the analysis of the influence of the human factor on the effectiveness of interaction with automated systems and machines. The results of the study can be useful for the development of methods for the prevention and minimization of stress in work teams, as well as for improving working conditions and increasing productivity in enterprises using complex technical systems.

Развитие техники, создание автоматизированных систем управления, автоматизация и механизация производственных процессов существенным образом изменили характер труда человека. Основными его задачами становится контроль процессов управления, принятия решений в нестандартных ситуациях, дублирование техники и т.д. Казалось бы, более совершенная техника должна значительно облегчить труд человека. С одной стороны, так оно и есть, но с другой - исследования психологов, физиологов, социологов, эргономистов свидетельствуют в ряде случаев об обратном. Проблема взаимодействия человека и машины на производстве в условиях профессионального стресса стала одной из основных проблем современной науки [1]. Проведенное исследование позволяет выявить и изучить методы измерения и анализа психофизических рабочих нагрузок на производстве при взаимодействии человека и машины. Экстремальные условия деятельности часто предъявляют повышенные требования к специалистам машиностроительного производства [2]. Возможность использования комплекса психологических методов и методик основанных на методологии общей, инженерной и дифференциальной, организационной психологии и психофизиологии позволяет повысить качество практической реализации

деятельности организационного психолога. Работа представляет интерес для психологов работающих в сфере медицинских услуг и при профессиональной подготовке специалистов машиностроительного производства [3].

Основу наших тезисов составляют результаты исследования при помощи методов изучения профессионального стресса при взаимодействии человека и машины в производственной среде. Объектом исследования стали специалисты машиностроительного производства 15 мужчин и 15 женщин. Стаж работы менее 20 лет. Эксперимент проводился комплексно при участии медицинского персонала. Описание методики исследования:

Факторы, влияющие на возникновение профессионального стресса.

Состояние условий труда и операционной на момент рабочего дня влияет на качество работы и отражается на изменении показателей внимания врача хирурга. Неполноценности так же сказываются на показателях отвлечения внимания, устойчивости деятельности. Климатические условия: в течении недели врач осуществляли деятельность в неблагоприятные погодные условиях: снег, гололед. Недостатки оснащённости операционной комнаты стали причиной ухудшения психоэмоционального и функционального состояния испытуемых.

Физическое состояние испытуемых на момент рабочего дня.

Метод: Беседа. Наблюдение. Средний возраст испытуемых с низкой стрессоустойчивостью 37 лет. Вес и рост соответствует норме. Внешне выглядят соответственно своему возрасту. Спортом не занимаются. Все имеют вредные привычки – курение. Употребляют спиртные напитки. Боли в спине. Тяжесть в ногах. Остеохондроз шейного отдела у двоих. Хронический радикулит у двоих. Гипертония у двоих. Отмечается недосыпание. Проблемы с дыханием (гайморит) один испытуемый. Головные боли (у троих). Нарушение сна у одного. АД повышенное 130 на 80. Аритмия. Вывод: у испытуемых с низкой стрессоустойчивостью выявлено физическое состояние неудовлетворительное на грани истощения. Психическое состояние испытуемых в начале и в конце рабочей недели представлена на рис 1. «Эмоциональная устойчивость-неустойчивость». По показателю эмоциональной устойчивости средний бал в начале рабочей недели составляет 9 баллов, к концу этот показатель снижается (7 баллов) динамика снижения показателя выражена у большинства. К началу недели отмечается работоспособность на высоком уровне, без утомления с реалистическим взглядом на жизнь. В конце недели отмечается снижение толерантности к фрустрационным ситуациям, подверженность чувствам, смена настроения, раздражительность, невротические синдромы.

Вывод: динамика снижения эмоциональной устойчивости.

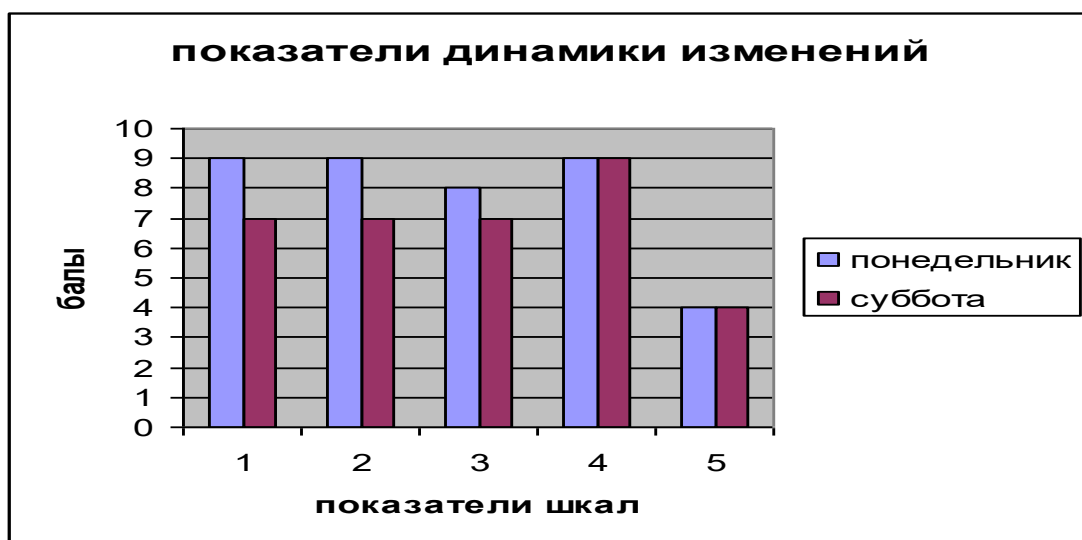

Рисунок – 1 - Показатели динамики изменений

«Сдержанность – экспрессивность».

Показатели сдержанности в начале недели выявлено жизнерадостность, импульсивность, разговорчивость, эмоциональная значимость социальных контактов. Лидер и энтузиаст в общении. К концу недели выявлено снижение показателей, что выражается в склонности все усложнять, пессимизме, беспокойстве о будущем, вялость и чопорность в отношении с окружающими (коллегами и пациентами). Возможно, это объясняется недовольством материального порядка. Уровень дохода испытуемых 1 и 3 выше остальных отмеченные признаки у них менее выражены. Вывод: выявлена динамика изменения показателей экспрессии.

Фактор О «уверенность в себе – тревожность». В начале недели были выявлены наличные тенденции тревожности у испытуемых 2 и 3. В целом все испытуемые имеют умеренную тревожность и уверенность в себе и своих профессиональных качествах. Вывод: динамика изменения показателя внутри нормы.

Фактор Q3 «низкий самоконтроль - высокий самоконтроль». По показателям самоконтроля почти у всех испытуемых он выражен одинаково высоко как в начале недели так и в конце. Несмотря ни на что испытуемые имеют развитый самоконтроль, точность выполнения социальных требований. Имеет внутренний контроль за профессиональный результат. Это положение связано с профессионализмом. О чем свидетельствует стаж работы испытуемых. Вывод: развитость профессионально значимого личностного качества – внутренний контроль за деятельностью.

«Расслабленность напряженность». По показателю напряженность выявлены средние показатели. Испытуемые сохраняли личностное, психологическое спокойствие в условиях экстремальности – гололед, они чувствовали свою ответственность перед пассажирами. Спокойно решали свои профессиональные задачи. Однако были отмечены конфликтные ситуации в рамках группового взаимодействия. Вывод: динамика позитивная вскрывает влияние профессии на психологический статус личности.

Психофизиологическое состояние на момент рабочего дня.

Эксперимент проводился в течении бти рабочих дней. Бланк представлялся до начала и после начала рабочего дня. Все полученные самоотчеты обработаны по среднестатистическим показателям. Данные, полученные при количественной обработки по методике САН, представлены в таблице 1.

Таблица 1. «Средние показатели САН в начале дня».

	самочувствие	активность	настроение	Средний индекс
Средний показатель (начало недели)	5.3.	6	5.5	80%
Средний балл	2	4	3	49%

В целом самочувствие испытуемых на начало недели внутри нормы 80% из 100%, что соответствует хорошим показателям. Высокая активность, хорошее настроение и самочувствие. К концу рабочего дня и рабочей недели нагрузка приводит к снижению показателей самочувствия, активности и настроения испытуемых. Показатели индекса равен 49%, что ниже среднего показателя и свидетельствует о снижении и соответственно ухудшении состояния. Вывод: динамика изменения показателей САН в течении рабочего дня и рабочей недели идет по направлению снижения, что выражается в ухудшении самочувствия и настроения и снижения активности, следовательно работоспособности. На первом месте это касается самочувствия испытуемых. Показатель в рамках средних ухудшается под воздействием нескольких факторов. Возможно это рабочие нагрузки и особенности среды в сочетании с возрастными особенностями. В целом анализ психофизиологических рабочих нагрузок проводится по следующей схеме, анализ:

- Физического состояния испытуемых на момент рабочего дня.
- Психического состояния испытуемых в начале и в конце рабочей недели:
 - Психофизиологического состояния на момент рабочего дня.
 - Отношения врача с коллективом в течении рабочего дня
 - Отношения врача с пациентами в течении дня.
 - Мотивации достижения. В течении дня и на протяжении рабочей недели.
 - Факторы, влияющие на экстремальность ситуации.

Изучение гендерных особенностей реагирования на профессиональный стресс хирургов неотложной помощи должно продолжиться на более репрезентативной выборки в сравнении с данными по группе испытуемых женщин.

Список использованной литературы:

1. Гримак Л.П., Понамаренко В.А. Психические состояния и надежность деятельности оператора.- В кн.: Эффективность деятельности оператора.М.,1982,с. 145-156.

2. Денисенко В.А. Об исследованиях срыва операторской деятельности в интересах пректирования системы «человек-машина».- В кн.: Эффективность деятельности оператора.М.,1982,с. 145-156.

3. Денисов В.Г., Онищенко В.Ф., Скринец А.И. Авиационная инженерная психология. М., 1987.

УДК 615.85

МЕТОДЫ ИЗМЕРЕНИЯ И АНАЛИЗА ПСИХОФИЗИЧЕСКИХ РАБОЧИХ НАГРУЗОК ОПЕРАТОРА В ЭКСТРЕМАЛЬНЫХ УСЛОВИЯХ

Назирова Л.В., Сулайманова М.

Ташкентский государственный педагогический университет им. Низами, Узбекистан

Түйін: Мақалада төтенше жағдайларда оператордың психофизикалық жұмыс жүктемелерін өлшеу және талдау әдістері қарастырылған. Жұмыс қарқындылығы, ауысым ұзақтығы, стресстік жағдайлар және жұмыс процесінің техникалық сипаттамалары сияқты факторлардың оператордың психоэмоционалды жағдайы мен физиологиялық жағдайына әсерін бағалауға ерекше назар аударылады.

Summary: The article discusses methods for measuring and analyzing the psychophysical workloads of an operator in extreme conditions. Special attention is paid to assessing the impact of factors such as work intensity, shift duration, stressful situations and technical characteristics of the workflow on the psycho-emotional state and physiological state of the operator.

В психологии выделена связь между методологией инженерной психологии и исследованием особенностей функционирования СЧМ в экстремальных условиях. Эта взаимосвязь во многом определяет направления в выборе методов исследования.

Традиционный путь изучения деятельности в особых экстремальных условиях идет через анализ взаимосвязи триады параметров характеристик экстремальных факторов функциональных состояний человека-оператора, показателей деятельности. При этом рассматриваются изменения характеристик психических функций и состояний работоспособности, эффективности деятельности. В этой связи остановимся более подробно на направлениях исследований деятельности человека-оператора и его состояний в особых и экстремальных условиях в психологии.

В соответствии с целями исследований работа организована по нескольким направлениям. Ведущее направление исследований связано с анализом изменений содержания и структуры операторской деятельности, которые происходят под влиянием особых и экстремальных условий. При этом главный упор в исследованиях делается на содержательные аспекты анализа деятельности, в частности на исследование деятельности человека- оператора как системы психологических составляющих и с точки зрения концепции психологических составляющих и с точки зрения концепции психологической системы деятельности. Важной проблемой является исследование не только изменений психологических составляющих деятельности, но и выявление изменений структурных связей между ними.

Согласно концепции Ломова Б.Ф., деятельность оператора рассматривается как совокупность структурных связей психологических составляющих, таких как: процесс формирования и хранения образа цели деятельности, исследования вектора « мотив-цель», индивидуальное планирование деятельности, антиципацию и принятие решения. Изменение качества выполнения деятельности безусловно связано с изменением характеристик этих психологических составляющих, при этом их вклад может быть существенно различным. В экспериментальных исследованиях, проводимых в разное время, изменение психологических составляющих операторской деятельности в основном изучалось при действии таких экстремальных факторов, как монотонность, дефицит времени [1].

Важной характеристикой деятельности оператора в особых и экстремальных условиях является её устойчивость. Решению этой проблемы посвящены исследования задачей которой является изучение психологических и психофизиологических механизмов и свойств (возможностей) оператора, обеспечивающих устойчивость его деятельности под влиянием экстремальных факторов.

Актуальность изучения устойчивости операторской деятельности постоянно возрастает с развитием и совершенствованием автоматизированных систем управления. Объектом психологических исследований устойчивости деятельности служит главная причина её срывов – информационная или эмоциональная перегрузка операторов. Возможности решения проблемы устойчивости операторской деятельности связываются в первую очередь с широко развернувшимися системными исследованиями психики и субъекта деятельности. Операторская деятельность – это момент единства, целенаправленной организации единичных, отдельных процессов (психических, физиологических). Срыв операторской деятельности это момент дезорганизации функциональной системы, системных процессов (Денисов В.А,1982) [2]. С позиций системного подхода психологическое исследование устойчивости операторской деятельности должно включать в себя анализ различных взаимосвязанных аспектов проблемы, а именно:

- Учет внешних связей СЧМ с другими системами, включенности в более общую систему;
- Учет собственно данной СЧМ;
- Устойчивость психических процессов, обеспечивающих стабильность самой операторской деятельности;
- Иерархия устойчивости психофизиологических процессов, включенных в функциональную систему деятельности.

Особенность такого иерархического анализа функционирования СЧМ и регуляции операторской деятельности состоит в том, что устойчивость систем первого и второго уровней анализа зависит от устойчивости процессов и свойств третьего и четвертого уровней и во многом определяется ими.

Представляется важным в теоретическом и практическом планах связать исследования устойчивости операторской деятельности с исследованиями

изменений психологических составляющих деятельности в нормальных, экстремальных, особых режимах работы и при срыве.

Влияние экстремальных факторов на оператора в первую очередь сказывается на изменении функционального состояния оператора. Поэтому изучение психических механизмов регуляции деятельности оператора в особых и экстремальных условиях неразрывно связано с изучением его функциональных состояний, а так же с разработкой методов и способов диагностики и управления состояниями с целью оптимизации деятельности [3]. Изучение этих проблем посвящено третьему направлению исследований, предмет которого – разработка теоретических и методологических аспектов регуляции функциональных состояний, а так же методов, способов и средств моделирования, диагностики и управления функциональным состоянием оператора в особых и экстремальных условиях.

Методологической основой экспериментальных исследований функциональных состояний служит принцип системности и подходы развиваемые в отечественной психологии в трудах Л.С.Выготского, Б.Ф.Ломова, А.Н.Леонтьева, Б.Г. Ананьева, Бернштейна, В.Д. Небылицина.

При этом решаются следующие задачи:

- Изучение феноменологии психических состояний человека в особых и экстремальных условиях, механизмов их возникновения и развития;
- Разработка методов диагностики функциональных состояний на различных уровнях: психофизиологическом, психологическом, речемыслительном, позоповеденческом и т.д.;
- Разработка методов и средств управления и самоуправления функциональным состоянием;
- Моделирование «трудных» психологических состояний;
- Изучение адаптационных возможностей человека к деятельности в особых и экстремальных условиях, психической стрессоустойчивости.

На основании этих исследований сделано заключение о принципах систематизации функциональных методов управления и самоуправления состоянием человека оператора в особых условиях.

Самостоятельной проблемой в рамках исследований по этому направлению оказывается изучение стресса, возникающего в ходе избыточности рабочих нагрузок. Экспериментальное исследование функциональных состояний в поведении людей в экстремальных ситуациях показали, что индивидуальные различия в поведении при стрессе (его активизация, пассивность) проявляются в зависимости от степени экстремальности стрессогенного фактора. При сравнительно невысокой его экстремальности у большинства людей возникает активное стрессовое реагирование. Для них характерно увеличение скорости реакции, уменьшение числа ошибок. В тех же случаях когда экстремальность высокая у большинства людей наблюдается пассивное стрессовое поведение, проявляющееся в замедлении действий, в снижении волевых импульсов [4].

Еще одно из направлений исследований это моделирование и проектирование деятельности, в частности обучение операторов для работы в особых условиях, а также разработкой принципов проектирования высокоэффективных СЧМ, независимых от влияний внешних возмущений. Исследование по разработке методов моделирования, проектирования деятельности и процесса подготовки операторов проводятся на основе анализа содержания деятельности, особенностей формирования психологической системы деятельности и определения факторов структурного подобия деятельности. Целью этих работ являлось моделирование алгоритмов деятельности операторов движущихся объектов в отдельных усложненных режимах управления и при возникновении аварийных ситуаций. Моделирование алгоритмов деятельности операторов связано с необходимостью оценки структурного подобия изучаемых алгоритмов реальной действительности.

Исследование по разработке методов проектирования деятельности в процессе подготовки операторов динамических объектов проводится с позиций представления о процессе проектирования как поэтапном формировании нормативных алгоритмов деятельности. При этом конечным результатом проектирования является нормативный алгоритм деятельности или обучающий алгоритм, представляющие собой множество возможных реализаций нормативных алгоритмов с учетом особенностей деятельности и процесса обучения.

Независимо от направлений исследований, методов измерений и анализа психофизических рабочих нагрузок оператора в экстремальных условиях, они носят комплексный характер. В них принимают участие представители общей и инженерной психологии, психологии труда, психофизиологии, организационной психологии, врачи, инженеры. Для регистрации показателя качества выполняемой деятельности и характеристик функциональных состояний широко применяется полиэффекторный метод. Одним из продуктивных методических приемов является режим непрерывной деятельности (РНД), позволяющий анализировать различные аспекты комплексного исследования деятельности, например в течении 72 часов непрерывной работы. При этом циклограмма составляется так, чтобы охватить как можно более широко и часто встречающиеся ситуации в управлении системой и рассмотреть спектр связанных с этим функциональных состояний.

Экспериментальные исследования факторов регуляции функциональных состояний эффективности деятельности операторов в экстремальных условиях возможно только на основе системного подхода, позволяющего раскрыть многоуровневость и иерархию детерминант, определяющих психические состояния и работоспособность оператора. Системность и комплексность в исследованиях обеспечивалась набором методов оценки состояний и работоспособности оператора.

Традиционным методом были изучены психофизические и психофизиологические характеристики операторов. Для оценки

функционального состояния были использованы методы самооценки и полиграфии – признанные методы оценки функционального состояния.

В процессе исследования для оценки функциональных состояний операторов периодически регистрировались частота пульса (ЧП), частота сердечных сокращений (ЧСС), частота дыхания (ЧД)

Выводы:

1. Рабочие нагрузки могут определяться ситуацией в которой осуществляется деятельность оператора.

2. В свою очередь неблагоприятные, экстремальные условия оказывают влияние на функциональное состояние оператора и на снижение его работоспособности.

3. Отсюда и возникает необходимость в разработке методов изучения рабочих нагрузок, рода и вида деятельности оператора его функционального состояния, наличия психо - эмоциональной напряженности, особенности индивидуальных характеристик и работоспособности.

4. Изучение психических механизмов регуляции деятельности оператора в особых и экстремальных условиях неразрывно связано с изучением его функциональных состояний, а так же с разработкой методов и способов диагностики и управления состояниями с целью оптимизации деятельности.

5. Экспериментальные исследования факторов регуляции функциональных состояний эффективности деятельности операторов в экстремальных условиях возможно только на основе системного подхода, позволяющего раскрыть многоуровневость и иерархию детерминант, определяющих психические состояния и работоспособность оператора.

Список использованной литературы:

1. Денисенко В.А. Об исследованиях срыва операторской деятельности в интересах проектирования системы «человек-машина».- В кн.: Эффективность деятельности оператора. М., 1982, с. 145-156.

2. Денисов В.Г., Онищенко В.Ф., Скринец А.И. Авиационная инженерная психология. М., 1987.

3. Дикая Л.Г., Гримак Л.П. Теоретические и экспериментальные проблемы управления психическим состоянием человека// Психические состояния и эффективность деятельности. М., 1982, с. 84 – 96

4. Забродин Ю.М., Зазыкин В.Г. Саакян Э.Д. исследование изменений структуры деятельности оператора в состоянии монотонии. С.93 - 109// Психические состояния и эффективность деятельности. М., 1982

СТУДЕНТТЕРДІҢ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНА БЕЙІМДЕЛУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Намазбай Г.А.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной научной статье рассматриваются особенности адаптации студентов к высшему учебному заведению. Процесс адаптации, охватывающий психологические, академические и социальные аспекты, является важным этапом в жизни молодежи. В исследовании анализируются процессы интеграции студентов в новую образовательную среду, учебные программы и социальные связи, а также основные трудности и пути их решения. Особое внимание уделяется академической адаптации, эффективному управлению временем, формированию социальных контактов и значению психологической поддержки. Обсуждаются способы преодоления стресса и эмоциональных трудностей, а также необходимость обращения за помощью. Успешная адаптация студентов оказывает значительное влияние на их академические результаты, психологическое здоровье и общее качество жизни.

Summary: This scientific article examines the features of students' adaptation to higher education institutions. The adaptation process, encompassing psychological, academic, and social aspects, is a significant phase in the lives of young individuals. The study analyzes the integration of students into a new educational environment, academic programs, and social connections, as well as the main challenges they face and potential solutions. Particular attention is given to academic adaptation, effective time management, the formation of social contacts, and the importance of psychological support. The article discusses strategies for overcoming stress and emotional difficulties, as well as the necessity of seeking help. Successful adaptation has a considerable impact on students' academic outcomes, psychological health, and overall quality of life.

Жоғары оқу орнына қабылдану – студенттердің өміріндегі маңызды кезеңдердің бірі. Бұл кезеңде олар жаңа білім беру жүйесіне, әлеуметтік ортаға, және академиялық талаптарға бейімделеді. Студенттердің жоғары оқу орнына бейімделу ерекшеліктерін зерттеу – бүгінгі білім беру жүйесінің маңызды аспектілерінің бірі.

Біріншіден, университеттік білім алу – бұл жастар үшін жаңа мүмкіндіктерге жол ашады. Алайда, бұл процесте студенттер көптеген қиындықтарға тап болуы мүмкін. Жаңа оқу ортасы, әлеуметтік байланыстар, және академиялық талаптар студенттердің психологиялық және эмоционалдық жағдайына әсер етеді. Зерттеу студенттердің бейімделуін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді, сондай-ақ олардың психологиялық денсаулығын сақтау, білім алу тиімділігін арттыру, және әлеуметтік байланыстарды нығайту үшін қажетті стратегияларды анықтауға септігін тигізеді [1].

Екіншіден, жоғары оқу орнына бейімделудің маңыздылығы студенттердің академиялық жетістігімен тікелей байланысты. Зерттеулер көрсеткендей, бейімделу кезеңі сәтті өткен студенттердің оқу нәтижелері жоғары болады. Оқу бағдарламасына, пәндерге және талаптарға сәйкес бейімделу студенттің білім деңгейін және мамандыққа дайындығын анықтайды. Осыған байланысты,

студенттердің бейімделу ерекшеліктерін зерттеу арқылы оқу процесін жақсарту және оқу бағдарламаларын тиімділеу мүмкіндіктерін анықтау мүмкін болады.

Үшіншіден, қазіргі уақытта жоғары оқу орындарында әртүрлі әлеуметтік, мәдени, және этникалық топтардың студенттері білім алуда. Бұл жағдай студенттердің әлеуметтік бейімделуіне әсер етеді. Әлеуметтік ортадағы әртүрлілік студенттердің өзара түсіністігін, коммуникациялық дағдыларын, және мәдениетаралық қарым-қатынастарын дамытуға ықпал етеді. Зерттеу барысында студенттердің әлеуметтік интеграциясын қолдау механизмдерін анықтау, сонымен қатар мәдениеттер аралық диалогты дамыту жолдарын ұсыну мүмкін болады [2].

Төртіншіден, студенттердің психологиялық әл-ауқатын сақтау – жоғары оқу орнына бейімделу кезінде маңызды мәселе. Бейімделу кезеңінде студенттер стресс, мазасыздық, және депрессия сияқты психологиялық қиындықтарға тап болуы мүмкін. Психологиялық зерттеулер мен тәжірибелер студенттердің психологиялық қолдау механизмдерін дамытуға және стрессті басқару дағдыларын жетілдіруге көмектеседі. Осылайша, бейімделу процесін зерттеу студенттердің психологиялық денсаулығын нығайту үшін қажетті шараларды анықтауға ықпал етеді.

Студенттердің жоғары оқу орнына бейімделу ерекшеліктерін зерттеу – бүгінгі білім беру жүйесінің өзекті мәселелерінің бірі. Бұл зерттеулер студенттердің академиялық, әлеуметтік, және психологиялық дамуына ықпал ете отырып, білім беру сапасын арттыруға, оқу ортасын жетілдіруге, және жастардың жеке тұлға ретінде қалыптасуына үлкен әсер етеді. Бейімделу процесін тереңірек түсіну арқылы білім беру жүйесінің тиімділігін арттыруға, жастардың болашақта табысты болуы үшін қажетті дағдыларды дамытуға мүмкіндік аламыз.

Жоғары оқу орнына бейімделу – бұл студенттердің жаңа білім беру ортасына, академиялық талаптарға және әлеуметтік ортаға интеграциялану процесі. Бұл кезеңде студенттер психологиялық, эмоционалдық, әлеуметтік және академиялық аспектілерден өтеді. Бейімделу процесінің сәтті өтуі студенттің оқу нәтижелеріне, әлеуметтік байланыстарына және жалпы өмір сапасына әсер етеді [3].

Бейімделу кезеңі бірнеше сатыдан тұрады [4]:

- Алғашқы кезең: Бұл кезеңде студент жаңа ортаға кірісіп, алғашқы әсерлер мен эмоциялармен бетпе-бет келеді. Жаңа оқу орнының құрылымы, оқытушылар, топтастары, пәндер туралы алғашқы ақпараттар студенттің алғашқы бейімделу тәжірибесін қалыптастырады.

- Орта кезең: Студенттер оқу бағдарламасына, пәндерге және оқу әдістеріне үйренеді. Олар оқу жүктемесін, тапсырмаларды орындау тәртібін, және академиялық талаптарды түсіне бастайды. Осы кезеңде әлеуметтік байланыстар да қалыптасады.

- Соңғы кезең: Бұл кезеңде студенттер жоғары оқу орнының талаптарына толықтай бейімделіп, академиялық және әлеуметтік өмірде белсенді қатысады.

Олар жаңа дағдылар мен білімдерге ие болады, сондай-ақ психологиялық және эмоционалдық тепе-теңдікті сақтайды.

Академиялық бейімделу – бұл студенттердің оқу бағдарламасын, академиялық жазу дағдыларын, зерттеу дағдыларын, және білім беру жүйесінің талаптарын түсіну процесі.

Жоғары оқу орындарындағы оқу бағдарламалары студенттерден терең білім мен дағдыларды талап етеді. Бұл бағдарламалар пәндердің күрделілігі мен оқыту әдістерінің әртүрлілігімен ерекшеленеді. Студенттерге академиялық жазу, зерттеу жүргізу, және сыни ойлау дағдыларын дамыту қажет.

Уақытты басқару – студенттердің академиялық табыстылығына ықпал ететін негізгі дағдылардың бірі. Жоғары оқу орнында студенттер бірнеше пәндерді, тапсырмаларды және жобаларды бір уақытта орындауға тура келеді. Уақытты тиімді жоспарлау студенттердің стресс деңгейін төмендетуге және оқу тиімділігін арттыруға көмектеседі.

Әлеуметтік бейімделу – студенттердің жаңа әлеуметтік ортаға кіріп, достар табу, топтық жұмысқа қатысу, және әлеуметтік байланыстарды дамыту процесі.

Жоғары оқу орнына келгенде студенттер жаңа достар тауып, әлеуметтік желілерін кеңейтуге тырысады. Студенттік клубтар, ұйымдар, және әртүрлі іс-шаралар студенттердің бір-бірімен танысуына, пікір алмасуына, және ортақ мүдделерін дамытуына мүмкіндік береді. Әлеуметтік байланыстар студенттердің эмоционалды әл-ауқатын арттыруда маңызды рөл атқарады.

Топтық жұмыс студенттердің әлеуметтік дағдыларын дамытуға, коммуникацияны жақсартуға, және командалық рухты нығайтуға көмектеседі. Топтық жобалар мен тапсырмалар арқылы студенттер тәжірибе алмасып, бірлесіп проблемаларды шешуді үйренеді.

Психологиялық бейімделу – студенттердің эмоционалды және психологиялық жағдайын сақтау процесі. Жоғары оқу орнына бейімделу кезінде студенттер стресс, мазасыздық, және депрессия сияқты психологиялық қиыншылықтарға тап болуы мүмкін [5].

Стресс – студенттердің бейімделу процесінде жиі кездесетін проблема. Жаңа академиялық талаптар, бәсекелестік, және әлеуметтік байланыстар студенттердің психологиялық жағдайына әсер етеді. Студенттер үшін психологиялық қолдау алу, медитация, спортпен айналысу, және хобби сияқты тәсілдер стрессті басқаруға көмектеседі.

Студенттердің өздерін қиын жағдайларда жалғыз сезінуі мүмкін, сондықтан көмек сұрау – маңызды дағды. Университетте психологиялық кеңес беру қызметтері, студенттік ұйымдар, және достар мен жақындардан көмек алу мүмкіндіктері бар. Көмек сұрау студенттің бейімделу процессін жеңілдетеді.

Студенттер оқу жоспарын жасап, уақыттарын белгілеп, әр пән бойынша дайындық стратегияларын анықтауы тиіс. Оқу жоспары академиялық табысты қамтамасыз ету үшін өте маңызды.

Студенттер университеттің әлеуметтік іс-шараларына қатысу арқылы жаңа таныстықтар орнатып, әлеуметтік байланыстарын нығайта алады.

Студенттік ұйымдар мен клубтар арқылы өз мүдделеріне сәйкес достар табу, ортақ жобаларға қатысу, және жаңа дағдыларды меңгеру мүмкіндігі бар.

Психологиялық қолдау алу үшін университеттің қызметтерін пайдалану – өте маңызды. Психологтармен, әлеуметтік қызметкерлермен, және академиялық кеңесшілермен байланыс орнату студенттердің стрессті басқаруға көмектеседі.

Жоғары оқу орнына бейімделу – студенттердің өміріндегі күрделі және маңызды процесс. Академиялық, әлеуметтік, және психологиялық аспектілерді ескере отырып, студенттер бұл кезеңді сәтті жеңу үшін белсенді стратегияларды қолдануы керек. Бейімделу процесін тереңірек түсіну, білім беру жүйесінің тиімділігін арттыруға, жастардың болашақта табысты болуы үшін қажетті дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді.

Студенттердің жоғары оқу орнына бейімделу кезеңі – бұл олардың өміріндегі маңызды әрі қиын процесс. Бұл кезеңде студенттер жаңа академиялық талаптарға, әлеуметтік ортаға, және психологиялық жағдайға бейімделіп, білім алу және жеке даму жолында алғашқы қадамдарын жасайды. Бейімделу процесінің сәтті өтуі студенттердің академиялық жетістіктеріне, әлеуметтік байланыстарына, және жалпы психологиялық әл-ауқатына тікелей әсер етеді.

Жоғары оқу орнына бейімделу академиялық, әлеуметтік, және психологиялық аспектілерден тұрады. Академиялық бейімделу барысында студенттер оқу бағдарламасына, пәндердің күрделілігіне, және зерттеу әдістеріне үйренеді. Бұл процесс студенттердің өзін-өзі ұйымдастыру, уақытты тиімді басқару, және зерттеу дағдыларын дамытуына ықпал етеді. Академиялық табыс студенттің болашақтағы кәсіби жетістігіне негіз болатын маңызды факторлардың бірі.

Әлеуметтік бейімделу – студенттердің жаңа ортада достар табуы, әлеуметтік желілерін кеңейтуі, және топтық жұмысқа қатысуы. Жоғары оқу орнына қабылданған жастар түрлі мәдениеттер мен көзқарастармен танысып, әлеуметтік дағдыларын дамытады. Әлеуметтік байланыстардың нығайуы студенттердің эмоционалдық әл-ауқатын арттырады, сондай-ақ университеттегі өмір сапасын жақсартады.

Психологиялық бейімделу – студенттердің эмоционалдық және психологиялық жағдайларын сақтауда маңызды рөл атқарады. Студенттер үшін стрессті басқару, көмек сұрау, және психологиялық қолдау алу дағдыларын дамыту – бейімделу кезеңінің негізін құрайды. Психологиялық қиындықтармен бетпе-бет келген кезде, студенттер университеттегі психологиялық қызметтер мен ресурстарды пайдалану арқылы өздерінің эмоционалдық жағдайын жақсартып алады.

Студенттердің жоғары оқу орнына бейімделуін зерттеу – білім беру жүйесінің маңызды аспектісі. Бұл зерттеулер студенттердің тәжірибесін тереңірек түсінуге, олардың қажеттіліктерін анықтауға, және оқу процесін жақсартуға мүмкіндік береді. Студенттердің бейімделу ерекшеліктерін зерттеу

арқылы университеттер өз оқу бағдарламаларын, психологиялық қолдау қызметтерін, және әлеуметтік іс-шараларды жетілдіре алады.

Сонымен қатар, студенттердің бейімделу кезеңінде алған дағдылары мен тәжірибелері олардың болашағына да әсер етеді. Жоғары оқу орнына сәтті бейімделу – жастардың тұлғалық дамуына, кәсіби жетістіктеріне, және қоғамдағы рөліне ықпал етеді. Сондықтан, университеттер мен білім беру мекемелері студенттердің бейімделу процесін қолдауға, оларды әлеуметтендіруге, және академиялық жетістіктерін арттыруға бағытталған шараларды қабылдауы тиіс.

Қорытындылай келе, студенттердің жоғары оқу орнына бейімделу ерекшеліктері – білім беру жүйесінің және қоғамның дамуы үшін маңызды мәселе. Студенттердің сәтті бейімделуі олардың болашақта табысты маман болып қалыптасуына, әлеуметтік байланыстарды нығайтуына, және психологиялық тұрақтылығын сақтауға септігін тигізеді. Осы себепті, жоғары оқу орындары студенттердің бейімделуін қолдауға және дамытуға бағытталған шараларды қолға алуы қажет.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Асылбекова, А. К. Жоғары оқу орындарында студенттердің бейімделу процесі. — Алматы: Қазақ университеті, 2020. — 120 б.
2. Сейітова, Ж. Т. Студенттердің оқу үлгеріміне әсер ететін факторлар. — Астана: Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2019. — 95 б.
3. Бейсенова, Г. Р. Жоғары оқу орындарында студенттердің психологиялық бейімделуі. — Алматы: Білім, 2021. — 150 б.
4. Мадалиева, Р. Б. Жоғары оқу орындарына бейімделу: теория және практика. — Шымкент: М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті, 2022. — 110 б.
5. Назарова, Л. С. Психология студентов: процессы адаптации и социализации. — Алматы: Ғылым, 2018. — 180 б.

ОӘЖ 059

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МАЗАСЫЗДЫҒЫ ЖӘНЕ ОНЫ ТҮЗЕТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Нематуллаева Г.Ш., Мухаматжанова М. И., Шымкентбай Д. С.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье проанализированы особенности тревожности детей младшего школьного возраста и определены психологические условия ее преодоления. Своевременное выявление и понимание причин тревожности позволяет своевременно осуществлять корректирующие мероприятия, которые помогают снизить степень тревожности и способствуют нормальному поведению и эмоциональному развитию школьников.

Summary: The article analyzes the features of anxiety in children of primary school age and defines the psychological conditions for overcoming it. Timely identification and understanding of the causes of anxiety allows timely implementation of corrective measures that help reduce the degree of anxiety and promote normal behavior and emotional development of schoolchildren.

Мектептегі оқудың бастапқы кезеңінде белгілі бір мазасыздықтың, алаңдаушылықтың пайда болуы қалыпты жағдай. Дегенмен, мазасыздықтың қарқындылығы әр бала үшін жеке болатын белгілі бір шектен аспауы керек. Тиісінше, кіші мектеп жасындағы балалардағы мазасыздықты түзету бүгінгі күні өте өзекті болып табылады.

«Мазасыздық» және «қорқыныш» терминдері синоним емес екенін атап өткен жөн. Мазасыздық - бұл жүрек соғысының жиілеуі, әлсіз терең тыныс, аяқ-қолдардың әлсіздігі сияқты белгілі бір психофизиологиялық көріністері бар қозудың уақытша көрінісі. Мазасыздықтың физиологиялық көріністері мінез-құлық ерекшеліктерімен болуы мүмкін екенін ескеру маңызды. Ұқсас мінез-құлық ерекшеліктеріне мазасызданудың келесі көріністері жатады: адам тырнағын, шашын немесе заттарды тістейді, теңселеді, қолындағы әртүрлі заттарды айналдырады және т.б.

Мазасыздық нақты қауіп жағдайында эмоционалдық күй ретінде пайда болады. Сонымен қатар, мазасыздық адамның жеке басының және мінезінің тұрақты қасиетіне айналуы мүмкін. Р.С. Немов мазасыздану – адамның алаңдаушылық, белгісіздік немесе қауіп жағдайында қорқынышты сезіну қабілеті деп есептеді [1].

Мектепте мазасызданатын балалардың саны жеткілікті екенін атап өткен жөн, бірақ олармен жұмыс істеу басқалармен салыстырғанда қиынырақ «Проблемалық» мектеп оқушылары, гиперактивті немесе агрессивті оқушылар бірден анықталғандықтан, мазасыз балалар ашылмайды. Олар қатты алаңдаушылықпен сипатталады, олар қорқыныш пен алаңдаушылықты оқиғаға байланысты емес, оны күту арқылы сезінеді. Бұл мектеп оқушылары жаңа ойындарды ойнамауға немесе жаңа әрекеттерді бастамауға тырысады. Олар өздеріне жоғары талаптар қояды және тым сынай бастайды. Мазасыз балалардың өзін-өзі бағалауы төмен, олар өзін басқалардан нашар, ұсқынсыз, ақымақ, епсіз деп санайды. Олар үшін үлкендердің үнемі жігерленіп, мақұлдауын алу маңызды [2].

Мазасыз балалар соматикалық көріністермен сипатталады, мысалы, әртүрлі ауырсынулар, бас айналу, тыныс алу проблемалары және т.б.

Мазасыздықтың даму және шоғырлану дәрежесіне ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынас айтарлықтай әсер етеді.

Осылайша, мектептегі оқудың бастапқы кезеңінде белгілі бір мазасыздықтың пайда болуы қалыпты жағдай екенін атап өткен жөн. Дегенмен, мазасыздықтың қарқындылығы белгілі бір деңгейден аспауы керек.

Бастауыш сынып жасы жүйке жүйесінің үлкен пластикалық және оқуға бейімділік кезеңі болып саналады, ол ақыл-ой әрекетінің көптеген түрлерін дамытуға қолайлы болып саналады және ересек адамның іргетасы сонда қалыптасады. Сондықтан осы жастағы балалардың мазасыздануын бақылау және түзету өте маңызды. Бастауыш сынып жасындағы балалардың мазасыздануын түзету балаға көмек көрсетуге және жоғары деңгейдегі алаңдаушылықты төмендетуге бағытталған арнайы құралдар мен әдістерді қолдануды қамтиды. Мазасыздықтың қалыпты деңгейінің критерийі оқушының

қолайлы психологиялық күйде функционалды болып қалатын деңгейі болып табылады [3].

Арт-терапия мектеп жасындағы балалардың мазасыздануын түзетудің тиімді құралдарының бірі болып саналады. Терапияның бұл түрі кез келген жастағы адамдарға психологиялық көмек көрсетуде кеңінен қолданылады, арт-терапия өнерге және адам шығармашылығының әртүрлі түрлеріне негізделген. Психологиялық коррекция адамның ойлау мен қиялды пайдаланудағы негізгі қабілеттеріне, сондай-ақ түзету процесінде өзін-өзі көрсету, әдеттен тыс шешімдерді табу процесі ретінде шығармашылыққа негізделген. Балалардың проблемаларын түзету жағдайында арт-терапиялық әдістерді басқа түзету әдістерімен, мысалы, ойын терапиясымен, ертегі терапиясымен және т.б. біріктірген жөн.

Арт-терапияны психологиялық түзету әдісі ретінде қолдану көрсеткіштері баланың эмоционалдық сферасының қалыптасуы мен дамуындағы қиындықтар, жоғары мазасыздық, жарақаттан кейінгі күйзеліс, балалардың эмоционалды депривациясы, толық бас тарту және жалғыздық сезімі болып табылады. Сондай-ақ, отбасындағы проблемалар мен ата-ана тәрбиесінің стилі (жеткіліксіз қамқорлық, қорлау, баланың дамуына сәйкес келмейтін талаптар), отбасындағы басқа балаларға қызғаныш, қарым-қатынас дағдыларының дамуының төмен деңгейі, өзін-өзі бағалау проблемалары - осы мәселелердің барлығы сонымен қатар көркемдік-терапиялық әдістер арқылы түзетілді.

Түзету процесінде балалар қоршаған әлемге және қоршаған адамдарға деген көзқарасын объективті етеді, бұл қарым-қатынасты түзетуге және олардың жақын ортасымен (ата-аналар, мұғалімдер және құрдастар) қалыпты қарым-қатынас орнатуға әкеледі. Ересектердің баланың шығармашылығына қызығушылық танытуы және оның іс-әрекетінің өнімдерін, мысалы, суреттерді, эсселерді, қолөнерді сынсыз және бағалаусыз қабылдау баланың өзін-өзі бағалауын нығайтуға және арттыруға әкеледі.

Түзету құралдарын қолдану, әсіресе сызу терапиясы, басқа түзету әдістерін қолдану мүмкін болмаған кезде өте маңызды. Мысалы, балалар психикасындағы күрделі эмоционалдық бұзылыстарды түзетуде, мысалы, ойын дамуының жеткіліксіз деңгейімен, ойынға деген ынтасының төмендігімен, осы әрекетке қызығушылықтың әлсіздігімен байланысты коммуникативті құзыреттілік дамуының төмен деңгейі жағдайында балаға өмір сүруге және мәселені шешуге көмектесуге бағытталған ойын арнасы жұмыс істемейді.

Арт-терапияны қолданатын коррекцияның ойын әрекетінен айырмашылығы балаға әсерлер мен мәселелерді эмоционалды өңдеудің жана тиімді құралдарын ыңғайлы, қолайлы түрде береді. «Жағымсыз мазмұнды жеңу» эмоционалды өңдеудің негізгі түрі болып табылатын катарсистің пайда болуына әкеледі; аффект те объективтіленеді, баланың өз сезімдері мен тәжірибесін жүзеге асыру, түсіну және қабылдау қабілеті қалыптасады. Осының нәтижесінде тұлға өзінің дамуында жоғары деңгейге көтеріледі. Сурет салу балаларға өзінің кім екенін, не істей алатынын түсінуге мүмкіндік береді,

сонымен қатар сурет баланың жеке тұлғасын қалыптастыру және нығайту механизміне айналады [4].

Бастауыш сынып жасындағы балалар ересектердің олардың сурет салу, жазу және бөлісу әрекеттерінің өнімдерін қалай бағалайтынына қызығушылық танытады және мұқият болады, балалар бұл бағалауды қабылдаудың көрінісі, жеке маңыздылығын растау және оларға деген құрмет ретінде қабылдайды.

Шығармашылық әрекет тікелей қабылдау және шығармашылық ойлау сияқты психологиялық функциялардың арқасында жүзеге асады. Сонымен қатар, арт-терапияда «елестетейік» деген нақты ұстанымға сәйкес әрекет ететін символизация маңызды. Таңбаларды пайдалана отырып, балалар заттың немесе құбылыстың функцияларын бөліп, оларды сызбаларға немесе шығармашылық әрекеттерінің басқа өнімдеріне жылжытады. Міне, олар объектілерді немесе оқиғаларды басқаша көреді, олардың орнын және қоршаған әлеммен өзара әрекеттесуін өзгертеді, өздері үшін басқа мағыналар жасайды, болып жатқан нәрсені когнитивті түрлендіруді жүзеге асырады, осылайша олар өздерінің мәселелерін шешуге қарай жылжиды.

Тиісінше, балаларды түзету кезінде сызбалар баланың жеке басының проекциясы тұрғысынан түсіндіріледі деп айта аламыз, ол баланың өзімен болған барлық нәрсеге қалай қатысты екенін және оған қалай қарайтынын символдық өрнек ретінде көрсетеді.

Балалардың психикалық дамуының жалпы деңгейін және олардың сурет салу тәсілдерін меңгеру өлшемін көрсететін сызбадағы белгілерді анықтау түзету процесінің жалпы қабылданған негізгі міндеттерінің бірі болып табылады. Сонымен қатар, сурет баланың жеке басының көрінісіне айналады.

Маманның сызбаларды түсіндіру кезінде баланың психикалық даму деңгейін, оның бейнелеу әрекетінің дамуын, сурет салуда қалай және қандай техникалық әдістерді қолданатынын бағалауы, тұлғалық ерекшеліктерінің проекциясын ашуы, түсінуі маңызды. Мысалы, қағаз бетіндегі пішінсіз және ретсіз шашыраңқы штрихтар мен сызықтарды сол фактілерге байланысты әртүрлі түсіндіруге болады. Жоғарыда біз нені атап өттік. Сурет салуды балалар суретінің дамуының бірінші кезеңі, негізгі бастапқы кезеңі деп санайды, алайда ересек жастағы баланың ақыл-ойының дамуы тежелуінің белгілері немесе баланың жалғыздық пен қорғансыздық сезімдерінің көрсеткіші ретінде түсіндіруге болады. Баланың қоршаған әлемді қабылдамауын көрсетеді немесе баланың гипербелсенділігі мен белгілі бір тапсырмаларды орындаудағы қиындықтары туралы айту керек [5].

Сызбаларды тұтас түсіндіру үшін, дәлсіздіктер мен қателерді болдырмау үшін маман бірқатар шарттарға назар аударуы керек:

– әрекет түрі ретінде балада сурет салудың даму деңгейі. Еркін тақырыпқа және тақырыптық суреттерге, баланың үйде және мектепте, сыныпта салған суреттерін қарау керек. Сонымен қатар, балалармен суреттерді бірлесіп қарау және одан кейінгі әңгімелесу байланыс орнату, салынған нәрсенің мәні мен маңызын түсіндіру үшін маңызды;

– сурет салу процесінің өзі маңызды, қандай тақырып таңдалды және неліктен, бұл тақырып сызба бойы қалады ма, әлде түрленді ме; сурет салу реті қандай; баланың сурет салу кезінде айтқаны, оның эмоциясы, тоқтауы және т.б.;

– психологиялық түзету бағдарламасын жүргізу барысында сызбалардағы мазмұн, түстер, композиция, фигуралар мен заттар қалай өзгереді.

Баланың сол суретті оған бекітілгендей қайталауы, әдетте, оның мәселелерін шешудің бастамасы деп түсіну керек. Бұл жағдайда шамалы өзгерістермен бірдей дерлік суреттің қайталануы баланың бағытын және оның қиын жағдайда жұмыс істей бастағанын көрсетуі мүмкін. Сызбаны өзгерту және «жетілдіру», мысалы, кескіннің шынайылығы артады немесе суреттің түс схемасы ашық түстерге қарай өзгереді, әрқашан баланың эмоционалдық саласындағы оң өзгерістердің және барабар қабылдаудың басы ретінде түсіндірілмеуі керек.

Осылайша, бала суретінің бір қарағанда, жағдайдың айқын нашарлауы бағытында өзгеруі - оның отбасының түзетудің басындағы шартты дұрыс бейнесінен түсініксіз байланыс және сызықтарды қосу бағытында және сызбалар немесе сызба қарапайым схемаға айналады, бір қызығы, баланың жағдайға және оң өзгерістерге деген көзқарасының өзгеруі туралы айтуға болады. Психологиялық кедергілер мен қорғаныстар жеңе бастайды, бала басылған және жасырылған өзінің жағымсыз сезімдерін белсенді түрде зерттейді.

Жеке қобалжу – адамның көптеген оқиғалар мен объектілерді жеке тұлғаға қауіп ретінде қабылдауына ықпал ететін жеке қасиет. Мазасыздық жеке дамудың элементі болып табылады, белгілі бір ситуациялық алаңдаушылық деңгейі жеке тұлғаның белсенділігіне тән. Әрбір адамда оның дамуы мен қалыптасуын анықтайтын белгілі бір қажетті қобалжу деңгейі болады.

Бастауыш сынып оқушыларының мектепте мазасыздануы қалыпты жағдай. Дегенмен, алаңдаушылықтың қарқындылығы әр бала үшін жеке болатын белгілі бір «сыни нүктеден» аспауы керек. Ата-аналар баланың мазасызданғанын түсінуі және қабылдауы керек, бұл оған не болып жатқанына қалыпты реакция танытпауы тиіс. Балаға қысым көрсету де, қорқыту да оны мектептің ол үшін жақсы екеніне сендіруге көмектеспейді. Мектепке бару және ол жерде болу бала үшін шынымен қиын және ыңғайсыз болуы мүмкін екенін түсіну және қабылдау маңызды.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Авдеева Н.Н. Влияние стиля детско-родительских отношений на возникновение страхов у детей. М.: Академия, 2010. 284 с.
2. Бардиер Г.Л., Никольская И.М. Что касается меня: сомнения и переживания младших школьников. СПб.: Речь, 2018. 238 с.
3. Дубровина И.В. Развивающие и коррекционные программы для работы с младшими школьниками и подростками. М.: Тула, 2010. 250 с.
4. Картунова А.А. Анализ научных исследований по изучению уровня тревожности личности // Азимут научных исследований: педагогика и психология. 2014. № 4. С. 66-69.

5. Киселева М.Б. Арт-терапия в работе с детьми: Руководство для детских психологов, педагогов, врачей и специалистов, работающих с детьми. СПб.: Речь, 2006. 166 с.

УДК 378.01

ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМЫ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ШВЕЦИИ

Нурматова З.Ш., Хайтова Э.В.

Шахрисабзский Государственный педагогический Институт, г. Шахрисабз,
Узбекистан

Түйін: Мақалада Швециядағы мектепке дейінгі білім беру жүйесі, дамыған шет елдердің бірі, мектепке дейінгі білім беру жүйесінің маңызды факторлары мен даму тарихы, оның ерекшеліктері, күшті жақтары мен артықшылықтары туралы мәліметтер келтірілген. Сонымен қатар, мақалада Швецияның мектепке дейінгі білім беру ұйымдарындағы балалардың білім беру процесі негізінен бағытталған.

Summary: The article presents information about the preschool education system in Sweden, one of the developed foreign countries, the most important factors and history of the development of the preschool education system, its features, strengths and advantages. In addition, the article presents what the educational process of children in Swedish pre-school education organizations is mainly focused on.

Швеция – страна, живущая в условиях демократического процветания, страна с развитой системой образования и огромным творческим потенциалом, а также давней традицией всесторонней поддержки научных исследований и разработок. Преемственность, существование, универсализм – основные принципы образовательной системы Швеции, которым стараются следовать на всех уровнях образовательного процесса, начиная с дошкольных образовательных учреждений. Забота шведского государства о детях и их родителях делает шведское дошкольное образование одним из лучших и эффективных в мире. Швеция расположена на Скандинавском полуострове в Северной Европе и придает большое значение своей системе образования. Вообще говоря, страна поддерживает гендерное или социальное равенство.

Правительство несет общую ответственность и обеспечивает основу для всех уровней образования, но муниципалитеты организуют большую часть образования, от дошкольного до старшей школы, а также муниципальное образование для взрослых и преподавание шведского языка для иммигрантов [1,2].

Швеция входит в число пионеров высшего образования в мире. Несмотря на население около 10 миллионов человек, в этой стране расположены лучшие, высокорейтинговые университеты мира.

Система дошкольного образования в Швеции является одним из важнейших факторов современного общества и его развития. Именно по этой причине развитые страны уделяют особое и большое внимание развитию системы дошкольного образования, ведь она служит стабильному вовлечению

населения в трудовую деятельность, а также соответствующему всестороннему развитию детей: психологическое, физическое и духовное [3].

В Швеции организации дошкольного образования были открыты в 1970-х годах в рамках семейной политики. Одна из главных целей дошкольного образования в Швеции – дать родителям возможность совмещать работу, карьеру и родительство. Ведь по международным стандартам охват дошкольным образованием достаточно высок, этот показатель составляет 80% детей от 1 до 5 лет. Это также напрямую связано с политикой оплаты услуг организации дошкольного образования, поскольку стоимость платы за детский сад в Швеции определяется исходя из доходов родителей. В этом случае дети из малообеспеченных семей могут вообще не платить за дошкольные услуги, а для обеспеченных родителей цена дошкольного образования может достигать до 135 евро в месяц. Детские сады в Швеции финансируются за счет государственного бюджета и взносов родителей в зависимости от их доходов.

Детские сады в Швеции принимают детей в возрасте от 1 до 6 лет и открыты с 6:00 до 19:00. В шведских организациях дошкольного образования образование направлено на формирование знаний и ценностей у детей на протяжении всей их жизни, при этом основное внимание направлено на такие ценности, как совместные игры, щедрость и внимание к другим. Гендерная педагогика становится очень актуальной в быстро развивающейся стране – предпринимаются усилия по борьбе с гендерными стереотипами в образовательном процессе, чтобы дети имели равные возможности независимо от их пола. Кроме того, примерно 5% воспитателей детских садов в Швеции — мужчины. Хотя этот показатель и низок, но это гораздо более высокий показатель, чем в других странах. Чтобы стать педагогом в сфере дошкольного образования, необходимо иметь высшее образование и лицензию Министерства образования. Работники по уходу за детьми имеют среднее образование и отвечают за ежедневное питание. Дети играют на улице даже в разгар зимы, пока у них есть такая возможность. Кроме того, дошкольные учреждения «под открытым небом» приобрели достаточную популярность, поскольку они всегда находятся на улице, независимо от погоды [4,5,6].

Дошкольное образование бесплатно для малообеспеченных семей и со скидкой для обычных семей. Дети, достигшие шестилетнего возраста, начинают обязательное дошкольное образование. Эта система образует переходный этап между дошкольной и общеобразовательной школой. Дети в возрасте от 6 до 17 лет посещают общеобразовательную среднюю школу, где преподают широкий спектр предметов.

В Швеции первые дошкольные образовательные учреждения появились еще в 19 веке, но в 70-х годах прошлого века им стали уделять много внимания. С 1996 года ответственность за воспитание детей была передана от Министерства здравоохранения и социальной защиты Министерству образования и науки. Целью такого переезда является усиление педагогической и воспитательной составляющей дошкольных образовательных учреждений. Основные задачи шведских дошкольных и школьных учреждений

определяются парламентом страны, риксдагеном и министерством образования (Utbildningsdepartementet). Важным шагом стало введение первой учебной программы для дошкольных образовательных учреждений (ПТО 98), вступившей в силу 1 августа 1998 года. Шведское правительство и парламент утвердили систему ценностей, а также учебную программу, определяющую цели и обязанности дошкольных учреждений. Учебная программа – это гарантия качественного и эффективного дошкольного образования для всех детей, независимо от места их проживания. Если все детские сады следуют одной и той же учебной программе, у них схожие цели. При этом пути их достижения могут быть разными. Учебная программа не навязывает методы работы, педагоги разрабатывают их совместно с родителями и детьми. Задачи и цели, уместные в одном детском саду, не всегда оптимальны в другом. Одной из сильных сторон системы дошкольного образования в Швеции является подготовка учителей. Для дошкольников существует специальная университетская программа.

В Швеции в 1996 году ответственность за дошкольное образование перешло Министерству образования. В 1998 году была принята Государственная образовательная программа для дошкольных образовательных учреждений. В 1998 году шестилетние дети получили возможность учиться в дошкольном классе общеобразовательной школы. В Швеции образование по специальности «педагог дошкольного образования» составляет 3,5 года. Его может изучить и освоить любой студент, ведь обучение по специальности «педагог дошкольного образования» полностью финансируется государством. Государство никогда не забывает о родителях. С 1948 года при рождении ребенка в Швеции родители получают денежное пособие. Кроме того, родители имеют право на получение отпуска продолжительностью 450 дней, который могут использовать как отец, так и мать одновременно или «продлить» по своему желанию в течение следующих восьми лет. Аналогичные льготы предоставляются родителям усыновленных детей [7,8,9].

Дошкольное образование в Швеции ориентировано на общее развитие ребенка, и развитие не измеряется конкретными особенностями или оценками. Особое внимание уделяется коллективизации детей, привитию в их сознании умения уважать других. Дети проводят много времени на свежем воздухе независимо от погодных условий.

В Швеции система дошкольного образования является естественным и необходимым этапом воспитания ребенка. Именно по этой причине в каждом городе и даже небольшом поселке (5000 человек) имеется достаточное количество дошкольных учреждений. По статистике, 80% детей в возрасте 1-5 лет посещают детские учреждения и проводят там не менее двух часов в день. В стране не принято ставить перед дошкольниками конкретные задачи, их достижения не оцениваются по каким-либо шкалам. Основной акцент в воспитании делается на развитии у детей умения общаться, общаться и играть в коллективе, научить их толерантности и уважению к окружающим людям. В детских садах Швеции ученики много времени проводят на свежем воздухе.

Прогулками можно заниматься в любое время года. Кроме того, в хорошую погоду дети днем спят на свежем воздухе, что положительно влияет на здоровье молодого поколения Швеции. В Швеции родители предпочитают детские сады, где ребенок проводит больше времени на улице в течение дня, независимо от погоды. Стоимость пользования услугами детских учреждений напрямую зависит от доходов всех членов семьи и составляет всего 1-3% от общего дохода, а также зависит от количества детей, воспитывающихся в семье. Это очень удобно для родителей.

В заключение отметим, что роль образования очень важна во всестороннем развитии государства. Дошкольное образование является основой сферой образования. Уникальность дошкольного образования в Швеции, помимо возможностей, создаваемых государством для родителей, является причиной увеличения охвата шведских организаций дошкольного образования. Ведь образование и воспитание дошкольно-образовательной организации, имеет важное значение, оно напрямую влияет на последующие этапы жизни ребенка. Воспитанники, получившие качественное и эффективное образование, безусловно, могут внести свой вклад в развитие страны в будущем.

Список использованной литературы:

1. Постановление Президента Республики Узбекистан от 8 мая 2019 года № RQ-4312 «Об утверждении Концепции развития системы дошкольного образования в Республике Узбекистан до 2030 года».
2. Султонова Н, Назирова Г, Сравнительная педагогика в дошкольном образовании, учебное пособие, 2023 г. Ташкент.
3. Государственные требования к развитию детей младшего и дошкольного возраста Республики Узбекистан. - Т., 2018.
4. Маликовна, Назирова Гозал. «Роль родителей в подготовке детей к школе». ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ РЕФОРМЫ И ИХ РЕШЕНИЯ 1.2 (2023): 100-105.
5. Халкузиева, Дильноза. «ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ МЕТОДОВ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ». Наука и технологии в современном мире 2.14 (2023): 33-35.
6. Анваровна, Султонова Нурхон, и Халкузиева Динора Баходировна. "PROBLEMS OF WORKING WITH PARENTS OF CHILDREN NOT INVOLVED IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS." International Journal of Early Childhood Special Education 15.1 (2023)
7. Нурмаматов З.Ш. Роль и значение инноваций в образовании. Научный вестник Наманганского государственного университета. - Наманган. www.journal.namdu.uz ISSN: 2181-0427. 1/2023. -Б. 645-650 (13.00.00: №30).
8. Нурмаматов З.Ш. Подготовка будущего учителя технологии к инновационной педагогической деятельности. Проблемы инновационного развития науки, образования и технологий. - Андижан. 2022-г. Б. 31-34.
9. Нурмаматов З.Ш. Современное состояние развития инновационной активности будущих учителей технологии. Международная конференция по текущим вопросам науки и менеджмента. - Англия. 2022-г. Б. 1-4.

СОВРЕМЕННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК ИСТОЧНИК ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБУЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Олейникова В.С.

НАО Университет имени Шакарима, г. Семей, Казахстан

Аннотация: Стремительное развитие современных образовательных технологий создало новые возможности для преподавания и обучения в начальной школе. Однако роль этих технологий в обучении младших школьников еще не до конца изучена. Целью статьи является изучение роли СОТ в обучении учащихся начальных классов, включая их влияние на успеваемость учащихся, практику преподавания и общую эффективность. В ходе написания статьи использовались следующие методы: анализ научной и методической литературы, методы сравнения, синтеза и обобщения полученных результатов. Данная статья предоставит обзор основных современных педагогических технологий, которые используются в настоящее время в школьном образовании, будут рассмотрены потенциальные преимущества и проблемы, связанные с внедрением СОТ в начальное школьное образование. В конце делается вывод о том, что использование современных образовательных технологий способствует повышению качества обучения младших школьников и их применение очень актуально в современной школе.

Современные образовательные технологии играют всё более важную роль в системе образования, способствуя преобразованию традиционных методов обучения и адаптации их к потребностям нового поколения учащихся. В условиях стремительного технологического прогресса, школы сталкиваются с необходимостью применения инновационных подходов для обеспечения качественного образования и подготовки детей к жизни в цифровом обществе.

Особенно важно применение этих технологий в начальных классах, когда формируются базовые учебные навыки и закладываются основы для дальнейшего обучения. Современные педагогические технологии не только делают учебный процесс более увлекательным и захватывающим, но и способствуют развитию критического мышления, творчества и самостоятельности у младших школьников.

Как известно, младший школьный возраст имеет множество специфических особенностей, таких как: повышенная двигательная активность, стремление к игровой деятельности, неустойчивое внимание, эмоциональная нестабильность, быстрая утомляемость от учебной деятельности. Эти особенности требуют от педагога индивидуального подхода к каждому обучающемуся, гибкости в организации образовательного процесса и применения различных методов и приемов обучения [1].

Использование современных технологий в образовании способствует повышению вовлеченности учащихся, активизации их познавательной деятельности, в результате чего использование этих технологий в современной начальной школе становится всё более актуальным и востребованным.

Давайте рассмотрим основные современные технологии, которые можно использовать в рамках начальной школы.

1. Личностно-ориентированная технология обучения.

Данная технология относится к образовательным методам, которые адаптированы к индивидуальным особенностям учащихся, их интересам и потребностям. В начальной школе часто наблюдается разный уровень развития образовательных способностей, это в свою очередь может создать неоднородную среду обучения с различными потребностями и предпочтениями.

Адаптируя преподавание к индивидуальным особенностям учащихся, учителя могут создать благоприятную учебную среду, в которой все учащиеся смогут преуспевать [2].

2. Технология проблемного обучения.

Большой популярностью на сегодняшний день пользуется технология проблемного обучения. Данный метод способствует формированию у учащихся умения самостоятельного поиска новых знаний. Он включает в себя систематическую и целенаправленную постановку перед обучающимися познавательных задач и проблем, которые они решают под руководством учителя, тем самым активно усваивая новые знания [3].

Проблемное обучение делает образовательный процесс более активным и ориентированным на практическое применение знаний, что способствует всестороннему развитию обучающихся.

3. Информационно-коммуникационные технологии.

Глушков В.М. определяет ИКТ как «процессы и методы взаимодействия с информацией, которые осуществляются с применением устройств вычислительной техники, а также средств телекоммуникации»[3].

Они повышают эффективность процесса обучения и способствуют лучшему усвоению знаний, улучшая уровень наглядности.

4. Игровые технологии.

Как уже было упомянуто ранее у детей младшего школьного возраста наблюдается стремление к игровой деятельности, исходя из этого игровые технологии являются мощным инструментом в обучении младших школьников.

Вот некоторые из преимуществ использования игровых технологий:

- Повышенная вовлеченность: игры являются отличным способом привлечения внимания учащихся и удержания их в процессе изучения нового учебного материала.

- Практика и повторение: игры предоставляют учащимся возможность попрактиковаться и закрепить полученные знания путем многократного повторения.

- Сотрудничество и коммуникация: игры позволяют обучающимся сотрудничать и общаться друг с другом и с учителем, что создает более благоприятную среду для обучения.

В обучении младших школьников можно использовать следующие методы игровых технологий: викторины, квесты, аукционы, игровые тренинги и упражнения, эстафеты, розыгрыши, настольные игры, ролевые игры и т.д.

5. Технология развития критического мышления.

Эта технология, включает в себя различные методы и приемы, которые направлены на развитие у обучающихся умения анализировать, оценивать имеющуюся информацию, формировать свою собственную точку зрения и аргументированно отстаивать её [2].

6. *Здоровьесберегающие технологии.*

Данные технологии, представляют собой комплекс методов и мероприятий, которые направлены на сохранение и укрепление здоровья обучающихся.

Основными компонентами здоровьесберегающих технологий являются: организация оптимального режима работы и отдыха, обеспечение комфортных условий в образовательном учреждении, регулярное проведение физкультминуток, медицинские осмотры, санитарно-гигиеническое просвещение, проведение мероприятий, которые направлены на повышение осведомленности о ЗОЖ.

Использование современных технологий в комплексе способствует созданию благоприятной образовательной среды, в которой все учащиеся смогут максимально раскрыть свой потенциал и достигнуть успеха в учебе.

После рассмотрения основных понятий в теории было важно определить эффективность современных технологий в практической деятельности. Для этого проведено исследование, направленное на выявление степени эффективности применения СОТ при обучении учащихся начальных классов, а именно их успеваемости.

Чтобы установить зависимость между использованием СОТ и успеваемостью учащихся, в течении 5 недель в 4 «А» классе на уроках применялись современные педагогические технологии: обучение в сотрудничестве, проблемное обучение, здоровьесберегающие технологии и ИКТ. В 4 «Б» классе использовались традиционные методы обучения. Для того чтобы исключить погрешности эксперимента количество часов и темы уроков в классах полностью совпадали. Через 5 недель после начала эксперимента была проведена контрольная работа среди учащихся 4 «А» и 4 «Б» классов, результаты которой представлены на диаграмме.

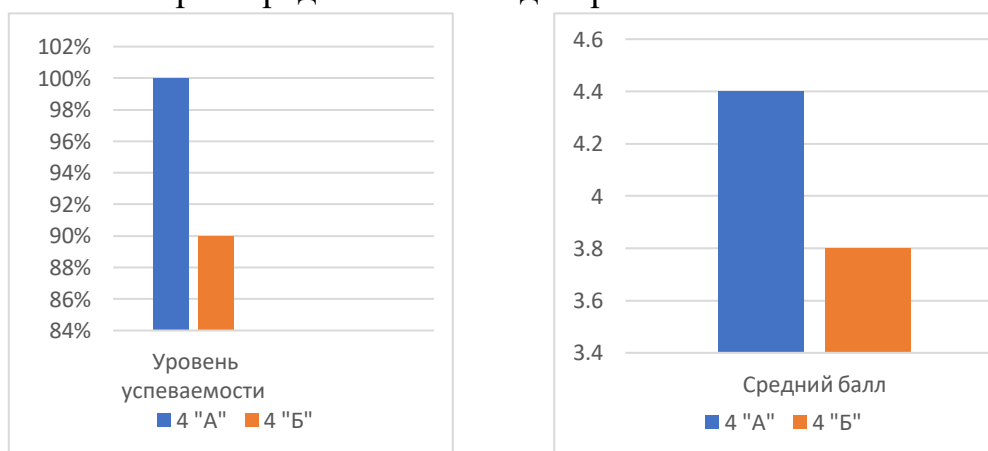

Рисунок 1 - рисунок 2 - Результаты успеваемости при использовании СОТ в экспериментальном классе и контрольной группе.

По результатам эксперимента, можно сделать вывод о том, что применение на уроках современных методов обучения положительно влияет на успеваемость обучающихся.

В целом, считаю, что интеграция современных технологий в процесс обучения учащихся начальных классов имеет ряд значимых преимуществ и перспектив, среди которых можно выделить:

- Повышение мотивации и интереса к учебе: современные технологии делают обучение более увлекательным и доступным для детей. Интерактивные задания, игры и мультимедийные ресурсы помогают привлечь внимание учащихся и сделать процесс обучения более интересным и захватывающим.

- Индивидуализация обучения: технологии позволяют адаптировать образовательный процесс под индивидуальные потребности каждого ученика, учитывая его уровень знаний и особенности развития.

- Улучшение визуализации и наглядности: презентации, анимации и видеоматериалы помогают учащимся лучше понимать и запоминать информацию.

- Поддержка инклюзивного образования: использование технологий может помочь учащимся с особыми образовательными потребностями интегрироваться в учебный процесс и получать необходимую поддержку.

Хотя всегда существуют проблемы, связанные с внедрением новых технологий. Одной из наиболее значимых трудностей является стоимость внедрения и обслуживания этих технологий. Кроме того, преподавателей необходимо обучать эффективному использованию современных методов обучения, что также может потребовать значительных затрат времени и ресурсов. Однако, считаю, что перечисленные преимущества намного перевешивают любые недостатки.

Таким образом, можно сделать вывод, что современные образовательные технологии (СОТ) играют ключевую роль в повышении качества обучения учащихся начальных классов. Введение инновационных методов и приемов в образовательный процесс не только способствует улучшению успеваемости, но и формирует у детей навыки, необходимые в XXI веке.

Использованная литература:

1. Волков Б.С. Психология детей младшего школьного возраста: учебное пособие — 7-е изд., перераб. и доп. — М. : КНОРУС, 2016. — 348 с.
2. Мезенцева О.И. Современные педагогические технологии: учебное пособие, 2018. – 140 с.
3. Алмазова И.Г., Долгошеева Е.В., С. Н. Числова С.Н. Современные технологии начального образования: учебное пособие., 2019. – 86 с.
4. Мынбаева А.К., Садвакасова З.М. Инновационные образовательные технологии: учебное пособие. Часть 2 . – Алматы, Қазақ университеті, 2020. – 362 с.
5. Мынбаева А.К., Садвакасова З.М. Инновационные методы обучения, или Как интересно преподавать: Учебное пособие. – 7-е изд., доп. - Алматы, 2012. – 355с.

САУАТ АШУДЫ ОҚЫТУ ЖҮЙЕСІН ЖЕТІЛДІРУ

Оразбек С.Е., Балабек А.Ж., Бейсенбек М.М.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается процесс совершенствования системы обучения грамоте в начальной школе. Обсуждаются современные подходы и методы, направленные на повышение эффективности обучения, такие как интеграция игровых технологий, использование мультимедийных ресурсов и дифференцированный подход к учащимся. Анализируются основные проблемы, с которыми сталкиваются учителя при обучении грамоте, включая недостаток мотивации и индивидуальных навыков детей.

Summary: The article discusses the process of improving the literacy education system in primary schools. Modern approaches and methods aimed at improving the effectiveness of learning, such as the integration of gaming technologies, the use of multimedia resources and a differentiated approach to students, are discussed. The main problems faced by teachers in teaching literacy, including a lack of motivation and individual skills of children, are analyzed.

Соңғы жылдары балаларды сауат ашуға үйрету мәселесі өзектілігін жоғалтпай қана қоймай, бала да, оны тәрбиелеп отырған ересек адам да психологиялық және әлеуметтік жағдайлардың өзгеруіне байланысты одан да өткір бола бастады. Мұндай дайындықтың тиімділігі мектепке дейінгі оқытудың сәттілігіне байланысты.

Білім беру үдерісіндегі мектепке дайындық екі негізгі міндеттерді қамтиды: жан-жақты білім беру, физикалық, моральдық, ақыл-ой, эстетикалық, баланың мектепте оқитын пәндерін игеруге арнайы дайындық.

Бала өзінің есту және көру қабілетін, талдау қабілетін, сөйлеу материалының негізгі белгілерін ажырата білуі үшін - бір сөзбен айтқанда, тілдің дыбыстық жүйесінде жалпы бағытқа ие болды. Фонемалық жүйенің қалыптаспауы мектепте оқуда қиындық тудыруы мүмкін.

Білім беру үдерісінде сауат ашуды оқыту идеясы бұрыннан пайда болды. Кеңес одағының ғылымдары балаларды сауат ашуға үйрету бойынша үлкен зерттеу жұмыстарын жүргізді. Л.С. Выготский, Л.И. Божович, А.П. Усова сияқты ғалымдардың зерттеулері негізінде балабақшада балаларды сауат ашуға үйретуге болады деген қорытынды жасалды. 1956-1959 жылдары танымал кеңестік әдіскер А.И. Воскресенская үлкен тәжірибелік жұмыс жүргізді, оның негізінде балабақшада сауат ашуға үйрету сабақтарына әдістемелік нұсқаулар жасады.

К.Д. Ушинский оқытудың жаңа әдісін ұсынды – дыбыстан хатқа дейін, осылайша механикалық жаттауды емес, оқуды саналы түрде оқытуды қамтамасыз ететін аналитикалық-синтетикалық әдісті жасады.

Д. Б. Элькониннің әдістемесі балаларды тілдің дыбыстық жарамдылығына енгізу арқылы қарапайым жүйелерден ерекшеленді, бұл грамматика мен емлені кейінгі меңгеруді жеңілдетеді, осылайша тілге және оның заңдарына қызығушылық тудырады және жазудағы қателіктерді жояды.

Сауат ашуды оқытудың негізі балалардың жалпы сөйлеуін дамыту болып табылады. Сондықтан, сауат ашуға дайындық кезінде балабақшадағы балалардың сөйлеуін дамытудың барлық процесі маңызды-үйлесімді сөйлеуді, сөздікті, грамматикалық құрылымды, сөйлеудің дыбыстық мәдениетін дамыту жұмыстары жүзеге асырылу керек. Мұғалімдердің зерттеулері мен тәжірибелері дамыған сөйлеу қабілеті бар балалар сауат ашу мен басқа да оқу пәндерін сәтті меңгеретіндігін көрсетті.

Балаларды сауат ашуға үйрету процесі балабақшаның кіші топтарында басталады, алайда бұл жұмыс түріне үлкен дайындық топтары баса назар аударады.

Білім беру үдерісінде балаларды сауат ашуға үйрету идеясы бұрыннан пайда болды.

Психологтар мен педагогтар осы бағытта үлкен тәжірибелік жұмыс жүргізді. Л.И. Божович Л.С. Выготский, А.П.Усова, мектепке дейінгі тәрбие әдіскерлері Е.И. Тихеева және Ю.И. Фаусек сияқты ғалымдардың зерттеулері негізінде қорытынды жасалды: балабақшада сауат ашуға үйрету мүмкін.

Қазіргі жағдайда сауат ашуға оқыту мектептің тікелей міндеті болып табылады. Бірақ балабақша балаларды мектепке дайындау бойынша белгілі бір жұмысты өз мойнына алуы керек. Осыған байланысты балабақша тәрбиешілері балаларға мектепте не үйрететінін және балабақша тәрбиеленушілерін бастауыш мектеп бағдарламасын сәтті меңгеруге қалай дайындау керектігін білуі керек.

И.Н. Садовникованың пікірінше, жазбаша тіл ауызша тілден айырмашылығы тек мақсатты оқыту жағдайында қалыптасады, яғни жазбаша сөйлеу тетіктері сауат ашуға оқыту кезеңінде қалыптасады және әрі қарай оқыту барысында жетілдіріледі [1].

Сауат ашу дегеніміз - мәтіндерді оқу және жазу, өз ойларын жазбаша түрде жеткізу, оқу кезінде жеке сөздер мен сөйлемдердің мағынасын ғана емес, мәтіннің мағынасын да түсіну, яғни жазбаша сөйлеуді меңгеру [2].

Сауат ашуды игеру - бұл баланың көптеген психикалық функцияларының белгілі бір дәрежеде жетілуін талап ететін күрделі ақыл-ой әрекеті.

Мектепте сауат ашуды сәтті игеру үшін мектеп жасына дейінгі әр баланың сауат ашуға дайындықтың танымдық, моторикалық, тілдік, жеке, эмоционалды – еріктік компоненттерін қалыптастырудың белгілі бір деңгейі болуы керек. Сауат ашуды меңгеруге тілдік дайындықты толығырақ қарастырайық.

Балаларды сауат ашуға үйрету балалардың сөйлеуін дамытуда ерекше орын алады. 6-7 жастағы балалардың сөйлеу дамуының бір бөлімі - «Сауат ашуға дайындық». Ол әр түрлі қызмет түрлерінде, соның ішінде сауат ашуға арналған сабақтарда жүзеге асырылады.

Сонымен қатар, соңғы уақытта балалардың көпшілігі біліксіз тәлімгерлердің – туыстардың, үлкен оқушылардың, мұғалімдердің басшылығымен оқып, жазуды үйренеді. Қазіргі уақытта педагогикалық қызметтердің «нарығы» өте алуан түрлі болды, бірақ белгілі бір дәрежеде

стихиялы болды. Мысалы, мектеп жасына дейінгі балаларды сауаттандыруға арналған көптеген авторлық бағдарламалар мен әдістемелік әзірлемелер пайда болды, және спалары айтарлықтай жоғары емес. Білім беру бағдарламаларының жекелеген құрастырушылары, сондай-ақ жазбаша сөйлеудің даму заңдылықтарымен таныс емес мұғалімдер мен ата-аналар елеулі әдістемелік қателіктер жібереді. Мысалы:

* олар «дыбыс» және «әріп» ұғымдарын араластырады, бұл әріптік талдау мен синтез процестерін қиындатады;

* фонемалық атаулардың (дыбыстардың) даму заңдылықтарын және әсіресе балалардың бір бөлігінде осы дамудың бұзылуын ескерместен әріптермен еркін және хаотикалық танысу байқалады. Жас және функционалды фонетикалық-фонемалық кемшіліктер (дыбысты айтудың және дыбыстарды ажыратудың кемшіліктері) оқу кезінде дыбыстардың бұрмалануына, ауыстырылуына, жіберілмеуіне әкеледі және мәтінді қабылдауды қиындатады;

* орфоэпиялық грамматика қолданылмайды, оны енгізу дыбыс әрпін талдау процесінде орфоэпия ережелері бойынша оқуға мүмкіндік береді: – дыбысталу, дауысты дыбыстардың дыбыссыз орналасуы, қаттылықтың өзгеруі – жұмсақтық, ұяң және т.б.

Мұндай сауат ашуды үйретумен, тіпті фонемалық есту қабілеті дамыған балаларда да оқу процесінің бұзылуы байқаусызда пайда болады, олардың оқырмандық қызығушылығы күрт төмендейді. Мұндай оқушыларды мектепте қайта оқыту сауат ашу сабақтарында ыңғайсыздық тудырады және олардың тиімділігін төмендетеді [3].

Осылайша, балалардың хаттарға деген табиғи қызығушылығын бақылау бастауыш сынып оқушыларына сауат ашуды оқыту қажеттілігін көрсетеді.

Кеңестік педагогикалық тәжірибеде бар оқуды бастапқы оқыту әдістерінің негізінде сөйлеудің дыбыстық жағын талдауды, оқу процесінде де, оны оқу кезінде синтездеуді қажет ететін дыбыстық аналитикалық - синтетикалық әдіс жатыр.

Осыған сүйене отырып, мұнда сөйлеудің дыбыстық жағында бағдарлауды қалыптастыруға бағытталған сауат ашуға дайындық құнды болып табылады, бұл оған өткен барлық балаларға қалай (қай әдіс бойынша) және қай жерде оқытылатынына қарамастан, оқуды (және жалпы қазақ тілін) сәтті үйренуге мүмкіндік береді.

Кеңес психологы Д. Б. Эльконин бірінші сыныпта оқуды оқытудың өзіндік әдісін жасады, бұл тілдің дыбыстық негізіне дұрыс қатынасты қалыптастыруға ықпал етті.

Дыбыстар әлеміне арнайы кіріспе тілді одан әрі үйренуге көмектеседі, сондықтан сауат ашуды оқыту баланы ана тілінің дыбыстық саласына батырудан басталуы керек [4].

Сауат ашуды оқыту ауызша есту, фонемалық қабылдау және дыбыстық, содан кейін әріптік талдау дағдыларына негізделгендіктен, балалардағы фонемалық есту кемшіліктерін ертерек анықтау және оны дамыту үшін жүйелі жұмысты ұйымдастыру қажет. 5 жасқа дейінгі балаларда сөйлеудің дыбыстық

жағына жоғары сезімталдық байқалады. Болашақта мұндай сезімталдық жоғалады, сондықтан дәл осы жаста фонемалық есту мен сөйлеуді қабылдауды дамыту өте маңызды және бірден басқа тілдік шындыққа – белгі жүйесіне қатысты әріптерді ұсынбау керек. Яғни, сауат ашуды оқыту кезінде дыбыстарды ажырата білуден бастап (сөйлеу және жазбаша) дыбыстық талдау мен синтезге дейін бірқатар кезеңдерден тұратын әріптен тыс, таза дыбыстық оқу кезеңінің болуы қажет. Яғни, оқуды бастамас бұрын, бала сөздердің қандай дыбыстардан тұратынын естуді, сөздердің дыбыстық талдауын жүргізуді үйренуі керек (сөздерді құрайтын дыбыстарды рет-ретімен атайды). Балалар ана тілінің заңдылықтарының белгілі бір жүйесін түсініп, дыбыстарды естуді, дауысты дыбыстарды (екпінді және дауыссыз), дауыссыз дыбыстарды (қатаң, ұяң және жұмсақ) ажырата білуді, сөздерді дыбыспен салыстыруды, ұқсастықтар мен айырмашылықтарды табууды, сөздерді буындарға бөлуді, буындардан, дыбыстардан сөздерді құруды үйренуі керек. Кейінірек сөздерді сөйлемдерге, сөйлемдерді сөздерге бөлуді үйренеді, содан кейін ғана қазақ алфавитінің әріптерімен танысып, мақал-мәтелдерді меңгеріп, содан кейін біріктірілген оқу әдісін үйреніп. Осылайша, мектеп жасына дейінгі балаларды сауат ашуға дайындау жұмыстары жас балалардан басталып, олардың есту қабілетін дамытып, үлкен мектеп жасына дейінгі балаларда әріптік талдаудың бастапқы дағдыларын қалыптастырумен аяқталуы керек.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Марцинкевич, Г.Ф. Обучение грамоте детей дошкольноговозраста [Текст] / Г. Ф. Марцинкевич. – Волгоград: Учитель, 2016. – 119 с.
2. Байқуатова, О. Сауат ашуды технологиялық тұрғыда жетілдіру жолдары [Мәтін] / О. Байқуатова // Бастауыш мектеп. – 2019. - № 4. - 8-12 б.
3. Әмірова, Ә. «Сауат ашу» мен «әдебиеттік оқу» пәндерін оқытудың ерекшеліктері [Мәтін] / Ә. Әмірова // Бастауыш мектеп. – 2017. - №10/11.- 3-6 б.
4. Важитова, А. Сауат ашу [Мәтін]: Мектепалды даярлық / А. Важитова // Бастауыш мектеп. – 2016.- №3.- 34 б.
5. Ізғұттынова, Р. «Сауат ашу» пәнінің білім стандарты [Мәтін] / Р. Ізғұттынова // Бастауыш мектеп. – 2013.- №3.- 5-7 б.

ОӘЖ 159.9

**ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КӨШБАСШЫЛЫҚТЫҢ МЕКТЕПТЕГІ
ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КЛИМАТҚА ӘСЕРІ**

Орумбаева Д.С.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается влияние педагогического лидерства на психологический климат в школе, подчеркивая важность эффективного руководства для создания благоприятной образовательной среды. Исследуются ключевые характеристики педагогического лидерства, такие как эмоциональный интеллект и стиль управления, а также их связь с атмосферой доверия и поддержки среди участников образовательного процесса. Анализ показывает, что демократический стиль лидерства способствует

повышению вовлеченности и удовлетворенности как педагогов, так и учеников. Уделяется внимание также роли педагогического лидерства в управлении конфликтами и снижении стресса. Рекомендуется сосредоточить усилия на развитии лидерских навыков, что позволит улучшить качество образования и сформировать целостную образовательную культуру.

Summary: The article examines the influence of pedagogical leadership on the psychological climate at school, emphasizing the importance of effective leadership to create a favorable educational environment. The key characteristics of pedagogical leadership, such as emotional intelligence and management style, as well as their connection with the atmosphere of trust and support among participants in the educational process, are investigated. The analysis shows that a democratic leadership style helps to increase the involvement and satisfaction of both teachers and students. Attention is also paid to the role of pedagogical leadership in conflict management and stress reduction. It is recommended to focus on the development of leadership skills, which will improve the quality of education and form a holistic educational culture.

Қазіргі білім беру процесінде мектептегі педагогикалық көшбасшылық пен психологиялық климат білім беру сапасы мен оның қатысушыларының жалпы қанағаттану деңгейін анықтайтын маңызды факторларға айналады. Педагогикалық көшбасшылық оқу процесін басқару мен ұйымдастыруды ғана емес, сонымен қатар мұғалімдердің де, оқушылардың да жеке және кәсіби өсуіне жағдай жасауды қамтиды. Өз кезегінде, мектептегі психологиялық климат білім беру процесінің барлық қатысушылары арасындағы эмоционалды және әлеуметтік өзара әрекеттесуді қамтиды және олардың мотивациясына, қатысуына және жалпы тиімділігіне әсер етеді.

Тиімді педагогикалық көшбасшылық оң психологиялық климаттың қалыптасуына ықпал етеді, бұл өз кезегінде оқудың жоғары нәтижелерін қамтамасыз етеді. Зерттеулер көрсеткендей, білім беру мекемесіндегі сенім мен қолдау атмосферасы оқушылардың оқу үлгеріміне және олардың оқу процесіне қатысу деңгейіне тікелей әсер етеді. Тәрбиешілер мен оқушылар өздерін құнды сезініп, естігенде, олар білім беру процесіне қатысуға дайын және жоғары нәтижелерге қол жеткізуге тырысады.

Мектептегі психологиялық климатқа әсер ететін көптеген факторлар бар, соның ішінде басқару стилі, қарым-қатынас тәжірибесі және қатысушылар арасындағы ынтымақтастық деңгейі. Эмоционалды интеллекттің жоғары деңгейіне ие білім беру көшбасшылары бұл факторларды тиімді басқара алады, қолдау көрсететін және шабыттандыратын атмосфера жасайды. Олар қызметкерлердің қажеттіліктері мен алаңдаушылықтарын анықтауға, сондай-ақ олардың әлеуетін дамытуға қабілетті, бұл мектептегі ұжымдық динамика мен жалпы көзқарасқа оң әсер етеді.

Педагогикалық көшбасшылықтың негізгі аспектісі-оның шабыттандыру және ынталандыру қабілеті. Ашықтық пен басқалардың пікірін тыңдауға дайын екенін көрсететін көшбасшылар қызметкерлер мен студенттер идеялар мен шешімдерді ұсынуға ыңғайлы климатқа ықпал етеді. Бұл қабылданатын шешімдердің сапасын жақсартып қана қоймайды, сонымен қатар білім беру процесінің барлық қатысушылары арасындағы өзара түсіністікті нығайтады. Осылайша, көшбасшылық стилі мен мектептегі атмосфера арасында тікелей байланыс бар.

Сонымен қатар, педагогикалық көшбасшылық кез-келген ұжымда сөзсіз туындайтын қақтығыстарды басқаруда маңызды рөл атқара алады. Қақтығыстармен күресу және компаға келу мүмкіндігі табысты көшбасшы үшін қажетті дағды болып табылады. Педагогикалық көшбасшылардың стратегиялық ойлауы ғана емес, сонымен қатар эмоционалды интеллектісі де болуы маңызды, бұл оларға білім беру процесінің әртүрлі қатысушыларымен тиімді қарым-қатынас жасауға және қақтығыстардың мектептегі жалпы климатқа теріс әсерін азайтуға мүмкіндік береді.

Психологиялық климат сонымен қатар мұғалімдердің де, оқушылардың да эмоционалды және психологиялық әл-ауқатының аспектілерін қарастырады. Мектепте жағымды атмосфераның болуы мұғалімдердің күйзелісі мен күйіп қалуының төмендеуіне ықпал етеді, сонымен қатар оқушылардың қанағаттану деңгейін арттырады. Тәрбиешілер мен оқушылар өздерін қауіпсіз сезінетін және қолдау көрсететін жағдайда, олар оқуға белсенді қатысып, жақсы нәтижелерге қол жеткізе алады [1].

Осылайша, жағымды психологиялық климат құру педагогикалық көшбасшылардан мақсатты күш пен стратегиялық көзқарасты талап етеді. Тиімді білім беру тәжірибесін әзірлеу және енгізу ғана емес, сонымен қатар білім беру процесінің эмоционалды компонентіне назар аудару маңызды. Психоэмоционалды климаттың маңыздылығын түсінетін көшбасшылар оқу тиімділігін және оқу процесіне қатысушылардың жалпы қанағаттануын айтарлықтай арттыра алады.

Бұл мақалада біз педагогикалық көшбасшылықтың мектептегі психологиялық климатқа әсерін талдаймыз, осы екі тұжырымдама арасындағы байланыстың негізгі аспектілерін қарастырамыз және білім беру ортасын жақсарту бойынша ұсыныстар береміз. Біз көшбасшылықтың әртүрлі стильдеріне және олардың мектептегі атмосфераға әсеріне назар аударамыз және тәрбиешілердің қолдауы мен қатысуы қолайлы психологиялық климатқа қалай ықпал ететінін зерттейміз. Бұл зерттеу оқу процесінің барлық қатысушыларының дамуына ықпал ететін табысты және үйлесімді білім беру ортасын қалыптастыру үшін педагогикалық көшбасшылықты қалай пайдалануға болатынын жақсырақ түсінуге көмектеседі. Білім беру мекемелеріндегі педагогикалық көшбасшылық және психологиялық климат соңғы онжылдықтардағы белсенді зерттеу пәндері болып табылады. Ғалымдар көшбасшылық тәжірибелердің мектептердегі атмосфераға және сәйкесінше білім беру процесінің сапасына қалай әсер ететінін түсінуге тырысады.

Педагогикалық көшбасшылық пен білім беру ортасындағы атмосфера арасындағы байланысты алғашқылардың бірі болып зерттегендердің бірі Джон х. Фуллертон болды. Ол өз еңбектерінде табысты көшбасшылар психологиялық климаттың жақсаруына ықпал ететін ашық қарым-қатынас пен ынтымақтастық үшін жағдай жасайтынын атап көрсетеді. Фуллертон қызметкерлер өздерін бағалайтын және қолдайтын мектептің оқу нәтижелері әлдеқайда жоғары екенін айтады (Фуллертон, 2001).

Сондай-ақ, педагогикалық көшбасшылар үшін эмоционалды интеллекттің маңыздылығына назар аударатын Майкл М.Коттер жүргізген зерттеулерді атап өткен жөн. Коттер эмоционалды интеллекттің жоғары деңгейіне ие көшбасшылар өз қызметкерлері мен студенттерінің қажеттіліктерін жақсырақ түсіне алады, бұл ұжымда сенімділік атмосферасын құруға тікелей әсер етеді (Коттер, 1996) [2].

Көшбасшылық стилі мен психологиялық климат арасындағы байланысты одан әрі зерттеуді К.К. Лейк жүргізді. Ол өз жұмысында авторитарлық, демократиялық және либералды сияқты бірнеше көшбасшылық стильдерді бөліп көрсетеді және олардың мектептегі атмосфераға әсерін талдайды. Лейк ынтымақтастық пен келісімге негізделген демократиялық стиль оң психологиялық климаттың қалыптасуына ықпал ететінін атап көрсетеді, бұл өз кезегінде мұғалімдер мен студенттердің ынтымақтасуы мен қанағаттанушылығының артуына әкеледі (Leithwood, 2000).

Зерттеулер сонымен қатар мектептегі жағымды психологиялық климат мұғалімдер арасындағы стресс пен күйіп қалу деңгейін төмендетуге ықпал ететіндігін растайды. О. Б. Соловьевтің айтуынша, қолдау атмосферасы бар мектептерде мұғалімдер кәсіби стрессті аз сезінеді және нәтижесінде білім беру процесіне белсенді қатысады. Бұл сонымен қатар оқушылардың үлгеріміне әсер етеді, олар өз кезегінде осындай жағдайларда өздерін жайлы және қауіпсіз сезінеді (Solovyon, 2018).

Бұл саладағы маңызды зерттеулердің қатарына қақтығыстарды басқарудағы көшбасшылықтың маңыздылығына назар аударатын К.Р. Кеплердің жұмысы жатады. Ол тиімді көшбасшылар қақтығыстарды азайтып қана қоймай, оларды өсу мен даму мүмкіндігі ретінде пайдалана алады, сонымен қатар мектептегі психологиялық климаттың жақсаруына ықпал етеді (Кеплер, 2019) [3].

Көшбасшылықты қолдаудың маңыздылығы педагогикалық көшбасшылық пен қызметкерлерді тарту арасындағы байланысты зерттейтін зерттеулерде де расталды. Р. б. Бернстің пікірінше, әкімшіліктің қолдауы мұғалімдер арасындағы сенім мен ынтымақтастық деңгейінің жоғарылауына әкеледі, бұл мектепте жағымды климат құрудың маңызды аспектісі (Burns, 2013).

Осылайша, қолданыстағы зерттеулер педагогикалық көшбасшылықтың мектептегі психологиялық климатқа айтарлықтай әсер ететіндігін растайды. Көшбасшылықтың әртүрлі стильдері мен көшбасшылардың эмоционалды интеллект деңгейі атмосфераны қалыптастырады, бұл өз кезегінде оқу процесіне қатысушылардың мотивациясы мен қанағаттануына әсер етеді. Осы байланысты ескере отырып, білім беру сапасын арттыру үшін педагогикалық көшбасшылық дағдыларын дамыту және білім беру мекемелерінде қолдау көрсететін және шабыттандыратын психологиялық климат құру үшін саналы түрде жұмыс істеу қажет екені анық.

Мектептегі психологиялық климатқа педагогикалық көшбасшылықтың әсерін зерттеу қолайлы білім беру ортасын құру үшін Тиімді көшбасшылықтың

маңыздылығын көрсетеді. Эмоционалды интеллект пен қарым-қатынас дағдыларының жоғары деңгейіне ие педагогикалық көшбасшылар ұжымдағы атмосфераны едәуір жақсарты алады, бұл өз кезегінде оқушылардың мотивациясы мен үлгеріміне әсер етеді.

Әдебиеттерді талдау ынтымақтастық пен қолдауға негізделген демократиялық көшбасшылық стилі білім беру процесіне қатысушылар арасында сенімді қарым-қатынас пен ашық қарым-қатынасты қалыптастыруға ықпал ететінін көрсетті. Бұл тәрбиешілер де, оқушылар да өздерін құнды және естіген сезінетін жағдайлар жасайды, бұл олардың қатысуы мен қанағаттануына оң әсер етеді [4]. Сонымен қатар, педагогикалық көшбасшылық қақтығыстар мен стрессті басқаруда шешуші рөл атқарады, бұл психологиялық климатқа да әсер етеді. Қақтығыстарды тиімді шешуге және әріптестерін қолдауға қабілетті көшбасшылар әркім өзін жайлы және қауіпсіз сезінетін атмосфера жасайды.

Жоғарыда айтылғандарға байланысты білім беру сапасын арттыру үшін күш-жігерді педагогикалық көшбасшылықты дамытуға және мектептерде жағымды психологиялық ахуал қалыптастыруға жұмылдыру қажет. Бұл білім беру нәтижелерін жақсартып қана қоймайды, сонымен қатар барлық қатысушылар өздерінің толық әлеуетіне қол жеткізе алатын тұтас және қолдау көрсететін білім беру мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді.

Осылайша, тиімді педагогикалық көшбасшылық қағидаттарын мектептерді басқару практикасына интеграциялау қазіргі қоғамның талаптарына жауап беретін табысты және үйлесімді білім беру процесінің кепілі болады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Фуллан, Дж. Х. Преобразование образования: как изменить школу. М., 2001.
2. Коттер, Дж. П. Ведущие изменения: 8 шагов к трансформации организации. М.: Альпина Паблишер, 1996. 320 с.
3. Лейтвуд, К. Руководство в школе: исследования и практика. М.: Издательство «Просвещение», 2000. 288 с.
4. Соловьёв, О. Б. Психологический климат в школе: влияние на профессиональное выгорание учителей. Вестник психологии образования, 2018. Т. 5, № 2. С. 42-50.

ОӘЖ 371

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ПРОЦЕСТЕРДІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ МЕН ШАРТТАРЫ

Орымбек Н.Е., Тукбаева Д.А., Манкара А.Е.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются технологии и условия реализации инновационных процессов в учебном процессе.

Summary: The article examines the technologies and conditions for the implementation of innovative processes in the educational process.

Ғылыми технологиялар мен инновациялар ғасырында педагогикалық инновацияларды енгізу тақырыбы ерекше өзекті болып табылады. Осыған байланысты қазіргі мектептің ең маңызды міндеттерінің бірі - кіші жастағы оқушыларды оқуға ынталандыру.

Заманауи білім беруде көптеген өзгерістер болып жатыр. Себебі, қазіргі кезде білім берудің оқушыға бағдарланған тәсіліне көшу және әрбір оқушының жеке тұлғасын дамыту ішкі құндылық болып табылады. Білім беру міндеттерінің бірі - білім беру үдерісіне әрбір қатысушының шығармашылық қабілеті мен даралығын көрсетуге мүмкіндік беретін мүмкіндіктерін ашу.

Білім беру мекемелері өз қызметіне инновациялық элементтерді бірте-бірте енгізе бастады, бірақ қайта құру тәжірибесі қарқынды даму қажеттілігімен және мұғалімдердің ұтқырлығының болмауымен байланысты күрделі қайшылыққа тап болды. Қазіргі қоғамда бастауыш сынып мұғалімі педагогикалық инновация ұғымдарын еркін шарлап қана қоймай, оларды өзінің кәсіби іс-әрекетінде қолдана білуі қажет [1].

Қазіргі уақытта білім беру саласында: педагогикалық іс-әрекеттің үнемі өзгеріп отыратын жағдайларына жеткілікті икемді түрде жауап бере алатын мұғалім қажет; педагогикалық салада туындайтын мәселелерді шешуде шығармашылық болуы; тұлғалық және кәсіби өсуге ұмтылуды дамыту, сонымен қатар өзінің педагогикалық тәжірибесіне тек теориясын ғана емес, сонымен бірге өзі зерттеп, жасайтын жаңалықтардың тәжірибесін енгізу. Сонымен, қазіргі әлемдегі педагогиканың даму векторын анықтайтын бастауыш сынып мұғалімі тұлғасының дәл осы қасиеттері.

Педагогикалық инновация – педагогикадағы инновация, білім беру саласына оның жеке бөліктерінің де, жалпы білім берудің де сапасын жақсартатын тұрақты элементтерді (инновацияларды) енгізетін өзгеріс.

Технология – шеберлік (өнер, қолөнер) туралы ілім.

Технология оқудың кепілді нәтижесін алуға бағытталған.

Педагогикалық тәжірибедегі технология – оқу үрдісін өзгерту, жетілдіру, жаңарту.

«Инновация» ұғымы латын тілінен аударғанда «жаңарту, жаңалық енгізу немесе өзгерту» дегенді білдіреді [2].

Педагогикалық процеске қатысты инновация оқу мен тәрбиенің мақсаттарына, мазмұнына, әдістері мен формаларына жаңалық енгізуді, мұғалім мен кіші оқушының бірлескен іс-әрекетін ұйымдастыруды білдіреді.

Мектепке инновацияларды енгізудің себептері

1. Жалпы мектептің оқу жүйесінің дағдарысы.
2. Сыртқы сын-қатерлер – әлеуметтік, саяси, экономикалық.
3. Жаңасына деген ішкі қажеттілік.
4. Дамудың салдары ретіндегі өзгеріс.

5. Жаңаны іздеу мектептің мәртебесін көтеретін құрылым ретінде ғана емес, сонымен қатар шығармашылықпен жұмыс істейтін, уақыт талабын, қоғамдағы өзгерістерді үнемі сезінетін әрбір бастауыш сынып мұғаліміне тән, т.б. қоғамдық тәртіпті сезінеді. Бастауыш сынып мұғалімдері жаңаны

қабылдауға іштей дайын, өйткені Балалардың негізгі білімдері бастауыш мектепте қалыптасатынын түсіну.

6. Кез келген өзгеріс – тұлғаның даму жолы. Ұстаздарымыз шәкірттерінен қалысқысы келмейді. Жастар жаңа технологияларды тез меңгеріп, оларды өмірінің ажырамас бөлігіне айналдырады. Бүгінгі күні ескі «дәптер» бойынша жұмыс істеу мүмкін емес, бұл «заманнан кейін» дегенді білдіреді [3].

Инновациялар әртүрлі көзқарастардан – технологиямен одақтасу аспектісінде, экономикалық және саяси дамуда, педагогикалық процестегі қайта құруларда және т.б.

Қалай болғанда да, жалпыны бөліп көрсетуге болады: инновация көбінесе жаңа және бірегей пайдалы, тиімді нәрсенің қосылуы ретінде түсініледі (мысалы, жаңа механизмдерді, әдістерді, әдістерді және т.б. енгізу).

Педагогикалық инновацияны қарастыра отырып, ғалымдар келесі сипаттамаларды ажыратады:

1. Тұрақты инновацияны енгізетін және оның фрагменттерінің және жалпы білім берудің жеке ерекшеліктерін жетілдіретін оқу үрдісіндегі мақсатты түзету. Мысалы, бастауыш мектепте КТЖ енгізу;

2. Оқу үрдісіне инновацияларды енгізу процесі (әдістер, тәсілдер, технологиялар, бағдарламалар және т.б.). Мысалы, мектептегі білім беруде дамыта оқыту технологияларын оқу іс-әрекетіне енгізу; азаматтық тәрбиенің оқу бағдарламаларын әзірлеу және пайдалану; интерактивті әдістерді қолдану және т.б.;

3. Мінсіз әдістер мен бағдарламаларды іздестіру, оларды оқу-тәрбие процесіне енгізу және шығармашылықпен қайта ойластыру. Мысалы, интерактивті оқыту әдістерімен нәтижелер мен жетістіктерді бағалау әдістемесі ерекше.

Педагогикадағы инновациялардың айқын қажеттілігіне қарамастан, соған қарамастан оларды оқу-тәрбие процесіне енгізуге кедергі келтіретін бірқатар себептер бар, бұл педагогиканың дамуына белгілі бір дәрежеде кедергі келтіретіні сөзсіз. Инновациялық процестерге нақты кедергілер бар. ЖӘНЕ. Андреев олардың келесілерін анықтайды:

- тәрбие жұмысын «ескірген» ережелер бойынша жүргізетін мұғалімдердің белгілі бір бөлігінің консерватизмі;

- инновацияларға дайын еместік («Бізде бәрі жақсы» қағидасы бойынша оқыту);

- педагогикалық инновацияларды, әсіресе жаңашыл мұғалімдерді қолдау және ынталандыру үшін қажетті әдістемелік базаның және қаржылық ресурстардың болмауы;

- белгілі бір оқу орнының қолайсыз әлеуметтік-психологиялық жағдайлары және т.б [4].

Бастауыш білім беруде соңғы жылдары орын алған өзгерістерді тек инновациялық бум деп атауға болады. Олар білім беруді ізгілендіру идеяларын жүзеге асырумен байланысты, ол қазіргі жағдайда білім, білік және дағдыларды қалыптастыруға ғана емес, сонымен қатар шығармашылық қызығушылықтарды

дамытуға бағытталған білім беру стратегиялары мен технологияларының көмегімен жүзеге асырылады. және әр баланың қабілеті, өз бетінше оқу әрекетін белсендіру. Әлеуметтанушылардың зерттеулері көрсеткендей, орыс мектептерінің басым көпшілігі (шамамен 90%) білім беру қызметінің жаңа тәсілдерін, құралдарын және формаларын іздеумен айналысады. Бастауыш білім беру саласындағы инновацияларды дамытудың келесі негізгі бағыттарын бөліп көрсетуге болады:

- жаңа оқу орындарын (гимназиялар, лицейлер, жекеменшік мектептер, эксперименттік сыныптар және т.б.), теңестіру сыныптарын және т.б. құру арқылы білім беруді даралау және саралау;

- эстетикалық цикл объектілеріне көңіл бөлу, мәдени әртүрлілікке бағдарлау;

- экологиялық мәдениетті көтеру, оның ішінде баланың табиғатта және табиғатты қорғау іс-әрекетінде;

- білім берудің жаңа мазмұнын әзірлеу және сынақтан өткізу, жаңа пәндерді енгізу (тарихи білім, шет тілі, жаратылыстану, этика, дін және т.б.);

- қолданыстағыларды жетілдіру және балама бағдарламаларды, оқулықтар, оқу құралдары мен әзірлемелерін жасау және т.б.;

- оқыту мен тәрбиелеудің жаңа әдістерін, технологияларын, жүйелерін әзірлеу және сынақтан өткізу; инновациялық білім беру технологияларын енгізу бойынша жаңа ұйымдық құрылымдарды құру (жекеменшік мектептер, эксперименттік алаңдар және сыныптар);

- әртүрлі интеграцияланған курстарды әзірлеу;

- оқу процесін компьютерлендіру;

- бастауыш мектепте білім беруді радикалдандыру әрекеті (мысалы, мәдениеттер диалогы мектебі) т.б.

Жаңашылдықтардың алуан түрлілігімен бұл процесс мұғалімдердің осы іс-әрекетке дайындығының әлсіздігін көрсетті. Сондықтан қазіргі заманғы педагогикалық техника мен технологияларды, зерттеу әдістерін, жаңашылдықты меңгерген болашақ бастауыш сынып мұғалімін, сайып келгенде, сапалы жаңа педагогикалық ой-өрісі қалыптасқан мұғалім дайындау қажеттілігі туындап отыр.

Инновациялық қызметті жүзеге асырудың бір бағыты – оқушыларды бастауыш мектепте оқытуды дамытудың жаңа, баламалы жүйелерімен және технологияларымен таныстыру (Л.В.Занкова, В.В. Давыдова, т.б.)

Тәжірибе көрсеткендей, дамыта оқыту жүйесін дамыту келесі жағдайларда тиімдірек жүзеге асырылатын шарттар:

- әрбір жүйе фрагментті түрде емес, оның барлық құрамдас бөліктерін (мақсаттары, мазмұны, әдістері, формалары мен құралдары) ескере отырып зерттеледі; бұл принцип әдістемелік жүйені меңгерудің толықтық принципі деп аталады;

- кіші жастағы оқушыларды оқытудың әрбір жаңа әдістемелік жүйесін әзірлеу жеке түрде емес, дәстүрлі және бұрын зерттелген жүйелермен

(жүйелердің өзара байланысы және салыстыру принципі) салыстыру арқылы жүзеге асырылады;

- әрбір әдістемелік жүйені меңгеру барысында студенттер осы жүйенің ерекшеліктерін ескере отырып, сабақтарды жобалау дағдыларын меңгереді және мұндай сабақтарды өткізуде біршама тәжірибе жинақтайды (әдістемелік жүйені тәжірибелік өңдеу принципі).

Педагогика саласындағы шынайы жаңалықтар сирек кездеседі; әдетте, бұл бұрын басқа жағдайларда, оқыту әдістерін басқаша түсіндіруде қолданылған көптен ұмытылған педагогикалық шындықтарды педагогикалық, элеуметтік, мәдени жетістіктердің жаңа айналымына қарастыру. Оларды жаңа білім беру, мәдени және элеуметтік жағдайда қарастыру жаңа педагогикалық технологиялар туралы айтуға негіз береді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Педагогика: оқу құралы / Н.С. Әлқожаева. – Өңд., толықт.2-басылым. – Алматы: Қазақ университеті, 2015. – 220 б.
2. Андреев В.И. Педагогика: Учебный курс для творческого саморазвития / В.И. Андреев. – Казань, 2012 – 527с.
3. Загвязинский, В.И. Инновационные процессы в образовании и педагогическая наука / В.И. Загвязинский // Инновационные процессы в образовании. – 2012. – № 5. – С. 3-9.
4. Крюкова, Е.М. Теоретические аспекты изучения психологической готовности педагогов к инновационной деятельности / Е.М. Крюкова // Педагогическое образование в России. – 2015. – №2. – С. 44-48.

ОӘЖ 373.3

БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Орынбай Б. С., Мырзабек Ш. Д., Бахытқызы Е.
«Мирас» университеті, Қазақстан, Шымкент

Резюме: В статье раскрываются особенности организации и основные направления поддержания здоровья в образовательном пространстве, а также рассматриваются различные условия, в которых поддерживается психологическое здоровье. В нем описывается необходимость разработки концепции использования здоровьесберегающих технологий, создания специальных условий для комфортного решения этого вопроса.

Summary: The article reveals the features of the organization and the main directions of maintaining health in the educational space, and also examines the different conditions in which psychological health is maintained. It describes the need to develop a concept for the use of health-saving technologies, the creation of special conditions for a comfortable solution to this issue.

Қазіргі өмір ырғағы, қоғамның элеуметтік-мәдени және элеуметтік-экономикалық жағдайының ерекшеліктері және басқа да көптеген факторлар халықтың денсаулығын жүйелі түрде сақтау мен нығайтудың сапалы тұрақты әдетін қалыптастыру қажеттілігінің өзектілігін төмендетеді. физикалық және психикалық. Сондықтан жас ұрпақтың да, ересек тұрғындардың да денсаулығының жыл сайын нашарлау үрдісі байқалады (Вайнер, 2004).

Адам денсаулығының жай-күйі мен сақталуы мәселесі көп өлшемді мәселе болып табылады және оның шешімі жаратылыстану (биология, гигиена, биохимия, медицина және т.б.) сияқты көптеген ғылымдарды зерттеудің тоғысында жатыр.) және әлеуметтік-гуманитарлық (оның ішінде философия, психология және т.б.)

Қазіргі жағдайдағы Заманауи педагогикалық технологиялар жоспарланған білім беру нәтижелеріне қол жеткізу құралы ретінде ғана емес, сонымен қатар білім беру процесіне қатысушылардың денсаулығын сақтау құралы ретінде қарастырылады. Осыған байланысты білім беру сапасын қамтамасыз ету ғылымы мен практикасында "денсаулық сақтайтын білім беру технологиялары" арнайы термині енгізілді.

"Денсаулық сақтау" сапасы осы технологияны жүзеге асыру кезінде білім беру кеңістігі субъектілерінің денсаулығының жеке көріністерін немесе тұтас құбылысын сақтау міндеті қаншалықты сапалы шешілетінін анықтайтын кез-келген білім беру технологиясының сипаттамасына сілтеме жасай алады. Шын мәнінде, бұл мұғалімдер мен білім алушылардың денсаулығын нығайту, қолдау басым міндеттер мен мақсаттардың бірі болып табылатын технологиялар деп айтуға болады. Нәтижесінде денсаулық сақтайтын білім беру технологияларын іске асыру стратегиясы білім беру процесін ұйымдастырудың бір түрі ретінде жүзеге асырылады, ал оқыту, тәрбиелеу және дамыту процестерінің оңтайлылығы, тиімділігі мен сапасы денсаулық жағдайын барынша қолдаумен жүзеге асырылады. Психологиялық-педагогикалық көзқарас тұрғысынан Денсаулық сақтау адамның денсаулығына деген жауапкершілік сезімін жұмылдыру, оған, басқалардың денсаулығына қамқорлық жасаудың тұрақты қажеттілігін өзектендіру ретінде талданады. Өз кезегінде, білім алушыларда тәрбие процесі шеңберінде өз денсаулығы үшін жауапкершілікті қалыптастыру білім беру ұйымының негізгі міндеттерінің бірі болып табылады [1].

Н.К.Смирновтың анықтамасы бойынша денсаулық сақтау білім беру технологиялары бағдарламалар, әдістер, әдістер мен әдістерді қамтитын психологиялық-педагогикалық технологиялар болып табылады. салауатты өмір салтына, жалпы денсаулыққа және өзін-өзі жүзеге асыруға қатысты идеялармен, мотивациямен, құндылықтармен байланысты денсаулық мәдениетін, жеке қасиеттерін тәрбиелеуге бағытталған құралдар. В. Д. Сонкиннің пікірінше, Денсаулық сақтау технологиясын сипаттау кезінде қажет нақтылау:

- стрессті азайтуды, талаптар мен нормативтердің объективтілігі мен барабарлығын, оқыту мен тәрбиелеудің қолданылатын әдістемелері мен әдістерінің барабарлығын қамтитын оқыту шарттары,

- жеке ерекшеліктерін, жас және гендерлік сипаттамаларын, гигиеналық талаптарын ескеретін оқу процесін ұйымдастырудағы ұтымдылық сипаты,

- қозғалыс режимі мен қозғалыс белсенділігін ұйымдастырудың жеткіліктілігі мен ұтымдылығы,

- оқу жүктемесінің білім алушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкестік дәрежесі және т. б.

О. В. Петров денсаулық сақтаудың білім беру технологиясы термині білім беру процесінің барлық қатысушыларының рухани, эмоционалды, тұлғалық, интеллектуалдық, физикалық денсаулығы аспектілерінде денсаулықты сақтау, нығайту, дамыту, қолдау үшін мүмкін болатын ең жоғары жағдайларды анықтайтын жүйені қамтиды.

Тиісінше, бұл жүйеде мыналарды ажыратуға болады:

1. Дәрігерлердің деректері негізінде білім беру процесінің барлық субъектілерінің денсаулық жағдайының мониторингі, жағдайды кейіннен түзетуді шеше отырып, өзін-өзі бақылау.

2. Білім беру стратегиясын оңтайландыру мақсатында білім беру процесі субъектілерінің дамуының жеке және жас ерекшеліктерінің сипаттамаларын есепке алу (есте сақтау, өнімділік, ойлау, белсенділік және т.б. сипаттамаларының негізінде).

3. Ұйымда сапалы эмоционалды-психологиялық климатты қабылдау, оң көзқарас және т. б. тұрғысынан құру.

4. Денсаулық сақтау мен өнімділік ресурстарын пайдалану мен арттыруға өзекті болып табылатын денсаулық сақтау көріністерінің сапалы әртүрлілігін пайдалану [2].

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде білім берудегі денсаулық сақтау технологияларының мынадай түрлері ұсынылған: медициналық-гигиеналық, емдеу-сауықтыру, дене шынықтыру-сауықтыру; тіршілік әрекетінің қауіпсіздігін қамтамасыз ететін; оқу-тәрбие процесін оңтайландырумен байланысты және білім беру процесінің барлық субъектілерінің психофизикалық, жеке, нейропсихологиялық мүмкіндіктерін ескеретін педагогикалық; денсаулыққа және денсаулыққа құндылық қатынасының мазмұнын айқындайтын оқу-тәрбие технологиялары салауатты өмір салты; психологиялық-педагогикалық-психологиялық қолайлы және қолайлы микроклимат құруға бағытталған; жеке даму; әлеуметтік бейімдеу және т. б.

Бақылаулар көрсеткендей, білім беру процесінде денсаулық сақтау технологияларын қолдану білім беру процесінің субъектілеріне білім беру және әлеуметтік кеңістікте сәтті бейімделуге, олардың шығармашылық қабілеттерін ашуға мүмкіндік береді. Білім беру технологиялары тұтастай алғанда жүйенің және оның жекелеген субъектілерінің оң өзгерістеріне әкеп соқтырған кезде денсаулықты сақтайтыны анықталды; физикалық, психикалық, әлеуметтік және рухани денсаулықты нығайтуды күш салу нүктесі ретінде пайдаланады; жеке мүмкіндіктерді байытудың жалпы мақсатын қояды және теориялық және практикалық білім беру ресурстарының жиынтығының арқасында тұлғаның оң әлеуметтік-психологиялық өзгерістері; ынтымақтастыққа бағытталған; өзара байланысты үш негізгі қызмет саласын қамтиды: педагогикалық, психологиялық, физиологиялық [3].

Денсаулық-мәдениеттің белгісі. Бұл дені сау адамға өмірдің барлық салаларында өзін-өзі тануға айтарлықтай мүмкіндік береді. Сондықтан білім беру субъектілерінде денсаулық сақтау технологияларын қалыптастыру

ТОЛЫҚҚАНДЫ, МАҚСАТТЫ, ЖАН-ЖАҚТЫ ТҰЛҒАНЫ, ҚЫЗМЕТ СУБЪЕКТІСІН ДАМЫТУМЕН ТЫҒЫЗ БАЙЛАНЫСТЫ.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Айзман Р.И. Здоровьесберегающие технологии в образовании: учебное пособие. М: Юрайт, 2018.
2. Цибульникова В. Е., Леванова Е. А. педагогикалық технологиялар. Жалпы білім берудегі денсаулық сақтау технологиялары: оқу құралы. М.: МГПУ, 2017.
3. Савченко В. А., Баженова О. А. Здоровьесберегающие технологии в образовании //ЗАКОНОМЕРНОСТИ И ТЕНДЕНЦИИ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА. – 2020. – С. 205.

ОӘЖ 37.01

**БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУҒА ДЕГЕН ЫНТАСЫН
АРТТЫРУ ҮШІН АНИМАЦИЯЛАР МЕН БЕЙНЕ ОЙЫНДАРДЫ ПАЙДАЛАНУ**

Орынбасар А.Н., Тәжімурат Ш.Т., Құрманбай Ж.Ғ.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается использование анимации и видеоигр как эффективных инструментов для повышения мотивации учащихся начальной школы к обучению. В условиях быстрого развития технологий традиционные методы обучения становятся недостаточно эффективными для вовлечения детей. Анимация помогает визуализировать сложные концепции, а видеоигры предлагают интерактивный и увлекательный подход к изучению предметов. Исследования показывают, что эти инструменты способствуют улучшению понимания материала, формированию положительного эмоционального фона и развитию критического мышления. Однако также поднимаются вопросы о необходимых подготовительных мероприятиях для педагогов и выборе подходящего контента. В статье анализируются теоретические основы, примеры успешного применения, а также возможные проблемы, что делает ее актуальной для педагогов и исследователей в области образования.

Summary: The article discusses the use of animation and video games as effective tools to increase the motivation of elementary school students to learn. With the rapid development of technology, traditional teaching methods are becoming insufficiently effective for involving children. Animation helps to visualize complex concepts, and video games offer an interactive and engaging approach to learning subjects. Research shows that these tools contribute to improving the understanding of the material, the formation of a positive emotional background and the development of critical thinking. However, questions are also being raised about the necessary preparatory activities for teachers and the selection of appropriate content. The article analyzes the theoretical foundations, examples of successful application, as well as possible problems, which makes it relevant for educators and researchers in the field of education.

Қазіргі білім беру студенттердің мотивациясына байланысты көптеген қиындықтарға тап болады. Ақпараттық шамадан тыс жүктеме және технологияның балаларға үнемі әсер етуі жағдайында қызықты және тиімді оқу процесін құрудың маңыздылығы ерекше өзекті болады. Бастауыш сынып оқушыларының әртүрлілік пен белсенділікке деген қажеттілігі жоғары, бұл дәстүрлі оқыту әдістерін тиімсіз етеді. Бұл тұрғыда анимация мен бейне

ойындар балалардың назарын аударып қана қоймай, олардың оқуға деген ынтасын айтарлықтай арттыратын қуатты құралдар болып табылады.

Анимация мен бейне ойындар визуалды қабылдау мен шығармашылық ойлауды дамытады. Бұл медиа формалар оқушылардың оқу материалымен өзара әрекеттесуі үшін бірегей мүмкіндіктер жасайды. Мысалы, анимация дерексіз ұғымдарды қол жетімді және көрнекі түрде ұсына алады, ал бейне ойындар балаларға ойын және эксперимент арқылы пәндерді үйренуге мүмкіндік беретін интерактивті тәжірибені ұсынады. Осылайша, оқытудың осы екі түрі де оқу процесін білімді терең игеруге ықпал ететін қызықты приключенияға айналдыра алады.

Анимация білім беру құралы ретінде әртүрлі салаларда белсенді қолданылады. Анимациялық технологияны қолдана отырып жасалған білім беру бейнелері күрделі тақырыптарды қарапайым және түсінікті тілде түсіндіруге көмектеседі. Олар балалардың назарын аудара алады, олардың қызығушылығын сақтай алады және тұрақты білімді қалыптастыруға ықпал етеді. Мысалы, математика немесе Жаратылыстану ғылымдары сияқты пәндер бойынша анимациялық фильмдер оқушыларға материалды жақсы түсінуге мүмкіндік беретін принциптерді іс-әрекетте көрсете алады. Анимация теорияны суреттеп қана қоймайды, сонымен қатар оқу процесінде маңызды рөл атқаратын тақырыппен эмоционалды байланыс жасайды.

Бейне ойындар өз кезегінде оқу процесіне белсенді қатысуға мүмкіндік береді. Олар балалар тапсырмаларды шеше алатын, мақсаттарға жететін және жедел кері байланыс алатын платформаларға айналады. Жетістіктерге, марапаттарға және қиындық деңгейіне негізделген ойын механикасы оқушылардың қызығушылығын сақтауға көмектеседі. Сонымен қатар, бейне ойындарды әртүрлі білім деңгейлеріне бейімдеуге болады, бұл оларды әртүрлі білім беру қажеттіліктері бар студенттерге қолайлы етеді. Зерттеулер көрсеткендей, ойындар сыни ойлауды, проблемалық тәсілді және ынтымақтастық дағдыларын дамыта алады.

Білім беру бейне ойындары сонымен қатар қауіпсіз және қызықты оқу ортасын құруға ықпал етеді. Балалар теріс салдардан қорықпай тәжірибе жасай алады, қателіктер жібере алады және шешім таба алады. Бұл атмосфера оларға өзіне деген сенімділік пен оқуға деген ұмтылысты дамытуға мүмкіндік береді. Бейне ойындар әлеуметтік дағдыларды қалыптастыруға көмектесетінін ескеру маңызды, өйткені көптеген ойындар басқа ойыншылармен өзара әрекеттесуді және ынтымақтастықты қажет етеді.

Айқын артықшылықтарға қарамастан, оқытуда анимация мен бейне ойындарды пайдалану қиындықсыз болмайды. Бұл құралдарды оқу процесіне Мұқият біріктіру қажет, бұл мұғалімдерден жаңа тәсілдер мен дағдыларды талап етеді. Сонымен қатар, мазмұнды таңдау кезінде балалардың жас және психологиялық ерекшеліктерін ескеру маңызды. Кейбір ойындар аландатуы немесе жағымсыз эмоциялар тудыруы мүмкін, бұл оларды қолдануға сыни көзқарастың қажеттілігін көрсетеді.

Осы мақала аясында бастауыш сынып оқушыларының мотивациясын арттыру құралы ретінде анимация мен бейне ойындарды қолдануға талдау жасалады. Оқытудағы мотивацияның теориялық негіздері, сондай-ақ білім беру мекемелерінде осы әдістерді сәтті қолданудың практикалық мысалдары қарастырылады. Зерттеу тек жағымды жақтарын ғана емес, сонымен қатар мұғалімдер мен студенттердің басынан өткеруі мүмкін қиындықтарды анықтауға бағытталған.

Осылайша, анимация мен бейне ойындар оқу тәсілін өзгертуге және оны интерактивті және қызықты етуге қабілетті перспективалы құралдар болып табылады. Технологиялардың қарқынды дамуы мен білім беру парадигмаларының өзгеруі жағдайында олардың әлеуетін ескеру және оқушылардың ынтасы мен белсенділігін арттыруға бағытталған инновациялық әдістерді қолдану маңызды. Әрі қарай зерттеу анимация мен бейне ойындарды оқу процесіне сәтті біріктірудің нақты мысалдарын, сондай-ақ олардың балалардың оқу жетістіктері мен мотивациясына әсерін қарастырады.

Білім беруде анимация мен бейне ойындарды пайдалану тақырыбындағы әдебиеттерді талдау бұл құралдар оқушылардың, әсіресе бастауыш мектепте мотивациясын айтарлықтай арттыра алатынын көрсетеді. Осы саладағы әртүрлі тәсілдер мен зерттеулер бірнеше негізгі бағыттарды бөліп көрсетуге мүмкіндік береді.

Джеймс Ги (Джеймс Ги) және Ричард Майер (Ричард Майер) сияқты психологтар мен тәрбиешілердің еңбектеріне сүйене отырып, анимация мен бейне ойындардың оқу процесіне қалай әсер ететінін түсіндіретін бірнеше теорияларды бөліп көрсетуге болады. Бі бейне ойындар тек ақпарат арқылы ғана емес, сонымен қатар сыни ойлау мен проблемаларды шешу дағдыларын қалыптастыруға ықпал ететін ойыншыны процеске белсенді тарту арқылы да үйретілетінін атап көрсетеді. Ол ойындар күрделі ұғымдарды түсінуге үлгі бола алады дейді [1].

Ричард Майер өзінің мультимедиялық оқыту зерттеулерінде мәтіндік және визуалды ақпараттың үйлесуі есте сақтау мен түсінуді айтарлықтай жақсарты алатынын айтады. Анимация материалды игеруге көмектеседі, өйткені ол дерексіз идеяларды визуализациялайды, бұл оқытуды қол жетімді және интерактивті етеді [2].

Көптеген зерттеулер анимация мен бейне ойындарды пайдалану оқушылардың мотивациясын арттыруға көмектесетінін растайды. Келли мен Браунның (Kelly & Brown, 2015) жұмысы эксперименттің нәтижелерін сипаттайды, онда бейне ойындарды қолданатын студенттер дәстүрлі әдістермен оқығандармен салыстырғанда белсенділік пен қызығушылықтың жоғары деңгейлерін көрсетті. Зерттеу көрсеткендей, жетістік пен сыйақы жүйесі сияқты ойын механикасы оқушыларды материалмен қайта әрекеттесуге итермелейді [3].

Сонымен қатар, Бенджамин мен Фараның (Benjamin & Farah, 2018) жұмысы анимация мен бейне ойындардың жағымды эмоционалды фон құруға көмектесетінін атап көрсетеді, бұл өз кезегінде оқуға деген құштарлықты

арттырады. Зерттеу көрсеткендей, анимация элементтері бар сабақтарға қатысатын студенттер аз күйзеліске ұшырады және оқу процесіне оң көзқараспен қарады [4].

Білім беру тәжірибесінде анимация мен бейне ойындарды сәтті қолданудың көптеген мысалдары бар. Мысалы, хан мен Лидің жұмысы (Han & Lee, 2020) математика сабақтарында анимациялық бейнелерді қолдануды сипаттайды. Авторлар мұндай бейнелер оқушыларға бөлшектер мен геометриялық фигуралар сияқты күрделі ұғымдарды жақсырақ түсінуге көмектескенін және олардың тақырыпқа деген қызығушылығын айтарлықтай арттырғанын атап өтті [5].

Бейне ойындар оқытуда да белсенді қолданылады. Зерттеуде Стефан мен Ким (Stefan & Kim, 2021) студенттерге модельдер құруға және әртүрлі ғылыми тұжырымдамаларды зерттеуге мүмкіндік беретін "Minecraft: Education Edition" ойынын қарастырады. Осы платформаны пайдаланған студенттер физика мен биологияға қатысты тақырыптарды тереңірек түсінетіндіктерін көрсетті.

Артықшылықтарға қарамастан, зерттеулер сонымен қатар оқу процесінде анимация мен бейне ойындарды қолданумен байланысты белгілі бір мәселелер мен шектеулерді анықтайды. Паттерсон мен Дженкинстің (Patterson & Jenkins, 2019) жұмысы барлық ойындар білім беру мақсаттарына сәйкес келмейтінін және олардың кейбіреулері балаларды оқу процесінен алшақтатуы мүмкін екенін атап көрсетеді. Сондай-ақ, мұғалімдерді осы құралдарды қолдануға дайындау қажеттілігіне назар аударылады, өйткені барлық тәрбиешілер бейне ойындар мен анимацияларды оқу процесіне біріктіру үшін жеткілікті білім мен дағдыларға ие емес.

Әдебиеттерді талдау анимация мен бейне ойындардың бастауыш сынып оқушыларының мотивациясын арттыруға айтарлықтай әлеуеті бар екенін көрсетеді. Бұл құралдар оқытуды интерактивті және қызықты етуге көмектеседі, білімді жақсы меңгеруге ықпал етеді және оқуға деген оң көзқарасты қалыптастырады. Дегенмен, оларды пайдалануға байланысты ықтимал шектеулерді ескеру маңызды. Оқу процесіне анимация мен бейне ойындарды сәтті біріктіру үшін оқушылардың қажеттіліктерін ескеріп, мұғалімдердің тиісті дайындығын қамтамасыз ету қажет.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Ги, Дж. П. Что видеоигры могут научить нас о обучении и грамотности / Дж. П. Ги. — М.: Вильямс, 2006. — 320 с.
2. Майер, Р. Е. Мультимедийное обучение / Р. Е. Майер. — М.: Издательство ВЛАДОС, 2009. — 368 с.
3. Келли, А., Браун, Дж. Использование видеоигр в обучении: результаты исследований / А. Келли, Дж. Браун // Образование и технологии. — 2015. — Т. 12, № 3. — С. 45–52.
4. Бенджамин, Т., Фара, С. Влияние анимации на мотивацию учащихся / Т. Бенджамин, С. Фара // Педагогическая психология. — 2018. — Т. 15, № 2. — С. 77–84.
5. Хан, Ч., Ли, К. Применение анимации в обучении математике / Ч. Хан, К. Ли // Научные исследования в образовании. — 2020. — Т. 9, № 1. — С. 23–30.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ ЖЕТІСТІКТЕРІН БАҒАЛАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Орынбек Ж.Б., Кулиева А. Ш., Оспанова М. А.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассмотрены особенности контроля и оценивание в современном начальном образовании, определены эффективные формы и методы оценивание. Оценка знаний и навыков учащихся является важной частью учебно-воспитательного процесса, и от этого во многом зависит успешность обучения.

Summary: The article examines the features of control and assessment in modern primary education, identifies effective forms and methods of assessment. Assessment of students' knowledge and skills is an important part of the educational process, and the success of learning largely depends on it.

Бағалау мәселесі педагогикалық теорияда да, педагогикалық тәжірибеде де маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Бүгінгі таңда қолданыстағы бағалау жүйесі білім берудің білім парадигмасы аясында қалыптасты, сондықтан ол құзыреттілік көзқарастың заманауи талаптарына толық сәйкес келмейтін, оларды меңгеру үдерісін емес, білімді меңгеру нәтижесін көрсетеді.

Бағалаудағы негізгі мәселе мектеп бағасының субъективтілігі болып қала береді. Белгіні таңдаудың нақты критерийлерінің жоқтығы және төмен немесе жоғары балл алу себептері туралы конструктивті ақпараттың жоқтығы, сондай-ақ бес балдық шкала арқылы нәтижелерді саралаудың қиындығы барлығын шұғыл шешуді қажет етеді.

Оқушылардың жетістіктерін бағалау мәселелерін оқытудың бастапқы кезеңінде тұрған негізгі білім беру бағдарламаларының жоспарының критериалды бағалауын қалыптастыру арқылы шешуге болады.

Мұғалім іс-әрекетінде де, бастауыш сынып оқушыларының оқу іс-әрекетінде де бақылау мен бағалау міндетті және қажетті құрамдас бөліктер болып табылады. Педагогикалық бақылау – мұғалім мен оқушы арасындағы тікелей және кері байланысты орнату құралы болып табылатын оқу нәтижелерін тексеру және оқушыларды тәрбиелеу жүйесі. Оқу іс-әрекетінің мониторингі ең жоғары нәтижеге қол жеткізу үшін оны дер кезінде түзету үшін жүзеге асырылады. Тұрақты бақылау оқу процесінің белгіленген жалпы және көптеген нақты мақсаттардан белгілі бір ауытқуларына дер кезінде жауап беруге мүмкіндік береді. Сонымен, бақылаудың негізгі мақсаты оқу қызметін реттеу (түзету) болып табылады. Педагогикалық бақылау оқушылардың оқу бағдарламасын меңгеру сапасын бағалау арқылы оқу процесінің үдерістері мен нәтижелерін тексеруді қамтиды [1].

Бақылаудың дәстүрлі түрлеріне: алдын ала, ағымдағы, мерзімді, қорытынды бақылау жатады. Басқарудың әрбір түрін толығырақ қарастырайық.

Алдын ала бақылау: оқушылардың оқуының бастапқы деңгейін анықтау үшін қолданылады. Алынған нәтижелерге сүйене отырып, оқу процесі осы нақты оқушының ерекшеліктеріне бейімделеді. Бастауыш сынып мұғалімі үшін

оқу процесін ұтымды ұйымдастыру үшін әрбір жеке оқушының танымдық мүмкіндіктерінің бастапқы сәйкестігін орнату өте маңызды. Мұғалім үшін қиындығы бірінші сыныпқа баратындардың дайындық деңгейі айтарлықтай ерекшеленеді. Демек, жақсы дайындалған балаларды кейде жасанды түрде «баяулатуға» тура келеді, бірақ қалғандарымен бірге оқушыларды қажетті деңгейге жеткізу үшін жұмыс жасау. Алдын ала бақылау да пәннің жеке тақырыптарын оқу алдында, оқу жылының немесе тоқсанның басында жүргізіледі. Бұл жағдайда оның мақсаты – оқушылардың пән бойынша жалпы дайындық деңгейімен танысу [2].

Бақылаудың келесі түрі ағымдағы бақылау: әр сабақта жүргізіледі; әдістері мен формалары бойынша әр түрлі болды. Ағымдағы бақылау оқушылардың оқу іс-әрекетін, оқу материалын меңгеруін, үй тапсырмасын орындауын, оқу дағдыларын қалыптастыруын бақылаудан тұрады. Бұл бақылау оқытудағы кері байланыс қызметін де, күшейту және ынталандыру қызметін де атқарады. Ағымдағы бақылау нәтижелері бойынша мұғалім оқушының оқу іс-әрекетіне ауызша баға беріп, баға қояды. Бұл жағдайда бағалаудың оқушының оқу жұмысына ықтимал ықпалын ескеру қажет: егер мұғалім баға қалаған әсерге ие болмайды деп шешсе, онда ол оны бермеуі мүмкін, бірақ құндылық пікірімен шектелуі мүмкін.

Бақылаудың тағы бір түрі мерзімдік немесе тақырыптық бағылау болып табылады: ол әдетте маңызды тақырыптар мен үлкен бөлімдерді оқығаннан кейін, сонымен қатар оқу тоқсанының соңында жүргізіледі. Оның мақсаты – оқушылардың белгілі бір білім жүйесін қаншалықты табысты меңгергенін, олардың жалпы меңгеру деңгейін және оның оқу бағдарламасының талаптарына сәйкестігін анықтау. Мұндай тестілеу кезінде оқушылар логикалық ойлауға, материалды жалпылауға, синтездеуге, талдауға, негізгі нәрсені бөліп көрсетуге үйренеді. Бақылаудың бұл түрінің ерекшелігі оқушыға дайындалуға қосымша уақыт беріліп, материалды қайта қабылдауға және алған қанағаттанбаған бағаны түзетуге мүмкіндік беріледі. Қорытынды бағаны қою кезінде мұғалім орташа баллға көңіл бөлмейді, тек өткен тақырып бойынша қорытынды бағаларды ғана есепке ала алады, бұл алдыңғы төменгі бағаларды «жойып», бақылауды объективті етеді. Баланың өз білімінің жоғары бағасын алуға мүмкіндігі бар. Білімді нақтылау және тереңдету оқушының оқуға деген қызығушылығын көрсететін ынталы әрекетіне айналады. Мерзімді бақылау нысандарына: жазбаша жұмыс, диктант, баяндау, тест және т.б. [3].

Соңғы түрі – қорытынды бақылау: оқу жылының соңында өткізіледі және оның мақсаты оқуды жалғастыруға қажетті дайындық деңгейін белгілеу болып табылады. Қорытынды бақылау нысандары: бақылау жұмыстары, эсселер, емтихандар. Оның нәтижелері бойынша берілген пән бойынша оқудың жетістігі және оқушылардың одан әрі оқуға дайындығы анықталады.

Бақылау мұғалімге бақылау іс-әрекетін сауатты, аз уақыт пен күш жұмсай отырып жоспарлауға және жүзеге асыруға және қажетті нәтижеге жетуге көмектесетін белгілі бір функцияларды орындайды.

Бұл функцияларға: диагностикалық, тестілеу, оқыту, дамыту, тәрбиелеу, ұйымдастыру, бақылау және түзету, тәрбиелеу, есепке алу жатады. Осы функциялардың әрқайсысын қарастырайық.

Тәрбиелік функциялар – оқушының еңбектегі жетістіктерін көрсету, оқуға жауапкершілікпен қарауға баулу, еңбекке баулу және жүйелі жұмыс істеу және оқу тапсырмаларының барлық түрлерін орындау қажеттілігін түсіну. Бастауыш сынып оқушысында жүйелі оқу-тәрбие жұмысының дағдысы қалыптаспаған кезде бұл функцияның маңызы ерекше.

Оқыту қызметі – бақылау барысында білімді тереңдету, қайталау, бекіту, жалпылау және жүйелеу; оқу материалын түсінудегі бұрмалауларды анықтау; оқушылардың ақыл-ой әрекетін белсендіру [4].

Сұрақты немесе тапсырманы түсіну және себеп-салдар не екенін анықтау қабілеті қажет болғанда логикалық ойлауды дамытатын функция; салыстыру, салыстыру, жалпылау және қорытынды жасау қабілеттерін дамытады; дамытушылық деп аталатын графикалық, практикалық және эксперименттік тапсырмаларды шешуде дағдылар мен дағдыларды дамытады.

Диагностикалық функция қызығушылық құбылысын анықтауға, оны бағалауға және бақылау нәтижелері бойынша басқарушылық шешім қабылдауға бағытталған бақылаудың мәнінен шығады. Диагностикалық функция – мұғалім оқушылардың білімі мен дағдысының деңгейін бақылап қана қоймай, кейіннен оларды жою мақсатында анықталған олқылықтардың себептерін анықтай алады [5].

Тексеру функциясы жекелеген оқушылардың оқу іс-әрекетінің нәтижелері мен бағасын, бүкіл оқу орнының тәрбие жұмысының жай-күйін баяндайды.

Есептік функция оқу нәтижелерін жүйелі түрде есепке алуда көрінеді, бұл мұғалімге әрбір оқушының үлгерімін, оның жетістіктері мен оқу-тәрбие жұмысындағы олқылықтарын бағалауға мүмкіндік береді.

Оқушылардың білімі мен дағдыларын бағалау оқу-тәрбие процесінің маңызды бөлігі болып табылады және оқудың табыстылығы көбіне соған байланысты. Әдістемелік әдебиеттерде бағалау – мұғалім мен оқушы арасындағы «кері байланыс» деп аталатын, мұғалімнің пәнді оқытудың тиімділігі туралы ақпарат алатын оқу-тәрбие процесінің кезеңі деп жалпы қабылданған. Осыған сәйкес оқушылардың білімі мен дағдыларын бағалаудың келесі мақсаттары айқындалады:

- оқушылардың білімдері мен дағдыларын диагностикалау және түзету;
- оқу процесінің жеке кезеңінің тиімділігін есепке алу;
- әр түрлі деңгейдегі оқудың соңғы нәтижелерін анықтау.

Бағалау мүмкіндігінше әртүрлі және өзгермелі болуы мүмкін. Бағалаудың негізгі міндеті (және бұл оның бағадан басты айырмашылығы) оқушылардың жеке күш-жігерінің сипатын анықтау, жеке сабақтардың тереңдігі мен көлемін белгілеу, оқушының мотивациялық-қажеттілік саласын түзетуге ықпал ету, өзін оқушының белгілі бір стандартымен, басқа оқушылардың жетістіктерімен және біраз уақыт бұрын өзін салыстыру [6].

Бағалау жүйесінің ерекшеліктері:

- білім беру нәтижелерін бағалаудың кешенді тәсілі (бастауыш жалпы білім берудің пәндік, метапәндік және тұлғалық нәтижелерін бағалау);
- негізгі білім беру бағдарламаларын меңгерудің жоспарланған нәтижелерін бағалаудың мазмұндық және критериалды негізі ретінде пайдалану;
- оқу-тәжірибелік және оқу-танымдық тапсырмаларды орындау қабілетінде көрінетін жүйелік-белсенділік тәсілі негізінде жеке оқу пәндерінің мазмұнын меңгеру табыстылығын бағалау;
- оқушылардың оқу жетістіктерінің динамикасын бағалау;
- білім сапасын қамтамасыз ету механизмі ретінде сыртқы және ішкі бағалаудың үйлесімі;
- бағалау құралдарын әзірлеуге деңгейлік көзқарас;
- жеке оқу жетістіктерінің динамикасын сипаттайтын жиынтық бағалау жүйесін (портфолио) пайдалану;
- стандартталған жазбаша немесе ауызша жұмыстармен қатар жобалар, практикалық жұмыс, шығармашылық жұмыс, интроспекция, өзін-өзі бағалау, бақылау және т.б. сияқты бағалау нысандары мен әдістерін пайдалану;
- оқушылардың өзін-өзі бағалау және өзін-өзі талдау (рефлексия) дағдысы мен дағдысын меңгеруі үшін бақылау және бағалау іс-әрекетіне қосу;
- бағалаудың әртүрлі түрлерін, әдістерін, нысандарын және объектілерін, оның ішінде субъективті және объективті бағалау әдістерін пайдалану; стандартталған бағалаулар; портфолионы қоса алғанда, интегралды бағалау,
- бағалау (кез келген әрекетті ауызша сипаттау) мен бағаның (оқу тапсырмасын шешуге арналған белгі) айырмашылығы.

Сонымен, бағалау – мұғалімнің құндылық көзқарасын, оқушылардың бағдарламада белгіленген білім, білік, дағдыны меңгеру дәрежесін, еңбексүйгіштік деңгейін және тәртіп жағдайын анықтау және көрсету.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Аверкин В.Н. Использование результатов оценки учебных достижений школьников: комплексный подход // Народное образование. – 2013. – № 4. – С. 89-94.
2. Баранников А.В. О системе оценивания учебных достижений младших школьников в условиях безотметочного обучения. // Начальная школа. – 2003. – №8. – С. 3-8.
3. Бершадский М.Е. Оценивание как диагностика достижения планируемых результатов образования // Народное образование. – 2013. – № 1. – С. 155-161.
4. Оқушылардың оқу жетістіктерін критериалды бағалау жүйесін енгізудің әдіснамалық және оқу-әдістемелік негіздері. Әдістемелік құрал. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі «БІ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы» РМҚК. Астана 2015.-116б.
5. Урмашев Б.А. Критериалды бағалау технологиясы. Оқу құралы / Б.А. Урмашев- Алматы: «ССК» баспасы, - 2016,- 140 б
6. Масимова Х.Т Жаңартылған білім беру жағдайында педагогтардың бағалау іс – әрекетінің мәні, мазмұны, құрылымдық ерекшеліктері.// Педагогика және психология. Ғылыми – әдістемелік журнал. Абай атындағы ҚазҰПУ. -2019, №4, -29-42б

АНАЛИЗ ФЕНОМЕНА ИНТЕРНЕТ ЗАВИСИМОСТИ

Өмірбаева Ж.Е.

Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Интернетке тәуелділік-бұл психология, медицина және әлеуметтану саласындағы зерттеушілер мен мамандардың назарына айналған салыстырмалы түрде жаңа құбылыс. Технологияның дамуымен және интернеттің адамның күнделікті өміріне жан-жақты енгізілуімен Интернетке тәуелділік жаһандық ауқымға ие болды. Мақала-бұл құбылысты, оның негізгі себептері мен салдарын, сондай-ақ алдын-алу мен түзетудің мүмкін әдістерін талдау. Жұмыста Интернетке тәуелділіктің әртүрлі аспектілері қарастырылады, мысалы, психологиялық денсаулыққа, жеке және әлеуметтік қатынастарға және физикалық жағдайға әсер ету. Интернетке тәуелділік қоғамды цифрландырудың өсуі жағдайында өзекті мәселе болып табылатын жасөспірімдер аудиториясына ерекше назар аударылады.

Summary: Internet addiction is a relatively new phenomenon that has become the focus of attention of researchers and specialists in the field of psychology, medicine and sociology. With the development of technology and the comprehensive introduction of the Internet into everyday human life, Internet addiction has acquired a global scale. The article presents an analysis of this phenomenon, its main causes and consequences, as well as possible methods of prevention and correction. The paper examines various aspects of Internet addiction, such as the impact on psychological health, personal and social relationships, as well as the impact on physical condition. Special attention is paid to the teenage audience, for whom Internet addiction is an urgent problem in the context of the growing digitalization of society.

В последние десятилетия с развитием цифровых технологий и повсеместным распространением интернета возник новый социально-психологический феномен, который стал важной темой научных исследований и практической работы специалистов в области психологии, медицины и социологии — интернет-зависимость. Сегодня интернет является неотъемлемой частью повседневной жизни, и его использование охватывает все аспекты человеческой деятельности — от общения и образования до работы, развлечений и покупок. Однако параллельно с преимуществами, которые предоставляет интернет, появляется и ряд серьезных рисков, связанных с чрезмерным увлечением виртуальной средой, что приводит к формированию зависимого поведения.

Актуальность проблемы интернет-зависимости стала особенно заметна в последние годы. Согласно исследованиям Всемирной организации здравоохранения, зависимость от использования интернета имеет все признаки поведенческого расстройства, подобного зависимости от веществ, и требует внимания как со стороны психотерапевтов, так и со стороны образовательных и медицинских учреждений. Быстрое развитие социальных сетей, онлайн-игр, видеоплатформ и других интерактивных сервисов создает у пользователей иллюзию постоянной доступности, что в свою очередь способствует неконтролируемому увлечению виртуальными мирами и росту количества людей, страдающих от интернет-зависимости.

Особое внимание стоит уделить подростковой аудитории, которая является наиболее уязвимой в контексте формирования интернет-зависимости. В это время происходит активное формирование личной идентичности, и влияние виртуальной среды на психику подростков может иметь как положительные, так и отрицательные последствия. Интернет предоставляет подросткам возможности для самоутверждения и общения, однако постоянная вовлеченность в интернет-среду может привести к социальной изоляции, проблемам с психоэмоциональным здоровьем, а также к снижению качества образовательного процесса [1].

Интернет-зависимость стала важным и актуальным феноменом не только в психологическом, но и в социальном контексте. Психологическая зависимость от интернета разрушает личные и семейные отношения, снижает качество работы и учебы, а также ухудшает физическое состояние человека. Длительное сидение за компьютером или смартфоном способствует нарушению режима сна, физической активности и даже приводит к заболеваниям, связанным с опорно-двигательным аппаратом и глазами. Более того, чрезмерное использование интернета, особенно в социальных сетях, может способствовать развитию таких расстройств, как депрессия, тревожность, и самооценка, основанная на виртуальном признании, а не на реальных достижениях.

Генерация поколений, выросших в условиях интернета, сталкивается с новыми вызовами. Для большинства современных школьников и студентов интернет стал не только источником информации, но и основной платформой для общения, самообразования и развлечений. Таким образом, для них интернет является важной частью повседневной жизни, и любой долгий перерыв в его использовании может восприниматься как угрозу социальной изоляции или недостаточной социальной активности [2]. Это также создает проблемы для педагогов, которые должны учитывать необходимость использования цифровых технологий в образовательном процессе, не забывая об опасности чрезмерного увлечения виртуальной реальностью.

Интернет-зависимость влечет за собой не только психологические и социальные, но и экономические последствия. Согласно исследованиям, значительная часть времени, проведенного в интернете, направлена на непродуктивные активности, такие как просмотр развлекательного контента, игры, чат-коммуникации и другие виды взаимодействий, которые не имеют явной социальной или профессиональной ценности. Это приводит к снижению эффективности труда, учебы и социальной активности, что в свою очередь может повлиять на экономическое развитие общества в целом. В некоторых случаях интернет-зависимость даже приводит к финансовым потерям, поскольку человек может тратить деньги на бесполезные товары и услуги, приобретенные через интернет, или даже на лечение связанных с зависимостью заболеваний.

Технологические аспекты интернета, такие как алгоритмы рекомендаций и использования данных, активно способствуют формированию зависимости. С

помощью этих технологий сервисы стремятся удерживать пользователей на своей платформе как можно дольше, создавая систему постоянных уведомлений и предложения контента, соответствующего интересам и предпочтениям пользователя [3]. Это делает человека уязвимым перед манипуляциями, создающими искусственные зависимости. Психологический эффект "потребности в новизне" также усиливает зависимость от интернета — постоянное желание "проверить", что нового произошло, кто написал сообщение или как изменился рейтинг любимой игры или поста.

Таким образом, интернет-зависимость — это многогранное явление, которое затрагивает различные сферы человеческой жизни и оказывает влияние на психологическое здоровье, личностное развитие, взаимоотношения, образовательный процесс и даже экономику. С учетом широкого распространения интернета и его роли в жизни общества, изучение феномена интернет-зависимости становится необходимым для выработки эффективных стратегий профилактики, лечения и управления этим состоянием.

С учетом этого, изучение феномена интернет-зависимости требует комплексного подхода, который будет охватывать не только психологические, но и социальные, педагогические, медицинские аспекты. Исследование причин, последствий и методов преодоления интернет-зависимости помогает выработать меры, направленные на предотвращение ее формирования, а также на поддержку тех, кто уже столкнулся с проблемой. Особенно актуальной является разработка программ для подростков и молодежи, которые включают как профилактику, так и методы лечения и психологической помощи. Важнейшим аспектом является и повышение осведомленности общества о рисках, связанных с чрезмерным использованием интернета, что способствует предотвращению зависимости на ранних стадиях.

Таким образом, проблема интернет-зависимости приобретает особую актуальность в условиях цифровизации современного общества, где интернет становится неотъемлемой частью жизни каждого человека. Решение этой проблемы требует междисциплинарного подхода и комплексной работы специалистов разных областей, включая психологов, педагогов, врачей и социальных работников.

Интернет-зависимость, или зависимость от интернета, представляет собой патологическое влечение к проведению времени в сети, что приводит к нарушению нормальной жизнедеятельности и функциональности индивида. В последние десятилетия Интернет стал неотъемлемой частью жизни большинства людей, и, несмотря на все его преимущества, использование сети может иметь негативные последствия для психоэмоционального и физического состояния человека.

Интернет-зависимость все чаще рассматривается как одно из новых психических расстройств, которое развивается на фоне постоянного взаимодействия с цифровыми устройствами и виртуальными пространствами. Наиболее уязвимыми к этому состоянию являются подростки и молодежь, для

которых интернет является не только средством общения и развлечений, но и важным элементом формирования личной идентичности.

Существует множество факторов, способствующих развитию интернет-зависимости: от психологических и социальных до технологических. Понимание этих факторов важно для разработки эффективных методов профилактики и лечения данного расстройства. Важно подчеркнуть, что интернет-зависимость может быть разной степени выраженности: от временных проблем, связанных с увеличением времени, проведенного в интернете, до более серьезных случаев, требующих вмешательства специалистов.

Интернет-зависимость может развиваться под воздействием различных факторов, которые включают в себя как психологические, так и социальные причины [4]:

1. Одной из основных причин развития интернет-зависимости является использование интернета как способа избежать реальных жизненных проблем, таких как одиночество, депрессия или тревожность. Интернет предоставляет возможность создавать виртуальные образы, в которых человек может скрыться от реальности и почувствовать себя более уверенно. Виртуальная среда дает пользователю иллюзию контролируемости и комфорта, особенно если в реальной жизни он сталкивается с трудностями в общении, учебе или работе.

2. В современном обществе, где все более значимой становится роль социальных сетей и онлайн-общения, подростки и молодежь могут ощущать давление со стороны сверстников и общества в целом. Участие в социальных сетях, постоянная проверка новостей, лайков и сообщений становятся важными элементами социальной жизни. Отсутствие активности в интернете может восприниматься как маргинализация, что стимулирует подростков к еще большему вовлечению в виртуальный мир.

3. Современные технологии предоставляют множество увлекательных и затягивающих онлайн-активностей, таких как игры, социальные сети, видеохостинги и другие. Алгоритмы, используемые платформами, создают зависимость, подстраиваясь под интересы пользователя и предлагая контент, который вызывает у него положительные эмоции и желание продолжать взаимодействие. Это влияет на нейрохимические процессы в мозге, усиливая желание продолжать использование этих технологий.

4. Важным аспектом интернет-зависимости является её психологическая составляющая. Использование интернета начинает играть ключевую роль в жизни человека, заменяя реальное общение, деятельность и личные связи. Постепенно человек теряет способность справляться с реальными проблемами и становится зависимым от интернета для получения эмоциональной поддержки, удовлетворения потребностей и потребностей в общении.

Последствия интернет-зависимости могут быть как психологическими, так и социальными, и они могут существенно снижать качество жизни человека [5]:

1. Длительное пребывание в сети может привести к развитию депрессии, тревожности, стрессовых расстройств и эмоционального истощения. Ощущение виртуальной реальности становится настолько сильным, что у пользователя теряется способность воспринимать реальный мир как полноценный. Это может привести к разрыву личных отношений, снижению социальной активности и изоляции.

2. Интернет-зависимость может ухудшать способность к взаимодействию в реальной жизни. Люди, которые проводят большую часть времени в сети, могут испытывать трудности в общении с окружающими, снижать свою активность в коллективе и в семье. Это может привести к разрыву социальных связей и снижению качества жизни в социуме.

3. Постоянное использование интернета сопровождается длительным сидением перед экраном, что может вызвать различные заболевания, включая нарушения зрения, хронические боли в спине и шее, ожирение, проблемы с сердечно-сосудистой системой из-за недостаточной физической активности.

Профилактика и лечение интернет-зависимости являются важными аспектами борьбы с этим расстройством. Существует несколько подходов к решению проблемы:

1. Психологическая поддержка. Важным методом лечения является психотерапия, в том числе когнитивно-поведенческая терапия, которая помогает человеку осознать и изменить свои зависимости, а также научиться управлять своим временем и поведением в сети.

2. Родительский контроль и образование. Важно обучать детей и подростков безопасному использованию интернета, прививать им здоровые привычки в отношении времени, проводимого в сети. Родители играют ключевую роль в этом процессе, контролируя время, проведенное детьми в интернете, и формируя у них правильные модели поведения.

3. Создание здоровой социальной среды. Очень важно, чтобы человек имел возможность получать поддержку в реальной жизни. Для подростков это значит наличие друзей и активное участие в школьных и культурных мероприятиях. Это способствует уменьшению времени, проводимого в сети, и помогает снижать зависимость.

4. Установление ограничений на использование интернета. В качестве профилактической меры можно рекомендовать установку программного обеспечения для мониторинга и ограничения времени, проведенного в интернете, что помогает предотвратить развитие зависимости и способствует лучшему распределению времени.

Интернет-зависимость — это сложный феномен, который затрагивает все сферы жизни человека и представляет собой серьезную угрозу психоэмоциональному состоянию, социальным и физическим аспектам. Важно, чтобы общество осознало проблему интернет-зависимости и разрабатывало эффективные методы профилактики и лечения, начиная с воспитания у детей правильных моделей поведения в сети. В этом контексте важную роль играет психологическая поддержка, активное участие родителей, а также создание

социальной и образовательной среды, где технологии служат инструментом для развития, а не источником зависимости.

Список использованной литературы:

1. Козлов, Д. В. Психология интернет-зависимости: Теория и практика. — М.: Издательство "Психея", 2022.
2. Бережная, С. А. Проблемы подростковой интернет-зависимости. — СПб.: Невский институт психологии, 2020.
3. Барабанова, Н. В. Зависимость от интернета: Клинико-психологический анализ. — М.: Академия, 2021.
4. Иванова, О. В. Цифровая зависимость в контексте психологии и педагогики. — Ростов-на-Дону: Феникс, 2021.
5. Smith, A. & Duggan, M. Online Dating & Relationships. Pew Research Center, 2020.

ОӘЖ 376.4

СӨЙЛЕУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРМЕН ТҮЗЕТУ ЖҰМЫСТАРЫНДА АРТ-ТЕРАПИЯНЫ ҚОЛДАНУ

Өмірзақ Ж. Ә., Абылхасымқызы Н., Кошакбаева З. Э., Юсуббаева В. Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются теоретические основы арт-терапии, специфика использования арт-терапевтических методик в коррекционно-развивающей работе педагога и особенности организации арт-терапевтического процесса с детьми младшего школьного возраста с нарушениями речи.

Summary: The article examines the theoretical foundations of art therapy, the specifics of the use of art therapeutic techniques in the correctional and developmental work of a teacher and the specifics of the organization of the art therapeutic process with primary school children with speech disorders.

Арт-терапия-бұл эмоционалды-психологиялық мәселелерді шешу үшін шығармашылық өзін-өзі көрсетуді қолдануға негізделген психотерапия әдісі. Сөйлеу қабілеті бұзылған балалармен түзету жұмыстарында арт-терапия әсіресе өзекті болды, өйткені ол қарым-қатынастағы кедергілерді жеңуге мүмкіндік береді, эмоционалды интеллекттің дамуына ықпал етеді және өзіне деген сенімділікті арттыруға көмектеседі [1].

«Арт-терапия» терминін суретші Адриан Хилл 1938 жылы енгізген. Өзінің дамуының басында арт-терапия З.Фрейд пен К. Г. Юнгтің психоаналитикалық көзқарастарын көрсетті, оған сәйкес адамның көркемдік іс-әрекетінің соңғы өнімі (ол кескіндеме немесе мүсін болсын) оның бейсаналық психикалық процестерін білдіреді.

Технология мектеп оқушыларының көркемдік және шығармашылық іс-әрекеттегі тұлғасын қалыптастырудың келесі шарттарын анықтайды: 1) баланың өзін-өзі дамытуы; 2) көркемдік іс-әрекеттің рефлексивтілігі; 3) өнерге сезімталдыққа, оқушының эмоционалды сферасы мен қиялының дамуына тәуелділігі; 4) шығармашылық мотивацияның дамуы.

Технология педагог жұмысының бірнеше кезеңдерін қамтиды: 1) ер адам; 2) қалыптастыру; 3) бақылау.

Бірінші кезеңде шығармашылық тұлғаның даму деңгейі кіші мектеп оқушыларының жеке басының даму критерийлерін қамтитын дамыған диагностикалық кешенді қолдану арқылы диагноз қойылады: жеке, әлеуметтік-мәдени, сонымен қатар педагогикалық диагностика жиынтығы (сауалнамалар, сурет, бақылау, балалардың даму сатысына сәйкестігін анықтауға негізделген).

Жоғары шығармашылық кезеңге жету үшін балаларды көркемдік және шығармашылық іс-әрекетке тарту, педагогикалық әдістерді қолдану қажет [2].

Екінші кезеңде технология енгізілуде, ол келесі бағыттарды қамтиды:

1-дидактикалық: психология, бейнелеу өнері, музыка, әдебиет пәндері бойынша сабақтар, өзін және әлемді көркемдік қабылдау принципіне негізделген көркем педагогикалық әдістерді қолдана отырып, оқу сағаттары, мектепте шығармашылық даму ортасын құру, шығармашылық ойындар (сыныпта және мектеп деңгейінде), "дамыту шеберханасында" жұмысты дамыту, "шығармашылық күнделік" жүргізу; көркем педагогиканы арт-терапиялық элементтермен, оның ішінде көркемдік дайындықпен, шығармашылық ізденістермен және т. б. бірлікте қолдану;

2-дидактикалық: көркемдік қабылдау, шығармашылық кештер, сабақтар, экскурсиялар, топтық шығармашылық ойындар, әлеуметтік ойын сабақтары, шығармашылық сабақтар; барлық мектеп оқушыларының, мұғалімдер мен отбасылардың шығармашылық үдерісіне қосу (мұғалімдерге арналған семинарлар, мектеп әкімшілігі, ата-аналарға арналған курстар, мектеп оқушыларына арналған үйірмелер), өзін-өзі тәрбиелеу әдістері, қарым-қатынас әдістері, диалог, көптік, өзін-өзі бақылау.

3-көркемдік-эстетикалық: мәдениеттану-өнер туындыларын талқылау ("өнер әлемі", "мен және басқалар"), педагогикалық тәрбие; шығармашылық формаларымен танысу, шындыққа эстетикалық қатынасты дамыту [3].

Сөйлеу қабілеті бұзылған балалармен жұмыс жасау кезінде көптеген арт-терапия әдістері бұрыннан қолданылып келеді. Балалар тапсырмаларды түсінуде қиындықтарға тап болуы мүмкін, жаңа материалмен жұмыс істеуге тырысқанда алаңдаушылық туындайды, наразылық реакциялары пайда болады.

Әдетте, мұндай балаларда рефлексивті субъективтілік нашар дамыған, бұл оларға не болып жатқанын білдіруді қиындатады. Олардың көпшілігі көркемдік техниканың бай ресурсын қолдана отырып түзетуге болатын теріс өзіндік тұжырымдаманың болуымен сипатталады.

Заманауи арт-терапия келесі бағыттарды қамтиды:

- * Изотерапия-айыппұлдың емдік әсері;
- * Өнер: кескіндеме, модельдеу, сәндік-қолданбалы өнер және т.б.;
- * Фототерапия-бейнелеу, театр және драма арқылы әсер ету;
- * Музыкалық терапия-музыканы қабылдау арқылы әсер ету;
- * Ертегі терапиясы-ертегілер, мақал-мәтелдер мен аңыздар арқылы әсер ету.

Психокоррекциялық тәжірибеде психологтар арт-терапияны сөйлеу қабілеті бұзылған балалардың шығармашылық көріністерін ынталандыру арқылы түзетуге мүмкіндік беретін әр түрлі өнер түрлерін өзіндік символдық түрде қолдануға негізделген әдістер, психоэмоционалды, мінез-құлық және басқа да бұзылулар жиынтығы деп санайды.

Арт-терапияның мәні өнердің тақырыпқа терапиялық және түзету әсерінен тұрады, ол мыналардан көрінеді: көркемдік және шығармашылық іс-әрекет арқылы травматикалық жағдайды қалпына келтіру; тәжірибені жүзеге асыру және оларды көркемдік іс-әрекеттің өнімі арқылы сыртқы түрге келтіру; жана, эмоционалды жағымды тәжірибелерді құру және жинақтау; шығармашылық қажеттіліктерді жүзеге асыру және шығармашылық өзін-өзі көрсету.

Сөйлеу қабілеті бұзылған балалардың ерекшеліктері

Сөйлеу қабілеті бұзылған балалар әртүрлі қиындықтарға тап болуы мүмкін, соның ішінде:

Сөйлеудің кешеуілдеуі: сөйлеудің болмауы немесе кешеуілдеуі.

- Дизартрия: сөйлеу және сөйлеу бұзылыстары.
- Кекештену: дыбыстарды немесе буындарды еріксіз қайталау.
- Афазия: сөйлеуді артикуляциялау және қабылдау қабілетінің бұзылуы.

Бұл проблемалар эмоционалды тұрақсыздыққа, өзін-өзі бағалаудың төмендеуіне және әлеуметтенудегі қиындықтарға әкелуі мүмкін. Арт-терапия өзін-өзі көрсетудің және қарым-қатынастың балама әдістерін ұсынады.

Арт-терапияның артықшылықтары

Эмоционалды көрініс

Арт-терапия балаларға әртүрлі шығармашылық құралдарды-сурет салу, модельдеу, коллаждар арқылы эмоцияларын білдіруге көмектеседі. Бұл әсіресе ауызша сөйлесу қиынға соғатын балалар үшін өте маңызды. Көркем шығармашылық арқылы олар сөзбен жеткізе алмайтын сезімдері мен тәжірибелерін көрсете алады.

Сөйлеу дағдыларын дамыту

Материалдармен (бояулар, саз, қағаз) жұмыс істеу ұсақ моториканың дамуына ықпал етеді, бұл сөйлеу дағдыларын жетілдірумен тікелей байланысты. Балалар өз қимылдарын дәлірек басқаруды үйренеді, бұл өз кезегінде дұрыс айтылымды қалыптастыруға көмектеседі.

Әлеуметтік дағдылар

Арт-терапия көбінесе топтарда жүргізіледі, бұл әлеуметтік дағдылардың дамуына ықпал етеді. Балалар бір-бірімен қарым-қатынас жасауды, материалдармен бөлісуді, өз жұмыстарын талқылауды, бір-біріне қолдау көрсетуді үйренеді. Бұл олардың әлеуметтік жағдайларға деген сенімін арттыра алатын жағымды қарым-қатынас тәжірибесін қалыптастырады.

Мазасыздықты жою.

Шығармашылық белсенділік мазасыздық пен стресс деңгейін төмендетуге көмектеседі. Көркем жобалармен жұмыс жасау кезінде балалар

демалып, өз проблемаларын шешіп, шығармашылық үдеріске назар аудара алады, бұл оларға өздерін жайлы сезінуге көмектеседі.

Түзету жұмыстарындағы арт-терапия әдістері.

Сурет және кескіндеме

Балалар өздерінің эмоцияларын, тәжірибелерін немесе қиялдарын сала алады. Бұл еркін сурет салу да, белгілі бір тақырыптарға байланысты тапсырмаларды орындау да болуы мүмкін, бұл қиял мен шығармашылықтың дамуына ықпал етеді.

Модельдеу.

Балшықпен немесе пластилинмен жұмыс ұсақ моториканы дамытады және сөйлеу қабілетін жақсартады. Модельдеу эмоцияларды білдірудің және жеке бөліктерді жасаудың жақсы тәсілі болуы мүмкін.

Коллаждар және қосымшалар.

Әр түрлі материалдардан коллаждар жасау балаларға пішіндер мен текстуралармен тәжірибе жасауға мүмкіндік береді. Сондай-ақ, бұл сіздің ойларыңыз бен сезімдеріңізді көрнекі түрде көрсетуге мүмкіндік береді.

Музыка және қозғалыс.

Музыканы эмоцияларды білдіру және көңіл-күйді жақсарту тәсілі ретінде пайдалануға болады. Балалар музыкаға импровизация жасай алады, ырғақпен сурет сала алады немесе өздерінің музыкалық композицияларын жасай алады, бұл олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

Арт-терапияны енгізу бойынша ұсыныстар.

Жеке көзқарас

Әр бала бірегей, сондықтан арт-терапия әдістерін олардың қажеттіліктері мен қабілеттеріне қарай бейімдеу маңызды. Сөйлеудің даму деңгейін, баланың эмоционалды жағдайы мен қызығушылықтарын ескеру қажет.

Қауіпсіз атмосфераны құру.

Балалар өздерін еркін және тыныш сезінетін жайлы және қауіпсіз атмосфераны құру маңызды. Бұл оларға өз сезімдерін соттан қорықпай ашуға және білдіруге көмектеседі.

Ата-аналардың қатысуы

Отбасының арт-терапия процесіне қатысуы түзету жұмыстарының тиімділігін едәуір арттыра алады. Ата-аналар сабаққа қатыса алады, балаларға қолдау көрсете алады және өзін-өзі көрсету үшін жағымды атмосфера жасай алады [4].

Арт-терапия-сөйлеу қабілеті бұзылған балалармен түзету жұмыстарындағы қуатты құрал. Бұл эмоционалды саланы дамытуға көмектеседі, сөйлеу дағдыларын жетілдіреді және әлеуметтік бейімделуге ықпал етеді. Арт-терапияның әртүрлі әдістері мен әдістерін қолдану әр баланың жеке қажеттіліктерін ескеретін, оның жалпы дамуына және жеке басының үйлесімділігіне ықпал ететін жеке бағдарламалар жасауға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Дүйсенбаев А.К., Балтымова М.Р. "Логопедия негіздері", Алматы, 2018 ж.

2. Өмірбекова К. Г., Оразаева Г.С., Төлебиева Г.Н., Ибатова Г.Б. "Логопедия" Алматы, 2015 ж. Оқулық/.
3. Ғ.А.Абаева., А.Е.Ерболат. "Дефектология негіздері" Алматы, 2018 ж.
4. Тебенова Қ. С. "Дамуында ауытқылары бар балалар" Алматы, 2015 ж.

ОӘЖ 373.3

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ЖАЗУДЫ ҮЙРЕТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Перне А.С., Саят Н. Р., Құрманәлі А.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В настоящее время она утратила свое первоначальное значение эстетически красивого письма с различными декоративными элементами. Такое понимание каллиграфии противоречит законам техники воспроизведения букв и их связей. В современной методической теории под "каллиграфией" понимается умение писать четким, разборчивым и устойчивым почерком, который приобретает индивидуальные черты по мере развития скорописи и связности письма. Но прежде чем осваивать каллиграфию, необходимо обучить ребенка начальным навыкам письма.

Summary: Currently, it has lost its original meaning of aesthetically beautiful writing with various decorative elements. Such an understanding of calligraphy contradicts the laws of the technique of reproducing letters and their connections. In modern methodological theory, "calligraphy" is understood as the ability to write in a clear, legible and stable handwriting, which acquires individual features as cursive writing and coherence are developed. But before developing calligraphy, it is necessary to teach the child the initial writing skills.

Жазу сурет салудан басталады. Сурет салуды ұнатпайтын немесе сурет сала алмайтын балалар – қатты жазуды үрену ұйынға соғады. «Баланың жазуды үйрену тарихы, мұғалімнің оның қолына қарындашты алғаш ұстатып, қалай жазу керек екендігін үйреткенге дейін әлдеқайда ертерек басталады», - деп санайды әйгілі орыс психологы Л.С. Выготскийдің.

Жазу-бұл өз ойларыңызды жеткізудің тәсілі. Бала қай жаста жазу қажеттілігін, жазудың шын мәнін сезінеді? Жазуды меңгеру сурет салудан жазуға дейінгі даму барысындағы табиғи элементке айналып қана қоймай, балаға жазу қажет болуы керек, ол алдымен сурет салу кезінде, содан кейін өз ойын жеткізу мүмкіндігін жүзеге асыруды үйренуі керек. жазу кезінде.

Көптеген шетелдік ғалымдар әр түрлі жастағы балалардың графикалық дағдыларының дамуын геометриялық фигураларды көшіру нәтижелері бойынша бағалауға болатындығын дәлелдеді. Екі жасында бала тік сызықты, белгілі бір конфигурациядағы сызықты көшіре алады, 2,5 жасында – көлденең сызықты көшіре алады, 3 жасында бала шеңберді көшіре алады, ал 4 жаста-қиылысатын сызықтар, соққылардың мөлшері мен арақатынасын сақтай отырып. 5 жасында бала төртбұрышты ұңғыманы, ал 5,5 жасында үшбұрышты көшіруге әбден қабілетті.

Жазу-бұл сөйлеудің ерекше формасы, оның элементтері қағазға (немесе басқа материалдарға) ауызша сөйлеу элементтеріне сәйкес графикалық белгілерді (графемаларды) салу арқылы бекітіледі. Жазу-ең күрделі

дағдылардың бірі. Ол оқу процесінде қалыптасады. Жазуды үйренудің маңызды элементі орфографиялық дағдыларды қалыптастырумен қатар жүретін графикалық жазу дағдыларын қалыптастыру [1].

Графикалық шеберлік-бұл жазбаша белгілер мен олардың байланыстарын бейнелеуге мүмкіндік беретін жазу қолының белгілі бір үйреншікті орны мен қозғалысы. Жақсы қалыптасқан графикалық шеберлік әріптерді анық, әдемі, түсінікті, жылдам жазуға мүмкіндік береді. Дұрыс қалыптаспаған графикалық шеберлік жазу кезінде қиындықтар кешенін тудырады; ұқыпсыз, оқылмайтын қолжазба, баяу қарқын. Ал графикалық шеберлікті қайта өңдеу (қайта даярлау) іс жүзінде мүмкін емес.

Жазу күрделі психофизиологиялық құрылымға ие және артикуляция мен есту анализінің механизмдерін қамтиды. Көрнекі есте сақтау және визуалды талдау, қол-көз координациясын және қозғалтқышты басқаруды бақылау, перцептивті реттеу және тілдік дағдылар жиынтығы. Жазуды үйренудің бастапқы кезеңінде балалар әріптер-графикалық белгілер (баспа, жазбаша, бас әріп, кіші әріп) ұғымын меңгеруі керек., барлық графикалық элементтерді дұрыс, анық және жылдам жазуды үйреніңіз, дұрыс позаны, қолдың қимылын, бағытын қадағалау керек. Осы сілтемелердің кез-келгенінің "жоғалуы" жазуды қиындатады [2].

Жазуда келесі жағдайларда қосымша қиындықтар туындайды:

- қолдың нашар дамуы;
- саусақтардың ұсақ бұлшықеттерінің дамымауы;
- қозғалыстардың жүйке реттелуінің жетілмегендігі;
- статикалық шамадан тыс жүктемеге төзімділігі төмен;
- кеңістіктік қабылдаудың нашар дамыған механизмі;
- әлсіз көрінетін визуалды және визуалды-моторлы жады және т.б.

Егер бала дұрыс дайындалып, оның жеке қажеттіліктері ескерілсе, жазуды үйренудегі объективті қиындықтарды азайтуға болады жазу процесіне жалпы дайындықтың ерекшеліктері. Жазу дағдыларын қалыптастыру шартты түрде бірнеше кезеңнен өтеді.

Бірінші кезең-аналитикалық, оның негізгі құрамдас бөлігі іс-әрекеттің жекелеген элементтерін анықтау және меңгеру, мазмұнын түсіну болып табылады. Бұл кезеңде "мен сияқты қара және жаса" қағидасы бойынша әрекеттерді орындау жеткілікті. Бұл жерде жазуды саналы түрде реттеу және саналы түрде реттеу өте маңызды. Егер осы кезеңде мұғалім немесе басқа ересек адам графикалық белгіні жазу ретін қате түсіндірсе, бала қате жазуды жалғастырады.

Екінші кезең-синтетикалық. Бұл жеке элементтерді біртұтас әрекетке біріктіру кезеңі.

Үшінші кезең-автоматтандыру. Бұл ассимиляция мен бақылаудың жоғары дәрежесімен сипатталатын іс-әрекет ретінде жазу дағдысының қалыптасу кезеңі [3].

Дағдыларды автоматтандырудың тән ерекшелігі-жылдамдық, дұрыстық, жеңілдік. Жылдамдықты мәжбүрлі түрде таңуға болмайтынын білу өте

маңызды, бұл қозғалыстарды жақсартудың табиғи нәтижесі болуы керек, ал тегістік (когеренттілік) дағдыларды қалыптастырудың табиғи нәтижесі ретінде де пайда болуы керек.

Психологтар мен графологтардың зерттеулері жазуды үйренудің басында (бірінші кезеңде) балалардың назарын қозғалыстардың кеңістіктік бағдарын және графикалық (сауаттылық) орындаудың дұрыстығын сипаттайтын әртүрлі бөлшектерге аударатынын көрсетті. қайда апару керек, қайда бару керек және қайда аяқтау керек [4].

Бастапқы жазуды үйрену барысында есту, артикуляциялық, көрнекі, моторлы және сөйлеу-моторлы компоненттердің органикалық байланысы үшін қажетті жағдайлар жасалады. Бұл оқушыға графикалық шеберлікті қалыптастыруға мүмкіндік береді, бұл болашақта тілдің заңдылықтарын меңгере отырып, жазбаша сөйлеуді дамытуға негіз болады. Сондықтан, баланы жазуға үйрету кезеңінде мұғалім, ең алдымен, күрделі сөйлеу-қимыл әрекеті ретінде қарапайым графикалық шеберлікті дамытуға қамқорлық жасауы керек.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Попкова Ю. П. Основы формирования графического навыка младших школьников //Ответственный редактор. – 2022. – С. 69.
2. Красавина Ю. В. Особенности формирования каллиграфических навыков обучения письму младших школьников //Проблемы современного педагогического образования. – 2015. – №. 48-1. – С. 156-162.
3. Нурмаканова Б. Б. Бастауыш сынып оқушыларының жазу каллиграфиясын дамыту //Манаш Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің хабаршысы. – 2015. – С. 151.
4. Малокомплектной М. Шағын жинақты бастауыш мектепте жазбаша тіл дамыту әдістемесі //Вестник Кказахско-русского международного университета. – 2022. – С. 278.

УДК 316.4:373(574)

МЕРЫ ПРОФИЛАКТИКИ БУЛЛИНГА В ООУ НА ПРИМЕРЕ ГИМНАЗИИ №1 Г.ТЕМИРТАУ.

Пецух В.И.

Научный руководитель Италмасова Р.Б
Университет НАРХОЗ, г.Алматы, Казахстан

Summary: The article is devoted to the study of bullying among adolescents in educational institutions with a focus on gender characteristics and social prevention. The main forms of bullying, such as physical violence, social exclusion and cyberbullying, as well as their impact on the psychological state of the victims are considered. The study reveals the need for comprehensive prevention measures, including the involvement of parents, the formation of a positive environment and systematic support from teachers and psychologists. The article emphasises the importance of creating a safe school environment.

Түйін: Мақала гендерлік ерекшеліктерге және әлеуметтік алдын алуға бағытталған білім беру ұйымдарындағы жасөспірімдер арасындағы қорлауды зерттеуге арналған. Қорқытудың физикалық зорлық-зомбылық, әлеуметтік оқшаулау және кибербуллинг сияқты негізгі түрлері, сондай-ақ олардың құрбандардың психологиялық жағдайына әсері

қарастырылады. Зерттеу барысында кешенді алдын алу шаралары, оның ішінде ата-аналарды тарту, жағымды орта қалыптастыру және педагогтар мен психологтар тарапынан жүйелі қолдау көрсету қажеттілігі айқындалды. Мақалада қауіпсіз мектеп ортасын құрудың маңыздылығы атап өтілген.

На сегодняшний день тема буллинга среди подростков общеобразовательных учреждений становится все более актуальной. Ведь социальная проблема буллинга, является одной из самых сложных проблем в современном казахстанском обществе. Впервые данную проблему начал изучать скандинавский профессор Дэн Олвеус, который в 1970-х годах провел исследование **буллинга** среди мальчиков. Его исследования дали толчок к дальнейшему изучению этого явления во многих странах. В понимании Дэна Олвеуса Буллинг (bullying) - это повторяющиеся акты агрессии, в которых один или несколько человек намеренно причиняют вред или дискомфорт другому человеку, находящемуся в уязвимом положении . [1] Хочется отметить , что буллинг может выражаться в физическом насилии, эмоциональных атаках, угрозах, унижениях или распространении ложной информации о жертве. Важной особенностью буллинга является его систематический характер и дисбаланс сил между агрессором и жертвой, когда последняя не может адекватно защитить себя. Социальная профилактика буллинга направлена в первую очередь, на создание безопасной образовательной среды, где каждый ученик чувствует себя защищённым ,а также может рассчитывать на поддержку. Важность данной проблемы обуславливает необходимость разработки эффективных программ профилактики, которые включают обучение, вовлечение родителей и создание системы поддержки для подростков ,которые столкнулись с этой социально значимой проблемой. Также, очень важно изучить вопрос как гендерные различия влияют на проявление и восприятие буллинга среди подростков в ООУ. Целью данной работы является исследование эффективных программ профилактики буллинга, которые включают обучение, вовлечение родителей и создание системы поддержки для подростков, столкнувшихся с этой проблемой.

Исследование, проведенное среди учеников гимназии №1 г. Темиртау, выявило существенные аспекты восприятия и распространенности буллинга среди подростков. Анализ ответов учащихся позволяет более глубоко понять восприятие буллинга, его формы и причины, а также меры, которые они считают необходимыми для эффективного противодействия этому явлению. Данные опроса разделены на три группы: понимание и формы буллинга, причины и влияние буллинга, а также меры профилактики и реагирования. Результаты опроса позволяют глубже понять, как подростки воспринимают и оценивают разные формы буллинга, что может помочь выработать эффективные стратегии его предотвращения. Исследования показывают, что буллинг представляет собой сложное социально-психологическое явление, которое многие учащиеся (42,2%) воспринимают как форму агрессии, причиняющую значительный эмоциональный или физический вред. Это свидетельствует о понимании учащимися того, что буллинг выходит за рамки

обычных конфликтов и часто проявляется в форме целенаправленного, систематического и длительного подавления, приводящего к глубоким психологическим травмам. Важным элементом здесь является различие между «случайной агрессией» и «преднамеренной агрессией», поскольку буллинг всегда характеризуется как целенаправленное поведение, направленное на постоянное унижение жертвы. Примечательно, что 37,8% респондентов подчёркивают регулярность агрессивных действий, определяя буллинг как преднамеренное и повторяющееся использование насилия и угроз, которое наносит долгосрочный психологический ущерб. Это согласуется с определением буллинга в научной литературе, где этот феномен рассматривается как «систематическая агрессия», включающая не только физическое, но и психологическое давление, оставляющее у жертвы «чувство беспомощности и социальной изоляции». [2] Социальный буллинг, о котором упомянули 64,4% опрошенных, воспринимается как наиболее распространённая форма агрессии в школьной среде. Этот тип агрессии включает в себя тактику социальной изоляции, распространение слухов и намеренное исключение из групп, что, как отмечают исследователи, имеет длительные и разрушительные последствия для жертв, поскольку подрывает их социальный статус и способность к социальному взаимодействию. Вербальная травля, которую 48,9% респондентов также назвали серьёзной проблемой, заключается в оскорблениях, унижениях и насмешках, которые оказывают сильное психологическое воздействие, даже если это может казаться менее серьёзным, чем физическое насилие. Согласно теории социального зеркала, такие высказывания способствуют формированию негативного образа «Я», что приводит к снижению самооценки и развитию деструктивных поведенческих и эмоциональных моделей, таких как тревожность и депрессия. [3] Интересно, что 22,2% респондентов назвали кибербуллинг опасным явлением в цифровую эпоху. Кибербуллинг отличается от традиционных форм агрессии своим «непрерывным» характером, поскольку жертвы сталкиваются с агрессией круглосуточно и у них нет возможности для эмоциональной передышки. Постоянный доступ к интернету делает угрозу всепроникающей, а отсутствие физического взаимодействия с агрессором порой мешает своевременной реакции взрослых. Этот тип насилия, как показывают исследования, приводит к замкнутому кругу психологического насилия, в котором жертвы могут испытывать чувство безысходности и отчуждённости, что лишь усиливает их уязвимость. . Большинство респондентов (60%) назвали личные конфликты и недопонимание между сверстниками основными причинами агрессии. Такие трудности в общении способствуют распространению агрессии, когда учащиеся используют буллинг, как способ выражения негодования или доминирования в условиях дефицита конструктивного взаимодействия. Кроме того, учащиеся выделили внешние факторы, такие как стиль одежды, внешний вид и социальный статус, что подчеркивает уязвимость подростков в ситуациях, связанных с внешними отличиями и социальными стереотипами. Это указывает на недостаточную культуру принятия индивидуальных различий, а также на

роль социального давления, стимулирующего травлю как способ «вытеснения» тех, кто не соответствует общепринятым нормам. Интересно, что подростки осознают и причины, по которым жертвы буллинга избегают обращаться за помощью к взрослым. Более четверти респондентов (26,1%) указали, что опасаются ухудшения ситуации, если информация станет известна учителям или родителям. Недоверие к взрослым выразили 23,9% учащихся, считая, что взрослые либо не смогут понять проблему в полной мере, либо не смогут эффективно помочь. Предложенные подростками меры по снижению уровня буллинга в школе отражают понимание важности поддержки жертв и создания безопасной среды. Учащиеся считают, что привлечение родителей (17,8%) и организация школьных клубов поддержки (20%) могут стать эффективными инструментами в борьбе с буллингом. Школьные клубы поддержки, по мнению респондентов, могли бы стать неформальной площадкой для обсуждения проблем, где жертвы агрессии могли бы найти эмоциональную поддержку и возможность восстановить уверенность в себе. Кроме того, регулярная поддержка жертв со стороны взрослых (26,1%) воспринимается учащимися как значимый фактор, способствующий созданию безопасной атмосферы в классе. Однако лишь 4,3% респондентов считают эффективным вовлечение школьных психологов и родителей в работу с конфликтами, что указывает на недостаточную осведомленность о профессиональной помощи.

Полученные данные подчёркивают важность объединения усилий всего школьного сообщества - учителей, родителей и психологов - для эффективной борьбы с буллингом. Мнения учащихся указывают на необходимость систематической и многоуровневой работы с подростками. Ключевыми аспектами такой работы должны стать обучение навыкам конструктивного разрешения конфликтов, развитие эмпатии и формирование уважительного отношения к индивидуальным различиям. Эти меры помогут создать безопасную и доверительную атмосферу, в которой ученики смогут открыто обсуждать свои проблемы и получать необходимую поддержку. Результаты исследования, проведённого в гимназии № 1 г. Темиртау, подтверждают, что буллинг - это многослойное явление, затрагивающее все аспекты школьной жизни. Для эффективной профилактики и борьбы с ним требуется комплексный подход, при котором педагоги, родители и школьные психологи будут активно вовлечены в поддержку и защиту учеников. Только благодаря комплексному подходу, включающему активное участие педагогов, родителей и школьных психологов, можно выработать эффективные методы профилактики и борьбы с буллингом, обеспечивая каждому подростку чувство безопасности и уверенности в себе.

Список использованной литературы:

1. Вторушина Ю. С., Митрухина С. В., Власова Е. Н., Антонов В. П. (2022). Буллинг как особый вид конфликта в детской и подростковой среде. <https://cyberleninka.ru/article/n/bullying-kak-osobyuy-vid-konflikta-v-detskoj-i-podrostkovoy-srede/viewer>.

2. Романов, А. А., Левашова, А. В., Сиденко, К. О., & Михайлова, Е. А. (2021). Сущность буллинга как социально-правового явления. *Вопросы российского и международного права*, 11(1А), 98-106. file:///C:/Users/-/Downloads/13-romanov.pdf

3. Горшков, Е. А. (2014). Интеракционистский подход Ч. Х. Кули к определению предмета и метода социальной психологии. *11-2(39)*, 80-85. file:///C:/Users/-/Downloads/interaksionistskiy-podhod-ch-h-kuli-k-opredeleniyu-predmeta-i-metoda-sotsialnoy-psihologii.pdf

УДК 37.016.5

ИНДИВИДУАЛИЗИРОВАННОЕ ОБУЧЕНИЕ С ПОМОЩЬЮ АДАПТИВНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПЛАТФОРМ

Попович В.А., Садатханова Р.Н., Османова Н.Э.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада жеке оқыту тұжырымдамасы және бастауыш білім берудегі адаптивті білім беру платформаларының рөлі қарастырылады. Оқушылардың ынтасы мен үлгерімін арттыру үшін оқу процесін Жекелендірудің маңыздылығы атап өтіледі. Деректердің қауіпсіздігі мен ресурстардың қолжетімділігі мәселелерін қоса алғанда, технологияны пайдаланудың артықшылықтары мен қиындықтары талданады. Білім беру нәтижелеріне оң әсер ететін Dreambox және Knewton сияқты жауап беретін платформаларды сәтті қолданудың мысалдары сипатталған. Қорытындылай келе, білім беру процесіне бейімделу технологияларын енгізуді оңтайландыру үшін осы салада қосымша зерттеулер жүргізу қажеттілігі атап өтілді.

Summary: The article examines the concept of individualized learning and the role of adaptive educational platforms in primary education. The importance of personalizing the educational process is emphasized in order to increase the motivation and academic performance of students. The advantages and challenges of using technologies are analyzed, including issues of data security and resource availability. Examples of successful applications of adaptive platforms such as DreamBox and Knewton, which demonstrate a positive impact on educational outcomes, are described. In conclusion, the need for further research in this area is emphasized in order to optimize the implementation of adaptive technologies in the educational process.

Современное образование сталкивается с рядом вызовов, обусловленных разнообразием учеников и их индивидуальными потребностями. В условиях, когда классные комнаты заполнены детьми с разным уровнем подготовки, интересами и стилями обучения, традиционные подходы к обучению уже не всегда эффективны. Ученые и педагоги ищут новые методы, которые могли бы адаптироваться к уникальным требованиям каждого ученика, что и приводит к возникновению концепции индивидуализированного обучения. Этот подход направлен на создание образовательного процесса, который учитывает особенности, предпочтения и способности каждого студента, что позволяет не только повысить уровень знаний, но и развить у детей интерес к учебе.

Индивидуализированное обучение базируется на принципах, которые подчеркивают важность внимания к каждому ученику. Оно охватывает несколько ключевых аспектов, таких как адаптация содержания учебного материала, возможность гибкого темпа обучения и предоставление постоянной

обратной связи. Такой подход не только способствует более глубокому пониманию предмета, но и повышает мотивацию учеников, что крайне важно на этапе начального образования, когда формируются основные навыки и установки на дальнейшую учебу.

С развитием технологий на первый план выходит использование адаптивных образовательных платформ, которые предлагают инновационные решения для реализации индивидуализированного подхода. Эти платформы используют алгоритмы искусственного интеллекта для анализа данных о прогрессе учеников и адаптации учебного процесса в реальном времени. Они способны собирать информацию о том, как ученики взаимодействуют с материалом, какие темы вызывают у них сложности, и на основе этих данных предлагать персонализированные рекомендации. Таким образом, адаптивные образовательные платформы становятся важным инструментом в руках учителей, позволяя им более эффективно справляться с задачей обеспечения индивидуального подхода к каждому ученику.

Кроме того, адаптивные платформы включают в себя различные интерактивные элементы, такие как игры, тесты и мультимедийные ресурсы, что делает обучение более увлекательным и доступным для детей. Эти технологии помогают не только в освоении академических навыков, но и в развитии критического мышления, творчества и других ключевых компетенций. Интерактивные и визуальные материалы способствуют лучшему усвоению информации, что особенно важно для младших школьников, чей уровень концентрации и восприятия информации может быть ограничен.

Применение адаптивных образовательных платформ в начальной школе уже показывает положительные результаты. Такие платформы, как DreamBox, Knewton и Smart Sparrow, внедрены в учебный процесс во многих учебных заведениях и помогли тысячам детей добиться значительного прогресса в обучении. Эти системы позволяют не только выявлять слабые места в знаниях учащихся, но и предлагать им ресурсы, которые помогут устранить пробелы и развить сильные стороны. Это создает более благоприятные условия для обучения и способствует формированию у детей уверенности в своих силах.

Тем не менее, несмотря на множество преимуществ, использование адаптивных образовательных платформ также вызывает определенные опасения. Во-первых, существует риск увеличения зависимости от технологий, что может привести к недостатку социального взаимодействия между учениками и учителями. Во-вторых, не все школы имеют равный доступ к необходимым ресурсам и технологиям, что создает риск неравенства в образовательных возможностях. В-третьих, вопросы безопасности и конфиденциальности данных учащихся становятся особенно актуальными в свете растущего числа онлайн-платформ.

Таким образом, индивидуализированное обучение с помощью адаптивных образовательных платформ представляет собой многообещающее направление в современном образовании, однако требует тщательного подхода к реализации и оценке. Важно найти баланс между использованием технологий

и традиционными методами, чтобы обеспечить наилучшие условия для обучения каждого ребенка. В дальнейшем необходимо будет продолжать исследовать эффективность таких платформ и их влияние на образовательный процесс, а также разрабатывать стратегии, направленные на устранение возможных недостатков.

В данной статье мы подробно рассмотрим основные аспекты индивидуализированного обучения, преимущества и недостатки адаптивных образовательных платформ, а также примеры их успешного применения в практике. Целью исследования является не только анализ текущего состояния вопроса, но и выработка рекомендаций для педагогов по эффективному использованию этих технологий в образовательном процессе. Это позволит учителям более осознанно подходить к внедрению новых технологий в обучение и максимально использовать их потенциал для развития каждого ученика.

В последние годы индивидуализированное обучение и адаптивные образовательные платформы привлекают внимание исследователей, педагогов и разработчиков образовательных технологий. Множество работ посвящено анализу влияния этих подходов на учебный процесс и достижения учащихся. В данном разделе рассмотрим ключевые направления исследований, связанных с индивидуализированным обучением, его преимуществами и вызовами, а также ролью адаптивных платформ.

Исследования, посвященные индивидуализированному обучению, подчеркивают его важность для повышения мотивации и вовлеченности учащихся. Так, в работе Хаттера и других (2018) акцентируется внимание на том, что индивидуализированный подход позволяет учитывать уникальные характеристики учащихся, такие как стиль обучения, интересы и предыдущий опыт [1]. Это подтверждает и работа Розенберга (2020), в которой рассматривается, как адаптация учебного материала под конкретные потребности учащихся способствует более глубокому пониманию и усвоению знаний [2].

В контексте начального образования исследование Воробьева (2019) показывает, что использование методов индивидуализированного обучения в классе помогает детям не только освоить учебный материал, но и развивать навыки самостоятельной работы и критического мышления. Эти исследования подчеркивают, что индивидуализированное обучение не только повышает академическую успеваемость, но и формирует положительное отношение к учебе [3].

С развитием технологий возникли адаптивные образовательные платформы, которые используют искусственный интеллект для анализа данных и создания персонализированных учебных траекторий. В исследовании Мэлоуна и Смит (2021) отмечается, что такие платформы, как DreamBox и Knewton, демонстрируют высокую эффективность в адаптации учебного контента под индивидуальные потребности учеников. Это позволяет не только

поддерживать высокий уровень вовлеченности, но и существенно повышать успеваемость [4].

Анализ эффективности адаптивных платформ также представлен в работе Ким и Парк (2022), где проведено исследование по влиянию адаптивного обучения на успеваемость учащихся в математике. Результаты показали, что учащиеся, использующие адаптивные платформы, достигают лучших результатов по сравнению с теми, кто обучается по традиционным методам. Исследование выявило, что автоматизированные системы предоставляют ученикам необходимые ресурсы в зависимости от их текущих знаний, что способствует более эффективному усвоению материала [5].

Исследования также рассматривают преимущества и недостатки использования адаптивных образовательных платформ. В работе Ли и Чжана (2020) подчеркивается, что одной из основных преимуществ таких систем является возможность мгновенной обратной связи, которая позволяет ученикам самостоятельно отслеживать свой прогресс и корректировать учебные стратегии. Это мнение поддерживается исследованием Кратчела (2021), который отмечает, что постоянная обратная связь помогает формировать у детей чувство ответственности за собственное обучение [6].

Однако наряду с преимуществами существуют и вызовы. В статье Смит и Розенберга (2019) обсуждаются проблемы, связанные с безопасностью данных и конфиденциальностью. Исследователи предупреждают о необходимости соблюдения этических норм и защиты персональных данных учащихся в условиях активного использования онлайн-платформ [7].

Кроме того, некоторые авторы, такие как Эдвардс (2022), указывают на риск создания неравенства в образовании, так как не все школы имеют доступ к современным технологиям. Это поднимает вопрос о том, как обеспечить равные возможности для всех учащихся, независимо от их социально-экономического положения [8].

Анализ существующей литературы показывает, что индивидуализированное обучение и адаптивные образовательные платформы находятся в центре внимания педагогического сообщества. Исследования подчеркивают важность адаптации образовательного процесса к потребностям учащихся и отмечают положительное влияние технологий на учебные достижения.

Тем не менее, существует необходимость в дальнейшем исследовании, направленном на изучение долгосрочных эффектов использования адаптивных платформ, а также разработку стратегий, направленных на преодоление существующих вызовов. Будущие исследования должны учитывать разнообразие учеников и контекст, в котором происходит обучение, чтобы обеспечить максимально эффективное применение адаптивных технологий.

В заключение, литература по индивидуализированному обучению и адаптивным образовательным платформам демонстрирует многообещающие результаты в повышении качества образования. Однако для успешной реализации этих подходов необходимо учитывать как преимущества, так и

потенциальные проблемы, связанные с использованием технологий в образовательном процессе.

Индивидуализированное обучение с использованием адаптивных образовательных платформ представляет собой перспективный подход в современном образовании, способствующий более эффективному освоению материала и повышению мотивации учащихся. Исследования показывают, что такие платформы могут значительно улучшить учебные достижения, предлагая персонализированные рекомендации и мгновенную обратную связь. Однако, несмотря на множество преимуществ, существует ряд вызовов, включая вопросы безопасности данных и неравенства в доступе к технологиям.

В дальнейшем необходимо продолжать исследования в этой области, чтобы глубже понять долгосрочные эффекты использования адаптивных платформ и разработать стратегии для их эффективного внедрения в образовательный процесс. Это позволит максимально использовать потенциал технологий для обеспечения индивидуального подхода к каждому ученику и повышения качества образования в целом.

Список использованной литературы:

1. Хаттер, А. Р., Ким, Л. А. Индивидуализированное обучение в начальной школе: теоретические аспекты и практические подходы // Педагогические науки. – 2018. – № 5. – С. 34-45.
2. Розенберг, М. Новые технологии в образовании: адаптивные платформы и индивидуализация обучения // Образование и наука. – 2020. – Т. 12, № 2. – С. 120-135.
3. Воробьев, И. А. Применение индивидуализированного обучения в начальных классах // Научные исследования в образовании. – 2019. – № 3. – С. 56-62.
4. Мэлоун, Т., Смит, Дж. Эффективность адаптивных образовательных платформ в обучении математике // Журнал современных образовательных технологий. – 2021. – Т. 15, № 4. – С. 45-58.
5. Ким, С., Парк, Х. Влияние адаптивного обучения на успеваемость учащихся // Научные заметки. – 2022. – № 7. – С. 89-95.
6. Ли, Ч., Чжан, В. Адаптивные платформы в образовании: преимущества и вызовы // Образовательные технологии и общество. – 2020. – Т. 23, № 1. – С. 15-27.
7. Смит, Р., Розенберг, Л. Проблемы безопасности данных в образовательных технологиях // Вопросы информационной безопасности. – 2019. – № 2. – С. 78-85.
8. Эдвардс, К. Неравенство в доступе к образовательным технологиям: современные вызовы // Социальные науки и образование. – 2022. – Т. 14, № 3. – С. 101-110.

ОӘЖ 059

БАСТАУЫШ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ РУХАНИ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕРІ

Пушат А. Н., Кудайбергенқызы А., Курал А. Қ.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Проблема развития духовных потребностей-это проблема, которая уже много лет беспокоит современное общество. За это время концепция морали, этики и правильного выбора была сформулирована одним способом. Вопрос о том, как формировать духовные потребности младших школьников, был рассмотрен в данной статье.

Summary: The problem of developing spiritual needs is a problem that has been bothering modern society for many years. During this time, the concept of morality, ethics and right choice was formulated in one way. The question of how to form the spiritual needs of younger schoolchildren has been discussed in this article.

Қазіргі мектептің алдында тұрған басты міндет – болып жатқанды объективті бағалай алатын, толеранттылыққа, мейірімділікке, өзін-өзі құрметтеуге үйрететін, сонымен қатар адамдардың мүдделерін ескеретін ұрпақ тәрбиелеу. Бұл міндет бастауыш сынып оқушыларының тұрақты рухани қажеттіліктерін қалыптастырумен байланысты.

Бастауыш мектептің функциялары қазіргі білім беру жүйесінде маңызды рөл атқарады және баланың жеке тұлғасын қалыптастыруда, сонымен қатар оның дамуында ерекше мәнге ие. Ең маңызды қызметі – эмоциялық-еріктік, коммуникативті қасиеттерді қалыптастыру және дамыту, оқушылардың басқа адамдармен белсенді қарым-қатынасқа ұмтылуы. Бұл мәселелерді шешу, әрине, адамдарға толерантты көзқарасты қалыптастыруды және рухани-адамгершілік нормаларды дамытуды қамтамасыз етуі керек.

Рухани қажеттіліктер бастауыш сынып оқушысының тұлғасының дамуына ықпал етеді. Атап айтқанда, олар шығармашылық пен өзін-өзі жүзеге асыруға ұмтылуда көрінеді. Сонымен қатар, рухани қажеттіліктер сананың белгілі бір күйін білдіреді және адамда рухани шығармашылық пен рухани құндылықтарды рекреациялауға ұмтылуда көрінеді.

Рухани қажеттіліктер бізге адамның рухани шығармашылыққа, рухани құндылықтарды жасауға жеке мотивациясы және оларды қанағаттандыру түрінде көрінеді. Адамдардың рухани қажеттіліктері орасан зор әлеуетке ие, сонымен қатар ішкі күреспен, өзін-өзі көрсетумен және физикалық және әлеуметтік қажеттіліктермен байланыстыруға болмайтын нәрселерге шоғырлануға ұмтылумен анықталады.

Дамудың жеке деңгейі ғана бізге өнердің әртүрлі түрлерін, мәдениет түрлерін, дінді түсінуге, тіпті әлеуметтік қажеттіліктерді қанағаттандыруға емес, рухани оятуға және конвенциялар мен үлгілермен шектелмей, «жоғары» нәрсені білуге ұмтылуға мүмкіндік береді [1].

Рухани қажеттіліктердің басқалардан ерекше белгілері:

- 1) олар әрқашан санада пайда болады;
- 2) оларды қанағаттандыру жолдарын таңдауда үлкен еркіндікпен сипатталады;
- 3) олардың қанағаттануы көбіне бос уақыттың болуымен байланысты;
- 4) мұндай қажеттіліктерді қанағаттандыру процесі шексіз.

Рухани қажеттіліктер объективті. Олар әр адамның барлық өмірлік жағдайларының жиынтығы ретінде көрінуі мүмкін және әлеуметтік және табиғи дүниелерді игеру қажеттілігінен көрінуі мүмкін. Бірақ рухани қажеттіліктер де субъективті болып табылады және адамның ішкі әлемінің көрінісінде көрсетіледі.

Ең басты рухани қажеттілік – білімге деген қажеттілік. Бұл мәселе туралы әр ғасырлардағы философтар да айтқан. Аристотель бүкіл адамзат қоғамы

табиғатынан білімге ұмтылады деп есептеді. Француз философы және ойшылы М.Монтень де: «Білімге құштарлықтан жоғары ұмтылыс жоқ» деп есептеген.

Адамның тағы бір рухани қажеттілігі – қарым-қатынас. Қарым-қатынас қажеттілігі басқа адамдармен қарым-қатынас жасау қажеттілігінен көрінеді. Қарым-қатынас арқылы адамның өзін және өзін қоршаған әлем туралы білімі қалыптасады [2].

Педагогика саласындағы көптеген мамандар рухани қажеттіліктерді қалыптастырудың шарттары баланың жас ерекшеліктеріне байланысты болады деп есептейді. Кіші мектеп жасы болсын, жасөспірім немесе жастық шақ болсын, қалыптасу жағдайлары әр жаста әртүрлі болады. Баланың белгілі бір өмір кезеңінде қол жеткізген білімі мен даму деңгейі рухани қажеттіліктерді қалыптастыру жұмысының одан әрі бағытын анықтауға көмектеседі. Дәлірек айтқанда, рухани-адамгершілік тәрбие тұлғаның қалыптасуында және оның рухани қажеттіліктерінде маңызды рөл атқарады. Кіші мектеп оқушыларының рухани-адамгершілік дамуы мәселесімен жұмыс істегенде олардың жас және психологиялық ерекшеліктерін ескеру қажет [3].

Мысалы, бастауыш сынып оқушысына арналған ойын оған адекватты, жалпы қабылданған мінез-құлықты меңгеруге мүмкіндік береді. Ойындар басқа әрекеттерге қарағанда ережелерді сақтау қабілетін талап етеді. Балалар ойын ережесінің бұзылғанын тез байқайды. Балалардың көпшілігі ереже бұзған адамды айыптайды және ол ойыннан шығуға мәжбүр болады. Осылайша балалар қоршаған ортаға бейімделіп, басқалардың пікірін құрметтей бастайды, қажетті тәжірибе жинақтап, адалдық пен әділдік заңдылықтарын меңгереді.

Ойын ережелерді қатаң сақтауды талап етеді. Баланың ойында қандай болатыны оның қоғамдағы әрі қарайғы мінез-құлқын анықтайды.

Бастауыш сынып жасындағы балалардың рухани қажеттіліктерін тәрбиелеудегі педагогикалық іс-әрекеттің мәні олардың адамгершілік дамуының төменгі деңгейінен жоғары деңгейге өз бетінше өтуіне көмектесу болып табылады.

Рухани-адамгершілік қасиеттерді дәйекті қалыптастырудың әдістерін бөліп көрсетуге болады:

а) рухани-адамгершілік қасиеттерді, көзқарастарды, сенімдерді қалыптастыруға жан-жақты әсер ету әдісі.

ә) әлеуметтік өзара әрекеттестік дағдыларын дамыту бойынша жұмыс әдісі; в) мінез-құлық ережелері мен әлеуметтік қатынасты ынталандыру әдісі.

Бірінші әдіс оқу-тәрбие үрдісі үшін негізгі болып табылады – эмоциялар мен тәжірибелер қалыптасады. Оқу үрдісінде нанымдылық оқу, талқылау, бақылау және пікірталастың әртүрлі әдістерін қолдану арқылы жүзеге асады. Мазмұны жағынан ең қиындары: әңгіме, этикалық нормалар туралы әңгіме, адамгершілік туралы пікірталас.

Бастауыш сыныпта этикалық тақырыптағы әңгімелер қолданылады. Бұл әрқашан моральдық жағы бар өте эмоционалды мағыналы оқиға. Мұндай әңгіме сезімдерге әсер етеді және нормаларды игеруге мүмкіндік береді, сонымен қатар белгілі бір кейіпкердің мінез-құлқын бағалайды [4].

Рухани-адамгершілік тәрбие берудің жалпы қабылданған әдістері бастауыш сынып оқушысын қоғамда қандай моральдық нормалар маңызды болуы керек екенін сендіруге тырысады. Көбінесе мұндай білім беру әдістері ересектер, мұғалімдер және құрдастар тарапынан толық бақылауға ие. Олар көбінесе өз ережелерін қояды, ал кіші оқушы бұл ережелерге жиі қарсылық көрсетеді. Рухани-адамгершілік тұлғаны анықтаудағы маңызды көрсеткіш ішкі күрес болуы мүмкін, ол ықпал етпейді жеке адамның ішкі жайлылығы, өзін-өзі қабылдамау арқылы көрінеді: егер тыйым салынған нәрсе жасалса.

Бастауыш сынып жасындағы баланың белсенді өмірлік ұстанымы, қалыптасқан ерік-жігері, қимыл-қозғалысы мен интеллектуалдық белсенділігі болғанда ғана ішкі күрес қалыптасады. Білімге деген жеккөрінішті жеңу қабілеті, бұл жеке адамға және оның өзін-өзі бағалауына жақсы әсер етеді. Бұл қабілеттер кіші оқушының болашақ қоғамдық өміріне көмектеседі, қақтығыстар туындаса да, ол өзінің ішкі қасиеттерінің арқасында оларды жеңе алады.

Бастауыш сынып оқушысының жеке басының рухани қажеттіліктерін қалыптастырудағы мұғалім жұмысының мәні оған қарапайым мінез-құлық қатынасынан күрделіге қарай көмек көрсету болып табылады, мұнда бастауыш сынып оқушысынан рухани-адамгершілік таңдау қажет болады.

Көптеген дереккөздер рухани-адамгершілік қасиеттерді қалыптастырудың заманауи әдістері мен тәсілдерін сипаттайды. Бәлкім, бұл әдістер шынайы моральдық әрекеттерді бірдей етіп қалыптастыруға көмектесе бермейді. Ғасырлар бойы жинақталған көптеген әдістер мен әдістер әзірленді, олардың шынайы мәнін түсіну үшін әрбір әдісті нақты ажырату қажет, бұл жерде классификация маңызды. Әдептіліктің көріністері, әсіресе олардың критерийлері тым қарама-қайшы, сондықтан әдістер мен әдістерді жіктеу өте қиын, өйткені олардың әрқайсысы жеке және тәуелсіз [5].

Оқу-тәрбие процесінің шарттарын ескере отырып, бұл әдістер бір-біріне қарама-қарсы және бірлігі жоқ екенін атап өткен жөн. Қолданылатын құралдардың бірегейлігі, сондай-ақ бұл жүйенің қаншалықты үйлесімді екендігі үлкен маңызға ие. Осылайша, педагогикалық әсер ету процесінде әрбір әдіс пен әдіс өзін басқалардан бөлек көрсете алды. Басқа әдістермен және әдістермен әрекеттестіксіз бір әдіс өзінің мақсатын жоғалтады және бастауыш сынып оқушысының тұлғасына толық әсер ете алмайды.

Адамгершілік көзқарастары мен олардың білімі түптеп келгенде бастауыш мектеп жасындағы баланың меңгерген біліміне сәйкес келуі керек. Көбінесе бұл кіші мектеп жасындағы баланың жеке көзқарасы мен адамгершілік нормаларын білуі сәйкес келмегенде болады. Сондықтан кіші мектеп оқушыларының рухани қажеттіліктерін қалыптастырудың жас ерекшеліктерін ескеру өте маңызды.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Иманбаева С.Т., Майғаранова Ш.М., Джанзакова Ш.И. Тәрбие жұмысының теориясы мен әдістемесі. - Алматы., Дарын-2022

2. Ш.Т. Таубаева, С.Т. Иманбаева, А.Е. Берикханова Педагогика. - Алматы., Дарын-2022
3. Мәдібай Қ. Үміт еткен көзімнің нұры балам... // Қазақ әдебиеті.- 2009. № 33 (3144). - 31 шілде. - 6-б.
4. Тұрғынбаева Б. Ыбырай қазақ балаларына арнап қазақ тіліндегі тұңғыш оқу құралы - Қазақ хрестоматиясын жазды // Аңыз адам: - 2013. - № 17 (77). - 10–12-б.
5. Исаева, И. Ю. Досуговая педагогика: учебное пособие / И. Ю. Исаева. — 3-е изд. — Москва: ФЛИНТА, 2021

УДК 316.6 - 055.2

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОРТРЕТ ЖЕНЩИН-ЖЕРТВ БЫТОВОГО НАСИЛИЯ

Раззак А.

научный руководитель - д.с.н. ассоцпрофессор Италмасова Р.Б.
Университет «Нархоз», г. Алматы, Казахстан

Түйін: Мақалада Қазақстандағы әйелдердің тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселесі қарастырылады. Тұрмыстық зорлық-зомбылық-бұл бүкіл әлемдегі сансыз адамдарға әсер ететін күрделі мәселе. Қазақстанда, көптеген басқа елдердегідей, тұрмыстық зорлық-зомбылық жиі кездеседі, әсіресе қоғамның әдемі жартысы, әйелдер одан қатты зардап шегеді. ҚР ІІМ мәліметінше, 2022 жылы полицияға тұрмыстық зорлық-зомбылық фактілері бойынша 115 мыңнан астам өтініш түскен. Менталитет пен әдет-ғұрып өте маңызды рөл атқарады, онда ер адамдар күшті деп қателеседі, яғни олар қол ұстасуға мүмкіндік алады. Статистикалық деректерге сәйкес, Қазақстан Республикасындағы әрбір үшінші әйел тұрмыстық зорлық-зомбылыққа тап болады. Бүгінгі таңда ақпарат әлеуметтік медиа арқылы оңай таралады және қазақстандық қоғамның осы проблемасы туралы хабардар болғанына қарамастан, ҚР-да ЖТҚ әлеуметтік көмек және тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу мәселесі өзекті болып қала береді. Осы тақырыпты зерттеу және талдау.

Summary: The article discusses the problem of domestic violence against women in Kazakhstan. Domestic violence is a serious problem that affects countless people around the world. In Kazakhstan, as in many other countries, domestic violence is a widespread phenomenon, and the beautiful half of society, women, suffer particularly badly from it. According to the Ministry of Internal Affairs of Kazakhstan, in 2022 the police received more than 115,000 complaints of domestic violence. A rather serious role is played by mentality and customs, when it is mistakenly believed that men are stronger, and therefore can afford to abuse. According to statistical data, every third woman in the Republic of Kazakhstan faces domestic violence. Today, information is easily disseminated through social media, and despite the awareness of this problem in Kazakhstani society, the problem of social assistance to women who have sex with men and prevention of domestic violence in Kazakhstan remains relevant. Studying and analyzing this topic contributes to a deep understanding of the social and psychological factors that do not contribute to victims of domestic violence seeking help for domestic violence. The study will also identify the psychological and social consequences of domestic violence on women who find themselves in the status of WHRDs.

Проблема бытового насилия в Казахстане, как и во многих других странах, является серьёзной социальной проблемой, затрагивающей не только женщин, но и всё общество в целом. Согласно данным МВД РК, в 2022 году в

полицию поступило более ста тысяч обращений по фактам бытового насилия, а статистические данные указывают на то, что каждая третья женщина в Казахстане сталкивается с этой проблемой. [1] Несмотря на рост осведомленности общества о бытовом насилии, многие женщины не обращаются за помощью, что делает проблему особенно актуальной.

Ситуация, когда многие женщины не обращаются за помощью, складывается неслучайно. В Казахстане, как и во многих других странах, бытовое насилие тесно связано с глубоко укоренившимися гендерными стереотипами и традиционными представлениями о роли женщины в семье. Поговорка «муж - голова семьи» часто используется для оправдания домашнего насилия. Считается, что женщина должна терпеть насилие, чтобы сохранить семью и отмечается, что процесс раскрепощения женщин становится фактором, усугубляющим гендерное неравенство и осложняющим внутрисемейные отношения. [2] Это приводит к тому, что женщины часто считают насилие нормальным явлением и боятся осуждения со стороны семьи и общества. Согласно проведенному интервью, по мнению первого корреспондента, влияет то, как менталитет, формирующий гендерные стереотипы и традиционные установки, заставляет женщин молчать и терпеть насилие. Поговорка «не стоит выносить сор из избы» создаёт атмосферу стыда и нежелания обращаться за помощью. Думается, именно такие ментальные установки делают проблему бытового насилия особенно острой и опасной в Казахстане.

Кроме того, социально-экономические факторы также играют важную роль. Многие женщины финансово зависимы от своих партнёров и боятся остаться без средств к существованию, особенно если у них есть дети. Также существует страх осуждения со стороны семьи и общества, что может препятствовать обращению за помощью. Проведенное третье интервью подтверждает этот факт, показывая, что женщины, пережившие бытовое насилие, часто сталкиваются с нестабильным психологическим состоянием и финансовыми трудностями, что в большей степени связано с их зависимостью от агрессора.

Женщины, пережившие бытовое насилие, часто испытывают посттравматический стресс, низкую самооценку, чувство вины и эмоциональную нестабильность. [3] Травма может привести к трудностям в установлении здоровых отношений, зависимости от агрессора и потере чувства собственной идентичности. Отмечается, что особенности личностного портрета предполагаемого мужчины, история его жизни и история жизни предполагаемой женщины, а также особенности их супружеских отношений могут стать факторами, усугубляющими насилие. [4] Согласно результатам второго интервью, демонстрируется недостаточное понимание проблемы домашнего насилия и ограниченные знания о конкретных проблемах, с которыми сталкиваются женщины. Несмотря на то, что в Казахстане действует закон «О профилактике бытового насилия», многие женщины не верят в его эффективность и боятся обращаться за помощью. По ходу исследования

выяснилось, что многие женщины не знают о своих правах и доступных ресурсах помощи.

Изменение общественного сознания играет ключевую роль в борьбе с домашним насилием. Необходимо активно противодействовать укоренившимся гендерным стереотипам, которые представляют женщину как подчиненную и бесправную. Широкомасштабные информационные кампании, в которых участвуют известные личности, образовательные учреждения и средства массовой информации, должны формировать нетерпимость к насилию и подчеркивать ответственность мужчин за свои действия. Закон «О профилактике бытового насилия» является ключевым этапом в борьбе с этой проблемой, но он требует усиления. Необходимо обеспечить более строгую ответственность за насилие, упростить процесс обращения за помощью и защитой, а также гарантировать безопасность женщин при выходе из насильственных отношений.

Жертвы домашнего насилия нуждаются в комплексной поддержке, которая включает в себя не только юридическую помощь, но и психологическую реабилитацию и социальную адаптацию. Необходимо увеличить количество кризисных центров для женщин, обеспечить их финансовую независимость и доступ к образованию и трудоустройству. Важно понимать, что насилие - это не только индивидуальная проблема, но и вопрос общественного здравоохранения. Необходимо разрабатывать программы по изменению поведения агрессоров, которые помогают им понять причины своего насилия и научиться решать конфликты мирным путём.

В данном исследовании были использованы методы вторичного и первичного анализа данных. Анализ публикаций по проблеме бытового насилия в Казахстане позволил выявить существующие тенденции и проблемы. Проведение трех глубинных интервью с женщинами, пережившими бытовое насилие, дало возможность получить ценные сведения о личном опыте и препятствиях, с которыми они сталкиваются. Изменение менталитета невозможно без изменения системы. Необходимо создать общество, в котором женщины смогут чувствовать себя в безопасности и не бояться заявлять о пережитом насилии. Только тогда можно будет положить конец этому позорному явлению.

Список литературы:

1. Садыков, Р. М., & Большакова, Н. Л. (2023). Социальный капитал женщин, подвергшихся насилию в семье. Вестник университета, (8), 208-213. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnyy-kapital-zhenschin-podvergshih-sya-nasiliyu-v-semie>
2. Парыгина, Н. А. (2009). Женщина-жертва насилия (социологический портрет). Власть и управление на Востоке России, (1), 212-217. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zhenschina-zhertva-nasilija-sotsiologicheskij-portret>
3. Зубрицкая, А. С. (2009). Особенности психологической помощи женщинам, пострадавшим от домашнего насилия. Известия Дальневосточного федерального университета. Экономика и управление, (3), 77-87. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-psiologicheskoy-pomoschi-zhenschinam-postradavshim-ot-domashnego-nasilija>

4. Аилдашева, Э. А. (2017). Личностные особенности женщин, переживших домашнее насилие: выпускная бакалаврская работа по направлению подготовки: 37.03.01 — Психология.

ОӘЖ 378.7

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДЕ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫНЫҢ ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒДАРЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ СТРАТЕГИЯЛАРЫ

Расулова Қ.Н.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Статъя посвящена формированию ценностных ориентаций здорового образа жизни (ЗОЖ) у будущих педагогов. Рассматриваются ключевые аспекты ЗОЖ, его значимость для профессиональной деятельности учителей и влияние на психоэмоциональное состояние. В статье выделяются стратегии, способствующие внедрению принципов ЗОЖ в учебный процесс, такие как интеграция тем о здоровье в образовательные программы, практические занятия, создание поддерживающей атмосферы и вовлечение семей. Анализ существующей литературы подчеркивает важность комплексного подхода к подготовке педагогов, который включает как теоретические знания, так и практические навыки. Статъя демонстрирует, что формирование ценностей ЗОЖ у будущих учителей не только способствует их личному благополучию, но и влияет на качество образования, создавая здоровую образовательную среду для следующего поколения.

Summary: This article focuses on the formation of value orientations related to a healthy lifestyle (HLS) among future educators. It discusses key aspects of HLS, its significance for teachers' professional activities, and its impact on their psycho-emotional well-being. The article highlights strategies that promote the integration of HLS principles into the educational process, such as incorporating health-related topics into curricula, practical activities, creating a supportive atmosphere, and engaging families. The analysis of existing literature emphasizes the importance of a comprehensive approach to teacher preparation that encompasses both theoretical knowledge and practical skills. The article demonstrates that fostering HLS values in future educators not only contributes to their personal well-being but also positively affects the quality of education, creating a healthy educational environment for the next generation.

Салауатты өмір салты (салауатты өмір салты) — бұл физикалық, психикалық және әлеуметтік әл-ауқаттың әртүрлі аспектілерін қамтитын тұжырымдама. Стресстің, дұрыс тамақтанбаудың және отырықшы өмір салтының әсері барған сайын өзекті болып келе жатқан қазіргі қоғам жағдайында салауатты өмір салтына байланысты құндылық бағдарларын қалыптастырудың маңыздылығын асыра бағалау мүмкін емес. Бұл әсіресе болашақ тәрбиешілерге қатысты, олар өздерінің салауатты әдеттерін дамытып қана қоймай, студенттеріне үлгі бола алады.

Педагогикалық мамандық мұғалімдерден жоғары дәрежеде эмоционалды тұрақтылықты, жауапкершілікті және қатысуды талап етеді. Мұғалімдер күнделікті сабақтарды дайындау мен өткізуден бастап оқушылармен және олардың ата-аналарымен қарым-қатынасқа дейін әртүрлі қиындықтарға тап болады. Тұрақты стресс пен шамадан тыс жүктеме жағдайында бұл денсаулық — физикалық және психикалық — табысты педагогикалық іс-әрекеттің негізі

болады. Болашақ мұғалімдердің салауатты өмір салтына құндылық бағдарларын қалыптастыру олардың жеке дамуына ықпал етіп қана қоймайды, сонымен қатар олар ұсынатын білім сапасына әсер етеді.

Ең алдымен, салауатты өмір салты тек физикалық белсенділік пен дұрыс тамақтануды ғана емес, сонымен қатар психоэмоционалды денсаулықты, барабар әлеуметтік байланыстарды және өзін-өзі жүзеге асыруды қамтитынын түсіну маңызды. Бұл көп қырлы тұжырымдама білім беру процесіне интеграцияны және оны жүзеге асыру үшін тиісті жағдайлар жасауды талап етеді. СӨС маңыздылығын түсінетін болашақ мұғалімдер өз денсаулығына қамқорлық жасап қана қоймай, осы принциптерді өз оқушыларының өміріне белсенді түрде енгізе алады.

Болашақ мұғалімдерді даярлаудың басты міндеттерінің бірі-оларда тұрақты құндылық бағдарларын құру. Бұл салауатты өмір салты туралы білімді ғана емес, оны ұстануға деген ынтаны қалыптастыруды білдіреді. Зерттеулер салауатты өмір салтының маңыздылығын түсінетін студенттер салауатты әдеттерді қалыптастыруға және бұл білімді оқушыларына беруге бейім екенін көрсетеді. Өз денсаулығын бақылайтын тәрбиешілер өздеріне және олардың әл — ауқатына қамқорлық жасау өмірдің маңызды бөлігі екенін көрсету арқылы оқушыларға шабыт береді.

Бұл тұрғыда болашақ мұғалімдерде СӨС-ке құндылық бағдарларын қалыптастырудың тиімді стратегияларын әзірлеу ерекше өзектілікке ие болады. Мұндай стратегиялардың қатарына СӨС принциптерін оқу процесіне интеграциялау, практикалық сабақтар өткізу, қолдау атмосферасын құру, отбасылар мен жергілікті қауымдастықтарды тарту, сондай-ақ мұғалімдердің жеке мысалына баса назар аудару жатады. Бұл әдістердің барлығы студенттерге салауатты өмір салты туралы теориялық білімді игеруге ғана емес, сонымен қатар болашақ кәсіби қызметінде қолдана алатын практикалық дағдыларды дамытуға көмектеседі.

СӨС-ті оқу процесіне біріктіру дәрістер мен семинарлардан бастап спорттық іс-шараларға дейін, дұрыс тамақтану бойынша шеберлік сабақтарына дейін әртүрлі әрекеттерді қамтуы мүмкін. Практикалық оқыту студенттерге белсенді өмір салтының құндылығын өз тәжірибелерімен түсінуге мүмкіндік беретін шешуші рөл атқарады. Маңызды аспект сонымен қатар студенттер тәжірибе алмасып, бір-бірін денсаулықты іздеуде қолдай алатын оқу орнында қолдау атмосферасын құру болып табылады.

Сонымен қатар, салауатты өмір салтын насихаттауға бағытталған процестерге отбасылар мен қауымдастықтарды тарту білім беру бағдарламаларының тиімділігін едәуір арттыра алады. Студенттерді ғана емес, олардың отбасыларын да қамтитын бірлескен іс-шаралар, семинарлар мен жобалар салауатты өмір салты құндылықтарын тереңірек қабылдауға ықпал етеді.

Осылайша, болашақ мұғалімдерде салауатты өмір салтына құндылық бағдарларын қалыптастыру-бұл барлық мүдделі тараптардың кешенді көзқарасы мен белсенді қатысуын талап ететін көп сатылы процесс. Бұл

мақалада осы процеске ықпал ететін негізгі стратегиялар мен әдістер қарастырылады, сондай-ақ олардың білім беру саласындағы білікті мамандарды даярлау үшін маңыздылығы мен қажеттілігі негізделеді. Болашақ мұғалімдерде СӨС құндылықтарын қалыптастыра отырып, біз олардың әл-ауқатына қамқорлық жасап қана қоймай, болашақта дені сау және белсенді қоғам құруға негіз қалаймыз.

Болашақ мұғалімдерде салауатты өмір салтының (СӨС) құндылық бағдарларын қалыптастыру зерттеу үшін өзекті тақырып болып табылады, ол бірқатар ғылыми жарияланымдарда көрініс табады. Әдебиеттерді талдау СӨС құндылықтарын педагогикалық практикаға енгізудің себептері, әдістері мен нәтижелеріне қатысты негізгі аспектілерді бөліп көрсетуге мүмкіндік береді.

Левин мен Сидоренконың (2020) зерттеулеріне сәйкес, СӨС тамақтану және физикалық белсенділік сияқты физикалық аспектілерді ғана емес, сонымен қатар психоэмоционалды денсаулықты да қамтиды. Салауатты өмір салтына тұрақты құндылық бағдарлары бар мұғалімдердің кәсіби күйзеліс пен күйіп қалумен күресу мүмкіндігі жоғары. Бұл байланыс болашақ мұғалімдерді даярлаудың ажырамас бөлігі ретінде СӨС қалыптастырудың маңыздылығын көрсетеді.

Зерттеулер СӨС қағидағтарын ұстанатын тәрбиешілердің кәсіби өнімділік пен белсенділіктің жоғары деңгейін көрсететінін көрсетеді. Иванова мен Ковалеваның (2019) жұмысында белсенді өмір салтын ұстанатын мұғалімдер оқушыларды оқыту мен дамытуда инновациялық тәсілге бейім екендігі атап өтілген. Бұл студенттерге ұқсас құндылықтардың қалыптасуына ықпал ету арқылы оң үлгі жасайды.

СӨС құндылықтарын қалыптастыруға ықпал ететін стратегиялардың ішінде бірнеше негізгі бағыттар ерекшеленеді. Біріншіден, СӨС-ке байланысты тақырыптарды оқу жоспарларына біріктіру. Гусев пен Федорова (2021) атап өткендей, мамандандырылған курстар мен семинарлардың болуы студенттерге басқалардың денсаулығы мен денсаулығына саналы түрде қарауға мүмкіндік береді. Екіншіден, шеберлік сыныптары мен спорттық іс-шаралар арқылы Практикалық оқыту студенттердің СӨС принциптерін белсенді сақтауға қатысу деңгейін едәуір арттырады (Захарова, 2022).

Оқу орнында қолдау атмосферасын құру маңызды аспект болып табылады. Зерттеуші Петренконың (2020) айтуынша, студенттер арасында қолдау тобының болуы денсаулық мәселелерін белсенді талқылауға ықпал етеді және салауатты өмір салты принциптерін ұстанудың жоғары деңгейіне әкеледі. Отбасылар мен қауымдастықтарды тарту тиімді стратегия ретінде де қарастырылады. Смирновтың (2023) зерттеуі ата-аналармен және жергілікті ұйымдармен бірлескен іс-шаралар студенттердің салауатты өмір салтын ұстануға деген ынтасына оң әсер ететін кең қолдау желісін құратынын көрсетеді.

Қолданыстағы әдебиеттерді талдау болашақ мұғалімдерде СӨС құндылық бағдарларын қалыптастыру жан-жақты және көпсалалы тәсілді қажет етеді деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Физикалық және

психоэмоционалды аспектілерді ескеру, студенттерді белсенді тәжірибеге тарту және білім беру қауымдастығы мен отбасыларының қолдауын қамтамасыз ету маңызды.

Осылайша, әдебиет СӨС қағидаттарын педагогикалық практикаға интеграциялау қажеттілігін растайды, бұл болашақ мұғалімдердің жеке дамуына ғана емес, сонымен бірге олардың болашақ кәсіби қызметіне оң әсер етеді. Білім беру ортасында денсаулықтың тұрақты құндылықтарын қалыптастыруға ықпал ететін жаңа стратегиялар мен әдістерді әзірлеу үшін осы саладағы зерттеулерді жалғастыру маңызды.

Болашақ мұғалімдерде салауатты өмір салтының құндылық бағдарларын қалыптастыру оларды дайындаудың маңызды аспектісі болып табылады. Салауатты өмір салты мұғалімдердің физикалық және психоэмоционалды жағдайын жақсартуға ықпал етіп қана қоймайды, сонымен қатар оқушылар үшін жағымды үлгі қалыптастырады, бұл өз кезегінде білім сапасына әсер етеді.

Әдебиеттерді талдау СӨС принциптерін оқу процесіне, практикалық сабақтарға біріктіру және білім беру мекемелерінде қолдау атмосферасын құру осы құндылықтарды қалыптастыруда шешуші рөл атқаратынын көрсетеді. Салауатты өмір салтын насихаттау процесіне отбасылар мен қауымдастықтарды тарту да оның тиімділігін растайды.

Осылайша, теориялық білімді, практикалық дағдыларды және эмоционалды қолдауды қамтитын болашақ мұғалімдерді даярлаудың кешенді тәсілі қажет. Бұл мұғалімдердің жеке денсаулығын жақсартып қана қоймай, денсаулық құндылықтары келесі ұрпаққа берілетін сау білім беру ортасын құруға мүмкіндік береді. Осы саладағы зерттеулерді жалғастыру білім беру жүйесінде салауатты өмір салты құндылықтарын табысты қалыптастыруға ықпал ететін жаңа стратегиялар мен әдістерді әзірлеуге көмектеседі.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Левин, А. В., Сидоренко, М. И. Здоровый образ жизни как фактор успешности педагога / А. В. Левин, М. И. Сидоренко. — Москва: Издательство "Наука", 2020. — 210 с.
2. Иванова, Е. А., Ковалева, Т. В. Психоэмоциональное здоровье учителей: значение и пути улучшения / Е. А. Иванова, Т. В. Ковалева. — Санкт-Петербург: Питер, 2019. — 180 с.
3. Гусев, С. В., Федорова, Л. А. Интеграция принципов ЗОЖ в образовательный процесс / С. В. Гусев, Л. А. Федорова. — Екатеринбург: Урал. ун-т, 2021. — 150 с.
4. Захарова, Н. П. Практическое обучение как способ формирования ценностей ЗОЖ / Н. П. Захарова. — Новосибирск: Сибирское университетское издательство, 2022. — 175 с.
5. Петренко, О. И. Социальная поддержка и здоровье: роль учебного заведения / О. И. Петренко. — Казань: Казанский университет, 2020. — 160 с.

ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЯ ОБУЧЕНИЯ МАТЕМАТИКЕ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Рахимбергенов Н.

Научный руководитель: ст.преп. Бахритдинова Д.

Шахрисабзский Государственный педагогический Институт, г. Шахрисабз,
Узбекистан

Түйін: Мақала бастауыш мектепте математиканы оқытуды дараландырудың принциптері мен әдістерін зерттеуге арналған. Дараланған тәсіл оқушылардың әртүрлі қажеттіліктері мен ерекшеліктерін ескеруге, математикалық білімді тиімдірек игеруге, сыни және логикалық ойлауды дамытуға қалай көмектесетіні қарастырылады. Оқытуды саралау әдістері, цифрлық және инновациялық білім беру технологияларын қолдану, сондай-ақ оқытудың жеке процесін ұйымдастырудағы мұғалімнің рөлі сипатталған. Мақалада дараландырудың оқушылардың мотивациясына, олардың математика сабақтарындағы жетістіктері мен белсенділігіне әсері талданады. Мемлекеттік білім беру стандарттары шеңберінде дараланған тәсілді практикалық қолдану мысалдары келтірілген..

Summary: The article is devoted to the study of the principles and methods of individualization of teaching mathematics in elementary school. It is considered how an individualized approach helps to take into account the different needs and characteristics of students, promotes more effective assimilation of mathematical knowledge, develops critical and logical thinking. The methods of differentiation of learning, the use of digital technologies and innovative educational technologies, as well as the role of the teacher in the organization of an individualized learning process are described. The article analyzes the impact of individualization on the motivation of students, their success and activity in mathematics lessons. Examples of the practical application of an individualized approach within the framework of state educational standards are given.

Образование в начальной школе играет ключевую роль в формировании основ математического мышления и логического восприятия мира у детей. Современные образовательные стандарты, включая Федеральные государственные образовательные стандарты (ФГОС), требуют от педагогов внедрения индивидуализированного подхода, который учитывает особенности каждого ученика. Индивидуализация обучения способствует более глубокому усвоению материала, повышает мотивацию учащихся, помогает работать с детьми разных уровней подготовки и развивает их способность к самостоятельному решению задач.

Теоретические основы индивидуализации обучения математике. Индивидуализация обучения — это процесс, в ходе которого педагог строит учебный процесс, учитывая индивидуальные особенности учеников, такие как их темпы усвоения материала, уровень подготовки, интересы и склонности. В области начального образования особенно важно развивать математическое мышление, что невозможно без учета разных типов восприятия информации у детей [1].

Индивидуализация обучения в математике направлена на создание условий, в которых каждый ребенок сможет достигать максимальных результатов в соответствии со своими возможностями. Исходя из этого, в

образовательном процессе должны быть внедрены подходы, способствующие развитию ключевых математических компетенций, а также формирования базовых навыков работы с цифрами, числами и математическими операциями. Методы и технологии индивидуализированного подхода. Для эффективной индивидуализации обучения математике в начальной школе используются разнообразные методы и педагогические технологии, включая:

Дифференцированные задания. Важно предоставить каждому ученику задания, соответствующие его уровню знаний и подготовленности. Это могут быть задания разной сложности, дополнительные упражнения для более сильных учеников или, наоборот, дополнительные материалы для тех, кто нуждается в дополнительной поддержке [2].

Цифровые образовательные ресурсы открывают широкие возможности для индивидуализации обучения. Программы и приложения, такие как интерактивные доски, математические игры и онлайн-платформы, позволяют детям работать в своем темпе, получать мгновенную обратную связь и эффективно осваивать учебный материал. Персонализированные задания в уроки задач, которые соответствуют интересам учеников, способствует развитию их любознательности и мотивации. Например, решение практических задач, связанных с реальной жизнью или увлечениями детей, помогает сформировать связь теории с практическими навыками.

Проектная деятельность. Использование проектных заданий, на которых ученики работают в небольших группах или индивидуально, помогает глубже осваивать материал и развивать критическое мышление. Роль учителя в организации индивидуализированного подхода крайне важна. Преподаватель должен уметь корректировать учебный процесс в зависимости от уровня подготовки учащихся, адаптировать задания и использовать различные педагогические технологии, которые способствуют эффективному обучению каждого ученика [3]. Учитель также является ключевым звеном в процессе мониторинга успехов каждого ученика, выявления затруднений и своевременного оказания помощи. Важным инструментом для учителя становится способность предоставлять ученикам возможность выбирать задания в зависимости от их уровня и интересов, что стимулирует развитие самостоятельности и ответственности за свое обучение.

Внедрение индивидуализированного подхода на уроках математики может проявляться в различных формах. Например:

Использование модульных систем обучения, где каждому ученику предлагаются учебные модули, соответствующие его уровню подготовки. Такой подход помогает учителю регулировать темп работы всего класса, одновременно предоставляя возможности для самостоятельной работы. Интерактивные упражнения и игры. Современные цифровые ресурсы, такие как приложения для обучения математике (например, "Khan Academy", "Mathletics" или русскоязычные платформы типа "Учи.ру"), позволяют ученикам работать в индивидуальном режиме, что способствует улучшению их математических навыков и дает возможность для самоконтроля [4].

Применение тестов и упражнений для самопроверки. Использование компьютерных тестов и программ для самоконтроля позволяет ученикам проверить свои знания в любой момент времени и способствует развитию навыков самообразования. Одним из ключевых аспектов индивидуализированного подхода является повышение мотивации учащихся. Когда учебный процесс учитывает интересы и особенности каждого ученика, это способствует повышению его заинтересованности и желания учиться. Младшие школьники, работающие в своем темпе и на основе заданий, соответствующих их уровню, чувствуют себя успешными и уверенными, что, в свою очередь, повышает их мотивацию. Индивидуализация позволяет избежать перегрузки или, наоборот, недостаточной сложности учебного материала, что способствует более эффективному восприятию математики, особенно на первых этапах изучения [5].

Индивидуализация обучения математике в начальной школе является важным элементом современного образовательного процесса. Она позволяет эффективно развивать математические способности каждого ученика, учитывать его индивидуальные особенности и интересы, способствует лучшему усвоению учебного материала и повышает мотивацию учащихся. Использование современных образовательных технологий, дифференцированных заданий и проектов помогает создать более гибкие и персонализированные условия для обучения, что особенно важно в контексте реализации Федеральных государственных образовательных стандартов. Индивидуализация обучения — это не только педагогическая необходимость, но и важный шаг в развитии компетентностного подхода, который ориентирован на успех каждого ученика.

Список использованной литературы:

1. Выготский, Л. С. (1984). Мышление и речь. М.: Лабиринт.
2. Описание теорий развития мышления и речи, которые являются основой для индивидуализированного подхода в обучении, включая математику.
3. Куликов, А. И. (2016). Методика преподавания математики в начальной школе. М.: Просвещение.
4. Практическое руководство по методике преподавания математики с учетом индивидуальных особенностей учащихся.
5. Шмидт, В. И. (2012). Основы теории и методики преподавания математики в начальной школе. М.: Издательство МГУ.

ОӘЖ 378.147

ОЙЫНДЫҚ МОДЕЛЬДЕУ ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСІ РЕТІНДЕ

Рахым Н.Р.

Ғылыми жетекші п.ғ.к., доцент Жиентаева Б.Ж.
«Тұран-Астана» университеті, Астана қ., Қазақстан

Резюме: Мақалада автор ойындық модельдеу арқылы оқытудың инновациялық

әдістерінің түрлерін қарастырады. Ойындық модельдеу студенттердің кәсіби дағдыларын дамытуға ықпал етіп, олардың оқу мотивациясын арттырады. Бұл әдіс студенттердің коммуникативті және аналитикалық дағдыларын жетілдіруге көмектеседі.

Summary: In the article, the author considers the types of innovative teaching methods through game modeling. Game modeling contributes to the development of professional skills of students and increases their learning motivation. This method helps students improve their communicative and analytical skills.

Студенттердің кәсіби қызметке дайындығы проблемасы қазіргі кезеңдегі теориялық негізде де, практикалық тұрғыдан да өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Оның сәтті шешімі қазіргі уақытта белсенді өмірлік ұстанымы, стандартты емес ойлауы және ұсынылған жағдайды талдау мен қарастыруға шығармашылық көзқарасы бар белсенді адамдарды қажет ететін жеке тұлғаның өзі үшін және жалпы қоғам үшін өзекті болып табылады.

Студенттердің педагогикалық іс-әрекетке кәсіби дайындығының құралы ретінде ойындық модельдеудің өзектілігі, негізінен, келесі жағдайларға байланысты: біріншіден, ойында нақты өмірлік оқиғалар модельденеді; екіншіден, студенттермен өткізілетін сабақтарда ойын олардың болашақ педагогикалық қызметін модельдеуді қамтиды; үшіншіден, студенттер мінез-құлықтың, қарым-қатынастың, іс-әрекеттің әртүрлі модельдерін ойнайды, бұл студенттердің болашақ педагогикалық қызметіне дайындығының құралы; төртіншіден, ойында осындай білім беру кеңістігі құрылады, онда студенттер іс құруды, жеке қатынастарды құруды, олардың алдына қойылған нақты педагогикалық мәселелерді шешуді, рефлексиялық талдау мен өзін-өзі ұйымдастыруды үйренеді. [1 - 66,676]

Ойындық модельдеу әдістері студенттерге шынайы жұмыс жағдайларын модельдеу арқылы кәсіби дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік береді. Ойындық модельдеу студенттердің белсенді оқуға қатысуын, коммуникация және командада жұмыс дағдыларын дамытуын қамтамасыз етеді. Бұл әдіс білімнің пассивті қабылдануынан гөрі, студенттердің белсенді түрде қатысуын ынталандырады. Ойындық модельдеу арқылы студенттер туындаған жағдайларда шешім қабылдауға, креативті түрде ойлауға мүмкіндік алады. Бұл дағдылар болашақта жұмыс орнында кездесетін түрлі қиындықтарды жеңуге көмектеседі. Ойындық модельдер арқылы студенттер лидерлік қасиеттерін, жауапкершілік, аналитикалық ойлау, және шешім қабылдау дағдыларын дамытуға мүмкіндік алады. Бұл қасиеттер болашақ мамандардың іс-әрекетінде маңызды рөл атқарады. Ойындық модельдеу топ ішінде жұмыс істеудің маңыздылығын түсінуге және өзара әрекеттесу негізінде ұжымдық шешімдер қабылдауға үйретеді. Бұл, әсіресе, қазіргі кезде еңбек нарығында үлкен сұранысқа ие фактор болып табылады.

Модельдеу - бұл таным объектілерін олардың модельдерінде зерттеу процесі; нақты заттар мен құбылыстардың модельдерін құру (әлеуметтік жүйелер, кәсіби қызмет процестері және т.б.).

Ойындық модельдеу - бұл педагогикалық практикада одан әрі қолдану мақсатында олардың модельдерін құру және зерттеу арқылы тиісті педагогикалық құбылыстарды, процестерді немесе әртүрлі педагогикалық

жүйелерді зерттеудің эвристикалық құралы; бұл білім алушының оқу пәндерінің мазмұнын зерттеу процесінде педагогикалық қабілеттерін дамытудың маңызды құралы. Ойын модельдеу оқу және тәрбие мақсатында модельденген нақты жағдайға «батыру» арқылы жүзеге асырылады және білім алушылардың ең белсенді позициясын болжайды (А.П. Панфилова). [2 - 4,56]

Ойындық элементтер білім арудың қызықты да, тартымды болуына ықпал етеді, бұл студенттердің оқу мотивациясын арттыруға көмектеседі.

Педагогикалық процесте бірқатар ойындарды бөлуге болады: оқыту, бақылау, жалпылау, танымдық, дамыту, коммуникативті, репродуктивті, өнімді, шығармашылық және т. б.

Ойындық моделдеу – маманның кәсіби қызметінің әлеуметтік жағдайын белгілейтін симуляциялық модельмен қатысушылардың жұмысын сипаттау тәсілі.

Іскерлік ойын, шығармашылық ойлауды белсендіреді, жағдаяттарды шешудің практикалық дағдыларын дамытады, адамдармен қарым-қатынас процесінде психологиялық кедергіні жеңуге көмектеседі. [3 - 376]

Рөлдік ойын технологиясы топ мүшелерінің (мысалы, мұғалімнің, студенттің, ата-ананың және т.б.) шешім қабылдауын қамтиды және жағдайдың нәтижесінде қатысушылар барлығын қанағаттандыратын шешімді таңдайды.

«Командалық талқылау» технологиясы - пікірталастарды әртүрлі формада ұйымдастыруға болады: оңтайлы шешімді іздеу, екі баламаны салыстыру, шешімді таңдау құқығын беру, Delphi әдісі, көпшілікті қорғау, шешімді ұсыну және т.б. [4 - 1246]

Ситуациялық есептерді шешудің эвристикалық әдістерін ұйымдастыруға арналған педагогикалық әдістер студенттерге интеллектуалдық есептерді шешудің жалпылама жолдарын үйретуге және өнімді ойлауды дамытуға бағытталған. Бұл әдістердің мақсаты – қатысушыларды шығармашылық ойлауға, бар ақпаратты қайта қарауға, түйсіктерін дамытуға үйрету. Эвристиканы қолдану ақпаратты дәйекті іздеу әдісіне әсер етпей, мақсатқа тез жетуге мүмкіндік береді.

Оқу үрдісін шығармашылықпен ұйымдастыруды қамтамасыз ету үшін кәсіби міндеттерді шешу арқылы мұғалімнің интеллектуалдық тәжірибесін дамыту қажет.

Эвристикалық әдістерді қолдану эвристикалық ережелермен расталуы керек, оларға мыналар сияқты техникалар кіреді:

Миға шабуыл. Адамның ой-өрісін босату, стереотиптерден алыстау нәтижесінде мүмкіндігінше көп идеяларды жинақтау;

Үйрену. Сенсорлық-бейнелі және психикалық бейнелеу арқылы қатысушы объектіні ішінен сезінуге, оның мәнін түсінуге, зерделеуге тырысады;

Семантикалық көзқарас. Білім беру нысанының сыртқы түріне шоғырлану қатысушыға объектінің түпкі себебін түсінуге мүмкіндік береді;

Заттарды құрастыру. Ақыл-ой әрекетінің нәтижесінде жаңа, бұрын көрсетілмеген өнімді жасау және дамыту;

Эвристикалық сұрақтар. Белгілі бір оқиға немесе объект туралы ақпаратты іздеу үшін қатысушы жеті негізгі сұраққа жауап беруі керек: Кім? Не? Не үшін? Қайда? Қалай? Қалай? Қашан?

Эвристикалық әдістер логикалық жолмен математикалық модельдерді құру арқылы мүмкін болмаған жағдайда білімді алу үшін қолданылады. [5 - 507,5086]

Бұл оқытудың инновациялық әдістері ойындық модельдеу ретінде мәселелерді шешуде қолданылады. Оқу ойындарының көмегімен студенттің қазіргі әлеуметтік-мәдени кеңістік шеңберінде кәсіби білімге және барлық қарым-қатынас жүйесіне құндылық-бағдарлы көзқарасты өз бетінше түсіну қабілетін дамытуға болады. Ойын арқылы студенттер алған ақпаратты талдау, өз көзқарасын білдіру, өз ойын жүйелі түрде жеткізу, мәселені шешудің әртүрлі нұсқаларының ықтимал салдарын болжау, жағдайды өзін түсіну және қабылдау деңгейін басқалармен салыстыру қабілетін дамытады.

Ең алдымен ойындық моделдеуді қолдану студенттердің педагогикалық шеберліктерін дамытуға деген қызығушылығын арттыруға ықпал етеді. Тек ойындық модельдеуге арналған тапсырмаларды орындау жеке өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндігін береді. Сонымен қатар, әртүрлі деңгейдегі тапсырмаларды қолданудың арқасында осындай іс-шаралардың нәтижелерін талдау оқу тобының әрбір мүшесінің сапалы өсуін үздіксіз бақылауға мүмкіндік береді. Ойындық модельдеу түрлерінің кең ауқымы оларды студент өз іс-әрекетіне сенімсіз болған кезде эмоционалдық, мотивациялық және мотивациялық емес кедергілерді жоюдың таптырмас құралы ретінде пайдалануға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. А.А.Исаев. Игровое моделирование как средство профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности. Гуманитарные науки (Г.Ялта). № 4 (48), 2019. Республика Крым.
2. М.В. Фоминых. Игровое моделирование как средство подготовки студента профессионально-педагогического учебного заведения. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. Екатеринбург, 2011.
3. Е.В. Пчелинцева. Игровое обучение - технология профессионального образования. Издания по общественным и гуманитарным наукам (UDB-EDU). Alma Mater, № 8, 30 сентября 2011. Москва, Россия.
4. О.А. Айгунова., И.С. Криштофик., Т.В. Щербакова. Работа в команде: профессиональной компетенции будущих педагогов в игровом моделировании. Успехи современной науки и образования. Том 1, №4, 2017. Москва, Россия.
5. Е.В. Галанина., А.М. Бикинеева., К.В. Гуляева. Игровое моделирование как метод педагогической эвристики (на примере образовательной игры «Искусство презентации»). Трансформация научных парадигм и коммуникативные практики в информационном социуме. VI Всероссийская научно-практическая конференция студентов и молодых ученых. Национальный исследовательский Томский политехнический университет.. 2013, Томск, Россия.

ПРОГРАММЫ ПОДДЕРЖКИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ УЧАЩИХСЯ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ

Резанцев М.Н., Камалов Р.Н., Ривкин Л.Ю.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін. Мақалада білім беруді цифрландыру жағдайында оқушылардың психологиялық ал-ауқатын қолдау бағдарламалары қарастырылады. Цифрлық технологиялар, олардың артықшылықтарына қарамастан, оқушылардың психикалық денсаулығына теріс әсер ететін оқшаулау, кибербуллинг және ақпараттың шамадан тыс жүктелуі сияқты бірқатар мәселелерді тудыруы мүмкін.

Summary. The article discusses programs to support the psychological well-being of students in the context of digitalization of education. Digital technologies, despite their advantages, can cause a number of problems such as isolation, cyberbullying and information overload, which negatively affects the mental health of students.

Современные технологии проникают во все сферы нашей жизни, включая образование. Цифровизация образовательного процесса открывает новые возможности, но одновременно создает и определенные вызовы, особенно в сфере психического благополучия учащихся. В этой статье рассматриваются программы поддержки психологического благополучия в условиях цифровизации, их цели и методы, а также важность их реализации. С точки зрения методологии данного подхода, признается, что каким бы событием не был травмирован подросток, он остается удивительно открытым и восприимчивым к исцелению от психической травмы. Для этого родителям и специалисту необходимо создать терапевтический альянс для дальнейшей продуктивной работы с целью формирования благоприятных условий для его исцеления [1].

Цифровизация образования может оказывать как положительное, так и отрицательное влияние на психическое здоровье учащихся. С одной стороны, доступ к информации и онлайн-ресурсам расширяет возможности для обучения и саморазвития. С другой стороны, увеличение экранного времени, изоляция, а также информационная перегрузка могут привести к стрессу, тревожности и другим психическим расстройствам [2].

Геймификация, важная часть интерактивных технологий, также набирает популярность в образовательной сфере. Интеграция игровых элементов, как уровни, награды и соревнования, увеличивает вовлечённость и интерес студентов к обучению. Исследования показывают, что игровые механики могут значительно повышать мотивацию учащихся, особенно в условиях дистанционного обучения, где традиционные методы могут быть менее эффективны. Геймификация создаёт стимулирующую и позитивную учебную атмосферу, где учащиеся находят радость в процессе обучения и стремятся к достижению новых вершин [3].

Разработка и внедрение новых теоретических моделей и стратегий, направленных на повышение мотивации студентов в дистанционном обучении, играют ключевую роль в усовершенствовании этого формата образования. Один из инновационных подходов заключается в интеграции эмоционального интеллекта в образовательный процесс. Преподаватели, обладающие высоким уровнем эмоционального интеллекта, могут более эффективно взаимодействовать со студентами, распознавая и реагируя на их эмоциональные потребности. Это особенно ценно в условиях, когда личное общение ограничено, как в дистанционном формате. Интеграция эмоционального интеллекта в образовательную практику направлена на создание поддерживающей учебной среды, отвечающей как академическим, так и эмоциональным потребностям студентов. Это особенно важно в контексте дистанционного обучения, где поддержание мотивации студентов представляет собой значительный вызов.

Адаптивные методы обучения, которые предполагают персонализацию учебных материалов, позволяют учитывать индивидуальные различия студентов в реальном времени, делая образовательный процесс более гибким и адаптированным к нуждам каждого учащегося. Это ярко контрастирует с более статичными и унифицированными традиционными моделями обучения [4].

Важную роль в этом процессе играют также адаптивные методы обучения. Персонализация учебного процесса с помощью адаптивных технологий учитывает индивидуальные потребности и интересы каждого студента, делая обучение более релевантным и мотивирующим. Примером может служить использование платформы Knewton, которая позволяет студентам чувствовать себя более вовлеченными, поскольку учебные материалы и задания адаптируются к их уровню подготовки и предпочтениям. Этот подход не только стимулирует мотивацию учащихся, но и способствует улучшению учебных результатов, так как материалы, предоставляемые студентам, точно соответствуют их учебным целям и интересам [5].

Геймификация и внедрение интерактивных технологий – это перспективные направления для усиления мотивации в дистанционном обучении. Игровые элементы, такие как баллы, значки и уровни, привлекают студентов, стимулируя их к активному участию в учебном процессе. Это делает обучение более захватывающим и мотивирующим. В работе «Торможение, симптом, тревога» Фрейд рассмотрел связь между травмой и страхом. Он определил страх как воспроизведение аффективного состояния, которое соответствует воспоминаниям о травматическом переживании. Невротический страх возникает перед лицом неизвестной опасности. Нейтральная ситуация может начать восприниматься как опасная при возникновении симптома страха. Его появление связано с ожиданием повторения травматической ситуации. Человек как будто предупреждает наступление негативных обстоятельств, ведя себя, так как будто они уже произошли. Тогда страх с одной стороны символизирует ожидание травматической ситуации, с другой более мягкое ее воспроизведение. Я повторяет данную облегченную

репродукцию в надежде, что на этот раз сможет руководить развитием событий [6].

Интерактивные технологии, включая виртуальную и дополненную реальность, создают погружающие учебные среды, которые могут значительно улучшить учебные результаты. Эти технологии предоставляют больше возможностей для практического применения полученных знаний по сравнению с традиционными методами, которые ограничиваются текстовыми и визуальными ресурсами [7].

Программы поддержки психологического благополучия.

Для решения этих проблем образовательные учреждения разрабатывают и внедряют программы поддержки психологического благополучия. Такие программы могут включать следующие компоненты:

1. Психологическое консультирование

Организация службы психологического консультирования, где учащиеся могут получать помощь в решении личных и учебных проблем, является основным элементом поддержки. Психологи могут проводить индивидуальные и групповые занятия, а также тренинги по стресс-менеджменту.

2. Образовательные программы

Разработка курсов и семинаров, направленных на развитие эмоционального интеллекта, навыков саморегуляции и стресса, помогает учащимся осваивать техники управления своими эмоциями и улучшать психоэмоциональное состояние.

3. Программы по цифровой грамотности

Обучение учащихся навыкам безопасного и ответственного использования технологий, а также критическому мышлению в отношении информации помогает снизить риски, связанные с цифровизацией.

4. Групповые активности и тимбилдинг

Организация совместных мероприятий, таких как мастер-классы, спортивные игры и культурные мероприятия, способствует созданию здоровой атмосферы в учебном коллективе и помогает учащимся чувствовать себя частью сообщества.

5. Вовлечение родителей

Программы, направленные на обучение родителей навыкам поддержки своих детей в условиях цифровизации, могут включать семинары и тренинги. Родители играют важную роль в поддержании психоэмоционального состояния своих детей.

6. Использование технологий для поддержки благополучия

Создание мобильных приложений и онлайн-платформ, предлагающих ресурсы для самопомощи, поддержания психического здоровья и общения, может стать дополнительным инструментом для учащихся.

Психологическое благополучие учащихся в условиях цифровизации — актуальная задача для образовательных учреждений. Программы поддержки, направленные на развитие эмоциональной устойчивости, цифровой грамотности и социальных навыков, играют ключевую роль в создании

здоровой образовательной среды. Интеграция таких программ в учебный процесс может не только помочь учащимся справиться с вызовами цифровой эпохи, но и повысить их общую удовлетворённость обучением и жизнью [8].

Список использованной литературы:

1. Барабанова, Н. В.. Психологическое благополучие учащихся: современные подходы и методы. Психология и образование, 2020г.45-57.
2. Горбунова, И. А. Влияние цифровизации на психическое здоровье школьников. Вестник психологии, . 2021,12-22.
3. Зинченко, А. А. Психологические аспекты поддержки учащихся в условиях цифровизации. Журнал психологических исследований, 2019г, 33-47.
4. Иванова, Т. В. Программы цифровой грамотности для школьников: цели и задачи. Современное образование, 2022 г 28-36.
5. Кузнецова, О. Н. Арт-терапия как метод психокоррекции у школьников в условиях цифровой среды. Арт-терапия в образовании, 2020. 50-61.
6. Сидорова, М. В. Поддержка психического здоровья в цифровую эпоху: подходы и практики. Психология и цифровые технологии, 2021. 67-75.
7. Тихонова, Е. Ю. Роль родителей в поддержке психологического благополучия детей в условиях цифровизации. Семейная психология 2023 г40-54.
8. Широкова, А. В. Групповые формы работы по поддержке психического здоровья учащихся. Педагогическая психология, 2019 22-31.

УДК 316.48

МЕТОДЫ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ И РЕАГИРОВАНИЯ НА БУЛЛИНГ

Рябушкина Д.И., Юнусалиев А.А., Сивачева К.А.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін. Қорқыту немесе басқа адамдарды жүйелі түрде қорқыту және қудалау білім беру ортасындағы маңызды мәселе болып табылады, бұл оқудағы жетістіктерге және оқушылардың психологиялық әл-ауқатына әсер етеді. Қорқытудың тиімді алдын алу білім алушылардың, мұғалімдердің, әкімшіліктің және ата-аналардың бірлескен күш-жігерін талап етеді. Қорқытудың алдын алу жұмыстарын ұйымдастыру оқушылар мен қызметкерлерді оқытуды, қауіпсіз және қолдау ортасын құруды, ата-аналар мен жұртшылықты тартуды, саясат пен процедураларды әзірлеуді, құрбандар мен құқық бұзушыларды қолдауды және әдістер мен стратегияларды үнемі жаңартып, бағалауды қамтиды.

Summary. Bullying or systematic bullying and harassment of others is a serious problem in the educational environment that affects student academic performance and psychological well-being. Effective prevention of bullying requires the joint efforts of students, teachers, administrators and parents. The organization of bullying prevention work includes educating students and staff, creating a safe and supportive environment, engaging parents and the public, developing policies and procedures, supporting victims and offenders, and constantly updating and evaluating methods and strategies.

Буллинг (или школьное насилие) — это форма агрессивного поведения, которая характеризуется систематическим, намеренным и многократным запугиванием, притеснением или ущемлением одного человека или группы

людей другими. Это может происходить в различных средах, включая школы, рабочие места, общественные места и даже в онлайн-пространстве. Характеристики буллинга включают в себя неоднократность (повторяющиеся инциденты), намеренность (целенаправленное поведение с целью причинения вреда или ущерба другому человеку), неравенство сил (один человек или группа обладает большей властью или статусом над другими) и неравноправие (жертва не имеет возможности защитить себя или ответить на агрессию) [1].

Буллинг может проявляться в различных формах, включая вербальные угрозы, оскорбления, физическое насилие, исключение из группы, моббинг (систематическое преследование и унижение на рабочем месте), кибербуллинг (агрессивное поведение в онлайн-пространстве) и другие. Это серьезная проблема, которая может привести к психологическим и эмоциональным травмам для жертвы, снижению учебной мотивации, социальной изоляции и даже самоубийству. Поэтому профилактика буллинга и поддержка жертв являются важными задачами для общества в целом и для образовательных учреждений в частности [2].

Профилактика буллинга в образовательной среде представляет собой неотъемлемую часть обеспечения безопасности и благополучия всех учащихся. В ходе этой статьи мы рассмотрели различные методы и стратегии, направленные на предотвращение буллинга и создание поддерживающей среды, где каждый ученик чувствует себя принятым и защищенным.

Важно понимать, что профилактика буллинга – это процесс, требующий постоянного внимания и усилий со стороны образовательных учреждений, родителей, общественных организаций и общества в целом. Работа по предотвращению буллинга должна быть приоритетной задачей для всех участников образовательного процесса. Создание безопасной и поддерживающей среды в школах – это ключевой шаг к успешной реализации образовательных целей и развитию полноценных членов общества. Наша общая цель – обеспечить каждому учащемуся возможность расти и развиваться в безопасной и уважительной среде, где ценятся разнообразие и индивидуальность [3]. Поддержка психологического благополучия учащихся в условиях цифровизации — это важная задача для образовательных учреждений. Интеграция программ поддержки, направленных на развитие эмоциональной устойчивости, цифровой грамотности и социальных навыков, может помочь учащимся успешно справляться с вызовами цифровой эпохи. Создание здоровой и поддерживающей образовательной среды способствует не только улучшению психоэмоционального состояния учащихся, но и повышению их общей удовлетворенности от процесса обучения и жизни [4].

Влияние цифровизации на психологическое благополучие.

Цифровизация общества открывает новые горизонты для общения и взаимодействия, но также создает новые вызовы, такие как кибербуллинг. Важно осознавать последствия этой проблемы и принимать меры для ее предотвращения. Только совместными усилиями можно создать безопасную

онлайн-среду, где каждый человек будет чувствовать себя защищенным и уважаемым [5].

Цифровизация в образовании затрагивает различные аспекты жизни учащихся. С одной стороны, она предоставляет доступ к обширным ресурсам и способствует развитию навыков работы с информацией. С другой стороны, длительное использование технологий может привести к ряду негативных последствий:

* *Информационная перегрузка:* Учащиеся сталкиваются с большим объемом информации, что может вызвать чувство тревожности и усталости.

* *Социальная изоляция:* Дистанционное обучение может привести к ощущению одиночества, особенно у подростков, для которых общение со сверстниками является важной частью жизни.

* *Кибербуллинг:* Увеличение времени, проведенного в интернете, создает риски для столкновения с буллингом в цифровом пространстве.

* *Снижение мотивации:* Необходимость адаптироваться к новым формам обучения и оценивания может вызывать стресс и неуверенность у учащихся.

Чтобы справиться с этими вызовами, образовательные учреждения должны разрабатывать и внедрять программы, направленные на поддержку психологического благополучия учащихся. Вот несколько ключевых подходов:

1. Психологическое консультирование.

Организация службы психологического консультирования в школах позволяет учащимся получать профессиональную помощь при возникновении проблем.

2. Программы эмоций.

Обучение навыкам эмоционального интеллекта позволяет учащимся лучше понимать свои эмоции и эмоции окружающих. Такие программы могут включать тренинги по саморегуляции, эмпатии и навыкам эффективного общения.

3. Цифровая грамотность.

Обучение учащихся безопасному и ответственному использованию цифровых технологий помогает снизить риски, связанные с кибербуллингом и информационной перегрузкой. Уроки цифровой грамотности могут включать темы о защите личной информации, критическом мышлении и навыках поиска информации.

4. Групповые активности и тимбилдинг

Организация совместных мероприятий, таких как спортивные игры, мастер-классы и культурные мероприятия, помогает создать позитивную атмосферу в классе и способствует развитию социальных навыков.

Буллинг — это серьёзная проблема, требующая внимания со стороны общества. Эффективная борьба с этой формой агрессии возможна только при совместных усилиях всех участников образовательного процесса и общества в целом. Важно создавать условия для открытого диалога, чтобы каждый мог чувствовать себя в безопасности и быть услышанным [5].

Список использованной литературы:

1. Оценка насилия в отношении детей в школах Казахстана. Учреждение Уполномоченного по правам человека в Республике Казахстан и Представительство ЮНИСЕФ в Казахстане при поддержке Министерства иностранных дел Норвегии. Астана, 2013. <http://unicef.kz/uploads/posts/00000837.pdf> (дата обращения: 30.05.2015)
2. Предотвращение насилия в образовательных учреждениях. Методическое пособие для педагогических работников /Л.А. Глазырина, М.А. Костенко; под ред. Т.А. Епояна. – М., 2015. <https://iite.unesco.org/pics/publications/ru/files/3214741.pdf>
3. Петрановская Л.В. «Травли NET». Пособие для детей о том, как остановить травлю
4. Истратова О.Н., Эксакусто Т.В. Справочник психолога средней школы. М., 2004г
5. Лейн Д. А. Школьная травля (буллинг) [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.supporter.ru/docs/1056635892/bullmg.doc> (дата обращения: 04.12.2015).
6. Собкин В. С., Смылова М. М. Буллинг в стенах школы: влияние социокультурного контекста (по материалам кросскультурного исследования) // Социальная психология и общество. 2014. № 2, т. 5. С. 71–86.

ОӘЖ 159.9

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ

Сағынтай А.Р., Ташим Б.Қ., Хажиметова Ш. Х.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются особенности развития речевых навыков у учащихся начальных классов и роль учителя в этом процессе. Описаны ключевые методы и приемы, такие как игровые технологии, работа с литературными текстами, развитие словарного запаса и грамматических навыков, а также использование творческих заданий. Подчеркивается важность создания учителем благоприятной языковой среды, индивидуальной работы с учениками и мотивации к активной речевой деятельности. Статья акцентирует внимание на комплексном подходе к развитию речевой компетенции, что способствует успешному формированию грамотной и связной речи у младших школьников.

Summary: The article examines the features of the development of speech skills in primary school students and the role of the teacher in this process. Key methods and techniques are described, such as gaming technologies, working with literary texts, developing vocabulary and grammatical skills, as well as using creative tasks. The importance of creating a favorable language environment by the teacher, individual work with students and motivation for active speech activity is emphasized. The article focuses on an integrated approach to the development of speech competence, which contributes to the successful formation of literate and coherent speech in younger schoolchildren.

Бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу дағдыларын дамыту олардың жеке тұлға болып қалыптасуында және оқу-тәрбие үрдісіне сәтті бейімделуінде шешуші рөл атқарады. Сөйлеу - ойды білдірудің, басқалармен қарым-қатынас жасаудың және ақпаратты қабылдаудың ең маңызды құралы. Сондықтан бастауыш мектептің кезек күттірмейтін міндеті – оқушылардың танымдық және эмоционалдық дамуына ықпал ететін сөйлеу қабілетін жан-жақты дамытуға жағдай жасау.

Бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу дағдыларының дамуы олардың психофизиологиялық және танымдық мүмкіндіктерімен байланысты бірқатар сипаттамаларға ие. Бұл кезеңде балалар жаңа тілдік формаларды белсенді түрде игереді, грамматикалық құрылымдарды жақсартады және сөздік қорын кеңейтеді. Дегенмен, олардың сөйлеуі көбінесе әлі де тұрақсыз және логикалық жүйелілік пен ойды білдірудің дәлдігі жағынан жетілмеген болуы мүмкін. Бұл кезеңнің негізгі ерекшеліктерінің бірі - еліктеуге ұмтылу. Бастауыш сынып оқушылары ересектер мен достарының сөзін жиі қайталайды, бұл олардың сөйлеу ортасын дамудың ең маңызды факторына айналдырады. Қоршаған орта неғұрлым бай және әртүрлі болса, сөйлеу дағдыларының қалыптасуы соғұрлым қарқынды жүреді. Бұл жаста балаларға күрделі сөйлеу құрылымдарын біртіндеп меңгеруге мүмкіндік беретін ауызша сөйлеуді үнемі жаттықтыру қажет екенін атап өткен жөн.

Бастауыш сынып оқушыларының сөздік қоры оқу бағдарламасының бір бөлігі ретінде жаңа ұғымдарды меңгеру арқылы белсенді түрде кеңейеді. Бұл әртүрлі пәндік салалардағы арнайы терминдерді де, жиі қолданылатын сөздерді де қамтиды. Дегенмен, бұл кезеңдегі көптеген балалар абстрактілі ұғымдар мен күрделі грамматикалық құрылымдарды пайдалануда қиындықтарға тап болады, бұл олардың тілін дамыту бойынша мақсатты жұмысты талап етеді. Сондай-ақ осы жаста сөйлеу дамуындағы жеке айырмашылықтар байқалады. Кейбір балалар жаңа сөздер мен грамматикалық ережелерді оңай үйренеді, ал басқалары қосымша қолдауды қажет етеді [1]. Бұл сөйлеу дағдыларының қалыптасу жылдамдығы мен сапасы баланың танымдық ерекшеліктеріне ғана емес, оның ынтасының деңгейіне, сөйлеу белсенділігіне және қоршаған ортаға байланысты болатындығына байланысты.

Ойын – бастауыш сынып оқушыларының сөйлеуін дамытудың ең тиімді әдістерінің бірі. Ойын түрінде балалар жаңа сөздер мен сөз тіркестерін оңай қабылдайды, сөз тіркестерін құрастыруды және диалогты сақтауды үйренеді. Рөлдік ойындар ерекше орын алады, онда балалар нақты өмірдегі әртүрлі жағдайларға еліктейді, бұл практикалық мәселелерді шешу үшін сөйлеуді қолдануды ынталандырады [2]. Мысалы, диалогты сахналау ойындары немесе әртүрлі елдерге елестету саяхаты сөздік қор мен үйлесімді сөйлеуді дамытуға көмектеседі. Сондай-ақ, оқушылардың дыбыстарды жақсы ажыратуға және грамматикалық құрылымдарды дұрыс қолдануға көмектесетін «Ары қарай айт» немесе «Қатені тап» секілді есту қабылдауын дамытуға арналған ойындар танымал. Сонымен қатар жұмбақтарды, ребустарды және тілдік бұрмаларды қолдану сөйлеу моторикасын дамытады және дұрыс айтуға жаттықтырады.

Оқу – сөздік қорын байытатын, ой-өрісін дамытатын қуатты құрал. Бастауыш сынып оқушылары ертегілерді, әңгімелерді, өлеңдерді оқу арқылы жаңа сөздерді белсенді түрде меңгереді. Шығармаларды оқығаннан кейін, мәтінді талдау дағдыларын дамытатын және балаларға өз ойларын логикалық дәйекті түрде жеткізуге мүмкіндік беретін оқылғанды талқылауды ұйымдастыру маңызды [3]. Балалар естігендерін немесе оқығандарын өз сөздерімен айтып бергенде, қайталап айту да пайдалы. Бұл үйлесімді сөйлеудің

дамуына ықпал етеді және баяндау логикасына сәйкес мәлімдемелер құрастыру қабілетін дамытуға көмектеседі.

Бастауыш сынып оқушыларының тіл байлығын дамытуда мұғалім басты рөл атқарады. Балалардың сөйлеуін дамытудың жетістігі көбінесе оның әдістемесіне, тәсілдеріне және қолайлы тілдік ортаны құру қабілетіне байланысты. Бастауыш мектеп жасында мұғалім тек білімді жеткізіп қана қоймайды, сонымен қатар қарым-қатынас стандарттарын белгілеп, тілді дұрыс қолдануды ұстанатын маңызды үлгіге айналады [4].

Мұғалім жұмысының негізгі аспектілерінің бірі қолайлы және бай тілдік ортаны құру болып табылады. Көрнекті педагог Л.С. Выготский сөйлеу дамуының танымдық процестермен тығыз байланысты екенін және бұған әсіресе әлеуметтік орта әсер ететінін атап өтті. Педагог сөйлеу моделінің негізгі көзі ретінде балалардың сөздік қорын кеңейтуге, грамматикалық құрылымдарды дұрыс қолдануға және сөйлемдерді логикалық тұрғызуға ұмтылуды қалыптастырады.

Мұғалім өз сөзінде әр түрлі лексикалық және синтаксистік формаларды қолдана отырып, оқушыларды дұрыс сөйлеуге еліктеуге баулу керек. Мысалы, материалды түсіндіру кезінде бай синонимдік қатарларды үнемі пайдалану балаларға бір ойды білдірудің әртүрлі нұсқаларын меңгеруге көмектеседі. Мұның ауызша да, жазбаша сөйлеу үшін де маңызы зор, оны толық тілдік тәжірибенің маңыздылығын атап көрсеткен Алексей Леонтьев секілді ғалымдардың еңбектері растайды [5].

Мұғалім сөйлеуді қарым-қатынас құралы ретінде пайдалануға белсенді түрде ынталандыруы керек. Бұл пікірталастарға, ауызша әңгімелер мен диалогтарға қатысуды ынталандыру арқылы қол жеткізіледі. С.Л.Рубинштейн секілді педагогтар диалогтың оқу процесіндегі маңыздылығына тоқталып, оқушының сөйлеу әрекеті тек оқу құралы ғана емес, сонымен қатар ақыл-ой әрекетін қалыптастырудың маңызды тәсілі екенін атап өтті. Мысал ретінде сыныптағы пікірталастарды пайдалану болады. Мысалы, әңгімені оқығаннан кейін мұғалім жан-жақты жауап беруді қажет ететін сұрақтар қою арқылы оқушыларды кейіпкерлердің іс-әрекетін талқылауға шақырады. Осылайша, балалар естігендерін жай ғана қайталап қоймай, өз ойын айтады, бұл олардың тілді белсенді қолдануына түрткі болады.

Мұғалімнің маңызды міндеті - сөйлеу дағдыларын әртүрлі оқу пәндеріне біріктіру. Бұл сөйлеуді дамытып қана қоймай, оны әртүрлі жағдайларда қолдануға мүмкіндік береді. Мысалы, математика сабағында есептер шығару кезінде балалар өз ойларын дұрыс тұжырымдауға үйренеді, бұл логикалық және ауызша ойлаудың дамуына ықпал етеді. Табиғат тарихы сабақтарында мұғалім оқушыларға табиғатты бақылауды сипаттауды сұрай алады, бұл үйлесімді сөйлеуді қалыптастыруға көмектеседі.

Көп салалы көзқарасты қолдау Жан Пиаженің еңбектерінде көрсетілді, ол тіл дамуының когнитивтік процестермен тығыз байланысты екенін дәлелдеді. Сөйлеу дағдыларын әртүрлі салаларда біріктіруге мүмкіндік беретін мұғалім

оқушылардың тек тілдік емес, сонымен қатар интеллектуалдық дамуын ынталандырады.

Мұғалім жұмысының маңызды аспектілерінің бірі - оқушылардың сөйлеу қателерін мұқият түзету. Қателерді түзетіп қана қоймай, балалардың болашақта түсініп, алдын алуы үшін оларды түсіндіру маңызды. Мысалы, қате грамматикалық құрылым анықталса, мұғалім қатенің не екенін және одан қалай құтылуға болатынын түсіндіре отырып, оқушыны қатені түзетуге шақыра алады. А.А. Леонтьев еңбектерінде сипатталған бұл тәсіл, оқушыларға грамматикалық және лексикалық ережелердің маңыздылығын түсінуге мүмкіндік береді.

Мысалы: Мұғалім сыныпқа «Неге бұлай болды?» деген сұрақтар қояды. немесе «Егер... не болады деп ойлайсыз?» Бұл сұрақтар оқушыларды егжей-тегжейлі жауап беруге итермелейді, бұл аналитикалық және дәйекті сөйлеуді дамытуды ынталандырады [6].

Қорытындылай келгенде, бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу дағдыларын қалыптастыру кешенді тәсілді қажет ететін көп қырлы процесс. Ұдайы өзара әрекеттесу, белсенді жаттығу және мұғалімнің мұқият жұмысы арқылы ғана әрбір баланың жеке басының жалпы дамуының құрамдас бөлігі болып табылатын сөйлеуді табысты меңгеруге қол жеткізуге болады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Тұралбаева А.Т., Умирбекова А.Н. Бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу әрекетін дереккөздермен жұмыс арқылы белсенді етудің психологиялық - педагогикалық негізі // Вестник КазНацЖенПУ. 2019. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/bastauysh-synup-o-ushylaryny-s-yleu-reketin-derekk-zdermen-zh-mys-ar-uly-belsendi-etudi-psihiologiyaly-pedagogikaly-negizi> (дата обращения: 09.10.2024).

2. Омарова Г.Ж. Бастауыш сынып оқушыларының дереккөздермен жұмыс істеу білігін қалыптастыру – жаңа бағыт. // «Үздіксіз педагогикалық білім беру мәселелері: дәстүр және инновациялар»: Еуразиялық педагогикалық университеттер қауымдастығының Халықаралық форумының материалдары. Екі томдағы. – Бірінші том. – Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ, 2018. 182 - 187 бб.

3. Қазақ тілі. Жалпы білім беретін мектептің 2-сыныбына арналған оқулық. 2 бөлімді / Жұмабаева Ә.Е., Уайсова Г.И., Сәдуақас Г.Т. – Алматы, «Атамұра», 2017. - 128 б.

4. Қазақ тілі. Жалпы білім беретін мектептің 3-сыныбына арналған оқулық. 2 бөлімді./ Жұмабаева Ә.Е., Уайсова Г.И., Сәдуақас Г.Т. – Алматы, «Атамұра», 2018. - 126 б.

5. Sadiku L.M. The Importance of Four Skills Reading, Speaking, Writing, Listening in a Lesson Hour. European Journal of Language and Literature Studies. Vol.1, Nr.1. 2015. p. 29-31.

6. Блонский П.П. Психология и педагогика. Избранные труды. -2-е изд., стер. М.: Изд-во Юрайт, 2016. - 166 с.

ТӘУЕЛДІЛІК МӘСЕЛЕСІ: ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕР ЖӘНЕ ЖЕҢУ ЖОЛДАРЫ

Садибек А.А., Қалдыбек Ә.О., Жумабекова Г.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Статья посвящена проблеме зависимости, охватывающей её психологические аспекты и пути преодоления. Зависимость рассматривается как сложное явление, возникшее в результате сочетания биологических, психологических и социальных факторов. Описываются механизмы формирования зависимости, эмоциональные последствия и влияние на жизнь зависимых. Основные методы лечения включают психотерапию, группы поддержки, медикаментозное лечение и изменение образа жизни. Подчеркивается важность поддержки со стороны семьи и общества в процессе восстановления. Статья акцентирует внимание на возможности преодоления зависимости, подчеркивая, что каждый человек уникален и требует индивидуализированного подхода к лечению.

Summary: This article addresses the issue of addiction, focusing on its psychological aspects and pathways to recovery. Addiction is viewed as a complex phenomenon arising from a combination of biological, psychological, and social factors. The mechanisms of addiction formation, emotional consequences, and impacts on the lives of those affected are discussed. Key treatment methods include psychotherapy, support groups, medication, and lifestyle changes. The importance of support from family and society during the recovery process is emphasized. The article highlights the possibility of overcoming addiction, stressing that each individual is unique and requires a personalized approach to treatment.

Тәуелділік-бұл адам өмірінің көптеген аспектілеріне әсер ететін күрделі және көп қырлы құбылыс. Ол есірткі мен алкогольге тәуелділіктен бастап технология мен құмар ойындарға тәуелділікке дейін әр түрлі формада көрінуі мүмкін. Оның түріне қарамастан, тәуелділік көбінесе терең психологиялық тамырларға ие және жеке тұлғаға, қарым-қатынасқа және жалпы қоғамға жойқын әсер етуі мүмкін. Бұл эсседе біз тәуелділіктің психологиялық аспектілерін және оны жеңудің мүмкін жолдарын қарастырамыз.

Тәуелділік көбінесе биологиялық, психологиялық және әлеуметтік факторлардың үйлесуі нәтижесінде дамиды. Маңызды аспект-бұл тұқым қуалайтын тәуелділікке бейімділіктің болуы. Дегенмен, өзін-өзі бағалаудың төмендігі, мазасыздық, депрессия және басқа да бұзылулар сияқты психологиялық факторлар да маңызды. Бұл жағдайлар ішкі қақтығыстар мен эмоционалды ауырсынуды жеңу тәсілі ретінде заттарды немесе тәуелділіктің басқа түрлерін қолдануға әкелуі мүмкін.

Тәуелділік ми құрылымдары мен нейротрансмиттер жүйесіндегі өзгерістерді қамтитын күрделі процесс арқылы қалыптасады. Есірткі немесе алкогольді қолданған кезде допамин — ләззат сезіміне жауап беретін нейротрансмиттер шығарылады [1]. Бірте-бірте дене физикалық және психологиялық тәуелділікке әкелетін әсерге жету үшін үлкен дозаларды талап ете бастайды. Мұндағы психологиялық аспектілер де маңызды рөл атқарады:

тәуелді адам кінәлі немесе ұятты сезінуі мүмкін, бұл олардың жағдайын нашарлатады және тұйық шеңберге әкеледі.

Тәуелділік көбінесе қорқыныш, қайғы, оқшаулану және жалғыздық сияқты көптеген жағымсыз эмоциялармен бірге жүреді. Тәуелді адамдар әлеуметтік қарым-қатынастан аулақ бола алады, бұл олардың психоэмоционалды жағдайының нашарлауына әкеледі. Бұл эмоциялар рецидивтің қоздырғышы болуы мүмкін, мұнда тәуелді адам уақытша жеңілдететін, бірақ ұзақ мерзімді перспективада проблеманы күшейтетін заттарға немесе мінез-құлыққа қайта оралады.

Тәуелділікті жеңу-бұл уақытты, шыдамдылықты және қолдауды қажет ететін күрделі және көп сатылы процесс. Мұнда көмектесетін бірнеше негізгі тәсілдер бар [2]:

1. Психотерапия. Психотерапия тәуелділікті емдеудің ең тиімді әдістерінің бірі болып табылады. Когнитивті мінез-құлық терапиясы (CBT) сияқты әртүрлі әдістер адамдарға эмоциялар мен ойларды түсінуге, триггерлерді анықтауға және күресу Стратегияларын жасауға көмектеседі. психоэмоционалды жағдайды жақсартуға ықпал ететін теріс ойлау мен мінез-құлық үлгілерін өзгертуге бағытталған.

2. Қолдау топтары. Анонимді маскүнемдер немесе анонимді нашақорлар сияқты қолдау топтарына қатысу тәуелділерге қажетті эмоционалды қолдау мен тиесілілік сезімін бере алады. Осындай сынақтардан өткен адамдармен қарым-қатынас күшті мотиватор және өзгерістерге Шабыт бола алады.

3. Дәрілік терапия. Кейбір жағдайларда дәрі-дәрмекпен емдеу қажет болуы мүмкін. Антидепрессанттар, анксиолитиктер және заттарға деген құштарлықты төмендететін дәрілер тәуелділік белгілерін жеңілдетуге көмектеседі. Дегенмен, дәрі-дәрмектер панацея емес екенін және оны психотерапиямен бірге қолдану керек екенін есте ұстаған жөн.

4. Өмір салтын өзгерту. Салауатты өмір салты қалпына келтіру процесінде маңызды рөл атқарады. Тұрақты жаттығулар, теңдестірілген тамақтану және жеткілікті ұйқы жалпы денсаулықты жақсартуға және стресске төзімділікті арттыруға көмектеседі. Хобби мен хоббиге қатысу тәуелділік туралы ойлардан арылуға және бос уақытты тиімді өткізуге көмектеседі.

5. Отбасы мен достарының қолдауы. Отбасы мен жақындары қалпына келтіру процесінде баға жетпес көмек көрсете алады. Оларды қолдау және түсіну тәуелділікті сәтті жеңудің маңызды факторы болуы мүмкін. Алайда, кейде қалпына келтіру процесін қиындататын кодепенденттік қатынастардан аулақ болу үшін шекараларды белгілеу қажет.

Тәуелділік-бұл емдеу мен жеңудің кешенді тәсілін қажет ететін күрделі мәселе. Психологиялық аспектілер тәуелділікті қалыптастыруда және сақтауда шешуші рөл атқарады және осы аспектілерді түсіну тиімді емдеу Стратегияларын жасауға көмектеседі. Нашақорлықты жеңу ұзақ және қиын жол, бірақ кәсіпқойлардың, қолдау топтарының және жақын адамдардың көмегімен тұрақты қалпына келтіруге және өмір сапасын жақсартуға болады.

Әр адам бірегей, сондықтан тиімді және жекелендірілген емдеу жоспарын құра отырып, әр жағдайға жеке қарау маңызды [3].

Тәуелділік-қазіргі қоғамның ең күрделі мәселелерінің бірі, ол жеке адамдардың жеке өміріне ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік, экономикалық және мәдени аспектілерге де әсер етеді. Тәуелділікті көп қырлы құбылыс ретінде тану — оны түсіну мен жеңудің алғашқы қадамы. Эмоционалды күй, жарақат және жеке қасиеттер сияқты психологиялық аспектілер тәуелді мінез-құлықты қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Олар кейбір адамдардың неге тәуелді болатынын, ал басқаларының неге тәуелді болмайтынын анықтайды.

Зерттеулер көрсеткендей, тәуелділіктер көбінесе генетикалық бейімділік пен қоршаған орта факторларының, соның ішінде стресстік жағдайлардың, эмоционалдық жарақаттардың және қолдаудың болмауының нәтижесінде пайда болады. Өзін-өзі бағалаудың төмендігі, депрессия және мазасыздықтың бұзылуы сияқты психологиялық аспектілер адамның есірткіден, алкогольден немесе басқа тәуелді мінез-құлықтан жұбаныш іздеуіне ықпал етуі мүмкін. Тәуелділік тек таңдау мәселесі емес, биохимиялық, психологиялық және әлеуметтік факторларды қамтитын күрделі процесс екенін түсіну маңызды [4].

Тәуелділік ауыр зардаптарға әкелуі мүмкін, соның ішінде жақын адамдарымен қарым-қатынастың бұзылуы, жұмысынан айырылу, заңды проблемалар және физикалық денсаулықтың нашарлауы. Тәуелділіктен зардап шегетін адам жиі оқшауланады, бұл олардың эмоционалды жағдайын нашарлатады және шығу қиын болатын тұйық шеңбер жасайды. Кінә, ұят және қорқыныш сияқты жағымсыз эмоциялар нашақордың тұрақты серіктеріне айналады, бұл тәуелділіктен шығу процесін одан сайын қиындатады.

Мәселені мойындау-қалпына келтіру жолындағы алғашқы қадам. Алайда тәуелділікті тиімді жеңу үшін кешенді тәсіл қажет. Психотерапия, әсіресе когнитивті мінез-құлық терапиясы өзін емдеудің ең тиімді әдістерінің бірі ретінде көрсетті. Ол адамға өз ойлары мен эмоцияларын түсінуге, тәуелді мінез-құлыққа әкелетін триггерлерді анықтауға және стресске жауап берудің жаңа, сау жолдарын дамытуға көмектеседі [5].

Анонимді маскүнемдер мен анонимді нашақорлар сияқты қолдау топтары маңызды эмоционалды қолдау мен тиесілілік сезімін ұсынады. Мәселені іштен түсінетін адамдармен қарым-қатынас өзгерту үшін шабыт пен мотивацияның күшті көзі бола алады. Бұл топтардың маңызды аспектісі-анонимділік, бұл қатысушыларға өз тәжірибелерімен үкім шығарудан қорықпай ашық бөлісуге мүмкіндік береді.

Дәрі-дәрмек терапиясы да пайдалы болуы мүмкін, әсіресе тәуелділік ауыр психикалық бұзылулармен бірге жүретін жағдайларда. Дұрыс таңдалған дәрі-дәрмектер симптомдарды жеңілдетеді және заттарға деген құштарлықты азайтады. Дегенмен, дәрі-дәрмектер негізгі мәселені шешпейтінін және психотерапиямен бірге қолданылуы керек екенін есте ұстаған жөн.

Өмір салтын өзгерту — қалпына келтіру жолындағы тағы бір маңызды элемент. Физикалық белсенділік, дұрыс тамақтану және жеткілікті ұйқы жалпы жағдайды айтарлықтай жақсартады және стресске төзімділікті арттырады.

Хобби мен хоббиге қатысу тәуелділік туралы ойлардан алшақтап қана қоймайды, сонымен қатар өмірдегі қанағат пен қуаныш сезімін қалпына келтіруге көмектеседі.

Қалпына келтіру процесінде отбасы мен достарының қолдауы маңызды рөл атқарады. Эмоционалды қолдау, түсіну және дайын болу қалпына келтіру процесін едәуір жеделдете алады. Дегенмен, шекараларды белгілеу және қайта бұзылуға әкелуі мүмкін кодепенденттік қатынастардан аулақ болу маңызды. Қоғам сонымен қатар тәуелділіктен зардап шегетін адамдарға қолдау көрсетудің маңыздылығын түсінуі керек. Тәуелділікке байланысты стигма мен жағымсыздықты жою қалпына келтіру үшін қолайлы жағдай туғызуы мүмкін.

Тәуелділікті жеңу ұзақ және қиын процесс, бірақ бұл мүмкін. Әр адам ерекше және емдеу тәсілдері әр түрлі болуы керек. Табысты қалпына келтірудің негізгі элементтері проблеманы мойындау, өзгерістерге дайын болу, кәсіпқойлар мен жақындардың қолдауы, сондай-ақ психотерапияны, дәрі-дәрмектерді және өмір салтын өзгертуді біріктіретін кешенді тәсілді қолдану болып табылады. Тәуелділікті жеңуге болады және осы қиын жолдан өткен адамдар өз өмірін қалпына келтіріп қана қоймай, қалпына келтіру шындық екенін көрсете отырып, басқаларға шабыт бере алады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Лейбович, И. А. Психология зависимости: теоретические и практические аспекты / И. А. Лейбович. — Москва: Наука, 2018. — 256 с.
2. Соловьев, А. В. Зависимость как социальная проблема / А. В. Соловьев // Социальные науки. — 2020. — № 2. — С. 45-58.
3. Кузнецова, Н. Е. Психотерапия зависимостей: методы и подходы / Н. Е. Кузнецова. — Санкт-Петербург: Питер, 2019. — 312 с.
4. Американская психиатрическая ассоциация. Диагностическое и статистическое руководство по психическим расстройствам (DSM-5) / Американская психиатрическая ассоциация. — Вашингтон: АРА, 2013. — 991 с.
5. Гинзбург, И. Б. Психология зависимого поведения / И. Б. Гинзбург. — Екатеринбург: УрФУ, 2021. — 224 с.

ОӘЖ 316.64

МУҒАЛІМДЕРДЕГІ КӘСІБИ СТРЕССТЕРДІ АНЫҚТАУ ЖОЛДАРЫ МЕН ШЕШІМДЕРІ

Садық И.Қ.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме. В статье рассказывается о том, что в современных образовательных условиях педагоги часто сталкиваются с высоким уровнем профессионального стресса и что это негативно влияет на их психоэмоциональное состояние и качество обучения, и какие психологические поддержки необходимы для решения этой задачи.

Summary. The article describes that in modern educational conditions, teachers often face a high level of professional stress and that this negatively affects their psycho-emotional state and the quality of education, and what psychological support is needed to solve this problem.

Қазіргі білім беру жағдайында мұғалімдер көбінесе кәсіби стресстің жоғары деңгейіне тап болады, бұл олардың психоэмоционалды жағдайына және оқыту сапасына теріс әсер етуі мүмкін. Психологиялық қолдау мұғалімдердің тұрақтылығы мен тиімділігін қамтамасыз етудің қажетті элементіне айналады.

Ғылыми зерттеулер мұғалімдер әріптестерінен, әкімшіліктерден және психология мамандарынан қолдау ала алатын салауатты білім беру ортасын құрудың маңыздылығын көрсетеді. Маңызды аспект-стрессті басқару және эмоционалды интеллект дағдыларын дамытуға бағытталған кәсіби дайындық бағдарламаларын енгізу. Осы тақырыпқа арналған әдебиеттерге Л.С. Выготский, С. Л. Рубинштейн сияқты авторлардың жұмыстары кіреді, олар адамның стресстік жағдайларға бейімделуінің психологиялық механизмдерін зерттейді [1,2].

Қазіргі білім беру жағдайында мұғалімдерге жүктемелер мен стресстерді жеңуге көмектесетін психологиялық қауіпсіздік жүйесін қалыптастыруға ерекше назар аудару керек. Бұған әріптестер өз тәжірибелерімен бөлісе алатын және ортақ шешімдерді таба алатын тұрақты тренингтер, семинарлар және қолдау топтары кіреді. Тәжірибе алмасу мұғалімдердің жеке тұрақтылығына ғана емес, сонымен бірге білім беру мекемесіндегі жалпы атмосфераны жақсартуға ықпал етеді [3].

Кәсіби стресс саласындағы заманауи зерттеулер, мысалы, Г. С. Никифорова мен В. И. Крюкованың педагогтарды психологиялық қолдаудың практикалық әдістеріне арналған жұмыстары ұсынылады. Осы саладағы мамандардың қолдауы үйлесімді білім беру процесін құруға және оқытушылардың кәсіби күйіп қалуын азайтуға көмектеседі [4,5].

Мұғалімдерге оқушылармен және әріптестерімен тиімді қарым-қатынас жасауға көмектесетін эмоционалды интеллектті дамытуға бағытталған бағдарламаларды енгізу қосымша маңызды. Эмоцияларыңызды тану және басқару қабілеті стрессті азайтудың және күйіп қалудың алдын алудың негізгі факторына айналады.

Кәсіби дайындықтың, психологиялық қолдаудың және салауатты білім беру ортасын құрудың үйлесімі табысты педагогикалық процестің кепілі болады. Бұл шаралар мұғалімдердің психоэмоционалды денсаулығын сақтауға ғана емес, сонымен қатар олардың оқушыларына беретін білім сапасын жақсартуға көмектеседі.

Мұғалімдердің эмоционалды күйлері туралы өзін-өзі тану деңгейін арттыру психологиялық қолдау жүйесінде де маңызды рөл атқарады. Өзін-өзі рефлексия және ақыл-ой (зейін) курстарын өткізу мұғалімдерге эмоцияларын білуге және басқаруға мүмкіндік береді, бұл кәсіби күйіп қалу қаупін азайтады. Бұл жеке өсуге ықпал етіп қана қоймайды, сонымен қатар білім беру ұжымындағы командалық рухты нығайтады.

Психоэмоционалды қолдаудың жеке жоспарларын құру әр мұғалімнің ерекше қажеттіліктерін ескеруге көмектеседі. Бұл психотерапевтпен тұрақты

кездесулерді, қолдау топтарын және стрессті басқару дағдыларын дамытуға бағытталған білім беру ресурстарына қол жеткізуді қамтуы мүмкін.

Тағы бір стратегия-уақытша үзілістер мен демалыстарды ұйымдастыру, бұл шамадан тыс жүктемені болдырмауға және эмоционалды денсаулықты қалпына келтіруге көмектеседі. Сонымен қатар, мұғалімдер арасындағы ынтымақтастық пен топтық жұмыс тәжірибесін енгізу маңызды. Тәжірибе алмасу және бір-бірін қолдау үшін кеңістік құру білім беру ортасында жағымды атмосфераның дамуына ықпал етеді. Бұл бастамаларды жүзеге асырудағы Әкімшіліктің рөлі де маңызды. Білім беру мекемелерінің көшбасшылары педагогтардың өзін-өзі тану және психоэмоционалды қолдау жөніндегі бастамаларын қолдай отырып, ашықтық пен сенімге негізделген тәсілді ұстануы керек. Тиімді қарым-қатынас және қызметкерлердің қажеттіліктеріне назар аудару олардың әл-ауқатының маңызды екеніне сенімділік береді.

Сондай-ақ олардың құзыреттерін дамытуға бағытталған тренингтер мен мастер-кларстарға қатысу арқылы мұғалімдердің кәсіби өсуіне жағдай жасау маңызды. Сонымен қатар, ата-аналар мен оқушыларды білім беру процесінің өміріне тартуға бағытталған бастамаларды дамытқан жөн. Достық және қолдау атмосферасын құру барлық мүдделі тараптардың белсенді қатысуын талап етеді. Ашық сабақтар немесе Отбасы күндері сияқты бірлескен іс-шараларды ұйымдастыру білім беру процесіне қатысушылардың барлығының өзара әрекеттесуі мен сенімін айтарлықтай нығайта алады.

Жоғарыда айтылғандарға байланысты жас мұғалімдерге қолдау және тәлімгерлік жүйелерін енгізу маңызды. Тәжірибелі мұғалімдер өз тәжірибелерімен және жұмыс әдістерімен бөлісе отырып, тәлімгер бола алады. Бұл жаңадан бастаушыларға командаға тезірек бейімделуге көмектесіп қана қоймайды, сонымен қатар кәсіби алмасу мүмкіндіктерін жасайды. Тәлімгерлік бүкіл білім беру процесіне оң әсер ететін сенімді қатынастар мен өзара түсіністікті қалыптастыруға ықпал етеді.

Сонымен қатар, формальды кері байланыс процестерін енгізу мұғалімдерге өз жұмыстары туралы сындарлы пікірлер алуға көмектеседі. Бейресми жағдайда жүргізілген нәтижелерді үнемі талқылау ашық қарым-қатынас пен идеялармен бөлісуге мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде кәсіби өсуге ықпал етеді.

Мұғалімдердегі кәсіби стресстерді анықтау әдістері

Кәсіби стресс-бұл жұмыс барысында мұғалімдерде болуы мүмкін шиеленіс жағдайы. Оған әртүрлі факторлар себеп болуы мүмкін, мысалы, ауыр жүктеме, оқушылармен немесе әріптестермен қақтығыстар, сабаққа дайындалуға уақыттың болмауы және т.б. мұғалімдердегі кәсіби стресстерді анықтау олардың денсаулығы мен әл-ауқатына жағымсыз салдардың алдын алудың маңызды қадамы болып табылады.

Мұғалімдердегі кәсіби стресстерді анықтаудың бірнеше әдісі:

1. *Сауалнама*. Мұғалімдер арасында сауалнама жүргізу ең көп таралған кәсіби стресстерді анықтауға көмектеседі. Сұрақтар жүктеме, қақтығыстар,

уақыттың жетіспеушілігі және стрессті тудыруы мүмкін басқа факторлар сияқты аспектілерге қатысты болуы мүмкін.

2. *Сұхбат*. Мұғалімдермен жеке немесе топтық сұхбат жүргізу олардың тәжірибесі мен тәжірибесі туралы тереңірек түсінік алуға көмектеседі. Бұл стрессті тудыратын нақты жағдайларды, сондай-ақ мұғалімдердің стрессті жеңу жолдарын талқылауды қамтуы мүмкін.

3. *Бақылау*. Жұмыс барысында мұғалімдерді бақылау оларға стресс тудыратын факторларды анықтауға көмектеседі. Бұл олардың оқушылармен, әріптестермен және әкімшілікпен қарым-қатынасын талдауды, сондай-ақ олардың жұмыс жүктемесі мен еңбек жағдайларын бағалауды қамтуы мүмкін.

4. *Құжаттарды талдау*. Есептер, сабақ жоспарлары және басқа материалдар сияқты құжаттарды зерттеу тікелей бақылаудан жасырылуы мүмкін кәсіби стресстерді анықтауға көмектеседі.

5. *Фокус-топтар*. Кәсіби стресстері ұқсас мұғалімдермен фокус-топтарды өткізу олардың тәжірибесі мен тәжірибесін тереңірек түсінуге көмектеседі.

6. *Өзін-өзі есеп беру*. Мұғалімдер журналдар немесе журналдар жүргізе алады, онда олар өздерінің тәжірибелері мен жұмысқа байланысты эмоцияларын жазады. Бұл олар сезінетін кәсіби стресстерді анықтауға көмектеседі.

7. *Тестілеу*. Психологиялық тесттер жүргізу мұғалімдердің кәсіби стресстерді қабылдауға әсер етуі мүмкін жеке ерекшеліктерін анықтауға көмектеседі.

8. *Жұмыс нәтижелерін талдау*. Оқушылардың үлгерімі сияқты мұғалімдердің жұмыс нәтижелерін бағалау оларға стресс тудыруы мүмкін факторларды анықтауға көмектеседі.

Кәсіби стресстерді анықтау тек алғашқы қадам екенін есте ұстаған жөн. Мұғалімдердің денсаулығы мен әл-ауқатына жағымсыз салдардың алдын алу үшін стрессті жеңу және олардың эмоционалды жағдайын қолдау стратегияларын әзірлеу қажет [6].

Мұғалімдердегі кәсіби стресстерді жеңуге арналған шешімдер:

Мұғалімдерге кәсіби стресстерді жеңуге және олардың денсаулығы мен әл-ауқатын сақтауға көмектесетін көптеген шешімдер бар. Міне, олардың кейбіреулері:

1. *Жұмыс уақытын ұйымдастыру*. Жұмыс уақытын жоспарлау мұғалімдерге шамадан тыс жүктемені болдырмауға және жұмыс пен өмір арасындағы тепе-теңдікті сақтауға көмектеседі. Бұл басымдықтарды белгілеуді, тапсырмаларды беруді және уақытты басқару әдістерін қолдануды қамтуы мүмкін.

2. *Әріптестердің қолдауы*. Әріптестермен сөйлесу мұғалімдерге өздерін жалғыз сезінуге және өз қабілеттеріне сенімді болуға көмектеседі. Бұл кәсіби мәселелерді талқылауды, тәжірибе алмасуды және бір-біріне қолдау көрсетуді қамтуы мүмкін.

3. *Психологиялық көмек.* Психологқа немесе психотерапевтке жүгіну мұғалімдерге жұмысқа байланысты эмоционалды мәселелерді шешуге көмектеседі. Бұған кеңес беру, терапия немесе топтық сабақтар кіруі мүмкін.

4. *Өзіне-өзі көмектесу.* Мұғалімдер медитация, йога, тыныс алу жаттығулары және басқа релаксация әдістері сияқты әртүрлі өзін-өзі емдеу әдістерін қолдана алады. Бұл стресс деңгейін төмендетуге және эмоционалды жағдайды жақсартуға көмектеседі.

5. *Дене белсенділігі.* Тұрақты жаттығулар мұғалімдерге стресс деңгейін төмендетуге және көңіл-күйді жақсартуға көмектеседі. Бұған спортпен шұғылдану, ашық ауада серуендеу немесе физикалық белсенділіктің басқа түрлері кіруі мүмкін.

6. *Хобби және қызығушылық.* Хобби мен хобби сабақтары мұғалімдерге жұмыстан алшақтап, өмірден ләззат алуға көмектеседі. Бұған оқу, сурет салу, музыка, би және басқа да әрекеттер кіруі мүмкін.

7. *Кәсіби қолдау.* Мектеп әкімшілігінен немесе басқа мамандардан қолдау сұрау мұғалімдерге кәсіби мәселелерді шешуге және ынталы болуға көмектеседі.

Қорыта келгенде мұғалімдердің психологиялық қолдауы жан-жақты және әртүрлі әдістерді қамтуы керек екенін есте ұстаған жөн. Ол әр мұғалімнің нақты қажеттіліктері мен ерекшеліктеріне бейімделуі керек. Әрбір мұғалім бірегей екенін есте ұстаған жөн, ал біреуі үшін жұмыс істейтін нәрсе екіншісі үшін жұмыс істемеуі мүмкін. Сондықтан белгілі бір адам үшін ең тиімді болатын шешімді табу маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – М.: АСТ, Астрель, Люкс, 2005.
2. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии /С Пб.: Питер, 2012. – 720 с
3. Никифорова Г.С., Водопьяновой Н.Е. и др. «Психология профессионального здоровья руководителя. Теория, методология, практика» —С-Пб., 2020, -190с.
4. Крюкова Т.Л.. Психология совладающего поведения в разные периоды жизни / – Кострома : Костромской государственной университет им. Н.А. Некрасова, 2010. – 296 с.
5. Мельникова М. Л. Психология стресса: теория и практика : учебно-методическое пособие / М. Л. Мельникова ; Урал. гос. пед. ун-т, Ин-т психологии, Каф. общ. психологии и конфликтологии. — Екатеринбург : [б. и.], 2018. — Режим доступа: <http://elar.uspu.ru/handle/uspu/11643>.
6. Китаев-Смык Л.А. Психология стресса. М.: Наука, 1983. – 248 с

ОӘЖ 371

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСЫНЫҢ ЖАҒДАЙЫН ТАЛДАУ

Садық А.Ғ., Халмұрат Ж. Б., Қайратқызы Н.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассмотрено анализ индивидуальной работы учащихся начальных классов.

Summary: The article examines the analysis of individual work of primary school students.

Көптеген оқушылар өзіндік жұмысқа қызығушылық танытпайды немесе оны қажетсіз деп санайды. Мотивацияның төмендігі оқушылардың өзіндік жұмысты сапалы орындауына кедергі келтіреді.

Оқушылардың өз уақытын тиімді жоспарлау және басқару қабілеттері әрдайым жоғары бола бермейді. Бұл оқушылардың өзіндік жұмысқа жеткілікті уақыт бөле алмауына, тапсырмаларды кешіктіруіне немесе мүлде орындамауына әкеледі. Кейбір оқушылар өзіндік жұмысты орындау үшін қажетті білім мен дағдыларға ие болмауы мүмкін. Бұл тапсырмаларды түсінбеуге, қателер жіберуге және нәтижесінде жұмысты сапасыз орындауға алып келеді. Мұғалімдердің тарапынан жеткілікті қолдау мен бағыттау болмаған жағдайда оқушылар өзіндік жұмыс барысында қиындықтарға тап болуы мүмкін. Бұл әсіресе күрделі немесе жаңа материалды меңгеруде маңызды [1].

Өзіндік жұмыс тапсырмалары тым күрделі немесе шамадан тыс ауыр болса, оқушылар оларды орындауға ынта-ықылассыз болады немесе мүлде орындай алмайды. Бұл оқушылардың өзіндік жұмысқа деген теріс көзқарасын қалыптастыруы мүмкін. Әрбір оқушының жеке ерекшеліктері бар: оқу қабілеті, қызығушылықтары, мотивация деңгейі, білім алу стилі. Осы факторлар өзіндік жұмысқа деген көзқарасты анықтайды.

Мұғалімдердің бұл ерекшеліктерді ескермей, бірізді әдістемелерді қолдануы қиындықтарға алып келуі мүмкін. Өзіндік жұмысқа арналған әдістемелердің дұрыс таңдалмауы немесе олардың тиімсіздігі оқушылардың тапсырмаларды орындау кезінде қиындықтарға тап болуына себеп болады. Бұл әсіресе жаңа немесе күрделі тақырыптарды меңгеруде байқалады. Оқушылардың өзіндік жұмысы мұғалім тарапынан жеткілікті бақылаусыз қалуы мүмкін. Кері байланыстың жеткіліксіздігі оқушылардың қателіктерін дер кезінде түзетуге және өз жұмыстарының сапасын жақсартуға мүмкіндік бермейді. Оқушылардың жұмыс істеу ортасы олардың өзіндік жұмысқа деген көзқарасына әсер етеді. Шулы немесе жайсыз орта, қажетті құрал-жабдықтардың болмауы, интернетке қолжетімділіктің шектеулігі – мұның бәрі өзіндік жұмыстың сапасына теріс әсер етеді.

Оқушылардың өзіндік жұмысқа деген мотивациясын арттыру үшін мұғалімдер әртүрлі әдістерді қолдана алады:

- Қызықты тапсырмалар: оқу материалдарын қызықты және өмірлік маңызды мысалдармен байланыстыру.
- Мақтау және марапаттау: оқушылардың жетістіктерін мадақтау және бағалау жүйесін қолдану.
- Мақсат қою: оқушыларға нақты мақсаттар қоюға көмектесу және олардың жетістіктерін қадағалау.

Оқушыларға уақытты басқару дағдыларын үйрету үшін мұғалімдер уақытты жоспарлау әдістерін, мысалы, күнделіктерді қолдануды, тапсырмаларды орындау кестесін құруды және мерзімдерге сәйкес жұмыс істеуді үйрете алады [2].

Оқушылардың өзіндік жұмысты сапалы орындауы үшін мұғалімдер оларға қажетті білім мен дағдыларды үйретуі керек. Бұл қосымша сабақтар, түсіндіру жұмыстары және практикалық жаттығулар арқылы жүзеге асуы мүмкін. Мұғалімдер оқушыларға өзіндік жұмыс кезінде қажетті қолдау мен бағыттау көрсетуі керек. Бұл қосымша түсініктемелер, кеңестер, және оқушылардың сұрақтарына жауап беру арқылы жүзеге асырылуы мүмкін. Өзіндік жұмыс тапсырмаларының күрделілігін оқушылардың деңгейіне сәйкес реттеу қажет. Мұғалімдер күрделі тапсырмаларды бөліктерге бөлу, біртіндеп қиындату немесе қосымша түсіндірмелер беру арқылы оқушыларға көмектесе алады. Мұғалімдер оқушылардың өзіндік жұмысқа қызығушылығын арттыру үшін оларды қолдау және ынталандыру шараларын қолдануы керек. Бұл оқушылардың өздерін сенімді сезінуіне және жұмысқа деген ынтасын арттыруға мүмкіндік береді. Әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, мұғалімдер жеке тәсілдерді қолдануы тиіс. Бұл оқушылардың өзіндік жұмысты тиімді орындауына және өз білімін дамытуға көмектеседі.

Өзіндік жұмыс нәтижелерін бақылау және оқушыларға кері байланыс беру – мұғалімнің маңызды міндеті. Бұл оқушылардың қателіктерін түзетуге, өз жұмысын жақсартуға және жаңа білімді меңгеруге көмектеседі.

Өзіндік жұмысты ұйымдастыру барысында туындайтын қиындықтар мен мәселелерді шешу үшін мұғалімдер оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеріп, тиімді оқыту әдістерін қолдануы қажет. Оқушыларды қолдау және ынталандыру, олардың уақытты басқару және өзіндік жұмыс дағдыларын дамыту, сондай-ақ кері байланысты қамтамасыз ету арқылы өзіндік жұмыс тиімділігін арттыруға болады.

Мұғалімдердің дұрыс бағыттауы мен қолдауы оқушылардың өзіндік жұмысқа деген көзқарасын жақсартып, олардың білім алу процесіндегі жетістіктерін арттырады.

Үйдегі өзіндік жұмыс Білім беру процесінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады, ол білімді тереңдетуге, өзін-өзі ұйымдастыру дағдыларын дамытуға және оқушыларға ықпал етеді. Алайда, қазіргі жағдайда оның ұйымдастырылуы мен тиімділігіне байланысты бірқатар проблемалар бар.

Оқушылардың үй тапсырмасының қазіргі жағдайына әртүрлі факторлар әсер етеді, олардың ішінде мыналарды атап өтуге болады:

Тапсырмалардың көлемі мен күрделілігі: көбінесе үй тапсырмасы тек өткен материалдың қайталануы ғана емес, сонымен қатар оқушылардың күйзелісі мен наразылығын тудыруы мүмкін Қосымша ақпарат іздеуге көп күш жұмсауды қажет етеді.

Мотивация және қатысу: зерттеулер көрсеткендей, көптеген оқушылар үй тапсырмасын орындаудың мәнін көрмейді, әсіресе олар нақты өмірлік жағдайлармен байланысты болмаған кезде. Мотивацияның жоғары деңгейі үй тапсырмасын сәтті орындаудың негізгі факторы болып табылады [3].

Форматтардың әртүрлілігі: хаттар немесе тест сияқты дәстүрлі тапсырмалар ескіруі мүмкін және интерактивті технологиялар мен заманауи оқыту әдістеріне үйренген жастардың қызығушылығын тудырмауы мүмкін.

Ата-аналардың қолдауы мен қатысуы: барлық ата-аналар балаларының оқу процесіне белсенді қатыса алмайды немесе қатысқысы келмейді. Кейбір жағдайларда бұл үй тапсырмасының орындалуын бақылаудың жеткіліксіздігіне және соның салдарынан оқу үлгерімінің төмендеуіне әкеледі.

Ресурстарға қол жеткізу: қазіргі студенттер көбінесе интернеттен ақпарат іздейді, бұл оқытудың жаңа мүмкіндіктерін ашады, бірақ сонымен бірге дұрыс емес деректердің таралуына және көшіруді теріс пайдалануға әкелуі мүмкін.

Оқушылардың өзіндік жұмысының тиімділігін арттыру үшін бірнеше стратегияларды енгізу қажет:

Тапсырмаларды даралау: мұғалімдер оқушылардың жеке ерекшеліктерін, олардың қызығушылықтары мен дайындық деңгейін ескеруі керек, осылайша тапсырмалар түсінікті ғана емес, сонымен қатар қызықты болады.

Заманауи технологияларды біріктіру: білім беру платформаларын, онлайн ресурстарды және интерактивті қолданбаларды пайдалану Үй тапсырмасын орындау процесін қызықты және әртүрлі ете алады.

Мақсаттар мен критерийлерді нақты анықтау: мұғалімдер оқушыларға үй тапсырмасының мақсаты қандай екенін және оларды бағалау үшін қандай критерийлер қолданылатынын егжей-тегжейлі түсіндіруі керек. Бұл мотивация мен жауапкершілікті арттыруға көмектеседі.

Психологиялық денсаулықты қолдау: оқушылар өз қиындықтарын ашық талқылап, көмек ала алатын жағдай жасау маңызды. Психологиялық қолдау өзара көмек топтарын немесе тәрбиешілермен кеңесуді қамтуы мүмкін.

Ата-аналарды тарту: мектептер мен мұғалімдер үй тапсырмасының маңыздылығын және ата-аналардың балаларын оқуда қалай қолдай алатынын түсіндіретін ата-аналар жиналыстарын немесе семинарларды ұйымдастыра алады.

Талдау және кері байланыс: үй тапсырмасын орындауды, олардың табыстылығын және оқушылардың алдында тұрған қиындықтарды жүйелі түрде талдау түзетулер енгізуге және оқу процесін жақсартуға көмектеседі.

Динамикалық өзгеретін қоғам мен білім беру жүйесі жағдайында үйдегі өзіндік жұмыс уақыт талаптары мен оқушылардың мүдделеріне сәйкес өзгеруі керек. Жеке қажеттіліктерге, мотивацияға және заманауи технологияларға негізделген тиімді жұмыс жүйесін құру үй тапсырмасын пайдалы ғана емес, сонымен қатар қызықты етеді, бұл өз кезегінде жалпы білім сапасына әсер етеді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Сейтжанова, А. М. Жобалау әдістері арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту. – Шымкент: Шұғыла, 2022.

2. Сатыбалдиева, Н. Оқушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастыру. – Павлодар: Павлодар Мемлекеттік Педагогикалық Университеті, 2020.

3. Тоқтарова, А. Ж. Оқушылардың өзіндік жұмысының рөлі мен маңызы. – Петропавловск: С. Торайғыров атындағы ПМПИ, 2019.

ҚЫЗЫҚТЫ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ТАПСЫРМАЛАРДЫ ОРЫНДАУ ТӘСІЛДЕРІ АРҚЫЛЫ 2 СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУ

Сайлау У.О., Олжабай С.Е., Ратова А.Е.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается развитие творческих способностей учащихся 2 класса через выполнение увлекательных математических заданий. Автор подчеркивает важность нестандартных подходов к обучению, которые стимулируют интерес детей к математике и способствуют формированию критического мышления. Приводятся примеры интересных заданий, направленных на развитие логического мышления, воображения и креативности учащихся. Также обсуждаются методы, которые учителя могут использовать для создания вдохновляющей и поддерживающей образовательной среды, способствующей активному участию детей в учебном процессе. Статья ориентирована на педагогов, стремящихся повысить уровень творческой активности своих учеников.

Summary: The article discusses the development of creative abilities in second-grade students through engaging mathematical tasks. The author emphasizes the importance of non-standard approaches to learning that stimulate children's interest in mathematics and foster critical thinking skills. Examples of interesting tasks are provided, aimed at enhancing students' logical reasoning, imagination, and creativity. Additionally, methods for teachers to create an inspiring and supportive educational environment that encourages active student participation in the learning process are explored. The article is intended for educators seeking to enhance the creative engagement of their students.

Біз ғылыми-техникалық революция дәуірінде өмір сүріп жатырмыз және өмір барған сайын әртүрлі және күрделі болып келеді. Бұл адамнан ойлаудың ұтқырлығын, үлкен және кіші міндеттерді шешуге шығармашылық көзқарасты талап етеді. Шығармашылық ақыл-ойы бар адамға мамандықты өзгерту ғана емес, сонымен қатар кез-келген бизнесте шығармашылық "құлшыныс" табу, кез-келген жұмысты алып тастау және жоғары еңбек өнімділігіне қол жеткізу оңай. Қазіргі уақытта өскелең ұрпақты қоғам өмірінің барлық салаларында шығармашылық қызметке дайындауға көп көңіл бөлінеді.

Басты мақсат-адамзаттың жаһандық проблемаларын білетін, оларды шешуге қатысуға дайын Белсенді, Шығармашылық адамды тәрбиелеуге баса назар аудару. Басқаша айтқанда, проблемалық жағдайдан шығудың жолын таба алатын, ойланбайтын, стандартты емес шешімдер қабылдауға қабілетті, шығармашылық ойлауға қабілетті адамдар қажет. Осыған байланысты мектептің еліміздің белсенді, бастамашыл, шығармашылықпен ойлайтын азаматтарын тәрбиелеудегі рөлі артып келеді.

Бастауыш мектепте дамытушылық оқыту бастауыш сынып оқушысының жеке басын қалыптастыруға, оның жеке қабілеттерін ашуға мүмкіндік беретін негізгі стратегиялық бағытқа айналады.

Оқу процесін жетілдірудің бір көзі-дамып келе жатқан оқыту тұрғысынан белгілі бір түзету мен жетілдіруді қажет ететін қолданыстағы әдістер мен

құралдарды қолданудың жаңа тәсілі. Осы тұрғыдан алғанда, шығармашылық қабілеттерін дамытудың ең тиімді құралы ретінде танымдық міндеттерді қолданудың қазіргі тәсілдері үлкен қызығушылық тудырады. Міндет-танымдық, ізденіс-шығармашылық процестің басталуы, бастапқы буыны.

Бастауыш мектеп жасы-білім жинақтау кезеңі. Бастауыш мектепте ақыл-ой, ақыл-ой әрекеттері қалыптасады, сондықтан бастауыш мектеп жасында шығармашылық ойлауды дамыту өте маңызды. Бастауыш мектептегі оқу процесін жаңарту дамушы оқыту теориясы мен тәжірибесінде жүргізілетін зерттеулерге негізделген.

Дамытушылық оқытудың тиімділігіне, ең алдымен, оқушылардың оқу іс-әрекетін жандандыру арқылы қол жеткізіледі. В3I3m алушысы мұғалімнің жаңа білімнің дайын интерпретациясын пассивті қабылдамауы керек, бірақ бұл білімді қол жетімді өзіндік жұмыста игеріп, түсінуі керек. Осылайша алынған білім механикалық есте сақтаудан бірнеше есе жақсы есте сақталады және игеріледі. Қиял мен қиял, шығармашылық ойлау дамиды, қызығушылық қалыптасады, құбылыстарды бақылау және талдау, фактілерді салыстыру, жалпылау, қорытынды жасау, іс-әрекетті, іс-әрекетті, бастаманы практикалық бағалау дағдылары қалыптасады. Қызығушылықтар, бейімділіктер дами бастайды, шығармашылықтың негізі болып табылатын қажеттіліктер қалыптасады.

2-сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін сәтті қалыптастыру мұғалімнің балалар шығармашылығы мен шығармашылық қабілеттерінің негізгі ерекшеліктерін дамытудың орталық мәселесін шешу негізінде ғана мүмкін болады. Шығармашылық қабілеттерін дамыту орындаушылық Дағдылар мен дағдыларды қалыптастырудың ажырамас бөлігі болып табылады. Оқушылардың қабілеттері мен дағдылары неғұрлым жан-жақты және жетілдірілген болса, олардың қиялы неғұрлым бай болса, жоспарлары неғұрлым нақты болса, балалар соғұрлым қиын тапсырмаларды орындайды.

Шығармашылық-бұл әртүрлі жоспарлар мен масштабтарда жаңасын жасау. Шығармашылық тек әлеуметтік маңызды жаңалықтарды ғана емес, сонымен бірге адам өзі үшін жасайтын жаңалықтарды да сипаттайды. Шығармашылық элементтері балаларда ойын, жұмыс, оқу іс-әрекетінде көрінеді, онда белсенділік, ойдың тәуелсіздігі, бастамашылық, пайымдаудың өзіндік ерекшелігі, шығармашылық қиял көрінеді.

Кез-келген тапсырманы орындау баладан мақсатты күш-жігерді қажет етеді. Ол мектепке барғанда, бала оқудың қуаныш екеніне сенімді болды, мұғалімнің жетістігі мен мақұлдауына үміттенді.

Оқытудағы жетістік жаңа жетістіктерге шабыттандырады. Бақытты баланы тәрбиелеу және тәрбиелеу оңай, оның рухани әлеуетін дамыту оңай. Бала кезінен бастап әр адамға әр түрлі қабілеттер тән: оларды тек еңбектен қорықпай дамыту керек.

Шетелдік психологияда шығармашылық ойлау көбінесе" шығармашылық"терминімен байланысты. XX ғасырдың 60-жылдарында

ойлаудың бұл түрін ажыратуға себеп интеллект пен проблемалық жағдайларды шешудің сәттілігі арасындағы байланыстың жоқтығы туралы ақпарат болды. Шығармашылық қабілеттер тапсырмаларда берілген ақпаратты жылдам қарқынмен әртүрлі тәсілдермен пайдалану қабілетіне байланысты екені анықталды. Ойлаудың бұл түрін Дж. Гилфорд, Н. Марш, Ф. Хеддон, Л. Кронбах, Э. П. Торренс шығармашылықты атады және оны ақыл - ойына қарамастан жаңа нәрсе жасауға немесе ашуға байланысты ойлау ретінде зерттей бастады. Шығармашылық деңгейін анықтау үшін Дж. Гилфорд шығармашылықты сипаттайтын 16 гипотетикалық интеллектуалды қабілетті анықтады [1].

Олардың ішінде:

- * еркін ойлау-уақыт бірлігінде пайда болатын идеялар саны;
- * ойдың икемділігі - бір идеядан екіншісіне өту мүмкіндігі;
- * өзіндік ерекшелік-жалпы қабылданған көзқарастардан өзгеше идеяларды қалыптастыру мүмкіндігі;
- * қызығушылық-қоршаған әлемдегі мәселелерге сезімталдық;
- * гипотезаларды әзірлеу қабілеті;
- * ирреализм - реакцияның ынталандырудан логикалық тәуелсіздігі;
- * фантастика-ынталандыру мен реакция арасындағы логикалық байланыс болған кезде жауаптың шындықтан толық оқшаулануы;
- * мәселелерді шешу қабілеті, яғни талдау және синтездеу қабілеті;
- * мәліметтерді қосу арқылы нысанды жақсарту мүмкіндігі.

Э. П. Торрес шығармашылықты сипаттайтын төрт негізгі параметрді анықтайды [2]:

- * жеңілдік-мәтіндік тапсырмаларды орындау жылдамдығы;
- * икемділік-жауап беру процесінде объектілердің бір класынан екіншісіне ауысу саны;
- * ерекшелік-біртекті топқа жауаптың минималды жиілігі;
- * тапсырмаларды орындау дәлдігі.

Шетелдік психологияда Шығармашылық деп аталатын ойлаудың ерекше түрін қазіргі уақытта ағылшын-американдық ғалымдар кеңінен зерттеп жатыр, бірақ бұл қасиеттің мәні әлі нақты анықталған жоқ.

Орыс психологиясында адамның шығармашылық ойлау проблемалары да кең дамыған. Бұл репродуктивті емес, өнімді ойлау мәселесі ретінде қойылады. Психологтар кез-келген ойлау процесінде өнімді және репродуктивті компоненттер тоқылғанын мойындауда бірауыздан. Шығармашылық ойлаудың мәнін ашуға, шығармашылық іс-әрекеттің механизмдерін және шығармашылық ойлаудың табиғатын анықтауға көп көңіл бөлінеді.

И. Я. Лернер өзінің өнімімен шығармашылық ойлауды сипаттайды. Шығармашылық процесінде оқушылар субъективті түрде жаңасын жасайды және өздерінің даралығын көрсетеді [3].

Д. Б. Эпифанияның көзқарасы бойынша, шығармашылық-бұл белгілі бір проблемадан асып кетуге деген ұмтылыста көрінетін ситуациялық емес әрекет.

В. Н. Дружининнің пікірінше, шығармашылық ойлау-бұл білімнің өзгеруіне байланысты ойлау (оған қиял, қиялдың пайда болуы және т.б. кіреді) [4].

Я. А. Пономаревтің пікірінше, шығармашылық ойлаудың мәні интеллектуалды белсенділікке және оның қызметінің жанама өнімдеріне сезімталдыққа байланысты. Я. а. Пономарев, В.Н. Дружинин, В. Н. Пушкин және басқа да отандық психологтар ойлаудың негізгі белгісі мақсаттың (жоспардың, бағдарламаның) және нәтиженің сәйкес келмеуі деп санайды. Шығармашылық ойлау іске асыру процесінде пайда болады және шығармашылық нәтиже болып табылатын "жанама өнім" өнімімен байланысты [5].

Шығармашылық әрекеттің белгілерін көрсете отырып, барлық зерттеушілер оның бейсаналығын, ерік пен ақылдың бақыланбайтындығын және сананың күйінің өзгеруін атап өтеді.

Шығармашылық ойлаудың екінші белгісі-стихиялылық, сыртқы жағдайлық себептерге байланысты шығармашылық белсенділіктің кенеттен болуы. Осылайша, шығармашылық ойлаудың басты ерекшелігі адамның іс-әрекетін тудыратын жүйе ретінде тұтас психикадағы процестің ерекшелігімен байланысты. Басқа нәрсе - шығармашылық өнімі ретінде бағалау.

Мұнда әлеуметтік критерийлер күшіне енеді: жаңалық, мағына, мен және т.б. шығармашылық ойлаумен байланысты екі жеке қасиет бар: іздеу мотивациясының қарқындылығы және ойлау процесінде пайда болатын жанама түзілімдерге сезімталдық. Ойлау актісінің шығармашылығын өлшеудің "ақыл-ой бірлігі", шығармашылықтың "кванты" ретінде.

И. Я. Лернер шығармашылық ойлаудың негізін келесі белгілер құрайды деп санайды: білім мен дағдыларды жаңа жағдайға дербес беру; таныс, стандартты жағдайда жаңа мәселелерді көру; таныс объектінің жаңа функциясын көру; зерттелетін объектінің құрылымын көру, яғни. объектінің бөліктері мен элементтерін олардың бір-бірімен қатынасында тез және кейде лезде жабу досым. іздеу тәсіліне балама көре білу; мәселені шешудің алдыңғы тәсілдерін жаңа әдіске біріктіру және басқалардың атақ-даңқымен шешудің өзіндік әдісін жасау [3].

Алайда, аталған ерекшеліктер бір қабілетпен сипатталады - "олар ақпарат алу немесе әрекеттің көрінісі нәтижесінде игерілмейді, оларды белгілі бір шығармашылық ерекшеліктерді көрсетуді қажет ететін және сол арқылы осы ерекшеліктерді қалыптастыратын қызметке қосудан басқа жолмен беруге болмайды". Д. Б. Эпифания" интеллектуалды принцип"деп аталатын шығармашылықтың өлшем бірлігі анықталды. Ол адамның ақыл-ой қабілеттері мен мотивациялық құрылымының синтезі ретінде қарастырылады, ол адамның алдына қойылған міндеттерді шешуден тыс, талап етілгеннен тыс психикалық іс-әрекеттің жалғасуында көрінеді.

Баланың шығармашылық ойлауын анықтайтын негізгі фактор-оның тәжірибесі: қиялдың шығармашылық қызметі адамның өткен тәжірибесінің байлығы мен әртүрлілігімен тікелей байланысты. Бұл бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық ойлауын қалыптастырудағы алғашқы маңызды

міндет. Оқушылардың математикалық есептерді шығармашылықпен шешу қабілетін қалыптастыру үшін, ең алдымен, олардың математикалық көкжиегін дамытуға, қиялдың нақты сенсорлық негізін құруға қамқорлық жасау керек. Оқушылардың шығармашылық ойлауының ерекшелігі-баланың шығармашылық өніміне шындыққа жанаспайтын көзқарасы бар.

Дегенмен, шығармашылықтың ең көп таралған анықтамаларының бірі-өнімді немесе нәтижені анықтау. Мәтіндерде (А.А. Люблинская, И. Я. Лернер) шығармашылықтың негізгі критерийлерінің бірі-жасалған өнімнің өзіндік ерекшелігі, психологтар жаңа өз ойларын қалыптастыру қабілетін анықтай отырып, шығармашылық қабілеттерінің деңгейін анықтауға тырысады. Осы сипаттамаларға сәйкес шығармашылық мәселелерді шешуге, шығармашылық қабілеттерді дамыту мәселелерін диагностикалауға және шешуге болады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. "Шығармашылық қабілеттер" ұғымының мазмұны [Мәтін] // Педагог бюллетені = Педагогический бюллетень. – 2014.- №2. - 8-12 б.
2. Былевская В.Н. Развитие творческих возможностей младших школьников. «Начальная школа», №5 - 2012 г., с. 11
3. Лернер И.Я. Процесс обучения и его закономерности. - М., «Знание», 2013 г., с. 215-240
4. Дубровина И.В., Андреева А.Д. Младший школьник: развитие познавательных способностей: Пособие для учителя. - М., Политиздат, 2012 г., с. 55-90
5. Пономарев, Я.А. Психология творчества и педагогика / Я.А. Пономарев. - М.: Педагогика, 2016.

ОӘЖ 159.9

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІНЕ ӘСЕРІ: ЖАҢА ТӘСІЛДЕР МЕН ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Сакова Ә.О., Тұрсынбек Ә.А., Жақсыбек Е.Ә.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Статья посвящена влиянию искусственного интеллекта на методологию обучения, рассматривая новые подходы и технологии, которые трансформируют образовательный процесс. В ней анализируются адаптивное и персонализированное обучение, использование обучающих платформ и интерактивных систем, а также возможности анализа данных для повышения учебных результатов. Освещаются преимущества внедрения ИИ, такие как повышение мотивации и доступности образования, а также вызовы, включая вопросы неравенства и этики. В заключении подчеркивается важность подготовки преподавателей и интеграции ИИ в образовательные стандарты для обеспечения качественного и инклюзивного обучения.

Summary: This article explores the impact of artificial intelligence on teaching methodology, examining new approaches and technologies that transform the educational process. It analyzes adaptive and personalized learning, the use of educational platforms and interactive systems, as well as the potential of data analysis to enhance academic outcomes. The article highlights the advantages of AI integration, such as increased motivation and accessibility in education, alongside challenges including issues of inequality and ethics. In conclusion, it

emphasizes the importance of teacher training and the integration of AI into educational standards to ensure quality and inclusive learning.

Жасанды интеллект (ЖИ) қазіргі өмірдің ажырамас бөлігіне айналды және білім беруді қоса алғанда, барлық салаларға белсенді түрде енгізілуде. Оның көмегімен оқытушылар мен студенттер үшін жаңа көкжиектер ашатын оқыту әдістемесінде айтарлықтай өзгерістер орын алуда. Бұл технология білім беру процестерін бейімдеуге, оқыту сапасын жақсартуға және барлығына білімге қол жеткізуге мүмкіндік береді. Бұл эсседе біз АИ-нің оқыту әдістемесіне, жаңа тәсілдер мен технологияларға әсерін, сондай-ақ осы трансформацияға байланысты сын-қатерлер мен перспективаларды қарастырамыз.

Адаптивті оқыту-бұл білім беру материалдары мен әдістері әр оқушының жеке қажеттіліктері мен қабілеттеріне сәйкес келетін тәсіл. ЖИ негізіндегі жүйелер оқу процесінің деректерін талдай алады, әлсіз жақтарын анықтай алады және тақырыпты түсінуді жақсарту үшін тиісті материалдарды ұсына алады. Бұл әр оқушыға өз қарқынымен үйренуге және жеке тәжірибе алуға мүмкіндік береді.

Жасанды интеллектті қолданатын әртүрлі оқыту платформалары барған сайын танымал бола бастады. Олар интерактивті курстарды, автоматтандырылған тестілеуді және нақты уақыттағы кері байланысты ұсынады. Coursera, edX және Khan Academy сияқты жүйелер студенттердің үлгерімін талдау және олардың нәтижелерін жақсарту бойынша ұсыныстар беру үшін ЖИ алгоритмдерін пайдаланады.

ЖИ негізіндегі чатботтар мен виртуалды көмекшілер студенттерге кез келген уақытта сұрақтарға жауап алуға көмектеседі. Олар курстар, кестелер туралы ақпарат бере алады, сонымен қатар қажетті материалдарды табуға көмектеседі. Бұл оқу процесін едәуір жеңілдетеді және мұғалімдерге олардың жұмысының маңызды аспектілеріне назар аударуға мүмкіндік береді.

ЖИ үлкен көлемдегі деректерді талдауға мүмкіндік береді, бұл оқытудағы тенденциялар мен үлгілерді анықтауға мүмкіндік береді. Алынған ақпаратқа сүйене отырып, оқытушылар білім сапасын жақсарту және студенттердің үлгерімін арттыру арқылы өздерінің әдістері мен тәсілдерін реттей алады.

ЖИ көмегімен оқытудың жаңа тәсілдері.

1. Жеке оқыту әр студенттің жеке ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік беретін ЖИ арқасында мүмкін болды. Оқу деректерін талдау арқылы ЖИ студенттердің ынтасы мен белсенділігін айтарлықтай арттыратын ең қолайлы ресурстарды, тапсырмаларды және оқыту стратегияларын ұсына алады.

2. Геймификация-бұл білім беру процесінде ойын элементтерін қолдану. ЖИ оқуды қызықты әрі тиімді ететін бейімделгіш ойын сценарийлерін жасауға көмектеседі. Студенттер әртүрлі деңгейлерден өтіп, тапсырмаларды орындау арқылы өз дағдыларын дамыта алады, бұл материалды тереңірек түсінуге ықпал етеді.

3. Жобаға негізделген оқыту ЖИ қолдай алатын барған сайын танымал тәсілге айналуға. ЖИ негізіндегі жүйелер жобаларға арналған идеяларды ұсына алады, жұмысты жоспарлауға және ұйымдастыруға көмектеседі және тапсырманың әр кезеңінде кері байланыс бере алады. Бұл студенттердің сыни ойлауы мен шығармашылық дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

4. Аралас оқыту дәстүрлі оқыту әдістерін онлайн ресурстармен біріктіреді. ЖИ студенттерге интерактивті материалдарға қол жеткізуге мүмкіндік беру және оларға ыңғайлы уақытта оқуға мүмкіндік беру арқылы бұл процесті оңтайландыра алады. Бұл икемді және тиімді оқытуға ықпал етеді.

Білім беруде ЖИ қолданудың артықшылықтары:

1. ЖИ әлемнің түкпір-түкпірінен келген студенттерге физикалық қатысуды қажет етпестен білім алуға мүмкіндік беру арқылы білім беруді қол жетімді етеді. Интернеттегі ЖИ курстары мен платформалары студенттің орналасқан жеріне қарамастан сапалы білім беру ресурстарын ұсына алады.

2. ЖИ қолдану жоғары сапалы және тиімді білім беру бағдарламаларын құруға мүмкіндік береді. Адаптивті жүйелер мен деректерді талдау студенттердің қажеттіліктерін дәл анықтауға және материалдарды олардың дайындық деңгейіне бейімдеуге ықпал етеді.

3. Тесттерді тексеру және кері байланыс беру сияқты бірқатар күнделікті тапсырмаларды автоматтандыру мұғалімдерге оқушылармен өзара әрекеттесу және оқытудың жаңа әдістерін әзірлеу сияқты өз жұмысының маңызды аспектілеріне назар аударуға мүмкіндік береді.

4. ЖИ сыни тұрғыдан ойлау, шығармашылық және өзін-өзі оқыту қабілеті сияқты қазіргі әлемде қажетті дағдыларды дамытуға ықпал етеді. Студенттер тез өзгертін әлемге бейімделуді және жаңа технологияларды үйренуді үйренеді.

Қиындықтар және этикалық аспектілер:

1. Барлық артықшылықтарға қарамастан, білім беруде ЖИ қолдану сапалы білімге қол жеткізудегі теңсіздікті күшейтуі мүмкін. Аз қамтылған отбасылардың студенттері қажетті технологияларға қол жеткізе алмауы мүмкін, бұл жаңа жағдайларға сәтті бейімделу жолында қосымша кедергілер тудырады.

2. Студенттердің деректерін жинау және талдау олардың жеке өміріне қатысты алаңдаушылық тудыруы мүмкін. АИ базасында білім беру жүйелерінде дербес деректерді пайдалануды реттейтін этикалық нормалар мен заңнаманы әзірлеу маңызды.

3. Ең маңызды тәуекелдердің бірі-адамның өзара әрекеттесуін ауыстыру. ЖИ оқу процесін жеңілдетсе де, тәрбиешілердің тәлімгер ретіндегі ролін сақтау және студенттердің әлеуметтік дағдыларын дамытуға ықпал ететін жеке байланыстарды сақтау маңызды.

4. Технологияға деген құштарлық оларға тәуелділікке әкелуі мүмкін. Студенттер тек ЖИ алгоритмдері мен ұсыныстарына сүйене отырып, өзін-өзі ойлау және сыни талдау дағдыларын жоғалтуы мүмкін.

Алдағы жылдары АИ білім беру стандарттары мен бағдарламаларына интеграцияланады деп күтуге болады. Бұл үйлесімді және заманауи білім беру

кеңістігін құруға мүмкіндік береді, онда ЖИ оқу процесін жақсарту құралы ретінде қызмет етеді.

Оқытушыларды АИ-мен жұмыс істеуге дайындауға назар аудару маңызды. Біліктілікті арттыру курстары мен тренингтер мұғалімдерге жаңа технологияларды игеруге және оларды өз тәжірибелерінде қолдануға көмектеседі, бұл сайып келгенде оқыту сапасын арттырады.

Студенттер мен оқытушылардың құқықтарын қорғауды қамтамасыз ететін білім беруде АИ қолданудың этикалық нормалары мен ережелерін әзірлеу қажет. Бұл қауіпсіз және этикалық білім беру кеңістігін құруға көмектеседі.

Әр түрлі әлеуметтік топтардың студенттері үшін технологияға қол жетімділікті жақсартуға бағытталған бастамаларды әзірлеу білім берудегі теңсіздікті азайтып, барлығына тең мүмкіндіктер бере алады.

Жасанды интеллект білім беру сапасын жақсартатын жаңа мүмкіндіктер мен тәсілдерді ашу арқылы оқыту әдістемесіне айтарлықтай әсер етеді. Адаптивті оқыту, жекелендірілген әдістер және чатботтар мен деректерді талдау сияқты жаңа технологиялар оқу процесін тиімдірек және қолжетімді етеді. Алайда, осы артықшылықтармен бірге этикаға, құпиялылыққа және технологияға қол жетімділіктің теңсіздігіне байланысты қиындықтар туындайды. Білім беру мекемелері, оқытушылар құрамы және policymakers осы мәселелерді шешу үшін бірлесіп жұмыс істеуі, әр студентке тез өзгертін әлемде өз әлеуетін ашуға мүмкіндік беретін қауіпсіз және қолдау көрсететін білім беру кеңістігін құруы маңызды.

Жасанды интеллект (ЖИ) білім беру процесінің жаңа көкжиектерін аша отырып, оқыту әдістемесін айтарлықтай өзгертеді. Білім беруде ЖИ енгізу оқуды жекелендіру және бейімдеу үшін бірегей мүмкіндіктерді ұсынады, бұл әсіресе студенттердің қажеттіліктері барған сайын өзгеріп отыратын қазіргі әлемде маңызды. ЖИ қолданатын жүйелер оқытушылар мен білім беру ұйымдарына оқу динамикасын жақсырақ түсінуге және оқушылардың нақты деректері мен қажеттіліктеріне негізделген тәсілдерін бейімдеуге мүмкіндік береді.

Ерекшеленетін негізгі аспектілердің бірі-адаптивті оқыту мүмкіндігі. Бұл тәсіл студенттердің жеке ерекшеліктерін ескеріп қана қоймай, сонымен қатар олардың қазіргі білім деңгейіне сәйкес материалдарды ұсынуға мүмкіндік береді. Студенттердің үлгерімі туралы деректерді талдау арқылы ЖИ негізіндегі жүйелер әлсіз жақтарын тез анықтай алады және тиімдірек оқытуға ықпал ететін тиісті ресурстарды ұсына алады. Дараландырудың бұл деңгейі студенттердің ынтасы мен белсенділігін арттыра отырып, білім беру процесін қызықты әрі нәтижелі етеді.

Жасанды интеллект технологиясына негізделген жекелендірілген оқыту әр оқушыға материалды зерттеуде өз жолын таңдауға мүмкіндік береді. Бұл студенттер оқуға көбірек жауапты болатын белсенді оқу ортасын құруға ықпал етеді. Олар өздерінің оқу жоспарларын қызығушылықтары мен мақсаттарына

қарай бейімдей алады, бұл тақырыпты тереңірек түсінуге және сыни ойлауды дамытуға ықпал етеді.

Алайда, білім беруде ЖИ қолдану бізге бірқатар қиындықтар туғызады. Технологияға қол жеткізудегі теңсіздік білім беру жүйесіндегі проблемаларды күшейтуі мүмкін. Қоғамның аз қамтылған топтарының студенттері сапалы білім алуда қиындықтарға тап болуы мүмкін, бұл білім беру ресурстарына қол жетімділікті жақсартуға бағытталған бастамаларды құру қажеттілігін көрсетеді. Деректердің құпиялылығы мен қауіпсіздігі мәселелері де назар аударуды қажет етеді. Студенттер туралы деректерді жинау және талдау кезінде олардың жеке ақпаратын қорғауды және этикалық ережелерді сақтауды қамтамасыз ету маңызды.

Жасанды интеллект технологиялары басым бола бастаған жағдайда оқытушылардың рөлі туралы мәселе де маңызды. Оқытушылар студенттерге эмоционалды және әлеуметтік қолдау көрсете отырып, білім беру процесінің белсенді қатысушылары болып қалуы керек. Оқытушылар мен студенттер арасындағы жеке қарым-қатынас әлі де сенімді қарым-қатынас пен оқуға деген ынтаны қалыптастыруда маңызды рөл атқарады.

Білім берудегі жасанды интеллект дамуының болашағы мұғалімдерді үнемі оқыту және біліктілігін арттыру қажеттілігін көрсетеді. Олардың жаңа технологияларға бейімделуге дайын болуы және оларды заманауи білім беру кеңістігін құра отырып, өз тәжірибелерінде қолдануы маңызды. Болашақта біз ЖИ-ны білім беру стандарттарына біріктіруді күте аламыз, бұл оқыту сапасын жақсартуға және оны қолжетімді етуге мүмкіндік береді.

Осылайша, жасанды интеллекттің оқыту әдістемесіне әсері оң және теріс аспектілерге ие. Бір жағынан, ЖИ оқу процесін бейімдеу мен Жекелендірудің жаңа мүмкіндіктерін ашады, оның тиімділігін арттырады. Екінші жағынан, Этика, технологияға қол жеткізу және оқытушылардың рөлі мәселелеріне мұқият қарау керек. Осы факторлар арасындағы тепе-теңдікті сақтай отырып, білім беру мекемелері әр студенттің дамуына ықпал ететін инклюзивті және тиімді білім беру кеңістігін құра алады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Астапов, А. В. Психология адаптации студентов к учебной деятельности в вузе: дис. ... канд. психолог. наук. — Санкт-Петербург, 2019. — 150 с.
2. Бандура, А. Теория социального обучения: Книга для родителей. — Москва: Питер, 2017. — 256 с.
3. Дружинин, В. Н. Социальная адаптация студентов: проблемы и решения // Вестник университета. — 2020. — № 2. — С. 45-50.
4. Фестингер, Л. Теория когнитивного диссонанса. — Москва: Издательство «Наука», 2016. — 180 с.
5. Петров, И. А., Сидорова, М. Н. Эмоциональный интеллект: основы и практика. — Казань: Казанский университет, 2018. — 220 с.

БІРІНШІ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МЕКТЕПКЕ БЕЙІМДЕЛУ МӘСЕЛЕЛЕРІ: ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕР

Салықбаева Г.Қ., Талғат А.А., Азамат Қызы А.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются проблемы адаптации младших школьников к школе. Показатели успешной адаптации к школе включают успеваемость, хорошее психическое здоровье, отсутствие внутреннего напряжения и депрессии. Эффективность процесса адаптации к школе зависит, прежде всего, от успешности учебной деятельности и сохранения физического и психического здоровья ребенка.

Summary: The article deals with the problems of adaptation of younger students to school. Indicators of successful adaptation to school include academic performance, good mental health, lack of internal stress and depression. The effectiveness of the process of adaptation to school depends, first of all, on the success of educational activities and the preservation of the physical and mental health of the child.

Мектепке бару - бала өміріндегі ең маңызды оқиғалардың бірі. Әрбір бірінші сынып оқушысы осы кезеңде психологиялық бейімделу үрдісіне байланысты әртүрлі тәжірибеге ие болуы мүмкін. Көптеген балалар жаңа әрекеттерді оңай меңгереді, сонымен қатар белгілі бір жауапкершілік пен ережелерді сақтауды талап ететін «мектеп оқушысы» ретінде жаңа әлеуметтік мәртебеге ие болғанын түсінеді. Баланың мектепке бейімделуі болашақ бірінші сынып оқушыларының мектеп өміріне психологиялық-педагогикалық дайындығына тікелей байланысты. Біріншіден, психологиялық-педагогикалық дайындық балалардың сауаттылығында емес. Негізгі басымдық – баланың жалпы дамуы. Оқушының кейінгі оқу үлгерімі мен әлеуметтенуі көбінесе баланың мектепке оң бейімделуіне байланысты.

Бірінші сынып оқушылары мен олардың ата-аналары үшін мектепке бару өмірдегі маңызды кезең болып табылады. Әлеуметтік-психологиялық бейімделумен байланысты мәселелер білім беру мекемелері мен баланың отбасы арасындағы өзара әрекеттесу арқылы шешілетін күрделі мәселелер болып табылады. Бүкіл кейінгі білім беру процесінің сәттілігі көбінесе білім берудің алғашқы жылдарындағы бейімделудің қаншалықты сәтті өткеніне байланысты.

Мектепте оқудың басталуы барлық балалар мен олардың ата-аналары үшін маңызды өмірлік кезең болып табылады. Әдетте, 6-7 жасқа дейінгі балалар оқушылардың мәртебесіне қызығушылық танытады және бұл рөлді сынап көруге дайын. Дегенмен, бұл мотивация мен балалардың мектепке деген жарқын үмітін жаңа бірінші сынып оқушылары міндетті түрде кездестіретін күйзеліске ұшыратады. Өмір сүру жағдайларының, күнделікті режимнің, негізгі қызмет түрлерінің өзгеруі дененің барлық ресурстарына үлкен жүктемені талап етеді. Мұғалімдер мен психологтар бірінші сынып оқушылары үшін мектеп стандарттарын алғаш рет өткен балаларға көмектесу үшін арнайы бейімделу бағдарламасын жасап, жетілдірді. Дегенмен, бейімделудің ең сәтті болуы және

жылдам өтуі үшін ата-аналардың оған белсенді қатысуы және балаға осы қиын сәтте қажет көмек пен қолдауды көрсете алуы маңызды [1].

Бейімделу – организмдердің тіршілік етудің жаңа жағдайларына бейімделуі. Бірінші сынып оқушысының мектепке бейімделуі 2-6 айға созылады және оның үш негізгі компонентінен тұрады:

Бірінші сынып оқушыларының психологиялық бейімделуі. Мектеп ұжымында бала өзін тұлға ретінде айқынырақ сезіне бастайды. Ол өзін-өзі бағалауды, мектептегі жетістіктерді бекіту деңгейін, басқалармен мінез-құлық нормаларын қалыптастырады. Тағы бір маңызды сәт - ойын әрекеттеріне назар аударудан білім беру қызметіне ауысу. Барлық балалардың бастапқы академиялық дайындық деңгейлері әртүрлі болғандықтан, психологиялық жайсыздықты болдырмау үшін бірінші сыныптың бейімделу кезеңінде баға қоюдан бас тартқан дұрыс.

Бірінші сынып оқушыларының мектепке бейімделуінің *әлеуметтік сипаттамасы*. Бала жаңа топтарға бейімделеді, қарым-қатынас жасауды үйренеді, жаңа тұлғааралық проблемалар мен жанжалдарды шешеді. Балаға қарым-қатынастағы қиындықтарға дұрыс жауап беруге және оларды жеңуге көмектесу керек.

Бірінші сынып оқушыларының физиологиялық бейімделуі. Зерттеу баланың өмір салтындағы іргелі өзгерістерді, соның ішінде физикалық компоненттерді қамтиды. Балалардың ұзақ уақыт бойы бір орында отыруы әдеттен тыс, оларда қалыпты физикалық белсенділік пен қозғалыс еркіндігі жоқ. Жүктеме мен демалысты ауыстырып, күн режимін дұрыс ұйымдастыру маңызды.

Баланың балабақшадан немесе отбасылық ортадан бастауыш мектептің бірінші сыныбына өтуі бала өміріне үлкен өзгерістер әкеледі. Мектепке бару баланың өмір сүру тәсілін түбегейлі өзгертеді, бұл баланың өмір қарқыны мен күнделікті тәртібін өзгертуді қамтиды. Осы уақытқа дейін үстемдік етіп келген ойын екінші орында қалып, талапты оқу әрекеті алдыңғы қатарға шығады. Бала жаңа жағдайларға бейімделуі керек, жаңа ортаға үйренуі керек және бейсаналық түрде жаңа мінез-құлық үлгілерін қабылдауы керек, өйткені бұрынғы реакция схемаларының кейбірі жаңа ортада бұрынғыдай тиімді жұмыс істемейді. Бұл өзгерістер баланың психикасы мен бүкіл ағзасына шамадан тыс жүктеме түсіріп, оның денсаулығына әсер етуі мүмкін [2].

Бейімделу әдетте үш тұрғыдан қарастырылады: биологиялық, психологиялық және әлеуметтік контекст. Сондықтан жеке бейімделу аспектілерін анықтайды: физиологиялық, психологиялық және әлеуметтік, олар бөлек емес, бірақ бір-біріне әсер етеді. Физиологиялық бейімделу – организмнің сыртқы орта өзгерістеріне бейімделуін қамтитын процесс. Адам ағзасы жаңа жағдайлар мен жаңа режимдерде жұмыс істеуге үйренуі керек. Қоғам деңгейіндегі бейімделу кәсіби әдебиетте «бейімделу» деп аталады. Бейімделудің әлеуметтік аспектілері әлеуметтік жағдайларға бейімделуді қамтитындықтан, социологтар бейімделуді әлеуметтік мәртебе және әлеуметтік рөлдерді қабылдау тұрғысынан қарастырады.

Психологиялық тұрғыдан алғанда, бейімделу сезімталдықтың өзгеруін білдіреді және жеке адам мен қоршаған орта арасындағы қарым-қатынасты, дәлірек айтқанда, тітіркендіргіштерге жеке адамның реакциясын зерттеу болып табылады. Кейбір соңғы зерттеулерде психологиялық және әлеуметтік бейімделу «психоәлеуметтік» немесе «әлеуметтік-психологиялық» бейімделу терминдерімен біртұтас ретінде қарастырылды, өйткені бейімделу процесі психологиялық және әлеуметтік болып табылады. Процестерді бөлуге болмайды және бейімделу әрқашан психологиялық факторларға байланысты. Осы тұрғыдан алғанда, психоәлеуметтік бейімделу индивидтердің өздерінің әлеуметтік-психологиялық ортасының жағдайына белсенді бейімделу процесі ретінде қарастырылады [3].

Психоәлеуметтік бейімделудің арасында авторлар мектептегі бейімделуді анықтайды. Мектепке бейімделу жеке адамдардың (оқушылардың) әлеуметтік ортаның жаңа және өзгерген жағдайларына белсенді бейімделу процесі ретінде танылады. Мектептегі бейімделу оқушылардың жаңа білім беру жағдайларына, әлеуметтік жағдайларға, жаңа күнделікті тәртіпке және берілген талаптар мен талаптарға сәйкес жаңа тұлғааралық қарым-қатынастарға бейімделуін қамтиды. Балалар жаңа ортаға енген кезде олар жаңа талаптарға бейімделіп, жаңа әлеуметтік рөлдерді қабылдауы керек. Сондықтан сарапшылар бейімделудің негізгі шарты адамның өзінің әлеуметтік рөлдерін мойындауы болып табылады. Мектептегі бейімделуді оқушылардың жаңа әлеуметтік рөлдерді қабылдаумен және жаңа әлеуметтік қатынастарды дамытумен байланысты мекеменің жаңа әлеуметтік жағдайларына бейімделу процесі ретінде анықтайды [4].

Бала жаңа әлеуметтік топтың мүшесі болып, белгілі бір әлеуметтік мәртебеге ие болады. Ол бірте-бірте бастауыш сынып оқушысының рөлін қабылдайды. Ол үшін бұл рөл міндетті, ресми және төмен. Оқушылар топтағы өзінің жеке және әлеуметтік болмысын зерттейтін мектеп оқушыларының рөлін қабылдау жеке сипатқа ие, өйткені әр адам онымен әртүрлі жолмен күреседі. Бұл оқушылар мен әріптестердің рөлімен сәйкестендіруді қамтиды. Бейімделу процесінің маңызды факторларына мектепке дайындық, мұғалімнің кәсіби дайындығы және, әрине, мұғалімнің жеке басы жатады. Балабақшадағы ойын баланың жеке тұлғасын дамыту құралы болып, оқу әрекетіне негіз болғанымен, әдетте бірінші сыныпта мүлде жойылатынын ескеру қажет.

Сондықтан, ең болмағанда, бірінші сыныптың алғашқы бірнеше айында, бала "шок" ауысуды бастан кешірмеуі үшін, ойын әрекетінен оқу әрекетіне біртіндеп көшкен дұрыс. Осы негізде мектепке дейінгі және бастауыш білім беру арасындағы сабақтастықты 1 және 2 сыныптардағы сабақтардың сипаты балабақшалардағы оқыту үдерісіне ұқсас болуы үшін қамтамасыз ету ұсынылады.

М.Т.Слезакованың пікірінше, мектеп жағындағы қауіп факторлары, мысалы, мұғалімдердің стресстік оқыту тактикасы, оқыту үдерісінің шамадан тыс интенсификациясы, сәйкес емес әдістер мен форматтар, мұғалімнің білімінің жетіспеушілігі және мұғалімнің нашар мінезі оны жою керек сондай-ақ мұны істеу ұсынылады. Мұғалімнің орынсыз, ұқыпсыз көзқарасы, жұмыс

жүйесінің жоқтығы, жас және жеке ерекшеліктерін қабылдамау, адекватты емес күту, балаларды қорлау, т.б. Зерттеу нәтижесі мұғалімдері өте қатал, нұсқаушы болатын сыныптарда оқушылар саны азайғанын көрсетті. Ұзақ уақыт бойы ауыратын балалардың саны ұнамды және жақсы мұғалімдер жүргізетін сабақтармен салыстырғанда үш есе өсті.

Әрине, бейімделудің бұл аспектісіне сыныптың орналасуы, жабдықталуы және т.б. сияқты материалдық-техникалық және кеңістіктік жағдайлар да әсер етеді. Бірдей маңызды детерминанттарға оқу қызметін жоспарлау және оқу қызметін ұйымдастыру жатады. Бірінші сыныпқа барған кезде оқушының жетістігі көбінесе оқушының үйдегі жағдайына және олардың ата-анасының күтуі мен көзқарасына байланысты. Бұл аспект ерекше назар аударуды қажет етеді. Себебі, баланың оқушы рөлін қаншалықты табысты атқаруы көбіне сол рөлді басқаратын ата-ананың, яғни оқушының ата-анасының дайындығына байланысты. Баланың мектепке ойдағыдай өтуі көп жағдайда ата-ананың отбасындағы балаға жасайтын ортаның сапасына байланысты. Сондықтан ата-ананың дайындығы бейімделудің маңызды факторы болып табылады [5].

Бірінші сыныпта бейімделу процесі оқушының психикалық тепе-теңдігін сақтап, өз қабілеттеріне қатысты байсалды түрде орындаған кезде және жаңа ортада өзінің стратегияларын сәтті қолдана алатын жағдайда сәтті аяқталады деп санауға болады. қоршаған орта. Жақсы бейімделу белгілі бір ортада қанағаттану және сенімділік сезімін тудырады, онда адамдар әдетте адамдарға сенімділіктің орташа дәрежесін көрсетеді. Сәтті психологиялық бейімделу көрсеткіштері: бала мектепке барғанына қуанышты, көңіл-күйі жақсы, үй тапсырмасын орындауды ұнатады, мектептегі оқиғалар туралы қуана сөйлейді, өзін табысты сезінеді және тұйық болып қалмайды. Қарама-қарсы белгілер баланың әлі бейімделмегенін көрсетеді.

Бірінші сынып оқушыларының көпшілігі мектепке тез орналасады, сабаққа қатысуды ұнатады және мұғалімдері мен ата-аналарының қиындықтары мен талаптарын қанағаттандырады. Кейбір балалардың бейімделу процесі өте баяу. Бірінші сынып оқушыларының бейімделу бұзылыстары орынсыз және нашар бақыланатын мінез-құлыққа, жанжалды қарым-қатынастарға, тұлғаның дамуындағы қиындықтарға және мектептегі іс-әрекеттегі проблемаларға әкеледі.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Абдуллаева С. З. Адаптация первоклассников к школьному обучению / С. З. Абдуллаева // Студенческий вестник. – 2021. – № 12-1 (157). – С. 23-25.
2. Авершина Н. А. Изучение адаптации первоклассников к школе / Н. А. Авершина // В сборнике : Психология, педагогика и образование в условиях международного сотрудничества и интеграции. сборник статей Международной научно-практической конференции. – Уфа, 2020. С. 3-5.
3. Балкизова Ф. Б. Психолого-педагогические условия адаптации первоклассников к школьной жизни / Ф. Б. Балкизова // Успехи современной науки и образования. – 2017. – Т. 6. – № 2. – С. 36-38.
4. Безменова, Е. И. Организационно-педагогические условия сопровождения детей в период подготовки к школе / Е. И. Безменова // Педагогика: традиции и инновации:

материалы V междунар. науч. конф. (г. Челябинск, июнь 2018 г.). – Челябинск : Два комсомольца, 2018. – С. 22-24.

5. Власова М. В. Адаптация первоклассников / М. В. Власова // Вестник научных конференций. – 2022. – № 8-1 (84). – С. 18-20.

УДК 378.034

ФОРМИРОВАНИЕ НРАВСТВЕННЫХ КАЧЕСТВ СТУДЕНТА В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Самакова Л.М., Карабалаева Г.Т.
КНУ им. Ж. Баласагына, г.Бишкек, Кыргызстан

Түйүн: В данной статье рассматриваются педагогические условия для формирования нравственных качеств студента в учебном процессе при изучении иностранного языка. В ходе эксперимента исследовались студенты с Кыргызского Национального университета им. Ж. Баласагына. В исследовании использовались такие эмпирические методы как анкетирование, наблюдение, беседы, изучение опыта. Также были использованы такие методы исследования как моделирование, эксперимент. При этом мы учитывали, что эффективность образовательной деятельности зависит от создания педагогических условий и использования интерактивных технологий в образовательном процессе.

Summary: This article discusses the pedagogical conditions for the formation of a student's moral qualities in the educational process when studying a foreign language. Students from the Kyrgyz National University J. Balasagyn was involved in experiment. The study used empirical methods such as questionnaires, observation, conversations, and study of experience. Also were used Research methods such as modeling and experiment. At the same time, we took into account that the effectiveness of educational activities depends on the creation of pedagogical conditions and the use of interactive technologies in the educational process.

В современном мире активно развивается глобализация и межкультурное взаимодействие. Иностранный язык становится неотъемлемой частью профессионального и личностного развития студента. Поэтому важно не только овладеть языковыми навыками, но и формировать нравственные качества, которые помогут студенту успешно функционировать в межкультурном обществе, сотрудничать и устанавливать долгосрочные отношения со своими иностранными коллегами, друзьями и партнерами.

На основании нормативно-правовых актов, принятых в Кыргызской Республике значительно расширяется поле деятельности высшей школы: ей предписывается формирование инициативной, нравственной, предприимчивой, самостоятельной личности, обладающей общекультурной компетентностью, ответственной за общезначимые ценности, открытой для постоянного самообразования, готовой к новациям и изменениям, способной свободно самоопределяться в культурном пространстве ценностей, разрабатывать и реализовывать выше обозначенную стратегию. Возрастает роль социальных функций вуза, направленных на оздоровление духовной жизни общества, где высшей школе принадлежит решающая роль [1; 2]. Высшая школа не только непосредственно влияет на формирование личности обучаемых, но и

закладывает чувство социальной ответственности, позволяет сохранять, развивать и транслировать духовно-нравственное наследие.

Проблема формирования нравственных качеств у будущих специалистов многоаспектна и требует комплексного исследования. Вместе с тем на современном этапе прослеживается отставание процесса формирования нравственных ценностей и качеств студентов вуза от потребностей общества. В результате обозначилось противоречие между необходимостью профессионально-ценностной подготовки студентов высшей школы на основе нравственных ценностей и ее недостаточной разработанностью в педагогической науке и практике образовательного процесса в вузе. С учетом данного противоречия была сформулирована проблема исследования: определить педагогические условия формирования нравственных качеств личности студентов высшей школы в процессе обучения средствами иностранного языка. Общепедагогическое и практическое значение данной проблемы и необходимость ее решения обусловили выбор темы нашего исследования: «Формирование нравственных качеств личности студента в процессе обучения иностранного языка».

Наша опытно-экспериментальная работа проводилась в Кыргызском Национальном Университете им. Ж. Баласагына, в эксперименте принимали участие 50 студентов Института социально-гуманитарных наук.

В экспериментальной работе мы попытались осуществить следующую организацию занятий по иностранному языку.

– Четкое структурирование учебного материала. На наш взгляд, оно облегчает его восприятие. Если одни идеи вытекают из других, если ясна связь и обоснована последовательность изучаемого материала, то уровень восприятия студентами данного материала значительно повышается (презентация новой темы, закрепление, воспроизведение).

– Логичное, иногда контрастное, яркое, эмоциональное изложение изучаемого материала, увлечённость самого преподавателя своей учебной дисциплиной.

– Чередование различных видов деятельности. К примеру, долю напряжённых умственных действий и кратковременных расслаблений, создающих условия для повышения работоспособности студентов (краткие разминки, ролевые игры).

– Обеспечение активной позиции самих студентов. С этой целью на занятиях создавалась обстановка свободного сотрудничества и применялись современные образовательные технологии (парная и групповая работы, презентации, проектные технологии).

Важнейшим педагогическим условием формирования нравственности при изучении иностранного языка является участие студентов в международных проектах, семинарах и тренингах. Проектная деятельность предполагает сочетание двух видов деятельности: проектной и исследовательской.

Ещё одно условие – культурологическая направленность занятий по иностранному языку потребовало от нас активного использования страноведческого материала, фоновых знаний, которые показывают, как на конкретных территориях развиваются культурные особенности народа изучаемого языка. Дисциплина «Иностранный язык» имеет большой потенциал в плане социально-культурного наполнения, это расширение объёма страноведческих знаний за счёт новой тематики и проблематики изучаемого материала и выбранного профиля, углубление знаний о стране и её культуре, о месте данной страны в мировом сообществе и мировой культуре. Обращение к страноведческому материалу оптимизирует нравственную сферу за счёт повышения уровня познавательного интереса [3].

Студентам было предложено определить, почему данная дисциплина (иностранный язык) является необходимой, а почему интересной. Ясно, что студенты, которым дисциплина «Иностранный язык» больше интересна, чем необходима, мотивированы в большей степени. Таким образом, диагностика нравственно-эмоционального компонента при изучении иностранного языка показала следующие итоги.

По результатам нулевого среза было выявлено, что 65% студентов считают дисциплину «Иностранный язык» необходимой, а 35 % интересной.

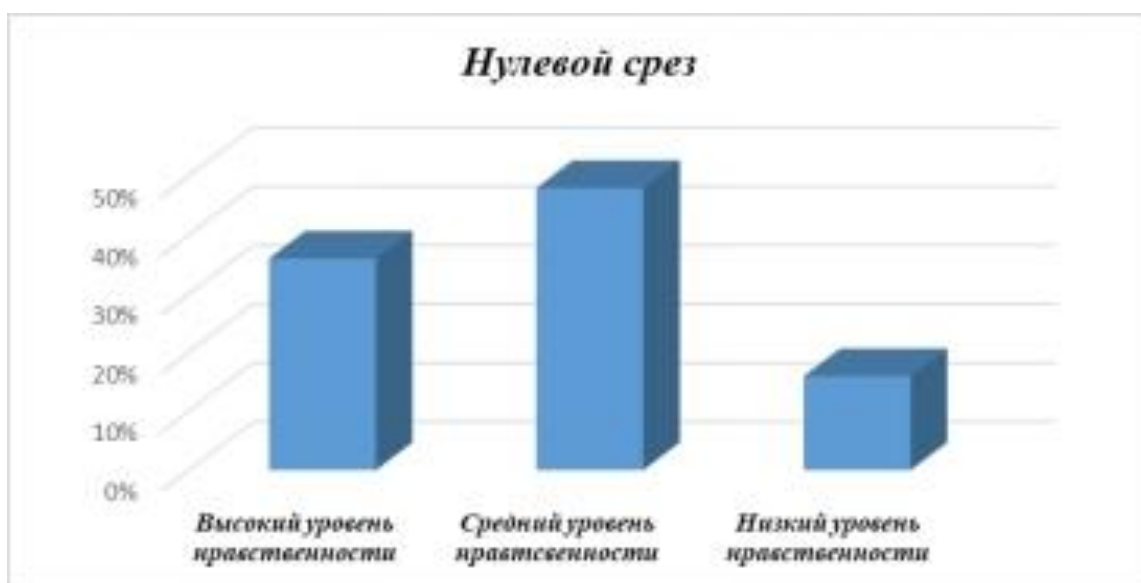
После проведения формирующего эксперимента картина изменилась: 59% студентов посчитали дисциплину «Иностранный язык» интересной, а 41% – необходимой. Другими словами, стала преобладать внутренняя нравственность при изучении иностранного языка.

Из результатов видно, что количество студентов, целеустремлённо изучающих иностранный язык, увеличилось на 24%, а количество студентов безразлично относящихся к постановке конкретных целей изучения иностранного языка, уменьшилось на 47%. Снизилось и количество студентов, имеющих неконкретные цели изучения иностранного языка.

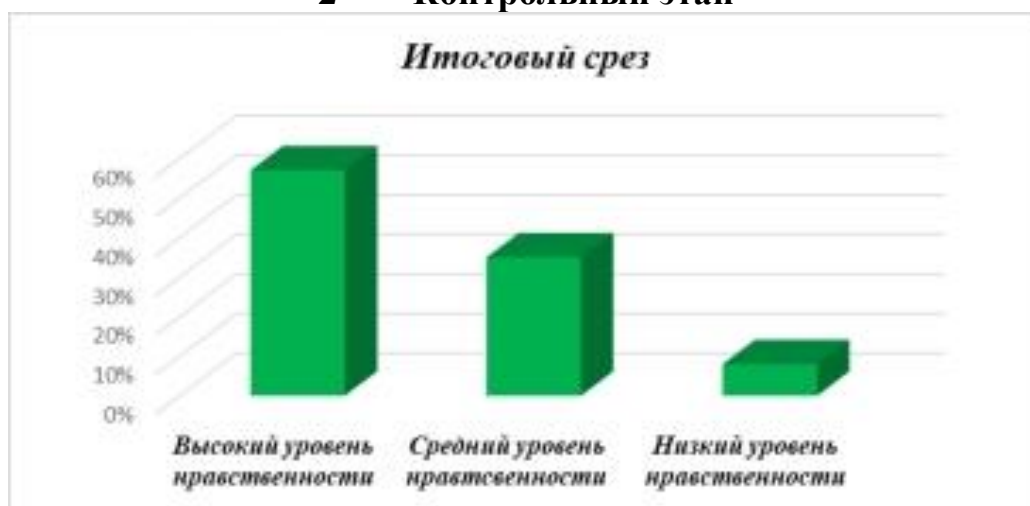
В экспериментальных группах на констатирующем этапе студенты по шкале «В» (общая шкала) набрали 13 баллов, по субшкале «Н» (настойчивость – 11 баллов, по субшкале «С» (самообладание) – 9 баллов. После эксперимента шкала «В» составила 17 баллов, субшкала «Н» – 15 баллов и субшкала «С» – 12 баллов.

Помимо диагностики структурных компонентов нравственности при изучении иностранного языка мы использовали методику, позволившую выявить общий уровень сформированности нравственности при изучении иностранного языка. Студентам был предложен опросник, предполагающий 2 суждения (да, нет). Были получены следующие результаты.

1. – Констатирующий этап

2 – Контрольный этап

На констатирующем этапе 16% опрошенных получили по 3 балла (низкий уровень внутренней нравственности), 48% в среднем 11 баллов (средний уровень нравственности) и 36% – 18 баллов (высокий уровень нравственности). Проанализировав результаты эксперимента, обобщив данные диагностические методики, мы пришли к выводу, что увеличилось количество студентов, имеющих высокий уровень сформированности нравственности при изучении иностранного языка. В контрольных группах данные показатели остались фактически без изменения.

Проведенная экспериментальная работа подтвердила эффективность включения в процесс обучения иностранному языку элементов формирования нравственных качеств личности студента. В процессе работы было подтверждено, что развитие нравственных качеств в большей степени происходит благодаря использованию современных методов и технологий обучения, которые включают в себя использование мультимедийных и интерактивных средств, работу в группах и взаимодействие с практиками изучаемого языка.

Результаты эксперимента также показали, что формирование нравственных качеств личности напрямую влияет на повышение мотивации студентов к процессу изучения иностранного языка, что, в свою очередь, способствует увеличению уровня их знаний.

Исследование показало, что эффективное формирование нравственных качеств личности студента требует создания определенных педагогических условий, которые включают в себя использование специальных методов обучения, применение соответствующих учебных материалов и обеспечение психологического комфорта в процессе обучения. Эти условия помогают студентам осознать важность нравственных принципов в общении с представителями других культур, уважать их традиции и ценности, а также развивать навыки эмпатии, толерантности и уважения к различиям. Они также способствуют формированию у студентов ценностей справедливости, доброты, честности, ответственности и трудолюбия, что в свою очередь способствует формированию гражданственности и глобального мышления.

Список использованной литературы:

1. Асипова Н.А., Карабалаева Г.Т., Мамырова М.И. Роль и значение традиций в воспитании нравственно здорового поколения. /В сборнике: Наука и образование: векторы развития. 2015. С. 51-75.
2. Абдыбаев Ж. Нравственное воспитание иностранного студента. - Б., 2020. С. 21.
3. Садыкова Р.К. Игры в обучении иностранному языку / Р.К. Садыкова // Актуальные проблемы и перспективы педагогической науки и образования в условиях социальной мобилизации и добросовестного управления // Вестник КГПУ им. И. Арабаева, Вып. 3. – Б., 2013. –С. 7

ОӘЖ 159.9

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ҮЛГЕРІМІНЕ СТРЕСТІҢ ӘСЕРІ

Самархан А.К., Сапарбек У.К., Шакенова А.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Статья исследует влияние стресса на успеваемость учеников начальных классов. В ней обсуждаются причины стресса у детей младшего школьного возраста, такие как академическое давление, социальная адаптация и семейные обстоятельства. Приведены результаты исследований, которые показывают, что высокий уровень стресса может негативно сказываться на учебной деятельности, снижая концентрацию и когнитивные способности детей. В статье также рассмотрены методы снижения стресса и их положительное влияние на успеваемость, включая поддержку со стороны учителей, родителей и создание комфортной учебной среды.

Summary: The article explores the impact of stress on the academic performance of primary school students. It discusses the causes of stress in young children, such as academic pressure, social adaptation, and family circumstances. The research presented indicates that high levels of stress can negatively affect academic achievement by reducing concentration and cognitive abilities in children. The article also examines methods for reducing stress and their positive effect on academic performance, highlighting the importance of teacher and parental support, as well as the creation of a comfortable learning environment.

Кез келген қоғамның болашағы білімді ұрпақтың қалыптасуымен тығыз байланысты. Білім беру жүйесінің бастауыш сынып оқушылары үшін маңызы ерекше, себебі осы кезеңде баланың білімге деген ынтасы мен қабілеті қалыптасады [1]. Алайда, соңғы жылдары бастауыш сынып оқушыларының оқу процесінде жиі кездесетін мәселелерінің бірі – стресстің олардың үлгеріміне тигізетін әсері болып отыр. Осы мақалада бастауыш сынып оқушыларының үлгеріміне стресстің қалай әсер ететінін қарастырып, бұл мәселені шешу жолдары мен ұсыныстарды талқылаймыз.

Алдымен, стресс ұғымының өзіне тоқталсақ, стресс дегеніміз – адамның физикалық және психикалық тұрғыдан ауырлық сезінуі, оның өмірге, денсаулығына және іс-әрекетіне теріс әсер ететін күй. Әсіресе, балалар стресс жағдайына жиі ұшырайды, себебі олардың психологиялық дамуы әлі толық аяқталмаған, ал қоғамның олардан талаптары үнемі өсуде. Бастауыш сынып оқушыларының арасында стресс жиі оқу үлгерімінің төмендеуіне, өзіне деген сенімсіздіктің пайда болуына, тіпті денсаулық мәселелерінің туындауына алып келеді [2]. Бастауыш сынып оқушыларының стресстің тудыратын негізгі себептердің бірі – оқу жүктемесінің ауырлығы. Бүгінгі таңда мектеп бағдарламалары айтарлықтай күрделенген және оқушыларға қойылатын талаптар артқан. Бұл талаптар бала психологиясына салмақ салып, олардың стресс жағдайына ұшырауына себеп болуы мүмкін. Мектеп қабырғасында баланың үлгерімі мен жетістіктері үнемі бағаланып отырады, ал төмен баға алған жағдайда бала өзін қатарластарына қарағанда әлсіз сезінуі мүмкін. Осы сезім бала бойындағы күйзеліске әкеліп, оның оқуға деген қызығушылығын төмендетуі мүмкін.

Екіншіден, бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік ортаға бейімделуі де стресстің негізгі факторларының бірі болып табылады [3]. Әрбір бала жаңа ортаға, сыныптастарымен қарым-қатынасқа бейімделу барысында өзін жайсыз сезініп, эмоциялық күйзеліс жағдайында болуы мүмкін. Әлеуметтік қарым-қатынастағы қиындықтар, әсіресе мектепте жаңа достар табу немесе мұғаліммен тіл табысудағы кедергілер, баланың эмоционалдық денсаулығына айтарлықтай әсер етеді. Бұл оқушылардың үлгеріміне де кері әсерін тигізіп, олардың білім алуға деген ынтасын төмендетуі мүмкін [4]. Отбасылық жағдай да бастауыш сынып оқушыларының стресс деңгейіне әсер ететін маңызды факторлардың бірі болып табылады. Отбасындағы қарым-қатынастың күрделілігі, ата-аналардың баланың оқу процесіне жеткілікті назар аудармауы немесе отбасыдағы қаржылық қиындықтар баланың психологиялық жағдайына әсер етіп, оның оқу үлгерімін нашарлатуы мүмкін. Стресске ұшыраған бала мектепте өзін сенімсіз сезініп, оқу процесіне толықтай қатыса алмайды. Осының нәтижесінде, бала өзінің мүмкіндіктерін толық пайдалана алмай, оқуда артта қалады.

Стресстің бастауыш сынып оқушыларының оқу үлгеріміне тигізетін әсерін зерттегенде, баланың когнитивті қабілеттеріне ерекше назар аудару қажет. Стресс жағдайында оқушының ойлау қабілеті, есте сақтау мүмкіндігі және

назар аудару деңгейі айтарлықтай төмендейді. Бұл өз кезегінде баланың жаңа материалды меңгеруін қиындатады, нәтижесінде оқу үлгерімі нашарлайды. Сонымен қатар, стресс баланың мотивациясын төмендетіп, оның оқуға деген қызығушылығын жоғалтуына әкелуі мүмкін. Осы мәселені шешу жолдарына тоқталсақ, ең алдымен, балалардың оқу процесіндегі стрессін азайту үшін мектеп пен отбасының бірлесіп жұмыс жасауы маңызды. Мектепте қолайлы психологиялық жағдай жасау, балаларға қолдау көрсету және оларды артық қысымнан қорғау басты мақсаттардың бірі болуы тиіс. Мысалы, мұғалімдер балаларға жеке көзқараспен қарап, олардың қабілеттерін ескере отырып, оқу жүктемесін реттеу қажет [5]. Сонымен қатар, балаға өз қателіктерін түсінуге мүмкіндік беру және оны сынап емес, қолдап, жігерлендіріп отыру маңызды. Отбасында да ата-аналардың баланың эмоциялық күйіне назар аударып, оны тындап, қолдау көрсетуі қажет. Ата-аналар баланың мектептегі өміріне қызығушылық танытып, оның оқу процесіне белсене қатысуы және бірге уақыт өткізуі маңызды. Баланың өзін қауіпсіз сезінуі, ата-анасының қолдауын сезінуі оның стресс деңгейін төмендетіп, үлгерімін арттыруға көмектеседі.

Стресті төмендетудің тағы бір тиімді әдісі – балаларды дене жаттығулары мен спортқа тарту. Физикалық белсенділік баланың денсаулығын жақсартып қана қоймай, оның эмоциялық күйін де тұрақтандыруға көмектеседі. Сонымен қатар, өнер, музыка немесе шығармашылық үйірмелер де балалардың ішкі күйзелісін жеңілдетуге оң әсерін тигізеді. Бұл іс-әрекеттер баланың өзін-өзі дамытуға, ішкі әлемін байытуға және стресспен күресу қабілетін арттыруға көмектеседі. Балалардың стресске төзімділігін арттыру үшін оларға өзін-өзі басқару дағдыларын үйрету де маңызды. Бастауыш сыныпта баланы дұрыс уақытты ұйымдастыру, тапсырмаларды орындау, өз эмоцияларын бақылау сияқты дағдыларды дамытуға көңіл бөлу қажет. Бұл баланың өзіне деген сенімділігін арттырып, оқу процесінде қиындықтармен тиімді күресуге көмектеседі.

Қорытындылай келе, бастауыш сынып оқушыларының үлгеріміне стресстің әсері айтарлықтай үлкен. Оқу процесіндегі артық қысым, әлеуметтік ортаға бейімделудегі қиындықтар және отбасылық мәселелер баланың психологиялық жағдайына әсер етіп, оның оқу үлгеріміне кері ықпал етеді. Алайда, мектеп пен отбасы бірлесіп, балалардың стрессті жеңуіне көмектесе алады. Балаларға қолдау көрсету, дұрыс бағыт беру және оларды артық қысымнан қорғау арқылы олардың оқу үлгерімін жақсарту және психологиялық денсаулығын сақтау мүмкін болады. Стресті басқару әдістерін меңгерген бала болашақта кез келген қиындықтарды жеңуге қабілетті болатыны сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Мухамедрахимова, Ш. Бастауыш сынып оқушыларының психологиясы және оның оқу процесіне әсері. – Алматы: Білім баспасы, 2019. – 256 б.
2. Құдайбергенова, А. Оқушылардың үлгерімін арттырудағы психологиялық қолдау. – Астана: Назарбаев Университеті баспасы, 2021. – 312 б.
3. Кенжебекова, Г. Бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік бейімделуі және оның оқу үлгеріміне әсері. – Тәрбие және білім журналы, №5, 2020. – 45-51 б.

4. Абдрахманова, С. Балалардағы стрессті жеңудің тиімді әдістері. – Қазіргі заман педагогикасы, №8, 2021. – 76-82 б.
5. Жумабаева, М. Мектептегі психологиялық қолдау жүйесі және оның тиімділігі. – Психология және педагогика, №3, 2022. – 90-97 б.

ОӘЖ 377.8:37.033

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖОЛДАРЫ

Самат А.Ә., Сапархан Ш.А., Пушат А.Н.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: статья посвящена вопросам экологического образования младших школьников. В ней рассматриваются методы и подходы, такие как традиционные методики, практические занятия и игровые формы. Приводятся примеры, подчеркивается важность раннего воспитания экологической ответственности.

Summary: The article discusses methods of ecological education for primary school students, including traditional techniques, practical lessons, and game-based learning. Examples are given to emphasize the importance of teaching ecological responsibility at an early age.

Адам баласы өмірінің материалдық және рухани тіршілігінің бір-ақ табиғи тірегі бар. Ол табиғат. Табиғатсыз адам жоқ, онсыз адам жайлы сөз етуге болмайды. Ал табиғат адам өмірінің барлық қажетін толық өтей алу үшін, ол міндетті түрде ештеңемен ластанып, уланбаған болуы тиіс. Мұны біз табиғат тазалығы дейміз. Табиғаттың тазалығын сақтайтын да, оны ластап улайтын да адам. Адам өзінің де, табиғаттың да қаласа досы, санасы іс-әрекет жасаса жауы бола алады. Табиғаттың мол қазынасын парықсыз шашып, төгетін- адам, адам құрайтын қоғам [1].

Табиғат – халық қазынасы дегендей, оның байлықтарын пайдалана отырып, қорғау бәрімізге қажет екенін бастауыш сынып оқушыларына ғана емес, жалпы жастардың бойына сіңіре білдіруіміз керек. Бәріміздің міндетіміз – экологиялық түсінікті қалыптастырып, оқушыларды табиғатты қорғау жұмыстарына белсенді сауаттылықпен араластыруға баулу. Табиғат ананы қорғау, аялау барша жұрт үшін тіршілік қамы, табиғи қажеттілікке жататындықтан, оқушыларды табиғатты қорғауға тәрбиелеу баршамыздың борышымыз екенін ұмытпайық.

Адамзат алдында тұрған негізгі мәселелердің бірі – экология болғандықтан, бастауыш сынып оқушыларының қоршаған ортаны қорғау туралы көзқарастарының дұрыс қалыптасуына бағыт-бағдар берерде олардың табиғатқа деген көзқарастарын нығайта, экологиялық білім мен тәрбиелерін жетілдіре, туған өлке табиғатын аялап, сақтауды, қастерлеуді насихаттауда төмендегідей шараларды ұсынамыз.

Аталмыш бағыттағы «Табиғат- сұлулықтың кәусар бұлағы», «Табиғат лебі», «Табиғатым-тағдырым» сынды экологиялық сағат, «Жасыл әлемге саяхат» – ойын-саяхат, «Қазақстан қорықтары ауызша журнал», «Табиғат және

Поэзия» -«жыр кеші, «Табиғат тамашалары», «Таңғажайып табиғат» – экологиялық лотолар, Семей сынақ полигонына арналған «Апат аймақтары, Ажал сепкен аждаһа» – экологиялық танымдық сағаттар, «Туған өлкем қандай көркем», «Табиғат – тіршіліктің құтты қоныс мекені», «Жер тағдыры ел тағдыры», «Табиғат – тіршіліктің қайнар көзі», «Қоршаған орта және Табиғат тіршілік бастауы», «Қоршаған ортаны қорғайық!», «Экологиялық құқық тақырыптарындағы» дөңгелек үстел, интеллектуалдық ойын, экологиялық идеялар байқауы, талқылау, экологиялық мереке, экологиялық әңгіме, пікір алмасу, жарыс сөз, брейн-ринг, экологиялық жыр кеші, пікірталас, шолу, әңгіме сияқты шаралар, осы орайда дайындалған тақырыптық папкалар, кітап көрмелері, тақырыптық сөрелер қолданушылардың туған өлке, оның байлығы, алуан түрлі табиғаты туралы білімдерін кеңейту мен экологиялық түсініктерін қалыптастыруға ықпал етіп, олардың туған жерге деген сүйіспеншіліктерін арттырып, табиғатты қорғай білуге тәрбиелейді. Бұл жұмыстармен шектелмей, «Экология сақшысы», «Мөлдір бұлақ» сияқты үйірме жұмыстарын жүргізуге болады.

Бастауыш сынып оқушыларын табиғатты қорғауға тәрбилеу маңызды міндет. Бастауыш сынып жасындағы бала табиғатқа деген өзіндік көзқарастарын қалыптастыра бастайды және балада әрекет жасау компоненті маңызды бола бастайды. Ата-анасынан үйге жан-жануар алып беруін өтінуімен қатар, оларғы сүйіспеншілігін оларға жағдай жасау арқылы көрсету, осы кезеңдегі баланың табиғатқа деген қатыстығының қалыптаса бастайтындығы көрінеді. Дүниетану пәнінің әр сабағында экологиялық тәрбие беріліп отырылуы тиіс.

Дүниетану сабақтарында экологиялық тәрбие берудің мақсаты – «адам-қоғам-табиғат» жүйесінде үйлесімділік орнату, табиғи байлықтарды сақтау, молайту және тиімді пайдалануда жауапкершілік сезімін туғызу. Оқушылар қоғам мен табиғаттың даму заңдылықтарын білу, табиғатты қорғау қажеттілігін түсіну, табиғатқа тигізетін өзінің салдарын болжай білу, табиғат пен қарым-қатынасында заңды ережелерді сақтау т.с.с. құрамды бөліктерді білуі қажет. Оқушылардың экологиялық санасы, ойлауы, сауаттылығы, этикасы және мәдениеттілігі экологиялық білім беру мен тәрбиенің нәтижесінде қалыптасады. Қоғам дамуы табиғатпен тығыз байланысты. Ғылыми-техникалық прогрестің дамуы барысында қоршаған орта мен қоғам арасындағы қарым- қатынастың қарама-қайшылығы арта түсуде. Осы қарама-қайшылық негізінде табиғаттың тепе-теңдігі бұзылып, табиғи жүйенің өзін-өзі реттеп отыру ырқынан шығып кетті.

Табиғат әлемі – адамдардың тіршілік ету ортасы. Адам табиғатсыз өмір сүре алмайды. Сол себепті табиғат пен қоғам арасындағы қарым-қатынастың үйлесімді дамуы әрбір адамның денсаулығына, физиологиялық өсіп-жетілуіне ауадай қажет екендігіне жас ұрпақтың көзін жеткізу бүгінгі таңдағы маңызды мәселелердің бірі болып отыр [2].

Бастауыш сынып экологиясы бүгінгі талапқа сай «Дүниетану» курстарына қосымша білім беруге бағытталған. Алдына қойған негізгі мақсаттары:

1. Оқушыларға айнала қоршаған ортаны адам өмірімен байланыстыра отырып білім беру.

2. Оқушыларға қоршаған ортаның бір-бірімен үнемі байланыста болатынын ұғындыру.

3. Оқушыларда алғашқы экологиялық ұғымдарды қалыптастыру және табиғатқа деген жауапкершілік ой-өрісін дамыту.

Жоғарыда аталған мәселелерді шешу үшін бағдарламаны құрастыруда 1-4 сыныптар бойынша қамтылған білім жиынтығы былайша топталған. Мәселен, 1-сыныпта: Қоршаған орта мен адамның арасындағы қарым-қатынастар, табиғи ортаның біртұтастығы және бір-бірімен қатынас түрлері, табиғат нысандары, өсімдіктер мен жануарлар туралы алғашқы оң және теріс көзқарастар туралы білім беріледі.

Екінші сынып бойынша – адамның табиғатқа деген сұранысы мен қамқорлығы, туған өлке мен атамекен, тұрмыстық ғимараттар, оның табиғаттан алынып жасалатын, тұрған мекені мен оның құрауыштарының қажеттілігі туралы ой-өрістер дамытылады.

Үшінші сыныпта – адамның табиғатты пайдалану кезіндегі теріс іс-әрекеттерін көрсету арқылы олардың табиғатқа деген қамқорлығын, аяушылық сезімдерін ояту, өсімдік пен жануарлар дүниесінің адамға қажет екеніне толық көздерін жеткізу, үй және мектеп үлесіндегі өсімдіктерге қамқорлық жасау элементтерін бойларына дарыту.

Төртінші сыныпта оқушыларда өсімдіктер мен жануарлардың әр түрлілігі мен бірлестіктерін, топтарын ажырату, олардың тіршілігі туралы қызығушылықтары мен ынтасын арттыру көзделеді. Алғаш рет тірі организмдерді қорғау керектігін түсіндіру. Қызыл кітаптың мақсатын ұғындыру. Сол сияқты оқушылардың қоршаған ортаның сапасы, ластану және адамның денсаулығы арасындағы байланыстарды ажырату деңгейіне дейін білімдері дамытылады. Әрбір курсты аяқтауы табиғатқа шығу арқылы бекітіледі. Оқушылар естіген және көргендерін қолымен ұстап түйсініп, табиғаттың әр түрлі құбылыстарынан ләззат алады. Туған мекенге деген алғашқы патриоттық сезімі оянады [3].

Қазіргі кезде экологиялық проблемалар әлемнің барлық түкпірінде алаңдаушылық тудырып отыр. Ғаламдық жылыну, табиғи ресурстардың сарқылуы, орманның жойылуы, ауаның және судың ластануы – бұлардың бәрі адамзаттың өміріне тікелей әсер ететін мәселелер. Осы проблемалардың шешімі тек технологиялық жетістіктерге немесе заңдық өзгерістерге ғана емес, адамдардың экологиялық санасын дамытуға да байланысты. Сондықтан, экологиялық білім беру әсіресе мектеп жасындағы балаларға, яғни бастауыш сынып оқушыларына маңызды рөл атқарады.

Қазақстанда экологиялық жағдай да күрделі күйде. Соңғы онжылдықтарда елімізде түрлі экологиялық апаттар орын алуда. Арал теңізінің

тартылуы, Семей полигонындағы зардаптар, Балқаш көлінің экологиялық күйзелісі – бұның барлығы табиғатқа жауапсыз қараудың нәтижесі. Осы проблемаларды болдырмау үшін, жас ұрпақтың экологиялық білім мен мәдениетін қалыптастыру қажет.

Бастауыш сынып оқушыларына экологиялық білім беру – оларды қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарауға үйретіп, табиғатқа деген оң көзқарас қалыптастыратын маңызды құрал.

Бастауыш сынып оқушыларына экологиялық білім берудің маңызы: Экологиялық білім беру жас ұрпақтың табиғатқа деген қарым-қатынасын қалыптастырады және оның әлеуметтік маңызын түсінуге көмектеседі. Бастауыш сыныптағы балалардың танымдық және психологиялық ерекшеліктері оларды экологиялық мәселелерге ерте жастан бейімдеуге мүмкіндік береді. Балалар табиғатты сүйеді, оны қорғауды үйренеді және экологиялық мәселелердің өзектілігін түсіне бастайды. Мектеп бағдарламасына экологиялық білім беру элементтерін қосу балалардың экологиялық сауатын арттырып, олардың қоршаған ортаға деген жауапкершілігін дамытады. Мысалы, дүниетану пәні арқылы оқушылар өсімдіктер мен жануарлар әлемімен танысып, олардың экожүйедегі орнын түсінеді. Осының арқасында олар табиғатты қорғау қажеттілігін ерте жастан түсінеді.

Экологиялық білім берудің әртүрлі әдістері бар, олардың әрқайсысы оқушылардың жас ерекшелігі мен білім деңгейіне байланысты қолданылады.

Дәстүрлі әдістер. Дәстүрлі әдістердің бірі – дүниетану пәні. Бұл пән арқылы оқушылар табиғат құбылыстары, өсімдіктер мен жануарлар әлемі туралы білім алады. Мысалы, оқушыларға су айналымы, фотосинтез, топырақтың құрамы сияқты процестер түсіндіріледі. Мұндай сабақтарда оқушылар экологиялық білімнің негіздерін меңгеріп, қоршаған ортаның өзара байланыстарын түсінеді. Сондай-ақ, математика сабағында экологиялық есептерді шешу арқылы табиғи ресурстарды үнемдеу мәселелері қарастырылады. Әдебиет сабағында табиғат туралы шығармаларды оқыту және оларды экологиялық тұрғыдан талдау балалардың шығармашылық ойлауын дамытады.

Тәжірибелік сабақтар. Тәжірибелік сабақтар экологиялық білім берудің маңызды бөлігі болып табылады. Олар оқушыларға табиғатпен тікелей қарым-қатынас жасауды үйретеді. Мысалы, мектеп ауласында ағаш отырғызу акциялары, табиғатты қорғау туралы іс-шаралар ұйымдастыру арқылы балалар қоршаған ортаға қамқорлық жасаудың нақты жолдарын меңгереді. Мектептің жанында орналасқан табиғи нысандарға жорық жасау – оқушыларға табиғатты бақылау және оны зерттеу дағдыларын үйретеді. Бұл оқушыларға табиғаттың сұлулығын сезініп, оны қорғаудың маңыздылығын түсінуге көмектеседі.

Ойын әдістері. Ойындар балаларға экологиялық білімді қызықты түрде меңгеруге мүмкіндік береді. Рөлдік ойындарда оқушылар табиғат қорғаушылар, орманшы, немесе эколог рөлінде ойнайды, бұл олардың экологиялық санасын дамытуға ықпал етеді. Мысалы, «Табиғат қорғаушылары» ойыны барысында балалар табиғаттың ластануын болдырмау үшін қандай шараларды қолдану

керектігі туралы ойлап табады. Сонымен қатар, экологиялық викториналар, жұмбақтар, сөзжұмбақтар балалардың танымдық қабілеттерін арттырады және экологиялық тақырыптағы білімдерін бекітеді. Бұл әдістер балалардың экологиялық жауапкершілігін арттырып қана қоймай, олардың шығармашылық ойлауын дамытады [4].

Бастауыш сыныпта экологиялық білім берудің практикалық нәтижелері: Экологиялық білім беру оқушылардың мінез-құлқын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Оқушылар экологиялық мәселелерді ерте жастан түсініп, қоршаған ортаны қорғауға үйренеді. Мысалы, оқушылар пластик қалдықтарды дұрыс сұрыптау, электр энергиясын үнемдеу, суды дұрыс пайдалану сияқты қарапайым, бірақ маңызды дағдыларды игереді. Мұндай дағдылар балалардың күнделікті өміріне енеді және олардың өмір бойы экологиялық жауапкершілікпен әрекет етуіне ықпал етеді. Бұл қоғамда экологиялық мәдениетті дамыту үшін аса маңызды.

Қорыта келе, экологиялық білім беру – жас ұрпақтың экологиялық санасын қалыптастырудың маңызды жолы. Бастауыш сыныпта берілген экологиялық білім балаларды табиғатқа жауапкершілікпен қарауға үйретіп қана қоймай, олардың болашақтағы экологиялық мәселелерді шешуге дайын азамат болып қалыптасуына әсер етеді. Қазақстанда және әлемде экологиялық білім беру мектеп бағдарламаларына енгізіліп, оқушыларды табиғатты аялауға үйрету жалғасуда. Бастауыш сынып оқушыларына экологиялық білім беру – бұл болашақтың экологиялық сауатты, жауапкершілікті азаматтарын тәрбиелеудің негізі. Оны дәстүрлі және инновациялық әдістермен үйлестіру арқылы экологиялық білім берудің сапасын арттыруға болады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. М.К.Естүрсынова, Ш.С.Набидолина Жаратылстару негіздері және дүниетануды оқыту әдістемесі Астана, 2017.
2. Жүнісова К, Аймағамбетова К Дүниетануды оқыту әдістемесі.. Атамұра 2012.
3. Кенжеханова А.Қ. «Экологиялық білім негіздері» Алматы, 2014.
4. Оспанова Г.С., Бозшатаева Г.Т. «Экология», Алматы, 2020.

УДК 378.147

ПОВЫШЕНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ СРЕДСТВАМИ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Самсалиева Н.Т., Карабалаева Г.Т.
КНУ им. Ж. Баласагына, г. Бишкек Кыргызстан

Түйін: Бұл мақалада оқу процесінде интерактивті технологияларды қолдану негізінде бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігін арттырудың педагогикалық шарттары қарастырылады. Эксперимент барысында "Мурас" оқу-тәрбие кешені және Сокулук ауданының №2 орта мектебі базасында Бастауыш мектеп мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігінің бастапқы деңгейі зерттелді. Зерттеу барысында: сауалнамалық сауалнама, бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігінің қалыптасу деңгейін анықтау әдістері қолданылды.

Summary: This article discusses the pedagogical conditions for improving the professional competence of primary school teachers based on the use of interactive technologies in the educational process. During the experiment, the initial level of professional competence of primary school teachers on the basis of the educational complex "Muras" and secondary school No.2 Sokuluksky district. In the course of the research, the following methods were used: a questionnaire survey, methods for determining the level of formation of professional competence of primary school teachers.

В настоящее время общество уже изменило свои приоритеты, возникло понятие постиндустриального общества (общества информационного), оно в большей степени заинтересовано в том, чтобы его граждане были способны самостоятельно, активно действовать, принимать решения, гибко адаптироваться к изменяющимся условиям жизни [1].

Новые вызовы современного общества, предъявляющего высокие требования к учителю его профессиональной компетентности, включающей и личностные качества, и знание предметной области, и владение инновационными средствами и методами обучения и воспитания. Педагог, выступающий основным транслятором социокультурного опыта подрастающему поколению, требует обновления подходов к профессиональному образованию, а также механизмов трансформации содержания и формирования его профессиональной компетентности.

Учитывая, имеющиеся противоречия между потребностью общества в качественном обновлении подготовки высококвалифицированных педагогов и ограниченными возможностями ее удовлетворения традиционными средствами, не предусматривающими использование средств интерактивных технологий; между высоким потенциалом интерактивных технологий как средства повышения профессиональной компетентности педагогов и недостаточным уровнем его реализации в средней школе, позволила нам определить проблему исследования: какова совокупность педагогических условий повышения средствами интерактивных технологий профессиональной компетентности педагогов, решение которой и составило цель исследования.

Наша опытно-экспериментальная работа проводилась на базе учебно-воспитательного комплекса «Мурас» и средней школы №2 Сокулукского района. В эксперименте приняли участие учителя начальных классов (1-4-е классы) - всего 38 человек.

В ходе констатирующего этапа эксперимента исследовалось выявление уровня повышения профессиональной компетентности учителей начальной школы средствами интерактивных технологий, средствами интерактивных технологий, в ходе которого были проведены анкетный опрос, и методики для определения уровня сформированности профессиональной компетентности учителей начальных классов средствами интерактивных технологий.

В соответствии с задачами исследования была разработана методика изучения, а именно анкета, направленная на выявление уровня сформированности профессиональной компетентности учителей начальных классов средствами интерактивных технологий.

Ниже представлены результаты некоторых вопросов из анкеты:

Таблица 1. Достаточное ли внимание уделяете Вы использованию на занятиях интерактивных технологий?

Варианты ответов	Количество выборов			
	Учебно-воспитательный комплекс «Мурас»		СШ№ 2	
да	37,5%	6-педагогов	36,3%	8-педагогов
нет	62,5%	10- педагогов	63,7%	14-педагогов

Ответы на данный вопрос представлены в таблице 1. и показывают, что учителя начальной школы Учебно-воспитательного комплекса «Мурас» (37,5%) и СШ№2 (36,3%) уделяют на занятиях достаточное внимание использованию интерактивных технологий. Но 62,5% учителя начальной школы Учебно-воспитательного комплекса «Мурас» и 63,7% СШ№2 не применяют на занятиях интерактивные технологии и не видят особой необходимости использования интерактивных технологий в образовательном процессе.

Таблица 2. На Ваш взгляд использование интерактивных технологий повышает ли профессиональную компетентность педагогов?

Варианты ответов	Количество выборов			
	Учебно-воспитательный комплекс «Мурас»		СШ№ 2	
да	43,7%	7-педагогов	45,4%	10-педагогов
нет	56,2%	9- педагогов	54,5%	12-педагогов

Из таблицы 2. видно, что педагоги начальной школы Учебно-воспитательного комплекса «Мурас» (43,7%) и СШ№2 (45,4%) считают, что использование интерактивных технологий повышает их профессиональную компетентность, и имеют огромное значение для профессионального роста. Остальная часть педагогов начальной школы Учебно-воспитательного комплекса «Мурас» (56,2%) и СШ№2 (54,5%) ответили, что интерактивные технологии никак не влияют на повышение их профессиональной компетенции.

Таблица 3. Как Вы, думаете, использование интерактивных технологий обучения необходимо ли для Вашего персонального роста?

Варианты ответов	Количество выборов			
	Учебно-воспитательный комплекс «Мурас»		СШ№ 2	
да	31,2%	5-педагогов	40,9%	9-педагогов
нет	68,7%	11- педагогов	59,09%	13-педагогов

На этот вопрос 5 педагогов начальной школы Учебно-воспитательного комплекса «Мурас», что составляет 31,2% и 9 педагогов СШ№2 (40,9%) ответили, что использование интерактивных технологий обучения необходимо им для их персонального роста и играют важную роль в профессиональном

становлении. Но (68,7%) педагогов начальной школы Учебно-воспитательного комплекса «Мурас» и (59,09%) педагогов начальной школы СШ№2 не думают, использовать интерактивные технологии обучения, и не считают, что интерактивные технологии необходимы для персонального роста.

Таблица 4. Влияет ли использование интерактивных технологий обучения на повышение уровня Вашей подготовки по предмету?

Варианты ответов	Количество выборов			
	Учебно-воспитательный комплекс «Мурас»		СШ№ 2	
да	25%	4-педагогов	31,8%	7-педагогов
нет	75%	12- педагогов	68,1%	15-педагогов

На данный вопрос мы видим, что (25%) педагогов начальной школы Учебно-воспитательного комплекса «Мурас» и (31,8%) педагогов начальной школы СШ№2 считают, что использование интерактивных технологий обучения влияет на повышение уровня подготовки педагогов по предмету и вызывают интерес к их применению. Но (75%) педагогов начальной школы Учебно-воспитательного комплекса «Мурас» и (68,1%) педагогов начальной школы СШ№2 не придерживаются такого мнения.

Таблица 5. Считаете ли Вы использование интерактивных технологий перспективным направлением в образовательном процессе?

Варианты ответов	Количество выборов			
	Учебно-воспитательный комплекс «Мурас»		СШ№ 2	
да	12,5%	2-педагогов	22,7%	5-педагогов
нет	87,5%	14- педагогов	77,2%	17-педагогов

Из ответов мы видим, что (12,5%) педагогов начальной школы Учебно-воспитательного комплекса «Мурас» и (22,7%) педагогов начальной школы СШ№2 считают, что использование интерактивных технологий являются перспективным направлением в образовательном процессе. Но, к сожалению (87,5%) педагогов начальной школы Учебно-воспитательного комплекса «Мурас» и (77,2%) педагогов начальной школы СШ№2 ответили, что интерактивные технологии не являются перспективной областью в образовательной деятельности.

Далее в ходе исследования для выяснения готовности педагогического коллектива к освоению интерактивных технологий мы провели диагностику **по методике «Мотивационная готовность педагогического коллектива к освоению интерактивных технологий».**

По данной методике, выявляя уровень восприимчивости педагогического коллектива к освоению интерактивных технологий, мы получили следующие данные.

Рисунок 1 - Результаты исследования по методике «Мотивационная готовность педагогического коллектива к освоению интерактивных технологий»

Результаты проведенной методики показали следующее, что 4 педагога начальной школы Учебно-воспитательного комплекса «Мурас» и СШ №2 (10,5%) находятся на критическом уровне, что свидетельствует о не готовности педагогов начальной школы к освоению и применению интерактивных технологий. На низком уровне находятся 11 педагогов Учебно-воспитательного комплекса «Мурас» и СШ №2, что составило, (28,9%) эти педагоги часто испытывают трудности в освоении новшеств, а также у них низкий уровень квалификационной готовности к новшествам. В тоже время в качестве основных барьеров, препятствующих к использованию интерактивных технологий педагоги с низким уровнем, отметили «Чувство страха перед отрицательными результатами» и «Большая учебная нагрузка».

По результатам методики мы видим, что 16 педагогов начальной школы Учебно-воспитательного комплекса «Мурас» и СШ №2 (42,1%), соответствуют допустимому уровню восприимчивости к новшествам и показывают готовность большинства педагогов к введению новшеств, т.е. использованию интерактивных технологий в учебной деятельности. Оптимальный уровень составил (18,9%) и выявлен у 7 педагогов начальной школы Учебно-воспитательного комплекса «Мурас» и СШ №2 эти педагоги понимают значимость интерактивных технологий и необходимость их применение в образовательной деятельности.

Исходя из этих результатов, нами представлены возможности интерактивных технологий, повышающие профессиональную компетентность педагогов начальной школы. При этом мы учитывали, что эффективность образовательной деятельности зависит от *создания педагогических условий* и использования интерактивных технологий в образовательном процессе.

В связи с этим хотелось бы отметить, что в повышении профессиональной компетентности педагогов начальной школы средствами интерактивных технологий главную роль играет, готовность педагога к использованию интерактивных технологий в обучении. Все это подразумевает педагогическую установку, педагогом идеи о понимании и значимости

интерактивных технологий в образовательной деятельности, а также его важности при формировании профессиональной компетенции.

Для повышения профессиональной компетентности педагогов начальной школы Учебно-воспитательного комплекса «Мурас» и СШ №2 Сокулукского района на формирующем этапе эксперимента был разработан и внедрен тренинг в образовательный процесс.

Тренинг «Школа инновационных технологий» в объеме 12 ч направлен на подготовку педагогов начальной школы к использованию интерактивных технологий в образовательном процессе. Так как эффективное освоение потенциала ИКТ и мультимедийных средств, предполагает повышение профессиональной компетентности педагогов [2; 3].

Цель тренинга – формирование у педагогов начальной школы профессиональной компетентности с помощью применения интерактивных технологий в образовательном процессе.

Таблица 6. Программа тренинга «Школа инновационных технологий»

№	Наименование тем	Лекции	Практические	Всего
1.	Интерактивные технологии в учебном процессе начальной школы	2	2	4
2.	Средства мультимедиа в обучении педагогов начальной школы	2	2	4
3.	Основы информационно-коммуникационных технологий в учебной деятельности начальной школы	2	2	4
	ИТОГО			12

Во время проведения тренинга для подачи информации педагогам начальной школы использовались различные ИКТ и мультимедийные обучающие технологии. Тренинг проходил в форме лекций: лекция-беседа с педагогами начальной школы, лекция-с применением презентаций, лекция в виде диалога. Программа тренинга была направлена на создание, психологического комфорта для педагогов начальной школы, так как доброжелательная атмосфера влияет на эффективность восприятия информации и играет важную роль, при этом не возникает барьеров в процессе обучения.

В ходе тренинга педагоги начальной школы участвовали в дискуссиях, групповых обсуждениях, рефлексировали свою деятельность и деятельность коллег, выполняли различные практические задания, составляли конспекты открытых занятий, разрабатывали и защищали проекты по своему предмету. Проведенный тренинг показывает, что каждый педагог в учебный процесс вносит свой существенный вклад, индивидуальный подход и помогает повысить качество образовательной деятельности. Анализируя проведенный тренинг «Школа инновационных технологий» можно утверждать, что он помог и поспособствовал повышению профессиональной компетентности педагогов начальной школы.

Итак, проведенный формирующий эксперимент показывает, что он будет результативным и повысит уровень сформированности профессиональной компетентности педагогов начальной школы, если будут учтены все вышеперечисленные педагогические условия, а также в учебной деятельности будут использоваться средства интерактивных технологий.

Таким образом, опытно-экспериментальная работа по повышению профессиональной компетентности педагогов начальной школы средствами интерактивных технологий Учебно-воспитательного комплекса «Мурас» и СШ №2 Сокулукского района дала положительные результаты. Исследование показало сдвиги, что повысились показатели высокого уровня сформированности профессиональной компетентности педагогов начальной школы на 36,8% и снизились результаты низкого уровня до 18,4%.

Процесс повышения профессиональной компетентности у педагогов начальной школы происходит результативно при создании и соблюдении следующих педагогических условий, которые мы использовали: Во первых в создании стимулирующее мотивационных условий для учащихся; взаимосвязь и взаимодействие понятийных, образных и действенных компонентов мышления учащихся, отражение системы научных понятий в виде иерархической структуры; выполнение контролируемых тренировочных действий; соблюдение здоровьесберегающих действий, подготовка педагога к работе с применением интерактивных технологий; разработка и внедрение тренинга для преподавателей начальной школы «Школа инновационных технологий» в объеме 12 ч; изменение роли педагога в учебном процессе.

Список использованной литературы:

1. Карабалаева Г.Т., Токбергенова М.А. Использование информационных технологий в процессе преподавания психолого-педагогических дисциплин в вузе. Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. 2018. №3. С.87-90.
2. Блинов А.О. Интерактивные методы в образовательном процессе. Учебное пособие. М., 2014.
3. Махова О.Ю. Интерактивное обучение как современное направление активизации познавательной деятельности обучающихся. М., 2016. С. 345–350.

УДК 159.9, 159.99

ВЗАИМОСВЯЗЬ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ С РАЗЛИЧНЫМИ ХАРАКТЕРИСТИКАМИ ЛИЧНОСТИ

Самсонова М. А.

Научный руководитель: Мураталиева Н.Х.

Международный Университет Кыргызстана, г. Бишкек, Кыргызстан

Түйін: Мақалада психологиялық әл-ауқаттың жеке тұлғаның әртүрлі сипаттамаларымен байланысы егжей-тегжейлі қарастырылады. Осы саладағы зерттеулер психологиялық әл-ауқаттың өзін-өзі тану дәрежесіне әсер ете отырып, оның қалыптасуы мен дамуын анықтайтын тұлғаның әртүрлі сипаттамаларымен жан-жақты байланысын көрсетеді. Сондай-ақ, ұрпақтар арасындағы өзара тәуелділікпен

сипатталатын ата-аналық көзқарастар мен тұлғаның психологиялық әл-ауқаты арасындағы байланыс анықталды.

Summary: The article examines in detail the relationship of psychological well-being with various personality characteristics. Research in this field demonstrates the multifaceted relationship of psychological well-being with various personality characteristics that determine its formation and development, influencing the degree of self-actualization. Also, the relationship between parental attitudes and psychological well-being of the individual, which are characterized by intergenerational interdependence, has been revealed.

В настоящее время актуальными являются не только попытки исследования и разграничения определения понятия психологического благополучия от схожих ему категорий, а также способов его измерения, но и анализ характерологических черт личности, которые оказывают на него воздействие. Как российские, так и зарубежные авторы теорий психологического благополучия, предпринимали попытки категоризировать характерологические черты личности, которую можно было бы объективно назвать благополучной или неблагополучной. Последователи психоанализа и теории объективных отношений (З. Фрейд, К. Хорни, А. Адлер, Э. Эриксон, К. Г. Юнг, Э. Фромм, Д. Винникот, Г.С. Салливан, В. Шутц и другие) выделили следующие критерии полноценного существования личности, свидетельствующие о ее психологическом благополучии: способность работать и испытывать чувство любви (З. Фрейд), способность иметь стабильное представление о самом себе, возникновение Эго-идентичности (К. Г. Юнг), способность проявлять инициативность и стремление к самореализации (К. Хорни), способность признать личную самооценку и ценность другого, а также способность к проявлению социального интереса (А. Адлер), обладание продуктивной направленностью, личность, в основе которой лежит способность к взаимообмену с миром (Э. Фромм), конструктивное разрешение задач возрастных кризисов (Э. Эриксон), способность к спонтанности в выборе адекватных способов реагирования (Я.Л. Морено, В. Райх).

В рамках экзистенциально-гуманистического подхода, благополучно функционирующая личность определяется следующими составляющими: стремлением к непрерывному развитию, позитивному изменению личности и самореализацией (А. Маслоу, В. Франкл, К. Роджерс, Дж. Бьюдженталь, А. Лэнгле, Р. Мэй, Д.А. Леонтьев и др.), способностью выстраивать доброжелательные отношения (И. Ялом, К. Роджерс, Р. Мэй), открытостью к переживаниям и спонтанностью (А. Маслоу, Р. Мэй, К. Роджерс), осмысленностью жизни и наличием целей (В. Франкл, Д.А. Леонтьев, А. Лэнгле), способностью к переживанию внутренней свободы и ответственности за собственную жизнь (В. Франкл, Дж. Бьюдженталь, А. Лэнгле), принятием и гармоничным балансом противоположных взаимообусловленных внутренних дихотомий (Дж. Бьюдженталь), индивидуальность при единстве с миром (Р. Мэй), способность к взаимодействию в межличностных отношениях в процессе личностного роста, отношения "Я-Ты" (К. Роджерс, М. Бубер).

С точки зрения зарубежных ученых, сторонников субъективного подхода, психологически благополучной личностью можно признать

самодетерминированную личность, которая способна активно влиять и преобразовывать тем самым действительность, стремящаяся к саморазвитию в контексте социальных отношений (Д.А. Леонтьев, К.А. Абульханова-Славская, В.С. Мухина, Л.И. Божович и другие).

Современная позитивная психология, синтезируя наиболее распространенные составляющие субъективного и объективного психологического благополучия, разработанные в различных подходах, выделяют следующие значимые аспекты личности: психическое и физическое здоровье; адекватное понимание и восприятие окружающего мира; самодетерминированность и свобода; способность вести профессиональную деятельность; способность к построению конструктивных межличностных отношений и удовлетворенность ими; материальное благосостояние [1, 2, 3, 4];

Результатом обобщения всех предыдущих разработок в области психологического благополучия и его компонентов, а так же специфических черт, помогающих личности развиваться и функционировать полноценно, является структура психологического благополучия К. Рифф, в которой она выделяет следующие характеристики: способность устанавливать позитивные отношения с другими; самопринятие; автономия; способность управлять средой; наличие цели в жизни; стремление к личностному росту [5];

Данные составляющие психологического благополучия, которые выделила в своей структуре К. Рифф, соотносятся с аспектами множества теорий, где ядром выступает позитивное функционирование, самореализация и развитие личности. Понятие "самопринятие" по К. Рифф мы можем соотнести с такими понятиями, как "самопринятие" и "самоуважение», отраженные в работах А. Маслоу, К. Роджерса, М. Яходы, Г. Олпорта, а также, можно увидеть взаимосвязь с теорией индивидуации К.Г. Юнга и эго-интеграцией Э. Эриксона. Так же, в работах Э. Эриксона рассматривается автономия, как позитивное разрешение возрастного кризиса, противопоставляемое нерешительности, сомнениям и чувству стыда. В работах Э. Берна отражена автономия, как стремление личности к независимости, где также, акцентируется внимание на трех ключевых навыках: искренность, спонтанность, осознанность. Способность управлять средой, как компонент психологического благополучия, находит свое отражение в концепциях коммуникативной и социальной компетенции В.Э. Уайта, Р. Хинча, И.А. Зимней, Е.В. Коблянкой и др. Понятие "личностного роста" связано с концепциями гуманистической и экзистенциальной психологии, где в основе идея о том, что личность - это непрерывно развивающаяся система. "Жизненные цели" - соотносятся с разработками А. Лэнгле, Д.А. Леонтьева, В. Франкла, в формате стремления обрести жизненный смысл. Компонент "позитивные отношения с другими» - отражен в работах Дж. Боулби и В. Шутц, которые являются последователями психоаналитического подхода.

В исследованиях Е.Г. Трошихиной и Л.В. Жуковской, самопринятие является ведущим звеном психологического благополучия, именно оно выражает такие компоненты, как жизненные цели, автономию и установление

позитивных отношений с другими [6]. Анализируя исследования зарубежных ученых, мы видим, что в значительной степени они сходятся во мнении касательно компонентов психологического благополучия. В работах М. Селигмана присутствует пять основных компонентов психологического благополучия личности: наличие личностного смысла, положительные взаимоотношения с окружением, позитивные эмоции, способность к деятельности, стремление к достижениям [7].

Также, существуют исследования, посвященные корреляции психологического благополучия с иными характеристиками личности. Таким образом, в исследованиях П.П. Фесенко, мы видим, взаимосвязь смысложизненных ориентаций и уровнем осмысленности жизни, а также ее структуры с психологическим благополучием личности. Чем выше уровень осмысленности жизни и смысложизненных ориентаций испытуемых, тем выше степень их психологического благополучия. Структура их основных ценностей отличается от структуры ценностей людей с более низкими показателями психологического благополучия более конкретным и легким характером достижения [8].

В своих исследованиях Л.В. Жуковская выявила связанность родительских установок и психологического благополучия, где психологически благополучные личности имеют установки, включающие в себя равноправие, принятие и свободу. Также выявлена взаимообусловленность установок и психологического благополучия матерей и дочерей, которые передаются из поколения в поколение [9]. В различных исследованиях рассмотрены и другие аспекты психологического благополучия: О.С. Машарская и Л.Б. Козьмина - проанализирована динамика психологического благополучия в студенческом возрасте [10], Р.М. Шамионов [11] и Е.Е. Бочарова [12] исследовали взаимосвязь ценностно-смысловых ориентаций с субъективным благополучием, исследования которых демонстрируют соотношение субъективного благополучия с психологическим.

Проведенный нами анализ, позволяет сделать вывод, что психологическое благополучие многогранно, является взаимообуславливающим в определении различных качеств и особенностей личности, детерминирующий становление и развитие, оказывающий влияние на степень самоактуализации. Осознанное развитие самопринятия, автономии, коммуникативных и социальных навыков, мотивации к достижениям способствует повышению психологического благополучия.

Поднимая вопросы психологии коммуникации, с позиций научно-теоретического анализа, мы в своём исследовании рассматриваем психологическое благополучие личности подростков через призму изучения особенностей родительского общения. Именно родительские установки являются следствием позитивного общения и психологического благополучия с подростками.

Список использованной литературы:

1. Bryant, F. B., Veroff J. (1982). The Structure of Psychological Well-Being: A Sociohistorical Analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 43, p. 653-673
2. Giovanini, E., Hall, J. Morrone, A., Rannuzi, G. A framework to measure the progress of societies, OECD Working Paper, 2009.
3. Ryan, R.M., Frederick C. On energy, personality, and health: Subjective vitality as a dynamic reflection of well-being // *Journal of Personality*. 1997. Vol. 65. P. 529–565.
4. Veenhoven, R. The utility of happiness // *Social Indicators Research*, 1988. Vol. 20. P. 333–354.
5. Ryff, C.D. Psychological well-being in adult life // *Current Directions in Psychological Science*. 1995. Vol. 4. P. 99–104.
6. Жуковская, Л.В. Шкала психологического благополучия К. Рифф [Текст] / Л.В. Жуковская, Е.Г. Трошихина // *Психологический журнал*. – 2011. – Т. 32. – № 2. – С. 82–93.
7. Селигман, М. Путь к процветанию. Новое понимание счастья и благополучия [Текст] / Мартин Селигман; пер. с англ. Е. Межевич, С. Филина. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2013. – 440 с.
8. Фесенко, П.П. Осмысленность жизни и психологическое благополучие личности [Текст]: автореф. дис. канд. психол. наук / П.П. Фесенко. – М., 2005. – 16 с.
9. Жуковская, Л.В. Психологическое благополучие и родительские установки женщин [Текст]: автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата психологических наук / Л.В. Жуковская. – СПб., 2011. – 18 с.
10. Козьмина, Л.Б. Оптимизация психологического благополучия личности студентов-психологов в период обучения в вузе [Текст] / Л.Б. Козьмина // *Историческая и социально-образовательная мысль. ИСОМ*. – 2013. – № 5 (11). – С. 216–218.
11. Шамионов, Р.М. Субъективное благополучие и ценностно-смысловые образования личности в профессиональной сфере [Текст] / Р.М. Шамионов // *Известия Саратовского ун-та*, 2006. – Т. 6. – С. 104–109.
12. Бочарова, Е.Е. К вопросу о внутренних детерминантах субъективного благополучия личности [Текст] / Е.Е. Бочарова // *Известия ПГПУ им. В.Г. Белинского*, 2008. – №10. – С. 226–231.

ОӘЖ 371.1

ТОПТЫҚ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУЫ

Сапарғалиева М.К., Құрманәлі А.П., Айтуар С.А.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются развития навыков эмоционального интеллекта учащихся начальных классов с помощью групповых игр.

Summary: The article discusses the development of emotional intelligence skills in primary school students through group games.

Жалпы бастауыш білім берудің негізгі білім беру бағдарламасын меңгерудің жеке нәтижелерінде біз мынаны көреміз. Оннан кем дегенде сегізі-бұл бастауыш сынып балаларындағы эмоционалды интеллекттің қалыптасуы мен дамуы, оның ішінде динамикалық түрде өзгеретін және дамып келе жатқан әлемде бейімделуді игеру арқылы қалыптасуы мүмкін; этикалық сезімдерді, ізгілік пен эмоционалды-моральдық жауаптылықты, басқа адамдардың

сезімдерін түсіну мен жанашырлықты дамыту; әр түрлі әлеуметтік жағдайларда ересектермен және құрдастарымен ынтымақтастық дағдыларын дамыту, жанжалдар туғызбау және даулы жағдайлардан шығудың жолдарын табу қабілеттерін дамыту [1].

Соңғы жылдары мектеп оқушыларының интеллектісінің эмоционалды құрамдас бөлігін қалыптастыру және дамыту қажеттілігі туралы өрбіген ғылыми пікірталастар, әдетте, екі негізгі бағыт төңірегінде шоғырланған "эмоционалды құзыреттілік" және "эмоционалды тәрбие" [2]. Сонымен қатар, екі бағыт бір-біріне сәйкес келеді: мектепте оқу іс-әрекетінің тиімділігін арттыруға және оқушыларды, олардың ата-аналары мен мұғалімдерін бірлескен жұмысқа тартуға көмектесетін психологиялық атмосфераны құру маңызды. Отандық авторлар (негізінен ғалымдар емес, практик психологтар) әзірлеген кіші мектеп оқушыларының эмоционалды интеллектісін дамытуға арналған бағдарламалар белгілі бір әртүрлілікпен сипатталады және оң әсерін көрсетеді, ең алдымен оқушылардың психикалық денсаулығына әсер етеді және деструктивті мінез-құлық көріністерін азайтады..

Мұғалімдер эмоционалды интеллектті оқу жетістіктерінің болжаушысы ретінде пайдалану мүмкіндігіне практикалық қызығушылық танытатынын ескеріңіз. Бірқатар шетелдік зерттеушілердің пікірі бойынша жоғары эмоционалды интеллект оқу іс-әрекетіндегі өнімділіктің жоғарылауына және жоғары оқу үлгеріміне әкеледі. Сонымен қатар, эмоционалды интеллект пен мектептегі үлгерім арасындағы байланыс туралы ресейлік эмпирикалық зерттеулердің әлі жеткіліксіз екенін түсіну керек; эмоционалды интеллекттің әсер ететінін көрсететін дәлелдер аз табиғи интеллект деңгейіндегі жоғары оқу үлгерімін болжауға шешуші әсер.

Соңғы 20 жыл ішінде жас мектеп оқушыларының эмоционалды интеллектінің қалыптасуы мен дамуы мәселелері отандық ғалымдардың көзқарасына көбірек енгенін мойындау керек 2000 жылдардың басынан бастап. эмоционалды интеллект тақырыбы педагогика мен психологиядағы диссертациялардағы зерттеу тақырыбына айналады.

Бұл жаста сыртқы әлемге деген барлық көзқарастар позицияларға негізделген эмоционалды бағытта көрінуге бейім "жақсы" және "жаман" Сондай-ақ, бастауыш мектеп жасындағы эмоционалды интеллекттің жеке компоненттерінің бірқатар зерттеулерін атап өтейік: балалық шақтағы "қиялдағы серіктес" феномені (О.Б. Чеснокова, 2002), тұлғаның дамуының жалпы жүйесіндегі адамгершілік тәжірибелердің рөлі, оның қалыптасуы ішкі ұстаным (Л. И. Божович, 2001; Б. С. Мухина, 1999), басқа адамға бағдарлану А. Степанчук, 2008).

Белгілі авторлар (ғалымдар, практиктер, психологтар) әзірлеген кіші мектеп оқушыларында эмоционалды интеллектті дамыту бағдарламаларын талдау эмоционалды интеллектті дамытудың келесі әдістері ең тиімді деп танылғанын көрсетеді: оқыту, арт-терапия, психогимнастика, мінез-құлық терапиясы, пікірталас әдістері, модельдеу, рөлдерді ойнату, кері байланыс, демонстрациялар, дизайн. Эмоционалды интеллекттің дамуының нәтижесі-

бастауыш сынып оқушысының өз эмоцияларын білетін және оларды басқара алатын, басқа адамдардың эмоцияларын жақсы түсінетін, оларды басқара алатын үйлесімді дамыған тұлғасы [3].

Мұндай бағдарламаларды жасаушылардың көпшілігі (және біз бұл көзқараспен келісеміз) бастауыш мектеп жасындағы балаларда эмоционалды интеллекттің қалыптасуы бірқатар ұйымдастырушылық, психологиялық және педагогикалық жағдайларды ескере отырып, табысты болады деп санайды. ескеріледі: бастауыш сынып мұғалімінің, педагог-психологтың бірлескен жұмысы, директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары және оқушылардың ата-аналары; бастауыш сынып оқушысының жас және жеке психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып; мемлекеттік білім беру стандарттарының талаптарын ескере отырып, эмоционалды интеллектті қалыптастыруға арналған мұғалім әзірлеген бағдарламаны жүзеге асыру.

Авторлар тобы 7-10 жас аралығындағы балалардағы эмоционалды интеллектті дамытудың өзіндік курсы әзірледі (В.А. Шиманская, О.Я. Симанская, В.В. Лясников және т. б.) Бағдарлама екі модульден тұрады. Бірінші модуль сезімдер, эмоциялар, олардың адам өміріндегі маңызы туралы білім мен идеяларды дамытуға, сондай-ақ рефлексия қабілетін дамытуға бағытталған.

Сабақ барысында өзінің эмоционалды күйінің рефлексиясын дамытуға, басқа адамдардың эмоцияларын тек мимикалық экспрессивті ақпарат негізінде ғана емес, сонымен қатар сөйлеу негізінде тану қабілетін қалыптастыруға ерекше көңіл бөлінеді. Бірнеше сабақтар толығымен өз эмоцияларын басқару қабілетін дамытуға арналған-мектеп оқушылары бұлшықеттерді босаңсыту дағдылары, тонусты жақсарту, босаңсу және кернеуді жеңілдету үшін тыныс алу әдістерін үйреніңіз. Сонымен қатар, топ ішіндегі интеграцияны және тұлғааралық өзара әрекеттесуді имитациялайтын ойын жаттығулары қолданылады.

Барлық жаттығулар тақырыптық тұрғыдан бастауыш сынып оқушысының айналасындағы адамдардың ішкі әлемін білумен және олардың эмоционалды жағдайын түсінумен байланысты. Үстел ойындары эмоционалды интеллектті дамытудың қосымша құралы ретінде қолданылады: "Эмпатия", "Имагинарий". Әр үстел ойыны бірнеше рет ойналады (әр 3-4 пас сайын). Бұл қызығушылықты сақтау және дамып келе жатқан дағдылар мен дағдыларды бекіту үшін қажет. Екінші модуль қарым-қатынас кезінде эмоцияларды басқару дағдыларын дамытуға арналған. Мектеп оқушылары тұлғааралық қатынастардың әртүрлі түрлері, жанжалды жағдайларды шешу жолдары туралы идеяларды дамытады, әлеуметтік рефлексия қабілетін және қарым-қатынаста эмоцияларды конструктивті түрде білдіру қабілетін дамытады. Эмоционалды интеллекттің дамуы бастауыш мектеп жасында ерекше маңыздылық пен өзектілікке ие болады, өйткені дәл осы кезеңде балалар эмоционалды түрде белсенді дамып, өзін-өзі тануын, рефлексия қабілетін және серіктес позициясын алу қабілетін арттырады., оның қажеттіліктері мен сезімдерін ескеріңіз. Бастауыш мектеп жасындағы

эмоциялардың психикалық белсенділікте де, баланың жеке басының қалыптасуында да маңызы өте зор. Олар психиканы, жарықтықты және эмоциялардың алуан түрлілігін байытады, оны басқалар үшін де, өзі үшін де қызықты етеді [4].

Өз тәжірибеңіздің әртүрлілігі не болып жатқанын тереңірек және нәзік түсінуге көмектеседі. Баланың бастауыш мектепте оқуы кезінде баланың денесі қарқынды дамиды. Кіші оқушы мектепке кіргенде оның өмір салты өзгереді, жаңа мақсаттар пайда болады, мұның бәрі баланың эмоционалдық өмірінде елеулі өзгерістерге әкеледі. Мектепке дейінгі жастан айырмашылығы, кіші мектеп оқушылары жаңа тәжірибе алады, жаңа міндеттер мен мақсаттар туындайды, шындықтың аспектілері мен олардың айналасында болып жатқан құбылыстарға жаңа эмоционалды көзқарас туады. Бастапқыда кіші жастағы оқушыға сыныпта оқу іс-әрекетімен айналысу қиынға соғады, оған оқу процесінде мұғаліммен және қызметкерлермен қарым-қатынас жасау қиынға соғады, өйткені бұл эмоцияларда үлкен ұстамдылықты қажет етеді.

Бірте-бірте кіші мектеп оқушылары өздерінің мінез-құлқын бақылауды, күнделікті мектептегі міндеттерін, мұғалімнің балаларға, кейінірек ұжымға қоятын талаптарын орындау барысында өзін ұстамды ұстауды үйренеді. Бастауыш сынып оқушысының эмоцияларының жалпы бағыты эмоциялар мен іс-әрекеттер туралы хабардарлықтың, ұстамдылықтың және тұрақтылықтың жоғарылауымен байланысты. Оқу іс-әрекетінің процесі мен нәтижесі, басқалардың бағалауы мен жақсы қарым-қатынасының қажеттілігі кіші мектеп оқушылары үшін маңызды, сондықтан эмоционалды реакциялардың көпшілігі ойынға және құрдастарымен қарым-қатынасқа емес, оларға бағытталған мектепке дейінгі жаста байқалды.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Алешина А.В., Шабанов С.Т. Эмоциональный интеллект для достижения успеха. СПб.: Речь, 2016. 336с.
2. Кузнецова К.С. Педагогическое сопровождение младших школьников в процессе формирования эмоционального интеллекта: дис.канд. пед. наук. Саратов, 2013. 94 с.
3. Денисова О.П. Психология и педагогика: учебное пособие. М.: Флинта, 2019. 422 с.
4. Долгова В. И., Клочева Г. М., Тавобилова И. Д. Исследование видов памяти первоклассников // Научно-методический электронный журнал «Концепт». 2015. Т. 31. С. 131–135.

ОӘЖ 059

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕРІ

Сапарова А.К., Бейсебай Б. С., Қалдыбек Ә.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье описываются основные методы развития эмоционального интеллекта. Результатом развития эмоционального интеллекта является гармонично

развитая личность ученика начальной школы, который знает свои эмоции и может управлять ими, а также лучше понимать эмоции других людей и понимать их причину.

Summary: The article describes the main methods of developing emotional intelligence. The result of the development of emotional intelligence is a harmoniously developed personality of an elementary school student who knows his emotions and can control them, as well as better understand the emotions of other people and understand their cause.

Қазіргі мектептің міндеті-өзін-өзі тәрбиелеуге және қарым-қатынас жасауға қабілетті жан-жақты дамыған тұлғаны тәрбиелеу. Кез-келген сәтті қарым-қатынас қатынас міндеттерін орындау үшін әңгімелесушілердің өзара түсіністігін қамтиды. Қарым-қатынастың сәттілігі көбінесе тараптардың қызығушылығына, әңгіме тақырыбына, адамның жалпы интеллектінің даму деңгейіне ғана емес, сонымен бірге оның эмоционалды интеллектінің даму деңгейіне де байланысты.

Бүгінгі күні эмоционалды интеллект көптеген теорияларды сипаттайды: Дж. Майер, П. Саловей, Д. Карузо, Д. Гоулманның эмоционалды құзыреттілік теориясы, Д. Люсиннің екі компонентті эмоционалды интеллект теориясы. Сонымен қатар, барлық зерттеушілер өздері зерттеген құрылымды «эмоционалды интеллект» деп атағанына қарамастан, олардың зерттелетін құбылыстың психологиялық мәні туралы пікірлері әртүрлі.

П. Саловей мен Ю. Мейер эмоционалды интеллекттің төрт компонентін анықтады, атап айтқанда: эмоцияларды анықтау, ойлау мен іс-әрекеттің тиімділігін арттыру үшін эмоцияларды қолдану, эмоциялар туралы хабардар болу және басқару. Бұл компоненттер өмір процесінде біртіндеп игерілетін иерархияны құрайды. Әрбір компонент адамның өз эмоцияларына да, айналасындағы адамдардың эмоцияларына да қатысты екенін ескеру маңызды.

1997 жылғы жетілдірілген модельге сәйкес, эмоционалды интеллект келесі психикалық қабілеттерді қамтиды:

- эмоцияларды қабылдау, бағалау және білдіру қабілеті
- эмоцияны түсіну, эмоционалды таным
- эмоцияларды саналы түрде реттеу, эмоцияларды басқару, эмоционалды және интеллектуалды даму деңгейін арттыру қабілеті.

Психологияда Д. В. Люсин эмоционалды интеллекттің екі компонентті құрылымын өзінің және басқалардың эмоцияларын түсіну және басқару қабілеті ретінде ұсынады. Автордың пікірінше, эмоционалды интеллект екі жақты сипатқа ие құрылым ретінде әрекет етеді. Бір жағынан, бұл когнитивті қабілеттерге, екінші жағынан эмоционалды интеллекттің деңгейі мен жеке ерекшеліктеріне тікелей әсер ететін жеке сипаттамаларға байланысты. Д. В. Ушаков эмоционалды интеллекттің ерекшелігін көрсетеді-эмоционалды реакцияларды тудыратын аспектілердің рефлексиясы, яғни ол үшін құндылығы бар адам әлемінің құбылыстарының мағынасын түсіну [1].

Бастапқы рефлексия деңгейі сезімдерді түсінуге мүмкіндік береді. Рефлексия деңгейі жоғарылаған сайын интеллекттің рөлі артып, эмоционалдылық төмендейді. Эмоционалды интеллекттің құрылымдық компоненттерін және олардың маңыздылығын қысқаша сипаттасақ:

1. Өз эмоцияларын анықтау. Эмоционалды тәжірибе үшін эмоцияны анықтау және сезіну әр түрлі құбылыстар екендігі маңызды.

2. Эмоцияны басқару өзін-өзі бақылау мәселесімен байланысты. Эмоциялардың барабар көрінісі адамның денсаулығын сақтауға ықпал етеді. Эмоцияны тежеу, өз кезегінде, әртүрлі ауруларға әкелуі мүмкін, бірақ сонымен бірге эмоциялардың бақылаусыз көрінісі тұлғааралық қарым-қатынасты қиындатады.

3. Эмоцияларды түсіну. Эмоцияларды түсіну олардың хабардарлығы арқылы жүреді. Бұл эмоцияларды санада тіркеуді білдіреді.

Эмоционалды интеллект жүйесінде екі аспект бар: тұлғашылық және тұлғааралық, яғни әлеуметтік, басқаша айтқанда, өзін-өзі басқара білу және адамдармен қарым-қатынас. Баланың ой-өрісі мен логикалық ойлауының жақсаруы оның болашақтағы бейімделуі мен өмірдегі сәттілігінің көрсеткіші емес.

Баланың отбасымен қарым-қатынасы эмоционалды интеллекттің қалыптасуының негізгі факторы болып табылады. Отбасы-бұл оның дамуын анықтайтын және оның басым эмоционалды күйлерінің қалыптасуына негіз болатын алғашқы әлеуметтік сала. Отбасы баланың алғашқы жағымды және жағымсыз тәжірибелері мен эмоцияларының қайнар көзіне айналады. Мұның бәрі эмоционалды интеллекттің қалыптасуы мен пайда болуының негізі болып табылады [2].

Мектеп те эмоционалды интеллектті дамытудың маңызды факторы болып табылады. Мектеп өміріне кіре отырып, бала сыныптастарымен белсенді қарым-қатынас жасай бастайды, жаңа достар табады, ұжым өміріне қатысады. Мұнда бала нашар бейімделу немесе шамадан тыс ұялшақтық салдарынан басқалармен қарым-қатынаста қиындықтарға тап болуы мүмкін. Сондай-ақ, оқу процесінде оқушыларға өз әрекеттерін бағалауға рұқсат етілген кезде өзін-өзі бақылау сияқты компонентті енгізуге болады. Балаларға өздерінің сезімдері мен эмоционалдық күйлері туралы ашық айтуға мүмкіндік беру керек. Бастауыш сынып оқушысының эмоционалды интеллектінің қалыптасуында оның өмірінің белгілі бір кезеңіндегі физикалық денсаулығы үлкен рөл атқарады. Физиологиялық өзгерістер баланың психикалық өмірінде айтарлықтай өзгерістер тудырады. Психикалық даму орталығында еріктілікті қалыптастыру, іс-қимыл бағдарламаларын орындауды жоспарлау және бақылауды жүзеге асыру көрінеді. Жоғары психикалық функциялардың қалыптасуы, танымдық процестердің жақсаруы байқалады, бұл бастауыш сынып жасындағы балаға күрделі ойлау операцияларын жасауға мүмкіндік береді [3].

Авторлар Г. В. Цукерман және М. И. Венгер «...қолайлы оқу жағдайында және интеллектуалды дамудың жеткілікті деңгейінде осы негізде теориялық ойлау мен сананы дамытудың алғышарттары пайда болады. Дәл осы жаста бала алғаш рет өзінің және басқалардың арасындағы қарым-қатынасты түсіне бастайды, мінез-құлықтың әлеуметтік себептерін, моральдық бағаларды, жанжалды жағдайлардың маңыздылығын түсінеді, яғни бала үнемі жеке

тұлғаны қалыптастыру кезеңіне енеді» деп тұжырымдаған. Нәтижесінде, бастауыш мектеп жасы эмоционалды интеллектті қалыптастыру және дамыту үшін ерекше маңызды деп айтуға болады. Дәл осы жаста оның қалыптасуы мен жұмыс істеуі үшін физиологиялық және психологиялық алғышарттар пайда болады.

Келесі екі компонентті қалыптастырумен жұмыс: эмоцияларды басқару және ойлауды ынталандыру мұқият дайындықты білдіреді. Эмоцияны басқару дегеніміз-өз эмоцияларын басқара білу, сондай-ақ белгілі бір мақсаттарға жету үшін басқалардың эмоцияларын пайдалану. Ойлауды ынталандыру дегеніміз-эмоциялар мен сезімдерді дұрыс бағытқа бағыттау қабілеті (шығармашылық, спорт оқу және т.б.).

Оқу жоспары аясында эмоционалды интеллекттің дамуына назар аудару қиын, алайда сабақтарды сабақтан тыс жұмыстармен біріктіру бұл процесті жеңілдетеді. Мысалы, әдеби оқу сабақтарында оқылатын көркем шығармаларға тереңірек талдау жасауға болады. Оқу пәні аясында шығарманы зерттеуге әдетте екі сағаттан аспайды, онда студенттер сюжетті, кейіпкерлердің бейнесін, автордың идеясын талдай алады. Жалпы мәдени бағыттағы сабақтан тыс курстың сабақтарында шығармамен жұмысты жалғастыра отырып, оқушыларға шығарма бойынша спектакль ойнауға шақыруға болады [4].

Дайындық кезеңінде мұғалім кейіпкерлердің сезімдері мен эмоцияларына ерекше назар аударуы керек, сонда бала кейіпкердің бұл жағдайда не үшін не үшін әрекет ететінін түсінеді және түсінеді. Спектакльден басқа, сіз Оқушыларға шығарманың жалғасын оның мінез-құлық мотивтерін сипаттай отырып, екінші кейіпкердің атынан жазуды ұсына аласыз. Содан кейін студент біреудің эмоцияларын мүмкіндігінше қол жетімді және сенімді түрде жеткізу үшін бірінші адамның сыныбына монолог айтуы керек. Мұндай техниканың көмегімен бала жеке сезімдерін ойдан шығарылған кейіпкерге жеткізеді, осылайша өз эмоцияларын таратады және жақсы сезінеді. Бұл әдісті оқушының психологиялық жағдайын диагностикалау ретінде де қолдануға болады. Ол өзінің мінез-құлық үлгісін бейсаналық түрде кейіпкерге ауыстырады [5].

Баланың жеке басын қалыптастыруда мұғалім үлкен рөл атқаратыны сөзсіз. Бала өзінің мінез-құлық үлгісін бейсаналық түрде қабылдайды, сондықтан мұғалім эмоционалды интеллекттің жоғары деңгейіне ие болуы керек және өз сезімдерін дұрыс білдіруі керек. Әрине, сабақтар әртүрлі эмоцияларға толы болуы керек, бірақ олармен шамадан тыс жүктелмеуі керек.

1-2 сыныптарда мұғалім өз эмоцияларын дауыстап айтуы керек, өйткені бұл жастағы барлық балалар оларды дұрыс түсіндіре алмайды. Сондай-ақ, эмоционалды бағалауды баланың іс-әрекетіне ғана емес, оның жеке басына да беруге болатындығын ұмытпауымыз керек. Мысалы, «Сенің бүгінгі әрекетің мені ренжітті, сен мұны жасай алмайсың, білесің бе?», «Мен сенің сабақтағы мінез-құлқыңа ренжідім», барлығының сауығып кеткеніне өте қуаныштымын», «Мен сенің жұмысыңның нәтижелеріне ризамын». Бұл сөз тіркестерін айту кезінде мимика, дауыс, жест-ишара өте маңызды, олардың арасында келіспеушілік болмауы керек. Оқытудың бастапқы кезеңдерінде сарказмды

қолдануға болмайды, өйткені бұл балалардың шынайы эмоциялар туралы түсінігін бұзуы мүмкін. Ойнаған және шынайы емес эмоцияларды балалар да оңай оқиды, сондықтан олармен мүмкіндігінше шынайы әрекет ету керек.

Осылайша, біз эмоционалды интеллекттің дамуы оның дамуының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады, бұл тәрбие процесінде ескерілуі керек деген қорытынды жасай аламыз. Эмоционалды интеллекттің дамуының нәтижесі-бастауыш сынып оқушысының үйлесімді дамыған тұлғасы, оның эмоцияларын біледі және оларды басқара алады, сонымен қатар басқа адамдардың эмоцияларын жақсы түсініп, олардың себебін түсіне алады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Алешина, А. В. Эмоциональный интеллект для достижения успеха / А. В. Алешина, С.Т. Шабанов. – Санкт-Петербург : Речь, 2012. – 336 с.
2. Андреева, И. Н. Эмоциональный интеллект как феномен современной психологии / И. Н. Андреева. – Новополюк : ПГУ, 2014. – 388 с.
3. Нгуен, М. А. Развитие эмоционального интеллекта / М. А. Нгуен // Начальная школа. – 2013. – № 5. – С. 80-87.
4. Рыжов, Д. В. Младший школьный возраст как сенситивный период развития эмоционального интеллекта / Д. В. Рыжов // Среднее профессиональное образование. – 2013. – № 2. – С. 29-37.
5. Алешина А., Шабанов С. Эмоциональный интеллект. Москва, Манн-Иванов-Фербер, 2014

ОӘЖ 159.9

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Сарыбас Г.С., Тұрлыбек А.Е., Нышанбай Б.А.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье определяется эффективность комплекса педагогических условий для развития эмоционального интеллекта детей младшего школьного возраста во внеклассной деятельности. Также в статье описаны педагогические условия, способствующие развитию эмоционального интеллекта детей младшего школьного возраста, и проанализированы психологические методы, реализующие эти педагогические условия.

Summary: The article begins with the effectiveness of thousands of workers, conditioned by the pedagogical conditions for the development of emotional intelligence in school-age children. Also in the article, the author analyzed the pedagogical conditions of influence on the development of emotional intelligence of school-age children, as well as the psychology that violates these pedagogical conditions.

"Инклюзивті білім беру" ұғымы білім беру адамның негізгі құқығы болып табылады және ол әділетті қоғамның негізін қалады деген сенімнен қалыптасты. Барлық оқушылар жеке қасиеттеріне немесе мәселелеріне қарамастан білім алуға құқылы.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды сапалы біліммен қамту - қазіргі таңдағы ең өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Соңғы жылдары арнаулы білім жүйесінде кемтар балалардың білім алуға қолжетімділігін кеңейтуге оң өзгерістер жасалып жатыр.

"Инклюзивті білім беру – бұл әртүрлілікті, әр түрлі қажеттіліктер мен қабілеттерді ескере отырып, барлығына сапалы білім беруді қамтамасыз етуге бағытталған жалпы білім беруді дамытудың үздіксіз процесі, оқушылар мен қоғамдастықтардың білім алуындағы ерекшеліктер мен үміттер, кемсітушіліктің барлық түрлерін жою" (ЮНЕСКО 2008). Халықаралық қоғамдастықта жаңа мәдени норма қалыптасты – адамдар арасындағы айырмашылықтарды құрметтеу және адамның даралыққа құқығы, қоғамның оның белгілі бір ерекшеліктерін, соның ішінде білім беруде мойындауы және ескеруі танылады [1].

Үлгілік оқу бағдарламаларының түзету компоненті сабақтарының негізгі міндеттері болып табылады: есту қабілеті бұзылған (естімейтін, нашар еститін) білім алушылар үшін: - жоғары психикалық функцияларды қалыптастыру, жалпы білім беретін пәндер бойынша білім мен дағдыларды меңгерудің негізі ретінде дүниелік ұғымдарды меңгеру үшін тілді меңгеру; - электроакустикалық аппаратураны пайдалана отырып, есту қабілетін қарқынды дамыту жағдайында қимыл-қозғалыс пен сөйлеуді дамыту; - білім алушының коммуникативтік белсенділігін қамтамасыз ету, ауызекі-тұрмыстық сөздікті дамыту;

Мектеп ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алушыға оның жеке қажеттіліктеріне қарай табысты оқуы үшін барлық қажетті жағдайлар мен қызметтерді ұсынады [1].

Барлығына сапалы білім беруді қамтамасыз етудің шарты ретінде мыналар аталады [1]:

- оқушылардың алуан түрлі мүмкіндіктерін қабылдайтын мұғалім;
- білім алушының қажеттіліктерін ескере отырып, білім мазмұнын бейімдеу;
- білім алушылардың әртүрлі мүмкіндіктеріне бағытталған оқу үдерісін ұйымдастырудың әртүрлі формаларын, оқытудың вариативтік әдістері мен тәсілдерін қолдану;
- оқушылардың жетістіктерін бағалаудың әртүрлі тәсілдерін қолдану; - мамандардың көмегі;
- оқу-әдістемелік материалдармен, техникалық құралдармен, жеке сабақтарды өткізуге жағдайлармен қамтамасыз ету; - барлық деңгейлерде (орталық, аймақтық, мектептік) арнайы білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыру үдерісіне жетекшілік ету.

Арнайы сыныпта оқыту (психофизикалық дамуында ауытқулары бар балалар үшін) Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрімен белгіленген тәртіппен бекітілген тиісті типтегі арнайы оқу жоспарлары мен бағдарламалары бойынша жүзеге асырылады.

Инклюзивті білім беруді дамытудың қазіргі кезеңінде арнайы білім беру қажеттіліктерінің келесі анықтамасын қолдану ұсынылады – бұл оқушылардың

психологиялық, педагогикалық, әлеуметтік және басқа да көмекке деген қажеттіліктері, онсыз сапалы білім алу мүмкін емес. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың келесі топтары бөлінеді:

1 топ. Психофизикалық дамуында ауытқулары бар балалар: есту, көру, интеллект, сөйлеу, тірек-қимыл аппаратының бұзылыстары, ақыл-ой дамуының тежелуі және эмоционалдық-еріктік бұзылулар.

2 топ. Оқуда ерекше қиындықтары бар, мінез-құлық және эмоционалдық проблемалары бар балалар.

3 топ. Әлеуметтік-психологиялық, экономикалық, тілдік, мәдени себептерге байланысты ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттер

Қорытынды:

Қазіргі уақытта қазақстандық білім беру жүйесінде оқытудың арнайы жағдайларын жасау кезінде арнайы білім беру қажеттіліктерінің келесі тізбесін пайдалану ұсынылады:

1. Оқу жоспары мен оқу жоспарындағы өзгерістер.
2. Оқыту нәтижелерін (оқушының жетістіктерін) бағалау тәсілдерін өзгерту.
3. Оқытудың ауыспалы, арнайы және балама әдістерін қолдану.
4. Оқулықтарды, оқу құралдарын іріктеу, жеке оқу материалдарын дайындау.
5. Оқыту формасын таңдау.
6. Кедергісіз орта құру және оқу орнын бейімдеу.
7. Компенсаторлық және техникалық құралдарға қажеттілік.
8. Арнайы психологиялық-педагогикалық көмек (психолог, логопед, арнайы педагог (олигофренопедагог, сурдопедагог, тифлопедагог)).
9. Педагог-ассистенттің көмегі.
10. Әлеуметтік-педагогикалық көмек.

ПМПК оқушыларды оқытуға қатысты өз ұсыныстарын келесідей тұжырымдайды: "Жалпы білім беру бағдарламасы бойынша жеке көзқараспен оқыту: жеке оқу жоспары бойынша, қысқартылған білім беру бағдарламасы бойынша" немесе "жеке бағдарлама бойынша оқыту". ПМПК оқу жоспары мен бағдарламасын өзгерту қажеттілігін ұсынады, бірақ өзгерістердің көлемі қандай болады – психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі мамандарының көмегімен сынып жетекшісі анықтайды: психолог, логопед, арнайы педагог) білім алушының бағдарламаны меңгерудегі ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін тереңдетіп зерделеу нәтижелері бойынша. Қазақстан Республикасының "Білім туралы" Заңының 47-бабының 2-тармағы - "мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттары шеңберінде жеке білім беру бағдарламалары, қысқартылған білім беру бағдарламалары бойынша оқыту ұйым кеңесінің шешімімен".

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Жалпы білім беретін мектептегі ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау: әдіс. ұсынымдар/ Елисеева И.Г., Ализарина А.К. - Алматы: ҰҒПО КП, 2019. - 118с.

ИЗУЧЕНИЕ СТИЛЕЙ ОБУЧЕНИЯ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА РЕЗУЛЬТАТЫ

Сафарова Д.Ш., Ахмедова.Ф.А., Садатханова Р.Н.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Білім беру үдерісіндегі топтық жобалар оқушылардың негізгі дағдыларын дамытуға ықпал ететін тиімді әдіс болып табылады. Негізгі артықшылықтардың қатарына топтық жұмыс пен коммуникация дағдыларын дамыту, жауапкершілік пен көшбасшылық қасиеттерді, сондай – ақ сыни тұрғыдан ойлау мен проблемаларды шешу дағдыларын қалыптастыру жатады. Топтық жұмыс оқуға деген ынтаны оятады, оқу процесін қызықты әрі қызықты етеді, сонымен қатар әр қатысушының жеке дамуына ықпал етеді.

Summary: Group projects in the educational process are an effective method that promotes the development of key skills in students. Among the main advantages are the development of teamwork and communication skills, the formation of responsibility and leadership qualities, as well as critical thinking and problem solving skills. Group work stimulates motivation to learn, makes the learning process more interesting and exciting, and also contributes to the individual development of each participant.

В современном образовательном процессе учёт индивидуальных особенностей учащихся становится ключевым фактором для повышения успеваемости и эффективности обучения. Понимание стилей обучения позволяет педагогам адаптировать свои методы и подходы, что, в свою очередь, способствует более глубокому усвоению материала. Стили обучения представляют собой устойчивые предпочтения в восприятии, обработке и усвоении информации. Наиболее распространенная классификация включает три основных стиля [1].

Исследования подтверждают, что успешность усвоения материала во многом зависит от соответствия методов обучения стилям восприятия учащихся. Когда учитель учитывает индивидуальные особенности каждого ребёнка, это способствует значительному улучшению результатов обучения.

Например, если визуальному ученику предоставить информацию в виде схематичных иллюстраций, он сможет быстрее запомнить и понять материал. Аудиальные ученики могут лучше усвоить информацию, если она представлена в виде лекций или групповых обсуждений. Кинестетические дети добьются успеха в тех заданиях, которые требуют физического взаимодействия и практического применения знаний. Таким образом, учёт стилей обучения не только повышает мотивацию учащихся, но и способствует более глубокому и осознанному усвоению учебного материала, что является важным аспектом успешного образовательного процесса [2].

Изучение стилей обучения у младших школьников и их влияния на образовательные результаты — важная тема для педагогов и психологов. Учет индивидуальных различий в обучении может значительно улучшить процесс обучения, повысить успеваемость и мотивацию к учебе. Адаптация методов преподавания к стилям восприятия поможет создать более инклюзивную и

эффективную образовательную среду, способствующую развитию каждого ученика [3].

Разработка и внедрение новых теоретических моделей и стратегий, направленных на повышение мотивации студентов в дистанционном обучении, играют ключевую роль в усовершенствовании этого формата образования. Один из инновационных подходов заключается в интеграции эмоционального интеллекта в образовательный процесс. Преподаватели, обладающие высоким уровнем эмоционального интеллекта, могут более эффективно взаимодействовать со студентами, распознавая и реагируя на их эмоциональные потребности. Это особенно ценно в условиях, когда личное общение ограничено, как в дистанционном формате. Интеграция эмоционального интеллекта в образовательную практику направлена на создание поддерживающей учебной среды, отвечающей как академическим, так и эмоциональным потребностям студентов. Это особенно важно в контексте дистанционного обучения, где поддержание мотивации студентов представляет собой значительный вызов [4].

Учет визуального стиля обучения критически важен для повышения успеваемости детей, использующих этот стиль. Когда уроки сопровождаются наглядными материалами, ученики не только лучше запоминают информацию, но и становятся более вовлеченными в процесс обучения. Это создает позитивную учебную атмосферу и способствует успешному усвоению материала. Исследования подтверждают, что успешность усвоения материала напрямую зависит от того, насколько образовательные методы соответствуют стилю обучения ребёнка. Учет индивидуальных особенностей позволяет повысить эффективность обучения и улучшить учебные результаты [5].

Групповые проекты действительно играют важную роль в развитии навыков взаимодействия и сотрудничества у учащихся. Они помогают формировать умение работать в команде, что становится ключевым аспектом в любой профессиональной сфере. Во время работы над проектами участники учатся не только слушать и учитывать мнения других, но и эффективно выражать свои идеи. Это создаёт пространство для конструктивного диалога, в котором можно находить компромиссы и совместные решения. Кроме того, распределение ролей и формулирование общих целей позволяет развивать организаторские навыки и ответственность. Поддержка друг друга в достижении результата создаёт атмосферу доверия и сотрудничества, что также важно для успешной командной работы [6].

Проблемы несоответствия стилей обучения и методов преподавания

Несоответствие между стилями обучения учащихся и методами преподавания может стать серьёзным препятствием на пути к эффективному обучению. Когда педагогические подходы не учитывают индивидуальные особенности учеников, это может привести к различным проблемам.

1. Снижение мотивации

Когда ученики сталкиваются с методами, которые не соответствуют их стилю обучения, они могут потерять интерес к учебному процессу. Например,

кинестетические учащиеся, вынужденные сидеть на лекциях без возможности активно участвовать, могут чувствовать себя изолированными и неэффективными. Это приводит к снижению мотивации и, как следствие, к ухудшению успеваемости.

2. Ухудшение учебных результатов

Недостаток подходящих методов может привести к плохому усвоению материала. Визуально-ориентированные учащиеся, не имеющие доступа к наглядным пособиям, могут не воспринимать информацию должным образом, что негативно сказывается на их оценках. Аналогичным образом, аудиально-ориентированные учащиеся могут не усваивать информацию, если она представлена исключительно в письменной форме.

3. Потеря концентрации

Когда методы преподавания не соответствуют стилю обучения, ученики могут терять концентрацию. Например, если уроки проходят в одном и том же формате, без изменений и разнообразия, учащиеся могут стать пассивными слушателями, что снижает их вовлечённость. Это особенно критично для учащихся с высоким уровнем активности.

4. Стресс и тревожность

Неподходящие методы могут вызывать у детей стресс и тревожность. Учащиеся, которые не могут продемонстрировать свои способности в привычной для них форме, могут испытывать чувство неуверенности и беспокойства. Это может негативно сказаться на их психоэмоциональном состоянии и общем отношении к учёбе.

Чтобы избежать проблем, связанных с несоответствием стилей обучения и методов преподавания, важно:

1. *Используйте смешанные методы преподавания:* сочетайте различные подходы, чтобы удовлетворить потребности всех учеников. Например, комбинируйте лекции, практические занятия и наглядные материалы.

2. *Адаптировать уроки к индивидуальным особенностям:* преподаватели должны быть готовы корректировать свои методы в зависимости от стилей обучения студентов.

3. *Создавать инклюзивную образовательную среду:* включение разнообразных материалов и активных методов обучения поможет всем ученикам находить подходящий для них способ восприятия информации.

4. *Обратная связь:* регулярно собирайте отзывы учеников о методах обучения и используйте их для улучшения образовательного процесса.

Изучение стилей обучения у младших школьников и их учет в образовательной практике является важной задачей для современного образования. Понимание индивидуальных особенностей учащихся позволяет учителям организовать учебный процесс так, чтобы каждый ребенок мог максимально реализовать свой потенциал. Учителя, учитывающие стили обучения, способны создавать условия для успешного и увлекательного обучения, что способствует повышению успеваемости, мотивации и развитию у

детей ключевых навыков, необходимых для дальнейшего успешного обучения и жизни [7].

Список использованной литературы:

1. Субетто А. И. «Психология младшего школьного возраста». — М.: Просвещение, 2018.
2. Гальперин П. Я. «Психология обучения: стили и методы». — СПб.: Речь, 2019.
3. Лайтман С. В. «Методики диагностики стилей обучения у младших школьников». — Екатеринбург: Издательство УГТУ, 2020.
4. Волкова И. В., Давыдова М. П. «Индивидуальные стили обучения: теория и практика». — Саратов: Саратовский государственный университет, 2021.
5. Федоренко, А. В. Образовательные технологии для младших школьников с разными стилями обучения. — Саратов: Саратовский государственный университет, 2021.
6. Карабанова, О. А. Возрастная психология: стили и стратегии обучения. — М.: Юрайт, 2020.
7. Эльконин, Д. Б. Психология развития младшего школьного возраста. — М.: Академический проект, 2021.

ОӘЖ 159.9

БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІН ЦИФРЛАНДЫРУ: ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҮЛГЕРІМІНЕ ӘСЕРІН ЗЕРТТЕУ

Саябекова А.Е., Айтан А.Н., Бижігіт Ұ.Р.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Статья посвящена влиянию цифровизации образовательного процесса на успеваемость учащихся. В ней исследуются основные аспекты внедрения цифровых технологий, такие как доступность образовательных ресурсов, индивидуализация обучения и развитие необходимых навыков. Результаты показывают, что цифровизация способствует улучшению академических результатов и вовлеченности студентов, однако также выявляются вызовы, включая неравенство доступа к технологиям и необходимость высокой самоорганизации. Работа подчеркивает важность разработки стратегий для преодоления этих проблем и повышения качества образования в условиях цифровой трансформации.

Summary: The article focuses on the impact of digitalization in the educational process on student performance. It explores key aspects of technology integration, such as the accessibility of educational resources, the individualization of learning, and the development of essential skills. The findings indicate that digitalization contributes to improved academic results and increased student engagement. However, challenges are also identified, including unequal access to technology and the need for high levels of self-organization. The paper emphasizes the importance of developing strategies to address these issues and enhance the quality of education in the context of digital transformation.

Соңғы онжылдықтардағы білім беру процесін цифрландыру оқыту мен оқытудың әртүрлі аспектілеріне әсер ететін ең маңызды тенденциялардың біріне айналуда. Технологияның қарқынды дамуы, Интернеттің кең таралуы және жаңа білім беру платформаларының пайда болуы жағдайында білім беру мекемелері осы өзгерістерге бейімделу қажеттілігіне тап болады. Цифрлық

технологияларды енгізу нәтижесінде оқыту әдістері өзгеруде, оқытудың жаңа тәсілдері қалыптасуда, сондай-ақ студенттер мен оқытушылар арасындағы өзара іс-қимыл трансформациялануда. Білім беруді цифрландыру электронды оқулықтар мен онлайн курстардан виртуалды шындық пен жасанды интеллектке дейінгі көптеген технологияларды қамтиды. Бұл құралдар оқытуды қол жетімді, икемді және жекелендіруге мүмкіндік береді.

Студенттер енді әлемнің кез келген нүктесінен білім беру ресурстарына қол жеткізе алады, бұл әсіресе жаһандану жағдайында және білімді үнемі жаңарту қажеттілігінде маңызды [1].

Өз кезегінде, оқытушылар материалды ұсынудың әртүрлі форматтарын қолдана алады, бұл оларға оқушылардың жеке қажеттіліктеріне жақсы бейімделуге көмектеседі. Цифрландырудың негізгі аспектілерінің бірі оқытуды даралау мүмкіндігі болып табылады. Дәстүрлі білім беру жүйесі көбінесе студенттердің оқу стилі мен қарқынының әртүрлілігін ескермейді. Дегенмен, адаптивті оқыту платформалары сияқты цифрлық технологиялардың көмегімен әрбір студенттің бірегей қажеттіліктеріне сәйкес келетін жекелендірілген оқу жоспарларын жасауға болады. Бұл оқушылардың белсенділігі мен мотивациясының артуына әкеледі, бұл өз кезегінде олардың үлгеріміне оң әсер етуі мүмкін. Білім беруді цифрландыру оқушылар мен оқытушылар арасындағы өзара іс-қимылдың жаңа көкжиегін ашады. Онлайн ресурстар мен білім беру платформалары арқылы студенттер нақты уақыт режимінде оңай пікір алмасып, сұрақтар қоя алады және кері байланыс ала алады. Бұл процестің әрбір қатысушысы оқу материалын талқылауға және дамытуға өз үлесін қоса алатын неғұрлым белсенді және серпінді оқу ортасын құруға ықпал етеді. Алайда, барлық артықшылықтарға қарамастан, білім беру процесін цифрландыру бірқатар қиындықтарға тап болады. Ең өзекті мәселелердің бірі-технологияға қол жетімділіктің теңсіздігі. Әр түрлі аймақтар мен әлеуметтік топтарда интернет пен сандық құрылғыларға қол жетімділік әр түрлі болуы мүмкін.

Бұл білім берудегі бар теңсіздіктерді тереңдету қаупін тудырады, өйткені халықтың ауқатты топтарының студенттері көбірек білім беру ресурстарына қол жеткізе алады, ал басқалары қажетті оқу құралдарынсыз қалуы мүмкін. Сонымен қатар, цифрландыру студенттерден өзін-өзі ұйымдастырудың жоғары дәрежесін және олардың оқуы үшін жауапкершілікті талап етеді [2]. Кез келген уақытта және кез келген жерде оқу мүмкіндігі кейбір студенттердің, әсіресе өз уақытын басқаруда қиындықтарға тап болғандардың мотивациясының төмендеуіне әкелуі мүмкін. Жаңа технологияларға үнемі бейімделу қажеттілігі студенттер мен оқытушыларға стресс пен қиындық тудыруы мүмкін. Сандық білім беру материалдарының сапасы да маңызды аспект болып табылады. Барлық онлайн ресурстар білім беру мазмұнының қажетті деңгейін қамтамасыз ете бермейді, бұл білімнің бұрмалануына және студенттердің жеткіліксіз дайындығына әкелуі мүмкін. Оқытушылар оқу мақсаттары мен талаптарына сәйкес келуін қамтамасыз ету үшін қолданылатын материалдарды мұқият таңдап, бейімдеуі керек. Осылайша, білім беру процесін цифрландыру терең

талдау мен зерттеуді қажет ететін күрделі және көп қырлы құбылыс болып табылады.

Жаңа технологиялардың оқушылардың үлгеріміне әсерін бағалау ғана емес, сонымен қатар осы трансформацияға байланысты ықтимал тәуекелдер мен қиындықтарды қарастыру маңызды. Бұл зерттеу білім берудегі цифрландырудың негізгі аспектілерін анықтауға, олардың студенттердің үлгеріміне әсерін талдауға, сондай-ақ қазіргі білім беру процесінің алдында тұрған перспективалар мен сын-қатерлерді зерттеуге бағытталған. Сайып келгенде, осы факторларды түсіну қазіргі қоғамның талаптарына сәйкес келетін неғұрлым инклюзивті және тиімді білім беру ортасын құруға мүмкіндік береді.

Білім беру процесін цифрландыру қазіргі білім беруді қалыптастыратын негізгі факторлардың бірі болып табылады. Осы зерттеу барысында цифрлық технологияларды енгізудің оқушылардың үлгеріміне әсері талданды, осы процестің оң және теріс аспектілері анықталды. Зерттеу нәтижелері цифрландыру оқытудың жаңа мүмкіндіктерін ашатынын растайды, бірақ сонымен бірге бізге бірқатар қиындықтар туғызады.

Біріншіден, цифрлық ресурстардың қолжетімділігі оқу сапасын айтарлықтай жақсартады. Студенттер оқу материалын тереңірек түсінуге ықпал ететін әртүрлі ақпарат көздерін, оқу платформаларын және интерактивті құралдарды пайдалана алады. Бейімделетін оқыту жүйелері әр оқушыға көзқарасты жекелендіруге мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде мотивация мен оқу процесіне қатысуды арттырады. Зерттеулер көрсеткендей, цифрлық технологияны белсенді қолданатын студенттер дәстүрлі әдістермен оқитындармен салыстырғанда жиі жақсы нәтиже көрсетеді.

Екіншіден, цифрландыру қазіргі әлемде ақпараттық сауаттылық, сыни тұрғыдан ойлау және өзін-өзі оқыту қабілеті сияқты қажетті дағдыларды дамытуға ықпал етеді. Бұл дағдылар тез өзгеретін ақпараттық кеңістік жағдайында өзекті бола түсуде. Жаңа технологияларды меңгерген оқушылар Еңбек нарығының сын-қатерлеріне жақсы дайындалған және кәсіби орта талаптарына бейімделе алады [3].

Дегенмен, бар мәселелерді де ескеру қажет. Негізгілерінің бірі-технологияға қол жетімділіктің теңсіздігі. Барлық студенттердің цифрлық ресурстарды пайдалану мүмкіндіктері бірдей бола бермейді, бұл білім берудегі теңсіздіктердің тереңдеуіне әкелуі мүмкін. Барлық оқушылар үшін сапалы білімге тең қол жетімділікті қамтамасыз ету үшін осы кедергілерді жоюға бағытталған стратегияларды әзірлеу маңызды.

Сондай-ақ, цифрландыру студенттерден жоғары дәрежеде өзін-өзі ұйымдастыруды және жауапкершілікті талап ететінін атап өткен жөн. Кез келген уақытта, кез келген жерде оқу мүмкіндігі артықшылық та, қиындық та болуы мүмкін. Кейбір студенттер өз уақыттарын басқаруда қиындықтарға тап болады, бұл олардың үлгеріміне теріс әсер етуі мүмкін. Сондықтан оқушылардың уақытты басқару және өзін-өзі ынталандыру дағдыларын дамыту маңызды [4].

Сонымен қатар, қолданылатын сандық материалдардың сапасы өте маңызды. Оқытушылар оның оқу мақсаттары мен стандарттарына сәйкестігін қамтамасыз ету үшін мазмұнды Мұқият таңдауы керек. Сапаны тиісті бақылаудың болмауы жалған ақпараттың таралуына және соның салдарынан студенттердің білім деңгейінің төмендеуіне әкелуі мүмкін.

Қорытындылай келе, білім беру процесін цифрландыру-бұл әрі қарай зерттеу мен талдауды қажет ететін күрделі және көп қырлы құбылыс. Зерттеу көрсеткендей, көптеген артықшылықтарға қарамастан, цифрландыру бізге үлкен қиындықтар туғызады. Тиімді және инклюзивті білім беру үшін процестің жағымды және жағымсыз жақтарын ескеру қажет.

Болашақ зерттеулер цифрлық технологиялардың оқу процесіне интеграциясын жақсартуға, сондай-ақ білім беру ресурстарына тең қол жеткізуге ықпал ететін жағдайлар жасауға бағытталған білім беру мекемелері үшін практикалық нұсқаулықтарды әзірлеуге бағытталуы мүмкін. Тек осылайша ғана қазіргі қоғамның талаптарына сәйкес келетін сапалы білім беруге болады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Иванов И.И. Основы цифровизации образования. 2-е изд. Москва: Издательство "Образование", 2022. 256 с.
2. Петров П.П. Влияние цифровых технологий на успеваемость учащихся // Современные образовательные технологии. 2023. № 4. С. 45-52.
3. Сидорова С.С. Цифровизация и индивидуализация обучения // Материалы Всероссийской конференции по образованию. Москва, 2023. С. 120-126.
4. Кузнецова А.А. Цифровые технологии в образовательном процессе: автореферат диссертации. Санкт-Петербург, 2023.

ОӘЖ 37.022

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМЫТУ

Сейтжанова А.Б., Жұмат А.А., Айман Д.И.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Язык занимает чрезвычайно важное место в развитии ребенка. Родной язык - это средство общения, выражения и формирования мыслей. Все это предъявляет высокие требования к качеству нашей речи. Именно поэтому в задачу начальной школы обязательно входит развитие полноценной речи ребенка, о чем и пойдет речь в статье.

Summary: Language occupies an extremely important place in the development of a child. The native language is a means of communication, expression and formation of thoughts. All this places great demands on the quality of our speech. That is why the task of primary school necessarily includes the development of a child's full-fledged speech, discussed in the article.

Баланың дамуында тіл өте маңызды рөл атқарады. Тек ана тілі арқылы бала айналасындағы адамдардың өміріне аралса алады. Ана тілі-қарым-қатынас, ойды білдіру және қалыптастыру құралы. Мұның бәрі біздің сөйлеу

тіліміздің сапасына үлкен талаптар қояды. Сондықтан бастауыш мектептің міндеті баланың толыққанды сөйлеуін дамытуды қамтиды.

Сөйлеудің қалыпты дамуының таптырмас шарты-ондағы барлық мүмкін ақауларды уақтылы ескерту және жою, дыбыстың дұрыс шығарылмауын түзету. Қазіргі адамның өміріндегі сөйлеудің рөлі соншалық, оның механизмдерін, мотивтерін, формаларын және сөйлеуді меңгеру процесін зерттеу шұғыл қажеттілікке айналды [1].

Адамның сөйлеу әрекетін зерттеумен психологтар мен физиологтар, психолінгвистер мен социолінгвистер, стилисттер мен әдебиеттанушылар, тәрбиешілер айналысады. Зерттеушілер А. Н. Гвоздев, Д. Б. Эльконин, Е. И. Радина, М. Е. Хватцев, Р. С. Немов, И. В. Дубровина және басқалар көптеген сұрақтарды зерттеді: «Сөйлеу қалай пайда болады?», «Сөйлеуді қабылдау мен түсінудің механизмі қандай?», «Психикалық әрекеттер мен сөйлеудің қандай байланысы бар?».

Мектептің маңызды міндеттерінің бірі-оқушылардың сөйлеу қабілетін дамыту. Бұл мәселеге көбірек көңіл бөлу кездейсоқ емес, өйткені сөйлеудің әсерінен интеллект және жалпы адамзат мәдениеті дамиды. Жақсы дамыған сөйлеу адамға өмірдің кез келген саласында өзін жайлы сезінуге, стилистикалық қателіктер жіберуге, оқу материалдарын дәйекті және дәйекті, анық және анық ұсынуды білмеуге көмектеседі. өз ойларыңызды дәл жеткізіңіз.

Бірқатар мектеп оқушыларында сөздік қоры жеткіліксіз, олар сөзді дұрыс керек жерде қолдана алмайды, ойын дәл жеткізе білмейді. Бұл олардың сөйлеуін қарабайыр және түсініксіз етеді. Жауап беру кезінде барлық оқушылар сөз тіркестерінің дұрыс құрастырылуын қадағаламайды.

Көбінесе оқушылардың сөйлеуі қажетсіз артық «паразит» сөздермен шектеліп қалады. Сонымен қатар тағы бір кемшілігі көптеген оқушылардың сөйлеуінің мәнерлілігі, бірсарындылығы ретінде танылуы керек. Демек, оқушылардың жазбаша тілінің де елеулі кемшіліктері бар [2].

Бастауыш сынып оқушыларының сөйлеуін дамытудың теориялық негіздерін және жұмыс тәжірибесін, кіші жастағы балалардың сөйлеуін дамытудың кейбір қызықты тәсілдері мен құралдарын зерттей келе мектеп оқушылары оқу процесінде сөйлеудің негізгі түрлерін (ішкі, ауызша, жазбаша және т.б.), психологиялық-педагогикалық мәнін анықтауға болады балалардың дұрыс дыбысталуын қалыптастырудан, сөйлеудің дұрыс тыныс алуымен, ана тілінің барлық дыбыстарының дұрыс айтылуымен, сөздердің анық айтылуымен, дауысты қолдана білуімен, балаларды баяу, интонациялық мәнерлеп сөйлеуге үйретуден тұратын балалардың сөйлеуін дамыту., балалардың сөздік қорын байыту, үйлесімді, грамматикалық тұрғыдан дұрыс сөйлеу бойынша жұмыс. Мұнда мұғалімнің атқаратын жұмысы өте көп.

Балалардың сөйлеуін оның қалыптасуының әртүрлі кезеңдеріндегі талдау нәтижелері бірқатар практикалық және теориялық қосымшаларды табады. Біріншіден, бұл мәліметтер уақтылы түзетуді қажет ететін сөйлеуді дамытудағы ауытқуларды анықтауға негіз болады. Олар сондай – ақ осы ауытқулардың ықтимал себептерін-есту қабілетінің бұзылуының немесе

қозғалыс жеткіліксіздігінің болуын, танымдық процестердің жеткіліксіз дамуын және т.б. бағалауға мүмкіндік береді.

Кіші мектеп жасындағы балалардың сөйлеуі әртүрлі өзгерістерге ұшырайды және оқу процесінің әсерінен жан-жақты дамиды. Сөйлеудің барлық функциялары ашылады, яғни бала жоспарлауды, өз ойын лингвистикалық құралдармен жеткізуді, әңгімелесушінің ықтимал реакцияларын болжауды, қарым-қатынас жағдайының өзгеруін, сөйлеу әрекетін бақылауды үйренеді. Қазақ тілі сабақтарында бастауыш сынып оқушыларының сөздік қорын жүйелі түрде байытып, жандандыру, синонимдермен, антонимдермен, омонимдермен жұмыс жасау, шығармашылық жұмыс түрін (эссе жазу) кеңінен қолдану қажет [3].

Оқу сабақтарында кіші жастағы оқушылардың сөйлеу тілін дамытуға мол мүмкіндіктер бар. Сонымен қатар, әртүрлі құралдарды қолдануға болады: мәтіндер, әңгімелер, сипаттамалар құрастыру, ауызша суреттеу, суреттермен және иллюстрациялармен жұмыс. Дүниетану сабақтарында кіші мектеп оқушыларының сөйлеуін дамыту бойынша жұмыстар жүргізу қажет. Сол арқылы мұғалім кіші жастағы оқушыларға алған әсерлері мен тәжірибелері туралы айтуға, көркем шығармаларды оқуға, әңгімелер жүргізуге үйрете алады.

Қазіргі заманғы білім берудің маңызды талаптарының бірі ретінде әрекет ететін мектептегі тілді оқыту және сөйлеуді дамыту. Тілдерді оқыту балалардың шынайы сөйлеу мәдениетін дамытуға бағытталған. Сондықтан сөйлеуді дамыту бүкіл оқу-тәрбие процесінің ажырамас бөлігі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Issataeva A., Uaisova G. Бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу әрекетін дамытудың лингвистикалық негіздері //Pedagogy and Psychology. – 2020. – Т. 42. – №. 1. – С. 156-163.
2. Колесова О. В. Индивидуальный подход к развитию речи младших школьников //Нижегородское образование. – 2016. – №. 4. – С. 48-52.
3. Зиновьева Т. И. Современные научно-методические концепции развития речи младших школьников //Начальная школа. – 2017. – №. 1. – С. 40-43.

ОӘЖ 159.9

ОҚУШЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Сәбитқызы С., Апен М.Б., Жамбул С.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассмотрены теоретические аспекты развития творческих способностей детей, а также показано значение и способы стимулирования развития творческих способностей детей родителями.

Summary: The article examines the theoretical aspects of the development of children's creative abilities, and also shows the importance and ways to stimulate the development of children's creative abilities by parents.

Көптеген ғалымдар балалардың таланты мен шығармашылығын меңгеретін болады. Биологтар таланттың тұқым қуалаушылық арқылы берілетінін көрсетсе, психологтар балалардың қабілеттерін анықтау үшін әртүрлі сынақтарды зерттейді. Алайда, неге бір адам талантты, ал екіншісі қабілетсіз деген сұрақтың жауабы жұмбақ күйінде қалып отыр.

Ойлау, қарым-қатынас жасау, әрекет ету, түсіну және ой елегінен өткізу қабілеті-адамның туған кезде алатын құнды сыйы. Бұл қабілеттерді толығымен ашу және дамыту қиын процесс болады. Құзыреттілік-бұл адамның алған білімінің тереңдігі мен күшін, дағдыларын ашатын, іс-әрекеттің нәтижесі мен сәттілігін қамтамасыз ететін жеке қасиеттерінің жиынтығы. Адам өз қабілеттерін дамытуға тырыспайынша, олардың ешқайсысы өздігінен қалыптаспайды.

Егер біз әртүрлі қабілеттерді алсақ, онда адамның қабілеттері оның кейбір әрекеттерінде ғана көрінеді, сондықтан адамның не істей алатынын байқау және анықтау қиын болады. Ал көптеген орта мектептердің бағдарламалары жыл оқушылары үшін әзірленетін болады, сондықтан оқушылардың қабілеттерін немесе таланттарын ашу немесе дамыту қиын болады. Бұл оқушылардың қабілеттерін дамыту үшін арнайы мамандандырылған мектептер мен сыныптар құру арқылы шешіледі. Адамның шығармашылық қабілетін жақсы өнімділікпен ұштастырудың қажеті жоқ. Кейбір үлгерімі төмен студенттер үлгерімі төмен құрдастарына қарағанда дарынды немесе шығармашыл болуы мүмкін. Дегенмен, сауатты немесе талантты адамның жоғары білім деңгейі, талдау, салыстыру қабілеті болуы керек. Атақты адамдарды ескере отырып, олардың көпшілігі бала кезінен жақсы білім алды, бұл оларға жоғары оқу орындарында оқуын жалғастыруға және өмірлерінде табысқа жетуге мүмкіндік берді. Құзыреттілік – бұл алған білімінің немесе дағдыларының тереңдігі мен күшін ашатын және іс-әрекеттің нәтижесі мен сәттілігін қамтамасыз ететін жеке қасиеттердің жиынтығы.

Балалардың шығармашылық дамуындағы маңызды факторлар олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, шығармашылығын ашуға ықпал ететін жағдайлар жасау болып табылады, ал сәтті дамудың бірінші кезеңі-баланың ерте дамуы. Балаларды мүмкіндігінше ертерек жүзуге, олармен гимнастика жасауға, серуендеуге, сурет салуға үйрету керек. Содан кейін сіз ерте оқып, есептеп, айналаңыздағы әлеммен, әртүрлі құралдармен танысуыңыз керек. Жағдай баланың дамуынан алда болуы керек. Мұндай орта оны шығармашылық қызметке ынталандырады. Мысалы, өте кішкентай бала ойын кезінде алфавит әріптері мен аты жазылған бөлмеге плакат іліп қоюы мүмкін. Мұндай бала құрдастарының алдында кітап оқуды үйренеді.

Т.П. Авдулова өз зерттеулерінде балалардың шығармашылық қабілеттерін ашу мен дамытуда жаңа идеялар мен ойлардың пайда болуына қолайлы жағдай жасаудың үлкен маңызы бар екенін атап көрсетеді. Ең алдымен, балалардың кез келген ортада өздерінің психологиялық қауіпсіздігін бірінші болып сезінуі маңызды болады. Мұғалім немесе ата-ана балалардың өз әрекеттерінің олар үшін дұрыс емес немесе ақымақ екенін сезінуіне жол

бермеуі керек, өйткені бұл әрекеттер балалардың шығармашылық қабілеттерін тежеудің және жоюдың ең күшті құралы болып табылады. Ересек адам баланың пікірін құрметтеуі керек. Мұғалімнің балаларды қиын мәселелерді шешуге ынталандыруы, жағдайларды немесе мәселелерді шешудің жаңа стандартты емес тәсілдерін ұсынуы олардың шығармашылығын қалыпқа келтіруге әсер етеді [1].

Мұғалімнің жеке басы мен оның қабілеттері оқушылардың шығармашылық қабілеттерін ойдағыдай дамытудың алғышарттарының бірі болады деп қорытынды жасауға болады.

Шығармашылық қызметті ұйымдастырудың әртүрлі формалары мен әдістерін қолданумен қатар, пәнаралық байланысты жүзеге асыру қажет. Шығармашылық мәселелерді шешу процесінде, әдетте, әр түрлі саладағы білімді қолдану қажет, сондықтан тапсырма неғұрлым күрделі болса, соғұрлым білімді қолдану қажет болады.

Студенттермен жұмыс жасау барысында шығармашылықты пайдалану қызықты ғана емес, сонымен бірге қиынға соғады. Көптеген балаларға сәтсіздіктерді жеңуге және шығармашылық мәселелерді шешуде жетістікке жетуге көмектесетін тұрақты жағымды қасиеттерді қалыптастыруға көмектесу қажет. Бұл қасиеттердің ішінде тәуелсіздік қасиеттері, өз бетінше шешім қабылдау қабілеті, табандылық бар. Бұл қасиеттер студенттердің шығармашылық тапсырмалармен жұмыс жасаудағы өзіндік іс-әрекеті процесінде қалыптасады және дамиды. Жұмыс барысында кездесетін әртүрлі кедергілер студенттен өзін-өзі бақылауды және өзін-өзі ұйымдастыруды талап етеді.

Шығармашылық сипаттағы тапсырмалар бүкіл сыныпқа берілуі керек. Олардың орындалуында тек сәттілік бағаланады. Әр баланың бойында мұғалім даралықты көруі керек. Шығармашылық әлеуетті дамытуға бағытталған барлық міндеттер күрделі және табиғаты бойынша жүйелі түрде реттелуі керек. Шығармашылық тапсырмалар мен жаттығуларды анда-санда қолдану оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттыруға көмектеспейді, сондықтан шығармашылық қабілеттерін дамытуға тиімсіз әсер етеді [2].

Осылайша, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту мектептің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады. Қоғамға кәсіби мамандар, сыни және шығармашылық ойлауға қабілетті адамдар қажет. Мектептегі оқу процесінде оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін қолайлы кезең-бастауыш мектеп. Ол үшін мұғалімнің өзі мен баланың ата-анасының да шығармашылық ойлауын дамытуы өте маңызды. Балалардың шығармашылық қабілеттерін ойдағыдай дамыту үшін келесі шарттарды ұсынуға болады:

- баланың шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасау;
- баланың бойында жаңа идеялар мен ойлардың пайда болуына қолайлы жағдай жасау;
- шығармашылық міндеттерді шешуде балалардың дербестігін қамтамасыз ету;

- мұғалім шығармашылық қызметті ұйымдастырудың әртүрлі формалары мен әдістерін қолдануы керек;

- балаларға сәтсіздіктерді жеңуге және шығармашылық міндеттерді шешуде жетістікке жетуге көмектесетін тұрақты жағымды қасиеттерді қалыптастыруға көмектесу қажет;

- шығармашылық сипаттағы тапсырмалар бүкіл сыныпқа берілуі керек [3].

Қорытындылай келе, оқу барысында студенттердің қабілеттерін ашу және одан әрі дамыту арқылы, олар өскен сайын олардың таланты мен таланты одан әрі дамып, данышпандық қасиетін қалыптастырады. Бұл адамның интеллектісі мен белсенділігінің ең жоғары деңгейі. Данышпандықтың сапасы-адамның жалпы және ерекше қабілеттерін жинақтау және ерекше нәтижелерге қол жеткізу. Данышпандық іс-әрекеттің нәтижелері адамның әлеуметтік өмірі мен қоғамдық өмірін, мәдени, интеллектуалдық, саяси және экономикалық және т.б. жақсартуға айтарлықтай үлес қосады және бұл қоғамның тарихи дамуында өшпес із қалдырып, өнеркәсіптің дамуына әсер етеді.

Құзыреттілікке байланысты мәселелерді қорытындылай білу-адамның даралығының психологиялық сипаттамасы. Мұндай ерекше қасиеттер жеке тұлғаны, жеке тұлғаны, оның іс-әрекетінің нәтижелерін жалпы қоғам игілігі үшін жасайды. Соңғы 1-1, 5 ғасырларда адамның қабілеттерінің даму деңгейі және оның психолог ғалымдағы қалыптасу тәжірибесі зерттеу арқылы анықтала бастады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Авдулова, Т. П. Диагностика и развитие моральной компетентности личности младшего школьника / Т.П. Авдулова. - М.: Владос, 2017. - 298 с.

2. Бухарова, И.С. Диагностика и развитие творческих способностей детей младшего школьного возраста. Учебное пособие для академического бакалавриата / И.С. Бухарова. - М.: Юрайт, 2018. - 430 с.

3. Орлова, М. А. Игры для развития творческих способностей / М.А. Орлова. - М.: Лада, 2019. - 160 с.

УДК 17.026.3:316.628.2:373.32-057.874

ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ ЭМПАТИИ У ДЕТЕЙ МЛАДЕШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Судникова Е.

Гомельский Государственный Университет имени Ф.Скорины,
г. Гомель, Беларусь

Түйін: мақалада кіші мектеп оқушыларының даму ерекшеліктерінің теориялық аспектілері қарастырылады. Автор кіші мектеп жасындағы балалардағы эмпатияның көрінісін зерттейтін эмпирикалық зерттеу деректерін ұсынады.

Summary: The article examines theoretical aspects of the developmental characteristics of primary school children. The author presents data from an empirical study on the manifestation of empathy in primary school children.

Изучение эмпатии у детей начальных классов, довольно популярная тема у многих исследователей. Вместе с тем отсутствуют единые подходы к многостороннему анализу феномена у детей, отслеживающие и сравнивающие развитие эмпатии на протяжении нескольких возрастов подряд.

Младший школьный возраст охватывает период жизни ребенка от 6 до 11 лет и соответствует важнейшему этапу школьного детства - обучению в начальных классах. Данный временной отрезок является наиболее значимым в формировании личности человека, поэтому изучение психологических особенностей младших школьников занимает центральное место в психологии.

С началом школьного обучения полностью меняется весь уклад жизни ребенка. Изменяется его положение в обществе, возникают новые обязанности. Но появляются и новые права: право на серьезное отношение со стороны взрослых к своей учебной деятельности, на рабочее место, на одобрение за хорошую учебу [1]. Младшим школьникам характерна повышенная эмоциональная возбудимость и непоседливость. В школе ребенок попадает в строго нормированный мир отношений. В связи с этим эмоциональные и поведенческие отклонения личностных свойств, становятся особенно заметными.

Учеба для ребенка становится ведущей деятельностью. Это серьезный труд, требующий организованности, дисциплины, волевых усилий ребёнка. Результативность учебной деятельности значительно влияет на развитие личности ребенка. Успеваемость школьника является одним из критериев его оценки как личности со стороны взрослых и сверстников. Положение отличника или отстающего отражается на самооценке ученика, его самоуважении и на самопринятии [2].

Младшим школьникам с адекватной самооценкой, высокой успеваемостью, должной поддержкой в семье, с хорошими взаимоотношениями со сверстниками присущи такие черты характера, как открытость, искренность, эмоциональная стабильность, способность проявлять эмпатию, возможность выражать любовь, дружбу, высокий творческий и познавательный потенциал. Такие дети не боятся отстаивать свою точку зрения, эффективно разрешая конфликтные ситуации.

Развитие эмпатии - это процесс формирования произвольно действующих нравственных мотивов, мотиваций в пользу другого. С помощью эмпатии происходит приобщение ребенка к миру переживаний других людей, формируется представление о ценности другого, развивается и закрепляется потребность в благополучии других людей.

Характеристика выборки исследования: в исследовании приняли участие 40 респондентов в возрасте 9-10 лет. Из них 23 девочки и 17 мальчиков.

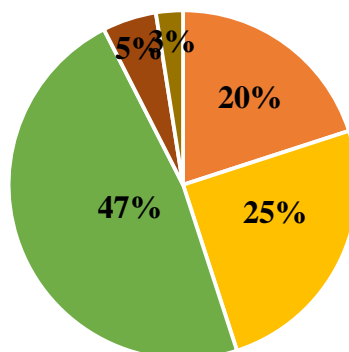
Цель эмпирического исследования: изучение особенностей проявления эмпатии в младшем школьном возрасте.

Объект исследования: эмпатия.

Предмет исследования: проявления эмпатии у детей младшего школьного возраста.

Методы исследования:

- Тест эмпатийных тенденций (И. М. Юсупов);
- Опросник «Проявление эмпатии к сверстнику» (Е. Н. Васильева);
- Проективная методика "Неоконченные рассказы" (Т. П. Гаврилова).

■ Очень высокий ■ Высокий ■ Средний ■ Низкий ■ Очень низкий

Рисунок 1 — Уровень эмпатийной тенденции младших школьников, %

По данным рисунка 1 видно, что преобладающим является средний уровень эмпатийности – 47%, на втором месте – высокий уровень – 25%, на третьем месте – очень высокий уровень – 20%. Низкий уровень составляет 5%, а очень низкий лишь 3%.

В основном 25% девочек и 22% мальчиков имеют средний уровень эмпатийных тенденций. Это свидетельствует о том, что в межличностных отношениях они зачастую судят о других по поступкам, а не по своим личным впечатлениям. Они предпочитают не высказывать свою точку зрения, так как у них нет уверенности, что она будет принята. Когда они читают художественные произведения или смотрят фильм, чаще следят за действиями, чем за переживаниями героев.

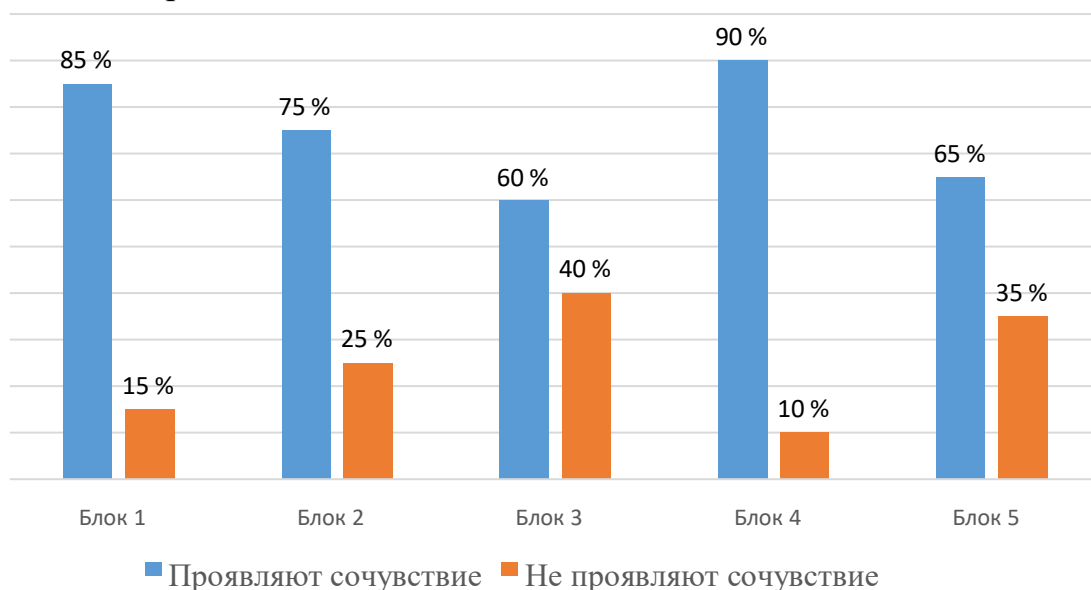

Рисунок 2 — Определение проявления эмпатии к сверстнику

Таким образом, мы видим, что в младшем школьном возрасте на вербальном уровне дети готовы проявлять эмпатию:

- наибольшее количество положительных ответов было дано в ситуациях: оказание помощи другому, ущемление личных интересов ребенка, проявление сорадости, оказание помощи сверстнику в затруднительной ситуации.

Тогда как наибольшее количество ответов детей с отрицательной эмоциональной направленностью были в ситуации - проявление сочувствия и оказание помощи товарищу, нарушившему какую-либо норму поведения или указание взрослого.

Таким образом, по результатам проведенных исследований можно сделать вывод о том, что в целом, среди младших школьников эмпатийное отношение к сверстнику сформировано на недостаточном уровне.

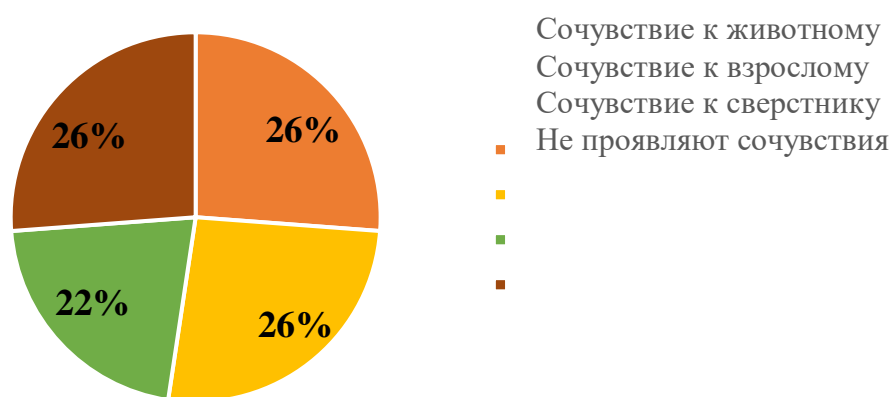

Рисунок 3 — Определение характера эмпатии

Полученные результаты свидетельствуют о том, что дети одинаково проявляют сочувствие к животному и взрослому – 11 детей (26%), также другие 11 детей не способны проявлению сочувствия (26%). Наименьшее проявления сочувствия к сверстнику – 9 детей (22%).

Анализируя ответы детей, видим, что у большинства детей гуманистическая направленность эмпатии. В основном дети решали ситуацию в пользу другого. Все ребята отождествляли себя с главным героем рассказа, и поэтому сопереживали только ему.

Таким образом, по результатам проведенных исследований можно сказать, что в целом, у младших школьников развитие эмпатии соответствует их возрасту. Они умеют понимать и различать чужие чувства, демонстрируют способность к сопереживанию.

В начальных классах существенное влияние на формирование личности ребенка оказывает учитель. Если педагог, оценивая знания ребенка, сообщает ему о неуспехе и при этом сочувствует ему, огорчается вместе с ним, то именно так будут вести себя в дальнейшем и дети. Сопереживание успешного ребенка неуспешному, когда дети способны подумать о другом, проявить к нему сочувствие в случае своего успеха, создает особую атмосферу солидарности:

все участники этой ситуации становятся внимательнее друг к другу, доброжелательнее. В непосредственном общении со значимыми взрослыми, в играх и соревнованиях со сверстниками, в процессе учебной деятельности развиваются социальные качества ребенка, так или иначе поворачивающие его к другим людям [3].

Список использованной литературы:

1. Бардалеева, Н. В. Формирование межличностных отношений младших школьников с повышенным уровнем тревожности / Н. В. Бардалеева. // Молодой ученый. - 2022. - № 2 (397). - С. 172-175.
2. Кулагина, И. Ю. Возрастная психология: развитие ребенка от рождения до 17 лет / И. Ю. Кулагина, Ун-т Рос. акад. Образования. - 5-е изд. - М.: Изд-во УРАО, 1999. - 175 с.
3. Мухина, В. С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество / В. С. Мухина // Учебник для студ. вузов. - 4-е изд., стереотип. - М.: Издательский центр «Академия», 1999. - 456 с.

ОӘЖ 159.9

ОТБАСЫНДАҒЫ АТА-АНА МЕН БАЛА ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН ЗЕРТТЕУ

Сулейменова Д.П.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Статья посвящена исследованию психологических особенностей отношений между родителями и детьми в семье. Рассматривается роль семьи как первичного института, оказывающего значительное влияние на личностное развитие и социальную адаптацию индивида. В работе анализируются ключевые теоретические подходы, включая системную, экологическую, психоаналитическую, когнитивную и социокультурную теории, которые помогают глубже понять динамику семейных отношений.

Исследование выявляет, что эмоциональная связь, стили воспитания и разрешение конфликтов играют важную роль в формировании здоровых отношений между родителями и детьми. В статье также обсуждаются практические рекомендации для улучшения воспитательных методов и повышения психоэмоционального благополучия детей.

Результаты работы подчеркивают значимость комплексного подхода к изучению семейных отношений, который может способствовать повышению качества взаимодействия между родителями и детьми, а также формированию устойчивых, психически здоровых личностей. Статья является полезным ресурсом для психологов, педагогов и специалистов, работающих в сфере семейных отношений и воспитания.

Summary: This article explores the psychological features of parent-child relationships within the family context. It examines the family's role as a primary institution significantly influencing individual personality development and social adaptation. Key theoretical approaches are analyzed, including systemic, ecological, psychoanalytic, cognitive, and sociocultural theories, providing a deeper understanding of family dynamics.

The study reveals that emotional bonds, parenting styles, and conflict resolution play crucial roles in fostering healthy parent-child relationships. Practical recommendations for improving parenting methods and enhancing children's psycho-emotional well-being are discussed.

The findings highlight the importance of a comprehensive approach to studying family relationships, which can enhance the quality of interactions between parents and children and contribute to the formation of resilient, psychologically healthy individuals. This article serves as a

valuable resource for psychologists, educators, and professionals working in the fields of family relations and child upbringing.

Отбасындағы ата-ана мен бала қарым-қатынастарының психологиялық ерекшеліктерін зерттеу – бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі. Отбасы – адамның тұлғалық дамуында, әлеуметтік бейімделуінде, эмоционалдық жағдайында маңызды рөл атқаратын алғашқы институт. Ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынас – тұлғаның қалыптасуындағы негіз болып табылады, сондықтан бұл тақырыптың зерттелуі көптеген аспектілерді қамтиды [1].

Біріншіден, отбасындағы қарым-қатынастың психологиялық аспектілері балаға әсер етеді. Бала отбасының әлеуметтік және эмоционалдық ортасында өседі, және ата-ананың тәрбие әдістері, олардың психологиялық жағдайы мен қарым-қатынасы баланың мінез-құлқы мен дүниетанымына әсер етеді. Мысалы, ата-ананың авторитарлық стилі балаларда өзін-өзі бағалау, әлеуметтік дағдылар мен эмоционалдық тұрақтылық мәселелерін тудыруы мүмкін. Ал керісінше, демократиялық стильмен тәрбие беретін ата-аналар балалардың шығармашылық әлеуетін дамытуға, сыни ойлау қабілетін арттыруға ықпал етеді [2].

Екіншіден, отбасындағы ата-ана мен бала арасындағы байланыс, олардың арасындағы эмоционалдық жақындық, сенім және түсіністік мәселелері психологиялық зерттеулердің басты назарында болуы тиіс. Бұл байланыс балалардың психикалық денсаулығына, эмоционалдық тұрақтылығына және өмірлік дағдыларды меңгеруіне үлкен әсер етеді. Отбасындағы жылы, қолдаушы қарым-қатынас балалардың стресс пен қиындықтарға төтеп беру қабілетін арттырады.

Сонымен қатар, қазіргі қоғамдағы әлеуметтік өзгерістер, экономикалық қиыншылықтар, ақпараттық технологиялардың дамуы сияқты факторлар отбасындағы ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынастың ерекшеліктеріне әсер етеді. Мысалы, қазіргі жастардың цифрлық технологияларды белсенді пайдалануына байланысты, ата-аналар мен балалар арасындағы диалогтің сипаты өзгеріп, қарым-қатынас сапасы мен деңгейі төмендеуі мүмкін. Бұл тұрғыдан алғанда, зерттеу отбасылық коммуникацияның жаңа формаларын, олардың тиімділігін және проблемаларын анықтауға мүмкіндік береді.

Зерттеудің тағы бір аспектісі – ата-ана мен бала арасындағы конфликттер мен олардың шешу жолдары. Конфликттердің туындауы, егер олар дұрыс шешілмесе, отбасындағы эмоционалдық климатты нашарлатуы мүмкін. Сондықтан ата-аналардың конфликттерді басқару дағдыларын дамыту, баланың эмоционалдық интеллектін арттыру маңызды. Зерттеу отбасылық динамиканы, коммуникация стильдерін және конфликттерді шешу әдістерін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді [3].

Ақырында, ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынастың психологиялық ерекшеліктерін зерттеу, қоғамның келешегін қалыптастыратын, дені сау, психологиялық жағынан тұрақты тұлғаларды тәрбиелеуге бағытталған кешенді стратегияларды әзірлеуге ықпал етеді. Бала – біздің болашағымыз,

сондықтан олардың ата-аналарымен қарым-қатынасы туралы терең түсінік қоғамның әлеуметтік тұрақтылығы мен дамуында маңызды рөл атқарады.

Отбасындағы қарым-қатынас теориялары.

Отбасындағы қарым-қатынас теориялары отбасылық динамика мен қатынастарды түсінуге арналған негізгі ғылыми негіздерді ұсынады. Өртүрлі теориялық көзқарастар отбасын жүйе ретінде қарастырады, оның мүшелері арасындағы байланыстарды, эмоциялық аспектілерді, сонымен қатар мәдени және әлеуметтік контексті ескереді. Бұл бөлімде отбасы қарым-қатынастарын зерттеуде қолданылатын негізгі теориялар қарастырылады.

1) Жүйелік теория отбасыны біртұтас жүйе ретінде қарастырады. Отбасы – мүшелерінің арасындағы қарым-қатынас, динамика және әрекеттер жиынтығы. Бұл теория бойынша, отбасындағы әрбір адамның әрекеті, эмоциясы және қатынасы басқа мүшелерге әсер етеді. Мысалы, ата-ананың бір-бірімен қарым-қатынасы баланың психологиялық дамуында маңызды рөл атқарады. Конфликттер немесе үйлесімділік отбасылық динамиканы өзгертеді. Жүйелік теория отбасының функцияларын (тәрбие, эмоционалдық қолдау, әлеуметтік интеграция) және оның мүшелерінің арасындағы өзара байланысты тереңірек түсінуге мүмкіндік береді [4].

2) Экологиялық теория балалардың дамуына әсер ететін түрлі орта факторларын зерттейді. У. Бронфенбреннердің экологиялық жүйе моделі отбасыны микрожүйе ретінде, ал оның қоршаған ортасын (мектеп, қоғам, мәдениет) макрожүйе ретінде қарастырады. Бұл теория балалардың дамуына ықпал ететін барлық деңгейдегі экологиялық факторларды ескеруге мүмкіндік береді. Отбасындағы қарым-қатынас әлеуметтік, экономикалық, мәдени және саяси контексттермен тығыз байланысты, сондықтан экологиялық теория отбасылық динамиканы кешенді тұрғыдан түсінуге ықпал етеді [5].

3) Психоанализдік теория, әсіресе З. Фрейдтің жұмыстарында, ата-ана мен бала арасындағы эмоционалдық және психологиялық байланыстарды қарастырады. Фрейдтің теориясы бойынша, балалық шақтағы тәжірибелер, әсіресе ата-анамен қарым-қатынас, адамның тұлғалық дамуына, эмоционалдық жарақаттарға және психологиялық мәселелерге әсер етеді. Ата-аналардың балаларына деген қатынасы, олардың қажеттіліктерін түсіну және қолдау көрсетуі – психологиялық денсаулық үшін маңызды.

4) Когнитивтік теория балалардың ойлау, қабылдау және түсіну қабілеттерін зерттейді. Ата-ананың тәрбиесі мен қатынасы балалардың когнитивтік дамуында шешуші рөл атқарады. Балалардың шешім қабылдау, проблемаларды шешу және сыни ойлау қабілеттері ата-ананың берген білімдері мен қолдауына байланысты. Бұл теория ата-аналарға балалардың білім алуы мен дамуына ықпал ететін тиімді тәсілдерді қолдануға мүмкіндік береді.

5) Социокультурлық теория Л. Выготскийдің еңбектерінде негізделген. Бұл теория бойынша, отбасы – мәдени құндылықтар мен әлеуметтік нормаларды беретін маңызды орта. Ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынас мәдени контекстпен, отбасы дәстүрлерімен және әлеуметтік тәжірибемен тығыз байланысты. Ата-аналардың тәрбие әдістері балалардың

әлеуметтік дағдыларын, эмоционалдык реакцияларын және мәдени идентичтілігін қалыптастырады.

Отбасындағы қарым-қатынас теориялары әртүрлі аспектілерді қарастырады, және әрқайсысы отбасы динамикасын түсінуге өз үлесін қосады. Жүйелік, экологиялық, психоанализдік, когнитивтік және социокультурлық теориялар отбасы мен бала арасындағы қарым-қатынастың күрделі табиғатын ашады, ата-аналардың ролін және балалардың дамуына ықпал ететін факторларды анықтайды. Отбасы қарым-қатынасын зерттеу, қоғамдағы отбасылық құрылымдарды, тәрбие әдістерін жетілдіруге мүмкіндік береді, нәтижесінде психологиялық сау тұлғаларды тәрбиелеуге жағдай жасайды.

Отбасындағы ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынастың психологиялық ерекшеліктерін зерттеу – қоғамның әлеуметтік, эмоционалдык және мәдени дамуында ерекше маңызға ие. Отбасы – бұл адамның өміріндегі алғашқы және маңызды институт, сондықтан ата-ана мен бала арасындағы байланыс тұлғаның қалыптасуында және әлеуметтік бейімделуінде шешуші рөл атқарады.

Зерттеу барысында анықталғандай, отбасындағы қарым-қатынас жүйелік, экологиялық, психоанализдік, когнитивтік және социокультурлық теориялар арқылы тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Жүйелік теория отбасының мүшелерінің бір-біріне әсерін, эмоциялық динамикасын және қарым-қатынасын қарастыра отырып, отбасылық қатынастардың құрылымын анықтайды. Бұл тұрғыдан алғанда, ата-ана мен баланың арасындағы өзара әрекеттестік, олардың қарым-қатынасы баланың мінез-құлқы мен дамуына тікелей әсер етеді.

Экологиялық теория балалардың дамуына әсер ететін түрлі әлеуметтік және мәдени контекстті ескере отырып, отбасының маңыздылығын көрсетеді. Отбасы – бұл тек микрожүйе ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік, экономикалық және мәдени факторлардың ықпалымен қалыптасатын кеңірек орта. Бронфенбреннердің моделі отбасылық қарым-қатынастарды зерттеуде кешенді көзқарасты ұсынады, бұл ата-аналардың балалардың дамуында елеулі рөл атқаратынын көрсетеді.

Психоанализдік теория, әсіресе Фрейдтің көзқарастары, балалық шақтағы эмоционалдык жарақаттар мен ата-аналармен қарым-қатынастың психикалық денсаулыққа әсерін зерттейді. Ата-ананың психологиялық күйі мен мінез-құлқы балалардың тұлғалық дамуына, өзін-өзі бағалауына және эмоционалдык тұрақтылығына әсер етеді. Бұл теориялар ата-аналардың балаларымен қарым-қатынасын жетілдіру үшін психологиялық білімдерді қажет етеді.

Когнитивтік теория балалардың ойлау, қабылдау және проблемаларды шешу қабілеттерінің дамуына назар аударады. Ата-ананың оқыту әдістері мен тәрбиелік стилі балалардың білім алуы мен дамуына тікелей ықпал етеді. Бұл тұрғыда ата-аналар балалардың сыни ойлау, шешім қабылдау және әлеуметтік дағдыларын дамыту үшін тиімді стратегияларды қолдануы керек.

Социокультурлық теория отбасы мен мәдениет арасындағы байланысты зерттейді. Отбасы – бұл мәдени құндылықтар мен әлеуметтік нормаларды беретін орта. Ата-аналар балаларын мәдениетке енгізе отырып, олардың

тұлғалық және әлеуметтік дамуына ықпал етеді. Бұл теориялық негіздер отбасындағы тәрбие стилдерінің өзгерістерін, мәдениеттің әсерін және балалардың әлеуметтік бейімделуін түсінуге көмектеседі.

Қорытындылай келе, отбасындағы ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынас – бұл күрделі, көп аспектілі процесс. Әрбір теорияның өз орны мен маңызы бар, және оларды біріктіру арқылы отбасы қарым-қатынастарын тереңірек зерттеуге мүмкіндік береді. Бұл зерттеулер отбасылық динамиканы, тәрбие әдістерін және балалардың дамуын жетілдіру үшін маңызды. Әлеуметтік өзгерістер мен заманауи технологиялардың ықпалы, ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынасты түсіну және жақсарту қажеттілігін туғызады. Осыған орай, психологиялық білімдер мен тәжірибелерді тиімді пайдалану, баланың психикалық денсаулығын қорғау мен дамуын қамтамасыз ету үшін маңызды.

Осы зерттеу жұмысы қоғамдағы отбасы қарым-қатынасының маңыздылығын, ата-аналардың ролін және балалардың дамуына әсер ететін факторларды айқындап, болашақтағы ғылыми зерттеулер мен тәжірибелік жұмыстарға бағыт береді. Отбасындағы қарым-қатынас сапасын арттыру, психологиялық сау, эмоционалды тұрақты тұлғаларды тәрбиелеу – біздің міндетіміз.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Грановская, О. В. Конфликты в семейных отношениях: Психологические аспекты / О. В. Грановская. — М.: Юрайт, 2010. — 180 с.
2. Михайлова, Н. А. Психология семьи / Н. А. Михайлова. — М.: Академический проект, 2012. — 280 с.
3. Петрова, И. А. Семейные отношения и их влияние на развитие ребенка / И. А. Петрова. — Казань: Казанский университет, 2015. — 200 с.
4. Сандерс, М. Р. Психология воспитания: Практическое руководство для родителей / М. Р. Сандерс. — М.: Гуманитарная Академия, 2008. — 300 с.
5. Тихомирова, Т. А. Эмоциональное развитие детей: Роль родителей / Т. А. Тихомирова. — М.: Наука, 2013. — 220 с.

ӘОЖ 37.013

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА ОҚУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Султанғалиева А.И.

аға оқытушы, педагогика ғылымдарының магистрі

Кудашева А.К.

«Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» білім беру бағдарламасының 4 курс студенті

Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қ., Қазақстан

Резюме: Статья посвящена проблеме формирования навыков чтения обучающихся начальной школы как необходимого автоматизированного умения по озвучиванию и пониманию напечатанного текста. Целью современного образования является гармоничное

развитие личности, обладающей широким спектром навыков XXI в., одним из которых является способность к взаимодействию и коммуникации, в их числе языковые навыки. В данной статье внимание уделяется таким навыкам, как техника чтения и понимание текста. Авторами представлены упражнения, применение которых способствует формированию навыков чтения у обучающихся, влияющие на качество обучения ребенка в школе и на результаты его учебных достижений.

Summary: The article is devoted to the issue of formation of reading skills among pupils of junior school as necessary automatic skill for voice acting and understanding of typed text. The goal of modern education is in harmonic development of the personality having the wide range of skills of XXI century and one of them is the ability to interact and communicate including the language skills. This article emphasizes such skills as reading technique and text understanding. Authors present the exercises whose application promotes the formation of reading skills among pupils which influences the learning quality of the child and results of his learning achievements.

Қазіргі кезеңде ақпарат ағыны және салалардың кеңеюі ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану адамның көзқарасына енетін және кейде жалпы қоғамның, сондай-ақ жеке тұлғаның қажеттіліктеріне жауап бермейтін ақпаратты игеру үрдісі байқалады. Қалыптасқан жағдайда білім беру жүйесі уақытпен қатар жүруі керек және әр түрлі ақпарат көздерінде сенімді ақпарат ала алатын, оны толық қабылдай алатын және түсінетін адамды тәрбиелеуі керек. Осыған байланысты оқушылардың оқу дағдыларын қалыптастыру мәселесіне ерекше назар аударылады. Өйткені оқу ой-өрісін кеңейтеді, ақыл-ой қабілеттерін, қиялын дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасайды, әртүрлі салалардағы шығармашылық белсенділікке ықпал етеді, нәтижесінде адам жоғары білімді және үйлесімді дамиды.

Қазақстан Республикасындағы білім беру жүйесінің барлық деңгейлерінде оқу білім алушылардың оқу іс-әрекетінің даусыз құрамдас бөлігі және білім алудың қажетті құралы болып табылады. Бастауыш мектепте жаңартылған білім беру мазмұны жағдайында функционалдық сауаттылық негізінде құрылған тілдік, сөйлеу, коммуникативтік құзыреттіліктерді қалыптастыруға бағытталған жаңа талаптар қойылады. Білім алушылардың сөйлеуді меңгеруі, оны пайдалана білуі әртүрлі жағдайларда бұл командада нәтижелі жұмыс істеуге, бірлесіп жұмыс істеуге, ақпарат алуға және алмасуға, маңызды нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Балаларды оқуға үйрету мәселесі бойынша зерттеулерді ғалымдар, психологтар, педагогтар, әдіскерлер жылдар бойы жүргізіп келеді. XIX ғасырда. оқыту оқуды, содан кейін жазуды механикалық меңгеру болды. К.Д.Ушинский жазу және оқу дағдыларын дұрыс қалыптастыруға ықпал ететін сауаттылықты оқыту жүйесін жасады, кейінірек оны ізбасарлары жетілдірді (Н.Ф. Бунаков, Д.И. Тихомиров, в. п. Вахтерев, В. А. Флеров) "оқу - жазу" нұсқасына артықшылық беріп, оқу мен жазуды оқытудың жаңа әдістерін енгізді. Д. Б. Элконин оқуды баланың сөйлеуі мен ақыл-ойының дамуы тұрғысынан қарастырды. Қазақстанда бірінші сынып оқушыларын оқуға оқыту мәселелері М.М. Аймағамбетова, Е.В. Богатырева, Р. А. Бучина, Н. В. Регель, О. И. Труханова қаралды [1].

"Қазақ тілі "және" әдебиеттік оқу" мектеп бағдарламасының маңызды оқу пәндері ретінде 2-сыныптан бастап оқу объектісі болып табылады. Қазақ тілі сабақтарында функционалдық сауаттылықты қалыптастыру, сөйлеу әрекетінің барлық түрлерін дамыту негіздері қаланады: тыңдау, сөйлеу, оқу, жазу, қарым-қатынас пен қарым-қатынастың көрсеткіштері, сондай-ақ адамның жалпы мәдениетінің көрінісі [2]. Бастауыш мектеп оқушысында сөйлеуді қалыптастыру процесінде мұғалімге оқу және жазу дағдылары мен жасын, жеке бас ерекшеліктерін білу маңызды.

Әдебиеттік оқу-бастауыш мектептің оқу пәні, оның мақсаты бастауыш сынып оқушысын сөз өнері әлемімен таныстыру, тілдік дағдыларды, сөйлеу мәдениетін дамыту, сөздік қорын кеңейту мен байытуда оқу қызметі мен дербестігін жетілдіру, сөйлеуді ауызша және жазбаша түрде қабылдау, көркем әдебиет авторының идеясын түсіну, шығармаларды пайымдау және айту. Отандық балалар әдебиетінің көрнекті өкілдерінің шығармаларын оқу өнермен қарым-қатынасқа деген қызығушылық пен қажеттілікті тәрбиелейді, білім алушылардың қоршаған әлем туралы, ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар туралы түсініктерін кеңейтеді, эстетикалық тәжірибе атмосферасын құра отырып, ақыл мен жүректің жұмысын оятады, адамзаттың рухани мұрасымен таныстырады. Көркемдік қабылдау әдебиет сөз өнері ретінде әдеби оқудың негізі болып табылады [3; 4].

Еркін оқу дегеніміз - оқушылардың мәтінді түсінуін төмендетпейтін жоғары оқу жылдамдығы. Техникалық жағынан екі қасиет қарастырылады – еркін сөйлеу және дұрыстық, олар оқу әдістерімен (әріптік, буындық, тұтас сөздер, аралас) біріктіріліп, оқу техникасы деп аталады. Бастауыш білім беру бойынша нормативтік құжаттарда білім алушылардың оқу дағдысын қалыптастыру нормалары көрсетілген [1; 2]. Бастауыш сынып оқушыларында оқу техникасы екінші жартыжылдықтан бастап бірінші сыныпта тексеріледі. Оқу жылдамдығының нормасы уақыт бірлігінде оқылатын баспа белгілерінің санымен өлшенеді: бірінші сынып оқушыларында 1 минуттағы сөздер саны 30-40 сөзден тұрады; 2-4-сыныптарда 40-тан 120 сөзге дейін. Оқу техникасының төмен нәтижелері емес, бастауыш сынып оқушысының үнемі оқуға деген құштарлығын ояту маңызды.

Саналы оқу дағдысына көп көңіл бөлінеді, оның барысында шығарманың әртүрлі аспектілерін, соның ішінде ақпараттық, семантикалық және идеялық аспектілерді түсінуге қол жеткізіледі. Егер бала оқығанын түсінбесе, оқу процесінің мәні жоғалады. Мәтінді түсіну бірнеше деңгейде жүзеге асырылады, алдымен олар не туралы айтады, мәтіннің сөздерінің артында жасырылған ойлар, байланыстар, қатынастар, себептер мен салдар, содан кейін шығарманың көңіл-күйін, автордың кейіпкерлер мен оқиғаларға деген көзқарасын, сондай-ақ не және қалай жазылғанына деген көзқарасын түсіну. Сонымен, түсіністікпен оқу - бұл бастауыш сынып оқушыларының оқылған мәтіннің мазмұны мен автордың ниеті туралы толық түсінігі.

Мәнерлі оқу дегеніміз - шығарманың мәніне ену, кейіпкерлердің ішкі әлемін түсіну мүмкіндігі. Бұл оқу сапасы, оның барысында әртүрлі

интонациямен, жақсы дикциямен оқитын адам шығармадағы автордың ойлары мен сезімдерін білдіреді, ал жеке көзқараспен көркем образдың сұлулығы мен эмоционалды мазмұнын баса көрсетеді. Мәнерлеп оқу дағдыларын қалыптастыру үшін шығарманың мазмұнына байланысты келесі талаптарды орындау қажет: белгілерді сақтау, тыныс алу, кідірістерді қолдану, қарқынның өзгеруі, дауыс биіктігінің өзгеруі (жоғарылау немесе төмендеу), тон, дыбыс интонация. Осылайша, оқу дағдысының қалыптасуын растайтын негізгі компоненттер: 1) оқу техникасы (сөздерді дұрыс және тез қабылдау, айту), 2) мәтінді түсіну (мағынасын, мазмұнын түсіну). Бұл екі компонентте мәтіннің техникасы мен түсінігімен тығыз байланысты екенін атап өткен жөн. Бастауыш сынып оқушыларын оқуды үйрену процесінде үлкен мән беріледі, өйткені оқуды түсіну техниканы жетілдірумен жеңілдейді [5].

Оқу - бұл күрделі психофизиологиялық процесс, оның дағдыларын қалыптастыру жалпы тілдік дамумен де, әдеби жазу тілімен де, сөйлеумен де байланысты.

Оқу процесіне оқуды түсінумен тығыз байланысты визуалды, сөйлеу-есту және сөйлеу-моторлы анализаторлар қатысады. Оқу дағдыларын игеру бойынша оқушылармен жүргізілетін мұғалімнің жұмысы тілдің ерекшеліктерін, қасиеттері мен ережелерін игеруге, сондай-ақ грамматиканы, орфографиялық және пунктуациялық ережелерді білуге бағытталған. Оқу процесінде келесі талаптарға жауап беретін мәтіндерді таңдауға көп көңіл бөлінеді: тәрбиелік құндылық; ойын-сауық, сюжеттің динамикасы; шығармалардың тақырыптық әртүрлілігі; мәтін мазмұнының білім алушылардың жасына және мүдделеріне сәйкестігі [6].

Бастауыш мектеп аясында мұғалім белгілі бір жұмыс режимін қамтамасыз еткен жағдайда аналитикалық кезеңнен автоматтандыруға дейінгі жол өтуі мүмкін: 1) күнделікті оқу жаттығулары; 2) бастауыш сынып оқушыларының әдеби ерекшеліктері мен психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, оқуға арналған мәтіндерді таңдау; 3) қате оқудың алдын алу бойынша тұрақты жұмыс жүргізу; 4) оқу кезінде жіберілген қателерді түзетудің орынды жүйесін қолдануға; 5) бірнеше кезеңнен тұратын өздігінен оқуды ұйымдастыру: сыбырлап оқу, "үнсіз" оқу (ішкі сөйлеу тұрғысынан), өздігінен оқу.

Оқу дағдыларын қалыптастыру үшін мұғалім сабақта жаттығуларды қолданады. Олардың кейбірін қарастырайық: 1. Артикуляциялық гимнастика. Дыбыстарды дұрыс айту және айқын дикцияны дамыту үшін әртүрлі қарқынмен (баяу, жылдам) және дыбыс күшімен (сыбырлау, тыныш, қатты) келесі жаттығуларды қолдануға болады:

аз-аз-аз

Құдықты қаз.

Қаңқылдайды қаз.

Келіп қалды жаз.

Болып қапты жаз.

Атаңа хат жаз.

2. Оқудың мәнерлілігін қалыптастыруға арналған жаттығулар: әртүрлі интонациямен сөйлемдерді оқыңыз: 1. Гүлдер орманда өседі. (леп белгісі жоқ) Күн қалай жарқырайды! (леп белгісі) Түймедақ ақ түсті ме? (сұрақ) - Мәтінді оқып, мазмұнына сәйкес қуаныш, қайғы, таңданыс және т.б. 2. Сөйлемді басынан аяғына дейін бір деммен оқыңыз (алдымен терең дем алыңыз). Мұғалім өлеңнің бір-екі жолын оқиды, білім алушылар "жаңғырық" рөлін атқарады, сол интонациямен қайталайды.

Сабақтарда әртүрлі жаттығуларды қолдану білім алушылардың қызығушылығы мен оқуға деген қажеттілігін тәрбиелеуге ықпал етеді, өз қабілеттеріне сенімділік пен табысты оқу қабілетіне ие болуға мүмкіндік береді, оқу мақсаттарының жүйесін іске асыруға және оқу дағдыларын қалыптастыруда оң нәтижелерге қол жеткізуге көмектеседі.

Қорыта келе, жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, бастауыш білім беру жүйесінде білім алушыларда барлық оқу пәндері бойынша табысты оқытудың, ақпарат алудың, қоршаған әлемді танудың негізі болып табылатын оқу дағдыларын қалыптастыру бойынша мақсатты және жүйелі жұмыс қажет деген қорытындыға келдім. Мұғалім оқуға деген сүйіспеншілікті оята отырып, үйлесімді дамыған тұлғаның дамуына, оның интеллектуалды және рухани өсуіне ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Типовые учебные программы. Приказ Министра Образования и науки Республики Казахстан от 27 ноября 2020 г. № 496. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.nao.kz/loader/fromorg/2/25> (дата обращения: 24.01.2022).

2. Инструктивно-методическое письмо «Об особенностях учебно-воспитательного процесса в организациях среднего образования Республики Казахстан в 2021–2022 учебном году». Нур-Султан: НАО имени И. Алтынсарина, 2021. 320 с.

3. Бондаренко Г.И. Развитие умений смыслового чтения в начальной школе // Начальная школа плюс до и после. 2012. № 1. С. 91–93.

4. Друзина И.В. Приемы работы над смысловым чтением в начальной школе // Современное общество, образование и наука. М., 2014. С. 18–22.

5. Яковлева В.И. Пути совершенствования уроков чтения // Начальная школа. 2006. № 6. С. 99

6. Первова Г.М. Чтение как универсальная деятельность младшего школьника // Начальная школа. 2013. № 1. С. 11–16.

ОӘЖ 37.01:39

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕСІ

Султанғалиева А.И.

аға оқытушы, педагогика ғылымдарының магистрі

Умбеталиева А.Е.

«Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі» білім беру бағдарламасының

4- курс студенті

Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті, Орал қаласы, Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются такие актуальные вопросы, как духовно-нравственное воспитание подрастающего поколения, поскольку в современных условиях развития общества это имеет большое значение. Только подрастающее поколение может воспитывать полноценного гражданина, личность и личность, воспитывая на положительных примерах, прививая духовно-нравственные ценности.

Summary: The article deals with such topical issues as the spiritual and moral education of the younger generation, since in modern conditions of development of society it is of great importance. Only the younger generation can educate a full-fledged citizen, personality and personality, educating on positive examples, instilling spiritual and moral values.

Балаларды рухани-адамгершілікке тәрбиелеу мәселесі әрбір ата-ананың, мұғалімнің, қоғамның және жалпы мемлекеттің алдында тұрған негізгі мәселелердің бірі болып табылады. Адамды тәрбиелеу онда рухани дамыған және жоғары адамгершілік тұлғаның қасиеттерін қалыптастыру, өз еліне деген сүйіспеншілік құру және жетілдіру қажеттілігі Қазақстанның дамуының маңызды шарты болып табылады.

Рухани-адамгершілік тәрбиелеу - болашақ ұрпақты тұлға ретінде қалыптастыру, Қазақстан азаматын үлкен және кіші Отанға деген сүйіспеншілікті, жалпыұлттық және этникалық сәйкестікті, жақын жерде тұратын адамдардың мәдениетін, дәстүрлерін құрметтеуді біріктіретін жетілген, жауапты адамды тәрбиелеу.

Әл-Фараби тәрбиенің барлық мәселелерін логикамен, тәрбие мұратымен, білім алумен, үйренумен үлгілі тәжірибемен, оқумен байланыстыра уағыздағанын білеміз. Ол өзі жазған "Ақыл мен түсінік" атты еңбегінде ақылдылық пен адамгершілік үлгілі тәрбиеге байланысты. Оның негізі таза еңбекте, еңбек өз кезегінде тәрбиенің негізінен туындайды деген еді. Тәрбие қоғамдық өмірдің жалпы және қажетті категориясы екенін біз тәрбие тағылымынан жақсы білеміз. Демек, жасөспірімдер мен аға буын арасындағы мирасқорлық тәрбие арқылы жүзеге асады. Дәлірек айтсақ, тәрбие жеке адамның адамгершілік, ақыл ойының дамуында, еңбекке баулуда басты рөл атқарады [1].

Қай кезеңнің болсын келелі мәселесі бола білген адамгершілік тәрбиесін әр уақыттың өзінің дана ойшылдары мен ғұлама ғалымдары еңбектеріне арқау еткен. Сонау Орхон жазба ескерткіштерімен Қорқыт ата кітабынан бастап орта ғасырлық ойшылдардың төл туындылары мен даламыздың дана жырауларының поэзиясына, Шоқан Уәлиханов, Ыбырай Алтынсарин, Абай Құнанбаев сияқты ұлы ағартушылардың шығармаларына зер салсаңыз, кез келгенінде адам бойындағы адамгершілік қасиет, олардың қалыптасуы туралы кеңінен сөз болады. Мұның бәрі адам баласының өзін рухани жетілдіру жолында тынбай ізденіп, еңбектеніп келе жатқанын, соған байланысты әдеп-инабат әрдістеріне ерекше мән бергенін көрсетеді. Өйткені, жарасымды дамитын болашақ, ізгі қоғам үлгісін жасағысы келген, мәселен, Міржақып Дулатұлы, Мағжан Жұмабайұлы, Ахмет Байтұрсынұлы, Шәкәрім Құдайбергенұлы, Сұлтанмахмұт Торайғыров т.б. ой-тұжырымдарында ең алдымен сондағы қоғамды құрайтын адамдардың дүниетанымы мен адамгершілік көзқарасын, құндылық бағыт-бағдары мен сана-сезімін, мінез-құлқын қалыптастыруды мұрат тұтқан.

Рухани-адамгершілік дамуын қамтамасыз ететін оқушыларды тәрбиелеу және әлеуметтендіру барлық негізгі қызмет түрлерін біріктіреді:

- * сабақ;
- * сабақтан тыс (мәдени тәжірибелер);
- * мектептен тыс (әлеуметтік тәжірибелер);
- * отбасылық;
- * қоғамдық пайдалы.

Балаларды рухани-адамгершілік тәрбиелеу мәселесі өзекті және менің ойымша, мұғалімнің бұл мәселені шешудегі рөлі зор [2].

Рухани-адамгершілік тәрбие үшін әдеби оқу сабақтарын қолдануға болады, онда кейіпкерлердің өміріндегі жағдайларды талқылау, адамдармен қарым-қатынасы туралы ойлау, табиғатпен қарым-қатынас туралы ойлау, өмірдің маңызды мәселелерін нақтылау барысында кіші мектеп оқушылары әлеммен өнер арқылы танысады, оларда адамдарға, еңбекке лайықты көзқарас қалыптастырады. Сондай-ақ, рухани-адамгершілік тәрбие бойынша негізгі жұмыс сабақтан тыс уақытта ойындар, экскурсиялар, тақырыптық сынып сағаттары, клуб түріндегі түрлі сабақтар немесе әңгімелер, этикалық әңгімелер түрінде жүргізіледі.

Адамгершілік сезімді қалыптастыру үрдісі бірнеше сатыдан құралған. Оның алғашқы баспалдағы ең алдымен бастауышта беріледі де, өсе келе мектеп тәмамдағанша жалғаса бермек. Адамның бойындағы ең игі қасиеттердің бірі - адамгершілігі. Осы орайда, отбасында берілетін тәрбиенің орыны ерекше. «Балапан ұяда не көрсе, ұшқанда соны іледі» дегендей, үлкендердің сөйлейтін сөзі, адами қасиеттері, отбасында орнаған тәртіптің бәрі баланың бойына бала кезден сіңіріліп, оның жетілуіне өз әсерін тигізеді. Сондықтан, ұстаз әр шәкіртпен жұмыс жасау барысында ата-аналармен де тығыз қарым-қатынас орнатып, қандай отбасы екендігінен хабардар болуы тиіс [3].

Балаларды рухани-адамгершілік тәрбиелеу жүйесінде ата-аналармен жұмыс өте маңызды. Ешкімге құпия емес. Соңғы кездері балалардың өз отбасына деген ұтымды және тұтынушылық қатынасы өте жиі кездеседі. Балалар ата-аналардан сәнді заттарды талап етеді. Бұл ата-аналарға оңай бола ма, жоқ па? Менің ойымша, баланы отбасын сүйуге және қорғауға үйрету керек. Әкесі мен шешесі, үйінің рухы. Сондықтан ата-ана мен бала арасында тығыз байланыс орнату қажет.

Бірлескен істер үлкен мәнге ие. Бұл ұрпақтар арасындағы байланыс. Үлкендердің өмірлік тәжірибесін кішіге беру. Балалар ата-аналарының өміріне қатысуын, балалық шағына қамқорлық жасауын, олардың балалық шағына, мектеп істеріне немқұрайлы қарамауын көргенде, олардың арасында ата-ана ғана емес, достық қарым-қатынас та пайда болады, балалар ата-аналарына деген құрмет пен мақтаныш сезіміне бой алдырады.

Отбасының басты құндылықтары - жанашырлық, жауаптылық. Отбасының моральдық құндылықтары мен микроклиматы жалған емес. Егер ата-ананың сөзі іспен, іс-әрекетпен расталса, мұндай отбасында бала тәрбиесінде проблемалар болмайды. Мектептің отбасымен

ынтымақтастығының нысаны мен мазмұны мұғалімнің алға қойған мақсаттарына байланысты [4].

Рухани-адамгершілік тәрбие олардың негізгі элементтерінің бірі болып табылады білім беру және тәрбие процесі тек мектепте ғана емес, сонымен бірге отбасында. Руханият пен адамгершілікке қамқорлық жасай отырып, біз оқушының адал, мейірімді, қамқор, еңбекқор адам болып өсуіне және өмірден өзінің ерекше орнын таба алуына ықпал етеміз.

Бастауыш жалпы білім беру сатысында оқушыларды рухани-адамгершілік дамыту және тәрбиелеу бағдарламасының мақсаты жоғары адамгершілікті, шығармашылықты қалыптастыру мен дамытуда әлеуметтік-педагогикалық қолдау болып табылады [5].

Бастауышта берілген әр білім, тағылымды тәрбие балалардың санасынан мықтап орын алары сөзсіз. Өмірге құштар, дүниені әлі толық танып үлгермеген бүлдіршіндерді дұрыс жолға бағыттау барысында рухани-адамгершілік тұрғыда берілетін білімнің маңызы зор.

Бастауыш сынып оқушыларын білімнің қайнар бұлағымен сусындата отыра, рухани-адамгершілікке баулу қоғам талабы. Себебі, ел ертеңі жастардың қолында. Өздеріне сенімді, жан-жағына мейірімді, әділ, ұлт қамын ойлайтын тұлғалар тәрбиелеу арқылы ел дамуының алғышартын қалыптастырамыз. Тәуелсіздігіміздің тұғырын биікке көтерер, көк байрақты желбіретер, рухани толысқан ұландарымыз көп болсын!

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Галицкая И.А. Қазіргі педагогикалық теория мен практикадағы "рухани-адамгершілік тәрбие" ұғымы / И.А. Галицкая, И.В.Метлик// Педагогика. – 2009.
2. Дүйсенбинова Адамгершілік тәрбиесіне айқын бағыт //Қазақстан мектебі . 7-1991.
3. Төлеубеков А.Р. Адамгершілік тәрбиесінің негіздері. –Алматы, 1991.
4. Жұмаханов Ә.Семьяда балаларды адамгершілікке тәрбиелеудің кейбір мәселелері. – А.,1985.
5. Данилюк, А.Я.. Бастауыш сынып оқушыларының рухани-адамгершілік дамуы// Педагогика. – 2008.- № 9. – 88б.

ОӘЖ 159.9

СТРЕСС ТҰЖЫРЫМДАМАСЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ СИПАТТАМАСЫ

Султанмуратова Д.О., Ергеш А.А., Алимханова А.Д.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается психологическая характеристика понятия стресса, его природа и влияние на психоэмоциональное состояние человека. Анализируются различные типы стресса — острый, хронический и позитивный, а также механизмы его возникновения и проявления. Особое внимание уделяется роли индивидуальных различий в восприятии и реакциях на стрессовые ситуации, включая факторы, способствующие стрессоустойчивости. Обсуждаются последствия стресса для психического и физического здоровья, а также методы управления стрессом, такие как релаксация, психотерапия и изменение образа жизни. Статья подчеркивает важность осознания стресса как

естественной реакции на внешние и внутренние угрозы и необходимость разработки эффективных стратегий его преодоления для поддержания психологического благополучия.

Summary: The article examines the psychological characteristics of the concept of stress, its nature and its impact on the psycho-emotional state of a person. Various types of stress are analyzed — acute, chronic and positive, as well as the mechanisms of its occurrence and manifestation. Special attention is paid to the role of individual differences in perception and reactions to stressful situations, including factors contributing to stress tolerance. The effects of stress on mental and physical health are discussed, as well as stress management techniques such as relaxation, psychotherapy and lifestyle changes. The article emphasizes the importance of recognizing stress as a natural response to external and internal threats and the need to develop effective strategies to overcome it in order to maintain psychological well-being.

«Стресс» термині білімнің бірқатар салаларында кеңінен қолданылады, оның даму механизмдері, көріністер мен салдардың ерекшеліктері тұрғысынан біршама ерекшеленетін мағына беріледі. Ол сыртқы ортаның экстремалды әсерінің пайда болуымен, көріністерімен және салдарымен, қақтығыстармен, күрделі және жауапты өндірістік тапсырмамен, қауіпті жағдаймен және т.б. байланысты көптеген мәселелерді біріктіреді. Бұл, бір жағынан, стресс – реакциялардың физиологиялық және психологиялық механизмдеріне, екінші жағынан, өндірістік стресс салдарының әлеуметтік сипатына байланысты.

Адам өмірінің үнемі өзгеріп отыратын жағдайлары, динамикалық өмір салты стресстік жағдайлардың пайда болуына әкеледі, олардың өсу тенденциясы жақында байқалады. Стресс жағдайлары адам қызметінің барлық түрлеріне әсер етеді [1].

Адам ағзасына теріс әсер ететін осы фактордың жиі кездесуіне байланысты «стресс» ұғымы кеңінен қолданыла бастады. Бұл тұжырымдаманы алғаш рет Канададан келген биолог және дәрігер Г. Селе енгізді. Зерттеу жүргізу кезінде ол денеге қойылатын кез-келген талапқа оның ерекше әсерін тигізетініне назар аударды. Ол стресстің төмен дозасы жастықты қалпына келтіретінін, қиын өмірлік жағдайларды жеңуге дағдыланатынын дәлелдеді [2].

Көптеген зерттеушілер өздерінің монографияларында стресстің нақты және бірыңғай анықтамасы жоқ екенін айтады, В.А. Бодров атап өткендей, «бұл салада тұрақты терминология жоқ, тіпті стресстің анықтамалары да айтарлықтай ерекшеленеді» [3].

Осылайша, бір жағынан, стресс – бұл денеге әсер ететін фактор, ал екінші жағынан – осы фактордың әсерінің нәтижесі.

Әр түрлі стресс зерттеушілері терминнің әртүрлі түсіндірмелерін ұсынады. Біз шетелдік зерттеушілердің «стресс» ұғымының түсіндірмелерін береміз.

С. Вожнер «стресс» ұғымын «бұзылу» және «қауіп» ұғымдарымен сәйкестендіруді ұсынды [4].

Американдық психолог Дж. Мак Грат сөзге келесі анықтама береді стресс «бұл талап пен оны орындау мүмкін болмаған жағдайда оны іске асыруды болжау мүмкіндігі арасындағы маңызды теңгерімсіздік» [5].

Р. Лазарус «стресс жеке адамдар өздеріне қойылған талаптарды немесе олардың әл-ауқатына қауіп төндіре алмайтындай сезінгенде пайда болады»

дейді [6].

Ресейлік ғалымдар бұл тұжырымдаманы әртүрлі жолмен анықтады.

Сонымен, В.Л. Маришук стрессті стероидты гормондардың үлкен шығарылуымен сипатталатын жағдай ретінде сипаттады. Сонымен қатар, ол стресстің физиологиялық екенін, әртүрлі физиологиялық реакциялармен бірге жүретінін және әрқашан эмоционалды, яғни тиісті эмоционалды тәжірибелермен бірге жүретінін атап өтті [7].

Ю.Г. Чирковтың айтуынша, стресс қайшылықты, қиын, тұман, оның күші өмір көріністерін қамту ауқымында, ал әлсіздік оның шекараларының белгісіздігі мен бұлыңғырлығында жатыр.

Осылайша, біз стрессті дененің кез-келген немесе аз айқын кернеуі деп түсінеміз. Стресстің кішкене бөлігі адамға жағымды әсер етеді, дененің қалыпты жұмысын қамтамасыз етеді. Жеткілікті күшті және қарқынды әсер теріс салдарға әкеледі. Қалай болғанда да, стресстік жағдайда дененің өміршеңдігі әрқашан жұмылдырылады. Бұл эмоциялардың кейінгі теріс немесе оң бағытына байланысты емес. Стресс қарқындылығының деңгейі және уақыт өте келе стресс реакциясының өзгеруі стресстің сипатына байланысты.

Қорытындылай келе, стресс - бұл адам ағзасының реакциясы, зарядтың қандай болуына қарамастан, ынталандыру әрекетіне жауап ретінде пайда болады – теріс немесе оң.

Бүгінгі таңда біздің қоғамдағы өмірдің шиеленіскен ырғағының қолайсыз салдарының бірі - стресстік жүктемелердің жоғарылауы және шамадан тыс жұмыс. Өкінішке орай, стресс көпшілігіміздің өмір сүру нормасына айналды. Бүгінгі таңда психиканың тұрақтылығымен, жағымсыз эмоциялардың болмауымен және тұрақты өзін-өзі басқарумен мақтана алатындар аз. Стресстік жағдайлар психоз бен невроздың дамуына әкеледі.

Өткен ғасырдың басында кең таралған «нервтердің барлық аурулары» деген тіркес өзгерді – «стресстен болатын барлық аурулар».

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының мәліметтері бойынша, барлық аурулардың 65% - ы стресске байланысты, сондықтан кейбір сарапшылар бұл көрсеткіш біршама көп деп санайды. Жүйке, жүрек – тамыр жүйесінің, ас қорыту жүйесінің, қатерлі ісіктердің және басқалардың көптеген аурулары психосоматикалық деп танылады.

Стресс мәселесі өте ескі, бірақ оны ғылыми тұрғыдан түсіну өткен ғасырдың 80-ші жылдарының басында ғана пайда болды, ол қазіргі заманғы адам ғылымының дамуында да, қоғамның өзекті қажеттіліктерін қанағаттандыру ниетінде де көрініс тапты.

Физиологиялық стресс жағдайында жағдайлар физиологиялық жүйелердің жұмысындағы өзгерістермен және физиологиялық сипаттағы ыңғайсыздықпен көрінеді (бас ауруы; аландаушылық және шаршау; иммундық жүйенің әлсіздігі және т.б.). Қолайсыздық адамның әртүрлі психикалық функциялары мен аспектілеріне әсер етеді. Жеке тұлғалық ерекшеліктердің болуына байланысты ыңғайсыздық тәжірибесі тек сыртқы ынталандыруларға ғана емес, сонымен қатар стресстік жағдайды бастан кешіретін адамның жеке

сипаттамаларына да байланысты болуы мүмкін: мінез-құлық мотивтері, ерікті қасиеттер, өзін-өзі реттеу жүйесі және басқа да ерекшеліктер. Әдетте, физиологиялық ыңғайсыздық өмір сүру жағдайлары қызметтің сипатына немесе физиологиялық қажеттіліктерге сәйкес келмеген кезде пайда болады (мысалы, шу, суық немесе жылу болған кезде, жұмыс орнының нашар ұйымдастырылуымен, қызмет қарқынының сәйкес келмеуімен және т.б.).

Психологиялық стресс әртүрлі психикалық процестердің, эмоционалды реакциялардың, іс-әрекеттің мотивациялық құрылымындағы өзгерістердің, қозғалыс пен сөйлеу мінез-құлқының бұзылуымен сипатталады. Стресс кезіндегі психикалық күйлер кешені келесі топтарды қамтиды:

* Психологиялық стресс психикалық күйлердің ерекше жиынтығы ретінде төтенше ынталандыруға реакцияның өзіндік түрі болып табылады, оның күші адамның экстремалды факторды немесе жағдайды көрсету ерекшелігіне байланысты болады.

* Эмоционалды стресс туралы ұғымды Р.Лазарус енгізеді. Оның пікірінше, эмоционалды стресс танымдық іс-әрекеттің белсенділенуімен байланысты, ол арқылы адам қауіптің дәрежесін анықтайды және туындаған қиындықтарды оларды жеңудің өзіндік мүмкіндіктерімен салыстырады.

«Психологиялық» және «эмоционалды» стресс ұғымдарының жақындығына қарамастан, келесі жағдайларға байланысты олардың мазмұнын дәлірек анықтау мағынасы бар:

* эмоционалды стресс тек адамға ғана емес, сонымен бірге жануарларға да тән, ал психологиялық стресс тек дамыған психикасы бар адамда болады;

* эмоционалды стресс белгілі эмоционалды реакциялармен бірге жүреді, ал психологиялық стресстің дамуында танымдық компонент басым болады (жағдайды талдау, қолда бар ресурстарды бағалау, одан әрі оқиғалардың болжамын құру және т.б.). Психологиялық стресс психикалық күйлердің ерекше жиынтығы ретінде төтенше ынталандыруға реакцияның өзіндік түрі болып табылады, оның күші адамның экстремалды факторды немесе жағдайды көрсету ерекшелігіне байланысты болады.

Сонымен, зерттеушілер стресстің бірнеше түрін ажыратады. Ең көп таралған жіктеу, ол стресстің түріне және оның әсер ету сипатына негізделген. Осы классификацияға сәйкес физиологиялық және психологиялық стресс ерекшеленеді. Стресстің пайда болуы мен дамуына адамның жеке стресске сезімталдығын немесе стресске төзімділігін сипаттайтын қауіпті субъективті қабылдауы әсер етеді.

Стресс адам өмірінің ажырамас бөлігі болып табылады және эмоционалды тепе-теңдікті бұзатын экстремалды жағдайларға дененің реакциясын білдіреді.

Стресс жағдайлары стресстің сипатына байланысты уақыт өте келе өзгереді және әртүрлі қарқындылыққа ие. Әр түрлі күшті әсерлер, адам ағзасына айтарлықтай әсер етеді, бұл асқынуларға әкеледі, теріс салдарларды тудырады және күйзеліске әкеледі. Стресстің кішкене бөліктері оң нәтижеге

әкелуі мүмкін, бұл адам ағзасының жұмылдырылуына әкеледі. Содан кейін стресс эутостресс түрінде болады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Стресс - түрлі аурулардың қоздырғышы [Мәтін] / дайынд. А. Рахманқызы; А. Рахметова // Жас-Ай. – 2014. - № 6. - 6-7 б.
2. Стресті басқарудағы этнопсихологиялық ерекшеліктер [Мәтін] / Б. Асқарқызы // Білім және психологиялық-педагогикалық ғылым: жүйелілік, сабақтастық, инновациялылық = Образование и психолого-педагогическая наука: системность, преемственность, инновационность: халықаралық ғыл.-практ. конф. материалдары. – Алматы, 2020. – 22-24 б.
3. Стресс физиологиясы [Мәтін]: оқу құралы / С.Д. Атабаева, А.Ж. Бейсенова; Әл-Фараби атын. Қазақ Ұлттық ун-ті. – Алматы: Қазақ университеті, 2015. – 153 б.
4. Стресс және оның тұлғаның іс-әрекетіне ықпалы [Мәтін] / М.К. Бапаева, С.Т. Бапаева, Ф.Б. Асильбаева. – Алматы, 2019.
5. // Қазақ Білім Академиясының баяндамалары = Доклады Казахской Академии образования. – 2019. - № 3. - 178-186 б.
6. Лазарус, Р. Теория стресса и психофизиологические исследования [Текст] / Р. Лазарус // Под ред. Л. Леви. – М.: Медицина, 1970. – С. 178- 209.
7. Стресс және оның жеке тұлғаға әсері [Мәтін] / Ж. Дүйсебаева, М. Үзбаева // Жантану мәселелері. – 2018. - № 3. - 32-33 б.

ОӘЖ 159.9

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СЫНИ ОЙЛАУЫН ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Талғатқызы Н., Батырбаева Ж.Қ., Куаныш Ж.М.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются проблемы развития критического мышления у младших школьников. Обсуждаются основные факторы, влияющие на этот процесс, такие как ограничения учебных программ, квалификация учителей, интерес и мотивация учеников, а также роль семьи. Подчеркивается важность критического мышления для интеллектуального и социального развития детей. В статье предлагаются методы, такие как проектный метод, дебаты, игровые технологии и групповые работы, которые могут способствовать развитию критического мышления у детей.

Summary: The article discusses the issues surrounding the development of critical thinking in elementary school students. It highlights key factors influencing this process, such as the limitations of educational curricula, the qualifications of teachers, students' interest and motivation, as well as the role of the family. The importance of critical thinking for children's intellectual and social development is emphasized. The article suggests various methods, including project-based learning, debates, game-based learning, and group work, that can facilitate the development of critical thinking skills in children.

Бүгінгі күні білім беру жүйесінің басты мақсаттарының бірі – балалардың критикалық ойлау қабілетін дамыту. Критикалық ойлау – бұл ақпаратты анализдеу, бағалау, шешім қабылдау, сонымен қатар, шығармашылық көзқараспен қарау қабілеті. Бастауыш сынып оқушылары үшін бұл дағдылар әсіресе маңызды, өйткені олар оқу, әлеуметтік өзара әрекеттесу және өмірде

табысқа жету үшін қажет. Алайда, критикалық ойлауды дамыту барысында түрлі проблемалар туындауы мүмкін.

Критикалық ойлаудың мәні

Критикалық ойлау – бұл тек білімді қабылдау ғана емес, сонымен қатар, оны сараптау, альтернативті шешімдерді қарастыру, өз пікірін негіздеу, және логикалық қорытындылар жасау қабілеті. Бастауыш сынып оқушыларының сыни ойлауының дамуы олардың интеллектуалды және эмоционалды дамуына, сондай-ақ әлеуметтік интеграцияға оң әсер етеді.

Критикалық ойлауды дамытудағы негізгі проблемалар

1. Оқу бағдарламаларының шектеулілігі

Көптеген оқу бағдарламаларыда критикалық ойлауды дамытуға жеткілікті көңіл бөлінбейді. Мұғалімдер көбінесе дайын білімді жаттатуға және тестілік тапсырмаларды орындауға назар аударады. Нәтижесінде, балалар тек ақпаратты қабылдайды, бірақ оны анализдеуге, салыстыруға және бағалауға дағдыланбайды. Оқу материалдары мен әдістемелік құралдардың критикалық ойлауды дамытуға бағытталуы маңызды.

2. Мұғалімдердің біліктілігі

Критикалық ойлауды дамыту үшін мұғалімдердің өздері де осы дағдыларды меңгеруі қажет. Көптеген мұғалімдер дәстүрлі білім беру әдістеріне үйреніп қалған, сондықтан жаңа әдістер мен тәсілдерді қолдану барысында кедергілерге тап болуы мүмкін. Мұғалімдерге критикалық ойлауды дамыту бойынша арнайы дайындық курстары мен семинарлар өткізу қажет.

3. Оқушылардың қызығушылығы мен мотивациясы

Критикалық ойлауды дамыту үшін оқушылардың қызығушылығын арттыру маңызды. Алайда, көптеген балалар сабаққа немқұрайлы қарайды, себебі олар үшін оқу процесі қызықты емес. Оқушылардың мотивациясын көтеру үшін қызықты жобалар, ойындар, топтық жұмыстар және дебаттар сияқты әдістерді қолдану ұсынылады.

4. Отбасының рөлі

Отбасында критикалық ойлауды дамытуға әсер ететін факторлар да бар. Кейде ата-аналар балалардың пікірін тыңдамайды немесе олардың сұрақтарына жеткілікті жауап бермейді. Отбасындағы қарым-қатынас пен пікір алмасу балалардың ойлау қабілетінің дамуына әсер етеді. Ата-аналар балаларымен бірге әртүрлі тақырыптар бойынша пікір таластырып, сұрақтар қойып, талдау жасауға көмектесуі керек.

Отбасының сыни ойлауға әсері

1. Білім мен ақпарат беру: Отбасындағы білім беру мен ақпарат алмасу баланың сыни ойлауын дамытуда маңызды. Ата-аналар балаларымен кітап оқып, сұрақтар қойып, талқылаулар жүргізе отырып, олардың ақпаратты талдау қабілеттерін жетілдіре алады.

2. Тәрбиелік орта: Отбасы – баланың моральдық және этикалық құндылықтарын қалыптастыратын жер. Сыни ойлауды дамыту үшін балаларға шешім қабылдау, моральдық dilemmas (қиындықтарды) талқылау арқылы олардың жеке пікірлерін қалыптастыруға мүмкіндік беру қажет.

3. Сұрақ қою мәдениеті: Ата-аналар балаларын сұрақ қоюға ынталандыруы тиіс. Сұрақтар балалардың сыни ойлауын дамытуға көмектеседі, өйткені олар ақпаратты белсенді түрде іздеуге және талдауға мәжбүрлейді.

4. Мәселелерді шешу дағдылары: Отбасында күнделікті өмірдегі мәселелерді шешу кезінде балалардың пікірін сұрау, оларды шешім қабылдау процесіне тарту – сыни ойлаудың дамуына ықпал етеді. Мысалы, отбасылық талқылаулар барысында балаларға идеялар мен ұсыныстар білдіруге мүмкіндік беру.

5. Мысал көрсету: Ата-аналар мен отбасы мүшелері балалар үшін үлгі болып табылады. Олардың шешім қабылдаудағы және мәселелерді шешудегі тәсілдері балалардың сыни ойлауын қалыптастыруда үлкен рөл атқарады.

Бастауыш сынып оқушыларының сыни ойлауының дамуы отбасының тікелей әсерінен қалыптасады. Ата-аналардың білім беру тәсілдері, тәрбие стилі, балалармен өзара қарым-қатынасы – бәрі де баланың сыни ойлау қабілетінің дамуына ықпал етеді. Сондықтан ата-аналар мен отбасы мүшелері балалармен белсенді байланыста болып, олардың сыни ойлау дағдыларын дамытуға көмектесулері тиіс. Отбасы – баланың ойлау қабілетінің дамуының негізі, сондықтан оның рөлін бағаламау мүмкін емес.

Критикалық ойлауды дамыту әдістері

1. Жобалық әдіс

Жобалық әдіс оқушыларға нақты проблемаларды шешуге және оларды зерттеуге мүмкіндік береді. Балалар өз ойларын, пікірлерін білдіре алады, командалық жұмыста тәжірибе жинақтайды. Бұл әдіс критикалық ойлауды дамыту үшін өте тиімді.

2. Дебаттар

Дебаттар оқушылардың өз пікірлерін қорғауға, аргументтерді дұрыс құрастыруға және қарсы пікірлерді тыңдауға үйретеді. Дебаттарды ұйымдастыру арқылы балалар әлеуметтік дағдыларын, логикалық ойлауын және критикалық көзқарасын дамыта алады.

3. Ойын арқылы оқу

Ойындар – балалардың оқу процесіне деген қызығушылығын арттырудың тиімді тәсілі. Ойындар барысында оқушылар проблемаларды шешуге, сыни тұрғыдан ойлауға және шығармашылықпен қарауға үйренеді.

4. Топтық жұмыстар

Топтық жұмыстар арқылы балалар өзара тәжірибе алмасып, бір-біріне көмектеседі. Топтық талқылаулар кезінде оқушылар түрлі көзқарастарды тыңдап, оларды бағалауға үйренеді. Бұл критикалық ойлауды дамытуда маңызды рөл атқарады.

Қортындылай келе, бастауыш сынып оқушыларының критикалық ойлауды дамытуы бұл білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады. Оқу бағдарламалары, мұғалімдердің біліктілігі, оқушылардың қызығушылығы мен отбасының рөлі сынды факторлар критикалық ойлаудың қалыптасуына әсер етеді. Оқушылардың сыни тұрғыдан ойлау қабілетін дамыту үшін жобалық әдіс, дебаттар, ойындар және топтық жұмыстар сияқты әдістерді

тиімді қолдану қажет. Тек осындай кешенді тәсілдер арқылы ғана балаларымыздың критикалық ойлау дағдыларын дамытуға қол жеткізе аламыз.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Сейітов, Т.Б. (2018). Психикалық даму ерекшеліктері. Алматы: Білім.
- Құдайбергенова, Г.С. (2019). Ойын әрекеті және балалардың даму динамикасы. Астана: Фолиант.
2. Нұрғалиева, А.Ж. (2020). Мектепке дейінгі білім беру жүйесінде ойынның рөлі. Шымкент: Қазақ университеті.
3. Оспанова, Л.М. (2021). Психикалық дамуы баяулаған балалармен жұмыс жасау әдістемесі. Алматы: Рауан.
4. Баймұратова, С.А. (2022). Балалар психологиясы. Павлодар: Орда.

ОӘЖ 37.013

**БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ТЫНЫС БЕЛГІЛЕРІН ҮЙРЕТУ
ЖОЛДАРЫ**

Талиббай Г. Қ., Мұхитдин Г. Н., Қадралы Д. М.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассмотрены способы формирования у младших школьников навыков пунктуации. Пунктуационная грамотность личности является важным аспектом общей культуры и изучается человеком с детства.

Summary: The article discusses ways to form the skills of Primary School students to know punctuation marks. Punctuation literacy of the individual is an important aspect of general culture and is learned by a person from childhood.

Білім деңгейінде тілдік пәндерді оқытудың маңызды рөл атқарады. Қарым-қатынас жасау үшін адамдар сөйлеуді дұрыс құрылымдау керек. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру бастауыш сыныптағы қазақ, орыс тілі сабақтарының негізгі міндеттерінің бірі болып табылады. Қазақ тілін оқыту бағдарламасы оқушылардың сауатты жазуы мен үйлесімді сөйлеуін дамыту бойынша көп жұмысты қамтиды. Бірақ мұндай бөлімді білу «Тыныс белгілері» бірінші орында тұрмайды. Дегенмен, бастауыш сынып оқушылары кітап оқу процесінде де, жазба жұмыстарын дайындағанда да тыныс белгілерімен үнемі айналысады.

Бастауыш сынып оқушыларының мәнерлеп оқу дағдыларын дамытуда тыныс белгілері міндетті түрде ескеріледі. Мәнерлеп сөйлеу дағдысы бар адам тыңдағанға жағымды, өз ойын, сезімін жеткізу оңай.

Бастауыш жалпы білім берудің мемлекеттік білім беру стандартының негізгі мақсаттарының бірі тыныс белгілерді меңгеру болып табылады - бұл бастауыш сынып оқушысының тілдік және коммуникативті дамуының шарттарының бірі. Сөйлеу мәдениетіне құндылық көзқарасты, жазбаша сөйлеу қарым-қатынасына дайындықты қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Оқушылардың тыныс белгілерін дұрыс қоя білу дағдыларын қалыптастыру өте маңызды, өйткені бұл жазбаша қарым-қатынасты

жеңілдетеді. Тыныс белгілері тіл білімінің синтаксис сияқты негізінен орта және жоғары сыныптарда оқытылатын саласымен тығыз байланысты. Сондықтан синтаксистен жеткілікті білімі жоқ бастауыш сынып балаларында тыныс белгілерін дамыту өте қиын.

Синтаксистік білімдер негізінде тыныс белгілерін білу дағдыларын қалыптастыру орта мектептің негізгі міндеті екені сөзсіз. Бірақ оның болашақта ойдағыдай шешілуі үшін бастауыш сыныпта балаларды тыныс белгілеріне ұқыптылықпен қарауға үйрету, оларды қарапайым пунктограммалармен таныстыру, практикалық деңгейде бастауыш тыныс белгілерін қалыптастыру қажет. Бастауыш білім беру стандартында оқушылар сөйлемнің айтылу мақсатына қарай түрлерімен, сөйлемнің біркелкі мүшелерімен және оларға қойылатын тыныс белгілерімен таныс болуы керек деп көрсетілген. Сондықтан бастауыш сынып оқушыларын оқытатын әрбір мұғалім тыныс белгілерін дамыту бойынша жұмыс жасауы керек.

Балаларды тыныс белгілерімен таныстыру сауаттылықты дамытуда маңызды рөл атқаратындықтан, тыныс белгілеріне әдейі назар аудару маңызды. Бұл пунктуациялық білім мен дағдыларды қалыптастыруға берік негіз жасайды; Мектеп оқушыларының тыныс белгілерін талдау арқылы сөйлемнің немесе сөйлемнің мағынасын дұрыс қабылдау және жүзеге асыру, белгілерді интонациялық жағынан дұрыс жаңғырту, өз ойын, сезімін жазбаша дәл жеткізу қабілеттері қалыптасады.

Бәрімізге белгілі, тыныс белгілері басқаларға ойды түсіндіру және басқа адамдардың ойын түсіну үшін жазу, оқу немесе сөйлеу кезінде қолданылатын тыныс белгілерінің ережелерінің жиынтығы. Тыныс белгілері жазбаша мәтіннің мазмұнын дұрыс түсінуге мүмкіндік береді және оқуды жеңілдетеді. Тыныс белгілері емле сияқты жазба тілдің дұрыс берілуін қамтамасыз ететін көмекші белгілер болып табылады. Пунктуациялық сауаттылық – адамның жалпы сауаттылығының дәлелі [1].

Тыныс белгілерінің бірнеше принциптерін қарастырсақ:

1) Грамматикалық принциптер. Грамматикалық қағидалар тыныс белгілерінің грамматикалық ережелерге сәйкес қойылуын білдіреді.

2) Мағыналық принцип. Семантикалық принцип – сөйлемдерге синтаксистік категориялар мен синтаксистік тұлғалардың мағынасына қарай тыныс белгілерін қою.

3) Интонация принципі. Интонация принципі – синтаксистік категориялар мен синтаксистік сөйлеушілердің интонациясына, сөйлем үлгісіне, айтылуына, дыбыстарына негізделген сөйлемдердің тыныс белгілері.

4) Қазіргі тыныс белгілері бір принципке – семантикалық-грамматикалық принципке негізделген. Оның компоненттері сөйлемнің мағынасы мен грамматикалық құрылымы болып табылады.

Интонация синтаксиспен тығыз байланысты, яғни сөйлемнің ерекше белгісі ретінде қарастырылады.

Сөйлеушінің тілін, логикалық ойлау қабілетін, көркем мәтінді жазу, талдау қабілетіне қол жеткізу. Сөйлеуге мынадай талаптар қойылады:

мазмұнды сөйлеу, нақты сөйлеу, жүйелі сөйлеу және мәнерлі сөйлеу. Горький «Әдебиет туралы» атты еңбегінде «Тілдің шын сұлулығы сөздің дәлдігінен, анықтығынан, естілуінен, айтылуынан көрінеді» деп, ана тілінің бай сөздік қорын меңгеруге үлкен мән берген.

Оның қызметі – сөздің бөліктері мен сөйлемдеріне, олардың қай жерде оқылатынына, ырғағына, мәнеріне, үніне, кідірістің қай жерде болатынына назар аудару.

Интонация екпін мен фонетикалық кешігуге байланысты тыныс белгілерін дұрыс қолданудың негізгі шарты болып табылады (жазбаша дефис). Осыдан интонация мен тыныс белгілерінің тікелей байланысы шығады [2].

Мысалы, нүктемен аяқталатын сөйлемдер ешқашан көтерілген дауыспен (интонация) оқылмайды. Керісінше, сұрақтар мен лепті оқығанда дауыс көтеріледі. Нүктенің негізгі қызметі – толық ақпараттық ойды білдіру, ал көмекші қызметі – адам аттары, кітап, газет, т.б. қысқартылған сөздерді білдіру.

Қазақ орфографиясы мен тыныс белгілері грамматика негізінде жасалған. Пунктограмма тыныс белгілерінің негізгі бірлігі болып табылады. Бұл ұғым графикалық түрде жазылған сөйлеуді (сөйлемдерге бөлу), сөйлемді бөліктерге бөлумен байланысты. Тыныс белгілері немесе олардың жоқтығы, тыныс белгілерінің тіркесімі де мүмкін.

Пунктограмма – тыныс белгілерін дәстүрге немесе ережелерге сәйкес қатесіз қолдану (немесе оның болмауы), тыныс белгілерінің ережесін қолданудың нақты жағдайы.

Пунктограмманың анықтамасын дұрыс түсіну негізінде пунктуациялық дағдыларды қалыптастырудың ғылыми негізі жасалады. Оның арқасында балалар ережелердің өздері ғана емес, сонымен қатар әртүрлі синтаксистік құрылымдарға қызмет ететін ережелер топтарының мәнін әлдеқайда жақсы біледі; тыныс белгілерін оқытуда жүйелілік қалыптасады, олар ұғымдарды бір-бірінен ажырата алады: пунктуация, тыныс белгісі, тыныс белгісі.

Лингвистикалық әдебиеттерде атап көрсетілгендей тыныс белгілерінің негізгі мақсаты бар – ол сөйлеудің мағыналық бөлінуін көрсетеді. Сонымен қатар, тыныс белгілері мен басқа да тілдік құралдар сөйлемнің жеке бөліктеріне тән мағына реңктерін беруге мүмкіндік береді, «сөйлем мүшелерінің арасында олар тұрғанын» ашады. Сонымен тыныс белгілері ойды барынша дәл жеткізуге және ойды дұрыс қабылдауға мүмкіндік береді.

Тыныс белгісін қою көбінесе сөйлемнің құрылымдық ерекшеліктеріне байланысты болады немесе екеуінің де жағдайлары мүмкін. Бала өз бетінше жазғанда тыныс белгісін қолдану сөйлемді құруда айқындық орнатуға мүмкіндік береді, сөйлем элементтерінің мағыналық мәнін арттырады, оның бөліктері арасындағы қарым-қатынастарды нақтылайды [3].

Бастауыш сынып оқушыларының берілген тапсырмаларға сәйкес тыныс белгілерін қалыптастырудың теориялық және әдістемелік аспектілерін зерттей келе, мынадай қорытынды жасауға болады:

1. Қазақ тіліндегі негізгі білім беру дағдылары бастауыш сыныпта, оның ішінде тыныс белгілерінен қалыптаса бастайды. Пунктуациялық сауаттылық

орфографиядан кем емес, ол қатесіз жазбаша сөйлеудің бір сипаты; Бұдан шығатыны, бастауыш сынып жасындағы балаларды оқытуда осы қиындықтарды жеңуге және тыныс белгілерінің негіздерін қалауға көмектесу қажет. Жоғары сынып оқушыларының тыныс белгілерінің қателіктерін болдырмау үшін бастауыш сыныпта оқитын балалардың тыныс белгілерін дамыту жұмыстарын сауатты, жүйелі түрде ұйымдастырудың маңызы зор. Пунктуация дағдыларын дамыту жұмысы тыныс белгілерінің қателерін болдырмауға көмектесіп қана қоймайды, сонымен қатар бұл дағды мектеп тәжірибесінде де, әр адамның өмірінде де қажет. Сөйлеу адамдардың қарым-қатынасы үшін қажет болғандықтан, мәнерлі сөйлеу адамды шебер шешен, жағымды әңгімелесуші етеді.

2. Пунктуация дағдылары, яғни пунктуациялық дағдылар негізінде қалыптасады, атап айтқанда пунктограмманы анықтай білу, ережені қолдана білу, жазылғанды тексере білу (өзін-өзі бақылау). Психология тұрғысынан бұл дағдылар келесі психикалық процестерден басқа ештеңе емес: салыстыру, жүйелеу, нақтылау, жіктеудің логикалық операциялары; пунктограммалардың көрнекі бейнелерін есте сақтау және жаңғыртуды қамтитын көрнекі жады; өзін-өзі бақылау және өзін-өзі тексеру әрекетін қамтамасыз ететін ерікті және еріксіз зейін. Сондықтан бастауыш сынып жасындағы балалардың тыныс белгілерін дамыту үшін міндетті түрде ескеру қажет пунктуациялық дағдылардың ерекшеліктері мен құрылымы, сонымен қатар тыныс белгілерін білу дағдыларын қалыптастырудың психологиялық ерекшеліктері бар [4].

3. Пунктуациялық дағдыларды дамытудың көптеген әдіс-тәсілдері бар, олардың таңдауы зерттелетін пунктограмманың сипатына байланысты.

4. Осы тақырып бойынша мұғалімдердің іс-тәжірибесін талдай отырып, тыныс белгілерін балаларға тек арнайы тақырыпты оқығанда ғана емес, бүкіл қазақ тілі курсы оқығанда, оның ішінде кез келген тақырыпқа арналған жаттығулардағы тыныс белгілеріне арналған тапсырмаларды оқыту қажет деген қорытындыға келдік.

5. Пунктуация дағдыларын дамытуға көмектесетін жаттығулар жиынтығынан тұратын «Қызықты тыныс белгілері» дәптерін әзірледік.

Мұндай жаттығулардың мақсаты: мәнерлеп оқу дағдысын, түрлі сөйлемдер құрап, сөйлем соңына тиісті тыныс белгілерін қоя білуге дағдыландыру, тыныс белгілерінің қойылуын түсіндіре білуге дағдыландыру. Бастауыш сынып оқушыларының пунктуациялық дағдыларын қалыптастыруда диктанттардың алуан түрлері ерекше маңызға ие: ескерту, түсіндірмелі, таңдамалы, бақылау, шығармашылық және т.б.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Алексеева Т.В. Некоторые приемы формирования навыка грамотного письма [Текст] / Т.В. Алексеева // Начальная школа. – 2000. – № 5. – С. 67.
2. Анохина Т.Я. Из истории знаков препинания [Электронный ресурс] / Т.Я. Анохина // Известия МГТУ. – 2009. – № 1. – С. 230-234.
3. Орфография и пунктуация: вопросы теории и методики преподавания в начальной и средней школе: монография / под ред. Ю.А. Якуниной ; РГУ им. С. А. Есенина. - Рязань: РГУ, 2018 - 188 с.

4. Ткаченко Л.В. Психолого–педагогические и психолингвистические особенности развития речи младших школьников в период обучения грамоте //Концепт. – 2015. – № 07 (июль).

ОӘЖ 378

ОҚУ ҮДЕРІСІНДЕ 4 СЫНЫП ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Тансық З.Ғ., Жақсылық М.Қ., Әсілханова А.Ә.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются теоретические основы развития языка учащихся 4 класса в учебном процессе. Основное внимание уделяется возрастным особенностям детей, влияющим на усвоение языка, и роли учебных предметов в формировании языковых навыков. Обсуждаются методы и приемы, способствующие развитию речевой активности, такие как игровые технологии, проектная деятельность и интерактивные задания.

Summary: The article discusses the theoretical foundations of the language development of 4th grade students in the educational process. The main attention is paid to the age characteristics of children that affect language acquisition, and the role of academic subjects in the formation of language skills. The methods and techniques that contribute to the development of speech activity, such as game technologies, project activities and interactive tasks, are discussed.

Сөйлеу тілі-бұл адамдардың материалдық трансформациялық іс-әрекеті процесінде тарихи түрде қалыптасқан, тілмен делдал болған қарым-қатынас формасы [1].

Сөйлеу тілі бірқатар функцияларды орындайды:

* Белгілер-әр сөз, болжам белгілі бір мазмұнға ие.

* Хабарламалар-ақпарат, білім, тәжірибе беру.

* Өрнектер-интонация, стресс, құрылыс, салыстыру, мақал-мәтелдер және т.б. арқылы анықтау. сезімдер, қажеттіліктер, қатынастар.

Әсер ету - тапсырмаларды орындауға, белсенділікті көрсетуге, көзқарастарды өзгертуге шақыру.

Сөйлеу тілі функциялары оның әртүрлі түрлерінде әр түрлі көрінеді.

Психология үшін, ең алдымен, адамның жоғары психикалық функциялары жүйесіндегі сөйлеу тілі орны - оның ойлау, сана, есте сақтау, эмоциялар және т.б. қарым-қатынасында қызығушылық тудырады; сонымен бірге оның жеке басының құрылымы мен қызметін көрсететін ерекшеліктері ерекше маңызды. Көптеген психологтар сөйлеу тілін сөйлеу тілі әрекеті ретінде қарастырады, ол іс-әрекеттің тұтас актісі түрінде (егер ол басқа іс-әрекеттермен жүзеге асырылмайтын нақты уәжге ие болса) немесе сөйлеу тілі емес қызметке кіретін сөйлеу тілі әрекеттері түрінде болады.

Сөйлеу тілі әрекетінің немесе сөйлеу тілі әрекетінің құрылымы, негізінен, кез-келген әрекеттің құрылымымен сәйкес келеді, яғни бағдарлау, жоспарлау («ішкі бағдарламалау» түрінде), іске асыру және бақылау кезеңдерін қамтиды.

Сөйлеу тілі белсенді бола алады, әрдайым қайта жасалады және

реактивті, динамикалық сөйлеу тілі стереотиптерінің тізбегі бола алады.

Стихиялық ауызша сөйлеу тілі жағдайында онда қолданылатын тілдік құралдарды саналы таңдау және бағалау минимумға дейін азаяды, ал жазбаша және дайындалған ауызша сөйлеу тілі маңызды орын алады. Сөйлеу тілінің әртүрлі түрлері мен формалары белгілі бір заңдылықтарға сәйкес құрылады (мысалы, ауызекі сөйлеу тілі тілдің грамматикалық жүйесінен айтарлықтай ауытқуларға мүмкіндік береді, логикалық және әсіресе көркем сөйлеу тілі ерекше орын алады) [2].

Сөйлеу тілі психологиясында сөйлеу тілі әрекетінің келесі түрлерін ажыратуға болады: ішкі және сыртқы. Сыртқы сөйлеу тілі ауызша (диалогтік және монологиялық) және жазбаша сөйлеу тілін қамтиды. Сөйлеу тілі әрекетінің осы түрлерін толығырақ қарастырып өтейік.

Ішкі сөйлеу тілі - нақты қарым-қатынас процесінен тыс тілді (дәлірек айтқанда, тілдік мағыналарды) қолданудың әртүрлі түрлері.

Ішкі сөйлеу тілінің үш негізгі түрі бар:

А) ішкі сөйлеу тілі - сыртқы сөйлеу тілі құрылымын сақтайтын, бірақ фонациядан айырылған, яғни дыбыстардың айтылуы және қиын жағдайда психикалық мәселелерді шешуге тән «өзі туралы сөйлеу тілі»;

б) сөйлеу тілінің өзі ішкі, ол ойлау құралы ретінде әрекет етсе, белгілі бір бірліктерді (суреттер мен схемалар коды, пәндік код, пәндік мәндер) қолданады және сыртқы сөйлеу тілі құрылымынан өзгеше құрылымға ие:

в) ішкі бағдарламалау, сөйлеу тілі сөзінің, бүкіл мәтіннің және оның мазмұндық бөліктерінің (А.Н. Соколов; И. И. Жинкин және т.б.) ойдың ерекше бірліктерінде қалыптастыру және бекіту.

Онтогенезде ішкі сөйлеу тілі сыртқы сөйлеу тілін интерьерлеу процесінде қалыптасады.

Жазбаша сөйлеу тілі - жазбаша мәтіндердің көмегімен ауызша байланыс. Ол кейінге қалдырылуы мүмкін (мысалы, хат) және тікелей (жиналыс кезінде ноталармен алмасу). Жазбаша сөйлеу тілі ауызша сөйлеу тіліден тек графиканы қолданумен ғана емес, сонымен қатар грамматикалық (ең алдымен синтаксистік) және стилистикалық қатынастарда — жазбаша сөйлеу тіліне тән синтаксистік құрылымдармен және оған тән функционалды стильдермен ерекшеленеді. Ол өте күрделі композициялық және құрылымдық ұйыммен сипатталады, оны арнайы игеру керек, сондықтан мектепте жазбаша сөйлеу тілін үйренудің ерекше міндеті. Жазбаша сөйлеу тілі мәтінін бір уақытта немесе кез-келген жағдайда үлкен «бөліктерде» қабылдауға болатындықтан, жазбаша сөйлеу тілін қабылдау ауызша сөйлеу тілін қабылдаудан айтарлықтай ерекшеленеді.

Ауызша сөйлеу тілі-есту арқылы қабылданатын тілдік құралдардың көмегімен ауызша (ауызша) байланыс. Ауызша сөйлеу тілі сөйлеу тілі хабарламасының жеке компоненттері дәйекті түрде пайда болуымен және қабылдануымен сипатталады. Ауызша сөйлеу тілі процестері бағдарлау, бір уақытта жоспарлау (бағдарламалау), сөйлеу тілін жүзеге асыру және бақылау байланыстарын қамтиды: бұл жағдайда жоспарлау өз кезегінде екі параллель

канал арқылы жүзеге асырылады және ауызша сөйлеу тілінің мазмұнды және моторлы-артикуляциялық жақтарына қатысты болады.

Ауызша сөйлеу тілі бөлінеді:

1) диалогтік сөйлеу тілі – бұл сұхбаттасушы бар қолдау көрсетілетін сөйлеу тілі, ол қарапайым, бүктелген, интонация, ым-ишара, үзілістер, стресстер болуы мүмкін. Диалогтік сөйлеу тілі ситуациялық болуы мүмкін, яғни қарым-қатынас туындаған жағдайға байланысты, бірақ барлық алдыңғы мәлімдемелер келесілерді анықтаған кезде контекстік болуы мүмкін. Ситуациялық және контекстік диалогтар - бұл адамдар арасындағы қарым-қатынастың тікелей формалары, онда диалогқа қатысушылар өз пікірлерін қалыптастырады және оларға басқа адамдардың реакциясын күтеді.

2) монологиялық сөйлеу тілі – ойларды, білімді бір адамның ұзақ, дәйекті, дәл түрде ұсынуы. Монологиялық сөйлеу тілі үлкен білімді, жалпы мәдениетті, өзін-өзі иеленуді, ақпаратты белсенді және жүйелі түрде беруді қажет етеді [3].

М.В. Гамезо, М.В. Матюхина, Т.С. Михальчик сөйлеу тілі әрекетін «озбырлық дәрежесі бойынша (белсенді және реактивті), күрделілік дәрежесі бойынша (сөйлеу тілі - атау, коммуникативті сөйлеу тілі), алдын-ала жоспарлау дәрежесі бойынша (күрделі құрылымдық ұйымдастыру мен алдын-ала жоспарлауды қажет ететін монологиялық сөйлеу тілі) ажыратады. және диалогтық сөйлеу тілі» [4].

«Сөйлеу тілі» ұғымы пәнаралық: ол лингвистикалық, психологиялық (психолингвистикалық), әдістемелік әдебиеттерде кездеседі.

Лингвистер әдетте, сөйлеу тілі туралы оны тілмен салыстыру тұрғысынан жазады. Олар үшін тіл - «бұл адамдардың қарым-қатынасына қызмет ететін және ұжымның санасында нақты Ойлардан, сезімдерден, тілектерден алшақтатылатын материалдық бірліктер жүйесі, ал сөйлеу тілі - бұл оның заңдары мен материалдарынан және белгілі бір мазмұнның (ойлар, сезімдер, көңіл-күйлер, ерік-жігердің) талаптарына сәйкес құрылған Тіл белгілерінің тізбегі, тілектер және т. б.)...». Сонымен қатар, «сөйлеу тілі тілге жеке, жалғыз нәрсе ретінде емес, тілдің нақты өмір сүру түрі, оның тірі және тікелей жүзеге асырылуы ретінде қарама-қайшы келеді».

Бұл тіл мен сөйлеу тілін ажырату әдіс үшін маңызды. Оған сүйене отырып, әдіскерлер тіл жүйесін және тілдің қолданылуын зерттеуді ажыратады; тілдік ұғымдар жүйесін зерттеу және «ұжымның басқа мүшелерімен өзара әрекеттесу үшін» тілдік құралдардың жұмыс істеуін, қолданылуын, қолданылуын, қолданылуын, ақпараттың өзінен басқа, тыңдаушыға жүгінуді (шақыруды, үндеуді), оны «ұжымның басқа мүшелерімен өзара әрекеттесу үшін», күрделі мазмұнды жеткізу үшін қолдануды үйрену, іс-әрекетке (жауапқа сәйкес). Шын мәнінде, осы негізде қазақ тілі сабақтарында оқушылардың сөйлеу тілін дамыту бойынша функционалды-стилистикалық және мазмұнды жұмыс жоспары оқшауланған.

Психологтар мен психолингвисттер сөйлеу тілін қалыптастыру және қабылдау процесі, қарым-қатынасты қамтамасыз ететін нақты адам әрекетінің түрі ретінде қарастырады. А. А. Леонтьевтің айтуынша, сөйлеу тілі процесі—

бұл «сөйлеу тілі жоспарынан» оны белгілі бір тілдің мағыналарында жүзеге асыруға, содан кейін сыртқы сөйлеу тіліде— ауызша немесе жазбаша жүзеге асыруға көшу процесі. Сөйлеу тілі психологиялық процесс ретінде және психологияның пәні болып табылады [5].

Әрине, психологтарды ішкі және сыртқы сөйлеу тілі, олардың өзара әрекеттесуі, сөйлеу тілі механизмдері, процестің ауызша және жазбаша формасының ерекшеліктері, қарым-қатынас, жеке тұлғаның сөйлеу тілі қасиеттері, сананың болу тәсілі ретінде сөйлеу тілі, ойлауды жүзеге асыру формасы, жалпылау формасы және т. б. сияқты мәселелер қызықтырады.

Әдіскер үшін сөйлеу тілінің іс-әрекет түрі ретінде не екенін білу өте маңызды, тұжырымды қалыптастыру және қабылдау процесі қалай жүретінін білу маңызды. Әсіресе үлкен маңызы әдістемесін сөйлеу тілі дамуының бар қарқынды әзірлейтін соңғы уақытта психология сөздік қарым-қатынас, оны қалай дәл психологиялық мағынада жүргізіледі: «процесс орнату және қолдау мақсатты... адамдар арасындағы байланыс», «коммуникативті мәселені шешу процесі» қалай жүреді, нақты себептері (себептері) мәлімдемені анықтайды, оның функциялары қандай, психологиялық факторлар «бұл адамның айтқандарын дәл айтуға және дәл солай айтуға әкеледі».

Әдіскерлердің зерттеу нысаны - оқыту пәні ретінде сөйлеу тілі, сондықтан олар «сөйлеу тілін дамыту» туралы айтады. Сонымен қатар, осы терминді қолданатын және ең алдымен сөйлеу тілінің қалыптасу процесіне қызығушылық танытатын психологтардан айырмашылығы, әдіскерлер сөйлеу тілінің дамуын оқу - педагогикалық тұрғыдан қарастырады.

Балалардың сөйлеу тілін және сөйлеу тілі дамып келе жатқан балалардың іс-әрекетін дамытатын мұғалімдер. Әдіскерлер оқушылардың сөйлеу тілі дағдыларын игеру кезінде туындайтын қиындықтарды, оқушылардың сөйлеу тілі дағдылары мен іскерліктерін қалыптастыру процесіне әсер етудің педагогикалық шарттары мен құралдарын анықтайды. Өз ғылымының деректеріне, сондай-ақ психология мен лингвистиканың деректеріне сүйене отырып, әдіскерлер балаларды толық қарым-қатынас жасауға үйрету үшін нені және қалай оқыту керек деген мәселені әзірлейді (соңғысы әдіскерлер белгілеген оқушылардың сөйлеу тілін дамытудың басты мақсаты болып табылады). Демек, сөйлеу тілін дамыту әдістемесінің өзіндік білім объектісі, өзіндік зерттеу пәні, өзіндік ұғымдар жүйесі бар. Әдістемеде оқушылардың сөйлеу тілін дамыту бойынша жұмыс туралы, яғни балалардың ауызша және жазбаша сөйлеу тілін қалыптастыруға және жетілдіруге бағытталған мұғалімнің қызметі туралы айту әдетке айналған.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Сөйлеу тілі онтогенезі барысында ана тілінің тілдік жүйесінің қалыптасу ерекшеліктері [Мәтін]: әдістемелік ұсынымдар / Арнайы және инклюзивті білім беруді дамытудың ұлттық ғыл.-практ. орталығы; құраст.-авт.: Ж.Т. Тасжурекова, А.Д. Сейсенова, Г.Б. Ибатова, А.С. Оспанова. – Алматы, 2020. – 74 б.

2. Алпысбаева, А.Қ. Сөйлеу мәдениеті - қоғамдық қатынастың басты құралы [Мәтін] / А.Қ. Алпысбаева, А.С. Ержанова, Г.К. Масабаева // Павлодар МУ хабаршысы. Филологиялық серия = Вестн. Павлодар. ГУ. Сер. филологическая. – 2014. - № 2.- 17-27 б.

3. Баимбетова, Ж.Ү. Сөйлеуге үйрету әдістемесі және тыңдау арқылы оқушыларда сөйлеу дағдысын қалыптастыру [Мәтін] / Ж.Ү. Баимбетова, Д.Қ. Байдрахманов // Қазақстанның ғылымы мен өмірі = Наука и жизнь Казахстана. – 2015. - № 4.- 188-192 б.

4. Бұқабаева, Б. Сөйлеу әрекеті онтогенезінде лексикалық мағынаның шығып қалыптасуындағы тілдің негізгі қызметі және оның қалыптасу жүйелілігі [Мәтін] / Б. Бұқабаева // Ұлт тағылымы = Достояние нации. – 2017. - №1. - 283-288 б.

5. Ахметова, Улжалгас Салкынбековна. Сөйлеуді дамыту [Мәтін]: мектепке дейінгі ұйымдағы (4-5 жас) ересектер тобына арналған дәптер / У.С. Ахметова, К.К. Кулпейсова. – Алматы : Атамұра, 2020. – 56 б.

ОӘЖ 159.9

КИБЕРБУЛЛИНГТІҢ ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ПСИХИКАЛЫҚ ДЕНСАУЛЫҒЫНА ӘСЕРІ

Тасболат Н.К.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Статья исследует влияние кибербуллинга на психическое здоровье подростков, рассматривая его формы, причины и последствия. Кибербуллинг определяется как агрессивные действия, осуществляемые через электронные средства связи, и характеризуется анонимностью, что усугубляет его воздействие на жертвы. Исследования показывают, что жертвы кибербуллинга часто страдают от депрессии, тревожности и социальной изоляции, что может привести к серьезным последствиям, включая суицидальные мысли. В статье акцентируется внимание на важности социальной поддержки и роли родителей и образовательных учреждений в профилактике кибербуллинга. Комплексный подход к решению проблемы и создание безопасной среды для подростков являются необходимыми для минимизации негативных эффектов кибербуллинга и содействия психическому благополучию молодежи.

Summary: This article explores the impact of cyberbullying on the mental health of adolescents, examining its forms, causes, and consequences. Cyberbullying is defined as aggressive actions carried out through electronic means of communication and is characterized by anonymity, which exacerbates its effects on victims. Research shows that victims of cyberbullying often suffer from depression, anxiety, and social isolation, which can lead to severe consequences, including suicidal thoughts. The article emphasizes the importance of social support and the roles of parents and educational institutions in preventing cyberbullying. A comprehensive approach to addressing this issue and creating a safe environment for adolescents is essential for minimizing the negative effects of cyberbullying and promoting the mental well-being of youth.

Қазіргі әлемде интернет пен цифрлық технологиялар адамдардың, әсіресе жасөспірімдердің өмірінің ажырамас бөлігіне айналды. Әр түрлі зерттеулерге сәйкес, жастардың көпшілігі әлеуметтік медианы, мессенджерлерді және басқа платформаларды белсенді түрде пайдаланады, бұл оларға өзара әрекеттесуге, өз ойын білдіруге және ақпарат іздеуге бірегей мүмкіндіктер береді. Алайда, осы құбылыстың жағымды жақтарымен бірге күрделі мәселелер де туындады, олардың бірі-кибербуллинг.

Кибербуллинг-бұл әлеуметтік желілерді, чаттарды, электрондық поштаны және басқа цифрлық платформаларды қоса алғанда, электрондық байланыс құралдары арқылы жүзеге асырылатын агрессивті мінез-құлық түрі. Ол өзін

қорлайтын пікірлер, жалған ақпарат тарату, қорлайтын бейнелер мен қауіптер сияқты әртүрлі формаларда көрсете алады. Әдетте физикалық кеңістікпен шектелетін дәстүрлі қорқытудан айырмашылығы, кибербуллинг кез келген уақытта және кез келген жерде болуы мүмкін, бұл оны тану мен шешуді айтарлықтай қиындатады. Кибербуллинг құрбандары көбінесе агрессияның мектептен тыс жерде жалғасып, үнемі стресс пен қорқыныш атмосферасын құратындығымен бетпе-бет келеді [1].

Жасөспірімдердің психикалық денсаулығы, әсіресе кибербуллинг жағдайында, ең осал бағыттардың бірі болып табылады. Жасөспірім-бұл тұлғаның қарқынды даму кезеңі, Өзін-өзі бағалау мен сәйкестікті қалыптастыру. Өмірдің осы кезеңінде жастар басқалардың пікіріне ерекше сезімтал және кибербуллинг сияқты жағымсыз әсерлер олардың психоэмоционалды жағдайына қатты әсер етуі мүмкін. Зерттеулер көрсеткендей, кибербуллингке ұшыраған жасөспірімдерде депрессия, мазасыздық, өзін-өзі бағалаудың төмендігі және әлеуметтік оқшаулану сияқты мәселелер жиі кездеседі. Бұл әсерлер олардың өміріне ұзақ мерзімді теріс әсер етуі мүмкін, соның ішінде өмір сапасының нашарлауы, оқудағы қиындықтар және тіпті суицидтік мінез-құлық қаупі.

Кибербуллингтің заманауи зерттеулері бұл құбылысты түсінуге кешенді көзқарастың қажеттілігін көрсетеді. Кибербуллингтің әр түрлі формада болуы және әр түрлі себептері болуы мүмкін екенін ескере отырып, оның әлеуметтік, психологиялық және мәдени аспектілерін зерттеу маңызды. Бұл саладағы ғылыми жұмыстар интернеттегі агрессия динамикасы, агрессорларды ынталандыру, құрбандарды қабылдау және кибербуллингке қалай жауап беру сияқты тақырыптарға бағытталған. Сондай-ақ, кибербуллинг тек құрбандарға ғана емес, агрессорларға да, болып жатқан оқиғалардың куәгерлеріне де әсер ететінін атап өткен жөн, бұл мәселені одан әрі қиындатады.

Кибербуллинг агрессия, біржақтылық және қоғамда эмпатияның болмауы сияқты кеңірек әлеуметтік мәселелердің тікелей салдары деп саналады. Интернеттегі өзара әрекеттесуге белсенді қатысатын жасөспірімдер қоршаған ортаның жағымсыз мінез-құлқын қабылдай алады, бұл өз кезегінде цифрлық кеңістіктегі зорлық-зомбылық пен агрессия мәдениетін қалыптастырады. Маңызды аспект-көптеген жасөспірімдер кибербуллингтің таралуына ықпал етуі мүмкін интернеттегі әрекеттерінің салдарының ауырлығын түсінбейді [2].

Кибербуллинг мәселесі ата-аналардан, Білім беру мекемелерінен және бүкіл қоғамнан мұқият болуды талап етеді. Ата-аналар балаларының мінез-құлқына мұқият болуы керек және олардың онлайн белсенділігіне қатысты мәселелерді талқылауға дайын болуы керек. Бұл жасөспірімдерге интернетті қауіпсіз пайдалануды және басқа пайдаланушыларға құрмет көрсетудің маңыздылығын түсінуді үйретуді қамтиды. Білім беру мекемелері кибербуллингтің алдын алуда осы тақырып бойынша оқу бағдарламаларын енгізу және құрбандар көмек сұрай алатын қолдау атмосферасын құру арқылы маңызды рөл атқарады.

Қорытындылай келе, кибербуллинг жасөспірімдердің психикалық денсаулығына үлкен қауіп төндіреді және оның әсерін елемеуге болмайды. Кибербуллингтің табиғатын, оның салдарын және жас ұрпаққа әсер ету механизмдерін түсіну қауіпсіз және қолдау көрсететін цифрлық кеңістікті құрудағы маңызды қадам болып табылады. Кибербуллингтің алдын алу және құрбандарды қолдау бойынша шаралар қабылдау оның жағымсыз салдарын азайтуға және қазіргі әлемде жасөспірімдердің дамуы үшін салауатты жағдай жасауға көмектеседі.

Кибербуллингті және оның жасөспірімдердің психикалық денсаулығына әсерін зерттеу психология, әлеуметтану және педагогиканы қоса алғанда, әртүрлі саладағы ғалымдардың назарын аударады. Кең әдебиеттер бұл құбылыстың әртүрлі аспектілерін, соның ішінде оның анықтамаларын, әрекет ету механизмдерін және салдарын қамтиды.

Кибербуллинг мәселесіне жүгінген алғашқы зерттеушілердің бірі-Дж. Х. Уолш, ол өзінің "Кибербуллинг: назар аударуды қажет ететін жаңа құбылыс" (2003) атты еңбегінде кибербуллингті "технология арқылы жүзеге асырылатын қасақана агрессивті әрекеттер" деп анықтайды. Уолш кибербуллинг пен дәстүрлі буллинг арасындағы айырмашылықтың маңыздылығын атап өтіп, интернеттегі анонимділік агрессорлар үшін ұсталудан қорықпай әрекет ете алатын ерекше жағдайлар туғызатынын атап өтті [3].

Кибербуллингтің салдарын түсінуге Т. Н. Неттің жұмысы маңызды үлес қосты, ол өзінің "Кибербуллингтің психологиялық салдары" (2014) зерттеуінде кибербуллинг құрбандарының депрессия мен мазасыздықтан зардап шегетінін көрсетті. Нета мета-талдау жүргізді, онда кибербуллинг пен жасөспірімдерде психикалық бұзылулардың даму қаупінің жоғарылауы арасындағы байланысты анықтады. Ол кибербуллингтің үнемі әсер етуі ауыр зардаптарға, соның ішінде суицидтік ойларға әкелуі мүмкін екенін атап көрсетеді [4].

К. Л. Дэвис өзінің "кибербуллингтің салдарын азайтудағы әлеуметтік қолдаудың рөлі" (2016) мақаласында кибербуллинг құрбандары үшін құрдастары мен ата-аналарын қолдаудың маңыздылығына назар аударады. Дэвис күшті әлеуметтік желінің болуы жасөспірімдерге интернеттегі агрессияның салдарымен күресуге көмектесетінін айтады. Оның зерттеуі айналасындағыларға қолдау көрсету кибербуллингтің жағымсыз әсерін азайтып, психикалық денсаулықты қалпына келтіруге ықпал ететінін растайды.

Сондай-ақ, кибербуллингтің мәдени аспектілері бойынша жұмыстарды атап өткен жөн. Г.Хофстеде мен А. М. Бахтың "Мәдениет және кибербуллинг: мәдени айырмашылықтар интернеттегі агрессияны қабылдауға қалай әсер етеді" (2017) мақаласындағы зерттеуі мәдени ерекшеліктер жасөспірімдердің кибербуллингті қалай қабылдайтынына және оған қалай жауап беретініне әсер ететінін көрсетті. Олардың нәтижелері индивидуализм деңгейі жоғары мәдениеттерде құрбандар ашық қақтығыстарға көбірек ұмтылатынын көрсетеді, ал ұжымдық мәдениеттерде олар қарама-қайшылықтардан аулақ бола алады, нәтижесінде салдардағы айырмашылықтар пайда болады [5].

Қорытындылай келе, кибербуллинг зерттеулері бұл құбылыстың жасөспірімдердің психикалық денсаулығына күрделі және көп қырлы салдары бар екенін көрсетеді. Әдебиеттер көрсеткендей, кибербуллинг психикалық бұзылулардың дамуына ықпал етіп қана қоймайды, сонымен қатар әлеуметтік және мәдени аспектілерге де әсер етеді, бұл мәселені шешуге кешенді көзқарастың қажеттілігін көрсетеді. Жәбірленушілерге қолдау көрсету, сондай-ақ ата-аналар мен білім беру мекемелерін кибербуллинктің алдын алуға тарту оның жағымсыз салдарын айтарлықтай төмендетіп, жасөспірімдер үшін қауіпсіз жағдай туғызуы мүмкін.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Уолш, Дж. Х. Кибербуллинг: новое явление, требующее внимания. М.: Издательство "Наука", 2003.
2. Нета, Т. Н. Психологические последствия кибербуллинга. Психология подростка. 2014. № 2. С. 45-58.
3. Дэвис, К. Л. Роль социальной поддержки в снижении последствий кибербуллинга. Журнал социальной психологии. 2016. Т. 28. № 3. С. 125-137.
4. Хофстеде, Г., Бах, А. М. Культура и кибербуллинг: как культурные различия влияют на восприятие агрессии в интернете. Журнал культурной психологии. 2017. Т. 15. № 1. С. 78-92.
5. Психанов, Д. Г. Семейные отношения и конфликты. М.: Издательство "Педагогика", 2015.

ОӘЖ 37.013

**БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ
ФИЗИКАЛЫҚ БЕЛСЕНДІЛІКТІҢ РӨЛІ**

Тасхожаева А.С., Жақсылық Б.Д., Султан Ф.Р.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: в данной работе рассматривается важность физической активности в учебном процессе младших школьников. Исследование направлено на изучение влияния регулярных физических упражнений на когнитивные функции, эмоциональное состояние и успеваемость учащихся. Анализируются различные формы физической активности, используемые в образовательном процессе, и их эффективность в достижении целей обучения.

Summary: this paper examines the importance of physical activity in the educational process of primary school children. The study is aimed at studying the effect of regular physical exercise on cognitive functions, emotional state and academic performance of students. The various forms of physical activity used in the educational process and their effectiveness in achieving learning goals are analyzed.

Физикалық белсенділік - салауатты өмір салтының ажырамас бөлігі. Оның балалардың физикалық дамуына ықпалы даусыз. Алайда зерттеушілер үнемі дене жаттығуларының балалардың дене бітіміне ғана емес, танымдық дамуына да оң әсерін тигізетініне жиі назар аударады. Бұл бапта бастауыш сынып оқушыларының оқу процесіндегі дене белсенділігінің рөлі қаралады,

сондай-ақ дене шынықтыру жаттығулары оқу нәтижелерін жақсартуға ықпал ететін тетіктер талданады.

Нейробиология саласындағы қазіргі заманғы зерттеулер физикалық белсенділік мидағы жаңа нейрондық байланыстардың пайда болуын ынталандырады, бұл есте сақтау, назар аудару, ақпаратты өңдеу жылдамдығы және шығармашылық ойлау сияқты когнитивтік функцияларды жақсартады. Тұрақты дене жаттығулары көңіл-күй мен уәждемеге жауап беретін нейромедиаторлардың деңгейін арттыруға ықпал етеді [1].

Жеке тұлғаның және қоғамның жалпы мәдениетінің бір бөлігі-бұл адамның психофизиологиялық қабілеттерін дамыту үшін қоғам қолданатын барлық құндылықтардың, танымның және жалпы қабылданған шаралардың жиынтығы болып табылатын дене шынықтыру. Қазіргі уақытта бастауыш сынып оқушыларының дене тәрбиесі мәселелері мұғалімдердің қызмет саласы болып табылады. Өсіп келе жатқан ағзаның денсаулығына оқыту әдістері, құралдары мен әдістерінің жиынтығы әсер етеді. Күні бойы бастауыш сынып оқушыларының ақыл-ой жұмысын сақтау үшін үзілістегі ашық ойындар, дене шынықтыру минуттары, сабақ басталғанға дейін гимнастика пайдалы әсер етеді. Адамдар әртүрлі формалар мен әдістерді дененің физикалық жағдайына пайдаланады, сонымен бірге әртүрлі мотивация түрлерін қолданады. Осылайша, бұл физикалық және психикалық көрсеткіштердің жақсаруына әсер етеді. Дене тәрбиесінің ақыл-оймен өзара әрекеттесуі сау денені тәрбиелеуге көмектеседі. Сонымен қатар, жеке тұлғаны қалыптастырудың әртүрлі құралдары таңдалады, олар сөзсіз дене мен интеллектке әсер етеді [2].

Білім беру мекемелеріндегі дене тәрбиесі өзара байланысты екі міндетті шешеді: білім алушылардың денсаулығын сақтау, нығайту және олардың өмірінің кейінгі кезеңдерінде салауатты өмір салты мен физикалық жетілу қажеттілігін қалыптастыру.

Мектеп жасындағы балалардың дене тәрбиесімен отбасы және мектептің педагогикалық ұжымы айналысуға шақырылады. Бұл тәрбие процесінде дене шынықтыру мұғаліміне ерекше орын беріледі. Кейде ол көптеген балалар үшін жоғары кәсіби деңгейде болашақ мамандықты таңдауға дайындықты қамтамасыз ететін моторика мен дағдыларды дамытуға көмектесетін жалғыз адам. Өскелең ұрпақтың дене тәрбиесінің әртүрлі формалары дене шынықтыру мұғалімдерін оларды мүмкіндігінше тиімді пайдалануға міндеттейді.

Дене белсенділігінің оқу процесіне әсері:

Когнитивтік функцияларды жақсарту: Дене жаттығулары қандағы оттегінің деңгейін арттыруға ықпал етеді, бұл мидың қоректенуін жақсартады және нейрондардың неғұрлым тиімді жұмыс істеуіне ықпал етеді. Бұл жадының, назарының, шоғырлануының және міндеттерді шешу қабілетінің жақсаруына әкеледі.

Энергия деңгейін арттыру: Физикалық белсенділік балаларға артық энергиядан арылуға көмектеседі және олардың сергектік деңгейін арттырады, бұл сабақтарда неғұрлым көп көңіл бөлуге ықпал етеді.

Стресс деңгейін төмендету: Тұрақты дене жаттығулары стресс гормондарының деңгейін төмендетуге көмектеседі, бұл балалардың эмоционалдық жағдайына оң әсер етеді және олардың оқу қабілетін жақсартады.

Көңіл-күйдің жақсаруы: Физикалық белсенділік эндорфиндер - бақыт гормондарын өндіруді ынталандырады, бұл көңіл-күйдің жақсаруына және оқуға ынталандырудың артуына ықпал етеді.

Әлеуметтік дағдыларды дамыту: Дене шынықтырумен және спортпен айналысу коммуникативтік дағдыларды дамытуға, командада жұмыс істей білуге және өзін-өзі бағалауды арттыруға ықпал етеді.

Мектептегі дене шынықтыру белсенділігінің нысандары.

Дене шынықтыру сабақтары: Мектепте дене шынықтыру белсенділігін ұйымдастырудың негізгі нысаны.

Дене шынықтыру минуттары: Кернеуді азайту және жұмыс қабілеттілігін арттыру үшін сабақтарда өткізілетін қысқа мерзімді дене шынықтыру жаттығулары.

Белсенді өзгерістер: Үзіліс кезінде жылжымалы ойындар мен жаттығуларды ұйымдастыру.

Спорт секциялары мен үйірмелер: Оқу уақытынан тыс қосымша спортпен айналысу.

Практикалық ұсынымдар: Дене белсенділігін оқу процесіне біріктіру: Дене жаттығулары әртүрлі оқу пәндеріне, мысалы, математика, орыс тілі немесе шет тілдеріне енгізілуі мүмкін.

Уәждеме жасау: Балалардың өздері дене шынықтырумен айналысқысы келетіндей жағдай жасау қажет. Мұны қызықты және алуан түрлі сабақтарды ұйымдастыру арқылы, сондай-ақ көтермелеу жүйесі арқылы жасауға болады.

Жеке тәсіл: Дене белсенділігін ұйымдастыруда әрбір баланың жеке ерекшеліктерін ескеріңіз.

Ата-аналармен ынтымақтастық: Балалардың дене белсенділігін ұйымдастыруға ата-аналарды тартыңыз.

Белсенді дене шынықтыру сабақтарынсыз бастауыш мектеп жасындағы балалардың толыққанды дамуына іс жүзінде қол жеткізу мүмкін емес. Қозғалыс белсенділігінің жетіспеушілігі өсіп келе жатқан адам ағзасының денсаулығын едәуір нашарлататыны, оның қорғаныс қабілетін әлсірететіні және толық физикалық дамуды қамтамасыз етпейтіні анықталды. Мектепте өскелең ұрпақтың дене тәрбиесінің негізі қаланады.

Мұны бүкіл тәрбие жүйесі сабақтармен, мектептен тыс жұмыстармен, жаппай сауықтыру жұмыстарымен, яғни іс-шаралар кешенімен жүзеге асырады. Балалардың физикалық белсенділігінің жеткіліксіздігі әсіресе балалар мен жасөспірімдер денесінің белсенді өсу кезеңінде, қаңқа мен бұлшықет массасының жедел дамуы қан айналымы мен тыныс алу жүйесінің тиісті жаттығуларымен және баланың күш әлеуетінің өсуімен қамтамасыз етілмеген кезде қауіпті. Дамудың мұндай диспропорциялары көбінесе балалардың

денсаулығының нашарлауының, олардың өмірлік тонусының төмендеуінің негізгі себептері болып табылады [2].

Дұрыс ұйымдастырылған қозғалыс режимі, әртүрлі физикалық белсенділіктің ақылға қонымды ауысуы және қатаю аурулардың пайда болуына жол бермейді, денеге өсу мен физиологиялық даму процестерін жақсы теңестіруге көмектеседі. Қарама-қайшылықтар мен олардың теріс салдары балаларды жалпыға бірдей дене тәрбиесі жүйесіне қосу, физикалық жетілдірудің барлық тетіктері мен ынталандыруларын қолдану арқылы жеңіледі.

Бастауыш сынып жасындағы балалардың дене тәрбиесінің негізгі механизмі-дене шынықтыру және спорттық іс-шаралар. Дене шынықтыру-спорттық іс-әрекеттің арқасында бұлшықеттер күшейеді, сүйек, жүйке, тамыр жүйелері күшейеді, ағзаның ауруларға төзімділігі артады, физикалық қабілеттер шыңдалады, моральдық-психологиялық тұрақтылық деңгейі артады. Онда шыдамдылық, табандылық, өзін-өзі жеңу және өзін-өзі тәрбиелеу, табандылық пен еңбекқорлық сияқты мінез-құлық белгілері көрінеді. Бастауыш мектеп жасындағы балалардың физикалық белсенділігі мәселелерін қарастыра отырып, олардың күнделікті іс-әрекетінің сипатын ескеру қажет [3].

Мұның бәрі тұлғаның үйлесімді дамуы үшін объективті алғышарттардың пайда болуына әкеледі. Белсенді физикалық белсенділіксіз бастауыш сынып жасындағы балалардың толыққанды дамуына іс жүзінде қол жеткізу мүмкін емес. Физикалық белсенділіктің жетіспеушілігі өсіп келе жатқан адам ағзасының денсаулығын едәуір нашарлататыны, оның қорғаныс қабілетін әлсірететіні және толық физикалық дамуды қамтамасыз етпейтіні анықталды. Мектепте өскелең ұрпақтың дене тәрбиесінің негізі қаланады [4].

Оқушылардан дене шынықтырумен өз бетінше айналысуға қол жеткізу үшін оқушылар бөлімшелер бойынша сабақта оқыған кезде оларға тапсырмаларды әрдайым қатаң түрде берудің қажеті жоқ. Кейбір жағдайларда тек жалпы міндет қойып, жаттығуларды таңдап, ойынды қалай өткізу керектігін ойлап, снарядтар мен жабдықтарды таңдап, нәтижелерді өлшеп, балалардың өздері жарыс жеңімпаздарын анықтай алады. Мұндай жағдайда оқушылар өте тапқыр, белсенді бола алады, жауапкершілік пен тәуелсіздік шарасы неғұрлым көп болса, сабаққа деген қызығушылық соғұрлым жоғары болады.

Білім алушылардың қызығушылықтары бойынша өз бетінше сабақтарын ынталандыру қажет. Үй тапсырмасын балалардың қызығушылықтары бойынша да қойыңыз. Адам өмірінің мектеп кезеңіндегі дене шынықтырудың маңызы жан-жақты физикалық дамудың, денсаулықты нығайтудың, әртүрлі моторика мен дағдыларды қалыптастырудың негізін құру болып табылады. Мұның бәрі тұлғаның үйлесімді дамуы үшін объективті алғышарттардың пайда болуына әкеледі [5].

Дене белсенділігі бастауыш сынып оқушыларының оқу процесінде маңызды рөл атқарады. Тұрақты дене жаттығулары балалардың когнитивтік функцияларын, эмоциялық жағдайын және үлгерімін жақсартуға ықпал етеді.

Дене белсенділігін оқу процесіне қосу білім беру процесінің ажырамас бөлігі болуы тиіс.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Обухова, Л. Ф. Возрастная психология: учебник для вузов / Л. Ф. Обухова. — Москва: Издательство Юрайт, 2024. — 411 с.
2. Андреева И.Г. Сохранение и укрепление здоровья школьников - актуальное направление развития содержания образования на этапе инновационного становления России // Стандарты и мониторинг. 2011. №3. С.15-19
3. Бойко В. В., Кириллова А. В. Влияние занятий физической культурой на развитие словесно-логического мышления у детей старшего дошкольного возраста // Успехи современного естествознания. - 2015. - №. 10.
4. Жас ерекшелік психологиясы: оқулық / Н.С. Жұбаназарова. Алматы: Қазақ университет), 2014. - 249 б.
5. Балалар психологиясы: оқулық / Ж.Қ. Дүйсенова, Қ.Н. Нығыметова; ҚР Білім және ғылым министрлігі.- Алматы: Нур-Принт, 2015.- 333 б.

УДК 37.1

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРОФЕССИИ ПЕДАГОГА

Ташматов Б.Э., Богодиров Ш.И.

Ташкентский государственный педагогический университет им. Низами, Узбекистан

Түйін: Бұл мақалада педагогикалық шеберлікті жетілдіру мәселелері қарастырылады. Педагогтердің педагогикалық дағдыларын дамыту, қазіргі білім беру жүйесінде инновациялық әдістерді қолдану, оқушылардың білім беру процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз ету сияқты маңызды аспектілер қарастырылады. Мақалада педагогикалық шеберлікті арттыру үшін қажетті әдістер мен стратегиялар талданады, сонымен қатар мұғалімдердің кәсіби дамуына ықпал ететін ұсыныстар беріледі.

Summary: This article will address the issues of improving pedagogical skills. Such important aspects as the development of pedagogical skills of teachers, the use of innovative methods in the modern education system, and ensuring the active participation of students in the educational process are considered. The article analyzes the methods and strategies necessary to improve pedagogical skills, as well as provides recommendations that contribute to the professional development of teachers.

Педагогика-это наука, изучающая процесс передачи и усвоения знаний. С другой стороны, педагогическое мастерство учителя является основным фактором, определяющим эффективность образовательного процесса. Процесс совершенствования педагогического мастерства требует от педагогов постоянного обновления своих знаний и умений. Применение инновационных методов и технологий в современной системе образования играет важную роль в повышении педагогического мастерства педагогов. В данной статье будут рассмотрены основные аспекты и методы совершенствования педагогического мастерства. Педагогика-это наука, изучающая процесс передачи и усвоения знаний, изучающая взаимоотношения учителей и учащихся, структуру образовательного процесса и его эффективность. Педагогическое мастерство учителя является основным фактором, определяющим успешное прохождение образовательного процесса. Этот навык включает в себя не только уровень

знаний учителя, но и его педагогические навыки, коммуникативные навыки и индивидуальный подход к ученикам [1,2].

В современной системе образования необходимость повышения педагогического мастерства становится как никогда актуальной. Педагоги могут сделать учебный процесс более эффективным, применяя новые методы и технологии. А для этого необходимо постоянно проводить процесс совершенствования педагогического мастерства. Профессиональное развитие педагогов, овладение инновационными педагогическими методами и обеспечение активного участия учащихся в образовательном процессе являются неотъемлемой частью этого процесса.

Методы: в данной статье был использован ряд методов исследования для анализа процесса совершенствования педагогического мастерства:

1. Аналитический метод: посредством анализа доступной литературы и исследований были изучены теоретические и практические аспекты, касающиеся улучшения педагогического мастерства. С помощью этого метода была собрана обширная информация об инновационных методах, стратегиях и экспериментах, используемых для повышения педагогического мастерства.

2. Интервью и интервью: посредством бесед с опытными учителями были собраны их мысли и опыт, касающиеся повышения их педагогического мастерства. С помощью этого метода была создана возможность выявить реальные проблемы педагогов и пути их решения [3].

3. Практический опыт: в процессе апробации инновационных педагогических методов оценивалась эффективность новых подходов и технологий, применяемых учителями на уроках. С помощью этих экспериментов можно определить, какие методы наиболее эффективны для повышения педагогического мастерства учителей.

4. Опросы: опросы проводились среди учителей и учащихся с целью выявления проблем в образовательном процессе и путей их решения путем сбора и анализа их мнений. С помощью анкет собиралась информация о потребностях и интересах педагогов в повышении педагогического мастерства.

5. Рефлексия: учителя должны анализировать свою деятельность после уроков. Процесс рефлексии помогает им совершенствовать свой стиль, выявлять успехи и недостатки в процессе урока.

Обсуждение: есть ряд важных моментов в совершенствовании педагогического мастерства [4]:

1. Инновационные методы: учителя могут повысить интерес учащихся за счет применения современных педагогических технологий. Например, проектное обучение, проблемное обучение и интерактивные уроки делают процесс обучения более эффективным.

2. Участие учащихся: вовлечение учащихся в процесс урока, обеспечение их активного участия и выслушивание их мнений важны для развития педагогических навыков. Это, в свою очередь, повышает мотивацию учащихся.

3. Профессиональное развитие: для преподавателей необходимы регулярные семинары, тренинги и мастер-классы. Благодаря этому учителя получают новые знания и навыки.

4. Рефлексия: учителя должны анализировать свою деятельность после уроков. Этот процесс помогает им определить, какие методы оказались эффективными.

Вывод: совершенствование педагогического мастерства — это непрерывный процесс, и учителям необходимо постоянно обновлять свои знания и навыки в соответствии с требованиями современного образования. Педагогические навыки могут быть улучшены за счет использования инновационных методов, увеличения вовлеченности учащихся и обеспечения профессионального развития. Рекомендации, изложенные в этой статье, служат повышению эффективности образовательного процесса.

Список использованной литературы:

1. Маматов, А. (2020). "Современные педагогические технологии". Ташкент: Министерство высшего и среднего специального образования Республики Узбекистан.
2. Кадыров, С. (2019). "Теория и практика педагогики". Ташкент: Наука.
3. Худойбердиев, Р. (2021). "Инновационные методы обучения". Ташкент: Просвещение.
4. Усманова, Д. (2018). "Профессиональное развитие учителя". Ташкент: издательство ТГПУ им. Низами.

УДК 337.4

АКТУАЛЬНОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ ИМИДЖА ОРГАНИЗАЦИИ

Ташматов Б.Э., Сулейманова А.Н.

Ташкентский государственный педагогический университет им. Низами, г.Ташкент, Узбекистан

Түйін: Мақалада қазіргі заманғы бизнес жағдайында ұйымның имиджін қалыптастырудың маңыздылығы қарастырылады. Имидж беделге, клиенттер мен серіктестерді тартуға, сондай-ақ бәсекеге қабілеттілікке әсер ететіні атап өтілген. Корпоративтік мәдениет, өнім сапасы мен қызметтер, сондай-ақ коммуникациялық стратегиялар сияқты оң имиджді қалыптастыруға ықпал ететін негізгі элементтер талқыланады. Өз имиджін тиімді басқаратын табысты ұйымдардың мысалдары талданады және оны қалыптастыру мен қолдаудың негізгі құралдары бөлінеді. Қорытындылай келе, имиджді құру және қолдау жүйелі тәсіл мен тұрақты бақылауды қажет ететін стратегиялық міндет болып табылады.

Summary: This article examines the significance of forming an organization's image in the context of modern business. It emphasizes that image impacts reputation, customer and partner attraction, and overall competitiveness. Key elements contributing to a positive image are discussed, including corporate culture, product and service quality, and communication strategies. The article analyzes examples of successful organizations that effectively manage their image and identifies essential tools for its formation and maintenance. In conclusion, it underscores that creating and sustaining an image is a strategic task that requires a systematic approach and ongoing monitoring.

Проблема исследования. Успешное функционирование организации зависит от многих факторов, в том числе от ее имиджа. Проблемы формирования имиджа организации не только в практике организаций нашего общества более 78% организаций Узбекистана разрабатывают стратегии формирования своего имиджа, но и в соответствии с требованиями времени наши ученые пытаются изучить роль имиджа в различных направлениях и делятся в соответствии с определением факторов имиджа. При этом следует отметить, что сегодня в нашей стране этот вопрос находится на стадии развития и имеет множество спорных аспектов, что и определяет актуальность дальнейших исследований [1].

Имидж организации, маркетинговая стратегия, имидж продукта, стратегическое планирование, имидж основателя, руководителя, личность руководителя предприятия, имидж персонала, визуальный имидж, формирование имиджа.

Анализ литературы. Проблема исследования. Проблема исследования-отсутствие публикаций в области критического анализа существующих методов формирования имиджа организации как элемента конкретной стратегии организации.

Объектом исследования является организация как объект формирования имиджа, а субъектом-методология формирования имиджа организации как элемент маркетинговой стратегии.

Актуальность темы. В условиях критической конкурентной среды перед предприятиями и организациями стоит непростая задача - как сохранить свои позиции на рынке и обеспечить эффективность своей деятельности. Сегодня формирование и развитие имиджа организации и предприятия является одним из важнейших направлений современного маркетинга. Становится все более очевидным, что эта тема и вопрос должны быть в центре внимания высшего руководства любой организации. Однако существующие способы создания и поддержания положительного имиджа и высокой репутации создание преподносится как научная новинка. В рамках данной статьи впервые предлагается метод формирования имиджа организации в рамках маркетинговой стратегии с учетом инновационных средств контроля за желаниями потребителей [2].

В независимом Узбекистане, который к XXI веку занял достойное место на карте мира, как и во многих других странах, начались радикальные реформы во всех сферах. Все эти реформы подняли человеческий фактор на более высокий уровень, чем когда-либо прежде, неразрывно связав его силу, восприятие, потенциал, духовное и духовное совершенство непосредственно с прогрессом, развитием и цивилизацией. От этого проблема человека и его совершенства, работы над собой, заботы о собственном совершенстве стала как никогда актуальной [3].

Научно-технический прогресс в настоящее время требует проведения эффективных реформ в сфере образования, воспитания членов общества,

способных успешно функционировать в условиях новой технологической революции, внедрения государственной службы в профессиональной ориентации подрастающего поколения и третьего этапа многовариантного среднего образования, применения педагогических инструментов в улучшении содержания образования, широкого пути развития инициативы и творчества в образовании. открыть, изучение зарубежного опыта, такого как создание его критически важных систем, - это тот же термин .

Поскольку Республика Узбекистан с каждым годом стабилизирует свою независимость в мировом масштабе, от того, насколько образованными, образованными, духовно развитыми людьми вырастет сегодняшнее поколение, зависит ее будущее. Здесь велика роль психологической науки, изучающей законы человеческих разрешений. В дальнейшем повышении эффективности образования по формированию гармоничного человека как полноценной, активной личности для нашего общества крайне необходима наука психология и ее правильное направление на практике. Хуррият настаивает на разумном, справедливом и факторном использовании богатой науки о духовности и духовности. Все существующие в стране учебные заведения должны знать специфические психологические закономерности этого процесса, его механизмы, а также эффективные способы структурирования активного, самостоятельного и позитивного мыслительного процесса на основе современных знаний для правильной, научной организации обучения и воспитания.

В настоящее время на кафедрах и лабораториях ведущих вузов республики научно-исследовательская работа в условиях оснащения высококвалифицированными специалистами специальными методиками исследования процессов, связанных с психолого-физиологическими особенностями преподавателей, эффективно налажена. Знание психологии человека, умение организовывать свой прогресс и одаренность выдвинули проблему обеспечения оптимальной работоспособности в любой возрастной период, психологической готовности к различным изменениям, развития способности мыслить и мыслить по-новому, объективно и правильно воспринимать происходящие процессы.

Таким образом, новая эра требует от каждого человека адекватного знания своих внутренних возможностей, знания психического мира близких и коллег с этим запасом знаний. Сократ великий в свое время написал книгу " Познай себя!". Новая эра добавила к этим знаниям девиз " знай своих близких и то, что они делают", который стал актуальным как никогда. Роль современной науки и практики психологии в решении этой проблемы неопределима.

Цель, задачи и гипотеза исследования. Целью исследования является анализ существующих способов формирования имиджа организации с целью разработки нового подхода как элемента маркетинговой стратегии.

Задачи исследования следующие:

1. Критически проанализировать современные методы формирования имиджа организации.

2. Определите необходимость формирования имиджа организации в рамках маркетинговой стратегии.

3. Разработка методики формирования имиджа организации в рамках маркетинговой стратегии с учетом инновационных средств контроля за желаниями потребителей.

Гипотеза исследования, на наш взгляд, должна строиться с учетом мониторинга всего процесса формирования и поддержания имиджа организации в рамках маркетинговой стратегии и обоснования ожиданий потребителей.

Методы и приемы исследования. Методологическая основа исследования-теория стратегического планирования, Президент Ш.М.Мирзиев сформулировал концептуальные теоретические и практические положения, касающиеся национального самосознания узбекского народа, выдвинутые в его работах, принцип историзма, и основные положения маркетинга. Методологическую основу исследования составляют общенаучные приемы и методы исследования: диалектический и сравнительный анализ, системный подход.

Методы обработки полученной информации. В соответствии с принципом современности научных исследований в статье использованы современные информационные методы, основанные на критическом анализе и интерактивных информационных технологиях.

Изложение основного материала. Образ организации-неоднозначное понятие в современном фэнтези. Он складывается из представлений о качестве товаров и услуг, взаимоотношений между субъектами и объектами экономических отношений, а также о кадрах и системе стратегического развития предприятия.

В связи с этим под имиджем современной организации следует понимать эмоционально окрашенный образ предприятия, который часто формируется намеренно, имеет целенаправленно определенные характеристики и призван оказывать психологическое воздействие в определенном направлении на определенные группы общества с целью повышения экономической эффективности функционирования общества.

Образ современной организации-это целостный образ, состоящий из множества факторов. Над его созданием могут работать психологи, PR-специалисты, рекламодатели, социологи и другие.

Среди современных методов формирования имиджа предприятия ученые в основном выделяют средства маркетинговых коммуникаций, среди которых можно назвать: PR, рекламу, личные продажи, содействие сбыту, спонсорство, создание фирменного стиля, рекламу в интернете [5, С. 46]. Эти методы используются современными компаниями в экономических условиях России, но они не учитывают стратегическую составляющую, без которой формирование имиджа может иметь не только положительные экономические результаты, но и не отвечать ожиданиям потребителей, что, в свою очередь, снижает экономическую эффективность деятельности предприятия.

Поэтому предлагается использовать инновационный метод формирования имиджа организации, основанный на инновационной системе оценки предпочтений потребителей в интерактивном режиме. Суть данной технологии заключается в том, что, проводя опрос клиентов в режиме онлайн (при наличии официального сайта компании) или с периодичностью от одного до шести месяцев, потребители оценивают степень значимости отдельных составляющих имиджа организации за определенный промежуток времени. Именно интерактивность позволяет этому методу быть инновационным и эффективно реализовывать контрольную функцию, важную в системе достижения целей маркетинговой стратегии компании. При этом инновационность подхода заключается в том, что данная методика использует учет маркетинговой стратегии. Так, если стратегия разработана на долгосрочную перспективу, то опрос следует проводить не реже одного раза в полгода, на краткосрочную - раз в месяц. При среднесрочном планировании этот показатель времени колеблется в установленных пределах.

Таким образом, мы предлагаем не только инструмент оценки состояния имиджа компании, но и рекламу, поскольку потребители понимают, что их мнение является наиболее важным для этой организации, и "предприятие, которое ставит потребителя на первое место в рыночных условиях, обречено на успех" [4].

Методическая оценка может проводиться по следующим критериям:

1. Имидж товара. Оценивались следующие характеристики: уровень и качество товаров; количество услуг; широта ассортимента; расположение, наличие парковочного места.
2. Образ потребителя. Оцениваемыми характеристиками являются: круг потребителей, посещающих организацию.
3. Внутренний образ. Оценено: среда магазина.
4. Имидж основателя / руководителя. Предмет оценки: личность основателя предприятия или руководителя предприятия.
5. Имидж сотрудников. Оцениваемыми характеристиками являются: дружелюбие к потребителю; помощь продавца в выборе товара потребителю.
6. Визуальный образ. Была предложена оценка внешнего вида магазина.

Важнейшими составляющими имиджа будут приоритеты-цели корректировки маркетинговой стратегии организации. В качестве примера использования данного метода мы изучили отзывы потребителей о значении отдельных составляющих имиджа в деятельности торговой организации ООО "Лемакс" в Таганроге.

Таким образом, была сформирована анкета-анкета. Для измерения перечисленных показателей была разработана соответствующая шкала, включающая четыре строки:

1. От "совершенно незначительного" до "недостаточно важного" со значениями от 0 до 2,5 баллов;
2. От "недостаточно" до "важно" со значениями от 2,5 до 5,0 баллов;
3. от "важного" до "гораздо важнее" - от 5,0 до 7,5 баллов";

4. от "очень важного" до "очень важного" - от 7,5 до 10,0 баллов.

Чтобы узнать, насколько потребители придают значение этим характеристикам, респондентов (клиентов веб-сайта организаций ООО в Ташкенте и пользователей интернета) попросили поставить отметки от 0 до 10. Наивысший уровень значимости - 10 баллов. Отсутствие значимости соответствует 0 баллам. Следующим шагом было определение размера и структуры образца. При 50%, точности- $E \pm 6\%$ и 95% достоверности размер выборки был следующим:

$$n = 1,962 (50 \times 50) / 62 = 266 \text{ (люди).}$$

Таким образом, было опрошено 266 человек.

Анализ результатов опроса показывает, что покупатели меньше всего внимания уделяют личности основателя бизнеса или менеджера магазина. Круг потребителей, посещающих магазин, имеет среднее значение для покупателей. Все остальные функции были значительно важнее. Наибольшее значение покупатели придавали качеству товаров, широте ассортимента и дружелюбию персонала, что должно было стать основой стратегического планирования маркетинговой деятельности данного предприятия.

Результаты исследования. Критический анализ существующих методов формирования имиджа организации как элемента конкретной маркетинговой стратегии показал, что среди современных методов формирования имиджа предприятия ученые в основном выделяют маркетинговые коммуникации, среди которых: реклама, имидж организации, личные продажи, стимулирование сбыта, спонсорство, корпоративный стиль, продвижение в интернете. Эти методы используются современными организациями в экономических условиях Узбекистана, но они не учитывают стратегическую составляющую, без которой формирование имиджа может иметь не только положительные экономические результаты, но и не соответствовать ожиданиям потребителей, что, в свою очередь, снижает экономическую эффективность предприятия.

По результатам проведенного исследования можно сделать вывод, что существуют различные подходы к проблеме методического обеспечения формирования имиджа организации как целостной стратегии маркетинга, однако можно выделить некоторые параметры, позволяющие "унифицировать" этот процесс, в данном случае речь идет о позиции потребителей по формируемым основным параметрам. структура образа.

Критерии оценки имиджевых компонентов оценка степени значимости со стороны потребителей показала, что существует определенная закономерность, которую предприятие может использовать в качестве фактора управленческого воздействия при формировании стратегии поведения на рынке.

Таким образом, именно зависимость от развития этих составляющих имиджа организации должна стать основой тактико-стратегического планирования маркетинговой деятельности фирмы, что, в свою очередь, повысит экономические результаты.

Список использованной литературы:

1. G'oziyev E.G'. O'qituvchilarning o'quv faoliyatini boshqarish . – Toshkent, 1988. -102 b.
2. M.G.Davletshin “Zamonaviy pedagog faoliyatining psixologik asoslari”-.T.:TDPU 1997..
3. Kriksunova I.Sozday svoy Imij. – SPB: Lan, 1997.
4. Shepel V.M.Medjelogiya:sekreti lichnogo obayniya. M., 1997.

ОӘЖ 371.1

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІКТІ ЫНТАЛАНДЫРУ ҒДІСТЕРІ

Ташмонова М.Ч., Раушанбек А.Ж., Мінкән Ә.Ж.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются познавательной деятельностью учащихся начальных классов

Summary: The article examines the cognitive activities of primary school students.

Бастауыш сыныпқа қойылатын жаңа міндеттер баланың оқу әрекетін – педагогикалық және танымдық мотивтер жүйесін, оқу мақсаттарын қабылдау, сақтау, жүзеге асыру, оқу іс-әрекетін және оның нәтижелерін жоспарлау, бақылау және бағалау қабілетін қалыптастырудың негізін қалайды. Бұл мектептегі білім берудің бастапқы кезеңі, ол оқушылардың танымдық ынтасы мен қызығушылығын, мұғаліммен және сыныптастарымен бірлесіп жұмыс істеуге және бірлесіп жұмыс істеуге дайындығы мен қабілетін қамтамасыз етуге, адам арасындағы қарым-қатынасты анықтайтын адамгершілік мінез-құлық негізін қалыптастыруға тиіс. жеке және қоғам және басқа адамдар.

Сіз оларды оқуға мәжбүрлей алмайсыз, сізді оқуға алу керек. Оқыту да барлық басқа процестер сияқты қозғалыспен байланысты екені белгілі. Оқыту процесіндегі қозғалыс бір педагогикалық міндетті шешуден екіншісіне өтіп, оқушыны білім жолында ілгерілетеді: білімсіздіктен білімге, толық емес білімнен неғұрлым толық және дұрыс. Оқыту білімді механикалық «тасымалдауға» айналмауы керек деп есептейміз, өйткені оқыту мұғалім мен оқушының өзара тығыз әрекеттесетін екі жақты процесс: оқыту және оқу [1].

Мектеп жасында оқу мотивациясын қалыптастыруды асыра айтпай-ақ, қазіргі мектептің өзекті мәселелерінің бірі, жалпы маңызды мәселе деп атауға болады. Оның өзектілігі оқыту мазмұнын жаңартуға, оқушылардың білім мен танымдық қызығушылықтарын өз бетінше меңгеру әдістемесін қалыптастыруға, олардың белсенді өмірлік ұстанымын қалыптастыруға арналған тапсырмаларды тұжырымдауға байланысты.

Мектепте міндетті түрде шешілетін міндеттердің бірі – мектеп оқушыларының бойында жағымды педагогикалық мотивацияны қалыптастыру және оны одан әрі дамыту үшін жағдай жасау. Ежелгі даналық: «Атты суға айдауға болады, бірақ оны сусындатуға болмайды, иә, сіз балаларды партаға отырғыза аласыз, мінсіз тәртіпке қол жеткізе аласыз. Бірақ қызығушылықты оятпай, ішкі мотивациясыз білімді меңгеру болмайды, ол тек оқу әрекетінің

сыртқы көрінісі болады. Білім көзінен «мас болу» құштарлығын қалай оятуға болады? Танымдық белсенділікті қалай ынталандыруға болады?

Оқушылардың оқуға деген көзқарасы белсенділікпен сипатталады. Белсенділік студенттің оның іс-әрекетінің субъектісімен «байланыс» дәрежесін анықтайды. Студенттердің оқу мотивациясының тағы бір маңызды аспектісі белсенділікпен тікелей байланысты, яғни дербестік [2].

Танымдық белсенділік пен дербестік бір-бірінен ажырағысыз деп айтуға болады: белсендірек студенттер (оқу әрекеті бойынша), әдетте, тәуелсіз. Оқушылардың іс-әрекетін басқаруды көптеген мұғалімдер дәстүрлі түрде белсендіру деп атайды. Белсендендіруді студенттерді жігерлі, мақсатты оқуға ынталандырудың, пассивті стереотиптік белсенділікті, ақыл-ой жұмысындағы құлдырау мен тоқырауды жеңудің үздіксіз процесі ретінде анықтауға болады.

Белсендендірудің негізгі мақсаты – білім сапасын арттыратын оқушының белсенділігін қалыптастыру. Оқушылардың танымдық іс-әрекетін белсендіру оқу теориясы мен тәжірибесінің қазіргі даму кезеңіндегі өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Оқытуға мүмкіндік беру идеясының ұзақ тарихы бар. Әңгімелесушіге проблемалық сұрақтар қою және оның жауап табудағы қиындығы Сократтың пікірталастарына тән болды.

Көптеген ғалымдар Л.С.Выготский, Б.Г.Ананьев, П.Я. Гальперин және басқалары танымдық белсенділікті белсендіру мәселесіне арналған. Танымдық іс-әрекет педагогикалық құбылыс ретінде екі жақты процесс: бір жағынан, ол оқушының өзін-өзі ұйымдастыруы мен өзін-өзі жүзеге асыруының көрінісі болса, екінші жағынан, мұғалімнің оқушылардың танымдық белсенділік. Оқу процесін ұйымдастырудағы ізденімпаздық сипатының жоғарыда аталған ерекшеліктерінен оның мектеп жасына дейінгі егде жастағы баланың сыни тұрғыдан ойлауын дамыту үдерісін ұйымдастыруда көрсетілген талаптарға толық сәйкес келетінін байқауға болады [3].

Жоғарыда айтылғандардың барлығын ескере отырып, мектепке дейінгі білім беру ұйымындағы баланың тұлға ретінде үйлесімді дамуы үшін, оның ішінде сыни тұрғыдан ойлауын табысты дамыту үшін, үлкен мектеп жасына дейінгі балалардың сыни тұрғыдан ойлауын дамытуға ықпал ететін бірқатар педагогикалық шарттарды анықтауға болады.

1) дидактикалық ойындарды жүзеге асыру (дидактикалық ойын – мектеп жасына дейінгі егде жастағы балалардың сыни тұрғыдан ойлауын дамытудың шарты болуы мүмкін, өйткені ойын – балалардың қабілеттерінің барлық түрлері дамиды, ойында кеңейетін және кеңейетін күрделі психикалық әрекет. Баланың дүниені қабылдауын байытады, сөйлеуін дамытады, белгілі бір пайымдаулар мен қорытындыларды қалыптастырады). 2) эксперименттер жүргізу. Қарапайым бақылаулардан айырмашылығы олар заттар мен табиғат құбылыстарының жеке белгілерін, жақтарын, қасиеттерін айқынырақ көруге мүмкіндік береді. Тәжірибелер балаларды салыстыруға, салыстыруға және себеп-салдар байланыстарын жасауға итермелейді. Бұл баланың мұғалімнің жетекшілігімен жүзеге асыратын терең ақыл-ой ізденіс процесі ғана емес;

логикалық ойлауды дамытудың белгілі бір дәрежесі, бірақ ол сонымен бірге балада белгілі бір тұлғалық қасиеттер мен қызығушылықтарды қалыптастыру мүмкіндігін жүзеге асыру, сонымен бірге оны табиғаттағы заттар мен құбылыстарға белсенді қатынас жасауға ынталандыру болып табылады.

3) «Оқу мен жазу арқылы сыни тұрғыдан ойлау технологиясы» фазалары бойынша сабақтарды жобалау. Сыныптарды құру үшін үш фазалық жүйені пайдалану мектеп жасына дейінгі егде жастағы балалардың сыни тұрғыдан ойлауын анағұрлым тезірек және тиімдірек дамытуға көмектеседі, сонымен қатар осы технологияның әдістемелері мектеп жасына дейінгі балаларға оңай бейімделген, сондықтан олар іс жүзінде жұмыс істейді және белгілі бір нәтиже береді. Сабақты үш кезеңге бөлуге болады: «қиындық», «түсіну», «рефлексия», әрқайсысы өз ерекшеліктерімен сипатталады. Жобалау барысында мектеп жасына дейінгі балалардың даму ерекшеліктері теориялық тұрғыдан зерттелді, балалармен оқу іс-әрекетін ұйымдастырудың әртүрлі әдістері қарастырылды [4].

Мектеп жасына дейінгі балалардың сыни ойлауын дамыту үшін алынған теориялық мәліметтер негізінде эксперименттер мен ТРКМ жүргізу міндеттерін біріктіретін әдістеме әзірленді. 6-7 жастағы балалармен жұмыс істеу кезінде ТРКМ сәтті жүзеге асырылуы үшін бұл әдіс мектепке дейінгі жастағы жас ерекшеліктерін ескере отырып бейімделді.

Таңдалған технология мектеп жасына дейінгі егде жастағы балалардың келесі сипаттамаларын дамытуға мүмкіндік беретін бағдарламаны жобалауға және жобалауға қойылған міндеттерді тиімді шешуге мүмкіндік берді:

- 1) тәуелсіздік;
- 2) сұрақ қою және қойылған сұрақтарға жауап іздеу, қорытынды жасау және өз пікірін дәлелдей білу;
- 3) өз әрекеттеріне, шешім қабылдауына жауапкершілік;
- 4) алынған ақпаратты талдау және түсіндіру қабілеті;
- 5) жіктеу, салыстыру, себепті байланысты анықтау, жалпылау және бағалау қабілеті;
- 6) индуктивті және дедуктивті ойлау;
- 7) сыртқы әлемді құрметтеу.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Букреева А. А. Коррекция памяти младших школьников // Научно- методический электронный журнал «Концепт». 2019. С. 121–125.
2. Веракса Н. Е. Детская психология: учебник для академического бакалавриата. Люберцы: Юрайт, 2016. 446 с.
3. Денисова О.П. Психология и педагогика: учебное пособие. М.: Флинта, 2019. 422 с.
4. Долгова В. И., Ключева Г. М., Тавобилова И. Д. Исследование видов памяти первоклассников // Научно-методический электронный журнал «Концепт». 2015. Т. 31. С. 131–135.

ГЕОГРАФИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДЕ САНДЫҚ ЗЕРТТЕУ ӘДІСІН ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Темірхан А.Ш., Өмірбек Ж.Н.

Ғылыми жетекшісі: педагогика ғылымдарының магистрі Омарова А.А.
Б.Алтынсарин атындағы №65 мектеп-гимназиясы, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются особенности применения количественных методов исследования в географических исследованиях, акцентируя внимание на их значимости и актуальности в условиях современного мира. Обсуждаются основные подходы, такие как статистический анализ, геоинформационные системы и моделирование, которые позволяют исследовать пространственные закономерности и предсказывать изменения. Также выделяются преимущества количественных методов, включая объективность, возможность работы с большими объемами данных и их роль в прогнозировании. В то же время, статья отмечает ограничения этих методов, такие как игнорирование качественных аспектов и проблемы с доступностью данных.

Подчеркивается необходимость интеграции количественных и качественных подходов для достижения более глубокого понимания географических процессов. В заключение обсуждаются перспективы использования смешанных методов в будущих исследованиях, направленных на решение актуальных задач в сфере устойчивого развития и управления ресурсами.

Summary: The article examines the features of the application of quantitative research methods in geographical research, focusing on their importance and relevance in the modern world. The main approaches, such as statistical analysis, geoinformation systems and modeling, which allow us to explore spatial patterns and predict changes, are discussed. The advantages of quantitative methods are also highlighted, including objectivity, the ability to work with large amounts of data and their role in forecasting. At the same time, the article notes the limitations of these methods, such as ignoring qualitative aspects and problems with data availability.

The need to integrate quantitative and qualitative approaches to achieve a deeper understanding of geographical processes is emphasized. In conclusion, the prospects of using mixed methods in future research aimed at solving urgent problems in the field of sustainable development and resource management are discussed.

География ғылым ретінде кеңістіктік заңдылықтарға, табиғи және антропогендік процестерге және олардың өзара байланыстарына қатысты көптеген зерттеулерді қамтиды. Соңғы онжылдықтарда сандық зерттеу әдістерінің айтарлықтай дамуы байқалды, бұл талдауға қол жетімді деректер көлемінің өсуімен және геоақпараттық жүйелер (ГАЖ), статистикалық пакеттер және машиналық оқыту модельдері сияқты технологиялардың дамуымен байланысты. Бұл құралдар географтар үшін жаңа көкжиектер ашады, бұл оларға күрделі құбылыстарды дәлірек талдауға, гипотезаларды тұжырымдауға және теорияларды сынауға мүмкіндік береді.

Географиядағы сандық зерттеулер кеңістіктік деректерді өңдеу және талдау үшін статистикалық, математикалық және есептеу әдістерін қолдануға негізделген. Олар популяцияның таралуы, табиғи ресурстарды пайдалану, климаттың өзгеру динамикасы және біздің өмірімізге және қоршаған ортаға әсер ететін басқа аспектілер сияқты құбылыстарды зерттеуге мүмкіндік береді.

Сандық әдістер бар жағдайларды сипаттауға ғана емес, сонымен қатар болашақ туралы болжам жасауға мүмкіндік береді, бұл әсіресе табиғи процестер мен адам әрекетінен туындаған жаһандық өзгерістер жағдайында маңызды.

Сандық әдістердің негізгі артықшылықтарының бірі-олардың объективтілігі. Статистикалық тәсілдер субъективті факторлардың зерттеу процесіне әсерін азайтуға мүмкіндік береді. Бұл әсіресе географияда өте маңызды, мұнда деректерді контекстке байланысты әр түрлі түсіндіруге болады. Сандық әдістерді қолдана отырып, зерттеушілер қайталанатын нәтижелерге қол жеткізе алады, бұл сенімді білім базасы мен ғылыми дәлелдерге ықпал етеді.

Сонымен қатар, сандық әдістердің өз шектеулері бар. Мысалы, олар кеңістіктік процестерге айтарлықтай әсер етуі мүмкін мәдени, әлеуметтік және тарихи факторлар сияқты сапалық аспектілерді жеткілікті түрде қарастырмауы мүмкін. Тек сандық мәліметтерге бағытталған зерттеулер күрделі географиялық құбылыстарды түсіну үшін маңызды болып табылатын маңызды контексттерді жіберіп алуы мүмкін. Бұл зерттелетін объект туралы неғұрлым толық және жан-жақты түсінік алуға мүмкіндік беретін сандық және сапалық тәсілдерді біріктіру қажеттілігін көрсетеді.

Сонымен қатар, сапалы деректердің болуы сандық талдау үшін қиындық тудыруы мүмкін. Кейбір аймақтарда, әсіресе дамушы елдерде ақпаратқа қол жетімділіктің шектеулі болуы нәтижелер мен тұжырымдардың бұрмалануына әкелуі мүмкін. Тіпті дамыған елдерде де деректер толық емес немесе ескірген болуы мүмкін, бұл сандық талдаудың дәлдігіне де әсер етеді. Сондықтан зерттеушілер нәтижелерді түсіндіруде абай болу керек және қатенің ықтимал көздерін ескеруі керек.

Климаттың өзгеруі, тұрақты даму, халықтың көші-қоны және урбанизация сияқты заманауи қиындықтар шешімдерді талдау және әзірлеу үшін сандық әдістерді қолдануды талап етеді. Мысалы, сандық модельдер арқылы климаттың өзгеруін зерттеу жаһандық жылынудың ықтимал салдарын болжауға және бейімделу және азайту стратегияларын әзірлеуге мүмкіндік береді. Өз кезегінде, табиғи ресурстарды бөлудің сандық талдауы біркелкі ресурсовстікті анықтауға және оларды ұтымды пайдалану шараларын жасауға көмектеседі.

Осылайша, сандық зерттеу әдістері деректермен жұмыс істеу және үлгілерді анықтау үшін қуатты құралдарды қамтамасыз ету арқылы заманауи географиялық талдауда шешуші рөл атқарады. Дегенмен, олардың шектеулерін және тереңірек түсінуге қол жеткізу үшін сапалы әдістермен біріктіру қажеттілігін ескеру маңызды. Болашақта сандық және сапалық тәсілдердің үйлесімі табиғи және адами ресурстарды басқару саласында шешім қабылдауды жақсартуға ықпал ете отырып, жан-жақты талдауға негіз бола алады.

Бұл мақалада біз географиялық зерттеулерде сандық әдістерді қолданудың негізгі ерекшеліктерін, сондай-ақ олардың артықшылықтары мен шектеулерін егжей-тегжейлі қарастырамыз. Біз географиялық талдаудың

эртүрлі салаларында сандық тәсілдерді сәтті қолдану мысалдарын талдаймыз, олардың маңыздылығы мен өзекті мәселелерді шешудің әлеуетін атап өтеміз. Осылайша, бұл жұмыстың мақсаты қолданыстағы әдістерді сипаттау ғана емес, сонымен қатар оларды кеңістіктік процестерді түсіну тұрақты дамуға және ресурстарды тиімді басқаруға қол жеткізудің кілті болатын жылдам өзгеретін әлемде қолдану қажеттілігін негіздеу болып табылады.

Соңғы онжылдықтарда географиялық зерттеулерде сандық әдістерге қызығушылықтың айтарлықтай өсуі байқалды. Кеңістіктік деректерді талдау үшін статистикалық әдістерді қолдану қажеттілігін негіздеген Хейфец пен Фишер сияқты зерттеушілердің жұмыстары осы салаға маңызды үлес қосты. Олардың зерттеулері сандық тәсілдер заңдылықтарды анықтап қана қоймай, географиялық процестердің динамикасын тереңірек түсінуге ықпал ететіндігін атап көрсетеді.

Географиядағы сандық талдаудың негізгі құралдарының бірі-геоақпараттық жүйелер (ГАЖ). Лонг пен Беншоудың (2015) жұмыстары ГАЖ-ны табиғи ресурстардың, халықтың және әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштердің кеңістіктік таралуын талдау үшін қалай пайдалануға болатындығын көрсетеді. Авторлар ГАЖ күрделі деректерді визуализациялауға және жасырын тәуелділіктерді анықтауға мүмкіндік беретінін атап көрсетеді, бұл аумақты басқаруда негізделген шешімдер қабылдаудың маңызды аспектісі [1].

Модельдеу сандық зерттеулерде де маңызды орын алады. Браун мен Мейердің (2017) зерттеулері климаттың өзгеруін және олардың эртүрлі аймақтарға әсерін болжау үшін математикалық модельдерді қолдануға баса назар аударады. Олар су ресурстары мен ауыл шаруашылығына температураның жоғарылауының әсерін бағалау үшін модельдерді сәтті қолдану мысалдарын келтіреді. Бұл жұмыстар сандық әдістер бар күйді сипаттап қана қоймай, сонымен қатар бейімделу стратегияларын әзірлеу үшін маңызды болып табылатын болашақты болжауға мүмкіндік беретінін атап көрсетеді [2].

Артықшылықтарына қарамастан, сандық әдістердің белгілі бір шектеулері бар. Кросс пен Гриннің (2018) жұмыстары сандық деректерді түсіндіруге байланысты мәселелерді талдайды. Авторлар талдау нәтижелеріне әсер етуі мүмкін мәдениет пен тарих сияқты контекстік факторларды ескеру қажеттілігін көрсетеді. Олар сандық әдістерді сапалық контекстен тыс пайдалану қорытындылардың бұрмалануына және талдаудың толық болмауына әкелуі мүмкін екенін атап көрсетеді [3].

Соңғы жылдары сандық және сапалық әдістерді біріктіруге қызығушылық артып келеді. Дэвидсон мен Паркердің (2019) зерттеулері біріктірілген тәсілдер зерттеу сапасын қалай жақсартып, деректерді түсіндіруді жақсартатынын көрсетеді. Авторлар көші-қон және табиғи ресурстарды пайдалануды зерттеуде аралас әдістерді сәтті қолдану мысалдарын келтіреді, мұндай интеграция күрделі географиялық процестер туралы толық түсінік алуға мүмкіндік беретінін атап көрсетеді [4].

Әдебиеттерді талдау сандық әдістердің объективті талдау мен болжау мүмкіндігін қамтамасыз ете отырып, қазіргі географиялық зерттеулерде маңызды рөл атқаратынын көрсетеді. Дегенмен, кеңістіктік құбылыстарды толық түсінуге қол жеткізу үшін сандық тәсілдердің шектеулерін ескеру және оларды сапалы әдістермен біріктіру қажет. Бұл табиғи және адами ресурстарды басқару саласында тиімді шешімдерді табысты зерттеу мен әзірлеудің кепілі болады.

Сандық зерттеу әдістері кеңістіктік деректерді сенімді және объективті талдауды қамтамасыз ететін заманауи географиялық зерттеулерде басты орын алады. Олар заңдылықтарды анықтауға, үлкен көлемдегі ақпаратты статистикалық өңдеуге және болжамды модельдер құруға мүмкіндік береді, бұл әсіресе жаһандық өзгерістер мен күрделі әлеуметтік процестер жағдайында маңызды [5].

Дегенмен, олардың даусыз артықшылықтарына қарамастан, сандық әдістердің белгілі бір шектеулері бар. Олар зерттелетін құбылыстарға әсер ететін мәдени және әлеуметтік контексттер сияқты маңызды сапалық аспектілерді жіберіп алуы мүмкін. Бұл географиялық процестердің неғұрлым толық және жан-жақты көрінісін жасауға мүмкіндік беретін сандық және сапалық тәсілдерді біріктіру қажеттілігін көрсетеді.

Заманауи зерттеулер аралас әдістерге көбірек бет бұруда, бұл деректерді тереңірек түсіндіруге жаңа мүмкіндіктер ашады. Біріктірілген тәсіл сандық және контекстік деректерді ескеруге мүмкіндік береді, бұл географиялық кеңістіктегі күрделі өзара әрекеттесулерді толық түсінуге ықпал етеді.

Болашақта географиядағы сандық әдістердің өзектілігі тек артады, әсіресе климаттың өзгеруіне, халықтың көші-қонына және тұрақты дамуға байланысты өзгерістерді талдау және болжау қажеттілігінің артуы жағдайында. Сандық және сапалық әдістерді біріктіру география ғылымы мен жалпы қоғамның алдында тұрған өзекті мәселелерді шешудің негізгі құралы болады. Сайып келгенде, мұндай әдістерді қолдану тұрақты дамуға қол жеткізуге және өмір сүру сапасын жақсартуға ықпал ете отырып, табиғи және адами ресурстарды тиімдірек басқаруға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Абдиров, Б. А. Методы количественного анализа в географии / Б. А. Абдиров. — Алматы: Қазақ университеті, 2018. — 256 с.
2. Исабекова, Г. Ж. Геоинформационные технологии в исследовании природных ресурсов Казахстана / Г. Ж. Исабекова, М. К. Тойбеков. — Нур-Султан: Эйртис, 2020. — 182 с.
3. Оразбеков, Н. М. Применение статистических методов в экологии и географии / Н. М. Оразбеков. — Алматы: Қазақ университеті, 2019. — 210 с.
4. Султанов, А. Н. Анализ пространственного распределения населения Казахстана / А. Н. Султанов, Л. В. Куликова. — Алматы: Білім, 2021. — 175 с.
5. Тулебаев, Р. Ш. Моделирование климатических изменений в Центральной Азии / Р. Ш. Тулебаев. — Алматы: Қазақ университеті, 2022. — 300 с.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ ЖЕТІСТІКТЕРІН БАҒАЛАУ ӘДІСТЕРІ

Тенизбекқызы Ж., Мелдебек Ж. Б., Тұрғынбай А. Е.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В начальной школе сегодня для учителя остается важным оценивать не только конечный результат деятельности младших школьников, но и весь учебный процесс. Здесь учитывается не только оценка знаний и умений, но и предметные и личностные результаты учащегося.

Summary: In primary school today, it remains important for teachers to evaluate not only the final result of the activities of younger students, but also the entire educational process. It takes into account not only the assessment of knowledge and skills, but also the subject and personal results of the student.

Заманауи білім беруді демократияландыру және ізгілендіру оқу жетістіктерін бақылау мен бағалаудан емес, бағалау арқылы оқуға ынталандырудың үйреншікті формаларынан бас тартуды талап етеді. Оқушылардың оқу-тәрбие жұмысын ынталандырудың жаңа жолдарын іздестіру, оқыту мен тәрбиелеуде күшейіп келе жатқан жеке қатысу принципі бастауыш сынып оқушыларының оқу жетістіктерін бағалаудың басқа тәсілдерін анықтайды. Ерікті оқыту (демек, бақылау) қағидасымен толықтырылған бағалау оқушының жеке рейтингі мен мәртебесін ұтымды анықтау әдісіне айналуы мүмкін. Қоғамның заманауи қажеттіліктеріне сәйкес білім беру жүйесін қайта құру оқудың жалпы стратегиясын, сәйкесінше оқушылардың жетістіктерін бағалау әдістерін өзгертумен қатар жүруі тиіс. Білім беру процесінің барлық қатысушыларының жеке әлеуетін көрсету және ынталандыру үшін қолайлы жағдайлар жасау қажет [1].

Бастауыш жалпы білім берудің мемлекеттік білім беру стандартын енгізу жағдайында жұмыс істеу білім беру мазмұнын, оқыту әдістері мен технологияларын, бастауыш сынып оқушыларының оқу жетістіктерін бағалау жүйесін жаңартуды талап етеді. Дайын білім, білік, дағдыны беруге ғана бағдарланған мектеп тарихта қалып барады. Қазіргі мектептің міндеті – «өзін-өзі жетілдіретін, өз бетінше шешім қабылдай алатын, осы шешімдерге жауапкершілікпен қарайтын, оларды жүзеге асыру жолдарын таба алатын тұлғаны қалыптастыру, т.б. сөздің кең мағынасында шығармашылық».

Білім берудің негізгі парадигмасының «білімге негізделгеннен» «жүйелік белсенділікке» өзгеруі білім берудегі ғылым негіздерін зерттеуден ғылым негіздерінің материалы негізінде жалпыға бірдей білім беру қызметін дамытуды қамтамасыз етуге баса назар аударуды алдын ала анықтайды. . Әмбебап немесе метапәндік дағдылар, сондай-ақ олардың артында тұрған құзыреттіліктер жүйелі біліммен қатар рейтингтік білім беру мазмұнының маңызды құрамдас бөлігіне айналуға. Негізгі міндет және бағалау критерийі енді білім берудің міндетті минимум мазмұнын меңгеру емес, оқытылатын оқу материалымен тәрбиелік іс-әрекеттер жүйесін меңгеру болып табылады.

Мемлекеттік білім беру стандарттарының ерекшеліктері оқу процесінің барлық құрамдас бөліктеріне өзгерістер енгізуді талап етеді: мұғалім мен бастауыш сынып оқушыларының бірлескен оқу қызметін ұйымдастыру және мазмұны; оқу материалын таңдау және ұйымдастыру; оқу ортасы. Осыған сәйкес бағалау жүйесі де өзгеруде, ол негізгі білім беру бағдарламасын меңгеру нәтижелері бойынша стандарттар талаптарын іске асыру құралдарының бірі және білім сапасын қамтамасыз етудің қажетті бөлігі болып табылады. Жеке оқу пәндері бойынша бастауыш білім беру бағдарламасын меңгерудің жоспарланған нәтижелері тұлғалық-бағдарлы білім беру мақсаттарының жүйесі, олардың жетістіктерінің көрсеткіштері және құрал үлгілері болып табылады. Олар мектеп пәндерінің дәстүрлі құрылымында берілген және бастауыш мектеп түлектерінің күтілетін оқу жетістіктерінде де, курстың жеке бөлімдерінде оқытылатын оқу материалының көлемінде де, оқу процесін ұйымдастырудың әдістері мен ерекшеліктерінде де мұғалімдерге бағыт-бағдар береді.

Қазіргі заманғы бағалау жүйесі келесі принциптерге негізделген [2].:

– бағалау тұрақты процесс: оқыту кезеңіне байланысты диагностикалық (бастапқы, ағымдағы) және қималық (тақырыптық, аралық, қорытынды) бағалау қолданылады; – бағалау тек критериалды болуы мүмкін: бағалау критерийлері білім беру мақсаттарына сәйкес келетін күтілетін нәтижелер;

– бағаны пайдалана отырып, оның жеке қасиеттерін емес, оның іс-әрекетінің нәтижелерін ғана бағалауға болады; – тек үйретілгенді бағалай аласыз;

– бағалау критерийлері мен бағалау алгоритмі мұғалімдерге де, оқушыларға да алдын ала белгілі; оларды бірлесіп өндіруге болады.

Мысал ретінде бастауыш сынып оқушыларының оқу жетістіктерін бағалаудың кейбір заманауи әдістерін, атап айтқанда, олардың оқу қызметінің белгілі бір кезеңінде оқушылардың жеке жетістіктерін есепке алу, жинақтау және бағалау әдісі ретінде портфолио қарастырайық. Портфолионың ерекшелігі - оны сыртқы бағалау ретінде де, өзін-өзі талдаудың, өзін-өзі бағалаудың және оқушының жеке өзін-өзі дамыту траекториясын жобалаудың ішкі формасы ретінде де пайдалануға болады [3].

Бастауыш сынып оқушыларының жеке оқу жетістіктерінің портфолиосы нормативтік-құқықтық құжаттарға сәйкес әзірленген. Портфолионы пайдаланудың негізгі мақсаты – бастауыш сынып оқушыларын өз іс-әрекетін өздігінен ұйымдастыруға үйрету, белсенді танымдық іс-әрекетке ынталандыру, рефлексиялық дағдыларды дамыту, өз іс-әрекетін адекватты өзін-өзі бағалауды жүзеге асыру. Портфолио бағалаудың заманауи, тиімді түрі ғана емес, сонымен қатар маңызды педагогикалық мәселелерді шешуге көмектеседі, атап айтқанда: оқушылардың жоғары оқу мотивациясын қолдау; оқушылардың белсенділігі мен дербестігін ынталандыру, оқу және өздігінен білім алу мүмкіндіктерін кеңейту; оқушылардың рефлексиялық және бағалау (өзін-өзі бағалау) әрекеттерінің дағдыларын дамыту; оқу қабілеттерін дамыту – мақсат қою, өз оқу әрекетін жоспарлау және ұйымдастыру; табысты әлеуметтену үшін қосымша алғышарттар мен мүмкіндіктер жасайды [4].

Сонымен қатар, бастауыш сынып оқушыларының жетістіктерін бағалаудың бұл әдісінің артықшылығы мынада: портфолио: – бастауыш мектептерге арналған жаңа білім беру стандарттарын енгізетін оқу материалдары негізінде құрастырылған тапсырмаларды қамтиды;

– заманауи білім берудің жаңа басымдықтарын процессуалдық бақылауға бағыттауға мүмкіндік береді, олар әмбебап оқу әрекеті; – үш кезенді пайдалану арқылы оқушылардың сыни ойлауын дамытудың ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік береді:

- қиындық (проблемалық жағдай)

– түсіну – рефлексия;

– оқушыларға оқу мақсаттарын қоюға, ақпаратты белсенді түрде игеруге және алған білімдері туралы ойлауға көмектеседі [5].

Сонымен, бастауыш сыныптағы білім беру портфолиосы – бұл балалар мен мұғалімдер бірлесе жұмыс істейтін, белгілі бір уақыт аралығында олардың нәтижелері мен жетістіктерін жинақтап, жүйелеп, талдап, әр оқушыға таныстыратын ерекше білім беру кеңістігі.

Қазіргі кезде оқу жетістіктерін бағалаудың кең тараған әдістерінің бірі критериалды бағалау болып табылады. Білім беру мекемелері жаңа мемлекеттік стандарттарға көшкен кезде оқушылардың оқу жетістіктерін критериалды бағалаудың маңызы ерекше. Оның мәні бастауыш сынып оқушыларына олардың оқу іс-әрекетін, ауызша, жазбаша және басқа да жұмыс түрлерін бағалаудың нақты критерийлері ұсынылатынында жатыр. Сонымен, критериалды бағалау жүйесі білім беру әрекетінің барлық қатысушыларымен келісілген және қазіргі білім берудің мақсаттары мен мазмұнына сәйкес оқушылардың құзыреттілігін жеке дамытуға бағытталған нақты жүйе болып табылады.

Ынтымақтастық педагогикасының негізін салушылардың бірі Ш.А. Амонашвили мағыналы бағалауды қолдануды ұсынады. Мазмұнды бағалау – бұл үлгерім деңгейі мен сапасын анықтау, баланың одан әрі өсуіне арналған міндеттерді белгілеу және қабылдау мақсатында іс-әрекеттің нәтижесі мен барысын стандартта көрсетілгендермен салыстыру процесі. Мағыналы бағалаудың негізі бақылау әрекеті болып табылады, яғни. балалардың олқылықтары, кемшіліктері мен қателіктері қарастырылатын стандарттармен іс-әрекеттің барысы мен нәтижелерін салыстыру процесі. Педагог мұғалімдерді императивті (яғни, мәжбүрлеу және қажетті) бағалауды алмастыратын мағыналы бағалауды қолдануға шақырады [6].

Мазмұнды бағалау оқушыға бағытталған педагогикалық процестің құрамдас бөлігі болып табылады. Маңызды бағалау педагогикалық процесті ізгілендіруге көмектеседі және баланың жеке басын дамытуға бағытталған. Біріншіден, мұғалім қуат өзегін бағалаудан айырады және өзін «билік таяқшасынан» айырады. Екіншіден, мәнді бағалау мұғалім мен бала арасындағы ынтымақтастық пен қарым-қатынастың, олардың арасындағы ұзақ жылдар бойы өзара түсіністік пен сенімді нығайта түсудің шарты да, нәтижесі де болады.

Бастауыш сынып оқушыларының оқу жетістіктерін бағалау әдістері әр түрлі тәсілдерді қамтиды. Олардың тиімділігі оқушылардың білім деңгейін анықтауға, дағдыларын дамытуға және оқу мотивациясын арттыруға бағытталған. Міне, кейбір әдістер:

Сабақ барысында бағалау: Жеке жұмыс: Оқушылардың тапсырмаларды орындау кезінде прогресін бақылау. Топтық жұмыстар: Топта жұмыс істегенде оқушылардың ынтымақтастығын және рөлдерін бағалау.

Тестілер мен викториналар: Оқу материалдары бойынша тестілер, бақылау сұрақтары мен викториналар арқылы білім деңгейін тексеру.

Шығармашылық жұмыстар: Сурет салу, шығармалар жазу, жобалар қорғау секілді шығармашылық тапсырмалар. Бұл оқушылардың жеке қабілеттерін көрсетуге мүмкіндік береді.

Кері байланыс: Оқушыларға олардың жұмыстары туралы тұрақты және конструктивті кері байланыс беру. Бұл оларды жетілдіруге ынталандырады.

Портфолио: Оқушылардың оқу жетістіктерін, жұмыстарын жинақтау. Портфолио оқушының даму динамикасын көрсету үшін тиімді.

Ата-аналармен кері байланыс: Оқушылардың оқу жетістіктері туралы ата-аналармен пікір алмасу. Бұл отбасылық қолдауды күшейтуге көмектеседі.

Сабақтан тыс іс-шаралар: Оқушылардың жарыстарға, байқауларға қатысуын бағалау, олардың қызығушылығын арттырады.

Бақылау карточкалары: Оқушылардың сабақ барысында көрсеткен әрекеттері мен жетістіктерін жазу үшін пайдаланылады.

Дебаттар мен талқылаулар: Оқушылардың өз пікірлерін қорғап, топта сөйлей білу дағдыларын дамыту.

Критерийлік бағалау: Оқу жетістіктерін алдын ала анықталған критерийлерге сәйкес бағалау.

Осы әдістерді қолдана отырып, бастауыш сынып оқушыларының оқу жетістіктерін тиімді бағалауға болады, сонымен қатар олардың даму динамикасын бақылауға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Оценивание учебных достижений учащихся. Әдістемелік нұсқаулық. / Құраст. Р.Х.Шакиров, А.А.Буркитова, О.И.Дудкина. – Б.: «Билим», 2012. – 80 б.
2. Бастауыш сынып мұғалімдеріне арналған критериалды бағалау бойынша нұсқаулық: Оқу-әдіст. құрал. / О.И.Можаева, А.С.Шилибекова, Д.Б.Зиеденованың редакциялауымен. – Астана: «Назарбаев Зиякерлік мектептері» ДББҰ, 2016. - 48 б.
3. Тлебалдина Н.Қ. Бағалаудың өлшемдік технологиялары. Оқу- әдістемелік құрал./ Н.Қ. Тлебалдина. – Семей: «Интеллект» баспасы, 2019.-123 бет
4. Масимова Х.Т Жаңартылған білім беру жағдайында педагогтардың бағалау іс – әрекетінің мәні, мазмұны,құрылымдық ерекшеліктері.// Педагогика және психология.Ғылыми – әдістемелік журнал.Абай атындағы ҚазҰПУ. -2019,№4, -29-42б
5. Оқушылардың оқу жетістіктерін критериалды бағалау жүйесін енгізудің әдіснамалық және оқу-әдістемелік негіздері. Әдістемелік құрал. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі «Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы» РМҚК.Астана 2015.-116б.
6. Урмашев Б.А. Критериалды бағалау технологиясы. Оқу құралы / Б.А. Урмашев- Алматы: «ССК» баспасы, - 2016,- 140

ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЯ В НЕОПРЕДЕЛЕННОЙ СОЦИАЛЬНОЙ СИТУАЦИИ

Тиллашайхова Х.А., Рузибаев Т.Б.

Ташкентский государственный педагогический университет им. Низами, г.Ташкент,
Узбекистан

Түйін: Мақалада қоршаган ортаға бейімделуге көмектесетін әртүрлі қабілеттердің жиынтығы ретінде интеллект туралы түсінік ашылады. Кеңінен танымал және жалпы қабылданған IQ тұжырымдамасы нақты ойлау мәселелерін шешу қабілетін көрсетеді. Алайда, әлемде біз "эмоционалды интеллект" сияқты психологиялық құбылысқа негізделген бірнеше басқа дағдыларды және ойлаудың басқа тәсілдерін қолдануды қажет ететін міндеттерге тап боламыз.

Summary: The article reveals the understanding of intelligence as a combination of various abilities that help to adapt to the environment. The widely known and generally accepted concept of IQ reflects the ability to solve specific mental problems. However, in the world we are faced with tasks that require slightly different skills and the use of different ways of thinking, based largely on such a psychological phenomenon as "emotional intelligence".

Исследование мышления, как процесса решения задач началось в вюрцбургской школе. С тех пор это направление исследований стало ведущим в психологии мышления. Известны работы О. Зельца, Дункера, Келлера, а также советских психологов: Я.А. Пономарева, О.К. Тихомирова, Б.М. Теплова, где в качестве основного метода используется предъявление различного рода проблемных задач. В центре внимания данных работ находились как непосредственный результат (верное или неверное решение), так и качественные особенности процесса [1].

Для нас особый интерес представляют три из семи представленных видов: логико-математический, внутриличностный и межличностный интеллект.

Логико-математический интеллект ассоциируется с индуктивным, или «научным», мышлением и включает в себя способность работать с числами и другими символами и устанавливать связи между отдельными элементами информации. Такой интеллект наиболее ярко проявляется у ученых, бухгалтеров, программистов, банкиров, юристов и математиков.

Внутриличностный интеллект определяет способность к самопознанию субъекта. Это включает в себя рефлекссию, самосознание и контроль над эмоциями, развитой интуицией. Также можно отметить способность целеобразования субъекта, анализ и синтез, умение абстрагироваться от ситуации и взгляд со стороны и самое главное умение выражать свои мысли и чувства в языковой форме. Такое проявление интеллекта можно увидеть у психологов, философов, психиатров.

Феномен, находящийся в центре нашего научного анализа – особый вид мышления, определенный Г. Алдером как «эмоциональный» интеллект, и Г. Гарднером как «внутриличностный» и «межличностный» интеллект [2].

Провели предварительный замер эмоционального компонента, используя методику социально-психологической адаптации К. Роджерса и Р. Даймонда, адаптированной Т.В. Снегиревой. Затем испытуемым предлагалось последовательно решить 2 задачи на поиск закономерности.

Задача 1 – методика «логический ряд чисел» (модификация теста ШТУР, проведенная Суннатовой Р. И.), которая представляет собой 20 числовых рядов, где задана некоторая логическая закономерность [3]. В этой закономерности используются все арифметические действия. Задача испытуемого состоит в нахождении конечного числа в ряду. Время на решение 20 заданий составляет 10 минут.

Задача 2 – неопределенная социальная ситуация взаимодействия. В аудиторию заходит испытуемый и становится в центр круга людей. Люди хором произносят следующую фразу: «Мы семейка Адамс, ты будешь смешить нас до тех пор, пока мы тебе не захлопаем». Далее круг зеркально отражает все действия и фразы, которые в этот момент производит испытуемый. Решение состоит в том, чтобы испытуемый догадался захлопать, чтобы выйти из круга. Лимит времени был установлен в пределах 5 минут, если испытуемый не смог найти решение задачи, эксперимент прекращался и результат записывался как нерешенная задача. Результат фиксировался в виде времени, затраченного на решение задачи.

Анализ и интерпретация полученных данных.

Предварительный замер эмоционального компонента показал, что в группе психологов более высокий уровень социально-психологической адаптации, чем в группе математиков. В таблице 1 представлены данные по общей шкале адаптация/дезадаптация, а также по шкалам принятие/непринятие себя и экстернальность. Так как в нашем исследовании участвовало всего 10 испытуемых, мы не можем говорить о статистической значимости полученных результатов. Однако наблюдаемые тенденции можно подвергнуть качественному анализу.

Согласно Г. Гарднеру, мы предполагаем, что представителям профессии математиков свойственно приоритетное развитие логико-математического интеллекта, в то время как психологам в целом присущ развитый внутрличностный интеллект. То есть профессия психолога предполагает, в том числе развитость рефлексивных процессов, понимание собственных эмоций и переживаний. Можно предположить наличие двух факторов. Первый из них – влияние личностных качеств и склонностей человека на выбор профессии. Второй – влияние профессии как учебной и практической деятельности, по мере овладения которой человек развивает в себе соответствующие навыки и умения.

Таблица 1. Средние результаты по шкалам методики Роджерса-Даймонда в группах математиков и психологов

Шкалы	Средний ранг в группе математиков	Средний ранг в группе психологов
Адаптация	8,73	12,67

Дезадаптация	10,22	10,83
Принятие себя	9,14	12,17
Непринятие себя	12,55	8,00
Экстернальность	9,73	11,44

Так как наша выборка состояла из студентов только первых курсов, то мы не можем говорить о присутствии второго фактора. Тем не менее, сам выбор профессии был уже определен индивидуальными особенностями развития компонентов интеллекта. Групповая эффективность выполнения задания «Логический ряд чисел» считалось как процентное отношение верно решенных рядов к их общему количеству. Показатель эффективности в неопределенной социальной ситуации – процент испытуемых справившихся с заданием (результаты представлены в таблице 2).

Таблица 2. Результативность решения задач в группах математиков и психологов

Тип задачи	Результативность решения задачи в группе математиков	Результативность решения задачи в группе психологов
«Логический ряд чисел»	82,0%	47,0%
Неопределенная ситуация взаимодействия	45,4%	66,7%

Как первая, так и вторая задача состоит в поиске закономерности. Отличие заключается в том, что во втором случае испытуемые помещены в ситуацию взаимодействия с людьми, где в большей степени задействован эмоциональный компонент. Внесение этого компонента в экспериментальную ситуацию снизило результативность решения задач на поиск закономерности в группе математиков с 82,00% до 45,4%, а в группе психологов – наоборот, повысило с 47,0% до 66,7%. Большая эффективность в решении задач у психологов не означает, что введение неопределенной ситуации взаимодействия облегчает задачу. Однако сама закономерность, заложенная во второй задаче гораздо проще и очевиднее, а нестандартность ситуации для студентов-психологов не стало существенным барьером.

В группе математиков же снижение эффективности решения задачи в неопределенной ситуации взаимодействия можно объяснить феноменом, названным К. Юнгом «эмоциональной глупостью». Суть этого явления заключается в том, что у человека, в стрессовой для него ситуации, наблюдается снижение интеллектуальных способностей. Среди студентов-математиков были испытуемые, которые заявляли о своем нежелании продолжать эксперимент, просили выпустить их из круга. В интервью после эксперимента испытуемые этой группы описывали эту ситуацию как стрессовую, неприятную и даже пугающую. В то же время студенты-психологи восприняли задачу как интересную, увлекательную. Вероятно, развитый межличностный и внутриличностный интеллект способствовал в данном случае контролю своих эмоций с одной стороны, и адекватному восприятию условий

задачи, транслированных в процессе межличностного взаимодействия нестандартным образом.

- В группе психологов выявился более высокий уровень развития эмоционального компонента, в частности социально-психологической адаптации и принятия себя.

- Испытуемые в группе математиков обладают более развитым логико-математическим интеллектом.

- В отсутствии ситуации взаимодействия определяющим фактором эффективности решения задач на поиск закономерности является логический компонент. При введении неопределенной социальной ситуации ведущим детерминантом становится эмоциональный компонент.

В виду не достаточно большой выборки мы не можем подтвердить нашу гипотезу статистически. Однако качественный анализ, наблюдаемых тенденций обнаруживает тот факт, что принятие решений в повседневной жизни в условиях взаимодействия с другими людьми, различных по эмоциональному напряжению – сложный процесс, качественно отличающийся от «мышления на бумаге», где основным детерминантом становится эмоциональный компонент мыслительной деятельности. Нам видится, что это является приоритетным направлением в исследованиях проблем психологии мышления.

Список использованной литературы:

1. Алдер Г. НЛП-техники развития интеллекта – СПб.: Питер, 2009. – 192с.: ил. (Серия «Сам себе психолог»).
2. Пономарев Я.А. Исследование проблем психологии творчества. Издательство «Наука» Москва 1983.
3. Суннатова Р.И. Саморегуляция мыслительной деятельности. Ташкент. Издательство «Фан» Академии наук Республики Узбекистан 1996г.

УДК 65.012.1

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РУКОВОДИТЕЛЯ

¹Тиллашайхова Х.А., ¹Тешаев С.С., ²Мауленбердиева Г.Б.

¹Ташкентский государственный педагогический университет им. Низами, г.Ташкент, Узбекистан

²Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақалада басқару қызметінде психологиялық бағыттарды қолданудың мәселелері мен ерекшеліктері қарастырылады. Еңбекті ынталандыру және қызметкерлердің уәждемесін басқару шеңберінде, сондай-ақ еңбек ұжымындағы жанжалдарды азайту үшін менеджерлердің психологиялық құзыреттерін қолдану бағыттары талданды.

Summary: Problems and specificity of using psychological directions in management activity are considered in the article; the directions of applying the psychological competencies of managers in the context of stimulating labor and managing the motivation of employees, as well as to reduce conflict in the workforce.

Перед управляющими любой организации, функционирующей в условиях рынка и конкуренции, всегда стоит задача повышения эффективности социально-трудовых отношений для обеспечения конкурентоустойчивого развития бизнес-структуры. Если в системе координат экономики индустриального общества в качестве приоритетных ресурсов выступали материальные, природные и финансовые, то в инновационной экономике нового типа доминирующая роль отводится знаниям, и именно люди с их образованием, квалификацией, опытом и креативностью определяют успешность той или иной бизнес-структуры. В этой связи эффективный менеджмент современной организации должен учитывать не только такие качественные характеристики человеческих ресурсов организации, как физиологические (способности работника, состояние его здоровья, работоспособность, выносливость) и квалификационные (объем, глубина и разносторонность общих и специальных знаний, компетенций, трудовых навыков и умений), но и социально-психологические (уровень личностной зрелости, темперамент, характер, ценностные ориентации, потребности, мотивы, цели, ожидания и интересы в сфере труда) [1]. Персональные психосоциальные качества людей становятся важной частью профессиональной деятельности, поскольку определяют способности работника, необходимые для эффективного взаимодействия с людьми внутри и вне организации для творческой, предпринимательской и инновационной деятельности. Все это повышает актуальность исследования психологических инструментов и аспектов управления высококвалифицированным персоналом, ориентированным на эффективную, творческую и целедостигающую деятельность.

Как мы полагаем, одной из актуальных психологических проблем современного менеджмента предприятия является определение направлений совершенствования системы управления мотивацией и нематериального социально-психологического стимулирования, побуждающей работника к осуществлению действий, направленных на достижение целей компании. Габриелян Б.В. отмечает, что развитие системы внутрикорпоративного мотивационного потенциала неотделимо от процесса развития корпоративной культуры [2]. Корпоративная культура посредством мотивации оказывает существенное влияние на взаимодействие в процессе труда, устранение дискомфорта и конфликтов, текучесть кадров в организации и, в конечном счете, на эффективность деятельности работников. Кижаяев А.С. и Котляревский А.А. подтверждают, что эффективная система нематериального стимулирования позволяет создать максимально благоприятный морально-психологический климат, в значительной степени компенсирующий недостатки системы материального стимулирования и ориентирующий сотрудников на самосовершенствование, профессиональный рост и позитивное самовыражение [3]. Действенная система корпоративных ценностей в организации обеспечивает не только социальную и творческую активность работников, но и,

вследствие этого, повышение общей результативности и прибыльности деятельности предприятия, что отражается в росте уровня его эффективности. Развитие корпоративной культуры, превращение ее в сильное движущее и объединяющее начало может стать одним из рычагов результативного функционирования организации, поэтому многие современные управляющие рассматривают корпоративную культуру как стимулирующий стратегический инструмент, позволяющий ориентировать все подразделения и отдельных сотрудников на общие задачи, а также мобилизовать инициативу персонала и обеспечить продуктивное взаимодействие. Мануйлова Ю. и Коломыщ О.Н. отмечают, что корпоративная культура связана с достижением лучших показателей социально-психологических условий в организации, таких как: создание условий для творческого труда, устройство условий для социального мира и партнерства, формирование интересов общества и государства [4].

Развитие корпоративной культуры, превращение ее в сильное движущее и объединяющее начало, может стать одним из рычагов результативного функционирования организации, поэтому многие современные управляющие рассматривают корпоративную культуру как стимулирующий стратегический инструмент, позволяющий ориентировать все подразделения и отдельных сотрудников на общие задачи, а также мобилизовать инициативу персонала и обеспечить продуктивное взаимодействие. Особо, на наш взгляд, необходимо подчеркнуть, что только у компаний, обладающих идеологией и желающих стать лучшими в своем деле, есть будущее на рынке. Однако во многих компаниях существует неправильное поверхностное отношение в целом к собственной корпоративной культуре и в частности к миссии, которую вроде бы следует наполнить красивыми эпитетами и просто разместить на корпоративном сайте. Такое отношение действительно не даст абсолютно никакого эффекта. Зачастую складывающиеся в организациях нормы и ценности могут носить вероятностный характер, корпоративные правила выполняют лишь «ограничительную» роль, а устанавливаемый организационный порядок нередко идет вразрез с потребностями персонала. Лучшая мотивация для всех уровней сотрудников – стремление руководства создать не «машину по зарабатыванию денег», а систему, которая является лидирующей в своей отрасли и реально (а не декларативно) приносит пользу в масштабах всего общества. Другой психологической проблемой современной управленческой науки мы считаем необходимым признать разрешение межличностных конфликтов на предприятиях. Поскольку при ежедневном взаимодействии сотрудников любого коллектива происходит соприкосновение их интересов, ценностей, мотивов и взглядов, личных психологических особенностей и других характеристик, которые, так или иначе, составляют картину личности каждого отдельного человека, межличностные конфликты являются неустранимой составляющей деятельности любой социальной организации.

Возникающий конфликт неизбежно отражается на деятельности человека, вызывает значительное снижение производительности труда: работник,

попадая в конфликтную ситуацию, переключает свою деятельность на борьбу с реальными или воображаемыми препятствиями [5]. Однако многие менеджеры стремятся либо подавлять конфликты, либо вообще не вмешиваться в них. Как нам кажется, обе позиции ошибочны, ибо они приводят к значительным издержкам в деятельности организации. Целью исследования проблемы межличностных конфликтов в организациях должна быть разработка конструктивной позиции в отношении конфликтов, которые следует рассматривать не как аномалию, дисфункцию в деятельности предприятия, а как норму отношений между людьми, необходимый элемент производственной жизни, который дает выход социально психологической напряженности, порождая необходимые изменения в деятельности организации. Поэтому при возникновении межличностных конфликтов подобного рода, задачей руководителя может и должно быть выступление в качестве третьей стороны, способствующей разрешению конфликта для того, чтобы развитие или «замораживание» опасной ситуации не повлияло на процесс трудовой деятельности и эффективность функционирования организации. Еще одной серьезной психологической проблемой современного менеджмента следует общую признать профилактику конфликтности в коллективе. Для предотвращения деструктивных последствий межличностных конфликтов руководству следует уделять большое внимание их профилактике и сохранению коллективного духа на высоком уровне посредством различных действенных форм. Интересно отметить, что современные данные в области предупреждения конфликтов и развития стабильной корпоративной культуры всё более пристальное внимание уделяют задаче поиска эффективных альтернативных, не относящихся к классическим методам регуляции внутренних взаимоотношений и производственных процессов. К такому роду методологических направлений смело можно отнести арт-терапию – метод, основанный на художественном творчестве и направленный на коррекцию психологической, эмоциональной, коммуникативной, когнитивной сфер личности достаточно широко и результативно используется в психологическом консультировании и психокоррекции [6].

Арт-терапия способствует выражению внутренних противоречий и конфликтов невербальными способами, дает возможность сублимировать негативные эмоции в акт творческой деятельности, способствует углублению умения идентифицировать собственные эмоции, формирует волевые качества, способствует комфортной социальной адаптации и межличностным взаимодействиям, способствует внутреннему раскрепощению и избавлению от внутренних зажимов [7].

В условиях высокой конкуренции и экономического кризиса многие менеджеры пытаются найти новые возможности модернизации управляемых бизнес-структур для наиболее результативного их функционирования. Как правило, они идут по пути усовершенствования средств производства, либо по пути усиленной экономии ресурсов и сокращения кадров. Но мало кто задумывается, что равносильных успехов в плане увеличения

производительности можно достичь, если грамотно наладить микроклимат в коллективе, выбрать наиболее подходящий стиль руководства, а также управлять мотивацией с учетом психологических особенностей человеческих ресурсов организации. В этой связи психологическими проблемами менеджмента, требующими решения для повышения эффективности функционирования организаций, являются управление мотивацией персонала с использованием социально-психологических методов стимулирования; формирование корпоративной культуры, обеспечивающей единонаправленность индивидуальных целей персонала и целей организации; профилактика конфликтности в коллективе и высококачественное разрешение возникающих межличностных конфликтов.

Список использованной литературы:

1. Анисина С.С. Психология управления: ошибки руководителя // Вестник Тюменского института повышения квалификации сотрудников МВД России. 2016. No 2 (7).
2. Габриелян Б.В. Корпоративная культура как основа мотивации персонала // Актуальные вопросы экономических наук. 2017. No 56. С. 38-46.
3. Галкин И.В. Актуальные проблемы экономики и управления. Психология управления // Современные тенденции развития науки и технологий. 2015. No 7-9. С. 72-74.
4. Дышловой И.Н., Хибер Ю.В. Роль корпоративной культуры в стратегическом управлении // Новая наука: Опыт, традиции, инновации. 2017. No 1-1 (123). С. 123-126.
5. Кижаяев А.С., Котляревский А.А. Сущность и особенности нематериального стимулирования // Поиск (Волгоград). 2016. No 1 (3). С. 251-254.
6. Кирова Н.Ю., Казакова А.И. Психология как инструмент управления персоналом // Актуальные вопросы экономических наук. 2012. No 27. С. 36-39
7. Кондратьев Э.В., Новиков К.В. Гуманистический подход в менеджменте - «бережливый» подход к людям // Друкерровский вестник. 2016. Т. 2. No 2 (10). С. 7-16.

УДК 159.9

ПУТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ЗАЩИТЫ У БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ

Тиляходжаев А.К.

Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақала болашақ педагог-психологтарды кәсіби даярлау процесінде психологиялық қорғауды қалыптастыру мәселелеріне арналған. Психологиялық қорғаудың теориялық аспектілері, сондай-ақ оның жұмысы жоғары эмоционалды және кәсіби жүктемелермен байланысты педагог-психолог мамандығы аясында көріну ерекшеліктері қарастырылады. Өзін-өзі тануды, кәсіби эмпатияны, эмоцияларды басқару дағдыларын дамытуды, сондай-ақ стресстік жағдайлар мен рөлдік ойындарды модельдеу әдістерін қолдануды қоса алғанда, тиімді қорғаныс механизмдерін қалыптастырудың негізгі жолдары сипатталған.

Summary: The article is devoted to the formation of psychological protection for future teachers-psychologists in the process of their professional training. The theoretical aspects of psychological protection are considered, as well as the features of its manifestation in the context of the profession of a teacher-psychologist, whose work is associated with high emotional and professional loads. The main ways of forming effective protective mechanisms are described,

including the development of self-awareness, professional empathy, emotion management skills, as well as the use of methods for modeling stressful situations and role-playing games.

Психологическая защита является важнейшим элементом психического здоровья и функциональной адаптации личности. В контексте профессиональной подготовки будущих педагогов-психологов, вопросы формирования эффективных механизмов психологической защиты приобретают особое значение, поскольку они напрямую влияют на способность специалистов справляться с профессиональными стрессами, эмоциональными перегрузками и высокими требованиями к личной устойчивости. Психологическая защита включает в себя различные способы, которые помогают человеку адаптироваться к внешним и внутренним стрессорам, минимизируя их воздействие на психику. В данной статье рассматриваются пути формирования психологической защиты у будущих педагогов-психологов в процессе их профессиональной подготовки.

Психологическая защита представляет собой бессознательные механизмы, с помощью которых человек защищает свою психику от тревоги, стрессовых ситуаций и внутренних конфликтов. Разнообразие таких механизмов было предложено в рамках психоаналитической теории Зигмунда Фрейда и его последователей. Согласно Фрейду, защитные механизмы являются частью структуры личности, включая вытеснение, подавление, проекцию, рационализацию, интеллектуализацию, регресс и другие.

Сегодня многие психологи рассматривают психологическую защиту как процесс, необходимый для нормальной адаптации личности в условиях стресса и нестабильности, что особенно важно для профессионалов, работающих в области психологии и педагогики.

Педагог-психолог — это специалист, чья работа связана с решением задач, требующих высоких эмоциональных затрат и профессиональной устойчивости. В ходе своей практики психологи сталкиваются с напряжением, вызванным необходимостью помогать людям в решении их личных и профессиональных проблем, а также с необходимостью управления эмоциональными состояниями детей и взрослых.

Прежде всего, педагог-психолог должен научиться отделять собственные эмоции от переживаний клиентов. Это требует развития как личной, так и профессиональной психологической защиты. Несомненно, что профессиональные качества педагога-психолога (например, эмпатия, стрессоустойчивость, способность к саморегуляции) формируются и усиливаются в процессе обучения.

Одним из главных способов формирования психологической защиты является развитие самосознания. Будущий педагог-психолог должен научиться распознавать свои чувства, переживания и реакции на стрессовые ситуации. Это невозможно без глубокого самопознания, которое включает в себя анализ собственных личных проблем и конструктивное их преодоление. Важными инструментами в этом процессе являются:

- Важно, чтобы будущие специалисты могли использовать терапевтические практики для собственной работы над собой, что позволяет развивать навыки эмоциональной регуляции.

- Это процесс, в котором студент осмысливает свой опыт, эмоциональные реакции на различные ситуации, что способствует улучшению личной устойчивости и развитию когнитивных навыков для адекватного восприятия стрессоров.

Психологическая защита педагога-психолога напрямую связана с его способностью к эмпатии — умению понимать и переживать чувства другого человека, сохраняя при этом эмоциональную дистанцию. Процесс эмпатии требует от специалиста контроля собственных эмоций, чтобы не растворяться в переживаниях клиента. Это является важным аспектом формирования психологической защиты, поскольку чрезмерная эмпатия может привести к эмоциональному выгоранию и истощению.

Для развития профессиональной эмпатии в рамках подготовки будущих педагогов-психологов можно использовать такие методы, как:

- Специальные программы, направленные на повышение чувствительности к переживаниям других людей, помогают будущим специалистам осваивать технику активного слушания, понимания невербальных сигналов и поддержания дистанции.

- Процесс супервизии, в котором студенты обсуждают свою работу с более опытными коллегами, помогает развить способность к эмоциональному дистанцированию и осознанию своих защитных механизмов.

Для формирования устойчивости к стрессу и развития навыков психологической защиты будущие педагоги-психологи должны пройти через моделирование различных стрессовых ситуаций. Это может включать:

- В процессе ролевых игр студенты могут принимать на себя различные профессиональные роли и сталкиваться с типичными трудностями и конфликтами, которые могут возникать в процессе их будущей работы.

- Анализ конкретных ситуаций из практики педагогов-психологов помогает развивать способность к быстрой адаптации и выработке эффективных стратегий защиты.

Одной из важнейших задач является развитие у будущих педагогов-психологов навыков эмоциональной регуляции. Это включает в себя:

- Применение техник релаксации, дыхательных упражнений, медитации и других практик помогает снижать уровень стресса и повышать личную устойчивость.

- Овладение основами КПТ позволяет студентам научиться изменять негативные и стрессогенные убеждения, что способствует лучшей адаптации в сложных ситуациях.

Важным аспектом защиты является наличие системы профессиональной поддержки. Сеть взаимопомощи и наставничества среди студентов, преподавателей и опытных специалистов в области психологии создает пространство для обмена опытом и предоставления профессиональных

консультаций. Создание таких групп поддержки способствует выработке устойчивости и снижению чувства изолированности.

Формирование психологической защиты у будущих педагогов-психологов является неотъемлемой частью их профессиональной подготовки. Это комплексный процесс, включающий развитие самосознания, эмпатии, навыков управления эмоциями и стрессом. Использование различных методов и техник саморегуляции, моделирование стрессовых ситуаций, а также создание профессиональных сообществ и групп поддержки способствует созданию надежной базы для успешной профессиональной деятельности будущих психологов.

Важно отметить, что эффективность формирования психологической защиты зависит от многогранности подходов, направленных на развитие как личных, так и профессиональных качеств студентов. Устойчивость, гибкость и адаптивность — ключевые компоненты, которые позволяют будущим педагогам-психологам не только справляться с трудностями своей профессии, но и обеспечивать поддержку другим, что в свою очередь способствует их собственному профессиональному и личностному росту.

Список использованной литературы:

1. Фрейд, З. Психоанализ и его применение в педагогике / З. Фрейд. — М.: Издательство "Наука", 1990. — 320 с.
2. Рубинштейн, С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. — 3-е изд., перераб. и доп. — СПб.: Питер, 2006. — 456 с.
3. Бенашвили, Р. И. Психология профессиональной деятельности / Р. И. Бенашвили, О. И. Солодникова. — М.: Юрайт, 2010. — 240 с.
4. Шаповаленко, В. А. Психологическая защита личности: теории и механизмы / В. А. Шаповаленко. — М.: Академический проект, 2011. — 224 с.

ОӘЖ 372.851

МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ДИВЕРГЕНТТІ ОЙЛАУЫН ДАМУЫ

Тіллабек А.Т.

Ө. Жәнібеков атындағы ОҚПУ, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данном докладе рассматривается дидактическая система задач по развитию дивергентного мышления учащихся на уроке математики и ее роль в повышении познавательных способностей учащихся. Дивергентное мышление характеризуется способностью ученика смотреть на проблемы с нескольких сторон и находить разные решения, что важно для развития его творческого мышления. Основная цель доклада – представить метод развития гибкости, продуктивности и оригинальности мышления учащихся через систему задач на развитие дивергентного мышления. Результаты исследования показывают, что система специальных задач способствует повышению интеллектуального потенциала студента, повышает его интерес к образованию и способствует развитию творческих способностей.

Summary: This report examines the didactic system of problems for the development of divergent thinking of students in the mathematics class and its role in increasing the cognitive

abilities of students. Divergent thinking is characterized by the student's ability to look at problems from several angles and find different solutions, which is important in the development of his creative thinking. The main purpose of the report is to present a method of developing students' thinking flexibility, productivity and originality through a system of problems for the development of divergent thinking. The results of the research show that the system of special problems helps to increase the intellectual potential of the student, increases his interest in education and contributes to the development of creativity.

XXI ғасырда табысқа жету үшін білім алушыларға тек дәстүрлі оқу, математика және ғылым сауаттылығы жеткіліксіз. Білім беру жүйесі еңбек нарығындағы қазіргі сұраныстарға сай икемделуі тиіс, себебі білім алушыларға оқу мазмұнын жаттаудан гөрі, жаңа білім мен құзыреттіліктерді қолдануға, икемді және әмбебап қабілеттерді дамытуға бағытталған дайындық қажет. Бұл орайда XXI ғасыр құзыреттіліктерін дамытуға баса назар аудару маңызды [1]. Әуелі, XXI ғасыр құзыреттіліктерін дамыту үшін білім беру мазмұнына салаға тән біліммен үйлестіре отырып, іргелі білімнің маңызын ескере отырып өзгерістер енгізу қажет. Екіншіден, білім беру процесінде құзыреттіліктерді біртіндеп дамытуға бағытталған кешенді әдіс керек. Білім беруде жоғары деңгейлі құзыреттіліктерді дамыту үшін тікелей және жанама әдістерді үйлестіру маңызды [2].

XXI ғасыр құзыреттіліктерінің ішіндегі маңызды деп саналатын шығармашылық ойлауға тоқталайық. Шығармашылық ойлау жалпы шығармашылыққа ұқсас болғанымен, ол нақты танымдық процестерді қамтиды және адамның шығармашылық іс-әрекетпен айналысуын талап етеді. Гилфорд (1967) өз еңбегінде шығармашылық ойлауды екі құраушыға, дивергентті және конвергентті ойлау, бөліп зерттеудің маңызыдылығын тұжырымдай келе, соның ішінде дивергентті ойлаудың маңызын ерекше атап өтеді [3]. Бұл құзыреттілікті жаттығу арқылы дамытып, жетілдіруге болады деп тұжырымдап, 2022 жылы Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы (бұдан әрі ЭЫДҰ) Халықаралық оқушы қабілетін бағалау бағдарламасы (бұдан әрі PISA-2022) тестілеу жүйесінде қолдануға лайықты деп санаған [4].

PISA-2022 шығармашылық ойлауды келесі түрде анықтайды: «идеяларды өнімді түрде құру, бағалау және жетілдіру құзыреттілігі, бұл нәтижесінде түпнұсқалық және тиімді шешімдерге, білімнің алға жылжуына және қиялдың мағыналы көрінісіне әкеледі». ЭЫДҰ шығармашылық ойлауды бағалау мақсатында PISA-2022 тест жүйесінің негізінде арнайы тапсырмалар дайындады және оны сәтті сынақтан өткізді. Бұл тест 32 тапсырмадан тұрады және үш негізгі процесті (әртүрлі идеялар құрастыру, шығармашылық идеялар ойлап табу және оларды бағалап, жетілдіру) бағалауға бағытталған. Тест дивергентті (шашыраңқы, көпқырлы ойлау) және конвергентті ойлау (жинақталған, нақты шешімге бағытталған ойлау) процестерін қамтиды. Қазақстандық білім алушылардың шығармашылық ойлау бойынша орташа балы мүмкін болған 60 ұпайдан 24 ұпайды (ЭЫДҰ елдерінде 33 ұпай) құрады. Білім алушылардың шығармашылық ойлау құзыреттілігі математикалық сауаттылықтан алған нәтижелеріне қарағанда күтілген деңгейден төмен.

Шығармашылық ойлау мен математикалық сауаттылық арасындағы корреляция 0,53 құрайды, бұл көрсеткіш ЭЫДҰ елдерінде 0,67 [4]. Бұл көрсеткіштер білім беру саласында шығармашылық ойлауды дамыту бойынша қосымша шаралар қажет екенін және математикалық білімнің шығармашылық ойлау құзыреттілігін қолдайтын деңгейге жеткізілмегенін көрсетеді.

Дивергентті ойлау – бірегей, әртүрлі бағыттағы идеяларды іздеу, жаңа шешімдерге қол жеткізу процесін білдіреді. Бұл ойлау түрінде адамдар шектеусіз көп шешімдер ойлап табуға бейім болады, бұл өз кезегінде шығармашылықтың бастауын құрайды. Дивергентті ойлаудың маңызы мынада: ол проблемаларды шешуде кеңінен қолданылатын бірегей шешімдерге жетуге көмектеседі. Осы арқылы тұлға өзінің ой өрісін кеңейтіп, әртүрлі салаларда инновацияларды енгізе алады. Сонымен қатар, дивергентті ойлау жоғары деңгейдегі икемділікті талап етеді, яғни бір ойды екінші оймен алмастыра отырып, жаңа бағыттар табу қабілеті дамиды.

Дивергентті ойлаудың үш маңызды аспектісі бар:

1. Өнімділік – бір есепке қатысты мүмкіндігінше көп идеялар немесе шешімдер ұсыну қабілеті.

2. Икемділік – ойлау әдістерін өзгерту, түрлі стратегияларды пайдалана білу.

3. Түпнұсқалық – стандартты емес, ерекше шешімдер ойлап табу мүмкіндігі [4].

Дивергентті ойлауды дамыту үшін ашық есептер мен көп шешімді талап ететін есептерді қолдану ұсынылады [5]. Мұндай есептер:

- білім алушыларды әртүрлі шешімдер іздеуге ынаталандырады;

- идеяларды еркін құруға мүмкіндік береді, яғни шығармашылық қиялды дамытады;

- түрлі шешімдер арасындағы байланысты табуға үйретеді.

Дивергентті ойлауды дамыту үшін оқу ортасы мен атмосферасы ерекше рөл атқарады. Зерттеулер көрсеткендей, еркін ашық және ынтымақтастыққа негізделген орта білім алушыларды шығармашылық процеске тартуға ықпал етеді [5, 6]. Мұндай ортада білім алушылар өз идеяларын еркін түрде бөлісіп, қателік жасаудан қорықпайды, ал бұл олардың шығармашылық дамуына ықпал етеді.

Дивергентті ойлауды қолдану және дамыту көбінесе білім беру саласында, әсіресе математика мен жаратылыстану пәндерінде өзекті, себебі ол білім алушыларға күрделі проблемаларды түрлі тәсілдермен оңтайлы шешуге мүмкіндік береді. Білім беру жүйесінде бұл ойлау түрін дамыту үшін келесі әдістер мен тәсілдер ұсынылады:

Көптеген шешімдерді іздеу есептері: Білім алушыларға жалғыз дұрыс шешімі жоқ есептер ұсынылғанда, олар мәселені шешудің бірнеше жолын іздейді. Осы тәсіл арқылы білім алушылар өздерінің білімін әртүрлі бағытта қолдануды үйренеді, нәтижесінде дивергентті ойлау процесі жетілдіріледі [5, 6].

Өз білімін жаңаша қолдануға бағыттау: Білім алушылар өздерінің жеке тәжірибелеріне сүйене отырып, білімін жаңаша түрде қолдануды үйренуі

қажет. Жоғарыда айтылған көптеген шешімдерді іздеу барысында, білім алушылар жиналған білімдерінен жаңаша нәтижелер шығарып, жаңашылдыққа ұмтылу қабілетін дамытады.

Білім беру ортасын шығармашылыққа бейімдеу: Дивергентті ойлауды дамытуға арналған білім беру ортасы маңызды рөл атқарады. Шығармашылыққа бейімделген ортада олар тәжірибе жасауға, жаңа шешімдерді іздеуге және әртүрлі көзқарастарды қарастыруға мүмкіндік алады[6].

Білім алушылардың ойын жүйелеп, өзін-өзі бағалауға үйрету: Дивергентті ойлауда білім алушылардың өз ойларын жүйелі түрде ұйымдастыру және шешімдердің тиімділігін бағалай білуі маңызды. Рунко (1996) шығармашылық ойлауды «пайдалы ойлар» мен «пайдасыз ойларды» ажырата білу деп сипаттайды [7]. Бұл тұрғыдан алғанда, білім алушылар өз ойларын сараптай білуі қажет.

Дивергентті ойлауды дамыту үшін ашық есептерді қолданудың тиімділігін айта кеткен дұрыс. Ашық есептердің жалғыз дұрыс шешімі жоқ, сондықтан білім алушылар өздерінің жеке шешімдерін ұсынуға, жаңа әдістерді қолдануға ынталанады. Бұл тәсіл әрбір білім алушыға өз деңгейіне сәйкес жауап табуға мүмкіндік бере отырып, нәтижесінде әртүрлі шешімдер мен көзқарастардың туындауына жол ашады [8].

Мектеп бағдарламасындағы көп есептер тек бір ғана дұрыс шешімді іздеуге негізделеді. Ал дивергентті ойлауды дамыту үшін ашық есептер мен ерекше жаттығуларды қолдану қажет. Осы күнге дейінгі зерттеулерді екінші ретті өңдеу барысында дивергентті ойлауды дамытуға арналған есептердің келесідей түрлері ұсынылады:

Қасиеттерді анықтау есептері – білім алушылар әртүрлі нысандардың ерекше қасиеттерін анықтап, оларды салыстырады.

Классификациялау есептері – білім алушылар бірнеше нұсқадағы классификацияны жасап, әртүрлі тәсілдермен топтастырады.

Әртүрлі шешімдер іздеу – бір есепті шешудің бірнеше жолын табуды көздейді.

Шешімдерді көрнекілеу – есепке қатысты әртүрлі шешімдерді жаңа тәсілдермен таныстыру талап етіледі.

Дивергентті ойлауды дамыту процесінде бірқатар қиындықтар да кездеседі. Оның ішінде, білім беру бағдарламасында дивергентті ойлауды дамытуға арналған есептердің жеткіліксіздігі, сондай-ақ, білім алушыларды бағалау әдістерінің толыққанды болмауы. Бұл мәселелерді шешу үшін арнайы есептер жүйесін құрып, оны білім беру процесіне тиімді енгізу қажеттігін туындатады. Зерттеудің эксперименттік бөлігі барысында арнайы дивергентті ойлауды дамытуға арналған есептер жүйесін енгізу арқылы білім алушылардың ойлау қабілетінде оң өзгерістер байқау көзделуде.

Қорытындылай келе, дивергентті ойлау – шығармашылық ойлаудың ажырамас бөлігі және оны дамыту білім алушылардың танымдық қабілеттерін арттырып, интеллектуалдық әлеуетінің өсуіне оң әсер етеді. Дивергентті ойлау

және оны дамыту әдістері білім беру процесінде маңызды орын алуы тиіс, себебі әртүрлі шешімдерді іздеу, жаңаша ойлау және стандартты емес тәсілдерді қолдану заманауи білім беру жүйесінің негізгі бағыттарының бірі болып табылады. Сондықтан, дивергентті ойлауды дамыту үшін арнайы есептер жүйесін қолдану – тиімді әдістердің бірі. Мұндай есептер жүйесі білім алушылардың танымдық қабілеттерін кеңейтіп, олардың білім беру процесіне белсенді қатысуына ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Binkey, M. et al., Defining twenty-first century skills, in Griffin, P., B. McGaw and E. Care (eds.), Assessment and Teaching of 21st Century Skills, Springer Netherlands, Dordrecht, 2011.
2. Foster, N., 21st Century competencies: Challenges in education and assessment, in Foster, N. and M. Piacentini (eds.), Innovating Assessments to Measure and Support Complex Skills, OECD Publishing, Paris, 2023.
3. Guilford J.P., The Nature of Human Intelligence, McGraw-Hill series in psychology, New York, 1967.
4. OECD, PISA 2022 Results (Volume III): Creative Minds, Creatives Schools, PISA, OECD Publishing, Paris, 2024.
5. De Vink, I.C., Willemsen, R.H., Lazonder, A.W. and Krosbergen, E.H., Creativity in mathematics performance & The role of divergent and convergent thinking. British Journal of Educational Psychology, e12459, 1-18, 2021.
6. Tabach, M., Levenson, E., Solving a Task with Infinitely Many Solutions & Convergent and Divergent Thinking in Mathematical Creativity. In Amado, N., Carreira, S., Jones, K. (eds) Broadening the Scope of Research on Mathematical problem Solving. Research in Mathematics Education. Springer, 2018
7. Runco, M., Personal creativity: Definition and developmental issues, New Directions for Child Development, 1996(72), 3-30, 1996.
8. Kwon, O.N., Park, J.H. and Park, J.S., Cultivating divergent thinking in mathematics through an open-ended approach, Asia Pacific Educ. Rev. 7, 51-61, 2006.

ОӘЖ 159.9.01

ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУДЫ ДАМУ ҮШІН ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ

Тлектес М.М., Серікбай А. Р., Кенжетай С. М.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Использование игровых технологий для развития логического мышления является эффективным инструментом в образовательном процессе. Игры помогают учащимся развивать аналитические способности, креативное мышление и умение решать задачи. Этот подход позволяет сделать обучение интересным и улучшает успеваемость учеников. Применение компьютерных игр, настольных развивающих игр и образовательных платформ стимулирует учащихся к более активному обучению.

Summary: The use of game technologies to develop logical thinking is an effective tool in the educational process. Games help students develop analytical abilities, creative thinking, and problem-solving skills. This approach makes learning more engaging and improves students' academic performance. The use of computer games, educational board games, and learning platforms motivates students to take a more active part in their learning.

Қазіргі заманғы білім беру үдерісі оқушылардың логикалық және сыни ойлауын дамытуға бағытталған. Ойын технологиялары бұл мақсаттарға жетудің тиімді құралы ретінде танылады. Ойындар оқушыларға білім алудың дәстүрлі әдістерінен бөлек, жаңа тәсілдермен үйренуге мүмкіндік береді, сондай-ақ логикалық ойлауды дамытуға айтарлықтай ықпал етеді. Бұл жұмыс логикалық ойлауды дамытуда ойын технологияларын қолдану тиімділігін зерттеуге арналған. Бүгінгі күні білім беру үдерісі оқушылардың логикалық және сыни ойлау қабілетін дамытуға бағытталған. Ойын технологиялары бұл мақсаттарға жетудің тиімді құралдары ретінде кеңінен қолданылады. Ойындар оқушыларға білім алудың дәстүрлі әдістерінен тыс, жаңа тәсілдермен үйренуге мүмкіндік береді. Олар логикалық ойлауды дамытуда және мәселені шешуде оқушылардың дағдыларын нығайтуға үлкен көмектеседі. Бұл жұмыста логикалық ойлауды дамытуда ойын технологияларын қолданудың тиімділігі мен маңызы қарастырылады [1].

Білім беру жүйесінің басты мақсаты – оқушылардың жан-жақты дамуын қамтамасыз ету. Олардың логикалық ойлау қабілеттерін дамыту қазіргі таңда білім берудің маңызды аспектілерінің бірі болып табылады. Логикалық ойлау – бұл адамға проблемаларды тиімді шешу, шешім қабылдау және жаңа идеялар ойлап табу қабілетін береді. Сондықтан, білім беру процесінде логикалық ойлауды дамытуға бағытталған әдістерді енгізу өте маңызды. Ойын технологиялары – білім беру жүйесінде логикалық ойлауды дамыту үшін қолданылатын заманауи және тиімді құралдардың бірі. Ойындар оқушылардың қызығушылығын арттырып, білімді игерудің тиімді әдістерін ұсынады. Ойын барысында балалар тек ойнап қана қоймай, сонымен қатар, түрлі логикалық тапсырмаларды шешіп, шығармашылық қабілеттерін дамытады. Ойындар балалардың әлеуметтік дағдыларын, коммуникация және топта жұмыс істеу қабілеттерін жетілдіреді, өйткені көп жағдайда олар командалық түрде өткізіледі. Ойын технологияларының артықшылығы – олар оқушыларды белсенді әрекет етуге, өзара әрекеттесуге және ойлауға итермелейді. Ойындар барысында балалар проблемаларды шешу, талдау, синтез жасау және бағалау дағдыларын дамытуға мүмкіндік алады. Мысалы, логикалық ойындар, стратегиялық ойындар, командалық жарыстар - бұлар оқушылардың аналитикалық ойлауын, жоспарлау қабілеттерін және шығармашылық дағдыларын дамытуға көмектеседі. Бүгінгі таңда ақпараттық технологиялардың дамуы оқу процесіне жаңа мүмкіндіктер ашады [2].

Компьютерлік және мобильді ойындар, онлайн платформалар, интерактивті викториналар – бұлардың барлығы оқу үдерісін тартымды ете отырып, оқушылардың логикалық ойлау қабілетін арттыруда маңызды рөл атқарады. Сонымен қатар, ойын технологияларын қолдану оқушылардың білімге деген қызығушылығын арттырады, өйткені ойын – бұл оқыту процесін жеңілдетудің, қызықтырудың және оқушыларды белсенділікті арттырудың тиімді тәсілі. Бұл жұмыста логикалық ойлауды дамыту үшін ойын технологияларын қолданудың тиімділігі, артықшылықтары, практикалық тәсілдері мен мүмкіндіктері қарастырылып, ойын технологияларының білім

беру процесіндегі рөлі анықталады. Ойын технологияларының білім беру үдерісіндегі маңыздылығы мен тиімділігі туралы әдебиеттерді талдау арқылы ойын технологияларының логикалық ойлауды дамытудағы орны зерттеледі. Сонымен қатар, ойын технологияларын қолдану арқылы оқушылардың логикалық ойлау қабілетін дамыту жолдары қарастырылатын болады.

Ойын технологияларының логикалық ойлауға әсері. Ойын технологиялары логикалық ойлауды дамытуда бірнеше аспектілерге әсер етеді. Ойындар білім алушыларға қызықты және динамикалық ортада ойлауды, өз ойларын жүйелеуді, проблемаларды шешуді және жаңа идеяларды іске асыруды үйретеді [3].

Шешім қабылдау дағдылары. Ойын барысында оқушылар өздерінің шешімдерін қабылдауға, проблемаларды шешуге және нәтижелерін болжауға дағдыланады. Мысалы, шахмат ойнау кезінде ойыншылар әр жүріс үшін логикалық дәлелдер жасап, қарсыласының жүрістерін талдауға тиіс. Бұл процесс балалардың шешім қабылдау қабілетін жетілдіреді. Шешім қабылдау дағдыларын дамыту арқылы оқушылар шынайы өмірде түрлі ситуацияларға дайындалып, тиімді шешімдер қабылдауға қабілетті болады.

Шығармашылықты дамыту. Ойын технологиялары балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Көптеген ойындар стандартты емес шешімдер мен инновациялық тәсілдерді қажет етеді. Мысалы, «Escape Room» сияқты ойындарда қатысушыларға логикалық тапсырмаларды шешу үшін креативті тәсілдерді қолдану қажет. Мұндай ойындар оқушылардың ойлауға, шығармашылық тұрғыдан шешім қабылдауға итермелейді. Ойын барысында балалар түрлі сценарийлер мен мәселелерді шешудің жаңа жолдарын іздестіріп, оларды іске асыруды үйренеді.

Аналитикалық дағдыларды жетілдіру. Логикалық ойындар ақпаратты талдауға, бағалауға және жүйелеуге мүмкіндік береді. Оқушылар логикалық тапсырмаларды шешу барысында деректерді жинақтап, оларды талдау арқылы тұжырымдар жасайды. Мысалы, «Судоку» немесе «Сөзжұмбақ» ойындары оқушылардың аналитикалық дағдыларын дамыта отырып, олардың логикалық ойлау қабілетін арттырады. Бұл дағдылар оқушыларға оқу барысында күрделі мәселелерді шешуде үлкен көмегін тигізеді [4].

Ойындардың түрлері және олардың ерекшеліктері. Ойын технологияларының бірнеше түрлері бар, олар логикалық ойлауды дамытуға өзінше әсер етеді:

Компьютерлік және мобильді логикалық ойындар.

Шахмат: Стратегиялық ойлау мен логикалық дәлелдер жасай білу қабілеттерін дамытады. Ойыншылар әр жүрістің салдарын алдын ала болжап, қарсыластың стратегиясын түсінуге тырысады.

Судоку: Логикалық тапсырмаларды шешуге бағытталған, оқушылардың сандық ойлау қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Судоку шешу барысында балалар логикалық тізбектерді құруды үйренеді.

Кроссвордтар: Сөздік қорды байытуға және логикалық байланыстыруды дамытуға көмектеседі. Оқушылар кроссворд шешу кезінде сөздерді ойлап табу арқылы логикалық ойлауды жетілдіреді.

Дамытушы үстел ойындары.

«Монополия»: Экономикалық логиканы, стратегия мен тактиканы дамытуға ықпал етеді. Ойын барысында балалар коммерциялық шешімдер қабылдауға, ресурстарды басқаруға үйренеді.

«Каркассон»: Тактикалық шешімдер мен кеңістікті басқаруды қажет ететін ойын. Оқушылар ойын барысында жоспарлау және логикалық ойлау дағдыларын қолданады.

«Дженга»: Нақты жоспарлауды және тепе-теңдікті қажет етеді, командада жұмыс істей отырып, оқушылар зейінін арттырады.

Онлайн платформалар мен мобильді қосымшалар.

Ойын технологияларының білім беру үдерісінде логикалық ойлауды дамытуға ықпалы зор:

1. Жылдам ойлау: Ойындар жылдам шешім қабылдауды қажет етеді, бұл балалардың реакциясын және зейінін арттыруға ықпал етеді. Мысалы, «Кто хочет стать миллионером?» ойындары оқушылардың жылдам жауап беру қабілетін дамытуға көмектеседі.

2. Командалық жұмыс: Командалық ойындар балаларды бірлесіп жұмыс істеуге, пікір алмасуға және ортақ шешім қабылдауға ынталандырады. Оқушылар топта жұмыс істей отырып, логикалық ойлау дағдыларын дамытуда тәжірибе жинақтайды.

3. Әлеуметтік дағдылар: Ойындар оқушылардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Олар командада жұмыс істей отырып, өзара пікір алмасу, қарым-қатынас жасау және ынтымақтастық дағдыларын қалыптастырады.

4. Мотивация: Ойын технологиялары оқушылардың оқу мотивациясын арттырады. Ойын барысында оқушылар белсенді қатысып, өз білімдерін тексеруге мүмкіндік алады, бұл олардың оқу үдерісіне деген қызығушылығын арттырады.

Ойын технологияларын сабақта қолдану тәсілдеріне келетін болсақ: Ойын технологияларын білім беру үдерісінде тиімді қолдану үшін мұғалімдер келесі тәсілдерді пайдалана алады: Сабақтың мақсаттарына сәйкес ойын таңдау: Ойындардың білім беру мақсаттарына сәйкес келуін қамтамасыз ету. Мысалы, логикалық ойлауды дамыту үшін шахмат немесе sudoku ойнау. Ойынға дайындық: Оқушыларға ойынның ережелері мен мақсатын түсіндіру, ойын барысында туындауы мүмкін сұрақтарға жауап беру. Сабақ барысында ойын элементтерін қолдану: Оқу процесіне ойын элементтерін енгізу, мысалы, сабақ барысында командамен жұмыс істеп, жарыс ұйымдастыру. Рефлексия жүргізу: Ойыннан кейін оқушылармен бірге тәжірибені талқылау, ойын барысында не үйренгендерін және алған тәжірибелерін бағалау [5].

Ойын технологияларын білім беру үдерісінде қолдану барысында бірнеше қиындықтар туындауы мүмкін. Оларды шешу үшін мұғалімдер мен

оқушылардың әрқайсысы белсенді қатысуы қажет. Сабаққа қатысатын оқушылардың логикалық ойлау деңгейлері әртүрлі болуы мүмкін. Ойын технологияларын қолдану барысында әр оқушының деңгейіне сай тапсырмалар мен ойындарды таңдау қажет. Бұл жағдайда мұғалімдер әр оқушыға жеке көзқараспен қарау арқылы олардың логикалық ойлауын дамытуға көмектеседі.

Қорытындылай келе, ойын технологияларының білім беру процесіндегі рөлі қазіргі уақытта ерекше маңызға ие. Олар оқушылардың логикалық ойлау қабілеттерін дамытуға, шығармашылықты арттыруға және оқу мотивациясын жоғарылатуға ықпал етеді. Ойындар білім алу процесін жеңілдетіп, қызықты әрі динамикалық етеді, бұл балалардың білімді игеруін жақсартады. Ойын технологияларын қолдану барысында оқушылар шешім қабылдау, проблемаларды талдау, командалық жұмыс жасау секілді дағдыларды дамытуға мүмкіндік алады. Ойындар балалардың зейінін, жылдамдығын және реакциясын жетілдіреді, бұл олардың шынайы өмірде кездесетін қиындықтарды жеңуіне көмектеседі. Білім беру барысында ойын технологияларын тиімді қолдану үшін мұғалімдер оқушылардың әртүрлі деңгейлеріне сай ойындар мен тапсырмаларды таңдап, сабақта интерактивті әдістерді пайдалану керек. Оқу барысында кездесетін қиындықтарды шешу үшін ынтымақтастық және шығармашылық көзқарас қажет. Болашақта ойын технологияларының білім беру жүйесінде қолданылуының кеңеюі оқушылардың логикалық ойлау қабілеттерін дамытуда маңызды рөл атқаратыны сөзсіз. Инновациялық ойындар мен онлайн платформалардың пайда болуы оқу үдерісін одан әрі тартымды етеді.

Сондықтан, ойын технологиялары білім беру жүйесінің тиімділігін арттыру, оқушылардың қабілеттерін дамыту және оқу процесін қызықты ету үшін таптырмас құрал болып табылады. Олардың білім берудегі маңызын ескере отырып, мұғалімдер мен білім беру ұйымдары ойын технологияларын белсенді түрде қолдануға ынталануы керек. Осылайша, біз білім алушылардың логикалық ойлау қабілеттерін дамыта отырып, олардың жеке тұлға ретінде қалыптасуына үлкен ықпал жасай аламыз.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Ахметова Л. Ж. Ойын арқылы білім беру: оқу процесінде жаңа технологиялар. – Алматы: Білім баспасы 2019
2. Бекмухамбетова А. Н. Ойындық технологиялардың білім беру процесіндегі рөлі. – Астана: Мектеп. 2020
3. Караев Ж. А. Интерактивті оқыту технологиялары. – Нұр-Сұлтан: Ғылым академиясы, 2018
4. Нұрғалиева Р. Ж. Логикалық ойындар және олардың оқушылардың ойлау қабілетін дамытудағы маңызы. – Алматы: Оқулық, 2021
5. Смайлова, Г. С. Мектеп оқушыларына арналған білім беру ойындары. – Астана: Болашақ университеті, 2020

ДАМУЫНДА КЕМІСТІГІ БАР БАЛАЛАРҒА БІЛІМ БЕРУДЕГІ МАМАНДАНДЫРЫЛҒАН МЕКЕМЕЛЕРДІҢ РӨЛІ

Тлеуова Ә.Б. Тәжібаева Г.Т. Калиева А.М.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются специализированные образовательные учреждения играют ключевую роль в обучении детей с нарушениями развития, обеспечивая им адаптированные условия для обучения и социализации. Эти учреждения разрабатывают специализированные программы, которые учитывают индивидуальные особенности каждого ребёнка и помогают компенсировать его ограничения, развивая при этом его потенциальные способности.

Summary: Specialized educational institutions play a key role in the education of children with developmental disabilities, providing them with adapted conditions for learning and socialization. These institutions develop specialized programs that take into account the individual characteristics of each child and help compensate for his limitations, while developing his potential abilities.

Дамуында кемістігі бар балаларға білім беру — қазіргі педагогика мен әлеуметтік саясаттың басты міндеттерінің бірі. Мамандандырылған мекемелер осы процесте маңызды рөл атқарады, себебі олар ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың дамуына, оқуына және әлеуметтік бейімделуіне қолайлы жағдайлар жасайды [1].

Мамандандырылған мекемелер балалардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, арнайы бағдарламалар мен оқыту әдістерін ұсынады. Бұл әдістер балалардың интеллектісі, есту, көру, сөйлеу, қозғалыс белсенділігі және аутизм спектрі сияқты даму бұзушылықтарына жауап береді.

Осындай мекемелерде білікті арнайы педагогтар мен психологтар жұмыс істейді, олар балалардың даму ерекшеліктерін терең түсініп, оларға тиімді көмек көрсету үшін арнайы дайындықтан өткен. Бұл мамандар әр баланың деңгейіне сәйкес оқыту әдістерін әзірлейді [2].

Мамандандырылған мекемелер оқу процесіне түзету жұмыстарын енгізеді. Түзету бағдарламалары балалардың психоэмоционалдық, әлеуметтік және физикалық дамуында оң өзгерістерге әкеледі [3].

Даму кемістігі бар балаларды әлеуметтік ортада бейімдеу — мамандандырылған мекемелердің маңызды міндеті. Олар балаларға әлеуметтік дағдыларды үйрету, қарым-қатынас жасау және топта жұмыс істеу қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Мамандандырылған мекемелер отбасыларға да қолдау көрсетеді. Арнайы педагогтар ата-аналармен тығыз байланыста болып, оларға қажетті ақпарат, кеңес және психологиялық қолдау ұсынады. Бұл балалардың дамуына оң әсер етеді [4].

Мамандандырылған мекемелер инклюзивті білім берудің негізін қалаушы болып табылады. Олар жалпы білім беретін мектептермен тығыз байланыс орната отырып, даму кемістігі бар балалардың сол мектептерде оқуға мүмкіндігін арттырады. Даму кемістігі бар балаларға білім беруде

мамандандырылған мекемелердің рөлі зор. Олар балалардың жеке ерекшеліктеріне негізделген, сапалы және нәтижелі білім беру жүйесін қамтамасыз етеді. Бұл мекемелер балалардың әлеуметтік бейімделуіне, психоэмоционалдық дамуына және жалпы өмір сүру деңгейінің жақсаруына ықпал етеді. Мамандандырылған білім беру мекемелерінің тиімділігі мен маңыздылығы қоғамдағы инклюзивтілікті арттыруға бағытталған [5].

Мамандандырылған мекемелердің маңызды ерекшеліктерінің бірі – әр балаға жеке көзқарас. Бұл тәсіл балалардың оқу және даму процесіне терең әсер етеді, олардың психофизикалық мүмкіндіктерін, әлеуетті қабілеттерін және мінез-құлық ерекшеліктерін ескере отырып, тиімді білім беру мен тәрбиелеу бағдарламаларын жасауға мүмкіндік береді [6].

Мамандандырылған мекемелерде әр балаға жеке көзқарас – тиімді білім беру мен тәрбиелеу үшін маңызды шарт. Бұл тәсіл балалардың психофизикалық мүмкіндіктерін ескере отырып, олардың дамуына оң әсер етеді, оқу мотивациясын арттырып, эмоционалдық жай-күйін жақсартады. Кәсіби мамандардың қолдауы мен бағалауы арқылы балалар өз әлеуетін толық жүзеге асыруға мүмкіндік алады [7].

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Бурхинов Д.М., Данилов Д.А., Намсараев С.Д. Народная педагогика и современная школа.-УланУдэ: Бэмы, 2015.
2. Ешмұратова, Д.С. Бастауыш сынып оқушыларына ұлттық тәрбие берудің педагогикалық шарттары : педагог. ғ ыл. кан. дис. авторефераты: 13.00.01 - Жалпы педагогика, педагог. және білім тарихы, этнопедагогика . - Қарағанды :, 2019.
- 3 Бердяев Н.А. Философия творчества, культуры и искусства,-М.:ИЧП “Лига” 2014.
- 4 Данилов Д.А. Народная педагогика-основы развития науки о воспитания // Народная образование Якутии.-2015.-№1.
- 5 Дробижева Л. М. Кашуба М. С. Традиции в современном обществе: исслед. этнокульт. процессов. М., 2021
- 6 Казакова Е.И. Педагогическое сопровождение. Опыт международного сотрудничества. – 2022. – 27 с. 3.
- 7 Машарова Т. В. Использование личностно-ориентированных технологий в образовании / Т. Машарова ; ВГПУ. – Киров, 2011. – 82 с.

ОӘЖ 159.9.2

ҚАЗІРГІ ОТБАСЫЛАРДАҒЫ ӘРТҮРЛІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘСЕЛЕСІН ЗЕРТТЕУ: ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН ТӘСІЛДЕРІ

Тоғыс Ж.Е.

«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Статья посвящена исследованию проблемы общения детей разного возраста в современных семьях, рассматривая ключевые аспекты, влияющие на взаимодействие между поколениями. В ней анализируются возрастные особенности детей и подростков, их влияние на стиль общения и восприятие родительских установок. Особое внимание уделяется роли технологий в семейном взаимодействии, а также различным стилям

воспитания, которые могут как способствовать, так и препятствовать открытому диалогу. Исследование также охватывает вопросы конфликтов в семейных отношениях и механизмы их разрешения, подчеркивая значимость эмоционального интеллекта для построения доверительных отношений. В заключение предлагаются рекомендации по улучшению коммуникации в семьях, учитывающие культурные и социальные контексты. Статья предоставляет комплексный подход к пониманию динамики общения в современных семьях, что может быть полезно для специалистов в области психологии, педагогики и социологии.

Summary: This article explores the issue of communication among children of different ages within contemporary families, examining key factors that influence intergenerational interactions. It analyzes the developmental characteristics of children and adolescents, focusing on how these traits affect communication styles and the perception of parental guidance. Special attention is given to the role of technology in family interactions, as well as the various parenting styles that can either facilitate or hinder open dialogue. The study also addresses conflicts within family relationships and the mechanisms for resolving them, emphasizing the importance of emotional intelligence in building trust. Finally, the article offers recommendations for improving family communication, taking into account cultural and social contexts. This comprehensive approach provides valuable insights into the dynamics of communication in modern families, making it useful for professionals in psychology, education, and sociology.

Психологиялық-педагогикалық тұрғыдан алғанда, мектепке дейінгі жас баланың өміріндегі кілттердің бірі болып табылады және көбінесе оның болашақ психологиялық дамуын анықтайды. Бұл мектеп жасына дейінгі баланың психологиялық портретін құрастыру құрылымын анықтауға мүмкіндік берді: танымдық саланың ерекшеліктерін анықтау, Мектеп жасына дейінгі баланың жеке басының даму ерекшеліктерін анықтау, мектепке дейінгі жастағы іс-әрекет пен қарым-қатынас ерекшеліктерін анықтау [1].

Өмірдің бесінші жылы-баланың денесінің қарқынды өсуі мен даму кезеңі. Балалардың негізгі қозғалыстарының дамуында айтарлықтай сапалы өзгерістер бар. Эмоционалды боялған мотор белсенділігі физикалық дамудың құралы ғана емес, сонымен қатар өте жоғары қозғыштығымен ерекшеленетін балаларды психологиялық жеңілдету әдісіне айналады. Өз іс-әрекеттерін жоспарлау, белгілі бір идеяны құру және жүзеге асыру мүмкіндігі туындайды және жетілдіріледі, ол қарапайым ниеттен айырмашылығы, іс-әрекеттің мақсаты туралы ғана емес, оған жету жолдары туралы да идеяны қамтиды.

Бірлескен рөлдік ойын ерекше маңызға ие. Дидактикалық және ашық ойындар да маңызды. Бұл ойындарда балаларда танымдық процестер қалыптасады, байқау, ережелерге бағыну қабілеті дамиды, мінез-құлық дағдылары қалыптасады, негізгі қозғалыстар жетілдіріледі [2].

Қабылдау бөлшектенеді. Балалар заттарды зерттей алады, олардағы жеке бөліктерді дәйекті түрде бөліп, олардың арасындағы байланысты орнатады. Орта мектеп жасына дейінгі балалардың маңызды психикалық ісігі-бұл заттар туралы идеялармен, осы заттардың жалпыланған қасиеттерімен, заттар мен оқиғалар арасындағы байланыстар мен қатынастармен жұмыс істей білу. Құбылыстар мен заттар арасындағы кейбір тәуелділіктерді түсіну балалардың заттардың орналасуына, байқалған құбылыстардың себептеріне, оқиғалар арасындағы тәуелділікке деген қызығушылығын арттырады, бұл ересектерге

деген сұрақтардың қарқынды өсуіне әкеледі. Ересек адаммен қарым-қатынастың іске асырылмаған қажеттілігі баланың мінез-құлқындағы жағымсыз көріністерге әкеледі [3].

Орта мектепке дейінгі жаста дыбыстардың айтылуы мен дикциясы жақсарады. Сөйлеу балалардың белсенділігінің тақырыбына айналады. Олар жануарлардың дауыстарына сәтті еліктейді, белгілі бір кейіпкерлердің сөйлеуін интонациялық түрде ажыратады. Сөйлеудің ритақты құрылымы, рифмалар қызығушылық тудырады. Сөйлеудің грамматикалық жағы дамиды. Балалар грамматикалық ережелер негізінде сөзжасаммен айналысады. Балалардың бір-бірімен қарым-қатынас жасаудағы сөйлеуі ситуациялық сипатта болады, ал ересек адаммен қарым-қатынас кезінде ол ситуациядан тыс болады.

Бала мен ересек адамның қарым-қатынасының мазмұны өзгереді. Бұл бала болатын нақты жағдайдан асып түседі. Танымдық мотив жетекші болады. Баланың қарым-қатынас процесінде алатын ақпараты күрделі және түсіну қиын болуы мүмкін, бірақ ол қызығушылық тудырады.

Балаларда ересек адамның құрметіне деген қажеттілік қалыптасады, оны мадақтау олар үшін өте маңызды болып шығады. Бұл олардың ескертулерге деген сезімталдығының жоғарылауына әкеледі. Сезімталдықтың жоғарылауы жас құбылысын білдіреді.

Құрдастарымен қарым-қатынас селективтілікпен сипатталады, бұл кейбір балалардың басқаларына артықшылық беруінде көрінеді. Тұрақты ойын серіктестері пайда болады. Топтарда көшбасшылар ерекшелене бастайды. Бәсекелестік, бәсекелестік пайда болады. Соңғысы өзін басқамен салыстыру үшін маңызды, бұл баланың бейнесін, оның егжей-тегжейін дамытуға әкеледі.

Жастың негізгі жетістіктері ойын іс-әрекетінің дамуымен; рөлдік және нақты өзара әрекеттесудің пайда болуымен; бейнелеу іс-әрекетінің дамуымен; дизайн, жоспарлау бойынша жобалау; қабылдауды жетілдіру, бейнелі ойлау мен қиялды дамыту, танымдық позицияның өзімшілдігі; есте сақтау, зейін, сөйлеу, танымдық мотивацияны дамыту, қабылдауды жетілдіру; ересек адамның құрметке деген қажеттілігін қалыптастыру, жанашырлықтың, бәсекелестіктің, құрдастарымен бәсекелестіктің пайда болуы, баланың бейнесін одан әрі дамыту, оның егжей-тегжейі [4].

Ересек мектепке дейінгі жаста тұлғаның интеллектуалды, моральдық-ерікті және эмоционалды салаларының қарқынды дамуы байқалады. Тұлға мен іс-әрекеттің дамуы жаңа қасиеттер мен қажеттіліктердің пайда болуымен сипатталады: бала тікелей байқамаған заттар мен құбылыстар туралы білім кеңейеді. Балаларды заттар мен құбылыстар арасындағы байланыстар қызықтырады. Баланың осы байланыстарға енуі көбінесе оның дамуын анықтайды. Ересек мектепке дейінгі жаста тұлғаның интеллектуалды, моральдық-ерікті және эмоционалды салаларының қарқынды дамуы байқалады. Тұлға мен іс-әрекеттің дамуы жаңа қасиеттер мен қажеттіліктердің пайда болуымен сипатталады: бала тікелей байқамаған заттар мен құбылыстар туралы білім кеңейеді. Балаларды заттар мен құбылыстар арасындағы байланыстар қызықтырады. Баланың осы байланыстарға енуі көбінесе оның дамуын

анықтайды. Үлкен топқа ауысу балалардың психологиялық позициясының өзгеруімен байланысты: олар алғаш рет балабақшадағы басқа балалардың ең үлкені ретінде сезіне бастайды. Мұғалім мектеп жасына дейінгі балаларға осы жаңа ұстанымды түсінуге көмектеседі. Ол балаларда "ересек" сезімін сақтайды және оның негізінде олардың танымның, қарым-қатынастың, іс-әрекеттің жаңа, күрделі мәселелерін шешуге деген ұмтылысын тудырады [5].

Балабақшаның әр түрлі жастағы тобын әртүрлі балалар бірігетін интегративті топтың типтік моделі ретінде қарастыруға болады – олардың физикалық және ақыл-ой қабілеттері, қызығушылықтары, білімдері, дағдылары және т.б. мұндай әр түрлі балалар арасындағы қатынастар біртекті топта қалыптасқандардан айтарлықтай ерекшеленеді. Әр түрлі жастағы топтардың пайдасына дамуды көбірек даралау, ауызша дамуды ынталандыру, бай әлеуметтік тәжірибе алу, балалардың адамгершілік қасиеттерін дамыту мүмкіндігі қызмет етеді.

Әр түрлі жастағы топтарда қарым-қатынас түрлерінің бірінің айқын басымдығы бар қарым-қатынас көріністерінің айқын формалары бар: индифферентті қатынастар, эгоцентристік қатынас, менторлық қатынас, құнсыздану қатынасы, қатысу қатынасы. Әр түрлі жастағы топтардың балалары арасындағы қарым-қатынастың сипаты тұрақты сипатқа ие (жылдан-жылға қайталанады) және негізінен ересек адамды тәрбиелеу стилімен анықталады, ол анықталады: әсер ету сипаты, эмоционалды қосылу, қатысу дәрежесі және балалар қауымдастығына бағдарлану.

Мектеп жасына дейінгі балалар дамудың белгілі бір жас ерекшеліктерімен және олармен байланысты психологиялық неоплазмалармен сипатталады. Мектеп жасына дейінгі балалардың әртүрлі жастағы өзара әрекеттесуімен осы ісіктердің қалыптасуы мен механизмдерін білу және ескеру қажет.

Балабақшаның әр түрлі жастағы тобын әртүрлі балалар бірігетін интегративті топтың типтік моделі ретінде қарастыруға болады – олардың физикалық және ақыл-ой қабілеттері, қызығушылықтары, білімдері, дағдылары және т.б. мұндай әр түрлі балалар арасындағы қатынастар біртекті топта қалыптасқандардан айтарлықтай ерекшеленеді.

Әр түрлі жастағы топтардың пайдасына дамуды көбірек даралау, ауызша дамуды ынталандыру, бай әлеуметтік тәжірибе алу, балалардың адамгершілік қасиеттерін дамыту мүмкіндігі қызмет етеді. Әр түрлі жастағы балалармен қарым-қатынас процесінде тұлғааралық өзара әрекеттесуді дамыту жалпы іс-әрекет жағдайында келесі психологиялық жағдайларды жүзеге асыруда тиімді:

- мектеп жасына дейінгі балалардың эмоционалды және коммуникативті салаларын байыту үшін бірлескен, ойын, білім беру, еңбек қызметін пайдалану;
- әр баланың құрдастарымен және басқа жастағы балалармен эмоционалды жағымды тәжірибе жинақтауы;
- егде жастағы балалардың өзіне деген сенімділігін дамыту;
- мектеп жасына дейінгі балалардың жағымсыз эмоционалды жағдайларын жеңу.

Біз жүргізген зерттеу әртүрлі жастағы топтағы балалардың өзара

әрекеттесу мәселесін ашады. Егер балаларда адамгершілік мінез-құлық дағдылары болса, отбасында басқа жастағы балалармен қарым-қатынас жасау тәжірибесі жеткіліксіз, бұл жасөспірім кезіндегі балалардың проблемалық өзара әрекеттесуінің алғышарттарын жасайды. Балалардың әртүрлі жастағы қарым-қатынас тәжірибесін толықтыру мектепке дейінгі мекемеге беріледі. Осыған байланысты, балабақшада жұмыс істейтін тәрбиеші ретінде маған қосымша зерттеулер қажет, содан кейін балалармен түзету жұмыстарын және ата-аналармен білім беру жұмыстарын дамыту қажет.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Адлер, А. Наука жить (комплекс неполноценности и комплекс превосходства) [Текст] /А. Адлер. - Киев, 1997.
2. Азбука общения: Развитие личности ребенка, навыков общения со взрослыми и сверстниками. (Для детей от 3 до 6 лет.) [Текст] /Л.М. Шипицына [и др.] – «ДЕТСТВО-ПРЕСС», 2000. – 384 с. С. 250-257.
3. Бондаренко, А.К. Воспитание детей в игре[Текст] /А. К. Бондаренко, А. И. Матусик. – М.: Проросвещение, 1979. – С. 59-62.
4. Вовчик – Блакитная, Е. «Детские контакты и их мотивы» [Текст] /Е. Вовчик – Блакитная//Дошкольное воспитание 1988. - №6 - с.56-57.
5. Даренская, Л. Воспитание культуры общения[Текст] /Л. Даренская//Ребенок в детском саду. - 2002. - № 1. - С. 67-68.

УДК 159.9

УЧЕТ ГЕНДЕРНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ В ПРОЦЕССЕ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Токушева Д.К.

Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Инклюзивті білім-бұл физикалық, интеллектуалдық немесе әлеуметтік ерекшеліктеріне қарамастан барлық балаларды қабылдауға және қолдауға бағытталған жүйе. Соңғы жылдары педагогикалық практикада инклюзивті білім берудің маңызды компонентіне айналатын білім беру процесінде гендерлік аспектілерді есепке алу мәселелеріне көбірек көңіл бөлінді. Мінез-құлықтың, қабылдаудың және өзара әрекеттесудің әлеуметтік анықталған ерекшеліктері ретінде гендерлік айырмашылықтар оқыту мен тәрбиелеуде маңызды рөл атқарады. Бұл мақала инклюзивті білім беру процесінде гендерлік ерекшеліктерді есепке алудың маңыздылығын қарастырады, сондай-ақ ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқытуға гендерлік жауапты тәсілді енгізудің ықтимал проблемалары мен перспективаларын талдайды.

Summary: Inclusive education is a system focused on the acceptance and support of all children, regardless of their physical, intellectual or social characteristics. In recent years, more and more attention has been paid in pedagogical practice to the issues of gender mainstreaming in the educational process, which is becoming an important component of inclusive education. Gender differences, as socially determined features of behavior, perception and interaction, play a significant role in education and upbringing. This article examines the importance of taking into account gender characteristics in the process of inclusive education, as well as analyzes possible problems and prospects for introducing a gender-responsible approach to teaching children with special educational needs.

Инклюзивное образование, ориентированное на создание равных условий для всех детей, включая тех, кто имеет различные особенности развития, стало важным направлением образовательной политики в мировом сообществе. Включение детей с особыми образовательными потребностями в обычные учебные заведения способствует не только их социальной адаптации, но и улучшению качества образования для всех учащихся. Одним из важнейших аспектов инклюзии, требующих дополнительного внимания, является учет гендерных особенностей обучающихся. Гендерные различия, включающие в себя особенности социального, эмоционального и поведенческого развития мальчиков и девочек, оказывают значительное влияние на процесс обучения, взаимодействие в классе и общую атмосферу образовательного учреждения.

В условиях инклюзивного образования каждый ученик, независимо от пола, возраста, культурной или социальной принадлежности, должен иметь возможность максимально раскрыть свой потенциал. Однако традиционные подходы к обучению нередко игнорируют гендерные различия, что может привести к дисбалансу в образовательном процессе и социальной сегрегации внутри учебной среды. В последние десятилетия все больше педагогов и психологов начинают осознавать важность учета гендерных аспектов в образовательном процессе, поскольку гендерная идентичность и стереотипы могут оказывать значительное влияние на восприятие учениками образовательных возможностей, их учебную мотивацию и эмоциональное благополучие.

Гендерные стереотипы, как правило, формируются с раннего возраста и могут влиять на восприятие себя и окружающих, на социальные роли, поведение и предпочтения в выборе учебных дисциплин. Например, существует устойчивое мнение, что мальчики лучше воспринимают точные науки (математика, физика), а девочки – гуманитарные предметы (литература, история). Эти стереотипы могут оказывать давление на детей, ограничивая их возможности и уменьшая их самооценку, особенно если они не соответствуют этим ожиданиям. В инклюзивном контексте важно создать такую образовательную среду, где гендер не является фактором, ограничивающим доступ к знаниям и развитию индивидуальных способностей [1].

Гендерные различия в обучении также проявляются в стиле общения и восприятии педагогического воздействия. Девочки, как правило, более склонны к сотрудничеству, ориентированы на эмоции и близкие отношения, в то время как мальчики могут проявлять больше самостоятельности, активности и конкурентности. Эти различия могут оказывать влияние на то, как педагог воспринимает и взаимодействует с детьми, что, в свою очередь, может способствовать формированию неравенства в классе. Например, мальчики часто получают больше внимания от учителей в тех областях, где ожидается проявление лидерства или независимости, в то время как девочки могут сталкиваться с недооценкой их возможностей в других сферах. В инклюзивной образовательной среде такие различия требуют внимательного подхода, чтобы

ни одно из гендерных групп не испытывало дефицита внимания и поддержки со стороны педагогов [2]. Кроме того, важно понимать, что гендерные особенности не являются статичными и неизменными.

В подростковом возрасте, когда активно формируется гендерная идентичность, значительное влияние на восприятие себя и окружающих оказывают различные социальные и культурные факторы. В условиях инклюзивного образования важно создавать пространство для развития каждого ребенка в контексте его индивидуальных потребностей, что включает и учет гендерных различий, а также устранение гендерных стереотипов.

Особое внимание стоит уделить инклюзивному обучению детей с особыми образовательными потребностями, поскольку их адаптация в школьном сообществе часто связана с дополнительными трудностями. Например, девочки с нарушениями развития могут сталкиваться с определенными социальными барьерами, такими как преобладание доминирующих гендерных стереотипов о "нормативности" женской роли, которые могут затруднить их социальную интеграцию и участие в образовательном процессе. Мальчики, в свою очередь, могут испытывать давление в отношении проявлений "мужской" агрессии или недостаточной эмпатии, что ограничивает их возможности для обучения и социальной адаптации.

Таким образом, учет гендерных аспектов в процессе инклюзивного образования помогает не только разрушить стереотипы, но и создать равные условия для развития всех учащихся, независимо от их индивидуальных особенностей.

Современные исследования в области педагогики и психологии показывают, что включение гендерно ориентированного подхода в инклюзивное образование способствует улучшению образовательных результатов, повышению самооценки учащихся и развитию их социальной активности. Инклюзивные школы, где активно учитываются гендерные различия, становятся более эффективными и справедливыми, обеспечивая равные возможности для всех детей [3].

Не менее важным является и подготовка педагогов, способных учитывать и правильно интегрировать гендерные особенности в свою работу. Профессиональная подготовка учителей, ориентированная на осознание значимости гендерного подхода в обучении, способствует созданию более инклюзивных образовательных процессов. Учителя должны не только понимать гендерные различия, но и уметь создавать такую атмосферу в классе, где каждый ученик чувствует себя принятым и поддерживаемым.

Таким образом, актуальность исследования учета гендерных особенностей в процессе инклюзивного образования заключается в необходимости создания образовательной среды, способствующей равенству и развитию каждого ребенка независимо от его пола. Для этого необходимо развивать педагогические подходы, которые будут учитывать не только особые образовательные потребности, но и гендерные различия, а также работать над

устранением гендерных стереотипов, создавая пространство для всестороннего развития учащихся.

Актуальность данного направления заключается в необходимости адаптации образовательной системы к новым требованиям, связанным с социальной справедливостью, равенством и инклюзивностью, что является основой для формирования демократического и социально справедливого общества.

В последние десятилетия инклюзивное образование стало важнейшей частью образовательной политики в разных странах мира. Одной из ключевых целей инклюзивного образования является создание условий для равенства всех детей, включая тех, кто имеет различные особенности развития, будь то физические, умственные или социальные ограничения. Важной составляющей инклюзивного подхода является также учет гендерных особенностей обучающихся.

Гендерная социализация — это процесс усвоения подростками и детьми ролей, норм и ожиданий, присущих их полу в обществе, который начинается с раннего возраста и оказывает значительное влияние на их учебную деятельность и отношения в коллективе.

Для успешного функционирования инклюзивного образования необходимо учитывать гендерные различия, а также устранять гендерные стереотипы и предвзятые отношения, которые могут оказывать влияние на процесс обучения и социальную интеграцию детей. Гендерные особенности могут касаться различных аспектов образовательной практики, включая стиль преподавания, типы и методы обучения, а также взаимодействие между педагогами и учениками.

Гендерные различия в обучении могут проявляться в разных формах: от традиционных стереотипов о "женских" и "мужских" предметах до более глубоких психологических и социальных аспектов, таких как различия в стиле общения, восприятии успеха и неуспеха, подходах к разрешению конфликтов. В инклюзивной образовательной среде учет этих особенностей помогает создать более справедливую и эффективную среду для всех учащихся, способствуя развитию их личностного потенциала и социальной адаптации.

Гендерные различия не ограничиваются лишь физиологическими особенностями. Социально-культурные ожидания и стереотипы, связанные с мужскими и женскими ролями, оказывают влияние на процесс обучения и личностное развитие. В образовательной системе гендерные стереотипы могут проявляться в разных аспектах [4]:

1. Предвзятость в отношении к предметам. Существуют устоявшиеся представления о том, что мальчики более успешны в точных науках, таких как математика, физика, информатика, а девочки — в гуманитарных дисциплинах, таких как литература, история, искусство. Эти стереотипы могут ограничивать возможности детей, склонных к изучению тех или иных областей знаний, в зависимости от их пола, что может влиять на их академическую мотивацию и успехи.

2. Стиль общения и взаимодействия с педагогами. Гендерные различия также проявляются в стиле общения между учащимися и учителями. Например, мальчики могут быть более активными в классе, в то время как девочки склонны к более пассивному поведению. Это может повлиять на отношение педагогов к детям, создавать дисбаланс в образовательном процессе и ограничивать возможности для развития каждого ребенка. В условиях инклюзивного образования важно, чтобы педагог ориентировался на индивидуальные особенности каждого ученика, а не на стереотипы, связанные с его полом.

3. Отношение к успеху и неудаче. Гендерные различия могут касаться и восприятия успеха в учебе. Девочки часто испытывают большую потребность в одобрении и положительных оценках, что может сказываться на их уровне уверенности в собственных силах и стремлении к высоким достижениям. Мальчики, в свою очередь, могут сталкиваться с давлением со стороны социума, которое предписывает им успешность в сфере, связанной с физической силой, лидерством и независимостью.

4. Психоэмоциональные особенности. Гендерные различия также влияют на эмоциональное восприятие школьной жизни. Девочки, как правило, проявляют более высокий уровень эмпатии и социальной ответственности, в то время как мальчики могут быть более склонны к агрессии или конформизму. Это требует от педагогов умения учитывать эти особенности при организации учебного процесса, воспитательной работы и взаимодействия с детьми.

Для обеспечения равенства и справедливости в инклюзивном образовательном процессе важно учитывать как гендерные особенности, так и образовательные потребности учащихся. Педагоги должны создавать атмосферу, в которой все дети, независимо от их пола, могут развивать свои способности и реализовывать свой потенциал.

1. Педагогический подход. В инклюзивном образовании важен подход, направленный на индивидуализацию обучения, которое учитывает гендерные особенности. Это может включать использование различных методов обучения, которые подходят как для мальчиков, так и для девочек, а также использование нейтральных и инклюзивных материалов, которые не усиливают стереотипы. Важно создавать условия для равноправного участия всех детей в школьных активностях, независимо от их пола.

2. Коррекция стереотипов. Важно активно работать над тем, чтобы разрушаются устоявшиеся гендерные стереотипы, которые могут ограничивать детей в их выборе и действиях. Например, в уроках труда и физической культуры можно поощрять девочек к занятиям спортом, а мальчиков — к творческим и гуманитарным дисциплинам. Это способствует расширению их горизонтов и развитию широких интересов.

3. Роль семьи. Важную роль в гендерном воспитании играют семья и окружение ребенка. Родители должны понимать значимость своих моделей поведения и установок в формировании гендерной идентичности ребенка. Совместная работа педагогов и родителей помогает гармонично развивать

личностные качества каждого ребенка, не ограничиваясь стереотипами, связанными с полом.

4. Образовательная среда. Школьная среда должна быть свободной от предвзятости и дискриминации, предоставляя детям равные возможности для самовыражения. Важно, чтобы в классе учитывались интересы и потребности как мальчиков, так и девочек, а также детей с особыми образовательными потребностями, чтобы создать равные условия для всех участников учебного процесса.

Учет гендерных особенностей в процессе инклюзивного образования является неотъемлемой частью создания равных и справедливых условий для всех учащихся. Гендерно-ответственный подход способствует устранению стереотипов и предвзятости, обеспечивая более гармоничное развитие детей. Он способствует созданию образовательной среды, в которой каждый ребенок имеет возможность раскрыть свой потенциал, независимо от пола, и активно участвовать в общественной и образовательной жизни.

Совершенствование педагогических практик и методов, направленных на учет гендерных различий, является важным шагом в развитии инклюзивного образования и создании инклюзивного общества, в котором у каждого человека есть равные возможности для личностного и профессионального роста.

Список использованной литературы:

1. Бенашвили, В. Н. Педагогика инклюзивного образования: гендерный аспект. — М.: Академия, 2021. — 220 с.
2. Казанцев, А. И. Гендерное равенство в образовательной среде. — СПб.: Речь, 2020. — 245 с.
3. Трифонова, М. Г. Гендерная идентичность в школьном образовании: теория и практика. — М.: Просвещение, 2019. — 196 с.
4. Яковлева, Т. А. Инклюзивное образование и гендерная политика. — Екатеринбург: Уральское изд-во, 2021. — 280 с.

УДК 371.27

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ ПЕДАГОГОВ ДОУ СРЕДСТВАМИ КОНКУРСНОГО ДВИЖЕНИЯ

Трушкина Я.В.

Томский государственный педагогический университет, 1431 МУСО

Аннотация: Профессиональное развитие педагога – это непрерывный процесс, влияющий на качество всех сторон образовательной деятельности. Участие в конкурсном движении педагогов ДОУ является одним из важных стимулов профессионального роста педагогов дошкольного образования

В данной статье рассматривается влияние конкурсов на повышение компетентности педагога. Анализируется конкурсный маршрут педагогов ДОУ, выделяются специфические особенности разных видов конкурсов. Проанализирован соревновательный маршрут воспитателей дошкольных учреждений, выделены особенности различных видов соревнований.

Статья посвящена изучению роли конкурсов педагогического мастерства в повышении профессиональной компетенции педагогов дошкольных образовательных учреждений (ДОУ). В данной статье анализируется маршрут педагогов ДОУ через участие в конкурсном движении, а также особенности различных видов конкурсов. Результаты исследования демонстрируют значимость конкурсов для профессионального развития педагога ДОУ.

Современная Россия находится на пути преобразований, и ключевую роль в этом процессе играет человеческий капитал. Для успешной модернизации необходимо повышать эффективность образования, переход от классической знаниевой модели к компетентностному подходу. Это требует от педагогов высокой профессиональной подготовки и способности быстро адаптироваться к изменениям. При этом вопрос непрерывного профессионального развития педагогов становится ключевым в рамках данного контекста. Поскольку развитие компетенций педагогов через конкурсное движение способствует совершенствованию учебно-воспитательного процесса в целом. Вопрос управления непрерывным профессиональным развитием педагогов ДОУ становится наиболее актуальным на сегодняшний день.

Следует отметить, что теоретических исследований вопроса профессионального развития педагогов ДОУ в рамках конкурсного движения практически нет. Это позволяет говорить не только об актуальности данного вопроса, но и о необходимости его всестороннего изучения.

Для нас большой интерес представляют исследования, которые рассматривают конкурсы профессионального мастерства с позиции учителей. Среди них для нас особый интерес представляют исследования Н. В. Мартишиной [6], С. Т. Шацкого [6] и В. И. Загвязинского [3], который делают акцент на творческий потенциал учителей, принимающих участие в подобных конкурсах. В свою очередь Е. Б. Булавкина в своей диссертации затрагивает вопросы развития профессиональной компетентности педагогов с помощью конкурсов профессионального мастерства, но вопросы становления профессиональной компетентности педагога в условиях конкурса педагогического мастерства остаются малоизученными.

Существует ряд научных статей, в которых авторы анализируют отдельно взятый конкурс профессионального мастерства. Многие сводятся лишь к перечислению теоретические представления по данной теме. На сегодняшний день тема становления и развития профессиональных компетенций педагогов ДОУ посредством конкурсов профессионального мастерства остается актуальной, требующей глубокой и детальной проработки.

В своей статье Ковшова А.А. выделяет два основных направления в непрерывном профессиональном развитии. Это прежде всего индивидуальный подход к каждому педагогу, который сводится не просто к учету профессиональных потребностей педагогов, но и его трудностей. Важное место в данной классификации отводится проектному подходу к разработке и реализации программ повышения квалификации, которое заключается к

созданию обучающих программ, направленных на решение профессиональных задач и удовлетворение профессиональных потребностей педагогов ДОУ [7].

Стимулирование на поиск новых идей и направлений в дошкольном образовании происходит эффективно благодаря конкурсам педагогического мастерства. Кроме того, участие в конкурсном движении педагогов ДОУ способствует распространению лучших практик как на муниципальном, так и на региональном и даже всероссийском уровнях. Благодаря конкурсам лучшие муниципальные и региональные практики становятся доступными для широкой аудитории педагогов, способствуя повышению качества образовательного процесса в целом [7].

Исследования в области педагогики и управления отмечают, что конкурсная среда не просто способствует обмену опытом между педагогами, но и мотивирует их на профессиональное развитие и самосовершенствование. По мнению Мезенцевой О. И., педагоги, которые прошли конкурсные испытания, помимо титула победителя, могут стать примером для других педагогов, образцом для подражания и тем самым развивать в них стремление к собственному самосовершенствованию. Исследователь также отмечает, что не только победители и лауреаты определяют значимость конкурсного движения. Участие в профессиональных конкурсах дает возможность всем педагогам перенимать и применять на практике опыт коллег, способствует раскрытию творческого потенциала, способствует вовлечению в профессиональное сообщество и налаживанию контактов с другими детскими садами других регионов. Вышеперечисленное доказывает, что конкурсное движение педагогов ДОУ является центральным звеном личностного и профессионального развития педагогов.

Следуя актуальным тенденциям современного образования, воспитатели и другие педагоги ДОУ, активно изучают информацию о проводимых конкурсах и не упускают возможности принять в них участия. Следует отметить, что самым важным аспектом любого конкурсного мероприятия является не только участие, но и смелость заявить о себе, подать заявку и выступить перед жюри с гордостью. Атмосфера интеллектуальной напряженности, единства и совместного творчества играет значительную роль в этих событиях. Участие в конкурсах требует значительных умственных усилий.

Существует множество форм профессионального состязания для педагогов детских дошкольных учреждений, каждая из которых направлена на решение определенных профессиональных задач.

Среди наиболее востребованных, и имеющих практическое значение, конкурсных форм становятся конкурсы по оценке образовательного пространства. Они подразумевают наличие специфического окружения с несколькими элементами материального мира (такими как материалы, выставочные стенды, оборудование и прочие), а также определенными условиями (эстетическими, психологическими и педагогическими). Основная цель этих мероприятий заключается в поддержке формирования гармоничной личности ребенка в процессе их взаимодействия [2].

Другой формат педагогических соревнований – это конкурс учебных и методических ресурсов для воспитателей и педагогов дошкольных учреждений. Участники конкурса могут представить разнообразные материалы, включая учебные пособия, дидактические игры, справочные материалы, разработки занятий, методические идеи и т.д. Эти материалы могут включать в себя руководящие принципы и объяснения, которые помогают педагогу ДООУ организовать свою деятельность таким образом, чтобы она способствовала более глубокому и эффективному усвоению образовательной программы детьми [4].

В современном дошкольном образовании конкурсы профессионального мастерства набирают все большую популярность. Среди них особую роль играют конкурсы «Воспитатель года» и «Первые шаги в профессию». Эти мероприятия представляют собой комплекс, который включает разнообразные конкурсные задания. Это своего рода фестиваль педагогического мастерства, который проводится в несколько этапов – от уровня конкретного образовательного учреждения до всероссийского масштаба

Основная задача данных конкурсов – повысить статус профессии воспитателя и педагога в обществе и представить лучшие практики обучения.

Конкурсы профессионального мастерства служат площадкой для демонстрации выдающихся методик обучения и оригинальных идей. Здесь выступают профессионалы, готовые поделиться своим опытом и воодушевить коллег.

Данные конкурсы включают в себя ряд педагогических испытаний, среди которых можно выделить следующие: представление опыта работы, мастер-класс, мероприятие с детьми, просветительское мероприятие с родителями, дебаты, публичный разговор и т.д.

Сейчас конкурсные испытания часто меняются, добавляются все новые и более интересные мероприятия, которые в наибольшей степени отражают опыт коллег в вопросах обучения и воспитания дошкольников.

Следует подчеркнуть, что конкурсная деятельность в области дошкольного образования представляет собой не только соревнование, но и механизм для совершенствования профессиональных навыков воспитателей.

Условно его можно разделить на три этапа:

1. Осознание и мотивация. Педагог осознает свой потенциал и готовность показать свой профессионализм коллегам. У него возникает желание участвовать в конкурсе и продемонстрировать свои навыки и творчество.

2. Участие в конкурсе. Педагог активно готовится к конкурсу, демонстрирует свои знания, навыки и творческий подход. Он раскрывает свои личностные и профессиональные качества, подтверждая свой профессиональный уровень.

3. Постконкурсный этап. Педагог анализирует свой опыт участия в конкурсе, глубоко осмысливает свои профессиональные ценности и планирует дальнейшее профессиональное развитие [8].

Такое движение позволяет оценить профессиональный уровень педагогов, выделить лучших и распространить лучшие практики и идеи.

В этом процессе ключевое значение имеет методическая и организационная поддержка, которая должна содействовать педагогам в последовательном продвижении. Это начинается с участия в конкурсах на уровне их детского сада и продолжается выходом на более высокие масштабы: дистанционные, муниципальные, региональные и общероссийские конкурсы.

Благодаря данной системе, воспитатели и другие специалисты детских образовательных учреждений могут принимать участие в различных конкурсах и соревнованиях профессионального характера, таких как «Воспитатель года», «Первые шаги в профессии», «Лучшие практики наставничества» и многих других. Эта система дает возможность педагогам постоянно развиваться, обмениваться опытом, осваивать новые методики и подходы, а также повышать свою профессиональную квалификацию.

Участие в конкурсах требует серьезного подхода со стороны педагога, однако награда оправдывает затраченные усилия: это и повышение профессионального статуса, и уважение со стороны коллег, и возможность обмена опытом, который может вдохновить других. Конкурсное движение открывает не только пути для самовыражения, но и способствует появлению новых идей и мотивации. Эти мероприятия побуждают преподавателей к креативной переработке учебного содержания, внедрению современных научных достижений и поиску более эффективных подходов к обучению детей.

Список литературы:

1. Булавкина, Е. В. Развитие профессиональной компетентности педагогов дошкольного образования средствами конкурсов профессионального мастерства: автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Орёл, 2020. – 24 с.
2. Дубровская, В. А. Научно-методическое сопровождение конкурсного движения педагогов // Вестник Томского государственного педагогического университета. – 2007. – № 7 (70). – С. 36–40.
3. Загвязинский, В. И. Педагогическое творчество учителя. – М.: Педагогика, 1987. – С. 15–16.
4. Костромина, С. Н., Реан, А. А. Коммуникативная компетентность педагога как фактор успешности его диагностической деятельности // Психологическая наука и образование. – 2007. – № 3. – С. 77–86.
5. Лукьянова, М. И., Галацкова, И. А. Оценка профессионально-личностного развития субъектов образовательного процесса // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 4. – URL: <http://scienceeducation.ru/ru/article/view?id=20544>.
6. Мартишина, Н. В. Становление и развитие творческого потенциала педагога в системе непрерывного педагогического образования: монография / Ряз. гос. ун-т им. С. А. Есенина. – Рязань, 2009. – С. 22–31.
7. Мезенцева, О. И., Кузнецова, Е. В. Психолого-педагогические условия развития профессиональной компетентности современного педагога: монография. – Новосибирск, 2013. – С. 7–25.
8. Осмоловская, И. М. Методология педагогики в контексте современного научного знания // Проблемы современного образования. – 2016. – № 5. – С. 149–158.

9. Пуденко, Т. И. Концептуальные основы модели профессионального роста педагогических работников на основе оценки уровня владения профессиональными компетенциями // Управление образованием теория и практика. – 2019. – № 4 (16). – С. 4–13.

10. Стрельникова, О. Н. Конкурсы профессионального мастерства как форма методической работы в ДОУ. – URL: <http://festival.1september.ru/articles/577797/>

ОӘЖ 371.1

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ МАТЕМАТИКАНЫ ОҚИТУДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ӘДІСТЕРІ

Туймебай С.А., Алиакбар Д.Ф., Рыскулова С.Ф.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются творческие методы обучения математике в начальной школе.

Summary: The article discusses creative methods of teaching mathematics in primary school.

Құрылымдық-логикалық диаграммалар айқындықтың нақты құралы болып табылады және өзекті мәселелерді зерттеуде дидактикалық нұсқаулық ретінде қызмет етеді. Мұндай жүйелерді әзірлеу кезінде алдымен белгілі бір тақырып бойынша білімнің түбегейлі ұқсас элементтерін жинақтау арқылы білім беру ақпаратының кеңейтілген бірліктері құрылады, содан кейін олардың арасында логикалық және функционалдық байланыстар орнатылады. Осылайша алынған білімнің тұтас дидактикалық жүйесі қабылдауға, түсінуге, есте сақтауға және кейіннен жаңғыртуға ыңғайлы графикалық немесе басқа ықшам түрде жазылады. Осының арқасында құрылымдық және логикалық диаграммалар назар аудару аясын кеңейтеді, оның бағытталуын қамтамасыз етеді, оқушылардың алған білімдерін талдауға, синтездеуге және жалпылауға ықпал етеді, оқу материалының құрылымын көрсетеді және оның ұтымдылығын ойша зерттеуге мүмкіндік береді [1].

Әрбір схемада бағдарламаланған ақпаратты түсіну мен игеруді ұйымдастырудың құралдары олар үшін міндеттер болып табылады. Тапсырмаларды ұсыну формасы оқушылардың назарынан тыс қалуы мүмкін білім элементтері мен олардың арасындағы қатынастардың анықталуын қамтамасыз етеді. Осылайша, құрылымдық-логикалық диаграммаларға арналған тапсырмалар әртүрлі функцияларды орындайды: ұйымдастыру, үйлестіру, ішінара ақпараттық, интеграциялау, сонымен қатар бақылау және өзін - өзі бақылау функциялары. Тапсырмаларды дәйекті түрде орындау білім сапасының артуына және бастауыш сынып оқушыларына математикалық білім берудің нақты мәселелерін шешуде оқу материалын жай шарлаудан оны шығармашылық қолдануға біртіндеп көшуге ықпал етуге арналған. Көмекші схемалардың әрқайсысымен жұмыс істей бастағанда, алдымен негізгі курстарда математиканы оқыту әдістемесі бойынша оқулықтағы сәйкес тақырыпты зерттеп, ұсынылған схеманың тақырыптың мазмұнына сәйкестігін анықтап,

бірнеше сұрақтарды тұжырымдау керек.схема үшін, мысалы : "неге сен...?", "Ол қалай бейнеленген...?".

Келесі презентацияда қысқаша болу үшін "құрылым-логикалық диаграмма" терминінің орнына "анықтамалық диаграмма"терминін қолданамыз. Терминдердің мұндай ауыстырылуы мәтіннің үнемділігін ескерумен ғана емес, сонымен қатар бұл жүйелердің атқаратын рөлімен де толық негізделген - қабылдауға, зейінге, ойлауға (түсінуге), есте сақтауға қолдау ретінде қызмет етеді. Ешбір сөз біз ойлағандай жиі қолданылмайды. Шын мәнінде, адамдар бұл сөзді жиі және басқа мағынада қолданады, сондықтан онымен нені білдіретінімізді дұрыс анықтау қиынға соғады.

Бұл тараудың мақсаты – ойлауды дамыту негіздері туралы зерттеушілердің, педагогтардың және психологтардың әртүрлі пікірлерімен танысу. Терминді қолданатын педагогикалық психологтардың еңбектеріне талдау «ойлау», бұған көмектесе алады.

Р.С.Немов ойлауды ең жоғарғы танымдық процесс ретінде сипаттайды; бұл заттардың мәнін ашатын идеялар қозғалысы; оның құрамын құрайтын алдын ала зерттеу, түрлендіру және танымдық сипаттағы әрекеттер мен операциялар жүйесін білдіретін теориялық және практикалық қызметтің ерекше түрі [2].

А.А.Радугин ойлау дегеніміз – адамға өз тәжірибесінде тікелей, тікелей («визуалды») берілмейтін жалпы қасиеттер мен заңдылықтарды алғашқы сезіну және түсіну дейді. Бұл үлгілер мен сипаттамаларды түсіну керек, яғни қорытынды жасау немесе оқшаулау. Демек, ойлау – жаңа білімнің ашылуымен, алынған ақпаратты өңдеу негізінде есептерді шешудегі психологиялық процесс деп қорытынды жасауға болады. Автор ойлаудың тілмен тығыз байланысты екенін, өйткені қарым-қатынас ойлаудың бірінші маңызды белгісі екенін айтып, ойлаудың теориялық концептуалды (абстрактілі), бейнелі-теориялық, көрнекі әсерлі немесе көрнекі бейнелі сияқты түрлерін анықтайды. Е.А.Климов [3] ойынша ойлау – әртүрлі мәселелерді шешуге (практикалық немесе теориялық) және осы шешімді қамтамасыз етуге (жауапты табуға) бағытталған процестердің, әрекеттердің, күйлердің жиынтығы. Ойлауды функционалдық жүйе ретінде жұмылдыру ішінара саналы түрде, ішінара адамның бұрынғы дамуы, тәрбиесі, білім алуы және өзін-өзі тәрбиелеуі кезінде жүйке жүйесін құрайтын әдеттер, дағдылар және басқа автоматизмдер есебінен жүзеге асырылады.

Джон Дьюи кітабында педагогикалық құндылық болып табылатын және төрт мағынасы бар рефлексиялық ойлау процесі туралы жазады.

Мәндердің әрқайсысына қысқаша сипаттама берейік.Біріншіден, кең мағынада ойлау барлық нәрсені тура мағынада білдіреді. Күндізгі армандар, демалу кезінде біздің санамызды басып өтетін кездейсоқ және бүлінген материалдың кедергісіз ағыны - мұның бәрі ойлаудың анық емес мағынасында.

Рефлексиялық ойлау санадағы осы кездейсоқ ойлар ағынына ұқсайды, өйткені ол ойлау объектілерінің тізбегін қамтиды.Рефлексия идеялардың қарапайым қатарын емес, логикалық жүйені білдіреді, сондықтан әрбір идея

келесіні оның салдары ретінде анықтайды және сонымен бірге алдыңғысына негізделеді. Екінші мағынасы: «Ойлау» ұғымы терең мағынада қолданылса, әдетте бұл заттармен емес, біз көре алмайтын, иіскейтін, ести алмайтын, ұстай алмайтын нәрселермен шектеледі.

Егер байланысқан болса, олар рефлексиялық ойлауды ынталандырады: олар негізінен логикалық қабілеті бар санада пайда болады. Үшінші мағына: ең жақын мағынада ой дегеніміз қандай да бір түрде сақталған сенімділікті білдіреді, яғни тікелей берілгеннен асып түсетін нақты немесе болжамды білім.

Төртінші мағына: сенімге жетелейтін ойлар рефлексиялық ойлауға, сенімнің табиғатын, жағдайларын, түрін саналы түрде зерттеуге жетелейтін ерекше мәнге ие. Л.М.Крыжановская ойлауды қоршаған шындық пен адамның ішкі дүниесіндегі заттар мен құбылыстардың байланысын, айырмашылықтары мен қатынастарын ой елегінен өткізу, сезіну процесі; Бұл тұлғаның психикалық әрекетінің ерекше формасы.

Л.М.Крыжановская ойлауды сипаттайды, оның бастамасы тұлға болып табылады. Психикалық процестер сияқты (сезім, есте сақтау, қабылдау, елестету) ойлау процесін де сезінуге, қабылдауға, бақылауға және ерікті түрде басқаруға болады. Жоғарыда айтылғандардың барлығын қорытындылай келе, ойлауды жекеден жалпыға және жалпыдан бөлекке апаратын, жаңа білім ашумен, мәселелерді шешумен, болмысты шығармашылық түрлендірумен байланысты психологиялық таным процесі деп түсінеміз. сезінуге, қабылдауға, бақылауға және ерікті түрде басқаруға болатын. Ойлаудың негізгі түрлерін қарастырайық.

Теориялық концептуалды ойлау – есептерді шешу кезінде ұғымдарға сілтеме жасай алатын, тікелей сезім тәжірибесіз өз санасында әрекеттерді орындауға болатын ойлау. Ол басқа адамдардан алған, концептуалды түрде айтылған дайын білімді, пайымдауларды, тұжырымдарды пайдалана отырып, мәселені басынан аяғына дейін өз санасында талқылап, шешу жолдарын іздейді. Теориялық қиялды ойлау – бұл адам есептерді шешу кезінде бейнелерге жүгінетін осындай ойлау. Олар тікелей есте сақтаудан алынады, шығармашылық қиялдың көмегімен қайта жасалады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Груздев, П.Н., Ганелин, Ш.Н. Вопросы воспитания мышления в процессе обучения / Г.Н. Груздев. – Москва: Просвещение, 2020. – 356 с.
2. Долгова В. И., Клочева Г. М., Тавобилова И. Д. Исследование видов памяти первоклассников // Научно-методический электронный журнал «Концепт». 2015. Т. 31. С. 131–135.
3. Ушинский, К. Д. Человек как предмет воспитания / К. Д. Ушинский. – Москва: Книга по требованию, 2014. – 628 с.

РОЛЬ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ СТУДЕНТА В ВУЗЕ

Тукманбетов Ж.А.

Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Мақала жоғары оқу орындарында студенттердің кәсіби сәйкестігін қалыптастырудағы психологиялық-педагогикалық қолдаудың рөлін зерттеуге арналған. Жоғары білім беру жағдайында тұлғалық дамудың маңызды құрамдас бөлігі ретінде кәсіби сәйкестікті қалыптастыру процесі, сондай-ақ студенттерді психологиялық-педагогикалық қолдаудың негізгі міндеттері мен әдістері қарастырылады.

Summary: The article is devoted to the study of the role of psychological and pedagogical support in the formation of professional identity of students in universities. The article considers the process of formation of professional identity as an important component of personal development in higher education, as well as key tasks and methods of psychological and pedagogical support for students.

Профессиональная идентичность является важным компонентом общего процесса становления личности человека, особенно в условиях обучения в высшем учебном заведении. Вопрос формирования профессиональной идентичности студента в вузе становится особенно актуальным в условиях современного общества, когда значительное количество молодых людей сталкивается с вызовами, связанными с выбором профессии, социальными ожиданиями, а также внутренними сомнениями относительно будущей профессиональной деятельности.

Особую роль в этом процессе играет психолого-педагогическое сопровождение, которое помогает студентам осознавать свои личные и профессиональные ориентиры, преодолевать стресс и неопределенность, а также развивать необходимые профессиональные качества. Психолого-педагогическая поддержка студентов в вузе включает в себя комплекс мероприятий, направленных на помощь в адаптации, обучении и самопознании, что способствует формированию уверенности в выборе профессии и успешной интеграции в профессиональное сообщество.

Цель данной статьи — рассмотреть роль психолого-педагогического сопровождения в формировании профессиональной идентичности студентов в вузах, выявить основные направления и методы работы, а также определить значимость данного процесса для успешной профессиональной карьеры.

Профессиональная идентичность — это часть личностной идентичности человека, которая связана с его профессиональной деятельностью и социальным статусом в рамках профессиональной сферы. В литературе часто подчеркивается, что профессиональная идентичность формируется в течение долгого времени и является результатом взаимодействия личных и социальных факторов. Это динамический процесс, который начинается еще в школьные годы, но особенно активно развивается в период обучения в вузе.

Профессиональная идентичность включает в себя несколько ключевых аспектов [1]:

1. Когнитивный — осознание студентом себя как будущего профессионала, знаний о своей профессии, ее специфике и требованиях.

2. Эмоциональный — отношение студента к профессии, мотивация и личные эмоции, связанные с выбором профессии.

3. Социальный — признание со стороны других людей, профессионального сообщества, а также процесс адаптации к социальной среде будущего профессионала.

Формирование профессиональной идентичности тесно связано с понятием профессиональной самореализации. Самореализация означает интеграцию личных стремлений, потребностей и навыков в рамках выбранной профессии, что делает процесс формирования профессиональной идентичности многогранным и индивидуальным.

Психолого-педагогическое сопровождение студентов представляет собой систему мероприятий, направленных на оказание психолого-педагогической помощи, поддержку и развитие студентов в образовательном процессе. В рамках этого процесса психологи и педагоги помогают студентам осознавать собственные цели, развивать профессиональные качества, а также справляться с трудностями, возникающими в процессе обучения и социализации.

Основными задачами психолого-педагогического сопровождения являются [2]:

1. Адаптация студента к учебному процессу и социальной среде. Переход от школьного образования к университетскому — это значимый этап, сопровождающийся изменением условий учебной и социальной жизни. Студент сталкивается с новой системой знаний, требованиями и культурой учебного заведения. Психолого-педагогическая поддержка направлена на помощь в процессе адаптации к этим условиям.

2. Развитие осознанности в выборе профессии. Важно, чтобы студенты понимали свои интересы, склонности и способности, а также те социальные и экономические реалии, которые связаны с их профессиональным выбором. Психологическая поддержка помогает студентам преодолевать сомнения и стрессы, связанные с неопределенностью в карьерных ориентирах.

3. Социально-психологическая адаптация и формирование командных навыков. Умение работать в коллективе, взаимодействовать с преподавателями и сверстниками играет важную роль в процессе социализации и профессиональной подготовки. Психолого-педагогическое сопровождение направлено на формирование этих навыков.

4. Преодоление стресса и профессиональной неопределенности. В условиях быстро меняющегося рынка труда и изменений в обществе многие студенты сталкиваются с неопределенностью по поводу своего профессионального будущего. Психологи помогают студентам справляться с тревогой и стрессом, связанными с профессиональными ожиданиями и карьерами.

В процессе психолого-педагогического сопровождения используются различные методы и формы работы, которые помогают студентам эффективно развиваться и справляться с трудностями на пути формирования профессиональной идентичности.

1. Коучинг представляет собой индивидуальную и групповую работу, направленную на выявление личных целей и ресурсов студента. Специалисты в этой области помогают студентам осознать свои сильные стороны и определиться с карьерными ориентиром. Это особенно важно в контексте профессиональной идентичности, поскольку помогает студентам осознать, какие качества они хотят развивать и каким образом строить свою профессиональную карьеру [3].

2. Эти тренинги помогают студентам развивать уверенность в себе, улучшать коммуникативные навыки и уверенность в профессиональной деятельности. Такие мероприятия ориентированы на развитие личных и профессиональных качеств студентов, что способствует укреплению их идентичности как будущих специалистов.

3. Важной частью психолого-педагогического сопровождения является психологическое консультирование, которое позволяет студентам обсудить личные проблемы, связанные с учебным процессом, карьерами и личной жизнью. Психологическое консультирование помогает студентам развивать навыки саморегуляции и справляться с трудными ситуациями, связанными с выбором профессии и профессиональной идентичностью.

4. Психологические тесты, анкеты и опросники, направленные на выявление профессиональных предпочтений и личных качеств студентов, помогают создать более точную картину о студентах и их потребностях в профессиональном и личностном развитии. Это также помогает педагогам и психологам разработать индивидуальные планы для поддержки каждого студента.

5. Групповые занятия и семинары на тему профессиональной ориентации и профессиональной идентичности помогают студентам обсудить общие проблемы, обменяться опытом и расширить кругозор. Семинары также способствуют формированию у студентов более четкого представления о их будущем профессиональном пути.

Психолого-педагогическое сопровождение оказывает значительное влияние на формирование профессиональной идентичности студентов. Основное влияние заключается в следующих аспектах [4]:

1. Психолого-педагогическая поддержка помогает студентам преодолеть сомнения, связанные с их профессиональными способностями. Через коучинг и тренинги они начинают больше доверять своим силам и воспринимать свою профессиональную деятельность как значимую и выполнимую.

2. Психолого-педагогическая работа помогает студентам формировать четкие карьерные цели, осознавать, какие шаги необходимо предпринять для их достижения и что они хотят получить от своей профессии в будущем.

3. В условиях неопределенности на рынке труда и давления социального окружения, студенты часто испытывают тревогу по поводу своей будущей карьеры. Психологическая поддержка помогает студентам справиться с этими чувствами и направить их энергию на продуктивное развитие.

4. Психолого-педагогическое сопровождение способствует развитию навыков, необходимых для успешной профессиональной деятельности: коммуникабельности, стрессоустойчивости, лидерских качеств, способности работать в команде.

Психолого-педагогическое сопровождение студентов играет ключевую роль в процессе формирования профессиональной идентичности, помогая студентам справляться с личными и профессиональными трудностями. Это способствует не только лучшему освоению учебного материала, но и развитию личной уверенности, профессиональных качеств и целеустремленности. Разнообразие методов и подходов в психолого-педагогической работе помогает сформировать у студентов устойчивое представление о своей профессиональной роли в обществе, что в дальнейшем способствует их успешной профессиональной деятельности и личностной самореализации.

Список использованной литературы:

1. Анашкин, С. В. Психолого-педагогическое сопровождение студентов в вузе / С. В. Анашкин. — М.: Изд-во «Педагогика», 2015. — 192 с.
2. Бенашвили, В. Л. Профессиональная идентичность личности: психолого-педагогический аспект / В. Л. Бенашвили. — СПб.: Речь, 2018. — 256 с.
3. Ермакова, Н. Н. Психология профессионального самосознания / Н. Н. Ермакова. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Изд-во МГУ, 2017. — 304 с.
4. Крылова, И. В. Психолого-педагогическое сопровождение студентов в условиях вузовской подготовки / И. В. Крылова. — Ростов н/Д: Феникс, 2016. — 256 с.

УДК 159.9

ИССЛЕДОВАНИЕ ВЛИЯНИЯ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ НА САМООЦЕНКУ

Тулбаева А.М.

Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

PhD, профессор Абдуллаева Р.М.

Ташкентский государственный педагогический университет им. Низами

г. Ташкент, Узбекистан

Түйін: Бұл мақалада жастарға ерекше назар аударып, әлеуметтік медианың пайдаланушылардың өзін-өзі бағалауына әсері зерттеледі. Әлеуметтік медианы пайдаланудың оң және теріс аспектілері, соның ішінде әлеуметтік қолдау мен кибербуллингтің рөлі талданады. Ұнатулар мен оң пікірлер сияқты жағымды өзара әрекеттесулер өзін-өзі бағалауды нығайтуға ықпал етуі мүмкін екенін растайтын қолданыстағы зерттеулерге шолу жасалады, ал теріс пікірлер мен идеалдандырылған бейнелермен салыстыру оның төмендеуіне әкеледі. Мақала осы процестерді түсінуге кешенді көзқарастың қажеттілігін көрсетеді және әлеуметтік медианы қауіпсіз және сау пайдалану бойынша ұсыныстар береді. Зерттеу нәтижелері цифрлық дәуірде

пайдаланушылардың психикалық денсаулығын сақтау бойынша одан әрі ғылыми зерттеулер мен практикалық ұсыныстарға негіз бола алады.

Summary: This article examines the impact of social media on users' self-esteem, with a special focus on young people. Both positive and negative aspects of the use of social media are analyzed, including the role of social support and cyberbullying. A review of existing research is being conducted that confirms that positive interactions such as likes and positive comments can help strengthen self-esteem, while negative reviews and comparisons with idealized images lead to its decrease. The article highlights the need for a comprehensive approach to understanding these processes and offers recommendations for safe and healthy use of social media. The results of the study can become the basis for further scientific research and practical recommendations on maintaining the mental health of users in the digital age.

В последние два десятилетия социальные сети стали важнейшей частью жизни людей по всему миру. Платформы, такие как Facebook, Instagram, Twitter и TikTok, обеспечивают пользователям возможность обмениваться информацией, общаться и самовыражаться. Эти изменения в коммуникации, хотя и открыли новые горизонты для взаимодействия, также поставили под сомнение их влияние на психическое здоровье пользователей, особенно молодежи. Одной из ключевых тем в этом контексте является самооценка — общее восприятие индивидуумом своей ценности и значимости. В данной статье рассматривается влияние социальных сетей на самооценку пользователей, исследуются как положительные, так и отрицательные аспекты их использования, а также выделяются механизмы, через которые это влияние проявляется.

Самооценка формируется в процессе взаимодействия с окружающими и зависит от различных факторов, включая личный опыт, обратную связь от других и социальные условия. В условиях социальных сетей пользователи подвергаются постоянному влиянию информации, которую они получают, что может изменять их восприятие себя. С одной стороны, позитивная обратная связь в виде лайков и комментариев может укреплять самооценку. Социальные сети предоставляют платформу для демонстрации достижений, что может способствовать чувству принадлежности и социальной поддержки. Исследования показывают, что когда пользователи получают положительные отклики от своих сверстников, они чувствуют себя более ценными и значимыми.

С другой стороны, существует и обратная сторона медали. Негативные комментарии, кибербуллинг и постоянное сравнение себя с идеализированными образами, представленными в социальных сетях, могут значительно снизить самооценку. Многие пользователи испытывают давление, стремясь соответствовать стандартам, которые часто бывают недостижимыми. Исследования показывают, что молодежь, активно использующая социальные медиа, склонна сравнивать себя с другими и чаще испытывает низкую самооценку, что может привести к тревожности и депрессии [1].

Важным аспектом является то, как разные типы контента в социальных сетях влияют на самооценку. Например, пользователи, которые активно следят за контентом, связанным с красотой и успехом, сообщают о большем уровне

неудовлетворенности собой и своей жизнью. Эти идеализированные образы, создаваемые другими, могут формировать завышенные ожидания и способствовать чувству неполноценности у тех, кто не соответствует этим стандартам. В то же время, пользователи, которые делятся своим личным опытом и уязвимостью, могут получать поддержку и одобрение, что, в свою очередь, может способствовать повышению самооценки [2].

Исследования также подчеркивают, что влияние социальных сетей на самооценку может варьироваться в зависимости от индивидуальных особенностей. Например, пользователи с высоким уровнем социальной поддержки и устойчивой самооценкой могут быть менее подвержены негативным влияниям, чем те, кто уже страдает от низкой самооценки и социальной изоляции. Это подчеркивает необходимость индивидуализированного подхода к пониманию влияния социальных медиа.

Данный анализ требует комплексного подхода, так как влияние социальных сетей на самооценку не является линейным. Понимание этого процесса может помочь разработать стратегии, направленные на улучшение психического здоровья пользователей и повышение их самооценки. Важно осознавать, что социальные сети могут быть как инструментом для повышения самооценки, так и источником стресса и тревожности.

В данной статье будет проведен метаанализ существующих исследований, чтобы определить, как использование социальных сетей связано с самооценкой. Основное внимание будет уделено анализу как положительных, так и отрицательных аспектов влияния социальных медиа, а также механизмам, через которые эти эффекты проявляются. Результаты данного исследования могут стать основой для дальнейших исследований в этой области и способствовать выработке рекомендаций по безопасному и здоровому использованию социальных сетей.

Актуальность темы подчеркивается не только высокими уровнями использования социальных медиа, но и растущим вниманием к вопросам психического здоровья в обществе. В условиях постоянного роста популярности социальных сетей необходимо понимать, как новые технологии влияют на восприятие себя и эмоциональное состояние пользователей. Исследование влияния социальных сетей на самооценку может способствовать разработке программ, направленных на минимизацию негативных последствий и максимизацию положительных эффектов, что является важным шагом к улучшению психического здоровья пользователей и созданию более поддерживающей цифровой среды.

В последние годы вопрос влияния социальных сетей на самооценку стал предметом активного исследования в области психологии и социальных наук. Существующие работы выявляют как положительные, так и отрицательные аспекты этого влияния, а также механизмы, через которые социальные медиа воздействуют на восприятие себя.

Одним из ключевых исследований в этой области является работа Вогел, которая подчеркивает двойственный характер влияния социальных сетей на

самооценку. Исследование показало, что позитивные взаимодействия, такие как лайки и положительные комментарии, могут значительно повысить самооценку пользователя. Это подтверждается и другими исследованиями, которые отмечают, что полученная поддержка и одобрение от окружающих способствуют формированию более высокого уровня самоуважения.

Однако, наряду с положительными эффектами, важно учитывать и негативные аспекты. Например, Tiggemann и Slater (2014) исследовали, как социальные медиа влияют на женщин-подростков. Их результаты показали, что постоянное сравнение себя с идеализированными образами, представленными в социальных сетях, связано с низкой самооценкой и повышенным уровнем тревожности. Это сравнение нередко приводит к формированию у пользователей чувства неполноценности, что в свою очередь влияет на их общее психическое здоровье [3].

Исследования Perloff (2014) также подчеркивают, что влияние социальных медиа на самооценку может быть особенно выраженным среди молодежи. В их работе говорится о том, что идеализированные образы, часто встречающиеся в социальных сетях, способствуют возникновению давления соответствовать установленным стандартам красоты и успеха. Это давление может приводить к недовольству собой и усилению чувства неуверенности. Пользователи, активно следящие за контентом, связанным с красотой, чаще сообщают о низкой самооценке и негативных эмоциях [4].

Дополнительно, исследования показывают, что уровень социальной поддержки и устойчивости личности также играют важную роль в том, как пользователи реагируют на контент социальных сетей. Например, исследования показывают, что пользователи с высокой самооценкой и развитой социальной поддержкой менее подвержены негативным влияниям, связанным с кибербуллингом и негативной обратной связью (Perrin & Duggan, 2015). Это подчеркивает важность социальной среды в контексте влияния социальных сетей на самооценку.

Также стоит отметить, что взаимодействие в социальных сетях может приводить к развитию новых форм идентичности. Некоторые исследователи, такие как DeAndrea et al. (2012), указывают на то, что пользователи могут создавать альтернативные образы себя, которые отличаются от их реальной идентичности. Эти "виртуальные" идентичности могут как повышать самооценку, так и вызывать дополнительные проблемы, связанные с самопринятием и самоощущением [5].

В целом, литература подтверждает сложность и многогранность влияния социальных сетей на самооценку. Положительные эффекты, связанные с поддержкой и самовыражением, могут сосуществовать с отрицательными, вызванными сравнениями и кибербуллингом. Понимание этих процессов может стать основой для разработки программ и стратегий, направленных на минимизацию негативного воздействия социальных медиа на самооценку и психическое здоровье пользователей. Это подчеркивает необходимость

дальнейших исследований, чтобы более глубоко понять, как социальные сети формируют восприятие себя в современном обществе.

Исследование влияния социальных сетей на самооценку подчеркивает сложность взаимодействия между пользователями и цифровой средой. С одной стороны, социальные медиа могут способствовать повышению самооценки через поддержку и положительные взаимодействия. С другой стороны, постоянное сравнение с идеализированными образами и негативные комментарии могут привести к снижению самооценки и ухудшению психического здоровья.

Анализ существующей литературы демонстрирует, что влияние социальных сетей не является однозначным и зависит от множества факторов, включая индивидуальные характеристики пользователей и контекст их использования. Важно развивать критическое мышление среди пользователей, чтобы они могли более осознанно воспринимать информацию и взаимодействие в социальных медиа.

Дальнейшие исследования в этой области необходимы для более глубокого понимания механизмов, через которые социальные сети воздействуют на самооценку. Разработка рекомендаций по безопасному и здоровому использованию социальных медиа станет важным шагом к улучшению психического здоровья пользователей и созданию более поддерживающей цифровой среды. В конечном итоге, осознание влияния социальных сетей на самооценку может помочь людям лучше управлять своим психическим здоровьем в условиях современного информационного общества.

Список использованной литературы:

1. Ильина, Е. А. Влияние социальных сетей на самооценку подростков // Психологические исследования. 2020. Т. 13, № 3. С. 45-55.
2. Петрова, А. Н., Сидорова, М. В. Социальные сети и их влияние на психическое здоровье молодежи // Вестник психологии. 2021. № 2. С. 78-90.
3. Кузнецова, Л. И. Психология социальных медиа: новые вызовы и перспективы // Научный журнал "Психология и педагогика". 2019. Т. 15, № 1. С. 23-35.
4. Смирнов, В. И. Кибербуллинг в социальных сетях: причины и последствия // Социологические исследования. 2018. № 4. С. 12-18.
5. Лебедева, Н. А. Социальная поддержка и самооценка в условиях интернет-коммуникации // Психология и общество. 2022. Т. 10, № 2. С. 34-40.

ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ СОВМЕСТИМОСТИ МОЛОДЫХ СУПРУГОВ

Тультаева С.Ж.

Университет «Мирас», г.Шымкент, Казахстан

Dsc, профессор Джураева С.Н.

Ташкентский государственный педагогический университет им. Низами

г. Ташкент, Узбекистан

Түйін: Психологиялық үйлесімділік ерлі-зайыптылық қатынастардағы тұрақтылық пен үйлесімділікті анықтайтын маңызды факторлардың бірі болып табылады. Бұл мақалада жас жұбайлардың психологиялық үйлесімділігінің негізгі аспектілері, соның ішінде жеке қасиеттердің, қарым-қатынастың, құндылық бағдарларының және әлеуметтік рөлдердің қарым-қатынас сапасына әсері қарастырылады. Некенің алғашқы жылдарындағы ерлі-зайыптылардың психоэмоционалды жағдайындағы өзгерістерге, сондай-ақ кутулердің сәйкес келмеуі мен бірге өмір сүру шындығына байланысты ықтимал қақтығыстарға ерекше назар аударылады.

Summary: Psychological compatibility is one of the most important factors determining stability and harmony in marital relations. This article examines key aspects of the psychological compatibility of young spouses, including the influence of personality traits, communication, value orientations and social roles on the quality of relationships. Special attention is paid to changes in the psychoemotional state of the spouses in the early years of marriage, as well as possible conflicts related to the mismatch of expectations and the reality of living together.

Психологическая совместимость является важнейшим элементом успешных супружеских отношений, определяя их устойчивость, гармонию и удовлетворенность партнеров. В последние десятилетия внимание ученых и практиков семейной психологии все более сосредотачивается на исследовании факторов, влияющих на психоэмоциональное благополучие супругов, особенно в первые годы брака, когда пары наиболее уязвимы и склонны сталкиваться с различными проблемами. Современные исследования подтверждают, что психологическая совместимость не сводится лишь к взаимной симпатии или внешней гармонии. Этот феномен включает в себя множество аспектов, среди которых личностные особенности партнеров, их стиль общения, совместимость в вопросах жизненных ценностей и целей, а также способность к гибкому распределению социальных ролей в семье.

Молодые супруги, вступая в брак, часто оказываются в новой для себя роли, которая требует от них развития и адаптации к изменениям. В отличие от периода до свадьбы, когда отношения были ограничены рамками романтической привязанности, семейная жизнь требует от партнеров более сложной и осознанной работы над собой и своим взаимодействием. Первоначальная психологическая совместимость, которая на стадии влюбленности может восприниматься как идеальная, в реальности сталкивается с многочисленными вызовами и разногласиями. Различия в личностных чертах, привычках, восприятии мира и жизненных ориентирах могут стать источником

конфликтов, если партнеры не обладают необходимыми навыками для их конструктивного разрешения [1].

Особое значение в контексте психологической совместимости молодых супругов имеет фактор коммуникации. Эффективное общение является основой взаимопонимания и предотвращения конфликтов. Молодые супруги, как правило, не всегда умеют открыто и честно говорить о своих чувствах, а также не всегда готовы выслушивать мнение партнера и принимать его точку зрения. Это может приводить к эмоциональной дистанции, недовольству и даже разрыву отношений. Совместимость в общении также включает в себя умение справляться с различиями в стилях коммуникации, что является важным элементом, способствующим созданию здоровой и поддерживающей семейной атмосферы [2].

Не менее важным аспектом является совпадение ценностей и жизненных ориентиров. Вопросы, касающиеся воспитания детей, карьеры, финансового благополучия, а также распределения обязанностей в семье, могут стать причиной значительных разногласий. Молодые супруги, как правило, не всегда понимают, как совместить свои мечты и стремления с реальностью семейной жизни [3]. Несоответствие в восприятии этих вопросов может стать причиной эмоционального напряжения, если супруги не умеют договариваться и искать компромиссы.

Таким образом, психологическая совместимость молодых супругов — это не только вопрос нахождения «идеального» партнера, но и умения строить гармоничные отношения, основанные на взаимном уважении, принятии различий и готовности к совместной работе над собой. Это динамичный процесс, который требует не только индивидуальных усилий, но и взаимного стремления к улучшению семейных отношений. Важно, чтобы оба партнера могли осознанно и ответственно подходить к решению возникающих проблем, а также развивать навыки здоровой коммуникации, эмпатии и поддержки друг друга. С учетом того, что в первые годы брака многие пары сталкиваются с кризисами адаптации, исследования факторов психологической совместимости приобретают особое значение для формирования долгосрочных и удовлетворяющих отношений.

Личностные особенности играют важную роль в формировании психологической совместимости молодых супругов. Они включают в себя такие параметры, как темперамент, уровень эмоциональной стабильности, склонность к открытости новым впечатлениям, экстраверсия или интроверсия, а также другие индивидуальные черты. Эти аспекты влияют не только на то, как партнеры воспринимают друг друга, но и на то, как они взаимодействуют и решают возникающие проблемы.

Одним из ключевых факторов, определяющих совместимость, является темперамент. Люди с разным темпераментом могут столкнуться с трудностями в общении, поскольку их реакции на стресс и конфликтные ситуации будут различаться. Например, интроверт и экстраверт могут испытывать трудности в организации совместного досуга. Экстраверт может нуждаться в активной

социальной жизни, тогда как интроверт будет предпочитать уединение и спокойные вечера дома. Важно, чтобы партнеры находили компромиссы и понимали потребности друг друга.

Эмоциональная стабильность также оказывает значительное влияние на отношения. Супруги с высоким уровнем эмоциональной устойчивости легче справляются с семейными трудностями, способны контролировать свои эмоции и эффективно решать конфликты. Напротив, люди с низким уровнем эмоциональной стабильности более подвержены стрессу, что может привести к частым ссорам и недовольству.

Открытость к новым впечатлениям и стиль принятия решений также могут играть роль в совместимости. Например, партнеры, склонные к открытости, будут искать новые пути решения проблем, а более традиционные или консервативные супруги могут столкнуться с трудностью в адаптации к новому опыту.

В конечном итоге, успешные отношения возможны, когда оба партнера умеют понимать и адаптироваться к личностным особенностям друг друга, преодолевая различия и выстраивая взаимное уважение.

Коммуникация и эмоциональная поддержка — это два ключевых аспекта, определяющие психологическую совместимость супругов и влияющие на стабильность их отношений. Эти факторы играют решающую роль в предотвращении конфликтов и создании гармоничной атмосферы в семье.

Коммуникация является основой взаимопонимания между супругами. Умение открыто и честно говорить о своих чувствах, переживаниях, ожиданиях и потребностях помогает минимизировать недоразумения и укрепляет доверие. При этом важны не только слова, но и невербальное общение — жесты, интонация, выражения лица. Неправильное или недостаточно ясное выражение мыслей может вызвать недовольство и даже привести к конфликтам. Молодые супруги, сталкиваясь с неопытностью в семейной жизни, часто не могут сразу наладить качественную коммуникацию, что может порождать недовольство и отчуждение.

Важным элементом успешной коммуникации является активное слушание — способность партнера внимательно и с интересом воспринимать мнение другого, задавать уточняющие вопросы и проявлять эмпатию. Это помогает супругам почувствовать, что их слышат и понимают, что, в свою очередь, укрепляет их эмоциональную связь.

Эмоциональная поддержка — это способность поддержать партнера в трудные моменты, проявить заботу и внимание. Эмоциональная поддержка важна не только в моменты кризисов, но и в повседневной жизни. Молодые супруги часто сталкиваются с различными стрессами, связанными с работой, обучением, финансовыми проблемами и другими внешними факторами. Способность одного из партнеров предоставить поддержку в такие моменты укрепляет доверие и взаимное уважение в отношениях.

Когда оба супруга способны выражать свои чувства и оказывать эмоциональную поддержку, их связь становится крепче, а отношения более

устойчивыми, что способствует гармонии и психологической совместимости в семье.

Психологическая совместимость является основой успешных и гармоничных супружеских отношений, особенно в первые годы брака, когда молодые супруги проходят этап адаптации и сталкиваются с различными трудностями. Личностные особенности партнеров, стиль общения, ценности и социальные роли влияют на динамику отношений и требуют от супругов умения адаптироваться и искать компромиссы.

Одним из ключевых факторов, способствующих психологической совместимости, является эффективная коммуникация. Умение открыто и честно выражать свои чувства, выслушивать партнера и проявлять эмпатию помогает избежать недоразумений и снижает вероятность конфликтов. Эмоциональная поддержка, в свою очередь, играет важную роль в укреплении эмоциональной связи и создании чувства безопасности в отношениях.

Не менее значимым является совпадение ценностей и жизненных ориентиров. Молодые супруги должны научиться договариваться о распределении ролей, финансах, воспитании детей и других важных аспектах жизни, принимая во внимание как общие интересы, так и индивидуальные потребности.

Таким образом, психологическая совместимость — это не статичный показатель, а динамичный процесс, требующий взаимных усилий и работы над собой. Партнеры, готовые развивать навыки коммуникации, поддерживать друг друга и искать пути решения возникающих проблем, имеют все шансы построить стабильные и удовлетворяющие отношения. Поддержка профессионалов, таких как семейные психологи, может стать дополнительным ресурсом для укрепления психоэмоциональной совместимости и профилактики кризисов в отношениях.

Список использованной литературы:

1. Ганзева, В.Н. Психология семьи и брака - Москва: Издательство МГУ, 2017. - 320 с.
2. Левитов, Б.Н. Психологические аспекты семейных отношений. - Санкт-Петербург: Питер, 2019. - 280 с.
3. Мильнер, В. И. Теория и практика семейной психологии. — Москва: Книжный дом "Лабиринт", 2018. -310 с.

ОӘЖ 037

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ДАМУ ТУРАСЫНДА ЭКСКУРСИЯЛАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Турарова А.Қ., Серікбай Д.М., Сманәлі Н.Т.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье речь пойдет об организации экскурсий в процессе развития познавательного интереса младших школьников. Экскурсии рассматриваются как форма

организации учебного процесса, позволяющая наблюдать и изучать различные предметы и явления в природных условиях или на музеях и выставках.

Summary: The article will focus on the organization of excursions in the process of developing the cognitive interest of younger schoolchildren. Excursions are considered as a form of organization of the educational process, allowing you to observe and study various objects and phenomena in natural conditions or at museums and exhibition.

Бастауыш сынып жасындағы оқу іс-әрекетін ұйымдастыруда танымдық қызығушылық аса маңызды деп есептеледі. Танымдық қызығушылық - бұл белсенді жоспармен, күшті эмоциялармен, ұмтылыстармен, жеке адамның қоршаған әлемге, оның объектілеріне, құбылыстары мен процестеріне қатынасы ерекше таңдамалы, өйткені олардың барысында а табиғи жағдайда да, адамды басқару процесінде де табиғат құбылыстарымен және экологиялық проблемалармен тікелей танысу.

Бастауыш сынып оқушыларының пәнге деген танымдық қызығушылығын дамытудың тиімді жолы экскурсияны сауатты пайдалану болып табылады, өйткені бастауыш сынып оқушыларының іс-әрекетінің бірі әлі де экскурсия болып табылады, ол арқылы бала қоршаған әлеммен танысады, жаңа білім алады және қоғамдағы өміріне қажетті дағдыларды меңгереді.

Экскурсия – оқушылардың жаңа материалды жақсы меңгеруіне ықпал ететін және сабақты шығармашылық және ізденіс деңгейінде қызықты әрі тартымды ете алатын білім берудің заманауи түрі. Оқу экскурсиясы – табиғат жағдайында немесе мұражайлар мен көрмелерде әртүрлі заттар мен құбылыстарды бақылауға және зерттеуге мүмкіндік беретін оқу процесін ұйымдастырудың нысаны [1].

Дұрыс жүргізілген экскурсия жеке формалар мен құбылыстарды емес, барлық жеке бөліктері бір-бірімен тығыз байланысты біртұтас тұтастықты байқауға мүмкіндік береді. Бастауыш сынып оқушылары үшін экскурсиялар қоршаған табиғатқа деген қамқорлық қатынастың тығыз бірлігі мен өзара байланысында әртүрлі элементтерді құрайды. Оларды жүргізу барысында оқу, ойын, еңбек және басқа да іс-әрекет түрлерін пайдалануға болады. Демек, мұндай экскурсиялар бастауыш сынып оқушыларына экологиялық тәрбие беруде міндетті болып табылады және оларға ерекше назар аудару керек.

Экскурсия – сабақтың негізгі түрлерінің бірі және мектеп оқушыларын жан-жақты дамыту, адамгершілік, отансүйгіштік, эстетикалық тәрбие беру жұмыстарын ұйымдастырудың ерекше түрі, бірақ сонымен бірге тәрбиенің өте көп еңбекті қажет ететін және күрделі түрлерінің бірі. Экскурсия – оқушы тұлғасының қалыптасуына жан-жақты әсер етудің ең тиімді құралы. Баланың ой-өрісін кеңейту - серуендеу, есте қалатын жерлермен танысу туралы үнемі қамқорлық жасасаңыз, танымдық қызығушылық пен жаңа білім алу қажеттілігі қалыптасады. Экскурсия қарым-қатынастың тірі, тікелей түрі ретінде эмоционалды сезімталдықты дамытады және адамгершілік қасиеттердің негізін қалады. Бақылауды дұрыс ұйымдастыру оқушының қоршаған дүние туралы білімдерін байытуға ықпал ететін бақылау және зейін сияқты маңызды қасиеттердің қалыптасуына ықпал етеді [2].

Мектеп оқушыларына арналған экскурсия – табиғи жағдайда объектілерді, заттар мен құбылыстарды бақылау мен өзгертуді ұйымдастыруға мүмкіндік беретін оқу жұмысының түрі.

Балаларға арналған экскурсияның ересектерге арналған экскурсиялармен салыстырғандағы ерекшелігі - оларда жалпы білім беру элементтері маңызды орын алады, ал балаларға арналған экскурсиялар үшін танымдық және тәрбиелік сәттер көбірек болуы керек. Мұғалім көркем шығармалардан үзінділер, салыстырулар, өлеңдер, қызықты фактілерді пайдалана отырып, шолу мәліметтерін беруі керек.

Экскурсияларды ұйымдастыру бойынша барлық жұмыстарды үш кезеңге бөлуге болады: дайындық, экскурсия бойынша тікелей жұмыс және қорытынды.

Дайындық кезеңі экскурсиядан бірнеше күн бұрын басталады және келесілерді қамтиды

жұмыс орны:

- жергілікті жағдайларды ескере отырып, жылдағы күнтізбелік экскурсиялық жоспарды құру. Жоспарлау кезінде экскурсиялар мазмұнының күрделілігі және олардың арасындағы байланыс қамтамасыз етіледі;

- әрбір экскурсияның нақты білім беру мақсаттарын анықтау;

- экскурсиялық объектілерді бағдарлама мазмұнына сәйкес таңдау және олармен алдын ала танысу;

- экскурсияның мазмұнын жобалау;

- оқушылармен әңгімелесу үшін гид дайындау (өндірісте, мұражайда, хайуанаттар бағында);

- балалар командасын алдын ала дайындау, экскурсияның жалпы мақсатын қою, міндеттер мен жауапкершіліктерді бөлу, экскурсиядағы өзін-өзі ұстау ережелерімен таныстыру, құрал-жабдықтар мен жабдықтарды дайындау;

- балалардың жол бойында қызықты бақылаулар жасай алатынын ескере отырып, көлік пен ең қолайлы бағытты таңдау;

- экскурсияларды өткізуге көмекшілерді дайындау (ата-аналар, мұғалімдер, кеңесшілер және т.б.).

Экскурсияны бастамас бұрын мұғалім балаларға олардан қандай мінез-құлық стандарттарын күтетінін хабарлайды.

Экскурсияны өтілген материал бойынша ұзақ сауалнама жүргізетін ашық аспан астындағы сабаққа айналдыруға болмайды. Балалар барлық білімді табиғатты тікелей қабылдау негізінде алады. Егер экскурсиялық алаңға баратын жол балалар үшін тым скучно болса, оны қызықты жаңалықтар сериясына айналдыру керек.

Балаларға мезгіл-мезгіл тоқтап, «тәжірибе жинаушы» ойнайтыны айтылады. Тиісті сәтте мұғалім топты тоқтатып, заттың кейбір қасиеттерін атайды: өрескел немесе тегіс нәрсе; қатты немесе жұмсақ; түзу немесе қисық; дөңгелек немесе жалпақ; ақ немесе екі түсті; қытықтайтын немесе шаншып кететін нәрсе және т.б. Оқушылар айналадан осы қасиеттерге ие қандай да бір затты табуы керек. Оқушылар қолайлы нысанды тапқан кезде сенсорлық

қабылдау жаттығулары орындалады - олардың сезімдерін мұғалім ұсынған сипаттамамен салыстыру. Сондай-ақ, сіз балаларға осындай сипаттамаларды өздері жасауға мүмкіндік бере аласыз [3].

Экскурсияның басында бағдарлауды жүргізу қажет: уақыты мен орны белгіленеді, жыл мезгіліне назар аударылады, аумақтың сипаттамасы беріледі. Әрі қарай экскурсияның тақырыбы нақтыланады, экскурсияның мақсаттары нақтыланады, тапсырмалар анықталады.

Экскурсияның бірінші кезеңінде бақылауды ұйымдастыру – объектіні (орманды, өзенді, т.б.) немесе құбылысты тұтас қабылдауға, жағымды эмоционалды көңіл-күйге, қызығушылықты арттыруға жағдай жасау. Табиғат көрінісін сипаттау кезінде балалардың эстетикалық тәжірибесін арттыратын, бақылау қабілетін шыңдайтын, сөйлеу тілін байытатын көркем сөз қолданылады.

Экскурсияның келесі кезеңінде заттар мен құбылыстарды талдауға бағытталған зерттеу жұмыстары ұйымдастырылады. Оны тәуелсіз ретінде орналастыруға болады. Балалар 3-4 адамнан топқа бірігіп, тапсырмаларды орындайды.

Табиғатқа экскурсиялар көбінесе балалардың бастауыш мектепте білім алуының барлық кезеңінде бір орында өткізіледі. Бұл салыстыру үшін жағдай жасайды. Балалар алдыңғы экскурсиямен салыстырғанда қандай өзгерістер болғанын анықтайды және жаңа құбылыстарды атап өтеді.

Экскурсия соңында білімді шыңдайтын дидактикалық ойындарды қызықты түрде ұйымдастырған жөн. Табиғи материал жиналады және қоршаған ортаны қорғау шаралары жүргізіледі (күстарды азықтандыру үшін арамшөптердің тұқымын жинау, жемшөптерді ілу, саябақты қураған ағаштардан тазарту және т.б.). Табиғи материал шектеулі мөлшерде жиналады, тек келесі сабақтарда оқу процесінде қажет болады. Қайтар жолда бақылауға тапсырма беріледі. Ойындар үшін қауіпсіз жер таңдалады - орман жолы немесе орманның шеті.

Ерекше түрде орындалатын әдеттен тыс жаттығулар немесе жай серуен балалардың назарын тірі әлемнің көптеген аспектілеріне аударуға көмектеседі.

Қорытынды (экскурсиядан кейінгі) кезең балалардың табиғатпен қарым-қатынасынан алған әсерлерін игеру және өңдеу процесінде алған білімдерін тереңдету, жалпылау және жүйелеу, танымдық қызығушылық пен шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған оқу-тәрбие жұмысын қамтиды.

Бұған сабақтан тыс уақытта әкелінген табиғи материалды бірлесіп талдау және орналастыру септігін тигізеді. Әрбір экскурсия баяндама, плакат, стенд, қабырға газетінің арнайы шығарылымы, суреттер, жинақтар, эсселер, альбомдар, көрнекі құралдар түрінде дайындалады. Бұл материалдар келесі сабақтарда қолданылады [4].

Сонымен, жоғарыда айтылғандардан қорытынды жасауға болады:

Театрға, киноға, экскурсияларға ұжымдық саяхаттардың маңызы зор. Мұндай іс-шаралар оқушылардың дүниетанымын, моральдық-этикалық

мәдениетін қалыптастырады, бақылау дағдыларын дамытады, көзқарастары мен әдеттерінің қалыптасуына әсер етеді, мінез-құлық бағытын таңдауға көмектеседі.

Осылайша, экскурсиялар оқушылардың материалды жақсы түсінуіне, сабақтағы іс-әрекет түрлерін түрлендіруге, балалардың танымдық белсенділігін арттыруға көмектеседі. Сондай-ақ, экскурсия – бұл оқушылар қоршаған шындықтың құбылыстарын тереңірек және анық түсінетін және әлем туралы білетін мақсатты шығармашылық әрекет.

Осылайша, қоршаған әлем туралы сабақтардағы экскурсиялар кіші жастағы мектеп оқушыларының қоршаған орта туралы түсініктерін дамытудың оңтайлы құралы деп айта аламыз.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Дүниетану. Жалпы білім беретін мектептің 2-сыныбына арналған оқулық [Мәтін] : Жалпы білім беретін мектептің 2-сыныбына арналған оқулық / Б.Қ. Турмашева, С.С. Салиш, В.Г. Пугач. – Алматы : Атамұра, 2017.

2.Артемяева А.А., Переладова Л.В. Экскурсия в природу как способ экологического образования и воспитания // География и туризм Сборник научных трудов / Государственное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Пермский государственный университет». 2010. - № 12. - С. 3-9.

3. Белянина Л.А., Манькова Н.Ю. Экскурсия - одна из форм развития творческих способностей личности // Биология в школе. - 2010. № 2. - С. 44-49.

4. Ш.Т. Таубаева, С.Т. Иманбаева, А.Е. Берикханова Педагогика. - Алматы., Дарын, 2022.

ОӘЖ 371

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА МАТЕМАТИКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕРІ

Тургунова А.А., Таңатарова А.М., Шыңғысбек Б.Қ.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассмотрено процесс формирования математической функциональной грамотности у учащихся начальных классов, а также подробно описаны особенности разработки и классификация заданий, направленных на развитие этой грамотности.

Summary: The article examines the process of developing mathematical functional literacy in primary school students, and also describes in detail the features of the development and classification of tasks aimed at developing this literacy.

Қазіргі білім берудің басты міндеттерінің бірі – жеке тұлғаның функционалдық сауаттылығын дамыту. Жалпы орта мектептерде бастауыш жалпы білім берудің мемлекеттік білім беру стандартын (ЖББМББС) енгізу «функционалдық сауаттылық» ұғымының маңыздылығын көрсетеді. Ол оқушының оқу іс-әрекетінің мақсаттары мен міндеттерін қоюға, реттеуге және қиындату қабілетіне негізделген. Бұған оқу процесін жоспарлау, бақылау және бағалау, сондай-ақ мұғалімдермен және құрдастарымен тиімді қарым-қатынас

жасау мүмкіндігі кіреді. Сонымен қатар, белгісіздік жағдайында әрекет ете білу маңызды. Функционалды сауатты адам өз қызметінің барлық салаларында айтарлықтай жетістікке жетеді және әлеуметтік, білім беру және мансап сатыларында оңайырақ көтеріледі [1].

Бастауыш сынып оқушыларының математикалық сауаттылығын дамыту әдістемесі. Қазіргі оқу үрдісінде мектеп оқушыларының математикалық сауаттылығын дамыту мұғалімдердің негізгі міндеттерінің бірі болып табылады. Математикалық сауаттылық математикалық ұғымдарды түсіну және пайдалану және оларды практикалық есептерді шешу үшін қолдана білуді қамтиды. Бастауыш сыныптарда болашақ оқу мен өмірде қажет болатын іргелі дағдылар мен білімдер қалыптасады. Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының математикалық сауаттылығын дамытудың тиімді әдістерін қарастырамыз [2].

1. Ойын әдістері – бастауыш мектепте оқытудың тиімді әдістерінің бірі. Түрлі математикалық ойындар балаларға негізгі математикалық операциялар мен түсініктерді қызықты түрде үйренуге көмектеседі. Ойын логикалық ойлауды дамытады, топта жұмыс істеуге және инновациялық шешімдер табуға үйретеді. Мысалы, сіз математикаға негізделген үстел ойындарын пайдалана аласыз немесе балаларды ынталандыратын интерактивті әрекеттерді жасай аласыз.

2. Проблемалық оқыту. Проблемалық оқыту оқушылардың өз бетінше есептерді шешу жолдарын табуға мүмкіндік береді, бұл олардың сыни ойлауы мен бастамасының дамуына ықпал етеді. Мұғалім балаларға шешімін табу үшін математикалық білімді пайдалануды қажет ететін жағдайларды ұсына алады. Мысалы, сіз сатып алу құнын есептеу немесе саяхатты жоспарлау сияқты нақты өмірлік мәселені ұсына аласыз, бұл оқуды маңыздырақ етеді.

3. Жобалық іс-әрекет. Оқушыларды жобалық іс-әрекетке тарту тек математикалық сауаттылықты қалыптастыруға ғана емес, олардың топпен жұмыс істеу, жұмысты жоспарлау және ұйымдастыру дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Жоба деректерді жинау диаграммаларын жасау немесе аумақтарды есептеу сияқты белгілі бір математикаға қатысты тақырыпқа назар аударуы мүмкін. Жобамен жұмыс істей отырып, оқушылар математиканы әртүрлі контексте қолдануды үйренеді және оның практикалық салдарын түсінеді.

4. Пәнді интеграциялау. Математиканы жаратылыстану, өнер немесе дене шынықтыру сияқты басқа пәндермен интеграциялау оқушыларға білімнің әртүрлі салалары арасындағы байланысты көруге көмектеседі. Мысалы, графикалар мен диаграммаларды ғылыми эксперимент нәтижелерін көрсету немесе физикалық белсенділік кезінде жүріп өткен қашықтықты есептеу үшін пайдалануға болады. Бұл балаларға математиканың өмірдің барлық аспектілеріне енетінін және маңызды құрал екенін түсінуге мүмкіндік береді.

5. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану. Қазіргі заманғы технологиялар математиканы оқыту процесін айтарлықтай байыта алады. Интерактивті тақтаны, оқу қосымшаларын және онлайн ресурстарды пайдалану оқушыларға білімдерін тереңдету, өз қарқынымен жұмыс істеу және

оқу процесіне белсенді қатысу мүмкіндігін береді. Бейне сабақтар, онлайн ойындар және математикалық платформалар оқуды қызықты және қолжетімді етеді.

6. Үнемі жаттығу және кері байланыс. Математикалық дағдыларды жүйелі түрде жаттықтыру – математикалық сауаттылықты табысты дамытудың кепілі. Оқушылардың әртүрлі есептерді шешуге және мұғалімнен кері байланыс алуға мүмкіндігі болуы маңызды. Бұл материалды түсінудегі кемшіліктерді анықтауға және оқу процесін дер кезінде түзетуге мүмкіндік береді.

Оқушылардың функционалдық сауатты тұлғасын нақты білім беру мекемесі мен оқушылар қауымы жағдайында білім беру реформаларын жүзеге асыруға дайындығы бар мұғалім қалыптастыра алатынын ескеру қажет. Мұғалімнің негізгі міндеті – функционалдық сауаттылықты қалыптастыру жағдайында жалпы бағдарлама мазмұнын, жеке тақырыпты және нақты сабақты таңдап алу, функционалдық сауаттылықтың жалпы ережелерін оқытылатын пәнге бейімдеу, толықтыру. оларды пәндік компонентпен. Бұл жағдайда мұғалім оқытуды оқу іс-әрекетін ұйымдастыру тұрғысынан қарастыратын педагогикалық технологиялардың шебері емес, оқуды оқушының көзқарасы тұрғысынан қарастыратын білім беру технологияларының көмекшісі болуға міндетті [3].

Математиканы оқыту кезінде адам іс-әрекетінің әртүрлі салаларында, сонымен қатар тұлғааралық қарым-қатынас пен әлеуметтік қарым-қатынаста өмірлік мәселелерді кең ауқымды шешу үшін білім мен дағдыларды пайдаланудың қажетті дағдысы ретінде функционалдық сауаттылықты дамытуға тиісті көңіл бөлу керек.

Бастауыш сынып оқушыларының математикалық сауаттылығын қалыптастыру көп қырлы. және әртүрлі әдістер мен тәсілдерді қолдануды талап ететін динамикалық процесс. Ойын технологиялары, проблемалық оқыту, жобалық іс-әрекеттер, пәндерді біріктіру, заманауи технологиялар және жоғары сапалы кері байланыс балаларға математика негіздерін меңгеріп қана қоймай, сонымен қатар қазіргі қоғамда табысты өмір сүруге қажетті дағдыларды дамытуға көмектеседі [4]. Мұғалімдер осы әдістерді қолдана отырып, болашақта әртүрлі мәселелерді шешуге дайын, ынталы және өзіне сенімді жеке тұлғаны қалыптастыруға ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Оспанова Л. Б. Оқу процесінің тиімділігін арттырудағы мектеп ортасының рөлі. Астана: Оқу баспасы, 2017.
2. Виноградова Н.Ф. Функциональная грамотность младшего школьника: книга для учителя. –И.:Вентана-Граф. -2018, -288с.
3. Урбан М.А. Теоретические основания формирования математической функциональной грамотности учащихся на 1ступени общего образования. Печатковая школа. -2022, №6. –24-31 с.
4. Талызина, Н.Ф. Педагогическая психология: Учебное пособие / Н.Ф. Талызина. - М.: Академия, 2015. - 224 с.

ҚАЗАҚСТАНДА ЖӘНЕ ШЕТЕЛДЕ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Турдиева М. Ю., Сейтказиева А.Т., Шатайбекова К. Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье представлена авторская точка зрения на тенденции развития системы общего образования в Казахстане и за рубежом на современном этапе. Рассмотрены основные принципы и виды систем общего образования. Коллектив авторов освещает научные позиции которые были определены в развитии всестороннего образования в Казахстане и за рубежом.

Summary: The article presents the author's point of view on the trends in the development of the general education system in Kazakhstan and abroad at the present stage. The basic principles and types of general education systems are considered. The team of authors highlights the scientific positions that have been identified in the development of comprehensive education in Kazakhstan and abroad.

Қазақстан Республикасының білім беру жүйесі жан-жақты білім беру принциптеріне бағытталған. Дүниежүзіндегі ғалымдар бұл жаһандық проблеманы былайша анықтайды.

Балалардың жынысына, жасына және географиялық тұрғылықты жеріне қарамастан өз әлеуетін дамытуға сапалы білім беру және мүмкіндіктер беру,

Инклюзивті білім беру-бұл барлық балалардың жеке қажеттіліктері мен ерекшеліктеріне қарамастан сапалы білім алуын қамтамасыз ететін тәсіл. Қазақстанда, басқа елдердегідей, бұл аймақ бірқатар проблемаларға тап болып, өз болашағына ие [1].

Инклюзивті, инклюзия білім беру термині (латын тілінен "қорытынды, кірістіру") балаларды арнайы пәнмен оқыту процесін сипаттау үшін қолданылады.

Жалпы білім беретін мектептердегі қажеттіліктер. Инклюзивті білім беру кемсітікті жоюға бағытталған идеологияға негізделген. Балаларға қарсы, яғни оларға тең қарым-қатынасты қамтамасыз ету, сонымен бірге ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға ерекше жағдай жасау.

Есту қабілеті бұзылған балалар (саңырау, нашар еститін), тірек-қимыл аппараты бұзылған балалар, сөйлеу қабілеті бұзылған балалар, ақыл-есі кем балалар, ерікті мінез-құлық және эмоционалдық бұзылулары бар балалар, ауыр балалар. Жалпы білім беретін мектептерде нашар көретіндер (зағиптар, нашар көретіндер) оқиды. Сондықтан мұндай балалар үшін психологиялық-педагогикалық қолдаудың маңызы арта түседі.

Ақш-тағы ерекше білімді қажетті ететін балаларды оқытудың ерекшелігі-жалпы білім беретін және арнайы оқу орындарының интеграциясы.

Швецияда ерекше білімді қажетті ететін балалар басқалармен бірдей мектептерде оқиды.

Францияда ерекше білімді қажетті ететін балаларды орта мектептерде оқытуға бағытталған саясат бар.

Италияда 1980 жылдан бастап балалар ерекше білімді қажетті ететін балалар мемлекеттік орта мектептерде де оқытылады [2].

Литвада балалар 4-сыныпқа дейін арнайы сыныптарда оқиды. Содан кейін ата-аналар баланы қай мектепке жіберу керектігін шешеді.

Қазақстандағы инклюзивті білім беру тарихы 2015 жылдан басталады.

Бүгінгі таңда Қазақстан саны бойынша екінші орында 1000 адамға шаққанда ерекше білімді қажетті ететін балалар. Білім және ғылым Министрлігі балалардың құқықтарын қорғау комитетінің ақпаратына сәйкес, Қазақстандағы ата-аналардың 81,7% - ы ерекше білімді қажетті ететін балаларды тәрбиелеуге қарсы емес, бірақ балалардың тек 39% - ы ата-аналардың қалауын қолдайды.

Қазақстандағы кешенді білім беру моделі келесі деңгейлерден тұрады [3]:

- 1) мектепке дейінгі тәрбие;
- 2) орта мектеп;
- 3) орта арнаулы немесе жоғары білім;
- 4) жоғары білім.

Кешенді білім беру жүйесінің келесі түрлері бөлінеді:

1. "Нүкте қойыңыз" - бала сыныптастарына тек мереке күндері немесе ойын кезінде қосылады.

2. "Ішінара қосу" - бала өз сыныбында толық емес аптаны өткізеді. Мысалы, бала теориялық материалды өз бетінше де, жеке-жеке де, бала жұмыс істейтін практикалық және шығармашылық сабақтарда да оқиды.

Бүкіл сынып.

3. "Толық қамту" - бала сыныпта жақсы оқиды, психологиялық-педагогикалық қолдау алады немесе онсыз. Яғни, бала барлық сабақтарға сыныптағы басқа оқушылармен тең дәрежеде қатысады. Оқу нәтижелерін үйлестіру үшін физикалық даму деңгейі әртүрлі балалар үшін қосымша тапсырмалар әзірленеді.

Жалпыға бірдей білім беру жүйесін қолданудың артықшылықтары:

1. Мүгедектер қауымдастығының мәселелерін түсіну.
 2. Дені сау балаларда жанашырлық пен түсіністік қасиеттерін нығайту.
 3. Ерекше білімді қажет ететін балалардың өзіне деген сенімділігін арттыру.
 4. Құрдастарымен бірге өсу, әлеуметтік хабардарлық, жалпы мәдениет және өз мәдениетін дамыту.
 5. Құрдастарымен байланыс.
 6. Мұғалімдермен өзара әрекеттесу.
 7. Жарамды білім алу.
 8. Бейімделу және қоғамға кірігу.
- Кешенді білім беру жүйесін енгізудің кемшіліктері:
1. Ерекше білімді қажет ететін балалар оқитын арнайы мектептер әрдайым балалардың тұрғылықты жеріне жақын орналаса бермейді.
 2. Баланы жабық ортада табу.
 3. Білім мен тәжірибе шағын топтағы балаларға ғана қатысты.

4. Балаларға құрдастарымен кездескен сайын отбасын қалпына келтіру қиынға соғады.

Кешенді білім беру моделінің құрамдас бөліктерін атауға болады: бейімделу, әлеуметтену, интеграция, тәрбие және білім. Оларды дамыту үшін білім беру технологияларын жетілдіру, денсаулық сақтау технологияларын жан-жақты қарастыру қажет,

БІнтымақтастық әдістері, балаларды ертіп жүруге көмектесу, педагогикалық классификацияны жетілдіру, жеке көзқарас, сондай-ақ әлеуметтік серіктестікті айтуға болады.

Міндеттер инклюзивті білім берудің негізгі принциптерін анықтайды [4]:

1. Адамның құндылығы оның қабілеттері мен жетістіктерімен анықталады.

2. Әркім сезінуге және ойлауға қабілетті.

3. Әркімнің сөйлесуге құқығы бар.

4. Барлық адамдар бір-біріне мұқтаж.

5. Білім беру нақты қарым-қатынас аясында жүзеге асырылады.

6. Барлық адамдар құрдастарының қолдауы мен достығына мұқтаж.

7. Әр оқушы өзінің қабілетіне қарай орындай алатын әрекеттерді орындау.

8. Жан-жақтылық адам өмірінің даму аясын кеңейтеді.

Сонымен, жан-жақты білім беру арнайы білім беру жүйесіндегі дәстүрлі формаларды алмастырмайды, дамытады және біріктіреді.

Бұл ерекше білімді қажет ететін балаларды тәрбиелеуде жетістікке жетуге, олардың кәсіби шеберлігінің алғышарттарын жасауға көмектеседі.

Өмірдегі таным білім беру жүйесіне кешенді технологияларды енгізу арқылы біз балалардың көршісіне деген адамгершілік көзқарасын, мейірімділігін, қайырымдылық пен толеранттылықты түсінуін нығайтамыз.

Инклюзивті білім беру-барлық балалар үшін тең мүмкіндіктер жасаудағы маңызды қадам. Бұл тәсілді сәтті жүзеге асыру үшін бар проблемаларды еңсеріп, білім беру жүйесіне жол ашатын перспективаларды пайдалану қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Алметов, Н.Ш. Подготовка учителей массовой школы к инклюзивному образованию // Вестник Академии Педагогических Наук Казахстана. – Алматы, 2011. – №3-4. – С. 59–63.

2. Инклюзивное образование: учеб. пособие / Н.А. Борисова, И.А. Букина, И.А. Бучилова и др.; сост. О.Л. Леханова. – Череповец: ЧГУ, 2016. – 162 с.

3. Михальчи, Е.В. Инклюзивное образование: учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры. – Москва: Издательство Юрайт, 2019. – 230 с.

4. Перфильева, М.Ю., Симонова, Ю.П., Прушинский, С.А. Участие общественных организаций инвалидов в развитии инклюзивного образования / М.Ю. Перфильева, Ю.П. Симонова, С.А. Прушинский. – Москва: ООО»Транзит-ИКС», 2017. – 57 с.

БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИННОВАЦИЯЛАРДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Турсунбекова А.С., Сабит З.Б., Илесбек Ф.К.
«Мирас университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассмотрено теоретические аспекты педагогических инноваций в начальном образовании.

Summary: The article examines the theoretical aspects of pedagogical innovations in primary education.

Қазіргі жағдайда мұғалімдердің инновациялық қызметі сапалы жаңа мазмұнмен толығады. Алайда, тәжірибе көрсеткендей, өзгерген жағдайда педагогикалық іс-әрекетті барлық мұғалімдер тиімді жүргізе алмайды. Бастауыш сынып оқушыларымен қарым-қатынастың қалыптасқан стереотиптері, ынтымақтастық, өзара сыйластық, бастауыш сынып оқушыларының тұлғасын қалыптастыру құралы ретінде оқушылардың өзін-өзі басқару мүмкіндіктерін жете бағаламау, жаңа қарым-қатынастарды құруға қабілетсіздігі, кейде оны қаламауы [1].

Мұның бәрі мұғалімнің кәсіби тұлғасы және оның инновациялық педагогикалық қызметтегі маңызы туралы түсініктерді түбегейлі өзгертуді қажет етеді, атап айтқанда,

ұйымдастырушылық және басқарушылық. Мектептегі инновациялық іс-әрекетті белсендіру міндетін практикалық шешудің табыстылығы мұғалімнің қолданыстағы кәсіптік бағдарламасының қаншалықты нақты түзетілгеніне және оның негізінде мұғалімдердің инновациялық ұйымдастырушылық-педагогикалық іс-әрекетке дайындығының параметрлері тұжырымдалғанына байланысты.

Мұғалімдердің инновациялық іс-әрекетінің өзіндік ерекшеліктері бар. Ол тиісті субъектілер үшін белгілі бір әрекет еркіндігін білдіреді. Инновациялық, іздестіру жұмыстарының ерекшеліктеріне байланысты ол көп жағдайда жанасу арқылы, бар тәжірибеден тыс жүзеге асырылады және жұмыс істеп тұрған мекемелермен тек ішінара реттеліп, бақылануы мүмкін. Сондықтан да қоғам алдында ақиқат, жаңа шешімдер мен міндеттерді жүзеге асырудың жолдарын еркін іздестіру барысында қоғам мүддесіне одан әрі нұқсан келтіретін әрекеттерге бармайды деп есептей отырып, қоғам зерттеушіге, жаңашылға сенуге мәжбүр. Демек, шығармашылық еркіндігі инновациялық ізденіс субъектісінің жоғары жеке жауапкершілігімен ұштасуы керек.

Жаңашылдыққа даярлық деп бастауыш сынып мұғалімінің ең алдымен өзін және өзінің педагогикалық қызметін жетілдіруге бағытталған, сонымен қатар оқушыларды оқыту мен тәрбиелеудегі бар проблемаларды анықтауға, оларды тиімді шешуге және қателерді жою. Сонымен, Пустовалова Н.И. [2] инновациялық қызметке дайындықты қалыптастыруда ең алдымен

мотивациялық-құндылық құзыреттілігін дамытуға көңіл бөлу қажет деп есептейді.

Сондай-ақ, мұғалімнің инновациялық іс-әрекетке дайындығы негізінде жеке тұлғаны (шығармашылық жетістікке ұмтылу, бастамашылық, шығармашылық қызметтегі тиімділік, оның ішінде инновациялық сипат) және ерекше қасиеттерді (оқытудың заманауи технологияларын білу, заманауи білім педагогикалық құралдар, жаңашылдықты дамыту, талдау және кемшіліктердің себептерін анықтау қабілеті).

Инновациялық іс-әрекетке дайындық деп оның жеке педагогикалық іс-әрекетін және білім беру мекемесінің бүкіл ұжымының қызметін қалыптастыруға бағдарлануын айқындайтын педагогтың қасиеттерінің жиынтығы түсініледі; оқушыларды тәрбиелеудегі өзекті мәселелерді анықтай білу, оларды жою жұмысының тиімді жолдарын іздестіру және жүзеге асыру.

Бастауыш сынып мұғалімінің инновацияға дайындығының құрылымы мынадай құрамдастарды қамтиды:

- мотивациялық компонент (мұғалімді инновациялық іс-әрекетке қосу мотивінің болуы);

- когнитивтік компонент (қазіргі білім беру технологиялары мен оқу іс-әрекетінің нәтижелеріне қойылатын талаптарды білудің болуы, педагогикалық құралдарды білу, сонымен қатар мұғалім иеленуі тиіс инновациялық қызмет мәселелерін шешу әдістерін білу);

- жеке құрамдас бөлік;

- белсенділік компоненті [3].

Мотивациялық компонент – инновация саласындағы кәсіби өсу, білім деңгейін көтеру арқылы тұлғалық өсу қажеттілігі. Инновация және инновация саласындағы зерттеулер, инновациялық технологияларды енгізу мәселелеріне қызығушылық мотивациялық компоненттің негізгі сипаттамасы болып табылады.

Когнитивтік компонент – білімнің негізгі деңгейі мен сапасы, инновация мәселелерін білу дәрежесі. Когнитивтік компоненттің сипаттамасы: мұғалімнің теориялық, практикалық және әдістемелік білім деңгейі, инновация саласындағы негізгі ұғымдарды, категорияларды және заңдылықтарды білу және қолдана білу дәрежесі.

Тұлға компоненті өзін тұлға, кәсіпқой, инновация, шығармашылық саласындағы білім беру процесінің субъектісі ретінде барабар бағалау қабілетімен сипатталады.

Белсенділік компоненті инновация саласындағы дағдылар мен дағдыларды меңгеру дәрежесін қамтиды. Бұл компонент білімді практикалық қолдану саласына аудару мүмкіндігімен сипатталады.

Мұғалімнің инновациялық іс-әрекетін табысты жүзеге асырудың қажетті шарты – инновациялық шешім қабылдау, белгілі бір тәуекелге бару, инновацияны енгізу барысында туындайтын даулы жағдайларды сәтті шешу, инновациялық кедергілерді жою.

Бастауыш білім беруде және жалпы білім беруде педагогикалық инновациялар педагогикалық жүйедегі оқу-тәрбие процесінің барысы мен нәтижелерін жетілдіретін жаңалықтарды білдіреді, яғни. «Педагогикалық инновация» тәрбие мен білім беру жүйесін жетілдіру мен дамытуға бағытталған өзгерістен басқа ештеңе емес.

Бұдан инновация дегеніміз – өзгеріс, жаңалық деген қорытынды жасауға болады.

Педагогикалық инновациялардың себептері:

1. Бүкіл әлемде орынсыз деп танылған білім дағдарысы.
2. Инновацияны ғылыми қамтамасыз ету қажеттілігі.

Педагогикалық инновациялардың дамуы тиімді инновациялық қозғалысты қамтамасыз ететін педагогикалық шарттарды әзірлеуде мемлекет деңгейінде де, жекелеген оқу орындары деңгейінде де инновациялық процестерді басқарудың мәнін жаңа теориялық тұрғыдан түсіну қажеттілігінің артуына әкелетіні анық. . Сондай-ақ инновациялық үдерістер мұғалімдердің кәсіби дамуына және өзін-өзі белсендіруіне мүмкіндік беруі маңызды, бұл өзгермелі әлемде кіші жастағы оқушылардың өмірлік дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Педагогикалық инновацияда табысқа жетуді қамтамасыз ететін маңызды фактор – мотивация. Бастауыш сынып мұғалімінің инновациялық іс-әрекеті әлеуметтік түрткі болып табылады, бірақ ол сонымен қатар жеке сыртқы және процессуалдық-мазмұндық мотивтермен ынталандырылады және әртүрлі қажеттіліктермен (физиологиялық тұрғыдан өзін-өзі жүзеге асыру қажеттілігіне дейін) анықталады [4].

Инновациялық педагогикалық іс-әрекетке психологиялық дайындық көп жағдайда бұл әрекеттің тұлға үшін тартымдылығына байланысты, ол адамның мотивациялық сферасымен байланысты.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

5. Педагогика: оқу құралы / Н.С. Әлқожаева. – Өнд., толықт.2-басылым. – Алматы: Қазақ университеті, 2015. – 220 б.

6. Андреев В.И. Педагогика: Учебный курс для творческого саморазвития / В.И. Андреев. – Казань, 2012 – 527с.

7. Крюкова, Е.М. Теоретические аспекты изучения психологической готовности педагогов к инновационной деятельности / Е.М. Крюкова // Педагогическое образование в России. – 2015. – №2. – С. 44-48.

8. Миронова, Е.С. Современные технологии в системе обучения студентов в ВУЗе / Е.С. Миронова // Инновационная наука. – 2016. – № 2. – С. 94-96.

ХАЛЫҚ ӘНДЕРІ, ОЛАРДЫҢ КӨРКЕМДІК ЖӘНЕ СТИЛЬДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Турсымуратов Ж. И.

Ғылыми жетекшісі: аға оқытушы Абдуллаева Г. С.
Шымкент университеті, Шымкент қаласы, Қазақстан

Резюме Если говорить о том, что у любого народа есть своя национальная культура, сформированные многовековые историко-этнографические особенности, то одним из главных каналов является - песенное искусство. Сказания и поэмы, рожденные и развивающиеся в воображении страны, передавались из уст в уст как литературное, культурное наследие этого народа, развивались через грустные и возвышенные песни и песни, наполняющие горем и радостью. В статье подробно описаны особенности народных песен.

Summary If we talk about the fact that any nation has its own national culture, formed centuries-old historical and ethnographic features, then one of the main channels is song art. Legends and poems, born and developing in the imagination of the country, were passed from mouth to mouth as the literary and cultural heritage of this people, developed through sad and sublime songs and songs filled with grief and joy. The article describes in detail the features of folk songs.

Кез-келген халықтың ғасырлар бойы қалыптасқан мәдениеті бар. Оның бір саласы - тарих, келесі-әдебиет және өнер.

Өнер өз кезегінде сала ретінде де жіктеледі. Біз оларды қолмен жұмыс, кескіндеме, сәулет және саз өнеріне бөлеміз.

Бізге ғасырлар тереңінен жеткен саз өнері екі үлкен бағытқа бөлінеді. Бұл ән мен аспаптық дәстүр. Зерттеушілер бұл екі бағыттың ерте пайда болуы ән айту өнері екенін анықтады.

Ән-халықтың игілігі. Халық әндері-сарқылмас қазына. Оны жай ән айту, ойын-сауық деп түсіну мүмкін емес. Себебі әннің басқа да қасиеттері бар. Біріншіден, ән айту-бұл өнер. Ән-адамның көңіл-күйі, толқуы мен толғанысы, қуаныш пен жұбанышы. Ән-табиғат. Ән - халық өмірінің айнасы. Олай болса, бізге әсер еткен өмірлік құбылыстардың барлығы дерлік әнге айналды.

Алғашқы дәуірлерде ән, өлең және би екіге бөлінбеді, бірақ бір күйде болды. Оның іздері ХІХ ғасырға дейінгі қазақ халқының шамандық дәстүрлерінде көрініс тапты. Ондағы бақсы сиқыршы-әнші, ақын және биші. Ол ән айтады, билейді және өзін рухтарға арнайды. Осылайша, ол бір уақытта өнердің үш түрімен айналысады. Біз мұны өнердің бірлігі немесе синкретизмінің белгісі деп атаймыз.

Уақыт өте келе өнер де дамып, жетіліп, жіктелді. Енді әндер, билер, өлеңдер өнер түрінде жеке қалыптасады. Тек бір салада айналысатын орындаушы мамандар даярланды. Осылайша, өнердің әр саласы кәсіби бола бастайды. .

Әр дәуірдің, әр тарихи кезеңнің өзіндік дыбысы, өзіндік әуені, өзіндік нәрі болды. Сол кейіпкердің көмегімен кез-келген әннің туу кезеңін

анықтауға болады. Бұл ән өмірдің айнасы екендігінің мәні. Біз оны әннің Тарихи кейіпкері деп атаймыз.

Әннің келесі сапасы-әуезділік, әсемдік, әртістік. Бұл уақыт сынағынан еш ойланбастан өтіп, біздің заманымызға жеткен барлық дерлік халық әндеріне тән қасиет. Жазу мәдениеті әлі пайда болмаған дала жағдайында тыңдаушыға терең әсер еткен нағыз көркем, әуезді жазба ғана елдің аузына түсіп, ұзақ өмір сүре алады.

Халық әндерінің тағы бір ерекшелігі-әннің мазмұны, оның елдің өмірі мен өмір салтымен ажырамастығы. Кез-келген ән белгілі бір оқиғаға негізделген. . Кез келген ән белгілі бір оқиғаға құрылады. Соған орай оның айтайын деген ой-мазмұны да болады. Сол ой терең сезім арқылы тербеліп, көркем кесте - өлең түрінде сыртқа шығып отырған. Мұны әннің поэзиялық арқауы немесе әдеби сипаты дейміз Бұл үш белгі жоқ жерде оны ән жанрына жатқызу қиын. Уақыт пен кеңістіктен тыс болатын ән жоқ.

Тарихшы-шежіреші. Ол әдетте белгілі бір оқиғаны айтады. Поэзия кестелерін, поэтикалық әдістерді қолданбайды. Сондықтан оның тілінде өлеңге тән ритм, өлшем, рифма әрдайым бола бермейді. Егер біз осы шежіреші айтқан тарихи оқиғаны өлеңдер кестесіне қойсақ, оның мазмұны өзгере ме? Біз бұл мәселеге келгенде - "тарихшы мен ақынның айырмашылығы-олардың бірі болған оқиға туралы, ал екіншісі болуы мүмкін оқиғаны баяндауында ", - деп атап өтті Аристотель. Осылайша, ол поэзия тарихи шежіреге қарағанда маңызды және күрделі жанр екенін айтады.

Тарих жеке оқиғаны баяндаса, поэзия оны жалпы әнге қосады. Әннің әуені де оған тікелей байланысты. Осылайша, ән, поэзия сияқты, маңызды әлеуметтік мәнге ие. Бұл ән айту-халықтың көркемдік ойы деген сөзіміздің мәні.

Қазақ халқының ән өнері алуан түрлі. Ежелгі дәуірден шыққан мәдениеттің бұл саласын бірнеше бағытқа бөлуге болады. Олар: бақсыи сарыны, жырау дәстүрлері, ертегілер, тарихи және лирикалық әндер.

Ән-вокалдық жанр. Халық әндеріне тән келесі белгілерді ажыратуға болады:

- 1) әннің мазмұны, яғни әдеби мәтін.
- 2) әннің әуені, яғни музыка.
- 3) әннің жанрлық ерекшелігі.

Әннің алғашқы сипатына орай В.Е.Гусев: «Песня поется, и ее содержание выражает не только слово, но и мелодия, и ритмический ее строй, песенный образ не тождествен образу стихотворному» (Эстетика фольклора.-Л.,1967, 88-б.),- деп жазған болатын [1].

Біз халық әндерін речитативті, тарихи және лирикалық деп білеміз. Бұл ерекшеліктер, егер біз әндердің музыкалық-интонациялық жүйесі туралы айтатын болсақ, қазір бірден жанрлық сипатты білдіреді.

В.Я Пропп: «Музыкалық шығарманың жанры оның тарихи шындықты бейнелеу немесе көрсету дәрежесіне байланысты» - деген пікір айтқан [2]. Осы тұрғыдан келгенде халық әндерін тарихи лирикалық деп бөлуге әбден

болады. Тарихи әннің ел аузында сақталған үлгілері аз емес. Бізге жеткен көркем бір нұсқасы - «Елім-ай» әні XVIII ғасырдың бас кезіндегі жоңғар шапқыншылығына байланысты туған шығарма.

Халық арасында кең таралған лирикалық әндерге келетін болсақ, олардың жүздеген мысалдарын атауға болады. "Қамажай", "Бипыл", "Сәулем-ай" - барлығы лирикалық жанрға жататын толыққанды әндер. Лирикалық әндердің бір ерекшелігі-оларда сюжеттің болмауы, керісінше эмоцияларға негізделген сезім лирикасы, поэзия. параллелизмдердің басым тіркесімі. Мұның мәні-әннің бір шумағын құрайтын алғашқы екі жол әр түрлі, ал соңғы екі жол әр түрлі идеяны білдіреді. Әннің тұтастығы осы ойлардың сабақтастығынан туындайды.

Егер біз халық әндерінің стилистикалық ерекшеліктеріне терең үңілсек, олардың музыкалық әуені мен әдеби мәтіні бір уақытта өзекті және қарама-қайшы екенін білеміз. Ғылыми тілде біз бұл ерекшеліктерді екі санатқа жіктейміз: синхронды және асинхронды. Асинхронды жүйеге негізделген әндердің музыкасы мен әдеби мәтіні әртүрлі кезеңдерде туылғандықтан, олардың құрылымдық жағынан сәйкес келмейтіні байқалады.

Речитативті әндер-бұл халық шығармашылығына да, авторлық шығармашылыққа да тән құбылыс. Олардың басты ерекшелігі-өлеңнің әр буынында жеке музыкалық дыбыс бар (силлабикалық). Мұндағы жеке буындар бірнеше дыбыстарға созылмайды, музыкалық интонация бір деңгейде дамиды. Оның дыбыс күшінің шектеулі ауқымы бар, интонациялық секірулер өте сирек кездеседі.

Қазақ фольклоры аясында қол жеткізілген әндердің типтік базалық құрылымы - диатоникалық. Хроматикалық жүйе речитативті, созылмалы лирикалық әндерде мүлдем кездеспейді. Музыка теориясында алғашқы "гептатоникалық" немесе "классикалық диатоникалық" деп аталатын халық әндерінің көптеген мысалдары бар. Тағы бір ескерту - "тональды" терминін халық әндеріне қатысты қолдануға болмайды. Олардың дыбысының негізін ғана анықтау керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Гусев В.Е. Эстетика фольклора.-Л.,1967, 88 б
2. Пропп В.Я. Фольклор и действительность. - М.: Наука, 1989. 233 с.
3. «Жұлдыз» журналы Қазақстан жазушылар одағы. Алматы, 2004
4. Қоспақов З.Қ. Сыр тартқан тарихынан әншілердің. - Алматы, 2005.
5. Қазақтың әншілік өнері. Алматы, 1999.
6. Ысқақов Б.Ы. Қазақ халқының дәстүрлі музыкасы. - Алматы, 2005

КОМПЬЮТЕРЛІК ОЙЫНДАРДЫҢ ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ АГРЕССИВТІЛІК ДЕҢГЕЙІНЕ ӘСЕРІ

Тұрғанәлі А.Е., Исатай А.С., Ишмурат А.С.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается влияние компьютерных игр на агрессивность подростков. Исследования показывают, что игры с элементами насилия могут способствовать повышению агрессивного поведения. Виртуальная среда часто заменяет реальные социальные взаимодействия, что также влияет на социальные навыки молодежи. Психологический эффект игр, включая конкуренцию и элементы насилия, может негативно сказываться на психическом состоянии подростков. Важно, чтобы родители и учителя контролировали выбор игр и обсуждали их влияние с детьми. Однако некоторые игры могут развивать логическое мышление и командные навыки. Необходим баланс в использовании компьютерных игр для минимизации негативного влияния и максимизации позитивных эффектов.

Summary: The article examines the impact of computer games on the aggressiveness of adolescents. Research indicates that games containing elements of violence may lead to increased aggressive behavior. The virtual environment often replaces real social interactions, affecting the social skills of young people. The psychological effects of games, including competition and violent elements, can negatively impact the mental state of teenagers. It is important for parents and teachers to monitor game choices and discuss their effects with children. However, some games can develop logical thinking and teamwork skills. A balance is needed in the use of computer games to minimize negative influences and maximize positive effects.

Соңғы жылдары компьютерлік ойындардың жастар арасындағы танымалдығы артып келеді. Олардың әсері жайлы пікірлер әртүрлі: біреулері ойындарды тек ойын-сауық ретінде қарастырса, енді біреулері олардың жасөспірімдердің психологиялық және әлеуметтік дамуындағы теріс әсерін атап өтеді. Бұл мақалада компьютерлік ойындардың агрессивтілік деңгейіне әсерін қарастырамыз.

Компьютерлік ойындардың агрессиямен байланысы туралы көп зерттеулер жүргізілген. Кейбір зерттеулер компьютерлік ойындардың агрессивті мінез-құлыққа әсер етуі мүмкін екенін көрсетеді, әсіресе, егер ойындар зорлық-зомбылықты насихаттаса. Мұндай ойындар кейде ойыншылардың агрессивті әрекеттерін қалыптастыруы немесе күшейтуі мүмкін [1].

Бірақ, басқа зерттеулер компьютерлік ойындардың агрессияға ешқандай әсері жоқ екенін, немесе кейде стрессті азайту мен көңіл-күйді көтеру үшін пайдалы болуы мүмкін екенін көрсетеді. Ойындар әлеуметтік интеракцияны, командалық жұмыс пен стратегияны дамытуға да көмектеседі [2].

Негізінде, компьютерлік ойындардың әсері жеке тұлғаның мінез-құлқы мен ойынның мазмұнына байланысты. Ойыншылардың контексті, психологиялық жағдайы және орта да маңызды рөл атқарады.

Зерттеулер көрсеткендей, қарулы жанжалдар мен зорлық-зомбылық элементтерін қамтитын компьютерлік ойындар жасөспірімдердің агрессивті

мінез-құлықтарын арттыра алады. Ойын барысында кейбір жастар агрессияны қалыптастыратын ситуацияларды көреді, оларды жаттап алады және ойыннан кейін де шынайы өмірде қолдануға тырысады.

Компьютерлік ойындар жасөспірімдердің әлеуметтік байланыстарына да әсер етеді. Ойын барысында олар виртуалды ортада өзара әрекеттеседі, бұл кейде шынайы қарым-қатынасты алмастырады. Нәтижесінде, кейбір жасөспірімдер әлеуметтік дағдыларын жоғалтып, агрессивті мінез-құлықты қалыптастыруы мүмкін [3]. Әлеуметтік байланыстарды нығайту: Көптеген онлайн ойындар ойыншыларды бірлесіп ойнауға және бір-бірімен байланысуға мүмкіндік береді. Бұл достық қарым-қатынастарды дамытуға, жаңа достар табуға және командалық жұмыс дағдыларын меңгеруге көмектеседі.

Коммуникация дағдылары: Ойын барысында ойыншылар чат, дауыс байланысы және басқа да байланыс құралдары арқылы өзара әрекеттеседі. Бұл, өз кезегінде, жастардың қарым-қатынас дағдыларын жетілдіруге ықпал етуі мүмкін.

Кәсіби ынтымақтастық: Көп ойындар стратегиялық ойлауды, жоспарлауды және өзара әрекеттесуді талап етеді. Жасөспірімдер бір командада жұмыс істей отырып, жауапкершілікті бөлісуді үйренеді.

Оқшаулану: Кейбір жастар компьютерлік ойындарға қатты қызығып, шынайы өмірдегі әлеуметтік байланыстарды елемейі мүмкін. Бұл, әсіресе, ойынға көп уақыт жұмсайтындар арасында орын алуы мүмкін [4].

Зорлық-зомбылықты насихаттайтын ойындар кейде жастардың агрессивті мінез-құлықтарына әсер ете алады, бұл олардың әлеуметтік қарым-қатынастарын теріс бағытта өзгертуі мүмкін. Жалпы, компьютерлік ойындардың жасөспірімдердің әлеуметтік байланыстарына әсері ойынның түріне, мазмұнына және жеке адамның ерекшеліктеріне байланысты.

Компьютерлік ойындардың жасөспірімдер психологиясына әсері көп факторларға байланысты. Ойын барысында жиі кездесетін зорлық-зомбылық элементтері, жеңіс және жеңіліс сезімі, сондай-ақ бәсекелестік атмосферасы жасөспірімдердің психологиялық жағдайына теріс әсер етуі мүмкін. Мұның нәтижесінде, агрессивті реакциялар қалыптасуы мүмкін.

Компьютерлік ойындардың жасөспірімдердің психологиясына әсері бірнеше аспектілерге бөлінеді:

Ойындар жастарға стрессті жеңуге және көңіл-күйді көтеруге көмектеседі. Ойын барысында шынайы өмірдің проблемаларын ұмытып, уақытша босану мүмкіндігі туындайды.

Зорлық-зомбылықты насихаттайтын ойындар кейбір жасөспірімдерде агрессивті мінез-құлықты қалыптастыруы мүмкін. Алайда, бұл әсер барлық жастарға бірдей болмайды, және жеке тұлғаның психологиялық жағдайы маңызды рөл атқарады [5].

Ойындарда жетістіктерге жету, деңгейлерді өту және тапсырмаларды орындау жасөспірімдердің өзін-өзі бағалауын көтеруі мүмкін. Бұл оларға өз күшіне сенімділік беріп, жетістіктерін атап өтуге мүмкіндік туғызады.

Онлайн ойындарда командалық ойын, қарым-қатынас және ынтымақтастық дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Жасөспірімдер достарымен немесе жаңа адамдармен бірге ойнау арқылы әлеуметтік дағдыларын жетілдіре алады. Стратегиялық ойындар жасөспірімдерге мәселелерді шешуге, логикалық ойлауға және шешім қабылдау дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Ойындарда түрлі кейіпкерлер мен оқиғалар арқылы эмоцияларды түсіну және көрсету мүмкіндігі пайда болады, бұл жастардың эмоциялық интеллектін дамытуға ықпал етеді.

Жалпы, компьютерлік ойындардың психологиялық әсері күрделі және көпфакторлы. Олардың әсері жеке тұлғаға, ойынның мазмұнына және ойын тәжірибесіне байланысты әртүрлі болуы мүмкін.

Компьютерлік ойындардың агрессивтілік деңгейіне әсерін азайту үшін ата-аналар мен мұғалімдер жауапкершілікті мойнына алуы тиіс. Олар балалардың ойын таңдауын бақылап, олардың психологиялық және әлеуметтік дамуындағы өзгерістерге көңіл бөлуі керек. Ойындардан кейін балалармен ашық әңгімелесіп, ойынның әсерін талқылау маңызды.

Бірақ компьютерлік ойындардың тек теріс әсері ғана жоқ. Кейбір ойындар логикалық ойлау, стратегиялық жоспарлау және командалық жұмыс қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Ойындарды дұрыс таңдау арқылы агрессияны емес, позитивті әсерлерді алуға болады.

Компьютерлік ойындардың жасөспірімдерге позитивті әсерлері бірнеше бағытта байқалады [6]: Стратегиялық ойлау мен проблемаларды шешу: Көптеген ойындар логикалық ойлауды, стратегиялық жоспарлауды және проблемаларды шешуді талап етеді. Бұл дағдылар мектепте және өмірде пайдалы болады.

Әлеуметтік дағдылар: Онлайн көп ойындар достармен бірге ойнау арқылы жастарға коммуникация мен ынтымақтастық дағдыларын дамытуға көмектеседі. Бұл жаңа достар табуға және әлеуметтік байланыстарды нығайтуға мүмкіндік береді.

Эмоционалдық басқару: Ойындарда жеңістер мен жеңілістерді бастан кешіру эмоцияларды басқаруға көмектеседі. Жасөспірімдер қиындықтармен қалай күресуді үйренеді.

Креативтілік: Көптеген ойындарда өздерінің кейіпкерлерін жасау, әлемдерді жобалау немесе түрлі сценарийлерді дамытуға мүмкіндік беретін элементтер бар, бұл шығармашылық ойлауды ынталандырады.

Мотивация және мақсат қою: Ойындарда жетістіктерге жету, деңгейлерді өту және марапаттарды алу жастардың мотивациясын арттырады. Олар мақсат қою және оларға жету жолдарын жоспарлауды үйренеді.

Стресс пен күйзелісті жеңу: Ойындар көңіл-күйді көтеруге және стрессті азайтуға көмектеседі, жасөспірімдерге уақытша босаңсуға мүмкіндік береді.

Технологиялық дағдылар: Ойындар арқылы жастар компьютерлік және техникалық дағдыларды дамытады, бұл болашақта оқу және жұмыс өмірінде пайдалы болады [7].

Жалпы, компьютерлік ойындардың дұрыс тандалған және шектеулі қолданылуы жасөспірімдерге пайдалы әсер етуі мүмкін.

Қорытындылай келе, компьютерлік ойындар жасөспірімдердің агрессивтілік деңгейіне әсер етуі мүмкін, бірақ бұл әсер көптеген факторларға байланысты. Ата-аналар мен мұғалімдердің назарында ойындар мен олардың әсерін бақылау маңызды. Ойындардың теріс әсерлерін азайту және позитивті жақтарын пайдалану арқылы жасөспірімдердің дамуын қолдауға болады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Anderson, C. A., & Dill, K. E. (2000). Video games and aggressive thoughts, feelings, and behavior in the laboratory and in life. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(4)
2. Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Prentice Hall.
3. Billy, J. (2019). The impact of violent video games on youth aggression. *Journal of Adolescent Research*, 34(2), 185-204.
4. Garcia, M. (2022). Social interactions in youth and the influence of violent video games. *International Journal of Youth Studies*, 19(3), 201-220.
5. Jenkins, H. (2021). The effects of video games on social and emotional development: A meta-analysis. *Media Psychology*, 24(1), 1-20.
6. Petrov, A. (2023). Educational benefits of video games: A comprehensive review. *Journal of Educational Technology*, 30(4), 400-415.
7. Smith, J. (2020). Psychological impacts of violent video games on teenagers: A longitudinal study. *Psychology of Popular Media*, 9(3), 210-226.

ОӘЖ 37.013

МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР: ТІЛДІҢ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОЙЛАУЫНА ӘСЕРІ

Тұяқбай А.А., Хамзаева М., Лесбекова Н.А.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Данная статья посвящена изучению взаимосвязи между языком и мышлением у детей младшего школьного возраста в контексте межкультурных исследований. В работе рассматриваются теоретические основы, связывающие языковые структуры с когнитивными процессами. Особое внимание уделяется тому, как языковая среда влияет на развитие мышления и познавательных способностей в целом. На основе полученных данных формулируются практические рекомендации для педагогов и психологов, работающих с детьми младшего школьного возраста.

Summary: This article is devoted to the study of the relationship between language and thinking in primary school children in the context of intercultural research. The paper examines the theoretical foundations linking language structures with cognitive processes. Special attention is paid to how the language environment affects the development of thinking and cognitive abilities in general. Based on the data obtained, practical recommendations are formulated for teachers and psychologists working with primary school children.

Бастауыш сынып оқушыларының қызметі негізінен білімді игеруге және қарапайым көбейтуге, мұғалім берген үлгі бойынша тапсырманы орындауға бағытталған және бұл баланың психикалық дамуына кедергі келтіреді. Көбінесе

балалар тапсырмаларды өз бетінше орындай алмайды, нақты түсініктемелер береді. Бастауыш сынып оқушыларының көпшілігі стандартты емес жағдайларда оқу тапсырмасымен жұмыс жасауда қиындықтарға тап болады.

Оқушылар өз ойларын ойлауды және баяндауды өздігінен үйренбейді. Мұнда мұғалімнің көмегі қажет.

И.Я. Лернер, Н.И. Чуприков және басқалардың пікірінше, баланың психикалық процестерінің дамуына білім ықпал етеді, бірақ оқушылардың ақыл-ой әрекетінің құрылымына сәйкес игерілетін жүйе болып табылатын білім ғана.

Осылайша, білім беру мазмұнын құру міндеттерді шешуге бағытталуы керек: балада оған қол жетімді білімді қалыптастыру және оның психикалық процестерін, ойлауы мен сөйлеуін дамыту. Тіл - бұл жай ғана коммуникация құралы емес, сонымен қатар біздің ойлауымызды, әлемді қабылдауды және мәдени бірегейлікті қалыптастыратын қуатты құрал [1].

Мәдениеттердің жаһандануы мен алуан түрлілігі тұрғысынан алғанда, тілдің когнитивтік процестерге әсері туралы мәселе әсіресе ойлаудың негізгі негіздері қалыптасатын ерте жаста аса өзекті болады.

Ойлау мен тілдің өзара байланысы туралы мәселе танымдық ғылымдағы іргелі мәселелердің бірі болып табылады. Әсіресе, тіл мен ойлау бір-бірімен тығыз байланысып, өзара әсер ететін баланың дамуы тұрғысында ол өткір тұр.

Бастауыш мектеп - бұл ойлау негіздері қалыптасатын кезең және тіл тек қарым-қатынас құралына ғана емес, әлемді тану құралына да айналады.

Теориялық негіздерін қарастыратын болсақ:

Сепир-Уорф гипотезасы: Бұл теория тілдің құрылымы ойлау құрылымын анықтайды деп болжайды. Яғни, әр тілде сөйлейтін адамдар әлемді әр түрлі қабылдайды және тұжырымдайды. Мысалы, бір түсті реңктерді белгілеуге арналған көптеген сөздері бар тілдер осы тілдерді пайдаланушылардың түстерді неғұрлым жұқа қабылдауына ықпал етуі мүмкін.

Когнитивтік лингвистика: Бұл ғылыми тәсіл тілдің санаттау, жады, назар аудару және мәселелерді шешу сияқты когнитивтік процестерге қалай әсер ететінін зерделейді. Когнитивті лингвистер грамматикалық құрылымдарды, лексиканы және басқа да тілдік ерекшеліктерді зерттейді.

Әлеуметтік конструктивизм теориясы: Осы теорияға сәйкес әлемді білу мен түсіну әлеуметтік өзара іс-қимыл процесінде құрылады. Тіл осы үдерістің негізгі құралы болып табылады және ол біздің шындық туралы түсінігімізді қалыптастыруда негізгі рөл атқарады.

Өзара байланыс тетіктері:

Тіл ойлау құралы ретінде: Тіл бізге абстрактілі ұғымдарды қалыптастыруға, тәжірибені жинақтауға, логикалық тізбектерді құруға және есептерді шешуге мүмкіндік береді.

Тілдің негізі ретінде ойлау: Тілді меңгеру үшін есте сақтау, назар аудару және абстрактілі ойлау қабілеті сияқты белгілі бір когнитивтік қабілеттерге ие болу қажет.

Өзара әсер: Тіл мен ойлау үнемі өзара әрекеттеседі. Тіл біздің ойлауымызды қалыптастырады, ал ойлау өз кезегінде тілді қалай қолданатынымызға әсер етеді. Тілдің бастауыш сынып оқушыларының ойлауына әсері.

Түсінік аппаратын дамыту: Тіл балаларға түсініктерді қалыптастыру және жалпылау үшін құралдар ұсынады. Баланың лексикалық қоры неғұрлым бай болса, ол соғұрлым дәл әрі терең ойлай алады.

Логикалық ойлауды дамыту: Одақтар, жалғаулар және бөлшектер сияқты тілдік құрылымдар балаларға түрлі ұғымдар арасында логикалық байланыстар орнатуға көмектеседі.

Есте сақтауды дамыту: Тіл ақпаратты жадта сақтау және кодтау үшін негізгі құрал болып табылады.

Сөйлеуді дамыту: Сөйлеу мен ойлауды дамыту өзара тығыз байланысты. Бала тілді неғұрлым жақсы білсе, оның өз ойын білдіруі және басқа адамдарды түсінуі соғұрлым жеңіл болады [2].

Практикалық аспектілер:

Тілді оқыту: Тілді оқыту кезінде тілдік дағдыларды қалыптастыру ғана емес, балалардың когнитивтік қабілеттерін дамыту да маңызды.

Сөйлеуді дамыту: Балалардың байланыстық сөйлеуін дамыту үшін жағдай жасау, оларды өз ойларын білдіруге және өз көзқарасын дәлелдеуге ынталандыру қажет.

Оқу: Кітаптарды оқу сөздік қорын кеңейтуге, қиялды және абстрактілі ойлауды дамытуға ықпал етеді.

Ойындар мен жаттығулар: Сөйлеу мен ойлауды дамытуға бағытталған әртүрлі ойлар мен жаттығулар мектеп жасындағы балалар үшін пайдалы болуы мүмкін.

Сөйлеу, Р. С. Немовтың анықтамасы бойынша, ақпаратты ұсыну, өңдеу, сақтау және беру үшін адам қолданатын дыбыстық сигналдар, жазбаша белгілер мен белгілер жүйесі. Ойлау-бұл әлеуметтік шартталған, сөйлеуге байланысты ажырамас психикалық процесс, ізденістер мен маңызды жаңалықтарды табу, шындықты талдау және синтездеу барысында жанама және жалпыланған көрініс беру процесі.

Ойлау сөйлеумен тығыз байланысты. Ол өзінің формасы бойынша сөздер болып табылатын ұғымдармен жұмыс істейді, ал іс жүзінде – ақыл-ой операцияларының нәтижесі. Өз кезегінде, ойлау нәтижесінде ауызша ұғымдар нақтылануы мүмкін. Психологиядағы белсенділік тәсілінің өкілдері А. Н. Леонтьев, С. Л. Рубинштейн ойлауды әлеуметтену мен оқыту нәтижесінде балаларда біртіндеп қалыптасатын танымдық іс-әрекеттің ерекше түрі ретінде қарастырады [3].

Баланың ойлауы мен сөйлеуі практикалық іс-әрекеттің нәтижесінде қалыптасады және дамиды деген ереже де маңызды. Л. С. Выготский сөйлеудің психологиялық негізі ой және оның даму шарты ойды байыту деп санайды. Тек дамыған ұғымдар жүйесі негізінде, ақыл-ой әрекеттері жүйесін игеру негізінде сөйлеудің сәтті дамуы мүмкін. Зерттеу мәселесі бойынша ғылыми әдебиеттерді

талдау бастауыш сынып оқушыларының сөйлеуі мен ойлауын дамытудың психологиялық-педагогикалық негіздерін анықтауға мүмкіндік берді.

Мектепке оқу кезінде деңгейлік тапсырмаларды қолдана отырып, балалардың ақыл-ой белсенділігінің даму деңгейлері анықталды. Балалар мұндай тапсырмаларды бірінші және төртінші сыныптардың соңында орындады. Тапсырмаларды орындау әр түрлі жолмен жүреді, бірінші сыныптан бастап Оқушылар тапсырмаларды үлгі бойынша шешудің жолдарын іздеуге және ұсынылған нұсқалардың ішінен дұрысын таңдауға машықтанады. Төртінші сыныпқа қарай оқушының ойлауы көп қырлы ретінде сипатталады, оқушының оқу тапсырмасын бір уақытта екі нүктеден көру қабілеті анықталады. Тапсырмалар математикалық мағынаны түсінуді, тәуелділіктерді саналы түрде талқылауды талап етеді [4].

Оқу тапсырмаларын орындау барысында педагог тарапынан көмек пен кеңес беруге болады. Бағалау кезінде мұғалімнің көрсеткен көмегі ескеріледі. "Түсіну" мақсатына жету маңызды (оқушы оқушыны өзгертуге, түсіндіруге дайын болуы керек). Оқушы оқу мәселесінің шешімін оның деңгейіне сәйкес оқу материалында модельдейді.

Бастауыш сынып оқушыларының ойлау мен тілдің өзара байланысы күрделі және көп қырлы феномен болып табылады. Тіл ойлауды ғана емес, оны белсенді түрде қалыптастырады. Осы өзара байланыстарды түсіну педагогтарға балаларды жан-жақты дамытуға бағытталған неғұрлым тиімді білім беру бағдарламаларын жасауға мүмкіндік береді. Бастауыш сынып балаларының ойлауы мен дүниетанымын қалыптастыруда тіл маңызды рөл атқарады.

Мәдениетаралық зерттеулер осы процестерді тереңірек түсінуге және оқыту мен тәрбиелеудің тиімді әдістерін әзірлеуге мүмкіндік береді. Бұл саладағы одан арғы зерттеулер тіл мен ойлаудың өзара байланысы туралы білімімізді кеңейтуге және білім берудің жаңа тәсілдерін әзірлеуге көмектеседі.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Зимняя, И.А. Педагогическая психология: учебник для вузов Текст. / И.А.Зимняя. М.: Логос, 2013.
2. Жалпы психология [Мәтін]: Жоғары оқу орны студенттеріне арналған оқу құралы / Ә. Алдамұратов, Қ. Рақымбеков, М. Бапаева [ж.б.]. – Алматы : Нур-Принт, 2020. – 236 б
3. Жас ерекшелік психологиясы: оқулық / Н.С. Жұбаназарова. Алматы: Қазақ университет), 2014. - 249 б.
4. Коджаспирова, Г. М. Педагогика : учебник для вузов / Г. М. Коджаспирова. — 4-е изд., перераб. и доп. — Москва : Издательство Юрайт, 2022. — 711 с

ИНКЛЮЗИЯ ПРОЦЕСІНДЕ ОТБАСЫНЫҢ РӨЛІ

Уйнарова А.А., Ахмедова Ф.А.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Статъя посвящена роли семьи в процессе инклюзии детей с особыми потребностями. В ней рассматриваются ключевые аспекты, такие как эмоциональная поддержка, развитие социальных навыков и сотрудничество с образовательными учреждениями. Авторы подчеркивают важность создания инклюзивной среды, где ребенок может чувствовать себя принятым и ценным. Анализ литературы показывает, что активное участие семьи в обучении и социализации способствует успешной интеграции ребенка в общество. Статъя также выделяет необходимость воспитания ценностей терпимости и уважения, что формирует более инклюзивное общество. В заключении авторы подчеркивают, что инклюзия требует комплексного подхода и постоянного исследования лучших практик для поддержки детей с особыми потребностями.

Summary: The article is devoted to the role of the family in the process of inclusion of children with special needs. It examines key aspects such as emotional support, social skills development, and collaboration with educational institutions. The authors emphasize the importance of creating an inclusive environment where a child can feel accepted and valued. An analysis of the literature shows that the active participation of the family in education and socialization contributes to the successful integration of the child into society. The article also highlights the need to foster the values of tolerance and respect, which forms a more inclusive society. In conclusion, the authors emphasize that inclusion requires a comprehensive approach and continuous research of best practices to support children with special needs.

Қазіргі қоғамда инклюзия тұжырымдамасы өзектілігін арттыруда. Инклюзия-бұл жай ғана теория емес, барлық балаларды физикалық, психикалық немесе эмоционалдық ерекшеліктеріне қарамастан білім беру процесі мен әлеуметтік өмірге қосатын маңызды тәжірибе. Бұл процесте отбасы ерекше маңызды рөл атқарады, өйткені ол бала өзара әрекеттесе бастайтын алғашқы әлеуметтік бірлік.

Отбасы әлемді түсіну, өзін-өзі бағалау және әлеуметтік мінез-құлық негіздерін қалыптастырады. Ерекше қажеттіліктері бар балаларға келетін болсақ, оның әсері одан да маңызды болады. Әр баланың бірегейлігін, оның қажеттіліктері мен мүмкіндіктерін түсіну — сәтті инклюзияға алғашқы қадам. Ата-аналар мен жақындары баланың инклюзивті білім беру жағдайында бейімделуіне және дамуына көмектесетін қолдау мен сүйіспеншілік атмосферасын құра алады.

Бұл тұрғыда эмоционалды қолдаудың маңыздылығын асыра бағалау қиын. Ерекше қажеттіліктері бар балалар әлеуметтік оқшауланудан академиялық сәтсіздіктерге дейін көптеген қиындықтарға тап болуы мүмкін. Ата-аналардың қолдауы, олардың мұқият қарым-қатынасы және баланы тыңдауға және түсінуге дайын болуы осы қиындықтарды жеңуге көмектеседі. Бала өзін қабылдағанын және жақсы көретінін сезгенде, ол өзіне сенімді болады және жаңа мүмкіндіктерге жол ашуға дайын болады.

Сонымен қатар, отбасы бала оқитын білім беру мекемелерімен белсенді қарым-қатынас жасауы керек. Мұғалімдермен және мамандармен ынтымақтастық табысты инклюзияның негізгі аспектісі болып табылатын оқытудың жекелендірілген тәсілін жасауға мүмкіндік береді. Ата-аналар өз бақылауларымен бөлісе алады, өз идеялары мен ұсыныстарын ұсына алады және баланың үлгерімі туралы Кері байланыс ала алады. Мұндай өзара әрекеттесу білім беру процесін жақсартып қана қоймай, отбасы мен мектеп арасындағы байланысты нығайтады.

Әлеуметтік дағдылар әр адамның өмірінде маңызды рөл атқарады. Ерекше қажеттіліктері бар балалар басқа балалармен және ересектермен қарым-қатынаста қиындықтарға тап болуы мүмкін. Сондықтан отбасы осы дағдыларды дамыту үшін белсенді жұмыс істеуі керек. Бірлескен ойындарды ұйымдастыру, топтық іс-шаралар мен үйірмелерге қатысу баланың әлеуметтенуіне көмектесіп қана қоймай, басқа балаларға оны жақсы түсінуге және қабылдауға мүмкіндік береді. Бұл өзара тәжірибені байыту баланың өзін қоғамдастықтың бір бөлігі ретінде сезінуіне көмектесетін достық қарым-қатынасты қалыптастыруға негіз бола алады.

Толеранттылық пен айырмашылықтарды құрметтеуге тәрбиелеу-бұл отбасының алдында тұрған тағы бір маңызды міндет. Балаларға әр адамның ерекше және құрметке лайық екенін үйрету инклюзивті қоғам құруға көмектеседі. Ата-аналар ерекшеліктері бар адамдармен қарым-қатынаста ашықтық пен ізгі ниетті көрсете отырып, балаларына үлгі бола алады.

Дегенмен, инклюзияға апаратын жол қиын болуы мүмкін. Бұл жолда балалар үшін де, олардың отбасылары үшін де әртүрлі қиындықтар туындайды. Ата-аналар қиын сәттерде баласына қолдау көрсетуге дайын болуы керек, оған қиындықтар мен сәтсіздіктерді жеңуге көмектеседі. Бұл қолдау әр түрлі болуы мүмкін: оқуға көмектесуден бастап қарапайым моральдық жігерлендіруге дейін. Баланың жалғыз емес екенін, туындаған қиындықтарға қарамастан оны жақсы көретінін және қолдайтынын білуі маңызды.

Инклюзия - бұл жай ғана идея емес, бүкіл отбасының белсенді қатысуын қажет ететін қажеттілік. Балаға неғұрлым көп қолдау мен көңіл бөлінсе, оның білім беру ортасына және басқалармен қарым-қатынасына бейімделуі соғұрлым оңай болады. Бұл тұрғыда отбасы процестің қатысушысы ғана емес, сонымен бірге баланың дамуына және оның қоғамға сәтті интеграциялануына ықпал ететін қозғаушы күшке айналады.

Әрі қарай, отбасыларға инклюзия процесінде ерекше қажеттіліктері бар балаларын жақсы қолдауға көмектесетін нақты аспектілерді қарастырыңыз. Баланың қажеттіліктерін түсіну, эмоционалды қолдауды дамыту, білім беру мекемелерімен белсенді ынтымақтастық және әлеуметтік дағдыларды қалыптастыру — мұның бәрі сәтті инклюзияның негізі болады, мұнда әр бала өзін қабылдап, құнды сезінеді.

Ерекше қажеттіліктері бар балаларды инклюзиялау мәселесі педагогикалық және психологиялық әдебиеттегі маңызды тақырып болып табылады. Бұл процестегі отбасының рөліне қатысты зерттеулердің әртүрлілігі

отбасылық қолдау мен білім беру мекемелерімен өзара әрекеттесудің маңыздылығын көрсетеді. Бұл талдауда біз негізгі тақырыптар мен тұжырымдарды бөліп көрсете отырып, осы мәселені қамтитын негізгі жұмыстар мен тәсілдерді қарастырамыз.

Білім берудегі инклюзия - бұл барлық балалардың ерекшеліктеріне қарамастан білім беру процесіне қатысуын көздейтін тұжырымдама. «Инклюзивті білім: теория және практика» (Гарсия, 2018) кітабында авторлар инклюзияның негізгі принциптерін талқылайды және сәтті инклюзия тек педагогикалық стратегияларды ғана емес, сонымен қатар отбасының белсенді қатысуын қамтитын кешенді тәсілді қажет ететінін атап көрсетеді [1].

Отбасы, бірінші әлеуметтік бірлік ретінде, ерекше қажеттіліктері бар баланы қолдауда шешуші рөл атқарады. «Отбасы және инклюзия: табысқа жету үшін серіктестік» зерттеуі (Смит пен Джонсон, 2020) отбасының үш негізгі функциясын көрсетеді [2]:

1. Эмоционалды қолдау: ата-анасынан қолдау алатын балалар оқу мен әлеуметтік бейімделуде жоғары нәтиже көрсетеді.

2. Ақпараттандыру және өзара әрекеттесу: Оқу процесіне белсенді қатысатын ата-аналар мұғалімдермен серіктестік орнату арқылы инклюзия жағдайларын айтарлықтай жақсарты алады.

3. Инклюзивті ортаны құру: айырмашылықтарды қабылдайтын және сыйластық пен төзімділік құндылықтарын тәрбиелейтін отбасылар инклюзивті қоғамның қалыптасуына ықпал етеді.

Отбасының эмоционалды қолдауы ерекше қажеттіліктері бар баланың жетістігі үшін өте маңызды. «Ерекше қажеттіліктері бар балалардың өзін-өзі бағалауына отбасылық қолдаудың әсері» (Ким, 2019) зерттеуі ата-аналардан үнемі эмоционалды қолдау алатын балалардың өзін-өзі бағалауы жоғары және білім беру ортасына жақсы бейімделетінін көрсетті. Авторлар бұл тәсіл балалардың тұрақтылығы мен сенімділігін арттыруға ықпал ететінін атап көрсетеді [3].

Әлеуметтік дағдыларды дамыту инклюзияның тағы бір маңызды аспектісі болып табылады. Ерекше қажеттіліктері бар балалардағы әлеуметтік дағдылар: отбасының рөлі (Ли, 2021) басқа балалармен және ересектермен қарым-қатынас әлеуметтік дағдылардың дамуына қалай әсер ететінін зерттейді. Авторлар отбасы ұйымдастырған бірлескен ойындар мен қызығушылық топтары баланың қарым-қатынас дағдылары мен әлеуметтенуін жақсартуға ықпал ететінін атап өтті [4].

Отбасы мен мектеп арасындағы ынтымақтастық сәтті инклюзияның ажырамас бөлігі болып табылады. «Инклюзивті білім берудегі отбасылық қатысу» кітабында (Тейлор мен Мартин, 2017) ата-аналар мен тәрбиешілердің өзара әрекеттесуінің ең жақсы тәжірибелері қарастырылған. Зерттеу көрсеткендей, тұрақты кездесулер мен пікірталастар туындаған мәселелерді тиімді шешуге және білім беру процесін баланың қажеттіліктеріне бейімдеуге мүмкіндік береді [5, 6].

Ерекше қажеттіліктері бар балаларды инклюзиялау әдебиеті сәтті инклюзия отбасының эмоционалды қолдауын, әлеуметтік дағдыларды дамытуды және білім беру мекемелерімен белсенді ынтымақтастықты қамтитын көп қырлы тәсілге байланысты екенін көрсетеді. Ата-аналар баланың қоғамға сәтті интеграциялануына ықпал ететін жағдайлар жасауда шешуші рөл атқарады. Болашақ зерттеулер инклюзия сапасын, сондай-ақ осы процестегі отбасының рөлін жақсартатын әдістер мен тәжірибелерді зерттеуді жалғастыруы керек.

Ерекше қажеттіліктері бар балаларды инклюзиялау кешенді тәсілді және барлық тараптардың белсенді қатысуын талап ететін қазіргі қоғам үшін маңызды сынақ болып табылады. Бұл процестегі отбасының рөлі маңызды болып табылады, өйткені ол эмоционалды қолдау, әлеуметтік дағдыларды қалыптастыру және білім беру мекемелерімен ынтымақтастық үшін негіз жасайды. Эмоционалды қолдау баланың өзін-өзі бағалауын және өзіне деген сенімділігін арттыруға көмектеседі, ал тәрбиешілермен белсенді қарым-қатынас білім беру процесін жеке қажеттіліктерге бейімдеуге көмектеседі.

Отбасында төзімділік пен сыйластық құндылықтарын тәрбиелеудің маңыздылығын асыра бағалау мүмкін емес, өйткені бұл инклюзивті қоғамды қалыптастырады. Ғылыми зерттеулер сәтті инклюзия тек білім беру мекемелерінің міндеті ғана емес, сонымен қатар баласын әр қадамда қолдауға дайын бүкіл отбасы үшін қиындық екенін атап көрсетеді. Болашақта ерекше қажеттіліктері бар балаларға жетістікке жетуге және инклюзивті ортада өз әлеуетін жүзеге асыруға көмектесетін ең жақсы тәжірибелер мен стратегияларды анықтау үшін осы саладағы зерттеулерді дамытуды жалғастыру қажет.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Гарсия, А. Инклюзивное образование: теория и практика. — М.: Изд-во Юрайт, 2018. — 256 с.
2. Смит, Дж., Джонсон, Р. Семья и инклюзия: партнерство для успеха. — СПб.: Речь, 2020. — 192 с.
3. Ким, С. Влияние семейной поддержки на самооценку детей с особыми потребностями. // Психология образования. — 2019. — Т. 15, № 3. — С. 45-59.
4. Ли, М. Социальные навыки у детей с особыми потребностями: роль семьи. // Журнал инклюзивного образования. — 2021. — Т. 8, № 1. — С. 22-30.
5. Тейлор, Л., Мартин, Д. Семейное участие в инклюзивном образовании. — М.: Академический проект, 2017. — 184 с.
6. Мельникова, И. Инклюзия в школе: как поддержать ребенка с особыми потребностями. // Вопросы психологии. — 2020. — Т. 13, № 4. — С. 77-85.

БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМІНІҢ ЦИФРЛЫҚ ОРТАДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУДЕГІ РӨЛІ

Умирбек М. Р., Серікбаева Ә.М., Кошер Ж.А.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Изучение и анализ современных исследований по проблеме социализации младших школьников в цифровой среде приобретает широкий размах, киберсоциализация современных школьников становится самостоятельным объектом гуманитарных исследований. Начальная школа - важный этап в социализации детей. Этот возраст характеризуется началом систематического обучения, что важно для образовательной деятельности, личностного развития и социализации.

Summary: The study and analysis of modern research on the problem of socialization of younger schoolchildren in the digital environment is becoming widespread, the cybersocialization of modern schoolchildren is becoming an independent object of humanitarian research. Primary school is an important stage in the socialization of children. This age is characterized by the beginning of systematic learning, which is important for educational activities, personal development and socialization.

Қазіргі кезеңде бастауыш сынып оқушыларын әлеуметтендіру мәселесі өте өткір түр, әсіресе ол біздің өмірімізге белсенді түрде енгізіліп келе жатқан цифрлық технологиялардың дамуына байланысты өзекті бола бастады. Олар кез-келген іс-әрекетте қажет бола бастағаны сөзсіз. Бастауыш мектеп жасы тұлға дамуының шешуші кезеңі болып табылады, өйткені осы кезеңде белсенді әлеуметтену жүреді.

Соңғы жылдары бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік жағдайында күрт өзгерістер болды. Ұрпақ теориясы бұл балаларды Z буынына жатқызады және оларды цифрлық ұрпақ деп атайды. Қазіргі мектеп оқушыларының өмір сүру ортасы-интернет, әлеуметтік желілер, олардың интернеттегі белсенділігі күрт өсті. Кіші мектеп оқушыларының дамуының әлеуметтік жағдайы балалар мен жасөспірімдердің әлеуметтенуінің себебі мен факторы болып табылатын цифрлық ортаға, дәлірек айтқанда интернетке айналуға.

Цифрлық орта баланың іс-әрекетіне онлайн режимінде де, офлайн режимінде де әсер етеді, бұл жас ұрпақ үшін табиғи орта. Цифрлық орта іс-әрекеттің, мәдениеттің жаңа формаларының пайда болуына ықпал етеді, балалар мен жастардың құндылық бағдарын өзгертеді. Шетелдік және отандық ғалымдар балалар мен жасөспірімдерді әлеуметтендіру мәселесімен айналысуда.

XXI ғасырдың басында В.А. Плешаков виртуалды компьютерлік әлеуметтену – "киберсоциализация" терминін енгізді [1]. Қазіргі адамдар өмірді заманауи цифрлық және ақпараттық өнертабыстарсыз елестете алмайды.

Балаларды цифрлық өнертабыстармен таныстыру жасы туғаннан басталады. Әр түрлі цифрлық технологияларды қолданатын ата-аналарды қарау, мультфильмдер көру, мектеп жасына дейінгі балалар ұялы телефондар

мен планшеттерді қолдана бастайды, мүмкін одан да ертерек, ал мектепке баратын балалар мұның бәрін өздерінің практикалық іс-әрекеттерінде қолдана бастайды. ақпараттық кеңістік. Балалар мен жасөспірімдердің әлеуметтену факторлары өзгерді, бұл осы мәселенің қазіргі кезеңдегі өзектілігін дәлелдейді. Бастауыш мектеп-балаларды әлеуметтендірудің маңызды кезеңі. Бұл жас жүйелі оқытудың басталуымен сипатталады, ол оқу іс-әрекетіне, тұлғаның дамуына, әлеуметтенуіне сезімтал. Бұл кезеңнің маңызды сәті-мұғалім оқушыларға әсер ете алады, ол олар үшін анықтамалық тұлға болып табылады.

Бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтену процесінде мұғалімнің тұлғасы маңызды орын алады. Мұғалім оқушылардың цифрлық ортада жағымды әлеуметтенуіне ықпал етуі керек. Сондықтан бастауыш сынып мұғалімдері оқушылармен цифрлық мәдениетті қалыптастыру бойынша жұмыс істеуге дайын болуы және оң әлеуметтенуді ұйымдастыра білуі керек. Тиісінше, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін даярлау цифрлық ортада бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік сауаттылығын қалыптастыруға дайындықты көздейді.

Зерттеудің мақсаты-бастауыш сынып оқушыларының цифрлық ортада әлеуметтену процесін ұйымдастырудағы оқу орындарының алдында тұрған негізгі проблемаларды анықтау. Нақтырақ айтсақ, цифрлық ортада әлеуметтену процесінде қолданылатын негізгі тиімді технологияларды қолдана отырып, бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби қызметінің ерекшеліктерін анықтау [2].

Әлеуметтену мәселесі мен қазіргі мектеп оқушыларының әлеуметтік тәрбиесінің міндеттерін А.В. Мудрик, В. И. Петрищев, Л. С. Кругликова және басқалар қарастырды. Ғалымдардың назарын жас ұрпақты цифрлық ортада әлеуметтендіру мәселесі, цифрлық ортаның мектеп оқушыларының оң әлеуметтенуіне әсері аударады. Осылайша, жас ұрпақты әлеуметтендіру мәселесі зерттеліп, әртүрлі ғылыми бағыттар бойынша зерттелуде, жаңа ұғымдар жасалуда. А.В. Мудриктің пікірінше, әлеуметтенудің бір түрі-тұлғаның мақсатты дамуы үшін жағдай жасауды көздейтін әлеуметтік бақыланатын әлеуметтену. Цифрлық ортадағы әлеуметтену тұлғаның дамуына да ықпал етеді және бақылауды және белгілі бір жағдайларды жасауды талап етеді. Сандық орта дегеніміз не? Бұл желілер мен телекоммуникациялық арналар арқылы сигналдар түріндегі бағдарламаларды беру арқылы физикалық элем объектілері арасындағы қатынастарды ұйымдастыратын компьютерлік және желілік технологиялардың үздіксіз тізбегі болып табылатын жасанды орта. Сондай-ақ, қашықтықтан оқыту және электронды оқыту үшін қолданылатын білім беру қызметі процесінде бағдарламалық және техникалық құралдарды қамтитын цифрлық білім беру ортасын анықтауға болады [3].

Ақпараттық мәдениетті және ақпараттық күзiреттiлiктi қалыптастыру жұмыстары бастауыш сыныптан басталады. Мектептің негізгі міндеті-оқушылардың өзін-өзі дамытуына мүмкіндіктер жасау, бұл ретте цифрлық технологиялар маңызды рөл атқаруы керек.

2018 жылы NAFI аналитикалық орталығының цифрлық сауаттылық деңгейін кешенді өлшеу бойынша жүргізген зерттеуі мұғалімдердің өздерінің

цифрлық сауаттылығының жеткілікті деңгейіне ие екендігін көрсетеді (олардың деректері орташа республикалық деңгейден асып түседі). Оқушылардың цифрлық сауаттылығы туралы алынған мәліметтер оның мұғалімдерге қарағанда әлдеқайда төмен екенін көрсетеді. Біздің сауалнамамыздың деректері мұғалімдердің көпшілігі оқу процесінде цифрлық технологияларды кеңінен енгізіп, белсенді түрде қолданатынын растайды.

Бұл мұғалімдердің өздері жасайтын және дайын, электронды авторлық қосымшаларда ұсынылған сабақтарға арналған презентациялар; логикалық тапсырмалар мен ойындар; тест тапсырмалары; білім беру интернет-ресурстары; электрондық анықтамалықтар мен оқулықтар. Бастауыш сынып мұғалімі цифрлық ресурстарды сауатты пайдалану және сыни тұрғыдан таңдау қабілетін көрсетеді, Ол оқушылардың оң әлеуметтенуіне ықпал ететін

Интернет-ортадағы ақпаратты пайдалануда таңдаулы болуға үйретеді. Бастауыш мектептердегі жобалық іс-шаралар академиялық және сыныптан тыс жұмыстарда қолданылады. Қазіргі әлемде цифрлық ресурстарды пайдаланбай елестету мүмкін емес. Мұндай іс-шаралар шығармашылық ойлауды дамытуға, интеллектуалдық дағдыларды қалыптастыруға, білімді өз бетінше құрылымдауға, ақпаратты сыни тұрғыдан талдауға және таңдауға, бағдарлауға және заманауи мәселелерді шешуге ықпал етеді. Мұғалімдердің көпшілігі АКТ-ны қолданған кезде балаларды санитарлық-гигиеналық режимі мен ережелерін сақтауға үйретеді.

Бірлескен жобалар көбінесе ата-аналардың, мұғалімдердің және оқушылардың бірлескен жұмысының нәтижесі болып табылады. Бұл жағдайда ата-аналар мен мұғалімдер белгілі бір нәтижеге жету үшін жұмыс істейді. Жобалар академиялық және сыныптан тыс жұмыстармен байланысты болуы мүмкін. Егер бұл үй тапсырмасы болса, онда бірлескен іс-шаралар үшін жобаны жүзеге асырудағы ата-аналар мен балалар арасындағы рөлдерді бөлу бойынша әдістемелік ұсыныстар қажет [4].

Бастауыш сынып оқушыларын әлеуметтендіруде цифрлық технологияларды тиімді пайдалану үшін АКТ технологияларын қолданудың практикалық дағдыларын дамытуға бағытталған біліктілікті арттыру курстары, білім беру қосымшалары мен жобаларын әзірлеушілермен әдістемелік кездесулер ұйымдастыруға көмектесетін арнайы мұғалімдерді даярлау қажет. оларды практикада тиімді қолдануға үйрету. Теріс әлеуметтенуді болдырмау үшін балаларды санитарлық ережелерді қатаң сақтауға үйрету. Осылайша, қазіргі білім беру кеңістігі педагогикалық іс-әрекетке елеулі талаптар қояды, сондықтан мұғалімдер өзін-өзі дамыту бойынша жұмыс істеуі керек.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Плешаков В. А. О психопластике киберсоциализации человека //Преподаватель XXI век. – 2016. – Т. 1. – №. 2. – С. 71-77.
2. Гревцева Г. Я. Цифровая социализация личности в образовательной среде //Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Образование. Педагогические науки. – 2022. – Т. 14. – №. 1. – С. 40-49..

3. Мудрик А. В., Патутина Н. А. Детерминанты позитивных и негативных потенциалов составляющих процесса социализации //Сибирский педагогический журнал. – 2019. – №. 3. – С. 7-20.

4. Igbayeva A., Erbolatuly D., Turarova G. Киберәлеуметтендіру: беталысы және келешегі //Pedagogy and Psychology. – 2020. – Т. 45. – №. 4. – С. 115-123.

ОӘЖ 37.033

ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУДЕ БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Умирзак С., Алдаш Н.М., Юльчибаева С.Е.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Статья посвящена изучению специфики формирования экологической культуры у младших школьников в условиях дополнительного образования. Раскрыто понятие «экологическая культура» с точки зрения отечественных и зарубежных ученых, определены структурные компоненты исследуемого понятия.

Summary: The article is devoted to the study of the specifics of the formation of ecological culture among younger schoolchildren in conditions of additional education. The concept of "ecological culture" is revealed from the point of view of domestic and foreign scientists, the structural components of the concept under study are determined..

"Мәдениет" ұғымының мағынасын анықтау үшін оны табиғатпен салыстыру қажет. Қоғам мен табиғат бір-бірімен тығыз байланысты. Адам табиғи құбылыс ретінде және сонымен бірге әлеуметтік құбылыс ретінде осы қатынастардың байланыстырушы буыны болып табылады. Мәдениет пен адам табиғатының өзара байланысын түсіну кезінде ол өзінің өмір сүруін қамтитын, дамытатын және көрсететін, адамның қоршаған ортасына қайшы келмейтін мәдениетті қалыптастырады. "Адам – Қоғам – Табиғат" жүйесінің қарама-қайшылығы сияқты жаһандық мәселені планетамыздың тұрғындарының экологиялық мәдениетін қалыптастыруға жағдай жасау арқылы шешуге болады.

"Экологиялық мәдениет" терминінің қалыптасуы бірнеше кезеңнен тұрды:

1) мифологиялық. Бұл кезең адамды табиғаттың бір бөлігі ретінде қарастырады. Мифологияда кейіпкерлер көбінесе жануарлар мен адам формаларын біріктіреді: су перілері, кентаврлар, сиреналар. Бұл Адам мен табиғаттың бірлігін сипаттауға мүмкіндік береді;

2) салалар бойынша саралау. Адам табиғат әлемінен ерекшеленіп, оның орталығына айнала бастайды. Бұл кезеңде адамның табиғатпен тұтынушылық қарым-қатынасы қалыптаса бастайды;

3) Адам әлемдегі экологиялық жағдайды біледі, жаһандық проблемалар мен шешімдерді анықтайды, табиғатпен үйлесімділікке және өскелең ұрпақ арасында дұрыс экологиялық сананы қалыптастыруға ұмтылады. Осы кезеңнен бастап адам жаһандық проблемаларды белсенді түрде талқылай бастайды және

экологиялық мәдениет пен экологиялық тұлғаны қалыптастыру әдістерін жасай бастайды. М.Д. Андреев экологиялық мәдениеттің мәнін барынша толық ашады. Автордың пікірінше, ол тарихи даму процесінде адам жасаған құндылықтар жиынтығын білдіреді; нәтижесінде табиғатқа және оның тазалығына құндылық қатынасынан тұратын қасиеттер жиынтығы. Ол экологиялық мәдениеттің негізгі белгілерін анықтайды: экологиялық тәрбие; экологиялық проблемаларды және оларды шешудің балама жолдарын көре білу; жергілікті табиғаттың табиғатымен тығыз байланысты, ғасырлар бойғы дәстүрлермен халықтық мәдениет [1].

Кіші мектеп оқушыларының экологиялық мінез-құлқы нақты іс-әрекеттерден және адамның іс-әрекетінің мотивтері әсер ететін әрекеттерге қатынасынан тұрады. Сондықтан "экологиялық мәдениет" ұғымының мәні бойынша екі ұстанымды ажырату керек: экологиялық сана және экологиялық мінез-құлық. Дұрыс экологиялық мінез-құлықты насихаттау үшін экологиялық сананың қалыптасуына жағдай жасау қажет, яғни экологиялық заңдардың, жаһандық және жергілікті экологиялық дағдарыстардың мәнін түсіну, айналаңыздағы әлемді түсіну және өзіңізді оның бір бөлігі ретінде қарастыру.

Экологиялық мәдениет, И. Д. Зверевтің пікірінше, келесі компоненттерден тұрады:

- 1) табиғат құбылыстарының ерекшеліктері мен күрделілігін, олардың тығыз байланысын түсіну қабілеті;
- 2) бізді қоршаған әлемді тұтас түсіну қабілеті;
- 3) экологиялық қауіпсіздік шегінде ойлау қабілеті; ;
- 4) табиғи ортаны қорғайтын заңдарды сақтау қабілеті; ;
- 5) реттейтін этикалық ережелерді жасау мүмкіндігі
"Қоғам-табиғат" қатынасы;
- 6) экологиялық қауіпсіздікке жауапты болу қабілеті [2].

Бастауыш мектеп жасы-танымдық қызығушылықтардың қарқынды дамуы мен сапалы өзгеру кезеңі. Бұл жаста табиғат әлемі баланың өмірінде маңызды рөл атқара бастайды. Бастауыш мектеп жасындағы табиғатқа деген көзқарас күшейе түседі [2].

Бастауыш сынып оқушыларының экологиялық мәдениетін қалыптастыру кезінде осы жастағы ерекшеліктерді ескеру қажет: табиғат әлеміне психологиялық араласу; табиғатпен тығыз қарым-қатынас жасауға ұмтылу, табиғи объектілерді толыққанды субъект ретінде қабылдау. Кіші мектеп оқушыларының экологиялық мәдениетін қалыптастыру негізінен оқу сабақтарында жүзеге асырылады. Бірақ экологиялық мәдениетті қалыптастыруда қосымша білімнің әлеуеті зор. Л.Н. Буйлованың пікірінше, қосымша білім беру-бұл "уақыт сынақтарына" және баланың мүдделері мен оның қажеттіліктеріне жауап беруге қабілетті педагогикалық іс-әрекеттің қажетті элементі болып табылатын жүйе.

Қосымша білім берудің негізгі мақсаты-жеке кәсіби өзін-өзі анықтауды қалыптастыру. Білім берудің осы моделінің жүйесінде мұғалім оқыту

технологияларын қоғамның қалауы бойынша ғана емес, сонымен бірге баланың жеке мүдделеріне байланысты таңдауға мүмкіндік алады.

Біздің ойымызша, бастауыш және орта білім берудің бірлескен жұмысы оқу-тәрбие процесінің өте маңызды кезеңі болып табылады, өйткені бастауыш сынып оқушыларының экологиялық мәдениетін қалыптастыру процесінде жақсы нәтижелерге қол жеткізуге болады.

Балаларға қосымша білім беру толығымен ерікті, оқушылардың жас ерекшеліктеріне байланысты емес, білім беру стандарттарымен, қатаң сынып тәртібімен жүзеге асырылады. Қосымша білім берудің икемділігі балалардың әр түрлі саладағы шығармашылық қабілеттерін ашуға мүмкіндік береді. Кіші мектеп оқушыларын одан әрі тәрбиелеу жүйесінде олардың жас ерекшеліктерін ескеру қажет. Бастауыш сынып оқушысының дүниетанымы мидың заңды жарты шарының үстемдігімен сипатталады, бұл дамыған қиял мен қоршаған шындықты қабылдау қабілетін білдіреді. Бірақ олардың әлеуметтік коммуникациядағы тәжірибесі нашар және шектеулі. Кіші жастағы оқушылардың назары өзіне, құрдастарына, ересектерге деген көзқарасқа аударылады. "Адам-табиғат" қарым-қатынасын олар берілген, өмірдегі табиғи фон ретінде қабылдайды. Бастауыш сынып оқушысы үшін табиғат әлемі әлеуметтік қоғамға қарағанда әлдеқайда айқын. Сондықтан экологиялық мәдениетті қалыптастыру бастауыш мектеп жасында жүргізілуі керек.

Қосымша білім беру процесінде мектеп оқушыларының экологиялық өлкетануды зерттеуі кіші мектеп оқушыларына табиғи ортадағы барлық өзекті жағдайлар туралы, бүкіл әлемде экологиялық проблемаларды тудыратын адамның мінез-құлқы туралы материалдарды талқылауға және талдауға мүмкіндік береді. Алынған материалмен жұмыс жасай отырып, студенттер қоршаған ортада өзін-өзі ұстаудың және әрекет етудің ең жақсы тәсілдерін ойластыра алады [3].

Кіші мектеп оқушыларымен қосымша экологиялық және өлкетану жұмыстарын ұйымдастыру экологиялық білім берудің келесі міндеттерін шешуге мүмкіндік береді деп тұжырымдайды: оқушылар өз аймағының табиғи ерекшеліктері туралы білімдерін қалыптастыру, сыртқы әлеммен өзара әрекеттесу тәжірибесі, оқушыларды қоршаған ортаның жай-күйін, оның негізгі компоненттерін анықтау бойынша ізденістерге, ғылыми-зерттеу жұмыстарына тарту. Қосымша экологиялық білім беру кіші жастағы студенттерге адам мен қоршаған ортаның жаһандық қарым-қатынасы туралы ойлар қалыптастыруға және өздерінің шағын Отанында табиғатты қорғау бойынша белсенді практикалық іс-шараларға мүмкіндік береді. Жаппай экологиялық іс-шараларды өткізу студенттердің әлеуметтік бейімделуін қалыптастырады, шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыруды қамтамасыз етеді және топтық жұмыс үшін жағдай жасайды.

Әлеуметтік дағдарысы бастауыш сынып оқушыларына шынымен де әсер етті, сондықтан қосымша білім беру жүйесінде толығымен жүзеге асырылатын мінез-құлық нұсқауларын жасау қажеттілігі туындайды. Балаларды әлеуметтік-этикалық мұраттар негізінде тәрбиелеу қажет болады. Кіші мектеп оқушылары

арасында экологиялық мәдениетті қалыптастырудағы қосымша білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі қазіргі уақытта азаматтық-патриоттық ұстанымды қалыптастыру болып табылады [4]. Патриотизмнің бір көрінісі-кішкентай отанға, туған өлкенің табиғатына деген сүйіспеншіліктің көрінісі. Отанға деген сүйіспеншілік сезімі эмоционалды позитивті көзқарастан, табиғатқа деген тұрақты қызығушылықтан және онда жұмыс істеуге, айналамыздағы әлемді өзгертуге және қорғауға деген ұмтылыстан тұрады. Сондықтан экологиялық мәдениетті қалыптастыру кезінде адамның бойында азаматтық және патриоттық қасиеттерді дамыту қажет.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Дмитриева, Е. А. Методические условия формирования экологической культуры младших школьников в условиях дополнительного образования / Е. А. Дмитриева, А. С. Ландырева. – Текст : электронный // Ярославский педагогический вестник. – 2013. – № 2, Т. II. – С. 137-142. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/metodicheskie> (дата обращения: 09.03.2023).
2. Воронова Е.А. Воспитательная работа в современной школе: советы опытного педагога / Е.А.Воронова. Ростов н /Д: Феникс, 2012. 404 с.
3. Гладких В. В. Гражданско-патриотическое воспитание молодежи в поликультурной среде вуза [Текст]: автореф. дис. на соиск. учен. степ. д. пед. наук (13.00.05) / Гладких Валентина Владимировна; Тамбовский гос. университет им. Г.Р. Державина.- Тамбов, 2011. – 435 с.
4. Курносова, С. А. Воспитание у младших школьников эмоциональной отзывчивости к природе / С. А. Курносова. – Текст : электронный // Педагогика. – 2018. – № 2 (55). – С. 42-47. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vospitanie-emotsionalnoy> (дата обращения: 01.03.2023).

ОӘЖ 37.033

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРҒА ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ

Умирзакова У., Еркинова Ф.Ш, Орақбай А.Ж.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье посвящена патриотическое воспитание обучающихся в начальной школе.

Summary: The article is devoted to the patriotic education of students in primary school.

Егер біз осы авторлардың жан-жақты сипаттамаларын ескеретін болсақ, онда "патриотизмнің" тұтас тұжырымдамасын жасау үшін келесі компоненттерді ескеру қажет: ұлттық жетістіктерге және жалпы отанға деген шексіз терең құрмет пен сүйіспеншілік; отанның өткеніне, өз халқының салт-дәстүріне, әдет-ғұрпына құрмет, отандық тарихты білу, елдің міндеттерін түсіну.; отанды қолдауға күш салу, қарулы күштерді құрметтеу және отанды қорғауды ұйымдастыруға дайын болу; өз мемлекетінің мұраттарын ұстануға дайын болу, қызметтің барлық түрлеріне, оның ішінде жеке мақсаттармен үйлесуге оңай қатысу. Барлық авторлар бұл туралы сөзбе-сөз бірдей ойлайтын

сияқты көрінгенімен, олардың білім беру мәселесі бойынша пікірлері әртүрлі. Біреулер оны азаматтықтың бір бөлігі деп санаса, біреулер азаматтық-патриоттық тәрбиенің бір бөлігі деп санаса, енді біреулер тек әскери-патриоттық тәрбие қажет деп санайды [1].

Патриоттық тәрбиенің кең мағынасы осы анықтамамен ашылады- мемлекеттің ортақ мүддесі-әрбір азаматтың патриоттық өзін-өзі танудағы және өз отанына деген мінсіз адалдықтағы, ұлттық жетістіктер мен мұраттарды қорғаудағы рөлі туралы түсінігі мен хабардарлығын дамыту., олардың отан алдындағы борышына жауапкершілікпен қарау. Осы авторлардың барлық ойлары мен тұжырымдарын жинақтап, зерттей отырып, біз ең біртұтас анықтаманы анықтай аламыз: "патриоттық тәрбие-бұл өз отанын бағалайтын нағыз патриотты, мұраттары үшін өлуге дайын адамды тәрбиелеу.өз ұлтының, өз отанының идеясын қорғауға бел буған. Педагогика ғалымдарының айтуынша, соңғы жылдары азаматтық-патриоттық тәрбие жүйесі сапа деңгейінің төмендеуіне ұшырады, бұл, біріншіден, орыс қоғамының мәдени-тарихи дамуының сабақтастығының бұзылуына байланысты. екіншіден, бұқаралық ақпарат құралдары арқылы жастардың қалыптасқан құндылық бағдарларының деформациясына байланысты.

Біз мектеп оқушыларының патриоттық тәрбиесіне әсер ететін екі негізгі факторды анықтадық: бұқаралық ақпарат құралдары ұсынатын ақпараттың көптігі, көбінесе теріс, бұл өз кезегінде жас ұрпақтың патриотизм мен азаматтықтың негізгі ұғымдарын түсінуіне кедергі келтіреді.

Н. А. Асташова, В. К. Вилюнас, А. Н. Леонтьев, С. М. Рубинштейн, Л. Д.Столяренко сананың мәніне арналған зерттеулер патриоттық сананың құрылымдық компоненттерін анықтауға негіз болды:

- *зияткерлік,
- *мотивациялық,
- *эмоционалды,
- *аксиологиялық,
- *мінез-құлық.

Мазмұнын ашпай-ақ, мұғалім үшін жұмысты әр көрсеткішке максималды әсер ететіндей етіп жоспарлау маңызды екенін ескереміз [2]. Өкінішке орай, қазіргі қоғамда біз ажырасулар санының қарқынды өсуіне, аға ұрпақтың бала тәрбиесіндегі тәжірибесіне немқұрайлы қарауына, көп балалы отбасылар санының азаюына куә болып отырмыз т. б. Нәтижесінде, патриоттық тәрбие беру процесі қазірдің өзінде қиын, өйткені оқушының бойында туыстарына, кішкентай отанына деген сүйіспеншілікті тәрбиелеу қиын, егер ол оны қабылдаса және оны жалпы отбасынан сезінсе.

Мектептегі балаларға патриоттық тәрбие берудің бірінші және негізгі процедуралық түсінігі оны мақсаттың, пәндік-объектілік, мағыналы, тиімділіктің барлық компоненттері деңгейінде оқу процесі ретінде қабылдау болып табылады.Қазіргі мектептердегі балаларға патриоттық тәрбие беру moderna ұрпақтарының қазіргі жағдайдағы әлеуметтенуінің сәттілігін және адамның іс-әрекет субъектісі ретінде, жеке тұлға ретінде өзін-өзі дамытуын

қалыптастыруға бағытталған [3]. Бастауыш мектепте патриоттық тәрбиенің негізгі принциптері мен мақсаттарын, сондай-ақ осы мақсаттарға жету үшін қолдануға болатын әдістер мен құралдарды егжей-тегжейлі қарастырайық. Интеграция: патриоттық тәрбие барлық пәндік салаларға біріктірілуі керек, сонда оқушылар патриоттық құндылықтар мен оқу материалдарының арасындағы байланысты көре алады.

Белсенді қатысу: оқушылар патриоттық тәрбиеге әр түрлі іс-шараларға, байқауларға, экскурсияларға және басқа да іс-шараларға қатысу арқылы белсенді қатысуы керек. Интерактивтілік: бастауыш сынып оқушылары өз пікірлерін айта білуі, сұрақтар қоя білуі және мұғалімдермен және құрдастарымен патриоттық тақырыптарды талқылай білуі керек. Бастауыш мектепте патриоттық тәрбиенің негізгі мақсаттары: Азаматтық-патриоттық бірегейлікті қалыптастыру: студенттер өз еліне, оның тарихына, мәдениеті мен дәстүрлеріне қатыстылығы туралы түсініктерін дамытуы керек. Өз еліне деген сүйіспеншілік пен сыйластықты дамыту: оқушылар өз еліне, оның рәміздері мен батырларына деген оң көзқарасты дамытуы керек. Адамгершілік құндылықтарды қалыптастыру: патриоттық тәрбие адалдық, әділеттілік, еңбекқорлық және жауапкершілік сияқты адамгершілік құндылықтардың дамуына ықпал етуі керек.

Бастауыш мектепте патриоттық тәрбие беру мақсаттарына жету үшін келесі әдістер мен Құралдарды қолдануға болады: Елдің тарихы мен мәдениетін зерттеу: Оқушылар оның құндылықтары мен жетістіктерін жақсы түсіну үшін елдің тарихы мен мәдениетін зерттеуі керек. Мерекелер мен тақырыптық іс-шараларды ұйымдастыру: мектепте патриоттық тақырыптарға арналған мерекелер, байқаулар, көрмелер және басқа да іс-шаралар ұйымдастырылуы мүмкін.

Ардагерлермен және батырлармен қарым-қатынас: студенттер өз елінің ардагерлерімен және Батырларымен кездесіп, олардың тарихын біліп, алған әсерлерімен бөлісе алады. Патриоттық тәрбиеде мұғалімнің маңызды рөл атқаратыны сөзсіз. Ол өз елінің тарихы мен мәдениетін жетік білуі, сондай-ақ патриоттық іс-шараларды ұйымдастыра білуі керек [4]. Мұғалім оқушылармен белсенді қарым-қатынас жасауға, олардың пікірлерін тыңдауға және патриоттық тақырыпта диалог жүргізуге дайын болуы керек. Осылайша, бастауыш мектепте патриоттық тәрбие беру оқушылардың азаматтық-патриоттық болмысын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Бұл сіздің еліңізге, оның тарихына, мәдениеті мен дәстүрлеріне деген сүйіспеншілік пен құрметті дамытуға көмектеседі. Патриоттық тәрбиені ойдағыдай жүргізу үшін әр түрлі әдістер мен құралдарды қолдану, сонымен қатар мұғалімнің белсенді қатысуы қажет. Патриоттық тәрбие барлық пәндік салаларға біріктіріліп, оқушылардың адамгершілік құндылықтарын қалыптастыруға ықпал етуі керек.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Адаменко С.Н. Воспитываем патриотов России // Народное образование. 2015. №4. С. 23.

2. Воронова Е.А. Воспитательная работа в современной школе: советы опытного педагога / Е.А.Воронова. Ростов н /Д: Феникс, 2012. 404 с.

3. Гладких В. В. Гражданско-патриотическое воспитание молодежи в поликультурной среде вуза [Текст]: автореф. дис. на соиск. учен. степ. д. пед. наук (13.00.05) / Гладких Валентина Владимировна; Тамбовский гос. университет им. Г.Р. Державина. Тамбов, 2011. – 435 с.

4. Данилюк, А. Я. Концепция духовно-нравственного развития и воспитания личности гражданина России [Текст] / А. Я.Данилюк, А. М. Кондаков, В. А. Тишков. - М.: Просвещение, 2013. – 23 с. - (Стандарты второго поколения).

УДК 373.33

РОЛЬ СЕМЬИ, СВЕРСТНИКОВ И ШКОЛЫ В СОЗДАНИИ МОТИВАЦИОННОЙ СРЕДЫ

Уразметова И.В., магистрант,
Айкенова Р., д.п.н., профессор
Университета «Туран-Астана», г. Астана, Казахстан

Аннотация. Бұл мақала балалар мен жасөспірімдерде мотивациялық ортаның қалыптасуына отбасының, құрдастарының және мектептерінің әсерін талдауға арналған. Отандық және шетелдік педагогтар мен психологтардың еңбектеріне негізделген теориялық тәсілдер мен практикалық аспектілерді қарастырылған. Осы үш әлеуметтік институттың көмегімен оқушылардың ішкі мотивациясының дамуына ықпал ететін әдістер зерттелуде. Ата-аналар мен мұғалімдерге арналған сәтті тәжірибелер мен ұсыныстар мысалдары келтірілген.

Annotation. The article is devoted to the analysis of the influence of family, peers and school on the formation of a motivational environment in children and adolescents. Theoretical approaches and practical aspects based on the works of Russian and foreign teachers and psychologists are considered. The methods by which these three social institutions can contribute to the development of internal motivation in students are investigated. Examples of successful practices and recommendations for parents and teachers are given.

Ключевые слова: мотивационная среда, семья, сверстники, школа, внутренние и внешние факторы, педагогическая практика.

Создание эффективной мотивационной среды для детей и подростков является одной из важнейших задач современного образования. Влияние семьи, сверстников и школы на формирование мотивации у учащихся многогранно и взаимосвязано. Понимание этих взаимосвязей позволяет разработать стратегии, направленные на поддержку и развитие мотивации у детей.

Роль семьи в мотивационной среде играет немаловажную роль. Семья - это первый и основополагающий социальный институт, формирующий личность ребенка. Лидия Ильинична Божович, ученица Льва Выготского, в своих работах подчеркивает, что «личность формируется в условиях взаимодействия с другими людьми, прежде всего с родителями» [1].

Воспитание в семье может оказывать как положительное, так и отрицательное влияние на мотивацию ребенка.

Стиль воспитания, который используют родители, играет ключевую роль в формировании внутренней мотивации. Например, Аэлига Капитоновна Маркова указывает, что «поддержка со стороны родителей и их активное участие в обучении ребенка способствуют развитию у него интереса к учебе» [2].

Положительное влияние семьи на мотивацию ребенка можно рассмотреть через следующие аспекты:

- *Эмоциональная поддержка:* Дети, которые чувствуют любовь и заботу со стороны родителей, более мотивированы к обучению. Эмоциональная связь создает уверенность и помогает детям преодолевать трудности.
- *Стимулирование интереса:* Родители могут активно способствовать развитию интереса к учебе, вовлекая детей в различные виды деятельности - от чтения книг до посещения музеев. Например, регулярные семейные походы в театры и на выставки расширяют кругозор и вдохновляют детей на изучение новых тем.
- *Обсуждение целей и ценностей:* Разговоры о значении образования и профессиональных целях формируют у детей понимание важности учебы. Это осознание может стать внутренним мотивом, который будет поддерживать их стремление к знаниям.

Отрицательное влияние стилей воспитания

На мотивацию ребенка также может негативно влиять авторитарный стиль воспитания. Как отмечает А.К. Маркова, такой подход может подавлять инициативу и желание учиться. Когда родители жестко контролируют процесс обучения и не позволяют детям принимать самостоятельные решения, это может привести к потере интереса к учебе.

- *Недостаток автономии:* Дети, которые не имеют возможности самостоятельно выбирать способы обучения, могут начать воспринимать учебный процесс как обязательство, а не как возможность для развития.
- *Страх перед ошибками:* В семьях с высоким уровнем критики дети могут бояться делать ошибки, что препятствует их желанию учиться и пробовать что-то новое.

Одним из ярких примеров успешной семейной мотивации является практика совместного чтения книг и обсуждения тем. Это помогает детям развивать интерес к знаниям и осознание их ценности. Такие совместные занятия не только развивают навыки чтения, но и формируют критическое мышление.

Совместные проекты: создание проектов вместе с детьми, например, научные эксперименты или художественные работы, помогает детям увидеть практическое применение знаний и развивает сотрудничество.

Участие в школьной жизни: активное участие родителей в школьных мероприятиях, таких как родительские собрания и выставки, создает позитивный имидж образования и подчеркивает его важность.

Семейные традиции: установление семейных традиций, таких как «день науки» или «читающий вечер», способствует формированию положительного отношения к обучению и знаниям.

Какова же роль влияния сверстников на мотивацию?

Сверстники играют важную роль в мотивационной среде, особенно в подростковом возрасте. Э. Деси в своих исследованиях подчеркивает, что «взаимодействие со сверстниками может служить сильным источником мотивации, способствуя стремлению к успеху» [3].

Положительное влияние сверстников проявляется в создании поддерживающей атмосферы, где учащиеся обмениваются опытом и знаниями.

Положительное влияние сверстников проявляется в следующих аспектах:

1. *Создание поддерживающей атмосферы:* В группе сверстников учащиеся могут делиться опытом, поддерживать друг друга в учебе и достигать общих целей. Это взаимодействие способствует формированию чувства принадлежности и уверенности в своих силах.

2. *Сравнение и соревнование:* Здоровая конкуренция среди сверстников может стимулировать детей к достижению лучших результатов. Например, совместная подготовка к экзаменам или участие в конкурсах может повысить уровень мотивации.

3. *Обмен знаниями и навыками:* Сверстники могут оказывать значительное влияние на обучение друг друга. Учащиеся, объясняющие свои идеи и помогая друг другу, не только укрепляют свои собственные знания, но и развивают навыки общения и сотрудничества.

Однако негативное влияние сверстников также может иметь место. Например, влияние «плохой» компании может снизить мотивацию у ребенка. Важно, чтобы педагоги создавали условия для формирования положительных групповых отношений, что поможет детям развивать уверенность и желание учиться.

Многие исследования отечественных и зарубежных психологов показывают, что ассоциации с негативными сверстниками могут привести к снижению академических достижений и уменьшению стремления к учебе.

Поддержка антисоциального поведения: сверстники могут оказывать давление на детей, чтобы те следовали негативным трендам, что может привести к потере интереса к учебе и неформальному обучению.

Социальное сравнение: если учащийся постоянно сравнивает себя с более успешными сверстниками и не видит собственного прогресса, это может вызвать чувство неполноценности и снизить мотивацию.

Изоляция и буллинг: негативное взаимодействие, такое как буллинг, может существенно подорвать уверенность ребенка и снизить его желание учиться.

Роль школы в формировании мотивационной среды также отмечено учеными, занимающимися данной проблемой

Школа, как образовательный институт, должна создавать условия для формирования мотивации учащихся. Л.С. Выготский подчеркивает, что «образовательная среда должна быть не только местом передачи знаний, но и пространством для развития личности» [4]. Методики, используемые в школе, должны способствовать активному участию учащихся в учебном процессе.

Школа должна быть местом, где учащиеся чувствуют себя комфортно и уверенно. Это включает в себя:

Дружелюбная атмосфера: Создание культуры поддержки и уважения в классе способствует формированию положительного отношения к обучению. Учащиеся должны чувствовать, что их мнения ценятся, а ошибки воспринимаются как возможность для обучения.

Индивидуальный подход: Учитывая разнообразие стилей обучения и интересов, учителя могут применять дифференцированный подход, что позволяет каждому ученику развивать свои способности и находить мотивацию в учебе.

Применение активных методов обучения, таких как проектная деятельность и групповые задания, помогает учащимся стать более вовлеченными в учебный процесс. Как отмечает А.Н. Леонтьев, «включение учащихся в активные формы обучения способствует повышению их мотивации и самосознания» [5]

Проектная деятельность: Позволяет учащимся работать над реальными проблемами, исследовать темы, которые их интересуют, и применять полученные знания на практике. Это способствует развитию критического мышления и навыков работы в команде.

Групповые задания: Работая в группе, учащиеся учатся сотрудничать, делиться мнениями и принимать во внимание разные точки зрения. Это не только повышает их социальные навыки, но и стимулирует интерес к учебе через совместное решение задач.

Примером успешной практики является ситуация, где старшеклассники обучают младших, что не только повышает мотивацию последних, но и развивает лидерские качества у старших учеников. Исследования показывают, что такой формат обучения способствует:

Повышению мотивации младших учеников способствуют: когда старшие ученики выступают в роли наставников, младшие видят в них пример для подражания и начинают более активно интересоваться учебным процессом.

Развитию навыков преподавания у старших: это не только укрепляет их собственные знания, но и помогает развить такие навыки, как терпение, коммуникация и умение объяснять сложные концепции.

Взаимосвязь семьи, сверстников и школы оказывает определенное влияние на формирование мотивационной среды, поэтому невозможно без учета всех трех этих факторов, которые взаимосвязаны и влияют друг на друга.

Родители, активно участвующие в образовательном процессе, поддерживают интерес ребенка к учебе и обсуждают его успехи, что положительно сказывается на мотивации в школе. Когда родители поощряют стремление к знаниям и признают достижения ребенка, это создает крепкую основу для его внутренней мотивации.

Как отмечает А. Маслоу, «удовлетворение потребностей человека на различных уровнях – от базовых до потребностей в самоактуализации – напрямую влияет на его мотивацию и личностное развитие» [6].

Это означает, что важно создавать условия, в которых все три института поддерживают развитие и удовлетворение потребностей ребенка:

Базовые потребности: наличие безопасной и комфортной среды в семье, школе и среди сверстников помогает удовлетворять основные потребности, что является основой для дальнейшего развития.

Социальные потребности: поддержка со стороны сверстников и позитивные отношения в классе способствуют развитию чувства принадлежности и социальной идентичности, что важно для подростков.

Потребности в уважении и самоактуализации: когда родители, сверстники и учителя признают достижения и усилия ребенка, это создает уверенность в себе и мотивацию для достижения новых целей.

Во многих школах успешно применяются подходы, учитывающие взаимодействие всех трех факторов. Одним из таких подходов являются регулярные встречи родителей с учителями, где обсуждаются успехи детей и планы на будущее. Такие мероприятия способствуют укреплению связей между семьей и школой, а также повышают мотивацию учащихся.

Кроме того, могут проводиться совместные экскурсии и проекты, которые помогают детям осознать, что обучение – это не просто школьный процесс, а важная часть их жизни и развития. Например, совместные читательские проекты, где учащиеся и родители работают над общими задачами, могут вдохновить детей на изучение предметов через практическое применение.

В некоторых школах успешно интегрированы подходы, учитывающие взаимодействие всех трех факторов. Программа «Семья и школа» включает в себя регулярные встречи родителей с учителями, обсуждение успехов детей, а также совместные мероприятия, что способствует укреплению связей и мотивации учащихся.

Примеры таких мероприятий могут включать дни открытых дверей, совместные экскурсии и проекты, которые помогают детям видеть, что обучение – это не только учебный процесс, но и часть их жизни.

Таким образом, создание мотивационной среды для детей и подростков – задача, требующая комплексного подхода, включающего взаимодействие семьи, сверстников и школы. Важно, чтобы все три института работали в едином направлении, поддерживая и развивая внутреннюю мотивацию учащихся. Понимание их взаимосвязи и использование успешных практик позволит создать эффективную мотивационную среду, способствующую гармоничному развитию личности ребенка.

Использованная литература

1. Божович, Л.И. Проблема развития мотивационной сферы личности. Изучение мотивации детей и подростков / Л.И. Божович. – М.: Академия, 2002.
2. Маркова, А.К. Психология мотивации / А.К. Маркова. – М.: Смысл, 2005.
3. Деси, Э. Мотивация и эмоции / Э. Деси. – Санкт-Петербург: Наука, 1975.
4. Выготский, Л.С. Мышление и речь / Л.С. Выготский. – М.: Педагогика, 1982.
5. Леонтьев, А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – М.: Мысль, 1975.

ОӘЖ 159:37.01

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СӨЙЛЕУ МАШЫҒЫН ИНТЕРАКТИВТІ ӘДІСТЕР АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Ураимшикова Д.Г., Қалдыбек И.Т., Ералы Н.Х.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается формирование речевых навыков младших школьников с помощью интерактивных методов обучения. Подчеркивается, что использование таких подходов, как игровые технологии, групповая работа и дискуссии, способствует активному вовлечению детей в процесс обучения и повышает их мотивацию. Анализируются преимущества интерактивных методов, включая развитие коммуникативных навыков, уверенности в себе и творческого мышления. Рассматриваются практические примеры внедрения этих методов в учебный процесс, а также их влияние на речевую активность и грамотность учащихся.

Summary: The article discusses the formation of speech skills of younger schoolchildren using interactive teaching methods. It is emphasized that the use of such approaches as gaming technologies, group work and discussions contributes to the active involvement of children in the learning process and increases their motivation. The advantages of interactive methods are analyzed, including the development of communication skills, self-confidence and creative thinking. Practical examples of the introduction of these methods into the educational process, as well as their impact on the speech activity and literacy of students, are considered.

Сөйлеу – адам әрекетінің бір түрі, тілдік құралдарды қолдану негізінде ойлауды жүзеге асыру.

Адам өмір бойы тіл байлығын меңгере отырып, сөйлеу қабілетін жетілдіреді. Әрбір жас кезеңі оның сөйлеуін жақсартуға жаңа нәрсе әкеледі. Сөйлеуді меңгерудің ең маңызды кезеңдері балалардың жасына – оның мектепке дейінгі және оқушы жасына келеді.

Ерте балалық шақта баланың қарым-қатынас қажеттіліктері болады, ол оны сөйлеудің ең қарапайым құралдары арқылы қанағаттандырады: шулау, шуылдау, ал шамамен бір жаста алғашқы сөздер пайда болады. Сөйлеу әу бастан-ақ қоғамдық құбылыс, қарым-қатынас құралы ретінде туындайды. Біраз уақыттан кейін сөйлеу де бізді қоршаған әлемді тану, әрекеттерді жоспарлау құралына айналады. Дамып келе жатқан бала барған сайын күрделі тілдік бірліктерді пайдаланады. Сөздік қор толығады, фразеологизмдер игеріледі, бала сөздің жасалу заңдылықтарын, сөз тіркестері мен тіркестерді, әртүрлі синтаксистік құрылымдарды меңгереді. Ол өзінің барған сайын күрделеніп бара жатқан білімін жеткізу үшін, іс-әрекет барысында айналасындағы адамдармен қарым-қатынас жасау үшін осы тіл құралдарын пайдаланады.

Баланың сөйлеуін жетілдіру өздігінен жүретін процесс емес. Ол үнемі педагогикалық басшылықты қажет етеді. Сөйлеудің табысты дамуының, балалардың сөйлеу машығының қалыптасуының шарттары қандай?

Баланың сөйлеу машығын дамытудың бірінші шарты, бұрын айтылғандай, қарым-қатынас немесе қарым-қатынас қажеттілігі. Сондықтан сөйлеу машығын дамыту әдістемесінде сөйлеу мотивін анықтайтын, оқушыны сөйлеу мәлімдемелерінің қажеттілігінің алдына қоятын, оның қызығушылығын оятып, бір нәрсемен бөлісуге, бір нәрсе туралы әңгімелеуге деген құштарлығын оятатын осындай жағдайлар қарастырылуы керек [1].

Бірақ қарым-қатынас жалпыға бірдей түсінікті белгілердің, яғни сөздердің, олардың тіркестерінің, сөйлеудің әртүрлі айналымдарының көмегімен ғана мүмкін болады. Сондықтан балаларға сөйлеу үлгілерін беру немесе сөйлеу ортасын құру қажет. Бұл баланың сөйлеуін дамытудың екінші шарты.

Сөйлеу ортасы - бұл ата-ананың, басқа туыстар мен достардың, халық ауыз әдебиеті, көркем әдебиет, радио және теледидар, кино және театр, ал мектепте, сонымен қатар мұғалімдер мен басқа да мектеп қызметкерлерінің сөйлеуі, сыныпта дыбысталатын сөздер, тілдік оқулықтар мен оқу-әдістемелік құралдар.

Кері байланыс та бар: тіл байлығы неғұрлым толық игерілсе, адам оны неғұрлым еркін пайдаланса, табиғаттағы, қоғамдағы күрделі байланыстарды соғұрлым жеңіл меңгереді. Мектепте оқушылар оқу мен жазуды үйренеді.

Оқу да, жазу да тілдің жүйесіне, оның фонетикасын, графикасын, лексикасын, грамматикасын, орфографиясын білуге, өзіндік сөйлеуді құрастыру және басқа адамдардың сөзін қабылдау дағдыларына негізделген сөйлеу дағдысы. Жазбаша сөйлеу әрқашан ауызша сөйлеуге қарағанда қатаңырақ, ол кіші жастағы оқушыларға тән барлық қателер мен кемшіліктерді анық көрсетеді. Жазбаша сөйлеудің сөз тіркестерін құруда, сөздік қорын таңдауда, грамматикалық формаларды қолдануда өзіндік ерекшеліктері бар.

Сөйлеу машығын дамыту бойынша мектеп жұмысының келесі бағыты - балалардың сөйлеу дағдыларын белгілі бір минимумға дейін жеткізу, одан төмен бірде-бір оқушы қалмауы керек, бұл сөйлеуді жетілдіру, оның мәдениетін арттыру, оның барлық экспрессивті мүмкіндіктері. Бұл кешенді жұмыста әдістемелік көмек беру – оқушылардың сөйлеу тілін дамытудың әдістемесі [2].

Әдістемелік әдебиеттерде, оқу бағдарламаларында және мектептерге арналған басқа да құжаттарда, педагогикалық қарым-қатынаста сөйлеуді жетілдіру терминінің кемінде үш мағынасы бар [3].

Біріншіден, сөйлеу машығын жетілдіру – тіл үйретудің басты, стратегиялық мақсаты: балалардың сөйлеуін (тыңдау, сөйлеу, жазу және оқу дағдыларын) дамыту және осы негізде олардың интеллектуалдық, эстетикалық және адамгершілік қасиеттерін жүзеге асыру үшін тілді оқыту керек.

Екіншіден, сөйлеу машығын жетілдіру – тіл мен сөйлеуге үйретудің жетекші қағидасы, қолданылатын жұмыс әдістері мен әдістемелері балалардың сөйлеу дағдыларын қалыптастыру мен дамытуға белсенді түрде ықпал етіп, сол арқылы оқытудың стратегиялық мақсатына жетуді қамтамасыз етуі керек.

Үшіншіден, сөйлеу машығын жетілдіру – балалардың сөйлеу дағдылары мен іскерліктерін қалыптастыруға және жетілдіруге бағытталған мұғалім мен оқушылардың жұмыс жүйесі.

Сөйлеуді жақсы меңгеру үшін тілдік құбылыстарды пайдалана білу қажет, ал тіл теориясын зерттеу балаларға тіл құбылыстары мен оларды практикада қолдану заңдылықтарын түсінуге көмектеседі. Тіл теориясы мен сөйлеу әрекетін зерттеу бір-бірін органикалық түрде біріктіріп, толықтыруы керек.

Орфографиялық жұмыс іс жүзінде тілдің барлық жағындағы әрекет болып табылады. Ол тілдің барлық саласы бойынша білімді тереңдетуге және жүйелеуге ықпал етеді, тиісті тілдік дағдыларды жетілдіреді, тілдің қалай жұмыс істейтінін және қалай жұмыс істейтінін түсінуге көмектеседі және оқушылардың ауызша және жазбаша сөйлеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Сөйлеу машығын дамыту принципі оқытудың жетекші қағидасы ретінде тек бағдарламалар мен әдістемелік құралдарда жарияланған, ол тілдегі барлық жұмыстарды байланыстырып, балалардың сөйлеуін жетілдіруді қамтамасыз етуі керек. Біз бұл қағиданы іс жүзінде қалай жүзеге асыру керектігін әлі үйренген жоқпыз.

Тиімді оқытуды ұйымдастыру қажет, соның нәтижесінде балалар тілдің оқытылатын құбылыстарын шын түсінеді, ал сөйлеу өз жасына сәйкес деңгейде, алған білімдерін сөйлеу тәжірибесінде саналы түрде пайдалана алады және сол арқылы жетілдіреді.

Сөйлеуді, сөйлеу әрекетін талдау негізінде тіл үйренуді ұйымдастыра білсек, онда тілдік элементтерді қамтитын сөйлеудің өзін оқушылардың түсінуіне жағдай жасаймыз. Бұл тіл мен сөйлеу жұмысының арасындағы жасанды алшақтықты жояды.

Қандай сөйлеуді жақсы деп санауға болады, мұғалім мен оқушы неге ұмтылуы керек?

Бірінші талап – мағыналы сөйлеу талабы. Сіз тек жақсы білетін нәрсе туралы айта аласыз немесе жаза аласыз. Сонда ғана оқушының әңгімесі фактілерді білуге, бақылауға құрылғанда, ондағы саналы ойлар мен шынайы тәжірибелер берілгенде жақсы, қызықты, өзіне де, өзгеге де пайдалы болады.

Екінші талап – сөйлеу құрылысының жүйелілігі, бірізділігі, айқындылығы, оқушының не айтып, не туралы жазғанын жақсы білу, оның маңызды ештеңені жіберіп алмауына көмектеседі, бір бөліктен екінші бөлікке ауысу, қайталамау қисынды ойын жеткізу. Дұрыс сөйлеу қорытындылардың дұрыстығын (бар болса), мәлімдемені бастау ғана емес, аяқтау, мүмкіндігін білдіреді. Бұл алғашқы екі талап сөйлеудің мазмұны мен құрылымына қатысты; кейінгі талаптар ауызша хабарламалар мен жазбаша шығармалардың сөйлеу дизайнына қатысты.

Сөйлеудің дәлдігі деп сөйлеушінің және жазушының фактілерді, бақылауларды, сезімдерді шындыққа сәйкес жеткізіп қана қоймай, сонымен қатар осы мақсат үшін ең жақсы тілдік құралдарды - дәл сол белгілерді беретін осындай сөздерді, тіркестерді таңдай білуі түсініледі.

Сөйлеудің мәнерлілігі – ойды анық, нанымды, жинақы жеткізе білу, бұл интонация арқылы адамдарға әсер ету, фактілерді іріктеу, сөз тіркесін құрастыру, сөз таңдау.

Сөйлеудің анықтығы - оның кімге арналса, сол адамдарға қолжетімділігі. Сөйлеудің айтылу жағы да өте маңызды: жақсы дикция, дыбыстарды анық айту, орфоэпия ережелерін сақтау - әдеби тілдің айтылу нормаларын сақтау, мәнерлі сөйлеу (және оқу), интонацияларға ие болу үшін жеткілікті қатты сөйлеу, үзілістер, логикалық кернеулер және т.б. [4].

Мектеп үшін сөйлеудің дұрыстығы, яғни әдеби нормаға сай болуы ерекше маңызды. Барлық талаптар орындалған жағдайда ғана жақсы сөйлеуге болады.

Заманауи білім беру мекемесі оқу процесінде ойлауды дамытуға көп көңіл бөледі. Сұрақ туындайды: бұл мәселені шешуде сөйлеу және сөйлеу жаттығулары қандай орын алады? Сөйлеуді жақсартуды ойлауды жақсартумен анықтау мүмкін бе? Ойлау лингвистикалық материалсыз ойдағыдай дами алмайды.

Сөйлеудің жақсаруын ойлаудың жетілдірілуімен теңестіру дұрыс болмас. Ойлау сөйлеуден кең, ол тілге ғана сүйенбейді. Ойлау әрекеті еңбекпен, бақылаумен, әрекеттің басқа түрлерімен байланысты күрделеніп, сөйлеуді байытып, күрделенуді қажет етеді. Сөйлеуді байыту өз кезегінде ойлауды жетілдіруге оң әсерін тигізеді. Жаңа тілдің оқушының игергені нақты мағынамен толығыуы маңызды. Бұл ойлау мен сөйлеу арасындағы байланысты қамтамасыз етеді. Егер оқушы өз ойын сөйлеу қабығына сала алмаса, онда ойдың өзінде кемшіліктер болады және бұл кемшіліктер сөйлеу формаларында ойды қалыптастыру процесінде кездеседі.

Дауыс пен сөйлеу адамға ой мен сезімді білдіру үшін беріледі. Бұл табиғат заңы. Оны байқап үйрену – әр адамның міндеті.

Сөйлеу - бұл адамның іс-әрекетінің бір түрі, тіл құралдарын қолдану негізінде ойлауды жүзеге асыру. Адам өмір бойы тіл байлығын игеріп, сөйлеуін жетілдіреді. Әр жас кезеңі оның сөйлеу дамуына жаңа нәрсе әкеледі. Сөйлеуді меңгерудегі ең маңызды қадамдар-бұл балалық шақ - оның мектепке дейінгі және мектеп кезеңі [5].

Баланың сөйлеуін дамыту стихиялық процесс емес. Ол үнемі педагогикалық басшылықты қажет етеді. Сөйлеуді сәтті дамыту, балалардағы сөйлеу дағдылары мен машығын қалыптастыру шарттары қандай?

Баланың сөйлеу дамуының бірінші шарты, жоғарыда айтылғандай, қарым - қатынас немесе қарым-қатынас қажеттілігі болып табылады. Демек, сөйлеуді дамыту әдістемесінде сөйлеудің мотивациясын анықтайтын, білім алушыны сөйлеу сөздерінің қажеттілігіне душар ететін, оған қызығушылық пен бір нәрсені бөлісуге, бір нәрсе туралы айтуға деген ынтаны тудыратын жағдайлар қарастырылуы керек.

Бірақ қарым-қатынас жалпы түсінікті белгілердің, яғни сөздердің, олардың комбинацияларының, сөйлеудің әртүрлі бұрылыстарының көмегімен ғана мүмкін болады. Сондықтан балаларға сөйлеу үлгілерін беру немесе сөйлеу

ортасын құру керек. Бұл баланың сөйлеуін дамытудың екінші шарты. Оның сөйлеу ортасының байлығы, әртүрлілігі және өз сөйлеуінің дұрыстығы көбінесе оның сөйлеу ортасына байланысты. Сөйлеу ортасы - бұл ата-аналардың, басқа туыстар мен достардың сөйлеуі, фольклор, көркем әдебиет, радио және теледидар, кино және театр, сонымен қатар мектепте мұғалімдер мен басқа да мектеп қызметкерлерінің сөйлеуі, сабақта сөйлеу, оқулықтар мен оқу құралдарының тілі.

Оқу да, жазу да - бұл тіл жүйесіне, оның фонетикасын, графикасын, лексикасын, грамматикасын, емлесін білуге, өз сөйлеуін құру және басқа адамдардың сөйлеуін қабылдау дағдыларына негізделген сөйлеу дағдылары мен машықтары.

Біріктірілген сөйлеуге үйрету кезінде балаларға ең аз теориялық ақпарат беру қажет, өйткені дағдылар мен дағдылар түсінген кезде сәтті қалыптасады.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу дағдысын қалыптастыруда батырлар жырындағы рухани мәдениет лексикасын пайдалану [Мәтін] / Ж. Аманбекқызы, С. Абжанова, С. Мейірбек [ж.б.] // Ізденіс. Гуманитарлық ғылымдар сериясы = Поиск. Серия гуманитарных наук. – 2012. - № 1. - 201-205 б.

2. Асылханова, М.А. Бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу ерекшеліктері [Мәтін] / М.А. Асылханова // Мектептегі психология = Психология в школе. – 2016. - №4.- 19 б.

3. Исабекова, Т.Ш. Бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу мен ойлау үрдісінің даму ерекшеліктері [Мәтін] / Т.Ш. Исабекова // Абай атындағы ҚазҰПУ-дың Хабаршысы. Психология сериясы = Вестн. КазНПУ им. Абая. Сер. Психология. – 2012.- № 1.- 45-50 б.

4. Исатаева, Ә.А. Бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу әрекетін инновациялық технологиялар арқылы дамытудың психологиялық аспектілері [Мәтін] / Ә.А. Исатаева // Ұлттық тәрбие = Национальное воспитание. – 2017.- № 4.- 32-36 б.

5. Исатаева, Ә.Ә. Бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу әрекетін дамытудың лингвистикалық негіздері [Мәтін] / Ә.Ә. Исатаева, Г.И. Уайсова., 2020 // Педагогика және психология (Абай атын. ҚазҰПУ) = Педагогика и психология (КазНПУ им.Абая). – 2020.- № 1.- 156--162 б.

УДК 373

ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УЧЕБНЫЙ ПРОЦЕСС В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Урусова М.К., Османова Н.Э., Попович В.А.
Университет «Мирас», г. Шымкент, Казахстан

Түйін: Бұл мақалада цифрлық технологияның бастауыш мектептегі оқу процесіне әсері қарастырылады. Білім беру ортасына цифрлық құралдарды енгізуге байланысты артықшылықтар мен сын-қатерлер талданады. Технологияның оқушыларды ынталандыруға, олардың цифрлық құзыреттіліктерін дамытуға және оқу процесінде ынтымақтастыққа әсеріне ерекше назар аударылады.

Summary: This article examines the impact of digital technologies on the educational process in primary school. The advantages and challenges associated with the introduction of digital tools into the educational environment are analyzed. Special attention is paid to the impact

of technology on the motivation of students, the development of their digital competencies and cooperation in the educational process.

Современное обучение все больше интегрирует цифровые технологии, которые значительно влияют на различные уровни образования, включая начальную школу. Внедрение цифровых инструментов в учебный процесс кардинально изменяет способы преподавания и взаимодействие детей с материалом. В данной статье рассматриваются ключевые аспекты воздействия цифровых технологий на образовательный процесс в начальных классах, а также поднимаются вопросы о преимуществах и трудностях, которые они могут нести [1].

Увеличение доступности знаний. Вопрос доступности информации значительно изменился благодаря цифровым технологиям. Ученики теперь могут пользоваться обширным набором образовательных ресурсов онлайн. В отличие от традиционных методов, цифровые инструменты облегчают поиск дополнительной информации, что помогает расширять их горизонты и углублять понимание предмета. Использование интерактивных энциклопедий, виртуальных библиотек и образовательных платформ существенно обогащает процесс обучения. Одной из ключевых возможностей цифровых технологий является интерактивное обучение. Специальные приложения и программы, такие как интерактивные учебники, образовательные игры и виртуальные лаборатории, дают возможность ученикам активно участвовать в процессе познания. Это значительно увеличивает их заинтересованность, делая обучение более занимательным и разнообразным [2].

Индивидуализация учебного процесса способствуют учету индивидуальных особенностей каждого ученика. С помощью адаптивных образовательных решений преподаватель может выбирать материалы, которые соответствуют уровню подготовки и темпу обучения каждого ученика. Это ведет к развитию персонализированного подхода, что крайне важно в начальной школе, где у детей могут быть разные темпы освоения материала [3].

Философ, писатель, врач-психиатр Нордау С. в книге «Ребенок и школа: управление эмоциями и мотивацией», где представлены практические рекомендации для родителей и учителей по управлению эмоциональным состоянием ребенка в процессе обучения, в которых говорится, что родители и учителя должны быть ролевыми моделями для детей, демонстрируя, как управлять эмоциями и справляться с трудностями, важно показывать, как можно конструктивно реагировать на стрессовые ситуации и искать решения, должны активно слушать детей, когда они делятся своими переживаниями и трудностями, поддержка и понимание со стороны взрослых помогают ребенку чувствовать себя безопасно и уверенно, эти подходы помогают создавать поддерживающую атмосферу, в которой ребенок чувствует себя эмоционально защищенным и мотивированным к обучению, что в свою очередь способствует его успешному развитию и адаптации в образовательной среде [4].

Общество информации представляет собой такую структуру, в которой большинство людей заняты созданием, хранением, обработкой и

распределением информации, особенно знаний, которые считаются её высшей формой. Данный этап эволюции общества и экономики отмечается увеличением роли информации, знаний и информационных технологий в жизни людей. В современном научно-техническом контексте быстрое внедрение цифровых технологий в образовательный процесс закладывает фундамент для всестороннего анализа и методического обоснования множества образовательных продуктов, доступных в информационном пространстве. В связи с этим, задача данной статьи заключается в том, чтобы кратко объяснить понятие цифровых технологий, выделить ключевые аспекты цифрового развития образовательной деятельности, рассмотреть её преимущества, а также проанализировать актуальность этих изменений [5].

Уроки, включая в себя современные информационные технологии, становятся более привлекательными для обучающихся, что часто приводит к более глубокому усвоению материалов; также повышается уровень наглядности во время занятий. Применение определенных компьютерных приложений может значительно упростить труд учителя: создание заданий, тестов, а также проверка и оценка знаний осуществляются быстрее, что позволяет выделить больше времени на дополнительные упражнения, ведь все необходимые материалы заранее подготовлены в цифровом формате [6].

Суть проблемы заключается в необходимости адаптации образовательной системы к условиям цифровой эпохи путем широкого и эффективного применения новаторских технологий обучения и дидактических подходов, опирающихся на современные информационно-коммуникационные инструменты. В дополнение к этому важно интегрировать цифровые технологии в высшее образование, а также определить приоритетные направления развития образовательного процесса на основе всестороннего анализа их потенциала. Эти меры не только существенно влияют на сферу образовательной деятельности, но и способствуют разработке и внедрению стратегий, направленных на достижение позитивных результатов через изучение методов реализации цифровых технологий [7].

В ближайшие годы цифровые технологии охватят все области жизни. В сфере образования вопросы преподавания и обучения становятся одними из самых актуальных в современном обществе. Обеспечение высокого стандарта качественного образования представляет собой серьезную проблему, так как становится очевидным, что качественное образование является ключевым элементом в решении множества глобальных вызовов, с которыми мы сталкиваемся. Переход на цифровые технологии в высшем образовании, подразумевающий цифровизацию системы, требует тщательного решения ряда вопросов. Как подчеркивает Н. Ш. Козлова, «цифровизация влияет не только на содержание учебного процесса, но и на его организацию... Базовые навыки, которые формирует текущая система образования, уже не являются достаточными, и многие работники в этой сфере пытаются компенсировать дефицит необходимых знаний с помощью компьютерных технологий. Важно

отметить, что цифровые решения открывают широкие перспективы для повышения качества обучения [8].

Цифровые технологии предоставляют широкие возможности для доступа к различным инструментам, ресурсам и услугам в цифровом формате. Учащиеся и преподаватели получают уникальную возможность контролировать свое информационное пространство и делиться им. Как и в секторах услуг и промышленного производства, усилия по цифровой трансформации в образовании должны сосредотачиваться на достижении конкретных результатов и улучшении качества работы образовательных учреждений на каждом этапе реализации программы, восприятия окружающего мира и формируют отношение ребенка к обучению [9].

Список использованной литературы:

1. Баранова Е.В., Гогун Е.А. и др. Методические рекомендации по использованию инструментальной компьютерной среды для организации уроков в начальной школе. - СПб.: Издат. "Анатолия", 2013.
2. Волокова А.В. Комплексный подход к информатизации начальной школы / А.В.Молокова // Учебное пособие. - 2005. - №1. - С.119-123
3. Гусева А.И. Методика педагогических осознанного применения ИКТ в учебном процессе. Учебное пособие - М. 2016
4. Зимняя И.А. Педагогическая психология. - Ростов-на-Дону: Феникс, 2015. - 480с.
5. Крук Л. В. Использование информационно-коммуникационных технологий в образовательном процессе
6. Информатизация общего среднего образования: Научно-методическое пособие / под ред. Д. Ш. Матроса. - М.: Педагогическое общество России, 2014.
7. Intel "Обучение для будущего" (при поддержке Microsoft): Учеб. пособие. - 3-е изд. испр. - М. : Издательско-торговый дом "Русская Редакция", 2014.
8. Малаян К.Р. Безопасность жизнедеятельности. Безопасность при работе с компьютером [Текст]: Учеб. Пособие. СПб.: Изд-во СПбГТУ, 2021. 124 с.
9. Матяш Н.В., Симоненко В.Д. [Текст]: Проектная деятельность младших школьников. - М., 2022.

УДК 372.881.111.1

TEACHING FOREIGN LANGUAGE SPEAKING SKILLS BASED ON GROUP WORK IN SMALL-SIZE SCHOOLS AS A FACTOR FOR IMPROVING STUDENTS' COMMUNICATION EFFECTIVENESS

Успанова А.Т., Успеньева А.И., Морозова Д.А.

Костанайский региональный университет имени Ахмета Байтурсынова,
г.Костанай, Казахстан

Түйін: мақала топтық жұмыс формасын қолдана отырып, шағын жинақталған мектеп жағдайында ауызша шет тілінде сөйлеуді оқытудың ерекшеліктерін зерттеуге арналған. Шағын жинақталған мектептердегі оқушылар мен оқытушылардың алдында тұрған проблемалар қарастырылады, мұнда әр оқушымен толыққанды жеке жұмыс істеу мүмкіндігі шектеулі. Оқушылар арасындағы қарым-қатынас деңгейін арттырып қана қоймай, олардың ауызша шет тілінде сөйлеу дағдыларын дамытуға мүмкіндік беретін тиімді оқыту әдісі ретінде топтық жұмыстың маңыздылығы атап өтіледі. Топтық

әдістерді қолдану оқушылардың шет тіліндегі қарым-қатынас процесіне белсенді қатысуына ықпал етеді, олардың нақты жағдайларда тыңдау, сөйлеу және өзара әрекеттесу дағдыларын жақсартады. Мақалада топтық тапсырмалардың әртүрлі формалары талданады, сонымен қатар шет тілдерін оқытудың уәждемесі мен тиімділігін арттыру үшін оларды шағын жинақталған мектептерде қолдану бойынша бірқатар ұсыныстар беріледі.

Резюме: статья посвящена исследованию особенностей обучения устной иноязычной речи в условиях малокомплектной школы с использованием групповой формы работы. Рассматриваются проблемы, с которыми сталкиваются учащиеся и преподаватели в малокомплектных школах, где ограничены возможности для полноценной индивидуальной работы с каждым учеником. Подчеркивается важность групповой работы как эффективного метода обучения, позволяющего не только повысить уровень коммуникации между учениками, но и развить их навыки устной иноязычной речи. Применение групповых методов способствует активному вовлечению учащихся в процесс общения на иностранном языке, улучшает их навыки слушания, говорения и взаимодействия в реальных ситуациях. В статье анализируются различные формы групповых заданий, а также представляется ряд рекомендаций по их применению в малокомплектных школах для повышения мотивации и эффективности обучения иностранным языкам.

Oral foreign language speech implies the active use of linguistic means to convey information, express emotions, and interact with interlocutors in various social contexts. Effective teaching of oral speech requires the use of methods aimed at developing fluency, correct pronunciation, linguistic intuition, and the ability to respond adequately to speech acts.

In the modern world, a growing lack of motivation for learning, or even its complete absence, is often observed among schoolchildren. Children are reluctant to attend school, do not prepare for lessons, are passive in class, and are idle during extracurricular time. This situation is especially common in rural areas, particularly in small schools. Rural children are not interested in learning a foreign language because they do not recognize its significance. And unfortunately, although it is a fact, rural schools do not particularly differ in providing a high level of knowledge. The reason for this is the low enrollment of students in classes. As a result:

- There is a lack of competition in lessons and overall academic work within a class, with few reference points for comparing and evaluating their real achievements in educational activities;
- There is a limited circle of communication, which hinders the development of communication skills, with little novelty, which prevents students from acquiring the ability to react quickly to events in new situations;
- Monotony of the environment, contacts, and forms of interaction.[1]

To address these problems, we will attempt to apply the group work method described in the cooperative learning technology concept by E. S. Polat, which is ideally suited for implementation in small schools, especially when teaching speaking in English. It is important that each team member actively participates in the discussion of the topic, which contributes to the development of their speaking skills and confidence in using the language. The success of the entire group depends on the contribution of each participant, which is especially relevant when studying language material, where interaction and communication play a key role.

When dividing a class into groups in small schools, certain difficulties arise, especially if the number of students is odd. In such cases, the absence of one or two students can significantly reduce the effectiveness of group work. However, even with a small number of students, pairs can be created, which also contributes to the active exchange of opinions and the practical use of language. For example, when working in pairs, students can practice dialogues, ask each other questions, and discuss the material studied, which will contribute to the development of their speaking skills.

Small school settings imply the merging of students from two, three, or four grades into a single class — a "set." This is one of the main factors determining the specificity of the content and forms of organizing the educational and upbringing process. Undoubtedly, it differs from the organization of the educational process in a regular class. Small schools generate significant pedagogical problems. One of the main difficulties teachers encounter is the lack of clear methodological recommendations for planning and conducting lessons in these conditions at the current stage of educational development. Therefore, teachers have to search, experiment, and select methods and techniques independently. The system of education in small schools views learning not as an end in itself but as a means of developing the child's personality. The technology of teaching in small mixed-age classes is based on creating conditions for inter-age interaction.[2]

To account for the different levels of student preparation, it is important to offer additional assignments. For students with lower academic performance, one option is to ask them to create three questions on the topic, which they will ask the group at the end of the discussion. This not only helps them better absorb the material but also gives them the opportunity to practice the language in context. Gifted students can work on more complex tasks, such as creating a chronological sequence of events or preparing graphic materials, which contributes to the development of their critical thinking and speaking skills.

Consolidating the material studied can also be effectively organized through interaction between older and younger students. Using the skills of older students as "specialists" in the studied topics allows not only to refresh knowledge but also to create conditions for active communication. For example, older students can conduct mini-lessons for younger students, discussing the studied topics in English. This will create motivation for the younger students and help the older students review and reinforce their knowledge.

When a class consists of 3-4 students, dividing them into groups may be impractical, but pair work remains effective. In such cases, the class can function as a single team, with each student having individual roles and responsibilities, which contributes to the development of teamwork skills. For example, one student can be appointed as the "speaker," representing the group, while another can be the "secretary," who records ideas and suggestions. This will not only improve the organization of work but also provide students with the opportunity to practice English in different contexts.[3]

Extracurricular activities can also be used as a key tool in teaching oral foreign language skills to students in small schools, especially in rural areas where the circle of communication is often limited. Extracurricular activities offer an opportunity to expand communication horizons and practice the language in a less formal setting, which reduces the fear of making mistakes and helps build confidence. The socio-cultural aspect of such activities, including studying the culture of the language country or staging plays, makes the language more meaningful to children, allowing them to see its practical application. The diversity of extracurricular activities, such as intellectual and spiritual-enlightening pursuits, increases students' interest in the foreign language as a means of communication, rather than just an academic subject. This demonstrates that language is a tool for communication, which is especially important for students who may have limited access to native speakers.

The introduction of project-based learning into the learning process can significantly improve the oral skills of foreign languages. Project-based learning (PBL) involves students working on real-world tasks and problems that require the active use of language. Working on projects, students not only develop their speaking and listening skills, but also acquire critical thinking, problem solving and teamwork skills.

In small schools, where resources may be limited, project-based learning can be a particularly effective way to make language learning more relevant and exciting. For example, students may be assigned to prepare a presentation or short video on a topic related to the language they are learning, such as cultural events, historical figures, or scientific discoveries. During the research, discussion and presentation of their results, students train their speaking, listening and group work skills, while simultaneously deepening their knowledge of the language and expanding their horizons.

In addition, project-based learning encourages students to take responsibility for their own learning, as they work on projects that interest them and match their strengths. Such autonomy can be especially motivating for students in rural schools who may feel disconnected from the standard curriculum. By integrating language learning into real activities, students can see the practical application of their knowledge, which increases their interest in learning.

Another important aspect of developing oral foreign language skills is the role of peer feedback. Mutual assessment and feedback not only create an atmosphere of cooperation, but also encourage students to be critical of their language use and make improvements. For example, during group discussions or presentations, students can give constructive feedback to their classmates on pronunciation, grammar, fluency, and general communication. This process helps to improve individual speaking skills and develops a sense of responsibility among students.

Thus, the application of the group work method in small schools not only fosters the development of collaboration skills but also significantly improves the teaching of speaking in English. The integration of these approaches helps create a dynamic and supportive language environment, where each student can develop their skills and confidence in using English.

Список использованной литературы:

1. Щербакова, Е. В. Сельская малокомплектная школа: современное состояние, проблемы и перспективы развития / Е. В. Щербакова. — Текст : непосредственный // Теория и практика образования в современном мире : материалы II Междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, ноябрь 2012 г.). — Санкт-Петербург : Реноме, 2012. — С. 107-109.
2. Трегубова Н. Н. Подготовка будущих учителей начальных классов к работе в сельской начальной школе // Теория и практика образования в современном мире : материалы VIII Междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, декабрь 2015 г.). — Санкт-Петербург : Свое издательство, 2015. — С. 12-14.
3. Выходцева, Т. В. Разноуровневые задания на уроках английского языка / Т. В. Выходцева. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — М. : Молодой ученый, 2018. — № 31 (217). — С. 89-91.

ОӘЖ 378.1

БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМІНІҢ КӘСІБИ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Үсен Б.Е., Айтжан А.Х., Маханбет Ж.А.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются психологические аспекты профессионального становления учителя начальных классов. Автор анализирует влияние личностных качеств, мотивации и профессиональных компетенций на успешность в педагогической деятельности. Освещаются ключевые этапы профессионального развития, включая этапы социализации и адаптации в образовательной среде. Также подчеркивается важность психолого-педагогической подготовки для формирования эффективной педагогической практики. Статья направлена на поддержку будущих и действующих учителей в их профессиональном росте и развитии.

Summary: The article explores the psychological aspects of the professional development of elementary school teachers. The author analyzes the impact of personal qualities, motivation, and professional competencies on success in pedagogical activities. Key stages of professional development are discussed, including socialization and adaptation within the educational environment. The importance of psychological and pedagogical training for shaping effective teaching practices is emphasized. The article aims to support both aspiring and current teachers in their professional growth and development.

Бала дамуының маңызды факторы - мұғалім мен тәрбиеші рөлін алатын мұғалімнің өзі. Кәсіби мұғалім - көп уақытын балаларды оқытуға және тәрбиелеуге арнаған жалғыз адам. Қазіргі қоғамда мұғалім ерекше назар аударуды қажет ететін тұлға болып табылады және оның орнын кәсіби дайындығы жеткіліксіз адамдар алатын жерде, ең алдымен, балалар зардап шегеді, ал мұнда пайда болатын шығындар әдетте орны толмайды. Бұл қоғамнан мұғалімдер мен тәрбиешілер арасында балалармен жұмыс істеуге кәсіби дайын адамдар болуы үшін жағдай жасауды талап етеді.

Бастауыш сынып мұғалімінің тұлғасын қалыптастыру кезінде кәсіби дайындық мәселесі ерекше өзектілікке ие болады. Бастауыш мектепте мұғалім болашақта үздіксіз білім берудің негізі болатын оқу дағдыларының негізін қалауы керек.

Бастауыш сынып мұғалімінің тұлғасын қалыптастыру кезінде университетте болашақ кәсіпқойдың оның сәтті кәсіби қызметін қамтамасыз ететін қасиеттері, сапалары, ерекшеліктері тұрғысынан зерттеу қажеттілігі туындайды. Белсенді кәсіби қалыптасуға ықпал ететін кәсіби маңызды жеке қасиеттердің құрылымын анықтау және нақтылау, біріншіден, мамандық туралы тұтас түсінік қалыптастыруға мүмкіндік береді; екіншіден, жоғары оқу орнының түлегіне кәсіби қызмет көрсететін талаптарға сәйкес оқу жоспарлары мен бағдарламаларын құруға мүмкіндік береді; үшіншіден, жоғары оқу орны таңдаған мамандығы бойынша өз бетінше жұмыс істеуге мамандарды даярлау кезінде студенттердің тиімді кәсіби қызметі үшін қажетті қасиеттерді дамыту туралы ғылыми негізделген мәліметтер алады, ал төртіншіден, кәсіби маңызды қасиеттер тізімінің болуы ғылыми негізделген критерийлер бойынша аттестаттауды және кадрларды іріктеуді жүргізуге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, осындай сапалар мен қызмет талаптарының негізделген, сыналған тізімінің болуы жоғары оқу орнына оқу процесінің, педагогикалық практиканың, тағылымдаманың қандай элементтерінде және қандай кезеңдерде тиісті қасиеттерді қалыптастыру және дамыту орынды екенін шешуге, сондай-ақ олардың даму деңгейін бақылауға мүмкіндік береді.

Мәселені дамытудың қазіргі жағдайы болашақ кәсіби мұғалімнің қалыптасу динамикасын анықтауға, болашақ кәсіби мұғалімнің жеке басын қалыптастырудың жетекші факторларының тұтас жиынтығының орны мен рөлін анықтауға бағытталған күрделі, құрылымдық және генетикалық зерттеулерді қажет етеді. Оны дайындаудың әр кезеңінде: мотивтер, мақсаттар, өзін-өзі бағалау, оның жеке деңгейіне тікелей байланысты нәтижелер психикалық реттеу жүзеге асырылады. Кәсіби қызмет құрылымының жеке компоненттерін ескерместен, кәсіби маман болу міндеттері шешілмей қалады, ал оны реттеу бойынша практикалық ұсыныстар жалпы гуманитарлық, әдістемелік және арнайы дайындық мәселелерін шешудің тар шеңберімен шектеледі. Осылайша, зерттеу тақырыбының өзектілігі жоғары білім беру жүйесінің қажеттіліктерімен, оны ізгілендіру мен демократияландырумен, кәсіби мұғалімнің жеке басына қойылатын талаптардың жоғарылауымен және оның педагогикалық қызметін оңтайландырумен анықталады.

Білім беруді жаңғырту білім беру мазмұнын жетілдірудің маңызды ережелерінің бірі ретінде қарастырылады. Қазіргі уақытта болашақ мұғалімдердің кәсіби білімінің тиімділігін арттыру жолдарын іздеу кәсіби қалыптасумен байланысты. Бұл білім беруді дамыту болашақ мұғалімнің кәсіби қалыптасуына байланысты, бұл осы зерттеудің өзектілігі болып табылады.

Бәсекеге қабілетті маманның кәсіби қалыптасу проблемалары ақпараттандыру, технологияландыру, кәсіби қызметтің проблемалары жағдайында ерекше мәнге ие болады. Қазіргі заманғы жоғары білім тұрақты кәсіптік дамуға, өзін – өзі жетілдіруге бағдарланған құзыретті маман даярлау үшін тиісті жағдайлар жасауға ұмтылады, бұл одан әрі бәсекеге қабілеттіліктің, кәсіби қызметтің өнімділігінің жоғары деңгейін және соның салдарынан-мансаптық өсу мен өзін-өзі іске асыруды қамтамасыз етеді. Таңдалған

мамандықтың ерекшелігіне сәйкес қажетті білім мен дағдылар базасын сәтті игерумен қатар, кәсіби тұлғаның қалыптасуы мен дамуының кез-келген кезеңінде кәсіби функцияларды тиімді жүзеге асырудың алғышарты болып табылатын ең маңызды кәсіби қажетті қасиеттер мен дағдыларға ие болу маңызды [1].

Қазіргі уақытта И.Ф. Бережная, А.В. Киселев, Л.В. Коновалованың ғылыми жұмыстарындағы болашақ маманның кәсіби қалыптасуының теориялық аспектілері жеткілікті дамыған. Кәсіби қалыптасу теориясының дамуына А.А. Бодалев, Л.И. Божович, И.С. Кона, А. К. Маркова, Л. М. Митина, Н.В. Кузьмина, Т. А. Полякова еңбектері үлкен әсер етті.

Қазіргі отандық психологияда кәсіби іс-әрекеттің және жеке тұлғаның жалпы кәсібилігінің әртүрлі психологиялық-педагогикалық аспектілеріне арналған көптеген зерттеулер бар, атап айтқанда: О.Ю. Ермолаева, Л.Н. Захарова, Е.Ф. Зера, Т.В. Кудрявцева, С.Д. Максименко, А.К. Маркова, Ю.П. Поваренкова, Н.С. Пряжников, Д.Супер, Т.М. Титаренко, В.Д. Шадриков, С.К. Шандрук. Маманның кәсіби дамуы контекстінде кәсіби өзін-өзі тану мәселелері Б.Д. Парыгин, Г.В. Брагина, Л.З. Тархан, П.А. Шавир, кәсіби өзін-өзі анықтау: Е.А. Климов, С.Н. Чистяков. Оқытудан кейін кәсіби қызметке бейімделу, кәсіби және әлеуметтік функцияларды игеру, еңбек ұжымының өміріне белсенді араласу ретінде кәсіби бейімделу мәселелерін М.И. Магура, В.С. Мерлин, В.Г. Подмарков, Г.А. Слесарев. Бірақ сонымен бірге бұл зерттеулер жоғары оқу орны жағдайында мамандардың біліктілігін арттыру мәселелеріне ғалымдардың назарының жеткіліксіздігін көрсетеді, бұл одан әрі зерттеулерді ынталандырады.

Осыған байланысты біз «педагогтың кәсіби дамуы» түсінігінің теориялық тәсілдерін толығырақ қарастырамыз. Оның негізі «болу» және «тұлғаға айналу» ұғымдарынан туындайды. Ғалымдардың көптеген еңбектерінде «даму» және «болу» ұғымдары бір-біріне ұқсайды немесе бір мағына екіншісін қайталайды.

Орыс тілінің түсіндірме сөздігінде «қалыптасу» ұғымы «бір нәрсенің даму процесінде пайда болуы, қалыптасуы» ретінде ашылған. Нәтижесінде, осы концепция тұрғысынан алғанда қалыптасу процесі даму процесінің құрамдас бөлігі болып табылады [2].

Ғалым В.И. Слободчиков өз еңбектерінде қалыптасу процесін даму процесінің бір бөлігі ретінде қарастырады. Зерттеуші «даму» категориясы бір мезгілде үш процесті қамтиды: қалыптасу, қалыптасу, түрлену. «Қалыптасу» процесі – бұл формаға ие болу және жетілдіру, яғни дамудың мақсаты мен нәтижесінің бірлігі, ол негізінен әлеуметтік-мәдени құрылымдарға жатады. «Болу» процесі «бір нақты күйдің басқа күйге ауысуы, ол әлдеқашан жетілдірілді, яғни қазірдің өзінде іске асырылған және мүмкін болатын нәрсенің бірлігі қайда». «Трансформация» процесі – бұл өзін-өзі дамыту және негізгі өмірлік векторды ауыстыру, негізінен рухани және практикалық құрылымдарға қатысты түбегейлі өзгеріс [3].

В.И. Слободчиковтың пікірінше, антропологиялық мағынада тұлғаға айналу процесі оның субъектісін қалыптастырудан тұрады, ол субъектке

жатады, ол тек қызметті жүзеге асыруға ғана емес, сонымен бірге оның негіздері мен құралдарын өзінің нормативтік құрылымының толықтығында көрсетуге қабілетті.

Зерттеуші В.П. Зинченко тұлғаның қалыптасуын оның рухани, әлеуметтік және шығармашылық мәнін жүзеге асыруымен байланыстырады. Оның ойынша, қазіргі педагогиканың міндеті – адамның өзін-өзі ұстауына көмектесу [4].

Жүйе-ой-әрекет әдістемесінің негізін салушы С.В. Попов «даму» емес, «болу» термині дәлірек деп тұжырымдайды. Өзгеретін жағдайлардың әсерінен көрінетін және табиғи процестер мен жасанды әсерлердің әсерінен пайда болу процесі: «болу процестің табиғи және жасанды компоненттерінің қосындысын қамтиды» [5].

Осыған байланысты тұлғаның кәсіби дамуын Л.Б. Шнайдер, тұрақты кәсіби және тұлғалық өсуге дайын құзыреттілік, кәсіби бағдар, кәсіби маңызды және әлеуметтік маңызды қасиеттер мен олардың интеграциясы ретінде анықтауға болады.

Сондай-ақ соңғы кездері мұғалімнің кәсіби дамуы кәсіби ниеттің пайда болуы мен қалыптасуынан кәсіби қызметтегі өзара байланысты уақытша кезеңдердің тұлғаның толық жүзеге асуына дейінгі жүйелілік ретінде түсіндіріледі (Е.А.Климов, Л.М.Митина, Э.Ф.Зеер). Сондықтан Климов Е.А. кәсіби дамудың келесі кезеңдерін анықтайды [6]:

- нұсқа фазасы, онда нәтиже кәсіби жолдағы келесі қадамдар тұрғысынан көрініс табатын кәсіби өзін-өзі анықтау (оқу мекемесі мен кәсіптік оқыту нысанын таңдаудан тұрады);

- белгілі бір білім саласында алу және кәсіпті меңгеру сипатында болатын адептілік фазасы. Бұл фазада өзіндік сана мен тұлғаның бағытында елеулі өзгерістер орын алады;

- бейімделу кезеңі (тәуелділік) кәсіби іс-әрекеттің дамуымен байланысты. Бұл кезең кәсіби саладағы нормаларды, қызмет технологиясын және талаптарды меңгерумен байланысты. Барлық мұғалімдер үшін бұл кезең бизнеске шығармашылық көзқарасты қажет ететін жұмыспен және үнемі туындайтын стандартты емес жағдайларда өзара байланысты;

- ішкі кезең мұғалімнің функционалдық сауаттылықтың құрамына кіретін дағдыларды меңгерген кәсіби міндеттерін жақсы атқаруымен сипатталады;

- алдыңғы кезеңге қатысты шеберлік фазасы, мұғалімнің не бір ерекше қасиеттерімен, біліктілігімен немесе кәсіби саладағы терең білімімен, сондай-ақ тұрақты оң нәтижесімен және оның болуымен ерекшеленеді, кәсіби қызметтегі өзіндік стилі;

- бедел фазасы мұғалімнің өзінің кәсіби шеңберінде және одан тыс жерлерде көрнекті болуымен байланысты. Ол өз тәжірибесінің арқасында өндірістік мәселелерді сәтті шешеді.

- тәлімгерлік фазасы мұғалімнің өз тәжірибесінен үйренуге дайын әріптестері арасынан ізбасарларының болуымен сипатталады.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, болашақ мұғалімнің кәсіби

дамуы бастапқыда студенттің кәсіби маман ретінде қалыптасуының түпкілікті табысын, оның кәсіби дайындығын және жиынтықта оның деңгейін анықтайтын белгілі бір тұлғалық қасиеттерге байланысты екенін атап өтеміз.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Абакумова, Е.Б. Самообразование как ценность профессионального становления педагога / Е.Б. Абакумова // Педагогика: традиции и инновации: материалы Междунар. науч. конф. (г. Челябинск, октябрь 2012 г.). Т. II. – Челябинск: Два комсомольца, 2012. —С. 106-109.
2. Ожегов, С.И. Толковый словарь русского языка / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. – М.: Азбуковник, 2012. – С. 510
3. Слободчиков, В. И. Основы психологической антропологии. Психология развития человека: Развитие субъективной реальности в онтогенезе: учебное пособие для вузов / В. И. Слободчиков, Е. И. Исаев. – М.: Школьная пресса, 2014. – 421 с.
4. Зинченко, В.П. Психологические основы педагогики: психолого-педагогические основы построения системы развивающего обучения Д.Б. Эльконина – В.В. Давыдова / В.П. Зинченко. – Москва: Гардарики, 2013. – 431 с.
5. Маркова, А.К. Психология профессионализма Текст. / А.К. Маркова. – М.: Дело, 2016. – 356 с.
6. Климов, Е.А. Психология профессионала / Е.А. Климов. – М.: Изд-во «Институт практической психологии»; Воронеж: НПО «МОДЭК». – 2015. – 400 с.

ОӘЖ 37.033

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ТЕХНОЛОГИЯ САБАҚТАРЫНДА АКТ ҚОЛДАНУ

Үсенбекқызы Ұ., Пердебай А.Т., Юлдашева Х.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье представлена применение икт на уроках технологии в начальной школе.

Summary: The article presents the use of ICT in technology lessons in primary school.

Адамның айналасында ақпараттың көптігі сонша, ол жаңа ақпараттық технологиялардың көмегінсіз қоғамды дамыту үшін өңдей және пайдалана алмайды. Жыл сайын компьютер біздің өмірімізге барған сайын табандылықпен және онымен бірге ақпараттық технологияларды бұзады. "Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар-бұл қоғам ақпаратты жинау, сақтау, өңдеу және тарату үшін қолданатын әдістердің, құрылғылардың және өндірістік процестердің жиынтығы" екендігіне сүйене отырып, АКТ-ны оқу іс-әрекетінде қолдануды түсіну мұғалімнің практикалық іс-әрекетіндегі ең маңызды нәрсеге айналады. Білімін реформалаудың сәттілігі көбінесе адами факторға байланысты: мұғалім және оның кәсібилігі. Бұл мұғалімдердің дайындық деңгейі, олардың кәсіби қызметінде заманауи технологияларды қолдануға дайындығы, білім беруді қазіргі қоғамның қажеттіліктері деңгейіне жеткізудің күрделі процесінде басты нәрсе олады.

Ақпараттық технологиялар оқушының ғана емес, мұғалімнің де дамуына бірегей мүмкіндік береді. Балалар мен жасөспірімдерге арналған ақпараттық кеңістікті дамыту және кеңейту мұғалімдерді оқушылармен қарым-қатынас жасауға және бұрын зерттелмеген жаңа кеңістіктерді зерттеуге шақырады. Сыныпта компьютерлік технологияны қарапайым қолдану автоматты түрде мұғалімнің кәсіби шеберлігінің артуына және Білім сапасының артуына әкеп соқтырмайтынын атап өткім келеді. Шешуші рөлді, ең алдымен, мұғалімнің жеке басы және оның уәждемесі атқарады. Сондықтан мұғалім АКТ қолдану саласындағы білімін үнемі қолданып, оны толықтырып отырғысы келетін мектептерде еңбек жағдайларын жасау қажет. Сонымен қатар, педагогикалық қызметке заманауи технологияларды енгізу қажеттілік қана емес, сонымен қатар осы саладағы мұғалімдердің үздіксіз білім алуы мен өзін-өзі тәрбиелеуіндегі саналы процесс болуы керек.

Білім беруді модернизациялау бағыттары мектепте компьютерлік техника мен бағдарламалық қамтамасыз етудің болуымен емес, бастауыш сынып мұғалімдерінің қоғамның талаптары мен мәселелеріне сәйкес өзгерістерге дайындығымен анықталуы керек. Статистика сайтының хабарлауынша, 1-4 сынып мұғалімдерінің 18% - ы сыныпта компьютерлік технологияны қолдануға теріс көзқараспен қарайды, компьютерге қызығушылық танытпайды, компьютерлік сауаттылық курстарында оқудан аулақ болады және жүгінуді жөн көреді. олардың "озық әріптестерінің" көмегі.

Осы топтағы мұғалімдердің педагогикалық өтілі 20 жылдан асады. Бастауыш сынып мұғалімдерінің жартысынан көбі (54%) компьютерге оң көзқараспен қарайды, Жаңа Акт-ға қызығушылық танытады, оларды өз тәжірибесінде қолданады, олардың арасында жас мұғалімдер де (жұмыс өтілі 5 жылға дейін) және тәжірибелі мұғалімдер де бар. Бастауыш сынып мұғалімдерінің шамамен үштен бір бөлігі (28%) оған оң көзқараспен қарайды, қызығушылық танытады, бірақ оны сабақтарында қолданбайды. Бұл топқа әртүрлі тәжірибесі бар мұғалімдер де кіреді. Ал компьютерлік технологияны меңгерген бастауыш сынып мұғалімдерінің 18% - ы оларды сабақта қолданбайды, 27% - ы пайдаланады, бірақ сирек, 36% - ы аптасына 2-3 рет, ал 19% - ы үнемі дерлік пайдаланады. әр сабақ. Іс жүзінде оның өзін-өзі тәрбиелеу, кәсіби қарым-қатынас, қашықтықтан тәжірибе алмасу және қашықтықтан оқыту үшін маңыздылығын көрмейді.

Енді компьютер тірі мұғалімді алмастыра алмайтыны баршаға түсінікті. Бірақ бұл олардың жұмысын жеңілдетуге, балаларды қызықтыруға, материалды көрнекі, мүлде жаңа қабылдауға көмектеседі. Сондықтан мен өзін-өзі тәрбиелеу тақырыбын таңдадым " бастауыш сынып сабақтарында АКТ-ны оқыту сапасын жақсарту тәсілі ретінде қолдану.

АКТ-ны оқу процесінде қолдану мүмкіндік береді:

- * білім берудің тиімділігін арттыру;
- * материалды ассимиляциялау сапасын жақсарту;
- * оқушыларға арналған жеке оқу курстарын құру;

* оқуға дайындығының әртүрлі деңгейлері бар оқушыларға сараланған тәсілді енгізу;

* бір уақытта әртүрлі қабілеттері мен қабілеттері бар балаларды ұйымдастырыңыз.

Бастауыш мектептегі сабақтарға оқу материалын дайындау мен ұсынудың ең сәтті түрлерінің бірі мультимедиялық презентациялар құру деп атауға болады [1].

Сонымен қатар, презентация мұғалімге белгілі бір сыныптың, пәннің, пәннің ерекшеліктеріне сүйене отырып, оқу материалын өз бетінше құрастыруға мүмкіндік береді, бұл сабақты максималды тәрбиелік әсерге қол жеткізетіндей етіп құруға мүмкіндік береді..

Интерактивті технологияларды қолдану білім беруде кең таралған құбылысқа айналуға. Интерактивті тақталар сияқты интерактивті жабдықтар оқушылардың білім алуына тұрақты мотивация қалыптастырады және оларға оқу міндеттерін шығармашылықпен шешуге көмектеседі, осылайша оқушылардың шығармашылық ойлауын дамытады. Интерактивті тақтаның көмегімен сіз презентациялар көрсете аласыз, модельдер жасай аласыз, студенттерді материалды игеру процесіне белсенді түрде тарта аласыз, сабақтың қарқыны мен барысын жақсартып аласыз [2], электрондық тақта балаларға тақтадағы қорқыныш пен ұялшақтықты жеңуге көмектеседі, оларды оқу процесіне тарту оңай. Сынып бей-жай қарамайды. Көрініудің жоғары болуына байланысты интерактивті тақтаны пайдалану балалардың назарын оқу процесіне аударуға мүмкіндік береді, мотивацияны арттырады. Компьютердегі барлық нәрсе интерактивті тақтада көрсетіледі. Ондағы нысандар мен белгілерді жылжытуға, мәтіндерге, сызбаларға және диаграммаларға түсініктемелер қосуға, негізгі аймақтарды бөлектеуге және түстерді қосуға болады.

Мұғалімнің ми шабуылы режимінде оқушылармен өз сабағын модельдеуге, оқу материалын көрсетуге, экрандағы суреттің үстіне жазбаша түсініктеме беруге, оқушылардың ойларын жазып алуға және осылайша оқушылармен бірге оқу материалымен бірлескен түйіндеме жасауға мүмкіндігі бар.. Бұл ретте интерактивті тақтада жазылғандарды студенттерге беруге, магниттік тасымалдағышта сақтауға, басып шығаруға, электрондық пошта арқылы жіберуге болады. Сондай-ақ, студенттер жаңа ақпаратты өз бетінше ала алатын сабақтарда Интернетке қол жеткізуге болады. Интерактивті тақталармен жұмыс жасау барысында оқушылардың зейіні жақсарады, оқу материалдары тез сіңеді және нәтижесінде әр оқушының үлгерімі артады, бұл қазіргі білім деңгейін сапалы түрде арттырады [3].

Интерактивті тақтаның көмегімен мұғалім картиналар мен графиканы Қарап, оларға түсініктеме беріп қана қоймай, сонымен қатар өз сызбасын жасай алады. Мұғалім шеше алатын барлық қиындықтарға қарамастан, жаңа технологиялар мұғалімнің шығармашылығына үлкен мүмкіндіктер ашады.

Бұрыннан бар аз тәжірибе ID-мен жұмыс істеу оқушылардың, әсіресе бастауыш сынып оқушыларының материалды қабылдауын жақсартады. Оқушыларға жеке куәлікпен жұмыс істеу әдеттегі тақтаға немесе

баспа үлестірмесіне қарағанда әлдеқайда қызықты болып көрінеді. Олар интерактивті тәсіл сабаққа белсенді қатысуға көмектесетінін түсінеді. Сабақты дайындау кезінде мұғалімнің алдында тұрған басты мәселе-материал іздеу. Коммерциялық қол жетімді мультимедиялық дискілер демонстрациялық материалдардың көзі бола алады. Мультимедиялық дискілердің ішінде, ең алдымен, дискіні атап өту керек

Бұл білім әлеміне қызықты саяхат. Табиғаттың, жануарлар мен өсімдіктердің ерекше құбылыстары. Түрлі суреттелген ақпараттар ойын түрінде баланың ашуға деген құштарлығын оятуға, байыпты энциклопедиялық білімді қолжетімді түрде түсіндіруге және енгізуге, мектеп пәндерін меңгеруге көмектеседі. Интернет - бұл жаңа ақпараттық құбылыс, оның алдында біз, мұғалімдер, жол айрығында таңғажайып қаһарман болып шықтық: көптеген жолдар бар, таңдау кең, оның не екенін түсінуге әлі үлгермедік. Және бұл бізге не үшін қажет. Оқу процесінің ғаламдық компьютерлік желісі-бұл білім беру салаларының пәндеріне органикалық түрде сәйкес келуі керек қуатты құрал. Интернетпен жұмыс істеу өзіне деген сенімділікті дамытады, өзін үлкен шынайы әлемнің бір бөлігі ретінде сезінуге мүмкіндік береді, қызығушылықты оятады, коммуникативті қасиеттерді дамытады, бәсекеге қабілеттілік элементін қалыптастырады, сабақтағы іс-әрекет түрлерін әртараптандыруға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Стадник М.В. Использование медиауроков для развития мышления младших школьников. Библиотека сообщества учителей начальных классов. Образовательный портал «Сеть творческих учителей», 20018.
2. Захарова Н.И. Внедрение информационных технологий в учебный процесс. Журнал «Начальная школа» № 1, 2015.
3. Учебные материалы: уроки, картинки, виджеты. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.smartboard.ru/> (дата обращения 15.06.2016).

ОӘЖ 159.9

БҰҚАРАЛЫҚ АҚПАРАТ ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ ҚОҒАМДЫҚ ПІКІР МЕН ӨЗІН-ӨЗІ СӘЙКЕСТЕНДІРУДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУҒА ӘСЕРІ

Фазил Г.Д., Іңкәрбек С.Ж., Уали А.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: Статья исследует влияние средств массовой информации на формирование общественного мнения и процесс самоидентификации. Рассматриваются ключевые механизмы, такие как "повестка дня" и "фрейминг", которые определяют, какие темы становятся актуальными в обществе. Подчеркивается, как СМИ формируют образы и идеалы, влияя на самооценку и идентичность индивидов. Также обсуждается роль социальных сетей в создании групповой идентичности и распространении информации. В заключение акцентируется важность медиа-грамотности для критического восприятия информации и осознания влияния СМИ на личное и общественное восприятие реальности.

Summary: This article explores the influence of mass media on the formation of public opinion and the process of self-identification. Key mechanisms such as "agenda-setting" and

"framing" are examined, highlighting how they determine which topics become prominent in society. The article emphasizes how media shape images and ideals, impacting individuals' self-esteem and identity. The role of social networks in creating group identity and disseminating information is also discussed. In conclusion, the importance of media literacy is stressed as a means of critically engaging with information and understanding the impact of media on personal and societal perceptions of reality.

Бұқаралық ақпарат құралдары (БАҚ) қазіргі қоғамда шешуші рөл атқарады, тек қоғамдық пікірді қалыптастырып қана қоймай, жеке тұлғалардың өзін-өзі тануына ықпал етеді. Ақпараттық технологиялар дәуірінде ақпаратқа қол жетімділік оңай әрі жылдам бола бастаған кезде, бұқаралық ақпарат құралдарының шындықты қабылдауға, әлеуметтік нормалар мен жеке құндылықтарға әсерін асыра бағалау мүмкін емес. Бұл тақырып әсіресе жаһандану жағдайында, әртүрлі мәдениеттер мен идеологиялар бір-бірімен соқтығысқан кезде өзекті болады. Бұл мақалада біз бұқаралық ақпарат құралдарының қоғамдық пікірді қалай қалыптастыратынын, олардың өзін-өзі анықтау процесіне қалай әсер ететінін және осы өзара әрекеттесуге қандай факторлар ықпал ететінін қарастырамыз.

Қоғамдық пікірді әртүрлі факторлардың, соның ішінде бұқаралық ақпарат құралдарының әсерінен қалыптасатын белгілі бір мәселе бойынша адамдар тобының жалпыланған пікірі ретінде қарастыруға болады. Тарихи тұрғыдан алғанда, бұқаралық ақпарат құралдары әрдайым ақпарат беру және түсіндіру арқылы оқиғалар мен қоғам арасында делдал рөлін атқарды. Алайда, технологияның дамуымен және әлеуметтік медиа сияқты жаңа форматтардың пайда болуымен бұл рөл айтарлықтай өзгерді [1].

Бұқаралық ақпарат құралдарында үлкен ақпараттық жүктеме бар. Күн сайын адамдарға жаңалықтар мен жарнамалық науқандардан бастап ойын — сауық пен білім беру мазмұнына дейінгі көптеген хабарламалар әсер етеді. Бұл ақпарат әлем, оқиғалар және адамдар туралы түсінік қалыптастырады. Бұқаралық ақпарат құралдарында белгілі бір идеялар немесе пікірлер қаншалықты жиі көтерілсе, соғұрлым олар шынайы және маңызды деп қабылданады. Осылайша, бұқаралық ақпарат құралдары қоғам үшін қандай мәселелер басым екенін анықтап, күн тәртібін белгілеп қана қоймайды.

Бұқаралық ақпарат құралдарының әсерін зерттеудегі негізгі ұғымдардың бірі - "фрейминг". Бұл бұқаралық ақпарат құралдары белгілі бір контексте ақпарат беретін, кейбір аспектілерге назар аударатын және басқаларын елемейтін процесс. Мысалы, әлеуметтік мәселелерді қамту экономикалық себептерге назар аударудан бастап, жеке оқиғаларға назар аударуға дейін болуы мүмкін. Әр түрлі кадрлар қоғамның мәселені қабылдауына айтарлықтай әсер етуі мүмкін [2].

"Күн тәртібі" (agenda-setting) ұғымы да маңызды. Бұл бұқаралық ақпарат құралдарының қоғамның не туралы сөйлесетінін анықтау қабілетіне қатысты. Белгілі бір тақырыптар кеңінен қамтылған кезде, олар айқынырақ және талқыланатын болады. Бұл қоғамдық көңіл-күйге, тіпті саяси шешімдерге әсер етуі мүмкін.

Бұқаралық ақпарат құралдары саяси процестерде де маңызды рөл атқарады. Демократия жағдайында бұқаралық ақпарат құралдары үкіметтік органдар мен саясаткерлердің әрекеттері туралы халықты хабардар ете отырып, билікті бақылау тетігі ретінде қызмет етеді. Дегенмен, олар белгілі бір кандидаттардың оң немесе теріс имиджін жасау арқылы қоғамдық пікірді де басқара алады. Жарнама мен саяси бағдарламалар саясат туралы идеяларды қалыптастырудың, сондай-ақ сайлаушыларды жұмылдырудың құралына айналады.

Өзін — өзі сәйкестендіру-бұл адамның өзін, оның құндылықтарын, сенімдері мен белгілі бір топтарға жататындығын білетін және анықтайтын процесс. Бұқаралық ақпарат құралдарының бұл процеске әсерін өзін-өзі бейнелеу және топтық сәйкестікті қалыптастыру призмасы арқылы қарастыруға болады.

БАҚ адамдар ұмтылатын идеалдар мен стандарттарды ұсына отырып, өзін-өзі қалыптастыруға белсенді қатысады. Жарнама, фильмдер, телехикаялар және басқа медиа форматтар табысты, әдемі және бақытты адамдардың белгілі бір бейнелерін жасайды. Бұл бейнелер шабыт ретінде де, кешендердің қайнар көзі ретінде де қызмет ете алады. Мысалы, сән журналдарында және теледидарда насихатталған сұлулық стандарттары олардың сыртқы түріне наразылық пен өзін-өзі бағалаудың төмендеуіне әкелуі мүмкін.

Сонымен қатар, бұқаралық ақпарат құралдары сәтті немесе бақытты болу деген ұғымға әсер етуі мүмкін. Көптеген адамдар өздерінің өзін-өзі бағалауын бұқаралық ақпарат құралдары арқылы берілетін материалдық құндылықтармен байланыстыра бастайды. Бұл тұтынушылық сәйкестікті қалыптастыруға ықпал етуі мүмкін, мұнда сәттілік материалдық игіліктер санымен өлшенеді.

БАҚ сонымен қатар топтық сәйкестікті қалыптастыруға ықпал етеді. Адамдар өздерінің көзқарастары мен құндылықтарымен бөлісетін қауымдастық іздеуге бейім. Әлеуметтік медиа сияқты әртүрлі медиа форматтар арқылы адамдар пікірлес адамдарды тауып, қызығушылық топтарын құра алады. Бұл топтар қолдау мен өзін-өзі растау көзі бола алады, бірақ сонымен бірге әртүрлі әлеуметтік топтар арасындағы алауыздықты күшейте алады [3].

Мысалдарға мүдделерге, саяси көзқарастарға немесе мәдени байланыстарға негізделген қауымдастықтар жатады. Кейде медиа кадрлар белгілі бір топтардың жағымсыз бейнелерін жасау арқылы стереотиптерді нашарлатуы мүмкін. Бұл кемсітушілік пен біржақтылыққа, сондай-ақ әртүрлі әлеуметтік топтар арасындағы қақтығыстарға әкелуі мүмкін.

БАҚ-тың қоғамдық пікірді қалыптастыруға және өзін-өзі сәйкестендіруге әсерін ескере отырып, ақпаратқа сыни көзқарас қажет болады. Біз алатын барлық ақпарат объективті немесе бейтарап емес екенін түсіну маңызды.

Медиа сауаттылық білімі-бұл адамдарға БАҚ-тан келетін ақпаратты сыни тұрғыдан қабылдауға үйрететін тәсіл. Бұған ақпарат көздерін талдау, жалған жаңалықтарды тану және журналистика мен жарнамада қолданылатын манипуляциялық әдістер туралы хабардар болу кіреді. Қоғам неғұрлым ақпараттандырылған болса, БАҚ оның пікірін басқаруды қиындатады.

Әлеуметтік медиа БАҚ ландшафтын айтарлықтай өзгертті. Енді кез-келген адам жаңа мүмкіндіктер ашатын және тәуекелдер тудыратын ақпарат көзі бола алады. Вирустық науқандар, жалған ақпарат және жалған жаңалықтар тез таралуы мүмкін, бұл қоғамдық пікір мен шындықты қабылдауға әсер етеді. Сондықтан әлеуметтік желілерден келетін ақпаратқа саналы көзқарас ерекше маңызды болады.

Бұқаралық ақпарат құралдарының қоғамдық пікір мен өзін-өзі сәйкестендіруді қалыптастыруға әсері көп қырлы және күрделі процесс болып табылады. БАҚ тек ақпарат арналары ғана емес, сонымен қатар әлем, құндылықтар мен сәйкестілік туралы идеяларды қалыптастыру құралы ретінде қызмет етеді. Қазіргі заман жағдайында ақпаратқа қол жетімділік кең таралған кезде, бұл әсерді сыни тұрғыдан түсіну қажет болады. Медиа сауаттылық білімі және манипуляциялық әдістер туралы хабардар болу қоғамға ақпараттық ортаға байланысты қиындықтарды жеңуге көмектеседі. Осылайша, бұқаралық ақпарат құралдарының қоғамдық пікір мен өзін-өзі анықтаудағы рөлін түсіну жеке және қоғамдық дамудың жаңа көкжиектерін ашады [4].

Бұқаралық ақпарат құралдары (БАҚ) қоғамдық пікірді қалыптастыруда және өзін-өзі сәйкестендіруде маңызды рөл атқара отырып, біздің күнделікті өміріміздің ажырамас бөлігіне айналды. Ақпарат пен цифрлық ғасыр бізді күн сайын әлемді, басқа адамдарды және өзімізді қабылдауды қалыптастыратын көптеген хабарламалардың әсеріне ұшыратты. Теледидар жаңалықтары мен радио хабарларынан бастап әлеуметтік желілер мен онлайн платформаларға дейін әртүрлі медиа пішімдері арқылы алатын ақпарат біздің пікірімізге, сенімімізге және өзін — өзі сезінуімізге әсер етеді. Бұл тұрғыда бұқаралық ақпарат құралдары біздің шындықты қабылдауымызды қалай қалыптастыратынын және олардың өзін-өзі анықтау процесінде қандай рөл атқаратынын түсіну маңызды.

Қазіргі БАҚ қоғамдық көңіл-күйді басқаруда керемет күшке ие. Олар белгілі бір оқиғалар мен тақырыптарға назар аудара отырып, күн тәртібін белгілейді, осылайша маңызды немесе өзекті болып саналатын нәрсені анықтайды. Бұл құбылыс "күн тәртібі" (agenda-setting) деп аталады. Белгілі бір тақырыптар кеңінен қамтылған кезде, олар қоғамға көбірек әсер етеді және оларды талқылау қоғамдық пікірге, тіпті саяси шешімдерге әсер етуі мүмкін. Мысалы, Экология, Адам құқықтары немесе әлеуметтік әділеттілік мәселелерін қамту адамдарды қоғамдық өмірге белсенді қатысуға және қарастырылған мәселелерге сәйкес өз көзқарастарын қалыптастыруға итермелеуі мүмкін.

Бұған қоса, БАҚ "фрейминг" тетіктері арқылы қоғамдық пікір қалыптастырады. Фрейминг-бұл кейбір аспектілерге назар аудара отырып, басқаларын елемей, белгілі бір контексте ақпарат берілетін процесс. Мысалы, наразылық туралы есеп журналистің қай аспектіні атап өтуге шешім қабылдағанына байланысты азаматтардың құқықтары үшін күрес немесе тәртіпсіздіктер ретінде ұсынылуы мүмкін. Осылайша, кадрлар оқиғаларды қабылдауды айтарлықтай өзгерте алады және қоғамдық көңіл-күйге әсер етеді.

Алайда бұқаралық ақпарат құралдарының әсері тек қоғамдық пікірмен шектелмейді. Ол сондай-ақ өзін-өзі сәйкестендіру мәселелерін қарастырады. Өзін — өзі сәйкестендіру-бұл адам қоршаған әлем контекстінде өзін-өзі танитын және анықтайтын процесс. Бұқаралық ақпарат құралдары адамдар ұмтылатын бейнелер мен мұраттарды ұсына отырып, жеке тұлғаны қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Жарнама, фильмдер, телехикаялар және басқа медиа форматтар сәттілік, Сұлулық және бақыт стандарттарын жасайды, олар шабыт ретінде де, кешендердің қайнар көзі ретінде де қызмет ете алады.

Мысалы, жаһандану жағдайында адамдар бұқаралық ақпарат құралдарында ұсынылған әртүрлі мәдениеттер мен идеалдарға көбірек тап болады. Бұл дәстүрлі құндылықтар мен заманауи идеалдар арасындағы қақтығысқа әкелуі мүмкін, бұл өз кезегінде адамның өзін-өзі сезінуіне әсер етеді. Адамдар өздерінің өзін-өзі бағалауын материалдық жетістіктермен немесе медиа енгізген белгілі бір стандарттарға сәйкестікпен байланыстыра бастайды [5].

Сонымен қатар, бұқаралық ақпарат құралдары топтық сәйкестіктің қалыптасуына әсер етеді. Адамдар өздерінің мүдделері мен көзқарастарымен бөлісетін қауымдастықтарды іздеуге тырысады. Әлеуметтік медиа адамдар пікір алмасып, қолдау таба алатын осындай қауымдастықтарды құру алаңына айналды. Сонымен қатар, бұл белгілі бір топтар бұрмаланған бейнелердің объективі арқылы қабылдана бастаған кезде стереотиптер мен біржақтылықтың күшеюіне әкелуі мүмкін.

Ақпаратқа қол жеткізу оңай және жылдам болған жағдайда, медиаға сыни көзқарас әсіресе өзекті болады. Барлық ақпарат объективті және бейтарап емес екенін түсіну маңызды. Медиа сауаттылық білімі адамдарға ақпаратты сыни тұрғыдан қабылдауға, манипуляцияларды тануға және өз пікірлерін қалыптастыруға көмектеседі. Бұл әсіресе әлеуметтік медиа дәуірінде өте маңызды, онда жалған жаңалықтар мен жалған ақпарат тез таралуы мүмкін, бұл қоғамдық пікір мен шындықты қабылдауға әсер етеді.

Осылайша, осы мақалада біз бұқаралық ақпарат құралдарының қоғамдық пікірді қалай қалыптастыратынын, олардың өзін-өзі анықтау процесіне қалай әсер ететінін және осы өзара әрекеттесуге қандай факторлар ықпал ететінін қарастырамыз. Бұл процестерді түсіну қазіргі ақпараттық қоғамдағы өз орнын жақсы түсінуге ғана емес, сонымен қатар біздің күрделі және алуан түрлі әлемдегі әрбір адам үшін қажетті дағды болып табылатын ақпаратқа сыни көзқараспен қарауды үйренуге көмектеседі.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Леви, И. В. Влияние СМИ на общественное мнение / И. В. Леви. — Москва: Издательство "Наука", 2021. — 320 с.
2. Сидоров, А. А. Социальные сети как инструмент формирования идентичности / А. А. Сидоров. — Санкт-Петербург: Питер, 2020. — 250 с.
3. Кузнецова, Н. П. Фрейминг в журналистике: теоретические и практические аспекты / Н. П. Кузнецова. — Екатеринбург: Урал. ун-т, 2019. — 180 с.

4. Иванова, Т. С. Роль СМИ в современном обществе / Т. С. Иванова // Журнал медиаисследований. — 2022. — Т. 15, № 3. — С. 45-58.
5. Петров, С. И. Медиа-грамотность в эпоху цифровых технологий / С. И. Петров. — Казань: Казанский университет, 2021. — 210 с.

ОӘЖ 371.3

СӨЙЛЕУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРМЕН ЖҰМЫС КЕЗІНДЕ МҰҒАЛІМДЕР МЕН ЛОГОПЕДТЕРДІҢ ӨЗАРА ӘРЕКЕТІ

Хасанова Н.Х., Есенбек Ж.Б., Шынтасова А.А.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается взаимодействие педагогов и логопедов в процессе работы с детьми, имеющими нарушения речи. Подчеркивается важность комплексного подхода и сотрудничества специалистов для успешной коррекции речевых проблем. Обсуждаются основные модели взаимодействия, такие как кооперативная, консультационная и совместная работа в группе, а также методы, используемые в практике. Анализ литературных источников демонстрирует, что эффективное взаимодействие между педагогами и логопедами способствует не только улучшению речевых навыков, но и повышению общей мотивации детей к обучению. Статья подчеркивает необходимость создания условий для регулярного общения между специалистами и подготовки педагогов для достижения наилучших результатов в коррекционной работе.

Summary: The article examines the interaction of teachers and speech therapists in the process of working with children with speech disorders. The importance of an integrated approach and cooperation of specialists for the successful correction of speech problems is emphasized. The main models of interaction, such as cooperative, consulting and group collaboration, as well as methods used in practice, are discussed. The analysis of literary sources demonstrates that effective interaction between teachers and speech therapists contributes not only to improving speech skills, but also to increasing the overall motivation of children to learn. The article emphasizes the need to create conditions for regular communication between specialists and the training of teachers to achieve the best results in correctional work.

Балалардағы сөйлеу бұзылыстары балалар психологиясы мен педагогикасы саласындағы ең өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Бұл бұзылулар әртүрлі себептерге байланысты болуы мүмкін, соның ішінде генетикалық факторлар, жарақаттар, әлеуметтік қарым-қатынастың болмауы, сондай-ақ қолайсыз әлеуметтік ортаның әсері. Сөйлеу адамның қарым-қатынасы мен әлемді тануының ажырамас бөлігі болып табылады және оның бұзылуы баланың оқу және әлеуметтік бейімделу мүмкіндіктерін айтарлықтай шектеуі мүмкін. Сондықтан мамандар-педагогтар мен логопедтердің ерекше назары сөйлеу бұзылыстарын сәтті түзету үшін жағдай жасауға бағытталуы керек.

Заманауи зерттеулер сөйлеу проблемаларын тиімді түзету тек логопедтің жеке жұмысын ғана емес, сонымен қатар білім беру мекемелерінде балалармен жұмыс істейтін мұғалімдермен белсенді ынтымақтастықты қамтитын кешенді тәсілді қажет ететіндігін көрсетеді. Мұғалімдер балалармен үнемі байланыста

болатын алғашқы мамандар ретінде сөйлеу бұзылыстарын анықтауда және түзету шараларын бастауда шешуші рөл атқарады. Олар баланың сөйлеу дамуындағы өзгерістерді байқап, дер кезінде логопедтен көмек сұрай алады [1].

Логопедтер өз кезегінде сөйлеу бұзылыстарын диагностикалау және түзету үшін қажетті нақты білім мен дағдыларға ие. Олар әр баланың қажеттіліктеріне бейімделген жеке бағдарламаларды әзірлейді және фонетика, грамматика және лексика саласындағы нақты мәселелерді шешу үшін жұмыс істейді. Алайда, логопедтердің кәсіби дайындығының жоғары деңгейіне қарамастан, егер педагогикалық ұжым бірлескен жұмыстың маңыздылығын түсініп, түзету процесіне белсенді қатысса, олардың жұмысы әлдеқайда тиімді болады.

Педагогтар мен логопедтердің табысты өзара іс-қимылының негізгі аспектісі әрбір маманның рөлін түсіну және жалпы білім беру стратегиясы шеңберіндегі мақсатты ынтымақтастық болып табылады. Бұл мамандардың өзара әрекеттесуі әртүрлі формада болуы мүмкін — білім беру іс-шараларын бірлесіп жоспарлаудан бастап, балалардың үлгерімі туралы үнемі ақпарат алмасуға дейін. Ынтымақтастықтың бұл түрлері әр маманның тәжірибесін байытып қана қоймай, сөйлеу қабілеті бұзылған балаларға бірыңғай қолдау жүйесін жасайды.

Іс жүзінде мұғалімдер мен логопедтер арасындағы өзара әрекеттесу әртүрлі модельдер арқылы жүзеге асырылуы мүмкін. Мысалы, кооперативтік модельде екі маман да баланың жеке қажеттіліктерін ескеретін интеграцияланған сабақ жоспарларын құру үшін бірлесіп жұмыс істей алады. Консультациялық модель аясында логопед мұғалімдерге сөйлеу бұзылыстарының ерекшеліктерін ескере отырып, оқу процесін қалай жақсы ұйымдастыруға болатындығы туралы ұсыныстар бере алады. Сондай-ақ, сыныпта сабақтарды бірлесіп өткізу мүмкіндігі бар, бұл түзету әдістерін білім беру процесіне біріктіруге және сөйлеу қабілеті бұзылған балалар мен олардың құрдастарының табиғи өзара әрекеттесуін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Психолінгвистика және дефектология саласындағы зерттеулер педагогтар мен логопедтер арасындағы табысты өзара іс-қимыл сөйлеу дағдыларын жақсартуға ғана емес, сонымен қатар балалардың оқуға және әлеуметтік белсенділікке деген жалпы мотивациясын арттыруға ықпал ететіндігін растайды. Екі маманнан да көмек алатын балалар қарым-қатынас дағдыларын, өзіне деген сенімділікті және құрдастарымен қарым-қатынасты жақсартуды жиі көрсетеді. Бұл өз кезегінде олардың эмоционалды жағдайына және әлеуметтік бейімделу деңгейіне оң әсер етеді.

Дегенмен, тиімді өзара әрекеттесуді жүзеге асыру үшін мамандарды даярлау деңгейі, бірлесіп жұмыс істеуге уақыттың болуы және ресурстардың қолжетімділігі сияқты бірқатар факторларды ескеру қажет. Білім беру мекемелері педагогтар мен логопедтер арасындағы тұрақты қарым-қатынас үшін жағдай жасауы маңызды, бұл туындаған мәселелерді жедел шешуге және балалардың үлгеріміне байланысты түзету бағдарламаларын бейімдеуге мүмкіндік береді.

Осылайша, мұғалімдер мен логопедтердің өзара әрекеттесуі сөйлеу қабілеті бұзылған балалармен сәтті жұмыс істеудің қажетті шарты болып табылады. Ынтымақтастық пен өзара түсіністікке негізделген кешенді тәсіл сөйлеу проблемаларын түзету мәселелерін тиімді шешуге мүмкіндік береді және балалардың жан-жақты дамуына ықпал етеді. Бұл мақалада бұл өзара әрекеттесудің қалай жүретіні, қандай модельдер мен әдістер қолданылатыны, сондай-ақ тиімді ынтымақтастық жағдайында қандай нәтижелерге қол жеткізуге болатындығы егжей-тегжейлі қарастырылады.

Сөйлеу қабілеті бұзылған балалармен жұмыс кезінде мұғалімдер мен логопедтердің өзара әрекеттесуін зерттеу психология мен педагогика саласындағы өзекті тақырып болып табылады. Осы мәселе бойынша қолданыстағы әдебиеттер корпусы осы мәселеге әртүрлі көзқарастарды көрсетеді, сонымен қатар мамандардың өзара әрекеттесуінің негізгі аспектілерін, оның модельдері мен әдістерін көрсетеді.

Бұл саладағы маңызды үлестердің бірі-логопедиялық жұмысты жалпы білім беру процесіне біріктірудің маңыздылығына назар аударатын Ломовтың (2010) жұмысы. Ол педагогтар мен логопедтердің тиімді ынтымақтастығы сөйлеу бұзылыстарын түзету сапасын арттырып қана қоймай, сонымен қатар сыныптағы жалпы білім беру климатының дамуына ықпал етеді дейді. Ломов өзара әрекеттесудің бірнеше түрін, соның ішінде бірлескен сабақтар мен консультацияларды бөліп көрсетеді, бұл балаларға қолайлы жағдай жасауға мүмкіндік береді [2].

Тихомиров (2015) өз зерттеуінде логопедтер жұмысының диагностикалық аспектісіне назар аударады. Ол осы кезеңде сөйлеу бұзылыстарын ерте анықтау және мұғалімдермен өзара әрекеттесу қажеттілігін атап көрсетеді. Тихомиров мұғалімдер балалардың сөйлеу дағдыларын алдын-ала бағалау үшін қолдана алатын нақты диагностикалық әдістерді ұсынады. Бұл, оның пікірінше, тиімді түзету бағдарламаларын әзірлеу үшін негіз болып табылады [3].

Соловьева (2018) логопедтер мен мұғалімдер арасындағы ынтымақтастықтың балалардың мотивациясына әсерін зерттейді. Ол мамандардың бірлескен жұмысы сыныпта жағымды әлеуметтік ахуалды қалыптастыруға ықпал ететінін, бұл өз кезегінде балалардың сенімділігіне және олардың оқу процесіне қатысуға деген ұмтылысына әсер ететінін атап өтті. Соловьева сонымен қатар логопед балалармен тікелей мұғалімдердің қатысуымен жұмыс істей алатын бірлескен сабақтардың маңыздылығын атап көрсетеді, бұл түзету әсерін күшейтеді [4].

Әдебиетте сипатталған мұғалімдер мен логопедтердің өзара әрекеттесу үлгілерін бірнеше санатқа бөлуге болады [5]:

1. Кооператив моделі: оқу іс-шараларын бірлесіп жоспарлауды және логопедиялық әдістерді білім беру процесіне біріктіруді қамтиды. Бұл модель бірлескен іс-шаралар сөйлеу қабілеті бұзылған балалардың жетістігін едәуір арттырады деген зерттеулермен белсенді түрде қолдау тапты.

2. Кеңес беру моделі: логопедтер мұғалімдерге сөйлеу проблемалары бар балалармен жұмыс істеу әдістері туралы кеңес береді деп болжайды. Бұл

модельде білім беру процесін әр баланың қажеттіліктеріне бейімдеуге мүмкіндік беретін тұрақты байланыс пен ақпарат алмасу маңызды.

3. Топтағы бірлескен жұмыс моделі: логопедтер мен мұғалімдер сабақтарда бірге жұмыс істейді, бұл балалар мен мамандардың тікелей өзара әрекеттесуіне жағдай жасайды. Зерттеулерге сәйкес, бұл модель балаларға сөйлеу кедергілерін тезірек жеңуге мүмкіндік береді, өйткені олар ынтымақтастық пен қолдаудың үлгісін көреді.

Әдебиеттер сонымен бірге бірлескен жұмыста қолдануға болатын әдістерге назар аударады. Тихомировтың диагностикалық әдістерін мұғалімдер сөйлеу дағдыларын бастапқы бағалауға бейімдей алады, ал Соловьева ұсынған түзету әдістері логопедтерге сыныппен тиімді қарым-қатынас жасауға мүмкіндік береді.

Өзара әрекеттесу тәсілдері оқу орнының ерекшелігіне және балалардың жеке қажеттіліктеріне байланысты өзгеруі мүмкін екенін ескеру маңызды. Зерттеулер әдістер мен тәсілдердегі икемділік табысты ынтымақтастықтың негізгі факторы екенін көрсетеді.

Қолданыстағы әдебиеттерді талдау мұғалімдер мен логопедтердің өзара әрекеттесуі балалардағы сөйлеу бұзылыстарын түзетуде шешуші рөл атқаратынын көрсетеді. Табысты жұмыс істеуге бейімделетін көптеген модельдер мен әдістер бар. Зерттеулер тиімді ынтымақтастық сөйлеу дағдыларын жақсартуға ғана емес, сонымен қатар балалардың мотивациясы мен әлеуметтік бейімделуіне оң әсер ететінін растайды. Осылайша, осы саладағы мамандардың өзара әрекеттесу тәжірибесін одан әрі зерттеу және дамыту болашақ зерттеулер мен практикалық қолдану үшін маңызды бағыт болып табылады.

Сөйлеу қабілеті бұзылған балалармен жұмыс істеу кезінде мұғалімдер мен логопедтердің өзара әрекеттесуі осы бұзылуларды сәтті түзетуге және балалардың жан-жақты дамуына ықпал ететін маңызды аспект болып табылады. Әдеби дереккөздер мен заманауи тәжірибелерді талдау ынтымақтастыққа негізделген кешенді тәсіл оң нәтижелерге қол жеткізудің ең жақсы Стратегиясы екенін көрсетеді.

Қолданыстағы зерттеулер мамандардың тиімді өзара әрекеттесуі сөйлеу проблемаларын анықтауға және жоюға ғана емес, сонымен қатар жалпы білім беру климатын жақсартуға мүмкіндік беретіндігін атап көрсетеді. Мұғалімдер балалармен үнемі байланыста бола отырып, олардың сөйлеу дамуындағы өзгерістерді ерте кезеңдерде байқай алады. Олар диагностиканы бастай алады және логопедтерді тарта алады, бұл түзету шараларын ертерек бастауға мүмкіндік береді. Бұл әсіресе маңызды, өйткені ерте араласу сөйлеу бұзылыстарын сәтті жеңу мүмкіндігін айтарлықтай арттырады [6].

Логопедтер өз кезегінде сөйлеу дағдыларын диагностикалау және түзету үшін қажетті құнды білім мен әдістерді ұсынады. Олардың жұмысы мұғалімдермен бірлескен өзара әрекеттесу контекстінде тиімдірек болады, бұл логопедиялық әдістерді жалпы білім беру процесіне біріктіруге мүмкіндік береді. Осылайша, біртұтас қолдау жүйесі құрылады, оның аясында балалар

мамандандырылған көмек алып қана қоймай, олар үшін таныс ортада оқуды жалғастырады.

Ынтымақтастық, кеңес беру және топтық ынтымақтастық моделі сияқты өзара әрекеттесу модельдерінің әртүрлілігі әр балаға жеке көзқарастарды жүзеге асыруға кең мүмкіндіктер ашады. Сәйкес модельді таңдау балалардың нақты жағдайлары мен қажеттіліктеріне байланысты, бұл жұмысты ұйымдастыруда икемділіктің маңыздылығын көрсетеді. Ең тиімдісі-мұғалімдер мен логопедтер арасындағы тұрақты қарым-қатынасты қамтамасыз ететін, оларға балалардың үлгерімі туралы тәжірибе мен ақпарат алмасуға мүмкіндік беретін модельдер.

Өзара әрекеттесу процесінде балалармен жұмыс істеу әдістеріне ерекше назар аудару керек. Біріктірілген сабақ жоспарларын пайдалану, сабақтарды бірлесіп өткізу және жеке консультациялар сөйлеу қабілеті бұзылған балалардың жан-жақты дамуына жағдай жасайды. Сөйлеу проблемаларының ерекшелігі туралы біліммен қаруланған мұғалімдер оқу процесін тиімді бейімдей алады, бұл балалардың мотивациясын арттырады және олардың оқуға белсенді қатысуына ықпал етеді.

Мамандарды даярлау мәселесі де маңызды. Сөйлеу қабілеті бұзылған балалармен жұмыс істеу әдістері бойынша педагогтар үшін тұрақты тренингтер мен семинарлар өткізу олардың құзыреттілігі мен өз күштеріне деген сенімділік деңгейін арттырады. Бұл мұғалімдердің түзету процесіне белсенді қатысуына ықпал етеді және логопедтермен өзара әрекеттесуді жақсартады.

Қорытындылай келе, сөйлеу қабілеті бұзылған балалармен жұмыс кезінде мұғалімдер мен логопедтердің өзара әрекеттесуі жүйелі және мақсатты тәсілді қажет етеді. Бірлесіп жұмыс істеу, мамандар арасында білім мен тәжірибе алмасу үшін жағдай жасау қажеттілігі, сондай — ақ педагогтардың түзету процесіне белсенді қатысуы-бұл сөйлеу бұзылыстарын сәтті түзетуге ықпал ететін негізгі факторлар. Болашақ зерттеулер мен осы тәсілдерді практикалық қолдану сөйлеу қабілеті бұзылған балалардың білім беру нәтижелері мен өмір сүру сапасын жақсартуға көмектеседі, оларға сәтті әлеуметтену және өзін-өзі жүзеге асыру үшін қажетті дағдыларды қамтамасыз етеді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Ломов, Б. Ф. Психология и педагогика: основные понятия. — М.: Просвещение, 2010. — 256 с.
2. Тихомиров, В. А. Речевые нарушения у детей: диагностика и коррекция. — СПб.: Речь, 2015. — 312 с.
3. Соловьева, Н. И. Взаимодействие логопеда и педагога в образовательном процессе. — М.: Педагогическое общество России, 2018. — 180 с.
4. Михайлова, А. В. Современные подходы к коррекции речевых нарушений у детей. // Вестник психологии и педагогики. — 2021. — № 3. — С. 45-52.
5. Кузнецова, И. И. Логопедия в системе коррекционного обучения. — Екатеринбург: Урал. ун-т, 2019. — 215 с.
6. Федорова, Е. С. Психолого-педагогические условия успешной коррекции речевых нарушений. // Психология и образование. — 2020. — Т. 12, № 4. — С. 123-130.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА ҚАУІПСІЗ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Шади Ж.А., Сапарбек Ұ.К., Саидов М.С.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается процесс формирования навыков безопасного поведения у учащихся начальных классов. Основное внимание уделяется важности привития детям знаний и умений, которые помогут им избежать опасных ситуаций и адекватно реагировать на потенциальные угрозы. Авторы предлагают практические методы и подходы, которые могут быть применены в учебном процессе для повышения уровня осведомленности и развития навыков безопасного поведения у школьников младшего возраста.

Summary: The article explores the process of developing safety behavior skills in primary school students. It focuses on the importance of instilling knowledge and abilities in children that will help them avoid dangerous situations and respond adequately to potential threats. The authors propose practical methods and approaches that can be applied in the educational process to increase awareness and develop safety behavior skills among younger students.

Бастауыш сынып оқушыларында қауіпсіз мінез-құлық дағдыларын қалыптастыру бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі болып табылады. Қазіргі қоғамдағы өзгерістер мен технологиялық прогресстер балаларға әсер етуде, бұл олардың мінез-құлқында жаңа міндеттер мен қауіп-қатерлер тудыруы мүмкін. Сондықтан мектептің және мұғалімдердің басты міндеттерінің бірі – балалардың қауіпсіз мінез-құлық дағдыларын қалыптастыру болып отыр.

Бастауыш сынып жасындағы оқушыларда мінез-құлықтың қауіпсіздікке бағытталған элементтерін қалыптастырудың маңызы өте жоғары. Осы кезеңде балалардың психологиялық және физиологиялық дамуы белсенді жүріп, олардың қоршаған ортаға бейімделуі жүзеге асады. Бұл жас балалар өздігінен шешім қабылдай алмайтын, тәуелсіз ойлауды толық меңгермеген кезең болып саналады. Сондықтан оларға қауіпсіздік негіздерін үйрету және дұрыс мінез-құлық дағдыларын қалыптастыру мектептің негізгі міндеттерінің бірі. Қауіпсіз мінез-құлық дағдылары – бұл баланың өз өмірі мен денсаулығын қорғау үшін қажет негізгі ережелер мен тәжірибелерді меңгеруі. Олар балаға қауіпті жағдайларда дұрыс шешім қабылдауға, өз қауіпсіздігін қамтамасыз етуге және басқаларға көмектесуге мүмкіндік береді. Бұл дағдыларды қалыптастыру мектептің оқу-тәрбие процесінде жүйелі түрде жүзеге асуы қажет. Қауіпсіз мінез-құлықты қалыптастырудың бірнеше аспектілері бар. Біріншіден, бұл балаларға өмірдің қауіп-қатерлерін түсіндіру және олардың дұрыс әрекет ету дағдыларын дамыту болып табылады. Бастауыш сынып оқушыларының қауіпті жағдайларға реакциясы жылдам емес болуы мүмкін, сондықтан оларды қауіп-қатерлерді ертерек болжауға және олардан қалай құтылуға үйрету қажет. Мысалы, жол жүру ережелері, электр құрылғыларын қолдану қауіпсіздігі, өрт кезіндегі іс-әрекеттер және басқа да өмірде кездесетін қауіпті жағдайлар туралы түсіндіру маңызды.

Екіншіден, балаларды өзіне сенімді болуға және қиын жағдайларда сабыр сақтауға үйрету керек. Қауіпсіз мінез-құлық дағдыларының негізінде адамның психологиялық тұрақтылығы мен шешім қабылдау қабілеті жатыр. Бұл жерде мұғалімдердің психологиялық тәрбиелік жұмыстары маңызды рөл атқарады. Бала өз қауіпсіздігіне сенімді болғанда және қиын жағдайларда өзін дұрыс ұстай білсе, ол басқа адамдарға да көмек көрсете алады. Мұғалімдер мен ата-аналардың бірлескен жұмысы оқушылардың қауіпсіз мінез-құлқын қалыптастырудағы маңызды элементтердің бірі болып табылады. Ата-аналар баланың алғашқы тәрбиешілері болғандықтан, олар мектеппен тығыз байланыста болуы тиіс. Ата-аналарға балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету туралы кеңестер мен ұсыныстар беру арқылы олармен бірлесіп жұмыс істеу маңызды. Бұл балаларға үйлесімді тәрбиелік орта құруға және оларды қауіпті жағдайлардан қорғауға көмектеседі. Сонымен қатар, мектеп бағдарламасына қауіпсіздікке арналған арнайы сабақтар немесе бөлімдер енгізу қажет. Бұл сабақтарда балаларға қауіпті жағдайларды болдырмау және олардан қалай шығуға болатындығы туралы ақпарат берілуі керек. Мысалы, жолда жүру ережелері, өрт қауіпсіздігі, суға түсу кезіндегі сақтық шаралары және басқа да тақырыптар қарастырылуы қажет. Мұндай сабақтар балалардың практикалық дағдыларын дамытуға және оларды қиын жағдайларда дұрыс шешім қабылдауға үйретуге бағытталған болуы керек.

Психологиялық зерттеулерге сүйенсек, балалардың мінез-құлқы олардың ортасына және айналасындағы адамдарға байланысты қалыптасады. Сондықтан мектепте тек теориялық білім беру ғана емес, сондай-ақ қауіпсіз мінез-құлқтың практикалық дағдыларын үйрету де маңызды. Мысалы, тренингтер, ойындар, рөлдік ойындар, симуляциялар арқылы балаларды қауіпсіздік ережелерін практикада қолдануға үйретуге болады. Мұндай тәсілдер балаларға қауіпсіздік ережелерін нақты өмірде қолдануға мүмкіндік береді. Бастауыш сынып оқушыларына қауіпсіз мінез-құлқы дағдыларын үйретудің тағы бір тиімді тәсілі – үлгі көрсету. Балалар көбінесе үлкендерден, әсіресе мұғалімдерден үлгі алады. Мұғалімдердің өздері қауіпсіз мінез-құлқты ұстанып, балаларға осы дағдыларды іс-әрекеттері арқылы көрсетуі керек. Бұл балалардың қауіпсіздікке деген дұрыс көзқарасын қалыптастырады және олардың болашақта да осы ережелерді сақтауына ықпал етеді. Қауіпсіз мінез-құлқы дағдыларын қалыптастыруда жаңа технологиялар мен цифрлық құралдарды пайдалану да маңызды. Қазіргі уақытта балалар интернетте көп уақыт өткізеді, және бұл жерде де қауіпсіздік ережелерін сақтау қажет. Киберқауіпсіздік, әлеуметтік желілердегі дұрыс мінез-құлқы ережелері және интернеттегі қауіп-қатерлерден қорғану туралы ақпарат беру балаларды заманауи қауіптерден қорғауға көмектеседі. Мысалы, мектеп бағдарламасына киберқауіпсіздік тақырыбын енгізу арқылы балаларды интернетте өздерін қалай қорғау керектігі туралы үйретуге болады. Сонымен қатар, қауіпсіздік дағдыларын қалыптастыру процесінде балалардың жеке ерекшеліктерін ескеру қажет. Әр бала жеке тұлға болып табылады және әрқайсысының қауіпсіздікке деген көзқарасы мен мінез-құлқы әртүрлі болуы мүмкін. Сондықтан мұғалімдер

балалардың жасына, психологиялық ерекшеліктеріне және даму деңгейіне сәйкес келетін тәсілдерді қолдануы қажет. Бұл балалардың қауіпсіздік ережелерін тез және тиімді меңгеруіне ықпал етеді.

Бастауыш сынып оқушыларының қауіпсіз мінез-құлық дағдыларын қалыптастыру тек Қазақстанда ғана емес, әлемнің көптеген елдерінде де өзекті мәселе болып табылады. Шет елдерде балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған түрлі бағдарламалар мен әдістер кеңінен қолданылып жүр. Осы мысалдар арқылы біз шетелдік тәжірибені талдап, олардың Қазақстандағы білім беру жүйесіне енгізуге болатын кейбір элементтерін қарастыра аламыз. Мысалы, Жапонияда мектептерде қауіпсіздікке ерекше көңіл бөлінеді. Елдегі барлық бастауыш мектептерде қауіпсіздік ережелерін оқыту міндетті пән ретінде қарастырылады. Бұл сабақтарда балаларға табиғи апаттар кезінде (мысалы, жер сілкінісі, цунами) қалай әрекет ету керектігі, жол қауіпсіздігі, өрттен қалай құтылу, сондай-ақ күнделікті өмірде кездесетін басқа да қауіптер туралы түсіндіріледі. Жапония табиғи апаттарға бейім болғандықтан, мұндай қауіпсіздік сабақтары балалардың өмір сүру деңгейін арттырады. Сонымен қатар, оқушыларға қауіпсіздік ережелерін түсіндіру барысында арнайы тренингтер, симуляциялар, және рөлдік ойындар қолданылады. Бұл әдістер балалардың қауіпсіздік ережелерін нақты өмірде қолдануға мүмкіндік береді. АҚШ-та да мектептерде балалардың қауіпсіз мінез-құлқын қалыптастыруға көп көңіл бөлінеді. Ондағы мектептерде балаларға қауіпсіздіктің барлық түрлері, соның ішінде киберқауіпсіздік, зорлық-зомбылықтан қорғану және табиғи апаттар кезінде әрекет ету туралы сабақтар өткізіледі. Америкалық мектептерде қауіпсіздікке байланысты көптеген бағдарлама бар, олардың бірі – “D.A.R.E.” (Drug Abuse Resistance Education) бағдарламасы. Бұл бағдарлама оқушыларды есірткіден, зорлық-зомбылықтан және басқа да зиянды әрекеттерден қорғауға бағытталған. Сонымен қатар, оқушыларға интернеттегі қауіпсіздік ережелерін түсіндіру арқылы киберқауіпсіздікке ерекше назар аударылады. Мұндай бағдарламалар балаларды күнделікті өмірдегі түрлі қауіптерден қорғауға мүмкіндік береді. Ұлыбританияда да мектептерде балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету басты мақсаттардың бірі болып табылады. Мұнда оқушыларға жолда жүру қауіпсіздігі, судағы қауіпсіздік және басқа да жағдайларда қауіпсіздік ережелері бойынша білім беріледі. Сонымен қатар, британ мектептерінде балаларға психологиялық тұрғыдан қауіпсіздік пен қолдауды қамтамасыз етуге ерекше көңіл бөлінеді. Мектептерде балалардың психологиялық жағдайын қадағалау және оларды түрлі зорлық-зомбылық түрлерінен қорғау мақсатында арнайы бағдарламалар енгізілген. Мұндай бағдарламалар арқылы балалар тек физикалық қауіптерден ғана емес, психологиялық қауіптерден де қорғалады. Финляндияда бастауыш мектептерде балалардың қауіпсіздігіне бағытталған ерекше бағдарламалар бар. Фин мектептерінде оқушыларға өздеріне сенімді болуды, қиын жағдайларда сабыр сақтауды және қауіпті жағдайлардан шығу жолдарын үйретеді. Сонымен қатар, Финляндияда мектептерде балаларға өзін-өзі қорғау және басқаларға көмек көрсету дағдылары да үйретіледі. Фин мектептерінің ерекшелігі – оларда

қауіпсіздік ережелері тек теория түрінде емес, практикада қолданылатын әдістер арқылы үйретіледі. Мысалы, мектептерде қауіпсіздік ережелерін практикада қолдануға арналған арнайы сабақтар, жаттығулар және тренингтер өткізіледі.

Қорытындылай келе, бастауыш сынып оқушыларының қауіпсіз мінез-құлық дағдыларын қалыптастыру қазіргі заманғы мектептің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады. Балалардың өміріне төнетін қауіп-қатерлердің алдын алу үшін оларды кішкентай кезінен бастап қауіпсіздік ережелерін сақтауға үйрету қажет. Мұғалімдер, ата-аналар және балалардың өзі қауіпсіз мінез-құлықтың қалыптасуында бірлесіп жұмыс істесе, бұл үрдіс тиімді болады. Қауіпсіздік дағдыларын үйрету арқылы балалардың өмірін сақтап қана қоймай, олардың болашақта да қауіпсіздікке деген көзқарасын қалыптастыруға болады. Қазіргі қоғамда балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету тек мектептің ғана емес, жалпы қоғамның міндеті болып табылады. Балалардың қауіпсіздік ережелерін сақтауын қамтамасыз ету арқылы біз олардың денсаулығы мен өмірін қорғап, болашақ ұрпақтың өмір сүру деңгейін жақсартып аламыз. Сондықтан қауіпсіз мінез-құлық дағдыларын қалыптастыру мәселесіне мектептер мен мұғалімдер ерекше назар аударуы қажет.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Қасенова, Л.. Бастауыш сыныптарда қауіпсіздік дағдыларын қалыптастырудың теориялық негіздері. Алматы: Санат. 2019. – 256 бет.
2. Иванов, А. Безопасное поведение детей в условиях современной школы. Москва: Просвещение. 2018. – 320 стр.
3. Сүлейменов, А. Мектеп оқушыларының мінез-құлқын тәрбиелеу негіздері. Нұр-Сұлтан: Фолиант. 2020. – 310 бет.
4. Смирнова, Е. Формирование навыков безопасного поведения у детей в начальных классах. Москва: Высшая школа экономики. 2017. – 270 стр.
5. Әбдіғали, М. Қауіпсіздік және тәрбие: Қазақстандық мектептерде қауіпсіз мінез-құлықты дамыту. Астана: Елорда. 2021. – 180 бет.

УДК 37

ЖИЗНЬ И НАУЧНОЕ НАСЛЕДИЕ МУХАММАДА АЛЬ-ХОРАЗМИЙ. ЕГО РОЛЬ В ДЕСЯТИЧНОЙ СИСТЕМЕ

Шукурова Р.А.

Шахрисабзский Государственный педагогический Институт, г. Шахрисабз,
Узбекистан

Түйін: Мақалада әл-Хорезмидің өмірбаяны, Тарихи контекст, еңбектердің маңыздылығы сипатталады. Мұхаммед ибн Мұса әл-Хорезмидің ондық жүйенің дамуына қосқан үлесін ғылыми талдау. Аль-Хорезмидің ондық жүйенің қалыптасуына қосқан үлесін, Еуропа мен Азиядағы математиканың дамуына әсерін қарастырайық.

Summary: The article will describe the biography of al-Khorezmi, the historical context, and the significance of his works. Scientific analysis of the contribution of Muhammad ibn Musa al-Khorezmi to the development of the decimal system. Let's consider al-Khorezmi's contribution to the

formation of the decimal system, its influence on the development of mathematics in Europe and Asia.

Актуальность темы заключается в значении трудов аль-Хоразми для формирования современной математической науки. Его работы стали связующим звеном между древними и современными знаниями, обеспечивая основу для развития таких областей, как алгебра, астрономия и инженерия. Изучение наследия аль-Хоразми позволяет лучше понять эволюцию научного метода и распространение знаний в разные культурные и исторические эпохи. Наследие Аль-Хоразми до сих пор изучается и считается одним из важнейших работ во всем мире. Алгоритм Аль-Хоразми по сей день является актуальным при изучении математики. Недаром Президент Республики Узбекистан отметил на авторитетном саммите Организации исламского сотрудничества, что исламский мир может по праву гордиться своим бесценным вкладом в мировую науку и цивилизацию. В частности, территория Центральной Азии была известна во всем мире как крупнейший центр Восточного Ренессанса. Когда мы говорим об этом, в первую очередь с большим уважением и гордостью называем имена великого ученого, создателя алгоритма Аль-Хорезми, ученого-энциклопедиста Аль-Фергани, Абу Райхана Беруни, внесшего значительный вклад в развитие многих наук, в том числе геодезии и минералогии, Ибн Сино, известного на Западе как Авиценна, Мирзо Улугбека – государственного деятеля и великого астронома [1].

Введение. Мухаммад аль-Хоразми, один из величайших математиков и астрономов исламского "Золотого века" (VIII–XIII века), сыграл фундаментальную роль в развитии науки. Его труды, особенно в области алгебры и арифметики, заложили основы для многих современных математических принципов и методов. Один из его наиболее значимых вкладов связан с десятичной системой счисления и введением понятия нуля, что революционизировало арифметику и дало мощный инструмент для точных и сложных вычислений [2,3].

Целью данной статьи является исследование жизни и научного наследия Мухаммада аль-Хоразми, а также анализа его вклада в развитие десятичной системы и алгебры. В своих трудах он не только систематизировал математические методы, но и адаптировал индийскую систему чисел, ставшую основой для современной десятичной системы. Труды аль-Хоразми повлияли на развитие науки как в исламском мире, так и в Европе, где его работы переводились на латинский и изучались средневековыми учеными.

Методология исследования базируется на анализе исторических документов, переводов его трудов и научных публикаций, освещающих вклад аль-Хоразми в развитие науки.

Биография Мухаммада аль-Хоразми. Мухаммад ибн Муса аль-Хоразми родился около 780 года в городе Хорезм (современный Узбекистан), который в то время был важным культурным и научным центром региона. Его имя, "аль-Хоразми," указывает на место его происхождения и почетное прозвище, которым он стал известен в истории науки. О ранних годах жизни аль-Хоразми

известно немного, однако предполагается, что он получил образование в сфере математики, астрономии, географии и других наук, которые процветали в Центральной Азии и Персии.

Аль-Хоразми переехал в Багдад, столицу Аббасидского халифата, который тогда являлся ведущим центром интеллектуальной и культурной деятельности. При поддержке халифа аль-Мамуна, известного покровителя наук, аль-Хоразми поступил на службу в "Дом мудрости" (Байт аль-Хикма) — академическое учреждение, где работали ученые со всего исламского мира. Дом мудрости был не просто библиотекой, но и научно-исследовательским центром, где проводились переводы и изучения греческих, персидских и индийских трудов [4].

Именно здесь аль-Хоразми совершил свои главные открытия. Среди его многочисленных трудов выделяются работы по алгебре, арифметике, астрономии и географии. Его знаменитый труд "Книга об исчислении алгебры и аль-мукабалы" (аль-Джабр валь-Мукабала) заложил основы алгебры как научной дисциплины и оказал огромное влияние на развитие математики в исламском мире и за его пределами.

Аль-Хоразми также известен своим трудом по десятичной системе счисления, где он адаптировал индийскую систему чисел, включая концепцию нуля, и сделал ее более доступной и удобной для использования. Этот вклад оказал глубокое влияние на математику и стал основой для арабской и, позднее, европейской нумерации.

Мухаммад аль-Хоразми умер около 850 года, оставив после себя обширное научное наследие. Его работы переводились на латинский язык, что сделало их доступными для европейских ученых и повлияло на развитие науки в эпоху Возрождения. В дальнейшем его имя стало нарицательным: слово "алгоритм" (от латинизированного "algorismi") произошло от имени аль-Хоразми, подчеркивая его вклад в математику и вычисления.

Таким образом, жизнь Мухаммада аль-Хоразми представляет собой пример синтеза научного и культурного обмена между Востоком и Западом. Его исследования и открытия заложили фундамент для современной математики и других наук, сделав его одной из ключевых фигур мировой научной истории.

Основные научные труды и открытия. Мухаммад аль-Хоразми оставил значительное научное наследие, охватывающее несколько дисциплин, включая математику, астрономию и географию. Его труды заложили фундамент для будущего развития науки не только в исламском мире, но и в Европе, где его работы позже были переведены и оказали глубокое влияние на средневековую науку. Вот некоторые из его наиболее значимых трудов и открытий:

1. "Книга об исчислении алгебры и аль-мукабалы" (аль-Джабр валь-Мукабала). Эта работа считается первой книгой по алгебре в истории науки. В своем труде аль-Хоразми ввел и систематизировал методы для решения линейных и квадратных уравнений, включая операции переноса (джабр) и уравнивания (мукабала). Он также описал способы решения уравнений с

помощью алгебраических операций, используя как числовые примеры, так и обобщенные формулы. Благодаря этому труду аль-Хоразми считается "отцом алгебры", а сам термин "алгебра" произошел от слова "аль-Джабр", упомянутого в названии его книги [5].

Вклад в науку:

- Установил систематические методы решения уравнений, которые используются до сих пор.

- Сформировал язык алгебры, включающий термины и методы, которые остаются частью математического языка и поныне.

2. "Книга об индийском счете" (Китаб аль-джам валь-тафрик би-хисаб аль-хинд). В этом труде аль-Хоразми представил и популяризировал систему счисления, известную как "арабские цифры", которую он адаптировал из индийской системы. Он изложил правила работы с позиционной десятичной системой и описал использование нуля, что позволило проводить сложные вычисления проще и быстрее. Этот труд стал важнейшей основой для распространения десятичной системы в исламском мире, а затем и в Европе [6].

Вклад в науку:

- Упростил арифметические операции, что способствовало развитию математики, астрономии и других наук.

- Способствовал принятию и распространению десятичной системы и понятия нуля, без которых современная математика была бы невычислима.

3. Астрономические таблицы (Зидж аль-Хоразми). Аль-Хоразми создал набор астрономических таблиц, которые включали данные по движению планет, положениям звезд, солнечным и лунным затмениям. Эти таблицы стали важным инструментом для астрономов и путешественников своего времени, позволяя более точно предсказывать астрономические события и определять географические координаты. Его "Зидж" был переведен на латинский язык и использовался европейскими астрономами на протяжении нескольких веков.

Вклад в науку:

- Поддержал развитие практической астрономии, необходимой для навигации и астрологии.

- Обогастил знание исламского мира о небесных движениях, заложив основу для дальнейших астрономических исследований.

4. "Книга о форме Земли" (Китаб сура аль-ард). В этой работе аль-Хоразми представил первую карту мира, основанную на измерениях, проведенных в аббасидском халифате. Он пересчитал и уточнил географические координаты многих известных городов и регионов, составив более точную картину мира для своего времени. Работа аль-Хоразми стала важным шагом в развитии географии и картографии, а также в точности навигации [7].

Вклад в науку:

- Способствовал развитию картографии, улучшив методы расчета широты и долготы.

- Содействовал развитию географической науки и вдохновил дальнейшие работы в области картографии, включая европейские карты эпохи Возрождения.

5. Введение понятия алгоритма. Труды аль-Хоразми по математике и вычислениям, особенно в области десятичной системы счисления, стали основой для создания систематических методов вычисления, которые впоследствии были названы "алгоритмами" в его честь. Алгоритмами называют последовательности действий для решения определенной задачи, что является ключевым понятием в современной математике и программировании.

Вклад в науку:

- Заложил основы для концепции алгоритма, которая используется в компьютерных науках и во многих других областях.

- Оказал влияние на развитие методов решения задач, что стало основой для современных вычислений и программирования.

Таким образом, научные труды и открытия аль-Хоразми сделали его одной из самых влиятельных фигур в истории науки. Его работы положили начало многим современным дисциплинам и до сих пор имеют практическое применение в математике, астрономии и других науках.

Роль аль-Хоразми в развитии десятичной системы счисления. Мухаммад аль-Хоразми внес фундаментальный вклад в развитие десятичной системы счисления, заимствованной из индийской математики. Его труд *"Книга об индийском счете"* (Китаб аль-джам валь-тафрик би-хисаб аль-хинд) стал основой для распространения десятичной системы счисления и использования нуля в математике исламского мира, а затем и Европы.

1. Популяризация индийской системы чисел. В своей работе аль-Хоразми описал позиционную систему, где значение цифры зависит от ее положения в числе. Это позволило упростить записи и сделать вычисления значительно более эффективными по сравнению с громоздкими римскими числами, использовавшимися в Европе того времени. На базе индийской системы аль-Хоразми разработал набор правил для операций сложения, вычитания, умножения и деления, которые быстро вошли в научное и торговое обращение.

2. Введение и распространение нуля. Одним из самых значительных аспектов труда аль-Хоразми стало внедрение концепции нуля. В индийской системе нуль использовался для обозначения пустого разряда, что стало революционным для вычислений. Аль-Хоразми принял эту концепцию и продемонстрировал ее практическое применение, сделав нуль неотъемлемой частью числовой системы. Это позволило выполнять расчеты с большей точностью и упростило работу с крупными числами, а также сделало возможным проведение арифметических операций, которые были недоступны в других системах счисления.

3. Влияние на последующее развитие математики и науки. Распространение системы аль-Хоразми оказало огромное влияние на развитие математики. Десятичная система и концепция нуля обеспечили основу для арифметики, алгебры и других разделов математики. Благодаря использованию

позиционной системы и нуля расчеты стали легче и точнее, что особенно важно в астрономии, географии и инженерии. В результате, его методы распространились по всему исламскому миру и через несколько веков достигли Европы, где были приняты европейскими учеными, сыграв важную роль в эпоху Возрождения.

4. Путь к европейской математике и распространение "арабских цифр". Через перевод трудов аль-Хоразми на латинский язык в XII веке европейские ученые познакомились с десятичной системой. Латинские переводы, такие как **Algoritmi de numero Indorum**, распространили знания аль-Хоразми и его системы счисления по всей Европе. Эта система стала известна как "арабские цифры", хотя она происходила из Индии, что демонстрирует вклад исламских ученых в передаче знаний. Принятие "арабских цифр" в Европе позволило упростить бухгалтерию, астрономические расчеты и даже такие повседневные задачи, как расчет времени и весов, что в свою очередь способствовало развитию науки и техники.

5. Историческое значение. Таким образом, роль аль-Хоразми в развитии десятичной системы счисления нельзя переоценить. Его работа объединила математику Востока и Запада и обеспечила фундамент для будущих открытий в математике и других науках. Введение понятия нуля и десятичной системы позволило более точно проводить расчеты, значительно упростив математические методы, которые использовались на протяжении веков. Аль-Хоразми помог создать математическую основу, которая стала неотъемлемой частью современной науки и вычислительных технологий.

Список использованной литературы:

1. Мирзиёев Ш.М. Выступление на первом саммите Организации Исламского сотрудничества по науке и технологиям. Правда Востока, 12 сентября 2017 г.
2. https://ru.wikipedia.org/wiki/История_арифметики
3. <https://ru.wikipedia.org/wiki/Арифметика>
4. <https://begemot.ai/projects/1022844>
5. https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=36772
6. Аль-Хоразми, Мухаммад ибн Муса. *Книга об исчислении алгебры и аль-мукабалы*. Пер. с арабского. – Багдад, ок. 820 г. (Современные издания содержат переводы и комментарии на английском и других языках).
Джафар, Мунир. "Мухаммад ибн Муса аль-Хоразми и его вклад в науку". *Историко-математические исследования*, т. 10, вып. 4, 1995, с. 25–47

УДК 159.9.

ПСИХИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ СУИЦИДАЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ ПОДРОСТКОВ

З. Н. Шумилова

Гомельский государственный университет
имени Франциска Скорины, г. Гомель, Беларусь

Түйін: Социально-психологические факторы играют важную роль в возникновении суицидальных мыслей и поведения среди подростков. Многие подростки, находясь в процессе

формирования своей личности, сталкиваются со сложностями и стрессом, которые могут привести к психологическим проблемам и депрессии. Именно поэтому изучение личностных факторов необходимо в развивающемся обществе.

Summary: В данной статье рассмотрены основные психические факторы, влияющие на увеличение риска суицидального поведения у подростков.

Суицидальное поведение – проявление суицидальной активности, которое включает в себя суицидальные мысли, намерения, угрозы, покушения и попытки [1].

Обычно различают несколько традиционных классификаций факторов суицидального риска. Во-первых, это хронические и актуальные (или острые). При взаимодействии таких хронических факторов как депрессия или биполярное расстройство с острыми (например, резкая стрессовая ситуация или конфликт) риск совершения самоубийства конкретно возрастает). Также существует разделение факторов на актуальные (внутреннее напряжение, состояние безнадёжности, депрессивное расстройство) и потенциальные (роль семьи, личностные характеристики личности) [2].

Актуальные факторы суицидального риска включают:

1. Психические расстройства. У людей с психическими расстройствами, такими как депрессия, биполярное расстройство, шизофрения или тревожное расстройство, повышен риск суицидальных мыслей и поведения.

2. История суицидального поведения. Человек, имеющий уже попытки суицида или кто имел близкого родственника, покончившего с собой, находятся в более высоком риске повторить суицидальное поведение.

3. Состояние одиночества и социальная изоляция. Люди, которые чувствуют себя отвергнутыми или изолированными от своего окружения, могут испытывать усиление суицидальных мыслей и ощущений отчаяния.

4. Физические заболевания. Люди, страдающие от хронических болезней, боли, инвалидности или получившие диагноз терминальной болезни могут испытывать повышенный риск суицида.

5. Социально-экономические факторы. Неблагоприятные условия жизни, такие как безработица, финансовые проблемы, конфликты в семье или на работе, могут увеличивать возможность суицидального поведения.

6. Злоупотребление наркотиками и алкоголем. Зависимость от веществ может снизить самооценку и способствовать развитию депрессии или других психических расстройств, что может привести к суицидальным мыслям и поведению.

Эти факторы изменяются в зависимости от конкретной ситуации и индивидуальных обстоятельств. Суицидальный риск должен всегда рассматриваться и оцениваться профессионалом в области психического здоровья.

Кроме вышперечисленных, факторы суицидального риска подразделяются на статические (неизменные) и динамические. К первым относится, например, личный опыт применения насильственных действий по отношению к ребёнку (подростку), а динамические включают в себя те, на

которые есть возможность воздействовать (депрессивное расстройство). Также выделяются центральные (окончание отношений, несправедливые дисциплинарные меры) и периферические. Наконец, имеется разделение факторов на клинические, к которым относится наличие расстройства пищевого поведения (РПП), расстройства сна, психические расстройства и психологические, например, внутриличностный конфликт, трудности в межличностных отношениях. Психологические факторы также бывают личностные, межличностные и связанные с эмоциональным состоянием.

Клинические факторы совершения самоубийств среди подростков могут включать следующее: *психические расстройства*, то есть депрессия, тревожные расстройства, биполярное расстройство, шизофрения и наркомания [3]. Наличие или недиагностированность этих расстройств может увеличить вероятность самоубийства; *история насилия или злоупотребления*, в случаях, когда подростки сталкиваются с физическим, эмоциональным или сексуальным насилием или злоупотреблением (например, домашним насилием, сексуальными посягательствами, издевательствами), могут испытывать повышенный риск самоубийства; *семейные конфликты*: неблагополучие в семье, родительские разводы, насилие в семье, изменения в составе семьи или конфликты с родителями и близкими родственниками могут быть связаны со снижением самооценки и повышением риска самоубийства; *переживание травматических событий*: подростки, столкнувшиеся с травматическими событиями, такими как физическая или сексуальная агрессия, жестокое обращение, потеря близкого человека, авария или пожар, могут испытывать повышенный риск самоубийства; *изоляция и одиночество*: Отсутствие поддержки со стороны семьи, друзей или сообщества может привести к ощущению одиночества и изоляции, что может увеличить вероятность самоубийства; *последствия пёстрой учебной или социальной неудачи*, например, высокие ожидания, успехи, оценки, неудачи и стресс, связанные с учебными достижениями или социальным статусом, могут быть связаны с повышенным риском самоубийства; *доступ к оружию или летальным средствам*, то есть наличие огнестрельного оружия или других летальных средств в доме может увеличить вероятность суицида.

Это не исчерпывающий список, и каждый человек может иметь уникальные факторы риска. Важно помнить, что многие подростки могут испытывать некоторые из этих факторов, но не все они обязательно приведут к суициду. Существует немало случаев подкрепления одних факторов другими.

Психические факторы, которые могут повышать суицидальный риск у подростков, включают: *депрессию* (подростки, страдающие от депрессии, имеют более высокий риск совершить суицид). Симптомы депрессии у подростков могут включать чувство пустоты, потерю интереса к ранее любимым занятиям, изменения в аппетите и сне, а также мысли о смерти или суициде; *стресс и тревога* (подростки, которые часто испытывают высокий уровень стресса или тревожности, могут быть более подвержены суицидальным мыслям и поведением); *расстройства пищевого поведения*

(подростки с расстройствами пищевого поведения, такими как анорексия или булимия, также могут иметь повышенный риск совершить суицид). Эти расстройства могут быть связаны с низкой самооценкой и чувством беспомощности. *Злоупотребление наркотиками и алкоголем* (подростки, злоупотребляющие наркотиками или алкоголем, могут иметь повышенный риск суицида. Вещественные зависимости могут усиливать дурные настроения и депрессию); *импульсивность* (подростки, склонные к импульсивным действиям или реакциям, могут быть более склонны к суициду, особенно во время переживания стрессовых ситуаций); *низкая самооценка и проблемы взаимоотношений* (подростки с низкой самооценкой или проблемами во взаимоотношениях со сверстниками или семьей могут испытывать больший суицидальный риск. Чувство отвержения или изоляции может приводить к плохому настроению и надежде на лучшую жизнь).

Список использованной литературы:

1. Алимova, М.А. Суицидальное поведение подростков: диагностика, профилактика, коррекция: методическое пособие / М.А.Алимova. – Барнаул, 2014. – 100 с.
2. Перфилов, Ю. А. Причины суицидального поведения в подростковом возрасте / Ю. А. Перфилов // научная статья [Электронный ресурс]. – 2012. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/prichiny-suitsidalnogo-povedeniya-v-podrostkovom-vozhaste>
3. Дмитриева, Н.В. Психологические особенности личности суицидальных подростков / Н.В. Дмитриева, Ц.П. Короленко, Л.В. Левина, - Вестник Кемеровского государственного университета, 2015. – 134 с.
4. Шиляева, И. Ф. Особенности суицидального поведения в подростковом возрасте: научная работа / Шиляева И.Ф., А.В. Астахова. - Вестник Прикамского социального института, 2018. – 152 с.

ОӘЖ 37.01

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ АДАМГЕРШІЛІК ҚАСИЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЖОЛДАРЫ

Шыңғысхан М.М., Қожантай А.Ж., Умирова Ұ.Б.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматриваются способы формирования нравственных качеств у младших школьников. Автор акцентирует внимание на важности воспитания доброты, честности, ответственности и уважения через различные педагогические подходы. Описываются методы, такие как интеграция нравственного образования в учебный процесс, использование литературных произведений, организации совместных мероприятий и игровых технологий. Также рассматривается роль родителей и сообщества в процессе нравственного воспитания. Статья предназначена для педагогов и родителей, стремящихся развивать нравственные ценности у детей в начальной школе.

Summary: The article explores methods for fostering moral qualities in younger schoolchildren. The author emphasizes the importance of cultivating kindness, honesty, responsibility, and respect through various pedagogical approaches. Methods are described, such as integrating moral education into the curriculum, using literary works, organizing collaborative activities, and employing game-based technologies. The role of parents and the community in the

process of moral education is also examined. The article is intended for educators and parents seeking to develop moral values in children in elementary school.

Бүгінде балалар мен ересектердің адамгершілік құндылықтары әлсіреуде. Бірақ жас ұрпақтың адамгершілік қасиеттерінің қалыптасуы үшін және болашақта балалар оларды қолдана алуы үшін оларды үйде ғана емес, мектепте де, әсіресе сыныптан тыс жұмыстарда да салу керек, өйткені 10-11 жыл ішінде балаға арналған мектеп екінші үй болып табылады.

Қазіргі уақытта құндылықтарды балаларға жеткізу үшін мұндай мақсат сынып жетекшісінің алдында тұр, өйткені ол тәрбие процесіне қатысты.

Оқушыға білім бере отырып, жан-жақты дамыған тұлға ретінде тәрбиелейміз. Адамгершілік тәрбиесімен айналысатын мұғалімнің өзі адамның адамгершілік мінез-құлқының мысалы болып табылады. Оқушыны таңдау тек логика мен есептеуге ғана емес, сонымен қатар өзінің сезімдері мен эмоцияларына да негізделуі керек.

Бастауыш мектеп жасында жетекші бола отырып, оқу іс-әрекеті белгілі бір жүйеде білімді игеруді қамтамасыз етеді, оқушылардың әртүрлі ақыл-ой және моральдық мәселелерді шешудің әдістері мен тәсілдерін игеруге мүмкіндік береді. Мұғалім мектеп оқушыларын тәрбиелеуде және оқытуда, оларды өмірге және қоғамдық жұмысқа дайындауда басым рөл атқарады. Мұғалім әрқашан оқушылар үшін адамгершілік пен еңбекке деген адалдықтың үлгісі болып табылады. Қоғам дамуының қазіргі кезеңіндегі оқушылардың адамгершілік мәселелері өзекті. Адамгершілік тәрбие процесінің ерекше ерекшелігі оның ұзақ және үздіксіз болатындығын және оның нәтижелері уақыт өте келе кешіктірілетіндігін ескеру керек.

Адамгершілік тәрбие процесінің маңызды белгісі оның концентрлік құрылысы болып табылады: білім беру мәселелерін шешу қарапайым деңгейден басталып, жоғары деңгеймен аяқталады. Мақсаттарға жету үшін барлық күрделі әрекеттер қолданылады. Бұл қағида оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып жүзеге асырылады.

Жеке тұлғаның моральдық қалыптасуына көптеген әлеуметтік жағдайлар мен биологиялық факторлар әсер етеді, бірақ педагогикалық қарым-қатынастың белгілі бір түрін дамытуға бағытталған ең басқарылатын ретінде бұл процесте шешуші рөл атқарады. Тәрбие міндеттерінің бірі - баланың іс-әрекетін дұрыс ұйымдастыру. Іс-әрекетте моральдық қасиеттер қалыптасады, ал туындайтын қатынастар іс-әрекеттің мақсаттары мен мотивтерінің өзгеруіне әсер етуі мүмкін, бұл өз кезегінде ұйымдардың моральдық нормалары мен құндылықтарын игеруге әсер етеді. Адамның іс-әрекеті оның моральдық дамуының өлшемі ретінде де әрекет етеді.

Адамгершілік тәрбиесінің негізгі міндеттерін келесідей тұжырымдауға болады: адамгершілік сананы қалыптастыру; адамгершілік сезімдерін тәрбиелеу және дамыту; адамгершілік мінез-құлық дағдылары мен әдеттерін дамыту.

Баланың адамгершілік санасының дамуы адамның адамгершілік тәжірибесіне, оның көзқарастары мен құндылық бағдарларына байланысты осы

әсерлерді өңдеу арқылы ата-аналар мен мұғалімдерден келетін әсердің мазмұнын қабылдау және түсіну арқылы жүреді. Баланың санасында сыртқы әсер жеке мәнге ие болады, осылайша оған субъективті қатынасты қалыптастырады. Осыған байланысты мінез-құлық мотивтері, шешім қабылдау және баланың өз іс-әрекеттерін моральдық таңдауы қалыптасады. Мектептегі тәрбиенің бағыты мен балалардың нақты іс-әрекеттері жеткіліксіз болуы мүмкін, бірақ тәрбиенің мәні тиісті мінез-құлық талаптары мен оған ішкі дайындық арасындағы сәйкестікке қол жеткізу болып табылады.

Адамгершілік тәрбие процесінде қажетті буын - бұл адамгершілік ағарту, оның мақсаты балаға қоғамның моральдық принциптері мен нормалары туралы білім жиынтығын беру болып табылады. Моральдық принциптер мен нормаларды түсіну және тәжірибе моральдық мінез-құлық үлгілерін түсінумен тікелей байланысты және моральдық бағалау мен іс-әрекеттің қалыптасуына ықпал етеді.

Мораль - қоғамдық сананың ерекше формасы және қоғамдық қатынастардың түрі (моральдық қатынастар); нормалар арқылы қоғамдағы адамның іс-әрекетін реттеудің негізгі тәсілдерінің бірі. Қарапайым әдет-ғұрыптан немесе дәстүрден айырмашылығы, моральдық нормалар жақсылық пен жамандық, әділеттілік, әділетсіздік және т.б. идеалдары түрінде идеологиялық негіздеме алады. Жалпыадамзаттық элементтермен қатар мораль тарихи өтпелі нормаларды, принциптерді, мұраттарды қамтиды.

Ересек қоғамға арналған кіші мектеп оқушылары «таза тақта» болып табылады, ол көреді және естиді. Бүгінгі таңда сынып жетекшісіне бастауыш сынып оқушыларын құндылық бағдарлары жүйесіне енгізу қиын. Бұл сынып жетекшісі баланың жан дүниесінің барлық қыр-сырын, атап айтқанда материалдық әл-ауқат немесе кедейлік, сұлулық немесе жарақат туралы түсінбеуі мүмкін. Көптеген ғалымдар құндылықтар адам жанының үйлесімімен байланысты деп санайды. Балалардың құндылықтарын тәрбиелеудің бастапқы нүктесі жаңа буын үшін мемлекеттік білім беру стандарттары болып табылады, Бұл сынып жетекшісінің бастауыш сынып оқушыларының адамгершілік қасиеттерін құндылық қалыптастыру саласын жаңа актуализациялауға мүмкіндік береді.

Біздің зерттеуімізде бастауыш сынып оқушыларының адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға бағытталған мәселелерді педагогикалық шешу білім беруді қазіргі қоғамдағы сәтті әлеуметтенудің қажетті шарты ретінде қарастыруға негізделген. Білім беру бағдарламаларын іске асыру, баланың жеке басының мүддесі үшін негізгі білім беру бағдарламаларынан тыс қосымша білім беру қызметтерін және басқа да ақпараттық-білім беру қызметін көрсету арқылы білім беру мен оқытудың мақсатты процесі ретінде анықталады. Балаларға білім беру жүйесінің қалыптасуы балалармен көпжылдық тәжірибе мен сыныптан тыс және мектептен тыс тәрбие мен оқытумен байланысты дәстүрлер негізінде жүреді. Осыған байланысты білім беру процесінде педагог қызметінің бағыттарының бірі баланың әлеуметтік-адамгершілік қасиеттерін дамыту болып табылады.

Өскелең ұрпақты тәрбиелеу мәселесі әрдайым педагогикадағы өзекті мәселелердің бірі болды. Көптеген көрнекті философтар, ғалымдар, педагогтар мен қоғам қайраткерлері жеке тұлғаны қалыптастыру мәселелерін қарастырып, өз еңбектерінде өскелең ұрпақты тәрбиелеу бойынша адамзаттың тәжірибесін жинақтап, педагогикалық теорияның негіздерін жасады. Ежелгі философтар Демокрит, Аристотель, Платонның еңбектерін талдау олардың адам туралы ілімінде моральдық тәрбие мәселелері шешуші орын алатындығын көрсетеді.

Кейінірек, христиандық ілім бекітілген кезде, шіркеудің қасиетті әкелері «сөздерде» моральдық тәрбиенің мәнін Құдайға көтерілу жолы ретінде ашты.

Ян Амос Коменский, өзінің діни көзқарастары бойынша протестант, евангелиялық шіркеуге жататын, адамгершілік тәрбиесіне көп көңіл бөлді. Оның көзқарасы бойынша, адам жер бетіндегі ең кемел жаратылыс және оның барлық күш-қуаты мен дарынының кедергісіз дамуына құқығы бар; сонымен бірге адамгершілігі мол адам өзінің барлық күштері мен қабілеттерін тек өзі үшін ғана емес, барлық басқа адамдар үшін саналы түрде пайдалануы керек. Бұл ретте ұлы чех мұғалімі педагогикалық процестің этикалық жағына тоқталды: әсіресе мектеп жасындағы балалардың мінез-құлық нормалары мен ережелері туралы [1].

Коменский бастапқы күнәнің христиандық догмасын жоққа шығармады, бірақ православиелік христиандықтан айырмашылығы, ол өзінің жердегі өмірінде адам адамгершілік тәрбиесінің көмегімен түзетілуі мүмкін және жоғары кемелдікке қол жеткізе алады деп дәлелдеді. «Ұлы дидактиканың» қорытынды бөлімі адамгершілік тәрбиесінің құдіретін дәлелдеуге арналған, оны әркімге тарату керек, өйткені ол бәріне қажет, адамгершілік тәрбиесінің көмегімен жақсартуға болмайтын адам жоқ.

Бірақ Коменский өз уақыты үшін тағы бір маңызды және жаңа ойды білдірді: тәрбиенің мақсаты - адамның өзін жетілдіру ғана емес, сонымен бірге оны қоршаған өмірді жақсартуға дайындау, сондықтан Коменский бір уақытта дамып келе жатқан адамда ақыл, қол, жүрек, ерік-жігерді дамыту талабын үнемі және әр түрлі формада қайталайды. Тек осылай ғана мектептерде жүзеге асырылатын жалпы білім барлық адамдарды өмірдің әртүрлі салаларындағы белсенді трансформациялық қызметке дайындай алады [1].

Ақиқат, ізгілік, сұлулық идеяларын, сондай-ақ оқытудың негізгі әдісімен іс-әрекетті орындау тәсілінің айқындығын жариялай отырып, Коменский білім мазмұнын тұлғаны қалыптастыру факторы ретінде қарастырады. Осылайша түсіндірілген білім мазмұны оқытудың тиімді әдісіне айналатыны маңызды. Дәл осы мағынада Коменскийдің бұл әдіс «жалғыз және мәңгілік» деген тұжырымын түсіну керек. Коменский сөзі арқылы білім беру мен оқытуды бақылау мен тәжірибе арқылы имидждің көмегімен тәрбиелеу мен оқытуға қарсы қояды [1].

Жаңа уақытты ескере отырып, жас ұрпақты адамгершілік тәрбиелеу мәселесі Джон Локк, Ж.-Ж. Руссо, Джон Милтон және И.Г. Песталоцци еңбектерінде дамыды. Олардың көзқарастары адамгершілік тәрбиені адам табиғатынан туындайтын деп түсіндіретін түбегейлі жаңа педагогикалық

сананы көрсетеді. Сонымен, Джон Локк джентльменді тәрбиелеу бойынша келесі кеңестер береді; «Баладан жақсы, ақылды және ақкөңіл адам жасау үшін, оған оның құмарлықтарына қарсы тұруға және ақыл-ой оған кеңес беріп, оның міндеті керісінше талап етсе, оның байлыққа, әдемілікке, нәзіктікке және т.б. деген талғамын қанағаттандырудан бас тартуға үйрету керек» [2].

Локк пен Руссо адамгершілік тәрбие жүйесінде жазалау мәселесін де қарастырды. Олар «ұрып-соғу және денені қорлаудың барлық басқа түрлері, біз ақылға қонымды, мейірімді және талантты адамдар жасағымыз келетін балаларды тәрбиелеудегі тәртіптің қолайлы шаралары емес» деп санайды.

Ж.-Ж. Руссо моральдық тәрбиенің тұтас жүйесі жоқ екеніне қарамастан, ол жеке тұлғаның жеке адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға назар аударады, сонымен бірге оларды бағалайды. Ол өз еңбегінде былай делінген: «жақсы тәрбиенің белгісі - бұл әсіресе тартымды және жанашырлықты тудыратын қасиет - бұл өз еңбектерін көрсетуге деген ұмтылыс емес, басқаларға жарқырауға көмектесу, олардың мақтанышына қол тигізбестен қарапайым болу» [3].

Осы тарихи кезеңдегі әдебиеттерді талдау философтар адамгершілік тәрбие мәселесін қарастырған кезде оның нәтижелері жеке сипаттамаларға байланысты екендігіне назар аударғанын көрсетеді. Мысалы, К. А. Гельвентиус «адам туралы, оның ақыл-ой қабілеттері мен тәрбиесі туралы» трактатында «мектепте немесе ата-ана үйінде алынған білім екі адамға ешқашан бірдей болмайды» деп тұжырымдайды.

Денис Дидро Екатерина II-нің өтініші бойынша жазылған «Ресей Үкіметі үшін барлық ғылымдарды көпшілікке оқыту университетінің немесе мектебінің жоспары» атты әйгілі еңбегінде Ресейде білім беруді дамыту бағдарламасын ұсынды, оның құрамына халықтың моральдық тәрбиесі кіреді.

Адамды жетілдірудің және оны құтқарудың құралы ретінде моральдық тәрбие мәселесі Орыс Православие шіркеуінің әкелерінің жазбаларында көрініс тапты: Әулие Тихон Задонский, Мәскеу митрополиті Филарет Дроздов, Оптинекийдің Амброзиясы және басқалар. Орыс Православие Шіркеуінің Қасиетті әкелері (Илларион, Кирилл Туровский, Феофан Зтворник және басқалар) адамды құтқару туралы ілім әзірлеп, адамның адамгершілік жетілуі мен тәрбие әдістеріне жетекші орын берді. Олар жас ұрпақты оң мысалмен тәрбиелеуге үйретті.

Өткеннің танымал мұғалімдері К. Д. Ушинский, В.В. Водовозов, А.Н. Острогорский, В.Я. Стоюнин және басқалар адамгершілік тәрбие мәселесін дамытуға айтарлықтай үлес қосты. Олар махаббат, мейірімділік, адалдық, еңбекқорлық, кешіре білу және т.б. сияқты адамгершілік қасиеттерді тәрбиелеу қажеттілігін теориялық тұрғыдан негіздеп қана қоймай, оларды қалыптастырудың негізгі әдістерін анықтады: сендіру, ағарту және т. б. [4]

Тұлғаның адамгершілік қасиетін тәрбиелеу мәселесінің бастауы ежелгі дәуір философиясы өкілдерінің тұжырымдамаларында пайда болды (Аристотель, Гераклит, Демокрит, Сенека, Сократ және т.б.).

Философия мен мәдениеттануда мораль мәселесі әлеуметтік және жеке

дүниетанымның әмбебап формаларының бірі ретінде түсіндіріледі, бұл адамдардың бір-біріне және қоғамға қатысты мінез-құлқының жалпы принциптері мен нормаларының жиынтығы (Д. А. Андреев, О.Г. Дробницкий, Кант және т. б.), күмән тудыратын және моральдық таңдаудың құпия бостандығы (В.С. Библер), теңдіктің танылуын білдіреді, күнделікті тәжірибеде жүзеге асырылады (П.П. Блонский, М.С. Каған) [5].

Педагогикалық тұрғыдан адамгершілік әлеуметтік тәжірибені, рухани-практикалық қызметті (С. Ф. Анисимов, Л.И. Рувинский, Т. М. Титаренко, И.Ф. Харламов және т. б.), жеке басын, гуманистік құндылықтарға негізделген адамның ішкі құқықтарының жүйесі (Г.М. Кожаспирова, А.Ю. Кожаспиров, В. А. Слостенин) дамыту әдісі ретінде түсініледі және т.б., қоғамдық құбылыс (В.В. Сериков), дамыған мінез-құлық нормалары мен ережелері (В.С. Селиванов, Е. В. Таранова, А. И. Шемшурина және т. б.) [6].

Осылайша, психология мен педагогикада адамгершілік қасиеттер адамның психологиялық білімі ретінде қарастырылады. Оқушының моральдық саласының психологиялық қалыптасуы ретінде моральдық қасиеттер идеясы теориялық негіздерді ғылыми әзірлеуге және оларды тәрбиелеудің практикалық мәселелерін шешуге жалпы теориялық көзқарасты анықтайды. Бұл тәсіл моральдық қасиеттер тәрбиенің мақсаты мен нәтижесі ретінде әрекет ететінін және осы процесте кіші мектеп оқушысы тұлғасының ішкі моральдық-психологиялық саласында болатын жеке психологиялық өзгерістер оның моральының негізгі көрсеткіштері болып табылатындығын, оның моральдық қатынастарының сипатын, мінез-құлқы мен іс-әрекетінің бағытын анықтайтындығын көрсетеді. Сондықтан, адамгершілік тәрбие процесін жүзеге асыру кезінде бастауыш сынып оқушыларға сыртқы тәрбиелік әсерлер мен олардың моральдық қарым-қатынас тәжірибесін игеруге бағытталған әсерлері жеке тұлғаның ішкі психологиялық жоспарына еніп, оның адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға ықпал ететін белгілі бір тәрбиелік жағдайлар жасау қажет.

Мұндай білім беру жағдайлары бастауыш сынып оқушыларды әртүрлі іс-шаралар мен қарым-қатынасқа қосқан кезде пайда болады.

Бастауыш сынып оқушыларының іс-әрекетке қатысуы, олардың әлеуметтік функциялары мен рөлдерін орындауы, әлеуметтік моральдық қатынастар жүйесіне қосылуы, олардың бүкіл өмір салты жеке тұлғаның адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру мен шоғырландыруды қамтамасыз етеді. Мұғалім ұйымдастырған іс-әрекет оқушының жеке басының адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру және олардың көрінісі болатын тәрбиелік жағдайларды, өзара әрекеттесулер мен моральдық қатынастарды жасайды.

Оқушының жеке басының адамгершілік қасиеттерінің қалыптасуы объективті түрде оның іс-әрекеті мен жеке өміріне енетін моральдық қатынастарға байланысты болса да, бұл оның осы қатынастар жүйесіндегі пассивті-оппортунистік ұстанымын білдірмейді, бірақ оны осы қатынастардың белсенді субъектісі ретінде сипаттайды.

Бастауыш сынып оқушыны іс-әрекеттің субъектісі ретінде және іс-әрекеттің өзі оның адамгершілік қасиеттерін тәрбиелеудің негізі ретінде қарастыру олардың қалыптасуы іс-әрекетке сәйкес келетін байланыстар мен моральдық қатынастар жүйесімен анықталатынын, сонымен қатар кіші оқушының ондағы қандай белсенділікке байланысты болатындығын көрсетеді. Бұл жас оқушының жеке басының белсенді жағы және оның адамгершілік қасиеттерін тәрбиелеудің маңызды шарттарының бірі.

Бастауыш сынып оқушысының әлеуметтік өмірі пәндік әлемге ғана емес, басқа адамдарға - ересектер мен құрдастарға да қатысты. Оның өмірінің бұл саласы басқа адамдармен байланыс, олармен байланыс арқылы жүзеге асырылады.

Нақты оқу процесінде кіші мектеп оқушыларының іс-әрекетін ересектермен және құрдастарымен қарым-қатынастан тыс елестету қиын. Осыған байланысты бастауыш сынып оқушыларының жағымды қарым-қатынасын ұйымдастыру және оларға мақсатты педагогикалық басшылық олардың адамгершілік қасиеттерін тәрбиелеудің өте маңызды құралы болып көрінеді.

Осылайша, моральдық тәрбиенің теориялық және әдістемелік негіздерінің ғылыми дамуы бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік моральдық тәжірибені игеруін және тұлғаның адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру процесін мақсатты жүзеге асыруды қамтамасыз ететін сыртқы анықталған іс-шаралар мен қарым-қатынас жүйесінің құрылысына негізделген.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Коменский, Ян Амос. Адамгершілікке тәрбиелеудің он алты ережесі [Мәтін] / Я.А. Коменский; ауд. Ә.Қоңыратбаев // Республика ұстаздары. – 2012. - тамыз (№ 13/14). - 5 б.
2. Блинов Е.Н. Учение Локка о тождестве личности / Е.Н. Блинов // Философские науки. - 2014. - №3. - С.47-66.
3. Жан-Жак Руссо. Сочинения; Мультимедийное издательство Стрельбицкого - Москва, 2013. - 450 с.
4. Водзинский Д.И. Научные основы нравственного воспитания школьников. - Минск: Вышэйшая школа, 2015. - 176 с.
5. Гильгенберг И.В. Педагогические условия приобщения младших школьников к духовным ценностям в процессе нравственного воспитания: Автореф.дисс. ... кпн. - Челябинск, 2012. - С. 10.
6. Рувинский Л.И. Нравственное воспитание личности. - М.: Изд-во Моск. ун-та, 2012. - 184 с.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМЫНЫҢ ТӘРБИЕШІ ТҮЛҒАСЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ - ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Эминжанова З.А., Мусаева К.Д., Сайлауова А.С.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В данной статье рассматриваются вопросы психолого-педагогические компетенции личности воспитателя дошкольного учреждения. Значимость психолого-педагогических компетенций в организации своей работы.

Summary: This article discusses the issues of psychological and pedagogical competence of the personality of a preschool teacher. The importance of psychological and pedagogical competencies in the organization of their work.

Тәрбиеші болу үшін, тәрбиеленген болуың керек.
А.С.Макаренко

Балабақша тәрбиешісі - мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелейді. Мамандық балаларды сүйе білетін, жауапты және белсенді адамдарға лайықты.

Менің ойымша, тәрбиеші-бұл тек мамандық қана емес, бұл кәсіби бейімділік кез келген адамға беріле бермейді, бұл кәсіби бейімділікке лайықты болуға өз еңбегімен, талантымен, заман талабына қарай үнемі өзгеруге, өмір ағымымен, жетілдіруге деген ұмтылысымен жетеді.

Тәрбиеші мамандығы тарихына көз жүгіртетін болсақ, өткен ғасырдың басында пайда болды. Бұл әйелдердің жұмыс істей бастағанына байланысты болды. Әсіресе, көптеген мектепке дейінгі мекемелер жаңа биліктің қалпына келуімен пайда болды. Көпшілік мемлекеттерінде де мектепке дейінгі мекемелер желісі шамамен сол кезеңде дами бастады.

Әр тәрбиеші баланы жақсы көруге міндетті. Мейірімді, жанашыр, ақылды, әділ, мобильді, балаларға үлгі және ата-аналарға бедел болуы абзал. Сондай-ақ, ол балаларға психологиялық қауіпсіздікті, мектепке дейінгі мекеме қабырғаларында өмір сүру қуанышын қамтамасыз етуі керек. Ойындар, балалардың іс-әрекеттері және еңбек үшін жағдай жасауға қабілеттілігі болуы.

Өз білімін үнемі жетілдіріп отыру, өзін-өзі тәрбиелеумен айналысу және т.б., сондай-ақ баланың жеке басын қалыптастыруға барынша қатысып, іс-әрекет жасау.

Тәрбиеші көп нәрсені білуі мен қатар икемділігі болу керек. Оның алдында тұрған қарапайым міндет емес – баланы әлемдегі табиғат, музыка, поэзия керемет құбылыстарды қабылдауға және түсінуге үйрету. Сонымен қатар әр тәрбиеші балалармен бірігіп тігу, шеберлік, ойнау және бірігіп ән айта білуге міндеттірі бар. Тәрбиеші әрқашан балаларына қызықты болуы керек. Кем дегенде ол бір жағынан, белгілі бір икемдігіне ие болуы керек, мысалы: керемет спортшы немесе жақсы әнші болу. Тәрбиеші тұлғасына көп оқу керек. Ол балалар көркем әдебиетін жақсы меңгергені дұрыс.

Тәрбиеші жалпы балалар ұжымының жұмысын ғана емес, сонымен бірге балалардың бір-бірімен жеке қарым-қатынасын да ұйымдастырады. Баламен үнемі қарым-қатынас жасау-тәрбиешінің маңызды қызметтік функциясы болып табылады. Жас ерекшелікті ескере отырып тәрбиеші көптеген сұрақтарға жауабын бере білуі қажет. Тәрбиешінің балалармен қаншалықты тез және дұрыс қарым-қатынас ұйымдастыра алатынына қарай және әр баланың тілін табумен, ол мектепке дейінгі мекемелердегі жағдайларда балалар өмірін ұйымдастыра алады, яғни балалардың болашақта сабырлы, мейірімді, көпшіл болуына әсерін тигізе алады, немесе керісінше балалардың тұйық, мазасыз болып өсуіне әкеліп соғуы мүмкін.

Мектепке дейінгі мекемелердегі баланың өмір сүру жағдайына қамқорлық жасау, барлық іс - шаралар режимін орындайды - тамақтану, ұйқы, дене шынықтыру, серуендеу, жаттығу-тәрбиешінің басты міндеті болып табылады. Балаларға аяқ киім бауын байлауға, сырт киімін киюге, қасық, шанышқы, қол орамалын қолдануға, ән айтуға, би билеуге, дұрыс сөйлеуге, сурет салуға, дос болуға және т.б. үйретеді [1].

Алайда, балабақша тәрбиешісінің жұмысындағы ең бастысы - оның әр бала үшін жауапкершілігі. Ол баланың өмірінде мұрындары мен тізелері, сондай-ақ қолдары мен аяқтары сынбағанын қадағалайды. Әр баланың дене жарақат алмау жолдарын қадағалау жұмыстарын атқарады.

Тәрбиешінің сырт келбеті бала тәрбиесінде маңызды рөл атқарады. Егер тәрбиеші тұлғасы сүйкімді, ұқыпты киінген және әдемі үлгіде, көңілді болса, әзіл сезімі болса, балалар өте жақсы көреді. Жағымды көрініс, жұмсақ қарым-қатынас тәсілі балаларды ғана емес, ата-аналарға да жақсы әсер қалдырады.

Тәрбиешінің алдында күрделі міндетінің бір түрі – баланы дамытатын және тәрбиелейтін, балалар әлемін түсінетін және сезінетін, қатал мен мейірімділікті, кішкентай адамға құрмет пен талаптылықты біріктіретін ересек адам болу. Сондықтан тәрбиешілерге педагогика мен психология туралы білімді жеке және дұрыс қолдану үшін шыдамдылық пен икемділік қажет.

Балаларды оқыту, дамыту және тәрбиелеудегі негізгі әдіс - бұл ойын. Ақылды тәрбиешілер балаларға тыйым аз салады және ойынға көп көңіл бөледі. Өйткені, балалар өз тәжірибелерімен ойында өмір сүреді, әлсіздерді ренжіткен кезде қаншалықты жағымсыз екенін және мұқтаж болған кезде көмек алу қаншалықты қуанышты екенін біледі.

Баланың қабілеттерін байқай отырып, тәрбиеші болашақ әлсіз бастамалардың өскендерін қолдап қана қоймай, ата-аналарды баланы дамыту қажеттілігіне сендіруі керек. Бұл жағдайда тәрбиеші байқағыштықпен жақсы есте сақтау мен тактикасыз әрекет ету мүмкін емес.

Қазіргі әлемде тәрбиешінің жеке басына бірқатар маңызды талаптар қойылады. Олардың ішінде ең бастыларын көрсетуге болады және ол құзыреттерді меңгермей жоғары білікті тәрбиеші болу мүмкін емес, ал екінші дәрежелі құзыреттер, олардың сәйкестігі тәрбиеші үшін қажет емес, бірақ оны басқа адамды жақсы тәрбиелеуге және тәрбиелеуге қабілетті тұлға етеді.

Негізгі және қайталама талаптар тәрбиешінің іс-әрекеті мен қарым-қатынас психологиясына, оның қабілеттеріне, біліміне, қабілеттері мен дағдыларына, балаларды оқыту мен тәрбиелеуге пайдалы. Білікті тәрбиеші үшін қажетті негізгі және қосымша психологиялық қасиеттердің арасында тұрақты, үнемі барлық дәуірлер мен халықтардың мұғалім мен тәрбиешісіне тән және тәрбиеші өмір сүретін және жұмыс істейтін қоғам орналасқан әлеуметтік-экономикалық дамудың осы кезеңінің ерекшеліктеріне байланысты өзгермелі.

Тәрбиешіге қойылатын басты және тұрақты талап-балаларға, педагогикалық іс-әрекетке деген сүйіспеншілік, ол балаларды оқытатын салада арнайы білімнің болуы, кең эрудиция, педагогикалық түйсігі, жоғары дамыған интеллект, жалпы мәдениет пен адамгершіліктің жоғары деңгейі, балаларды оқыту мен тәрбиелеудің әртүрлі әдістерін кәсіби меңгеру. Осы факторлардың кез-келгенінсіз сәтті педагогикалық жұмыс мүмкін емес.

Барлық осы қасиеттер туа біткен емес. Олар жүйелі және қажырлы еңбекпен, тәрбиешінің өзіне деген үлкен жұмысымен алынады. Тәрбиешілер мен мұғалімдердің көп болуы кездейсоқ емес, олардың арасында дарынды және талантты, өз міндеттерін тамаша орындайтын бірліктер бар. Педагогикалық мамандық саласындағы мұндай адамдар адам қызметінің көптеген басқа салаларына қарағанда аз болуы мүмкін [2].

Тәрбиешіге қойылатын қосымша, бірақ салыстырмалы түрде тұрақты талаптар-бұл әдептілік, көркемдік, көңілді ұстаным, жақсы талғам және басқалар. Бұл қасиеттер маңызды, жоғарыда аталған негізгі қасиеттерден кем емес.

Жоғары аталаған негізгі және қосымша педагогикалық қасиеттер жиынтығы ретінде қарағанда тәрбиешінің даралығын құрайды, соның арқасында әрбір жақсы тәрбиеші ерекше және қайталанбайтын тұлға болып табылады.

Қоғамның қазіргі прогрессивті дамуының негізгі бағыты-өмірді демократиялан дыру. Экономикалық өзгерістер әлеуметтік қатынастардың бүкіл жүйесіне әсер етті, нарықтық негіздерді олардың көп бөлігіне енгізіп, жауапты шешімдерді өз бетінше қабылдау қажеттілігін талап етті. Осыған байланысты адамдар арасында тікелей саяси, әлеуметтік, экономикалық және мәдени байланыстар орнату мүмкіндіктері едәуір кеңейді, бұл өз кезегінде іскерлік және жеке қарым-қатынастың күшеюіне әкелді.

Демократияның күшеюі қоғам өмірінің барлық салаларына қатысты өзекті мәселелер бойынша әртүрлі көзқарастарды жариялауға мүмкіндік берді. Аталған тенденциялар жаңа жас буын өкілдерінің бойында болуы керек қасиеттерге қойылатын талаптарды арттырды. Бұл қандай қасиеттер болды екен?

Біріншіден, бұл кеңейтілген демократия, пікірлердің плюрализмі жағдайында өмір сүру, адамдармен құқықтық және демократиялық негізде қарым-қатынас жасау және өзара әрекеттесу мүмкіндігі. Бұл, бір жағынан, көптеген түрлі көзқарастарды мойындау, түсіну, қабылдау, пікірталастар

жүргізу және туындаған келіспеушіліктерді жоғары мәдени негізде шешу қабілетін білдіреді; екінші жағынан, бұл диктатурадан және адамға қысым көрсетудің кез – келген тәсілінен бас тарту, оған құрмет көрсетуді, оның қадір-қасиеті мен маңыздылығын тануды талап етеді. Бұл сонымен қатар қоғамның мүдделері белгілі бір адамның мүдделерінен басым болатын принциптен бас тарту.

Қоғам өмірінің өзгеруімен ол ұйымдастырушылық қабілеттерге, адамдарды басқаруға, басқарушылық шешімдер қабылдауға жоғары талаптар қояды. Мұнда кәсіби құзыреттілік және көшбасшы- басқарушы қасиеттеріне ие болу қажет.

Экономикалық қатынастар жүйесін өзгерту ұқыптылықты, тиімділікті, үнемділікті, экономикалық тапқырлықты, кәсіпкерлікті және басқа да көптеген жеке қасиеттерді талап етеді.

Демократиялық қоғам адамнан өз ойларын ауызша немесе жазбаша түрде жеткізе білуді, сендіруді, дәлелдеуді, сөйлеуді және басқаларды мұқият тындауды талап етеді. Жақын уақытта орта мектепті бітірген жастар осы қасиеттердің иелері болуы керек, егер біз қоғамымызда басталған оң өзгерістердің түпкілікті қалыптасқанын қаласақ, қазірдің өзінде балаларды оқыту мен тәрбиелеу жүйесін айтарлықтай өзгерту туралы қамқорлық жасау керек. Жеке тұлғаны тәрбиелеу үшін қазір бізге заман талабына сай осы іспен айналысатын адамдар қажет, тәрбиешінің өзі тәуелсіз, сауатты, басқарушы, өз бетінше іс-әрекет етуші және басқа да көптеген қасиеттерге ие болуы керек, оларды жүйелі түрде дамыту керек.

Өз жұмысын сәтті жүргізу үшін тәрбиеші тұлғасы жалпы және ерекше қабілеттерге ие болуы керек. Жалпы қабілеттерге кез-келген адамның іс-әрекетінде жоғары нәтижелерді анықтайтындар кіреді, ал ерекше қабілеттерге педагогикалық іс-әрекеттің, балаларды оқыту мен тәрбиелеудің сәттілігі байланысты болатындар жатады [3].

Арнайы педагогикалық қабілеттердің арасында тәрбиешінің қызметіне де, тәрбиешінің жұмысына да біркелкі жатқызуға болмайтын ерекше қабілет бар, өйткені бұл екеуіне де бірдей қажет. Бұл педагогикалық қарым-қатынас қабілеті. Бұл қабілетті зерттеумен көп айналысқан психолог-ғалым В. А. Кан-Калик педагогикалық еңбектің құрылымында 200-ден астам компоненттер бар деп жазды.

Әлем өзгеруде, талаптар да өзгеруде. Ал қазіргі тәрбиеші жасына және басқа жағдайларға қарамастан, оларға сәйкес келуі керек.

Ұлы педагог және психолог Ш.А. Амонашвили айтқандай, әрқашан"... баланың мүмкіндігінің шексіздігіне сену және өзінің педагогикалық қабілеттеріне сену"керек.

Біздің балалар-мемлекетіміздің болашағы. Тек бақытты, өзін-өзі бағалайтын тәрбиешілер заманға лайықты ұрпақ тәрбиелей алады. Ал ол үшін оқытушылық кәсіптің беделін көтеру керек деп сенемін, өйткені балалар – болашаққа инвестиция. Біз қоғамның бұрынғы руханиятын жандандыру үшін қолымыздан келгеннің бәрін жасаймыз. Мүмкін бір күні біздің

оқушыларымыздың бірі Александр Македонский сияқты: "әкем маған өмір берді, ал тәрбиеші-өлместік іс-әрекет", -деп ойды түйіндер.

Ол үшін ХХІ ғасырдағы мектепке дейінгі білім беру заманауи педагог-тәрбиешісіне лайықты болуға абзал.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1.Виноградова,Н.А.; Микляева,Н.В.; Родионова,Ю.Н. Методическая работа в ДОУ: эффективные формы и методы. - М.: Перспектива, 2011 - 278 с.

2.Коробицына,Б.Ю. Пахомова,Т.А. Дошкольное образовательное учреждение: планирование и методическая работа: учебно-методическое пособие / авт.-сост.-Архангельск: АО ИППК РО, 2010. - 265 с.

3.Коджаспирова, Г.М. Культура профессионального самообразования педагога. - Москва, 2010. - 390 с.

ОӘЖ 378

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ МӘНІ

Юлдашева Р.Х., Нарметова Д.А., Түзел К.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье исследуется сущность современных образовательных технологий и их влияние на процесс обучения. Обсуждаются ключевые понятия, такие как цифровизация образования, интерактивные методы и использование мультимедийных ресурсов. Подчеркивается, что современные технологии способствуют индивидуализации обучения, повышению мотивации студентов и развитию критического мышления. Рассматриваются преимущества онлайн-обучения, blended learning и использование образовательных платформ. Также акцентируется внимание на вызовах, связанных с интеграцией технологий в образовательный процесс, таких как необходимость подготовки педагогов и обеспечения доступа к ресурсам. В заключение статья подчеркивает важность гармоничного сочетания традиционных и инновационных методов для достижения эффективных результатов в обучении.

Summary: The article examines the essence of modern educational technologies and their impact on the learning process. Key concepts such as digitalization of education, interactive methods and the use of multimedia resources are discussed. It is emphasized that modern technologies contribute to the individualization of learning, increase the motivation of students and the development of critical thinking. The advantages of online learning, blended learning and the use of educational platforms are considered. Attention is also focused on the challenges associated with the integration of technology into the educational process, such as the need to train teachers and ensure access to resources. In conclusion, the article emphasizes the importance of a harmonious combination of traditional and innovative methods to achieve effective learning outcomes.

Мемлекеттік білім беру стандарттары және білім беруді модернизациялау тұжырымдамасы жалпы білім берудің мақсаттарын анықтайды. Осы нормативтік құжаттардың негізі жалпы білім беретін мектеп түлегінде олардың дербес қызметінде әмбебап оқу іс-әрекеттері мен дағдыларының жүйесін, азаматтық жауапкершілік пен құқықтық сана-сезімді, руханият пен мәдениетті,

бастамашылдықты, толеранттылықты, қоғамда табысты әлеуметтену қабілетін қалыптастыру болып табылады.

Қазіргі уақытта заманауи мектептің қызметі оқушылардың оқуға деген қызығушылығын қалай ояту, өзін - өзі жүзеге асыруға тырысатын жан-жақты тұлғаны қалыптастыруға ықпал ету сияқты өзекті мәселені шешуге бағытталған.

Оқушыларды қызықтыру үшін мұғалімдер педагогикалық іс-әрекетте заманауи білім беру технологияларын көбірек қолданады. Оларды қолдану және пайдалану оқушылардың танымдық іс-әрекетінің дамуына, олардың шығармашылық белсенділігіне, санасына оң әсер етеді, оқудан өзін-өзі тәрбиелеуге көшу шарттарын жүзеге асырады [1].

Білім беру қызметінде педагогикалық технологияларды қолданудың тиімділігі бірқатар авторлардың зерттеулерімен расталады: В. И. Андреева, В.П. Беспалько, В.И. Боголюбов, М.В. Кларин, В.Ю. Питюкова, Я.А. Савельева, Г.К. Селевко, В.А. Слостенин және т. б.

Білім берудегі заманауи технологиялар жаңа білім беру бағдарламасын жүзеге асырудың құралы ретінде қарастырылады.

Бастауыш жалпы білім берудің мемлекеттік білім беру стандарты бұқаралық бастауыш мектепті дамытудың жеке тұлғаға бағытталған моделін жүзеге асыру идеяларын тұжырымдайды, онда білім мазмұны жеке тұлғаның өзін-өзі анықтауы мен өзін-өзі дамытуын қамтамасыз етуге, танымдық және зерттеу әдістерін игеруге бағытталған.

Қазіргі мектептің міндеті біртіндеп өзін-өзі жетілдіретін, өз бетінше шешім қабылдауға, осы шешімдерге жауап беруге, іске асыру жолдарын табуға қабілетті адамның қалыптасуына айналады, сөздің кең мағынасында шығармашыл тұлғаны қалыптастыру.

Жоғарыда айтылғандардың бәріне байланысты мектепте білім беру іс-әрекетінің барлық аспектілерін қамтитын маңызды өзгерістер орын алады. Педагогикалық практикаға заманауи педагогикалық технологияларды енгізу қажеттілігі туындады.

Педагогикалық технология - оқытудың тиімділігін арттыратын оқыту мен оқу қызметін ұйымдастырудың әдістері, тәсілдері мен формаларының жиынтығын пайдалануға негізделген оқу процесін жобалау, оларды қолдану нақты белгіленген нәтижеге ие [2].

Осыған байланысты қазіргі заманғы білім беру технологияларын таңдаудың рөлі және оларды оңтайлы енгізу проблемалары атап өтіледі. Қазіргі заманғы мұғалім өз қызметін қайта құруы, өзгерістер қабылдауға дайын болуы және өз қызметі мен білім алушылардың қызметін жетілдіруге ұмтылуы қажет, «оның барысында білім алушы әрекет етуді, сезінуді, шешім қабылдауды үйренуді ғана емес, тіпті де білуге тиіс» [3].

Мектепті модернизациялаудың қазіргі кезеңінде педагогикалық қызметтің жоғары және тұрақты нәтижелеріне қол жеткізуге бағытталған оқу процесін ұйымдастырудың жаңа тәсілдерін теориялық негіздеу, әзірлеу және дамыту мәселесіне көп көңіл бөлінеді. Жоғарыда аталған проблема барлық

мемлекеттік білім беру құжаттарында белгіленген және оны шешудің бір бағыты қазіргі заманғы білім беру технологияларын енгізу болып табылады.

Оқу процесін технологиялық құру мәселесі отандық педагогикалық ғылым мен практикада (В.П. Беспалько, В.В. Гузеев, Г.К. Селевко және т. б.) әзірленді. Отандық педагогикалық әдебиеттерді талдау көрсеткендей, жұмыстың көп бөлігі білім беру технологияларын теориялық негіздеу мен жобалауға қатысты. Білім беру технологиясын таңдау процедурасының практикалық дамуына тиісті көңіл бөлінбейді.

Білім беру технологиясын таңдауға қойылатын талаптар оқушының, мұғалімнің және білім беру ұйымының жеке басының қажеттіліктерін қанағаттандыруы керек. Мұндай талаптардың тізімін үш тапсырмаға бөлуге болады: оқушының жеке басын дамыту; мұғалімнің жеке басы мен қызметі; жалпы білім беру ұйымын дамытудың мақсаттары мен бағдарламасы.

Осылайша, білім алушылардың бастауыш жалпы білім берудің негізгі білім беру бағдарламасын меңгерудің жоспарланған нәтижелеріне қол жеткізуіне және педагогтердің қазіргі заманғы білім беру технологияларын зерделеуінің жеткіліксіздігіне бағытталған қазіргі заманғы білім беру технологияларын өз қызметінде пайдалану қажеттілігі арасында қайшылық бар.

Заманауи білім беру технологияларын тиімді енгізу үшін олардың мүмкіндіктері мен әлеуетін талдау қажет. Сондықтан, психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді зерттегеннен кейін (Бондаревская В.Н., Якиманская И.С., Селевко Г.К., Давыдов В.В., Воронцова А.Б., Щурова Н.Е., Эльконин Д.Б., Выготский Л.С.), сондай-ақ ақпарат желісіндегі бірнеше дереккөздер, мен осы жұмыстың мақсаттары мен міндеттерін тұжырымдады.

Қазіргі уақытта педагогикалық технология ұғымы кәсіби педагогикалық сөздікке мықтап енген. Алайда, оны түсіну мен қолдануда кейбір сәйкессіздіктер бар.

В.А. Сластенин зерттеуші педагогикалық технологияларды жаппай енгізуді 1960 жылдардың басына жатқызады және оны алдымен американдық, содан кейін Еуропалық мектепті реформалаумен байланыстырады. Шетелде заманауи педагогикалық технологиялардың ең танымал авторларына Дж. Каролл, Б. Блум, Д.Брунер, Д. Хамблин, Г. Гайс, В. Коскарелли. Білім берудің технологиялық тәсілдерін жүзеге асырудың отандық теориясы мен практикасы П.Я. Гальперин, Н.Ф. Талызина, А.Г. Ривина, Л.Н. Ланда, Ю.К. Бабанский, В.П. Беспалько ғылыми еңбектерінде көрсетілген [4].

Б.Т. Лихачев бойынша, педагогикалық технология - формалардың, әдістердің, әдістемелердің, оқыту әдістерінің, білім беру құралдарының арнайы жиынтығы мен орналасуын анықтайтын психологиялық-педагогикалық көзқарастардың жиынтығы; бұл педагогикалық процестің ұйымдастырушылық-әдістемелік құралы [5].

Педагог В.П. Беспалько бойынша, педагогикалық технология - бұл оқу процесін жүзеге асырудың мазмұнды техникасы.

И.П. Волковтың зерттеуінде педагогикалық технология - бұл жоспарланған оқу нәтижелеріне қол жеткізу процесінің сипаттамасы [6].

М.Ч. Чошанов өз еңбектерінде оқыту технологиясы мынадай анықтама беріп өткен: оқыту технологиясы - дидактикалық жүйенің құрамдас процессуалдық бөлігі.

Педагогикалық технология-бұл студенттер мен мұғалімдер үшін қолайлы жағдайларды сөзсіз қамтамасыз ете отырып, оқу процесін жобалау, ұйымдастыру және жүргізу бойынша бірлескен педагогикалық қызметтің барлық егжей-тегжейлі ойластырылған моделі (В.М. Монахов).

Педагогикалық технология-бұл техникалық және адами ресурстарды және олардың өзара іс-қимылын ескере отырып, білім берудің барлық процесін құрудың, қолданудың және анықтаудың жүйелі әдісі, ол білім беру нысандарын оңтайландыруды өзінің міндеті етеді (ЮНЕСКО).

Педагогикалық технология педагогикалық мақсаттарға жету үшін қолданылатын барлық жеке, аспаптық және әдіснамалық құралдардың жүйелік жиынтығы мен жұмыс істеу тәртібін білдіреді (М.В. Кларин) [7].

Бұл жұмыста біз әр түрлі авторлардың (дереккөздердің) толық экранды және көлемді бейнесін беретін осы терминдердің мазмұнды жалпылауын педагогикалық технология деп түсінеміз.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Абдрамова, А. Б. Педагогикалық технологияларды қолдану ерекшеліктері [Мәтін] / А. Б. Абдрамова // Наука и мы: сборник науч. трудов: V Междунар. науч.-практ. конф. (27-28 апреля 2015 г.). – Кокшетау, 2015. – 61-63 б.
2. Қараев, Ж.А. Білім сапасын көтеру - реформаның басты талабы [Мәтін] / Ж.А. Қараев // Оқыту - тәрбиелеу технологиясы. – 2017. - №2. - 12-16.
3. Смирнов С.А. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии. - М., 2015.
4. Бабаев, С.Б. Педагогикалық технологияларға негіз - тұлғалық тәрбие жүйелері және олардың мәні мен мазмұны [Мәтін] / С.Б. Бабаев, М. Кадирова // Өзбекәлі Жәнібек оқулары – 2013 = Узбекали Жанибековские чтения-2011: Қазақстан Республикасы тәуелсіздігінің 20 жылдығына арналған 2-ші республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары / жауапты ред. Х.М.Тұрсұн. – Түркістан, 2013. – Т.1.-180-182 б.
4. Даменова, А. Педагогикалық технология туралы түсінік [Мәтін] / А. Даменова // Қазақстан мектебі. – 2012. - № 1. - 62-64 б.
5. Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. – М., 2012.
6. Лихачев, Б. Т. Социология воспитания и образования / Б.Т. Лихачев. - М.: Владос, 2016. - 781 с.
7. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии. – М.: Народное образование, 2012.

ОӘЖ 37.01

ПІКІР-САЙЫС АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СЫНИ ОЙЛАУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Юлдашева С.В., Сейдазым Л.Ү., Абдыразак Г.М.
«Мирас» университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Резюме: В статье рассматривается важность формирования критического мышления у младших школьников через метод дискуссии. Подчеркивается, что дискуссии

способствуют развитию аналитических и аргументативных навыков учащихся, помогают им критически воспринимать информацию и выражать свои мнения. Авторы анализируют теоретические основы критического мышления и выделяют преимущества дискуссионного подхода в образовательном процессе. Также рассматриваются практические примеры успешного применения дискуссий на уроках, а также возможные проблемы, с которыми могут столкнуться учителя при внедрении этого метода. В заключение подчеркивается, что дискуссионные методы обучения не только обогащают учебный процесс, но и подготавливают детей к успешной жизни в сложном информационном обществе, формируя у них необходимые навыки для будущего.

Summary: The article discusses the importance of forming critical thinking in younger schoolchildren through the method of discussion. It is emphasized that discussions contribute to the development of analytical and argumentative skills of students, help them critically perceive information and express their opinions. The authors analyze the theoretical foundations of critical thinking and highlight the advantages of a discussion approach in the educational process. Practical examples of successful use of discussions in the classroom are also considered, as well as possible problems that teachers may face when implementing this method. In conclusion, it is emphasized that debatable teaching methods not only enrich the educational process, but also prepare children for a successful life in a complex information society, forming the necessary skills for the future.

Сыни тұрғыдан ойлау білім беру процесінің ажырамас бөлігіне айналады, әсіресе ақпарат шексіз көлемде қол жетімді жылдам әлем жағдайында. Қазіргі қоғамда балалар көптеген ақпарат көздеріне тап болады және олардың сыни тұрғыдан талдау қабілеті маңызды құзыреттілікке айналады. Бастауыш сынып оқушыларының сыни ойлау дағдыларын қалыптастыру-бұл мұғалімдер мен ата-аналардың ерекше назарын қажет ететін міндет. Осы тұрғыда оқыту әдісі ретіндегі пікірталас осы дағдыларды дамытуға ықпал ететін тиімді құрал болып табылады.

Сыни тұрғыдан ойлауды ақпаратты талдау, негізделген қорытынды жасау және логикалық және ұтымды ойлау негізінде шешім қабылдау қабілеті ретінде анықтауға болады. Бұған сұрақтар қою, біржақтылықты анықтау, өз пікірлеріңізді дәлелдеу және балама көзқарастарды бағалау мүмкіндігі кіреді. Зерттеулер көрсеткендей, бұл бастауыш мектепте ойлаудың негізі қаланады, ал ерте жастан бастап сыни қабылдауды дамытатын балалар болашақта оқуда және өмірде сәтті болады.

Оқыту әдісі ретінде талқылау студенттердің оқу процесіне белсенді қатысуы үшін жағдай жасауға мүмкіндік береді. Мұғалім ақпараттың жалғыз көзі болып табылатын дәстүрлі оқыту түрлерінен айырмашылығы, пікірталастар студенттерге пікір алмасуға, басқаларды тыңдауға және өз дәлелдерін тұжырымдауға мүмкіндік береді. Бұл процесс сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын дамытып қана қоймай, коммуникативті дағдыларды, өзіне деген сенімділікті және басқалардың пікірін құрметтеуді жақсартады.

Пікірталас барысында студенттер ақпаратты талдау және өз ұстанымдарын дәлелдеу қажеттілігіне тап болады, бұл аналитикалық ойлауды қалыптастыруға ықпал етеді. Олар фактілер арасында логикалық байланыстар құруды, себеп-салдарлық байланыстарды анықтауды және өздерінің және басқалардың дәлелдерін сыни тұрғыдан бағалауды үйренеді. Мысалы, оқылған

кітаптарды талқылау кезінде балалар өз әсерлерімен бөлісіп қана қоймай, кейіпкерлердің іс-әрекеттерін, олардың мотивациясы мен шешімдердің салдарын талдай алады.

Пікірталастарды сәтті ұйымдастыру мұғалімнен белгілі бір дағдыларды қажет ететінін атап өткен жөн. Ол оқушыларды ойлауға және өз пікірлерін айтуға итермелейтін ашық сұрақтар қоя білуі керек, сонымен қатар талқылауды әр бала сөйлеп, тыңдай алатындай етіп бағыттауы керек. Маңызды аспект-балалар өз ойларын айтуға ыңғайлы болатын сенім атмосферасын құру. Бұл мұғалімнен икемділікті, шыдамдылықты және топтық динамиктерді басқара білуді талап етеді.

Пікірталас тәсілінің айқын артықшылықтарына қарамастан, ол белгілі бір қиындықтарға тап болуы мүмкін. Осындай проблемалардың бірі-балаларда бастапқы кезеңде дәлелдеу және сыни талдау дағдыларының болмауы. Мұғалім студенттерді алдын-ала дайындап, оларға пікірталас жүргізудің негізгі принциптерін үйретіп, олардың өз қабілеттеріне деген сенімін қалыптастыруы керек. Сонымен қатар, оқушылардың талқылауға дайындығының әртүрлі деңгейлерін ескеру маңызды. Мұғалім әр баланың өз дағдыларына қарамастан пікірталасқа қатыса алатын жағдай жасауы керек.

Дегенмен, білім беру процесіне пікірталас тәсілін енгізу оқушылардың тәжірибесін айтарлықтай байыта алады және оларды болашақта қиынырақ тапсырмаларға дайындай алады. Зерттеулер көрсеткендей, пікірталастарға белсенді қатысатын балалар материалды жақсы түсінеді және сыни ойлау дағдыларын дамытады. Осылайша, пікірталас академиялық жетістікке жетіп қана қоймай, жауапкершілік, басқалардың пікірін құрметтеу және командада жұмыс істей білу сияқты жеке қасиеттерді қалыптастырады.

Бұл мақалада пікірталас арқылы бастауыш сынып оқушыларында сыни ойлауды қалыптастырудың негізгі аспектілері қарастырылады. Біз сыни ойлаудың теориялық негіздерін талдаймыз, осы процестегі пікірталастың рөлін анықтаймыз және мұғалімдерге практикалық мысалдар мен ұсыныстар береміз. Сондай-ақ, білім беру процесіне пікірталас әдістерін енгізу кезінде мұғалімдер тап болуы мүмкін проблемалар мен сын-қатерлер талқыланады. Осылайша, біз пікірталастың балаларда сыни ойлауды қалыптастырудың күшті құралы бола алатындығына тұтас шолу жасауға тырысамыз, бұл өз кезегінде олардың тез өзгеретін әлемде табысты болашағын қамтамасыз етеді.

Пікірталас арқылы бастауыш сынып оқушыларында сыни ойлауды қалыптастыру тақырыбындағы әдебиеттерді талдау бастауыш мектепте оқытудың пікірталас түрлерінің маңыздылығын растайтын әртүрлі тәсілдер мен әдістерді көрсетеді. Әр түрлі авторлардың зерттеулері сыни ойлауды дамыту құралы ретінде пікірталастың тиімділігіне қатысты негізгі аспектілерді атап көрсетеді.

Сыни тұрғыдан ойлау ақпаратты талдау, қорытынды жасау, дәлелдер келтіру және негізделген шешімдер қабылдау қабілеті ретінде анықталады. Э. Д. Блум және М. С. Мерсер сияқты авторлардың еңбектерінде сыни тұрғыдан ойлау бірнеше компоненттерден тұрады: білімді талдау, синтездеу, бағалау

және қолдану. Оқушылардың ақпаратты игеріп қана қоймай, оны қалай түсіну керектігін білуі маңызды [1].

Пікірталасты оқыту әдісі ретінде көптеген зерттеушілер оқу процесін белсендірудің тиімді әдісі ретінде қарастырады. А.И. Козловтың (2018) мақаласында пікірталастарға қатысу дәлелдеу және сыни талдау дағдыларын дамытуға ықпал ететіндігі атап көрсетілген. Пікірталастар студенттерге өз пікірлерін айтуға және басқаларды тыңдауға үйренуге мүмкіндік беретін пікір алмасу кеңістігін жасайды. Бұл әртүрлі көзқарастарды құрметтеу үшін маңызды [2].

Зерттеулер көрсеткендей, оқу процесінде пікірталастарды қолдану оқушылардың материалға деген қызығушылығын едәуір арттырады. Н. Н. Стангрейдің (2017) еңбегінде пікірталастар балалардың сыни ойлау дағдыларын дамытады және олардың оқу процесіне қатысуын арттырады. Талқылауға қатысатын студенттер сұрақтар қоюды, ақпаратты нақтылауды және өз болжамдарын тексеруді үйренеді, бұл өз кезегінде олардың зерттелетін материал туралы түсінігін тереңдетеді [3].

Тиімді пікірталастарды ұйымдастыру мұғалімнен ерекше дағдыларды талап етеді. Т. Г. Смирнова (2020) атап өткендей, мұғалім оқушыларды ойлауға шақыратын ашық сұрақтарды тұжырымдай білуі керек. Талқылауды әркім сөйлеп, тыңдай алатындай етіп бағыттау маңызды. "Миға шабуыл", "дөңгелек үстел" және "пікірталас" сияқты әдістерді талқылаудың әртүрлі формаларын құру және барлық оқушылардың қатысуын арттыру үшін қолдануға болады [4].

Әдебиеттерде сабақтарда пікірталас әдісін сәтті қолдану мысалдары келтірілген. Мысалы, оқылған кітаптарды талқылау сыни ойлауды дамытуға тамаша негіз бола алады. Мұғалім кейіпкерлердің мотивациясы, олардың әрекеттері мен салдары туралы сұрақтар қоя алады, бұл балаларға мәтінге тереңірек енуге және аналитикалық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. А.И. Асташевтің (2019) жұмысы сияқты зерттеулерде экологиялық тақырыптар бойынша пікірталастар балаларға қоғамдағы ролін және қоршаған орта алдындағы жауапкершілігін түсінуге көмектесетіні атап өтілді [5].

Артықшылықтарға қарамастан, оқытуда пікірталастарды пайдалану белгілі бір қиындықтарға тап болуы мүмкін. В.П. Рубцовтың (2021) мақаласында балалардың бастапқы кезеңде дәлелдеу және сыни талдау дағдыларының жетіспеушілігі мәселелері талқыланады. Мұғалім оқушыларды пікірталас жүргізудің негізгі принциптерін үйрету арқылы дайындауы керек. Барлығына бірдей жағдай жасау үшін балалардың талқылауға дайындығының әртүрлі деңгейлерін ескеру қажет [6].

Әдебиеттерді талдау пікірталас бастауыш сынып оқушыларында сыни ойлауды қалыптастырудың күшті құралы екенін растайды. Ол аналитикалық қабілеттер мен өзіне деген сенімділікті дамытып қана қоймай, оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуына жағдай жасайды. Пікірталастарды сәтті ұйымдастыру мұғалімнен белгілі бір дағдылар мен икемділікті талап етеді, бұл қазіргі білім беруде бұл тәсілді өзекті және пайдалы етеді.

Пікірталас арқылы бастауыш сынып оқушыларында сыни ойлауды қалыптастыру қазіргі білім беру процесінде маңызды міндет болып табылады. Оқытудың пікірталас әдістері оқушылардың қатысуын күшейтіп қана қоймайды, сонымен қатар олардың аналитикалық және аргументативті дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Талқылау барысында балалар ақпаратты сыни тұрғыдан қабылдауға, өз пікірлерін білдіруге және басқаларды құрметпен тыңдауға үйренеді, бұл тиімді қарым-қатынас пен ынтымақтастықтың негізі болып табылады.

Балалардың аргумент дағдыларының жетіспеушілігі және әртүрлі дайындық деңгейлері сияқты кейбір қиындықтарға қарамастан, пікірталастарды сәтті ұйымдастыру оқу процесін айтарлықтай байыта алады. Пікірталас әдістерін қолданатын мұғалімдер әр оқушының белсенді қатысуына ықпал ететін қолдау атмосферасын құра алады.

Осылайша, білім беру практикасына пікірталас тәсілін енгізу сыни ойлауды қалыптастыруға ықпал етіп қана қоймай, балаларды күрделі ақпараттық қоғамда табысты өмір сүруге дайындайды. Ерте жаста дамыған сыни ойлау болашақ оқыту мен жеке өсудің негізіне айналады, бұл тақырыптың білім беру практикасындағы маңыздылығын көрсетеді.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Блум, Б. С. Таксономия образовательных целей: Cognitive Domain / Б. С. Блум, М. Д. Калагри. — М.: Просвещение, 1998. — 256 с.
2. Козлов, А. И. Дискуссия как метод формирования критического мышления у младших школьников / А. И. Козлов // Педагогика. — 2018. — № 3. — С. 45–50.
3. Н. Н. Стангрей, Роль дискуссий в учебном процессе / Н. Н. Стангрей // Начальное образование. — 2017. — № 4. — С. 28–32.
4. Смирнова, Т. Г. Методы активизации критического мышления на уроках / Т. Г. Смирнова // Образование и наука. — 2020. — Т. 22, № 1. — С. 15–23.
5. Асташев, А. И. Применение дискуссий в обучении / А. И. Асташев // Современные образовательные технологии. — 2019. — Т. 18, № 2. — С. 45–52.
6. Рубцов, В. П. Формирование навыков аргументации у младших школьников / В. П. Рубцов // Вестник образования. — 2021. — Т. 10, № 5. — С. 34–40.

УДК 37.015.3

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ РЕЗИЛЬЕНТНОСТЬ КАК УСЛОВИЕ УСПЕШНОЙ АДАПТАЦИИ ЛИЧНОСТИ В УСЛОВИЯХ СОЦИАЛЬНО-ЦИФРОВОЙ СРЕДЫ

Ярошевич А.С.

Гомельский государственный университет им. Ф. Скорины,
г. Гомель, Республика Беларусь

Түйін: қазіргі әлемде оқушылар мен студенттер виртуалды байланыс пен нақты өзара әрекеттесу арасындағы сызықты кесіп өту кезінде бірқатар қиындықтарға тап болады. Психологиялық резиленттілік жеке тұлғаның әлеуметтік-цифрлық ортаға сәтті бейімделуінің шарттарының бірі болып табылады. Университетте оқу аясында

студенттердің бейімделу мүмкіндіктерін арттыру үшін бірқатар әдістерді қолдануға болады.

Summary: in the modern world, schoolchildren and students face a number of difficulties in the transition between virtual communication and real interaction. Psychological resilience is one of the conditions for successful adaptation of a person to a socio-digital environment. Within the framework of studying at a university, a number of methods can be used to increase the adaptive capabilities of students.

Психологическая резильентность, как способность личности преодолевать жизненные трудности и за счет этого повышать свой уровень развития выступает необходимым условием для полноценного функционирования современного человека. Общество XXI века балансирует на грани двух реальностей: физической и виртуальной. Цифровая среда и ее инструменты ежедневно используются людьми всех возрастов: мы ищем информацию, слушаем музыку, разрабатываем образовательный контент, проводим онлайн тестирование, дистанционно участвуем в семинарах и мастер-классах, повышаем квалификацию и многое другое.

И если взрослые (родители и педагоги) еще помнят, как искать информацию исключительно в библиотеке или путем непосредственного взаимодействия с другими людьми, то современные учащиеся и студенты в условиях социально-цифровой среды испытывают стресс при невозможности использовать привычные механизмы. Кроме этого дополнительным источником стресса могут выступать:

- недостаточно развитые навыки «живой» коммуникации (как следствие – неразвитые социальные связи, неумение выражать мысли и эмоции, ощущение непонятности и одиночества);

- неумение искать достоверную информацию, проверять ее корректность, некритичное восприятие полученной информации (как следствие – подготовка некачественных домашних заданий, получение низких отметок);

- неумение отсеивать излишне эмоциональную информацию, подверженность эмоциональному заражению и др.

Исследования показывают, что существует прямая взаимосвязь между уровнем психологической резильентности и показателями психологического капитала (уровень уверенности (самоэффективности), надежды, устойчивости), адаптивных возможностей (коммуникативного и личностного адаптационного потенциала и поведенческой регуляции) и жизнестойкости личности (вовлеченности, контроля и принятия риска), а также обратная корреляция резильентности и частоты проявления астенических и психотических реакций и состояний, а также дезадаптационных нарушений [1, с. 153–154].

Существует достаточно обширный спектр средств для развития психологической резильентности в рамках вузовского обучения. Для этого могут быть использованы инструменты психологического просвещения, обучающей психодиагностики, тренинговые и развивающие занятия, ролевые игры и др. [2, с. 57].

Развитие психологической резильентности будет способствовать росту адаптивных возможностей студентов, личностной устойчивости в кризисных ситуациях и снижению дезадаптационных нарушений, связанных со сложностями жизнедеятельности в современной социально-цифровой среде.

Список использованной литературы:

1. Ярошевич, А. С. Взаимосвязь психологической резильентности и устойчивости студентов / А. С. Ярошевич // Вестник Брестского университета (г. Брест). Серия 3, № 1, 2024 . – С. 150-156.
2. Ярошевич, А.С. Развитие психологической резильентности как предпосылка профессиональной эффективности будущих педагогов / А. С. Ярошевич // Педагогика и психология : теория и практика. – 2023. – № 2 (30). – С. 55–60.

УДК 372.881.111.1

VISUALIZATION OF LEXICAL MATERIAL IN PRIMARY SCHOOL ENGLISH LESSONS AS A METHOD OF FOREIGN LANGUAGE LEARNING

Abauova K.E., Solovieva N.A.

A. Baitursynuly Kostanay Regional University, Kostanay, Kazakhstan.

Түйін: Заманауи шет тілдерін оқытуда визуализация ерекше орын алады, әсіресе бастауыш мектепте. Бұл жастағы балалар ақпаратты негізінен визуалды образдар арқылы қабылдайды, сондықтан визуалды құралдарды қолдану өте тиімді. Бұл мақалада ағылшын тілінен сабақтарда лексикалық материалды визуализациялаудың артықшылықтары, әдістері мен мысалдары қарастырылады.

Резюме: В современном обучении иностранным языкам визуализация занимает особое место, особенно в начальной школе. Дети в этом возрасте воспринимают информацию преимущественно через визуальные образы, что делает использование визуальных средств особенно эффективным. В данной статье рассматриваются преимущества, методы и примеры визуализации лексического материала на уроках английского языка.

Keywords: primary school age, elementary school, foreign language, lexical material, teaching principle.

Visualization is an important component of pedagogical practice, especially in teaching young primary school children. Studies in cognitive psychology show that young schoolchildren remember information more easily when it is presented visually. For foreign language learning, particularly English, visual aids prove especially effective as they help children better understand the meanings of new words, establish associative connections, and retain vocabulary for a longer period.

According to Jean Piaget's theory, young primary school children are in the stage of concrete operations, meaning they tend to perceive the world through concrete images and actions rather than abstract concepts. Visualization helps compensate for the lack of abstract thinking, allowing young students to better understand the material. Pedagogical practice shows that young children understand and remember material more effectively when it is presented visually and supported by concrete examples [1].

Furthermore, the theory of multimodal information processing suggests that information presented in various forms (visual, auditory, kinesthetic) is easier to absorb and remember. Visual teaching methods activate different brain regions, contributing to deeper and more lasting vocabulary retention.

Research indicates that young primary school children have stronger visual memory than auditory memory, making the use of visual aids the most effective approach. Visualization aids in creating vivid and emotionally rich images that remain in a child's memory for a longer time. Images integrate more easily into long-term memory than abstract concepts, leading to better understanding and retention of the material [2].

The application of visualization in English language teaching can be divided into several methods:

1. *Illustrations and pictures:* These represent words in a concrete form, making the learning process more engaging. Using images helps create associations between words and real objects, significantly easing memorization [3].
2. *Mnemonic schemes and graphic organizers:* Concept maps, such as mind maps and word webs, enable young students to build connections between words. This helps structure lexical material and makes it easier to use in the future.
3. *Interactive multimedia tools:* Interactive whiteboards, tablets, and computers allow the use of animations, videos, and games. These technologies engage children and facilitate more effective learning, as confirmed by educational psychology research [4,5].

One of the most important and effective visualization techniques is the *flash card activity*. These are cards on which words related to a specific topic are clearly, brightly, and visibly written or printed in English. This technique can be used at all stages of language learning, for all levels and ages, and with any topic. Flash card activities are used for introducing and practicing new vocabulary [6].

What makes this technique useful?

In our teaching practice, we conducted an experiment implementing flash card activities in English lessons. Before the experiment, we carried out preliminary diagnostics—a test of students' motivation levels. We assessed motivation across various subjects using O.S. Grebenyuk's tests, adapted to children's interests. The tests measured factors related to three motivational properties, revealing a low motivation level among 4th-grade students. They expressed a lack of interest in learning English, noting difficulty remembering vocabulary.

Over a four-week period, we conducted an experiment to demonstrate the effectiveness of flash card activities in English lessons. The cards were designed to match the interests of 4th-grade students, covering topics like "My Working Day" and "My Weekend." Each card included a vocabulary word paired with an image that visualized the word. After two weeks, we conducted interim testing to assess both motivation and material retention. The testing confirmed the effectiveness of flash card activities, showing improvements in both motivation and material retention. In the final test, students' motivation levels increased by 30% from the initial level.

Thus, the advantages of visualization in teaching young students are as follows:

Improved vocabulary retention: Visual elements enhance material retention by creating strong and lasting associative links.

Development of creative thinking: Visualization stimulates children's creativity, allowing them to explore word meanings and usage from different perspectives.

Creation of an emotional response: Bright, clear images evoke positive emotions, aiding memory and fostering motivation for learning.

Visualizing lexical material is an essential and effective tool in teaching English at the primary school level. It accommodates the cognitive development needs of children, facilitates the formation of strong associative connections, fosters visual literacy and creative thinking, and increases motivation for learning a foreign language [7,8].

References

1. Savinova, E. S. Sample Primary Educational Program of an Educational Institution. – Moscow: Prosveshchenie, 2010.
2. Babinskaya, T. K., Maslyko, E. A. Handbook for Foreign Language Teachers. – Moscow: Vysshaya Shkola, 1998.
3. English in Primary School [Electronic resource].
4. Kolesnikova, I. L., Dolgina, O. A. English-Russian Terminological Dictionary for Foreign Language Teaching Methodology. – St. Petersburg: Russian-Baltic Information Center "BLITZ," Cambridge University Press, 2001.
5. Safonova, V. V., Marchenko, N. I. Bilingual Educational Programs as a Tool for Updating Language Education in Schools // Foreign Languages at School. – 2010. – No. 2. – Pp. 2–11.
6. Solovova, E. N. Methods of Teaching Foreign Languages. – 2nd edition. – Moscow: Prosveshchenie, 2003.
7. Stronin, M. F. Educational Games in English Lessons. – Moscow: Prosveshchenie, 1984.
8. Chepanov, S. N. The Use of Games in Teaching English in Primary School // Symbol of Science. – 2018. – No. 5. – Pp. 139–141.

УДК 372.881.111.1

TEXT PRINTS ON ADOLESCENT CLOTHING AS A MEANS OF EXPRESSING THEIR PERSPECTIVES AND INTERESTS

Dzhambululy D, Morozova D.A
Baitusly Kostanay Regional University, Kostanay, Kazakhstan.

Түйін: Бұл мақаланың өзектілігі тілдің белгілі бір мәдениеттің тасымалдаушысы және жеткізушісі болып табылуында. Сондықтан кез келген тілді зерттегенде, онда болып жатқан барлық өзгерістерді ескерген жөн. Тілдер бір-бірімен немесе мәдениеттер арасында шынайы қарым-қатынас құралы болып табылады, бұл өз кезегінде тілде әртүрлі шетелдік үлгілердің қолданылуына әкеледі. Шет тілдері біздің өмірімізге олардың қоғамдық маңыздылығы немесе сол тілге деген сәннің әсерінен енеді.

Summary:

Резюме: Тема данной статьи актуальна тем, что язык является передатчиком и носителем определенной культуры, поэтому при изучении любого языка желательно брать во внимание все изменения, которые происходят в нём. Языки являются действительным средством общения друг с другом или между культурами, что в свою очередь, ведет к

употреблению в языке различных иностранных подражаний. Иностранные языки проникают в нашу жизнь либо из-за своей обще значимости, либо моды на данный язык.

Keywords: Culture, speech culture, language, language learning, clothing inscriptions, inscription, clothing, linguistics.

With teenagers actively seeking opportunities for self-expression in a rapidly evolving society, textual printing on clothing has emerged as an important cultural phenomenon. It serves not only as a visual marker of individuality, but also as a communication tool, allowing teenagers to showcase their opinions, interests, and membership in a particular social group.

In the age of globalization and the proliferation of social media - where information and cultural trends rapidly shift - examining text prints reveals insights into how young people respond to contemporary challenges and construct their identities. Moreover, analyzing these prints can shed light on the relationship between fashion and relevant social movements, underscoring their role in shaping public opinion and cultural norms. Thus, studying text prints on teen clothing holds both theoretical and practical significance for understanding youth culture, subcultures, and social changes.

Since language is the carrier and bearer of a particular culture, all evolving aspects of it must be considered when studying it. Languages incorporate a wide variety of foreign expressions and serve as true instruments of intercultural communication. English has permeated everyday life due to its universality and popularity. In today's world, clothing has become one of the primary means of self-expression for young people. Today's youth mirror the latest trends, social issues, and interests. When evaluating individuals, we often focus on the consistency of their clothing with their age, social status, and fashion trends. Texts about clothing are not mere decoration, but function as communication elements with diverse meanings. Such texts change and transform with an individual's age. While for children they may be mere play words, teenagers often display quotes, character catchphrases, bold slogans, and sometimes provocative content. Adults, understanding that some text may be age-inappropriate or inappropriate, tend to opt for clothing without text.

In the second half of the 20th century, garments with text became popular worldwide, a trend that continues to this day. This is due to the rapid development of market economies, the growing importance of commercial information and advertising, and technological advances that simplify the printing on ready-to-wear clothing and the insertion of text into fabric textures. Globalization and brand competition have made branding more important, and gender aspects are also significant. Texts for women's clothing, especially for young women, are often elaborate and emotional, aiming to attract attention. On the other hand, texts for men's clothing are generally conceptual and focus on intellectual expression.

Textual prints should be considered carefully, as they are often interpreted as the wearer's verbal expression. Recently, people with obscure and provocative prints, especially in Arabic and English, such as "bomb jokes," have faced security problems at airports. Thus, to paraphrase a famous saying, "one is responsible for what is written on one's clothes."

As mentioned earlier, an essential part of a young person's wardrobe is a T-shirt, often inscribed with various letters in English; using English words on a T-shirt as a way to stand out from the fashion norm, even though Russian teens may not understand the text they are wearing. Despite this, it has become important to young people.

The Kostanay Higher Education University, under the Kostanay Regional Akimat Education Department, conducted a practical survey by selecting students wearing T-shirts, jeans, and sweaters written primarily in English and German. The most intriguing inscriptions were recorded, and students were asked about their age, their perception of the meaning of the texts, and the reasons for their purchase. The inscriptions were translated into Russian, and responses from 50 students were tabulated.

After analyzing the responses, it was concluded that university students frequently inscribed inscriptions on their clothing. The predominant age group wearing foreign language text prints was 16 years old. It was also found that the older participants paid more attention to the meaning of the letters and chose their clothing more carefully. Thus, it can be concluded that younger participants are less conscious of what is written on their clothing. However, it is difficult to assess the presence or absence of English-language print in this age group because the university defines clothing for freshmen through seniors.

To clarify this situation, a survey was conducted among sophomore students, of which 48 participated. The results showed that most students owned clothing with writing on it. Regardless of gender, sophomores on average have at least seven items in their wardrobe, including jeans, caps, knit jackets, hoodies, skirts, shirts, sneakers, and T-shirts. Of the 48 respondents, only 22 knew the meaning of the inscriptions, 18 did not, and 8 found the translation answered that it was difficult to translate. A total of 48 respondents admitted that they had never thought about the meaning of the letters, but were now interested and planned to translate them before purchasing.

The survey also uncovered four inscriptions with grammatical or spelling errors unknown to the owners, one of which was deliberately written for humorous effect. The majority of respondents cited "comfort" as the main reason for purchasing garments with inscriptions. After the survey, we compiled a set of recommendations for students on how they should treat letters printed on their clothing:

1. If they like the clothing with the foreign language inscriptions,
2. Identify the language of the inscription,
3. Try to translate it yourself,
4. If you cannot translate the inscription completely, try translating individual lexical units;
5. Ask a friend for help;
6. Take a picture of the inscription;
7. Take a picture of the inscription and translate it using a dictionary.

The results of the study lead to the following conclusions: with increasing age, the percentage of students who understand the meaning of the English inscription increases (from 43% in the first year to 71% in the second semester). In the older

students, there were no inscriptions with erroneous or meaningless meanings; when purchasing T-shirts, either by themselves or with their parents, a small number of respondents did not consider the information conveyed by the English inscriptions, but only the colorfulness and brightness of the product.

Reference:

1. https://kopilkaurokov.ru/angliiskiyYazik/prochee/english_speaking_prints_on_the_clothes_of_modern_youngsters?ysclid=m37he87wbf606313648
2. <https://chatgpt.com/backend-api/bing/redirect?query=Text+Prints+on+Teen+Clothing+as+a+Means+of+Expressing+Views+and+Interests>
3. <https://www.catlinspeak.com/speak/fashion-as-a-catalyst-for-teen-self-expression>
4. <https://southblueprint.com/18498/galleries/the-new-generation-how-teens-use-fashion-to-express-themselves/>
5. <https://textilearn.com/fashion-and-identity-how-students-use-clothing-to-express-themselves/>
6. <https://www.theteenmagazine.com/the-psychology-of-dressing-how-your-clothes-affect-your-mood-and-behavior>
7. <https://www.psychreg.org/psychology-fashion-how-choice-clothing-reflects-shapes-identity/>
8. <https://www.thefashionpot.com/the-impact-of-fashion-trends-on-teenagers>

УДК 37.091.2

THE IMPACT OF THE "DIGITAL KAZAKHSTAN" PROGRAM ON TEACHING METHODOLOGIES AND TEACHERS' AND STUDENTS' PERCEPTIONS

Kan Victoria

Astana International University, Astana, Kazakhstan

Summary: The "Digital Kazakhstan" program has a significant impact on the country's education system by integrating digital technologies into teaching and learning processes. It aims to improve digital literacy among students and teachers while bridging the digital divide. Despite the positive reception, challenges remain, such as limited access to digital resources in remote areas, inadequate teacher training, and the uneven distribution of technology between urban and rural schools. Research shows that while students generally welcome digitalization, issues like excessive screen time and limited technology in disadvantaged areas persist. The program has improved educational outcomes, but continued efforts are needed to address infrastructure gaps and enhance teachers' digital skills. Ongoing monitoring and inclusive initiatives are crucial to ensuring equal educational opportunities for all students.

The "Digital Kazakhstan" program plays a pivotal role in reshaping the country's educational landscape by integrating digital technologies into the teaching and learning processes. This initiative aims to enhance digital literacy among students and teachers alike and improve the overall quality of education across the country. The program, launched as part of Kazakhstan's broader education reform strategy, seeks to bridge the digital divide, enhance access to educational resources, and prepare students for a knowledge-based economy.

As a result, teaching methodologies in Kazakhstan have undergone significant changes. Teachers have been encouraged to adopt innovative digital tools to facilitate learning, such as interactive whiteboards, online platforms, and educational software. This digital shift has been especially important during the COVID-19 pandemic, when remote learning became the norm. Many teachers had to rapidly adapt to online teaching methods, which were facilitated by the "Digital Kazakhstan" program's investments in digital infrastructure.

While the program has been positively received by many teachers who appreciate the ease of access to learning resources and the ability to engage students in new ways, there are concerns about its implementation. Teachers in remote and rural areas often struggle with limited access to reliable internet connections and digital devices, which hinders the full realization of the program's potential. Furthermore, some educators feel that they lack the necessary training to effectively integrate digital tools into their teaching. According to a survey by the Ministry of Education and Science, about 60% of teachers in rural areas reported inadequate digital skills training, highlighting the gap between urban and rural education quality [1].

Students, on the other hand, have generally responded positively to the digitalization of education, with many acknowledging the benefits of using technology in learning. A 2022 study by the Kazakhstan Institute for Strategic Studies (KISS) found that 75% of students preferred using digital tools like online resources and educational apps for self-study [2]. However, this enthusiasm is tempered by the challenge of balancing screen time with traditional face-to-face instruction. The increasing reliance on technology has also raised concerns about student engagement, with some students struggling to remain focused during online classes, particularly in underprivileged areas where access to the necessary technology is limited [3].

The "Digital Kazakhstan" program, while offering significant benefits, also highlights the persistent issue of socio-economic disparity in Kazakhstan's educational system. The distribution of digital resources remains uneven, with wealthier regions and schools having better access to modern technologies than those in poorer, rural areas. According to the latest national education statistics, the disparity in access to digital learning tools is particularly pronounced between urban and rural schools. For example, in 2021, 85% of urban schools reported having access to interactive whiteboards, compared to just 45% of rural schools [4].

These discrepancies have a direct impact on educational outcomes. A study by the National Center for Education Quality Monitoring (NCEQM) found that students in rural schools consistently perform lower in assessments compared to their peers in urban schools. In particular, PISA 2018 results showed that students from the wealthiest socio-economic quartile outperformed those from the lowest quartile by 41 points in reading, underscoring the need for more targeted interventions to address these inequities [1].

To monitor and assess the effectiveness of educational reforms, Kazakhstan uses a variety of evaluation methods, including the analysis of PISA results, annual

national assessments, and feedback from teachers, students, and school administrators. The government has set ambitious goals for improving its PISA scores by 2025, including a target average score of 470 in mathematics, 440 in reading, and 465 in science [2].

In addition to these large-scale assessments, the Ministry of Education and Science has implemented a range of monitoring tools to track the impact of digital initiatives. These tools include digital literacy assessments for teachers and students, as well as feedback surveys to evaluate the effectiveness of digital resources in the classroom. Furthermore, independent research bodies such as KISS and NCEQM regularly conduct studies on the impact of educational reforms and provide recommendations for improvements.

A recent evaluation of the "Digital Kazakhstan" program found that while there was an overall improvement in digital literacy among students, particularly in urban areas, the impact in rural areas has been more limited. The report suggested that to achieve more equitable outcomes, the government must invest in infrastructure development and digital skills training for teachers in underserved regions [5].

Looking ahead, the reforms initiated by the "Digital Kazakhstan" program and other educational initiatives are expected to have a transformative effect on the country's education system in the next 10 to 20 years. If current trends continue, Kazakhstan's education system will likely become more digitalized, with a higher percentage of students mastering digital literacy skills and adapting to a rapidly changing technological landscape.

The expansion of digital tools in classrooms, combined with ongoing teacher professional development, will likely lead to more engaging and interactive learning experiences. Over time, this could help bridge the achievement gap between different socio-economic groups, as students from all backgrounds gain access to quality educational resources. However, to achieve this, the government will need to continue addressing infrastructure disparities, particularly in rural areas, and ensure that teachers are adequately supported in integrating technology into their teaching practices.

Kazakhstan is also introducing other innovations in education, such as project-based learning, STEM education, and competency-based assessment methods. These approaches are designed to prepare students for the demands of the 21st-century job market by fostering critical thinking, problem-solving, and collaboration skills.

Teachers are adapting to these new methodologies by undergoing professional development programs focused on innovative teaching strategies. This shift is helping students develop the skills needed to succeed in an increasingly complex and interconnected world.

The ethical considerations and inclusivity of the "Digital Kazakhstan" program are critical to its success. The program must ensure that all students, regardless of their socio-economic background, have equal access to the benefits of digital education. This includes addressing the needs of students with disabilities, ensuring that educational content is accessible to them, and providing specialized support where needed [6].

By prioritizing inclusivity and equitable access to educational resources, Kazakhstan's reforms can help create a more fair and effective education system that provides opportunities for all students to thrive, regardless of their background.

In conclusion, while the "Digital Kazakhstan" program has made significant strides in enhancing educational outcomes, challenges remain in ensuring equitable access to digital tools and resources across the country. To further improve the education system, several key recommendations have been proposed. First, it is crucial to strengthen teacher training by providing ongoing professional development opportunities, particularly in rural areas, to enhance teachers' digital literacy and their ability to integrate technology into their teaching practices. Second, expanding digital infrastructure is essential, with investments needed to improve internet connectivity and access to digital devices in underserved regions, ensuring all students have equal opportunities to use digital learning tools. Third, fostering inclusivity through targeted support programs for students from disadvantaged backgrounds, including those with special educational needs, will help ensure they benefit from the digitalization of education. Lastly, it is important to continue monitoring and collecting data on the effectiveness of digital tools and programs through surveys, assessments, and PISA results, using this data to refine and enhance educational policies. These steps will help ensure that the "Digital Kazakhstan" program reaches its full potential in providing equitable and effective education for all students, regardless of their socio-economic background.

References:

1. OECD. "PISA 2018 Results," OECD Publishing, 2019.
2. Kazakhstan Institute for Strategic Studies. "Student Perception of Digital Education," 2022.
3. Ministry of Education and Science of Kazakhstan. "The State Program of Education and Science Development for 2020–2025," 2020.
4. National Education Quality Monitoring Center. "Digital Resources in Urban vs. Rural Schools," 2021.
5. Kazakhstan Ministry of Digital Development. "Evaluation of the Digital Kazakhstan Program," 2021.
6. UNESCO. "Education and Inclusivity: Addressing the Needs of Students with Disabilities," 2020

УДК 372.881.111.1.

USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN ENGLISH LESSONS TO DEVELOP LEXICAL SKILLS IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Author: Kasenkhanov A.M

Co-author: Morozova D.A

Non-profit limited company "Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University",
Kostanay, Kazakhstan

Аннотация: В статье обсуждается применение искусственного интеллекта на уроках английского языка для развития лексических навыков у младших школьников.

Рассматриваются различные ИИ-инструменты, такие как адаптивные приложения и интерактивные задания, которые помогают расширять словарный запас и использовать новые слова в речи. Особое внимание уделено персонализированным методам обучения и примерам успешного использования ИИ в классе, а также влиянию этих технологий на мотивацию учеников.

Түйін: Мақалада бастауыш сынып оқушыларының лексикалық дағдыларын дамыту үшін ағылшын тілі сабақтарында жасанды интеллектті қолдану талқыланады. Сөздік қорын кеңейтуге және жаңа сөздерді сөйлеуде қолдануға көмектесетін адаптивті қосымшалар мен интерактивті тапсырмалар сияқты әртүрлі жасанды интеллект құралдары қарастырылады. Жеке оқыту әдістеріне және сыныптағы жасанды интеллектті табысты қолдану мысалдарына, сондай-ақ бұл технологиялардың оқушылардың мотивациясына әсеріне ерекше назар аударылған.

Keywords: Artificial Intelligence, English Language, Lexical Skills, Primary School, Adaptive Learning, Interactive Technologies, Educational Applications, Vocabulary Expansion.

Teaching foreign languages in primary school plays a key role in developing children's language competencies. Lexical skills, in particular, are foundational for successful communication and language comprehension. Research shows that a rich vocabulary directly impacts literacy levels and the ability to process information[5]. Therefore, it is essential to focus on creating effective teaching methods that enhance students' vocabulary.

Modern technologies, including artificial intelligence (AI), open new opportunities for education. AI enables the creation of adaptive educational systems that can tailor learning experiences to each student's individual needs [2]. For example, these systems can assess knowledge levels and provide suitable tasks, fostering a deeper understanding and retention of new words and expressions.

A key advantage of AI is its ability to make learning interactive. Interactive platforms and applications offer students various ways to work with vocabulary: games, quizzes, dialogues with virtual characters, and more [4]. These methods not only make learning more engaging but also provide a safe environment for practicing language skills without fear of making mistakes.

Additionally, AI in education enables real-time feedback. Students can receive immediate results on their actions, helping them better understand their successes and mistakes. This is particularly important in primary school, where building confidence and motivation is crucial[3].

AI can also be used to create content tailored to students' interests and needs. For example, systems can offer tasks related to topics that interest children, fostering a deeper engagement in learning. This personalized approach enhances the effectiveness of language learning [1].

Studies show that using AI in the educational process increases students' motivation and engagement. For instance, various experiments indicate that students using interactive platforms achieve better vocabulary acquisition results than those who follow traditional methods [4]. This highlights the importance of integrating new technologies into the learning process, especially at the early stages of language acquisition.

Thus, theoretical analysis shows that the use of artificial intelligence in teaching English in primary school opens new horizons for developing lexical skills.

The interactivity, adaptability, and immediate feedback provided by this approach make it particularly appealing and effective. Future research should consider the practical aspects of applying these technologies and their impact on learning outcomes.

This practical section presents the results of using artificial intelligence (AI) in English language classes to develop lexical skills in primary school students. The research was conducted within the English course, utilizing various AI platforms, such as adaptive learning applications and interactive tasks, designed to expand vocabulary and encourage active use of new words. Sixty primary school students participated in the study, divided into two groups: an experimental group and a control group. The experimental group used educational platforms and applications with AI elements to enhance lexical skills, while the control group was taught using traditional methods.

The study involved two groups of primary school students (ages 9-10), with 30 students in each group: The experimental group, using AI technologies for vocabulary learning. The control group, engaged in traditional methods, including flashcards with translations, textbook exercises, and oral exercises with the teacher.

Each group underwent training for 10 weeks, with two lessons per week, allowing enough data to be gathered for analyzing the effectiveness of the methods.

The experimental group used the following AI tools:

1. Quizlet: The program provided interactive flashcards for learning new words, including images, translations, and audio recordings. Quizlet offered additional exercises for review, such as quizzes and matching games.

2. Duolingo: The app provided personalized vocabulary tasks tailored to the students' knowledge level. Duolingo analyzed students' progress and selected exercises to review difficult words.

3. LinguaLeo: LinguaLeo included game-based tasks and communication with virtual characters, helping students practice using words in context.

Before and after the experiment, both groups were tested for knowledge of a certain set of words. Teachers monitored the level of student engagement and conducted surveys to assess motivation. At the end of the study, the students of the experimental group were asked to evaluate their experience working with AI. The average number of words learned per lesson was estimated, as well as the time spent on completing tasks. The control group was engaged in a similar program without using AI. Traditional methods were used: Tasks with cards and illustrations. Translating and repeating words with the teacher. Group games to consolidate vocabulary.

The lessons for the experimental group included 15–20 minutes of interaction with AI applications, while the control group had similar content-based lessons using printed materials. The identical conditions and duration of the lessons ensured the objectivity of the results.

The test results showed a significant improvement in the experimental group compared to the control group: The students of the experimental group learned on average 40% more words than the students of the control group. In the experimental

group, 85% of the students achieved a high level of vocabulary proficiency, while in the control group — 65%.

The survey results showed that AI classes were more interesting for the students of the experimental group: 90% of the students of the experimental group noted that classes with applications seemed more exciting. The experimental group used the studied words more often in role-playing games, which indicates an increase in confidence and motivation.

AI tools such as Quizlet and Duolingo adapted to the pace of learning of each student, which had a positive effect on the speed and quality of memorization: Thanks to personalized tasks, students in the experimental group memorized new words 30% faster compared to the control group. AI programs automatically suggested repetition of difficult words for students, which reduced the number of forgotten words by 20% compared to traditional teaching methods in the control group.

AI tools provided instant feedback, which contributed to quicker error correction: Students received immediate prompts while completing tasks, which helped them better understand their mistakes and correct them. 75% of students noted that the feedback helped them feel more confident and kept them engaged with the tasks. By the end of the study, students in the experimental group made 25% fewer mistakes in vocabulary tasks, indicating an improvement in the quality of material retention.

The teachers noted that the students of the experimental group showed great activity and interest, which contributed to better memorization and assimilation of vocabulary. Teachers have noticed that students in the experimental group are more likely to repeat the material on their own, especially using AI applications at home. This helped strengthen long-term vocabulary memorization and repetition of difficult words.

Overall, the study results demonstrate that the integration of artificial intelligence (AI) into the process of teaching English in primary school significantly improves vocabulary acquisition, enhances student motivation and engagement, and improves the quality of word retention.

The use of AI also proved effective in adapting to each student's level. Students were able to independently tackle more challenging tasks or, conversely, return to simpler exercises for material reinforcement. The quick feedback provided by the apps helped students better recognize their achievements and errors.

The application of AI in primary school English lessons has a positive impact on the development of vocabulary skills, increases student motivation, and improves learning outcomes. The experiment revealed that adaptive AI technologies contribute to a deeper understanding of the material, making the learning process more personalized and engaging.

References:

1. Anderson, T., & Dron, J. (2011). *Collective intelligence in the era of online learning*. Educational Technology, 51(1), 5-15.

2. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). *The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. W. W. Norton & Company.
3. Kaplan, A., & Haenlein, M. (2019). *Siri, Siri, in my hand: Who's the fairest in the land? On the interpretations, implications, and applications of artificial intelligence and the education system*. *Journal of Business Research*, 97, 102-110.
4. Siemens, G. (2004). *Connectivism: A learning theory for the digital age*. *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*, 2(1), 3-10.
5. Snow, C. E. (2010). *Academic language and the challenge of reading for learning about science*. *Science*, 328(5977), 450-452.

УДК 372.881.111.1

USING “DEBATE” TECHNOLOGY IN ENGLISH LESSONS AT SECONDARY SCHOOL AS A WAY TO DEVELOP STUDENTS' COMMUNICATIVE SKILLS

Author: Kenzhetayeva A.B.

Co-author: Morozova D.A.

Non-profit limited company "Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University",
Kostanay, Kazakhstan

Аннотация: в статье рассматривается использование технологии «дебатов» на уроках английского языка в средней школе как эффективного способа развития коммуникативных навыков обучающихся. Автор подчеркивает важность использования дебатов для развития коммуникативных навыков у обучающихся, таких как умение ясно выражать свои мысли, слушать оппонентов и аргументировать свою точку зрения.

Түйін: мақалада ағылшын тілі сабақтарында «дебат» технологиясын оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамытудағы тиімді әдіс ретінде қолдану қарастырылады. Автор дебаттарды пайдалану арқылы оқушылардың ойларын анық жеткізу, қарсыластарын тыңдау және өз көзқарастарын дәлелдеу сияқты коммуникативтік дағдыларын дамытудағы маңыздылығын атап өтеді.

Key words: technology, debate, lesson, foreign language, secondary school, method, development, communication, skill.

The relevance of the topic of using the technology ‘Debates’ in English lessons at secondary school is due to modern requirements to the educational process, where the emphasis is placed on the development of communicative skills of students. In the conditions of globalization and integration of countries, it is necessary to form in young people the ability to express their thoughts in a reasoned manner, to listen and understand others, which is especially important in a multilingual and multicultural environment. Debates as a method of active learning contribute not only to the improvement of language skills, but also to the development of critical thinking, the ability to analyze and evaluate information.

In addition, the introduction of debate in the classroom responds to the challenges of modern education aimed at building students' skills. This active interaction of learners during debates promotes a comfortable atmosphere for exchanging opinions, increases motivation for language learning and helps to overcome the language barrier. The use of debates also helps to develop self-

confidence and teamwork skills, which are an integral part of successful communication in any sphere of life.

One of the most important aspects of foreign language teaching is the development of communicative skills that enable students to use language effectively in real-life situations. In the context of learning English at secondary school, debates are one of the most effective methods aimed at creating conditions for active communication and developing the ability to express thoughts clearly, listen to others and justify one's point of view.

The communicative approach assumes that the main goal of language learning is the ability to communicate. This means that students should develop speaking, listening, reading and writing skills in real communicative situations. Debates, as an interactive methodology, allow creating conditions that are as close as possible to real communication, where students are forced not only to speak, but also to argue their position, interact with opponents, which stimulates thinking activity and develops critical thinking [1].

Unlike traditional teaching methods, which often focus on mechanical memorisation of grammatical constructions or vocabulary, debates require students to actively participate and use the acquired knowledge in practice. This makes the learning process more dynamic and engaging as students work in groups or pairs, analyzing information, discussing and expressing their ideas.

Debates contribute to the development of several key skills: listening and interaction skills, development of speaking skills, critical thinking and argumentation, motivation for language learning [2].

Debate technology allows learners to use language in conditions close to real life. Students gain confidence in their speech abilities, as they repeatedly practice the language in different situations, solving a variety of communicative tasks. Regular participation in debates improves not only speaking skills, but also listening comprehension and vocabulary. This technology emphasises the mechanical memorization of language rules and the repetition of learned phrases. Debates create conditions for the application of all aspects of language, including vocabulary, grammar, pronunciation and intonation.

Effective debate depends largely on the teacher's preparation. He or she must not only choose topics that will be interesting and meaningful to the students, but also create conditions for all students to actively participate in the process. It is also important for the teacher to teach students the basic rules of debating, to help them develop argumentation and teamwork skills.

For successful implementation of debates in English lessons, several factors should be taken into account: *selection of topics* - debate topics should be relevant and interesting to the students, thus stimulating their involvement in the discussion process, examples of topics may include social issues, cultural aspects and global challenges; *clear structure* - it is important for the teacher to explain to the students the rules of debate and the roles of each participant so that the discussion process is organized and productive; *variety of formats* - using different debate formats, such as parliamentary or team debates, helps to keep the lessons interesting and dynamic [3].

Debates as an educational technology are aimed at developing the main components of communicative competence, including grammatical, discursive, strategic and socio-cultural competence. They require not only mastery of language forms, but also the ability to apply them in specific speech situations.

- Grammatical competence develops as students are forced to construct complex speech structures to express their ideas convincingly. The constant use of learnt grammatical rules in a debate setting promotes their rapid acquisition and automaticity.

- Discursive competence is improved by the fact that debates require clear speech construction. Students learn to link their thoughts into logical chains, which contributes to the development of dialogue and monologue skills.

- Strategic competence is developed through the need to find ways to overcome language difficulties, such as lack of vocabulary or forgotten grammatical rules. In the process of debating, students learn to use the available linguistic knowledge flexibly to achieve communication goals.

- Sociocultural competence is formed through familiarity with various cultural and social aspects of English-speaking countries. Debates often touch upon topics related to cultural and social issues, which contributes to the expansion of students' horizons and the development of intercultural communication [4].

In the experimental work devoted to the use of debates in English language classes, we used an empirical method of research - experiment, which allowed us to evaluate the effectiveness of this approach in the development of communicative skills of students. In parallel with the experiment we applied additional methods such as: survey, observation, questionnaire.

The purpose of the experiment is to check how the technology 'debate' contributes to the development of communication skills of students, such as argumentation, the ability to listen and dialogue, confidently expressing their position and respect for other people's opinions.

Two experimental groups (8 'A', 8 'B') and one control group (8 'G') participated in the experiment.

Experimental group 1 participated in traditional debates with fixed roles, where each team prepares arguments 'for' or 'against'. Experimental group 2 used a free format of debates, where students were given freedom in choosing a position and flexibility in their arguments. The control group continued with the regular programme without the use of debates.

The experimental groups participated in debates once a week for one month. Each debate session included preparation, presentation, discussion and analysis. Notes and observations of the process were kept.

The topics for the debates were chosen taking into account the interests and knowledge level of the students, among them were such topics as: 'Internet: good or bad?', "Should schoolchildren wear uniforms?", "The role of social networks in the life of teenagers".

Before the experiment and after its completion, we conducted oral surveys and self-assessment questionnaires assessing the level of communicative skills such as

confidence in expressing thoughts, quality of argumentation and interaction with other participants. For the oral questionnaire, we used short interviews, asking learners open-ended questions where we can assess how learners respond, whether they use complete sentences, and how confident they are in expressing their thoughts. In the questionnaire, learners evaluated their English communication skills by such criteria as the ability to participate in a conversation, to understand the interlocutor, to ask questions, etc.

At the beginning of the study, only 26% of the whole 8 ‘A’ class had a high level of communicative skills, in 8 ‘B’ - 22%, and in the control group of 8 ‘G’ - 17%.

At the end of the experiment, we compared the results of the questionnaires between the experimental and control groups. The level of communication skills of the experimental group 1 increased to 48%, of the experimental group 2 - 41%, the level of communication skills of the control group remained at the same level as in the initial results of the questionnaire (Table 1). The students were also surveyed about their impressions of the debate, the usefulness of the technology and self-assessment of the development of their communication skills.

Table 1 - Results of the Experiment on the Development of Communication Skills.

Group	Before Experiment (Level)	After Experiment (Level)	Increase (%)	Enhanced Skills
Experimental Group 1 (8 “A”)	26%	48%	+22%	Argumentation, active listening, confident self-expression, respect for others' opinions, dialogue skills, critical thinking,
Experimental Group 2 (8 “B”)	22%	41%	+19%	Flexibility in argumentation, dialogue skills, critical thinking, respect for others' views
Control Group (8 “G”)	17%	17%	0%	No significant change

As a result of the experiment, the students in the experimental groups showed a significant improvement in communication skills compared to the control group, which confirmed the effectiveness of the ‘debate’ technology in English lessons at secondary school.

It can be concluded that the use of debates in the teaching process not only motivates students to learn the language, but also develops key communication skills such as listening, arguing and interacting with different points of view. This method not only increases the level of language competence, but also contributes to the development of critical thinking, social interaction skills, argumentation and self-confidence, which makes it an indispensable element of modern language education.

References:

1. Passov E. I., Tsarkov V. B. Concepts of communicative teaching. - M., 1993.
2. Sun Lei. Debates as an innovative educational technology //2012. - № 12. - С. 145-146.
3. Svetenko T. V., Kalinkina E. G., Petrenko O. L. Debates: educational and methodical set. - Moscow: Bonfi, 2001. 296 p.
4. Oreshina E. E. Debates and debate formats in the theory and practice of teaching a foreign language, Volume 11 // Vestnik of Tambov University. Series: Humanities. - 2008. - № 5. - С. 328-332.

372.881.111.1

USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN LESSON PLANNING IN PRIMARY SCHOOL AS A METHOD TO ENHANCE STUDENT MOTIVATION

Morozova D.A., Konkina A.N.

Kostanay Regional University named after Akhmet Baitursynov, Kostanay

Түйін: Бұл мақалада жасанды интеллектінің (ЖИ) бастауыш мектептегі сабақ жоспарлау процесінде қолданылуы оқушыларды мотивациялаудың бір әдісі ретінде қарастырылады. Зерттеу барысында ЖИ-дің қазіргі заманғы технологиялары талданып, олар оқу материалдарын оңтайландыру және оларды оқушылардың жеке қажеттіліктеріне бейімдеу үшін қолданылуы мүмкіндігі қарастырылған. Мақалада ЖИ-ді білім беру процесіне интеграциялаудың маңыздылығы атап өтіліп, мұндай жүйелерді бастауыш мектептерде енгізу арқылы оқу сапасын және оқушылардың мотивациясын арттыру жөнінде ұсыныстар беріледі.

Резюме: В данной статье рассматривается использование искусственного интеллекта (ИИ) в процессе планирования уроков в начальной школе как один из методов мотивации учащихся. В ходе исследования проанализированы современные технологии ИИ, которые могут оптимизировать разработку учебных материалов и адаптировать их под индивидуальные потребности учеников. Статья подчеркивает важность интеграции ИИ в образовательный процесс, предлагая рекомендации по внедрению таких систем в начальные школы для повышения качества обучения и мотивации учащихся.

Modern education faces the need to find new teaching methods that not only develop students' academic knowledge but also motivate them to learn. One of these methods is the use of artificial intelligence (AI) in lesson planning. AI provides teachers with new tools to make the educational process more interactive and tailored to the individual needs of students.

Artificial intelligence (AI) encompasses technologies that enable machines to perform tasks that typically require human intelligence. This includes abilities such as learning, speech recognition, planning, and decision-making under uncertainty. [1]

In the context of education, AI is applied to create personalized study plans, automate student knowledge assessments, and develop learning programs that consider the unique characteristics of each student.

The use of AI in elementary school has become especially relevant, as younger students require an approach that considers their preparation level, learning pace, and personal interests. AI can automate the creation of diverse tasks, games, and quizzes,

which not only develop basic knowledge but also maintain students' motivation through interactive elements.

Lesson planning is one of the teacher's key tasks, and it requires careful preparation. Many factors must be considered: the children's age characteristics, their motivation and level of interest, and the learning goals and objectives. AI systems can help teachers simplify this process by providing ready-made lesson scenarios adapted to specific classes and students.

AI analyzes students' preferences and results, and then, based on this data, develops a study plan that includes various methods of presenting information. For example, if students learn better through game elements, AI will suggest a lesson plan that incorporates interactive games. This not only simplifies the planning process for the teacher but also increases students' interest in the learning process.

One of the greatest advantages of AI in education is its ability to automate administrative tasks, allowing educators more time for direct student interaction. Still, over-reliance on AI tools can limit students' development in critical thinking and problem-solving, skills essential for real-world applications. [2]

Another advantage of AI is its ability to motivate students by using modern technology. For elementary school children, it is especially important for the learning process to be engaging and exciting. AI helps create conditions that spark children's interest in the topics being studied.

AI-based programs can adapt to each student's level by offering appropriately challenging tasks and creating assignments based on their interests. This allows students to maintain motivation even if the material seems difficult. AI can offer a game where students practice math problems or language exercises, thus increasing engagement in the learning process.

In recent years, artificial intelligence technologies have become more actively integrated into the educational process, including elementary school. This is especially true in the area of lesson planning, where AI can play a crucial role in improving educational quality and enhancing student motivation. It is important to note that in elementary school, the key factor is creating a learning process that aligns with children's personal interests and needs, helping them learn with ease and enjoyment.

One significant advantage of AI in lesson planning is its ability to tailor the learning process to individual students. For example, AI can analyze each student's academic performance, abilities, and learning preferences, then offer personalized recommendations for the teacher. As a result, study material can be presented in a way that is engaging and understandable for each student, regardless of their preparation level. This makes the learning process more effective and reduces children's stress levels, as they work with material suited to their abilities.

In addition, AI helps teachers organize the learning process so that children do not lose interest in studying. For example, AI can suggest learning methods based on game technologies. Modern children are increasingly engaged in the learning process through interactive games and applications. AI, in turn, can analyze students' behavior and progress in these games and then select assignments that stimulate

further learning. Using games in lessons also fosters the development of critical thinking and creativity, which is especially important for young children.

Another important benefit of AI is the optimization of teachers' time and effort. Modern AI systems can automatically generate not only lesson plans but also supplementary materials: tests, exercises, homework assignments, and various assessment materials. This frees up teachers' time, which can be spent on individual work with students as well as on more creative and interesting presentations of educational material. Importantly, AI does not replace the role of the teacher but rather helps them focus on the more essential aspects of the learning process by automating routine tasks.

The use of AI in elementary school also promotes the involvement of parents in the educational process. AI systems can provide parents with information about their children's progress and recommendations on how to support their learning. Thus, AI helps create closer cooperation between school and family, which in turn contributes to improved learning outcomes and increased student motivation.

At the same time, despite the benefits offered by AI, it is important to approach the integration of these technologies into the educational process thoughtfully. This includes training teachers who implement AI and addressing issues related to student data security. It is essential to ensure that the technologies are used in the students' best interests, promoting their development rather than reducing personal interaction with the teacher or replacing elements of traditional education.

Among the challenges with AI in education, students and teachers report a lack of human interaction, which can reduce emotional engagement. In addition, there are concerns about potential data leaks, a lack of emotional connection, and potential ethical violations associated with AI use. Concerns have also been raised about possible job cuts due to task automation, which may affect the labor market for future specialists. [3]

Despite the possible downsides, the use of artificial intelligence in education opens new possibilities for improving the learning process. It makes learning more convenient, flexible, and accessible, allowing students to receive information and support at any time. Thanks to such technologies, the learning process becomes more efficient and tailored to each student's needs, significantly improving educational quality.

Thus, artificial intelligence is a powerful tool that can greatly enhance lesson planning in elementary school. Its use helps not only to adapt the educational process to each student's needs but also to increase children's interest in learning by creating an engaging and motivating atmosphere. In the future, further development and integration of AI technologies in the educational system may significantly improve learning quality and foster positive motivation for academic activities among students.

References:

1. Manning, Christopher. "Artificial Intelligence Definitions." Stanford HAI, April 2022.
2. eSchool News, What are the Benefits and Risks of Artificial Intelligence in Education? (2024)

3. SpringerOpen. "Students' voices on generative AI: perceptions, benefits, and challenges in higher education." International Journal of Educational Technology in Higher Education. (2023).

УДК 372.881.111.1

PROJECT WORK IN HIGH SCHOOL ENGLISH CLASSES AS A METHOD OF ENCOURAGING STUDENTS' INDEPENDENT ACTIVITY

L.Y.Nurmasheva, D.A.Morozova

Non-profit limited company «Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University»
Kostanay, Kazakhstan

Түйін: Мақалада ағылшын тілін оқытуда жобалық жұмыстың жоғарғы сынып оқушыларының дербес белсенділігін арттырудағы рөлі қарастырылады. Онда жобалық жұмыстың теориялық аспектілері, оның ерекшеліктері және оқушыларда жобаларды орындау барысында дамитын дағдылары талданады. Сондай-ақ, жобалық жұмыстың тиімді әдістері мен тәсілдері ерекшеленіп, білім беру процесіндегі тиімділігін дәлелдейді.

Резюме: Статья рассматривает проектную работу на уроках английского языка в старшей школе как метод, способствующий повышению самостоятельной активности обучающихся. В ней анализируются теоретические аспекты проектной работы, её особенности и развивающиеся навыки у обучающихся в процессе выполнения проектов. Также выделяются эффективные подходы и методы использования проектной работы, подтверждающие её эффективность в образовательном процессе.

Keywords: project work, development, skills, motivation.

Project work is one of the key teaching methods that is actively implemented in the educational process, especially in English lessons in high school. This method helps to increase the independent activity of students and promotes deeper assimilation of the material. In modern conditions, project technology plays an important role, as it not only helps to master new knowledge, but also develops critical thinking, communication skills, the ability to work in a team and plan their activities in schoolchildren. This article examines the theoretical and practical aspects of using project work in the process of teaching English, and also proves its effectiveness in encouraging independent activity of students [1].

The project work is based on the principles of active learning, assuming the active participation of students in the process of completing tasks that are important to them. In the context of teaching English, this means that students apply their knowledge in real or simulated situations, which makes the process more exciting and contributes to better memorization of the material. This method provides conditions for in-depth language learning, as students explore specific topics and create projects in English using vocabulary and grammar related to the chosen topic [2]. Research shows that project work contributes not only to the assimilation of the material, but also to the personal development of students, as during the execution of project tasks, students learn important skills that will be useful to them in further education and professional activities. Among them are critical thinking, the ability to work with information and find reliable sources, formulate arguments and justify their conclusions. In addition, project work develops communicative skills, as it often involves group work, where

students learn to interact, assign responsibilities and work in a team to achieve a common result. Also, project activities contribute to the development of independent work skills – students learn to plan and control the completion of tasks, take responsibility for the results. [3].

The peculiarity of project work in English lessons is that it is focused on creating a specific final product, such as a presentation, video, essay or other type of work, which makes learning more motivating and purposeful. Projects are often developed taking into account the interests of students, which allows not only to increase their motivation, but also to deepen their knowledge in topics that really interest them [4]. This approach to learning also contributes to the development of creative thinking, since students can search for and offer original solutions.

To confirm the effectiveness of the project work in English lessons, a practical project "Culture and traditions of Kazakhstan" was conducted in grades 10. The students were divided into groups and chose topics such as national cuisine, Kazakh customs and holidays, Kazakh music and literature. Each group conducted research using sources including articles, books, and family interviews that reflect tradition.

During the project, the students worked on the creation of booklets and video presentations in which they presented basic information about the traditions of their country. The projects were defended in English, which contributed to the development of public speaking skills. At the end of the project, a discussion was organized where students shared their impressions and knowledge gained during the work. The results showed that students became more confident in their abilities, showed interest in exploring their native culture and actively interacted in English, which confirms the effectiveness of project work [5].

The result of this work:

- Skills development: Students have developed their speaking and writing skills in English. All participants of the project had the opportunity to practice speaking in front of an audience, which increased their confidence.

- Deepening knowledge: The project contributed to the deepening of knowledge about the culture of Kazakhstan and awareness of its identity. The students learned with interest about traditions and customs that they may not have known before.

- Teamwork: Working in groups contributed to the development of team skills. The students learned how to share responsibilities, discuss ideas and find joint solutions.

- Feedback: At the end of the project, a reflection was held, where students discussed what they liked about the project and what they learned. Feedback from teachers and classmates helped students see their achievements and areas for improvement.

For the successful implementation of project work in English lessons in high school, it is important to use a variety of methods and approaches. Modeling real-world situations allows you to make the learning process more relevant, as students can work with topics related to life situations that they face or may face in the future. It is also important to introduce technologies into the project work process: using digital tools to create presentations, videos or infographics makes the learning

process more exciting and brings it closer to real life. It is also important to reflect and discuss the results of projects, which allows students to comprehend their achievements and identify areas for further growth [6].

Thus, project work in English lessons in high school is an effective method of encouraging independent activity of students. Practice shows that project work really motivates students to study the material in more depth. During the execution of project tasks, students develop self-confidence, learn to find and analyze information, as well as apply knowledge in practice. All this not only contributes to the assimilation of the English language, but also forms the skills necessary for successful education and future professional activity.

References:

1. Harmer J. *Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy*. New York: Longman, 2015.
2. Ushakova, A.P. *Project Activities in the Educational Environment*. Kazan: "Pedagogy and Psychology" Publishing House, 2019.
3. Derkach, E.S. *Project-Based Learning in Teaching English*. Moscow: "Contemporary Issues in Science and Education" Publishing House, 2018.
4. Ivanova, L.A. *Project-Based Learning in Foreign Language Classes*. St. Petersburg: *Vestnik of Pedagogical Sciences*, 2020.
5. Petrova, T.I. *Practical Application of Project Work in Schoolchildren's Education*. Moscow: *International Journal of Pedagogical Studies*, 2021.
6. Bogdanova, M.N. *Active Teaching Methods in Foreign Language Instruction*. Moscow: "Education and Pedagogy" Publishing House, 2022.

UDC 378

SPECIFIC ASPECTS OF THE DEVELOPMENT IN THE GERMAN EDUCATIONAL SYSTEM

Qurbonova A.D.

Scientific supervisor: Imomov M.P.

Shakhrisabz State Pedagogical Institute, Shakhrisabz, Uzbekistan

Тўйин: Бўл мақалада Германияның бірегей білім беру жүйесі, білім беруді дамытудың фокусы мен көзқарасы талданады. сонымен қатар, Германияның білім беру жүйесі, Мектепке дейінгі білім беру және мектептегі білім беру жүйесі, мұғалімдердің қызметі, жоғары мектептегі педагогикалық шеберлік, Өзбекстанның білім алуына байланысты білім беру жүйесіндегі жетістіктер зерттелді. Германияда оқу тәртібі мен студенттердің мәселелері талқыланды.

Резюме: В этой статье анализируется уникальная образовательная система Германии, фокус и видение развития образования. кроме того, изучена система образования Германии, система дошкольного образования и школьного образования, деятельность учителей, педагогическое мастерство в высшей школе, достижения в системе образования, в связи с образованием Узбекистана. Обсуждались вопросы порядка обучения и студентов в Германии.

The education system in Germany is one of the hotbeds of world science and culture. This country is world-famous for its centuries-old scientific schools, scientists and artists such as Goethe, Hegel, Beethoven and Einstein. Internationally recognized German educational institutions pay special attention to the formation of independent thought and a broad outlook. New methods implemented in the educational system are very difficult for those who do not use the latest information technologies effectively. It is impossible for an uneducated person to have a place in a society that is rushing towards the direction of development. The characteristics of iron discipline and unanimity characteristic of Germans are also formed in educational institutions. The German education system is the most important in the country. Although preschool education is not effective, formal education is compulsory for children between the ages of 6 and 18 [1]. The basic law in Germany gives each citizen his own identity gives the right to free development, to choose a school, educational institution and profession depending on abilities and interests.

Education system German

- Preschool education
- Compulsory education (school education)
- Secondary Education.
- Higher education
- Adult education and lifelong learning.

Preschool education (Thinking workshop)

In Germany, preschool educational institutions are not part of the state system. The kindergarten operates under the auspices of charitable funds, local government and the church. At the same time, enterprises and organizations can have their own kindergarten. The preschool education system (elementarbereich) covers children from 3 to 6 years old. In Germany, preschool education is not compulsory, but it is compulsory for some children with developmental delays. In Germany, 80 percent of children between the ages of 3 and 6 attend kindergarten. Kindergarten is an institution started by Germans and studied and adopted by many foreign countries. As we mentioned above, it is not a part of the state system, but a part of institutions supporting the young generation.

Legal norms for attending kindergarten have been developed. Kindergarten giving children is voluntary. Kindergarten payment of a certain amount from parents for participation, depending on their income is taken. Kindergarten preparatory classes and introductory groups enters the first stage of school education. Kindertagens play an important role in developing the ability of children who have not yet learned to express their thoughts, communicate with their peers and adults, and prepare them for primary education. That's why Germans call kindertagens "workshops of thinking". Kindertagens in Germany work from 7 to 12 hours. Sometimes parents take their children at lunch time, feed them at home and bring them back. In kindertagens that work 16 hours, it is not possible to pick up children before the appointed time. Unlike our education system, the preschool education system in Germany does not belong to a specific ministry and there is no specific state program for organizing activities. In order to ensure that they do not live in

poverty, parents plan to have children only after the age of 3. And the mother has to look for a nanny for her child during pregnancy in order to raise it until the age of 3. He takes his child to the playgroup only after he turns 4 years old. Why? The reason for this is that in order for a child to adapt to a preschool educational institution, he needs to establish a relationship with his peers. Germany has a diverse preschool education system [2]. Parents will be able to send their children to pre-school education organizations according to their wishes or their children's interests.

Types of preschool education in Germany

- International kindergartens - These kindergartens are created for emigrants, and often they are organized by emigrants themselves for their children.
- Freinet kindergarten-The main principle of this direction is the complete freedom and independence of the child.
- Integrated kindergartens- In these kindergartens, healthy children and physically and mentally disabled children are brought up together.
- Waldkindergarten-children are taught to love and protect nature.
- Bauernhofkindergarten-These kindergartens are located on farms, farmers or near them.
- Reggio-kindergarten-These gardens are reminiscent of a fair, a market square, a large room in the middle, i.e., a hall, and structures leading from it to various small rooms of the town.

Free and compulsory education (School education)

According to the German Constitution, school education is under state control. There are 16 federal territories in the country, each of which has its own education law. Therefore, there are some differences in the school education system of the federal territories. For example, in most regions primary education is 4 years (from the first to the fourth grade), and in the capital Berlin - 6 years. But despite such differences, general procedures apply to all regions. School education in Germany is compulsory and free. Citizens from 6 to 18 years of age must have compulsory education. The school education system is divided into primary, secondary and higher levels. School education in Germany is compulsory and free. Citizens from 6 to 18 years of age must receive compulsory education. School education system:

- ❖ Primary (primarstufe)
- ❖ Secondary (sekundarstufe I)
- ❖ Higher (sekundarstufe II) is divided into stages.

Children attend primary school from the age of 5-6. The period of study in primary school is from four to six years. In schools, students are not graded during the first and second grades. Instead of a grade, teachers prepare a report on the child's individual, psychological development [3]. Students are graded from the 3rd grade. In Germany, a 6-point grading system is adopted. According to this:

- 1 – excellent (sehr gut)
- 2 – good (gut)
- 3 – satisfactory (befriedegend)
- 4 – sufficient (ausreichend)
- 5 – insufficient (mangelhaft)

6 – unsatisfactory (ungesund)

Pupils must master subjects at least "4". At the primary level, children are taught mathematics, German, science, music, and aesthetics. The second stage of education (Sekundastufe I) is the "orientation stage". Children are directed to the appropriate type of educational institutions according to their abilities: basic schools, real schools, gymnasiums, comprehensive schools.

A special feature of the German education system is that students must determine their future path as soon as they finish primary school. Based on this, he continues to study in one of several types of schools.

Main school (Hauptschule). Children are educated here until the ninth grade. Students who do not intend to study in higher education institutions, but intend to start a profession, are educated in basic schools. In this type of schools, basic knowledge is given and the main attention is paid to practical training. Teenagers who have completed basic school receive a certificate of incomplete secondary education. With this document, you can enter vocational schools (Berufsschule or Berufshauptschule). In these schools, which are similar to our vocational colleges, students gain knowledge and experience in a specific profession [4,5].

Real school (Realschule). This type of school is attended by children who are inclined towards mathematics and natural sciences and intend to become highly educated specialists in the future. Study from 5th to 10th grade. During this period, young people will be given advanced knowledge in various fields of science. Teenagers who have graduated from real school continue their education in gymnasium.

Gymnasium: Pupils study at this center of knowledge, which is the most important link of secondary education, for nine years - from the 5th to the 13th grade. Young people who have completed the 10th grade of the real school study in the gymnasium for three years. Humanities, natural sciences and foreign languages are taught in depth at this educational institution. Depending on the direction chosen by the students from the eleventh grade, they spend most of their time studying several subjects in depth. Gymnasium is a crucial stage of preparation for higher education. After all, the high school graduation certificate (Abitur) gives the right to enter the university without an exam. But getting a high school diploma is not easy. When issuing this document to a student, his results for thirteen years and final exam grades in four subjects are taken into account. In order to enter a higher education institution in Germany, you need to study for thirteen years with good results. Only then will the paths to the university be opened. There are also general schools (Gesamtschule) in the educational system. In it, the program of the above-mentioned schools is taught harmoniously for ten years, that is, students receive education in both humanities and technical sciences. General school graduates also continue the last three years of compulsory education at the gymnasium [6].

Five Golden Rules in German education:

Thinking Workshop.

Free and compulsory education.

Option to choose.

If I think, then I live.

The university that nobles dreamed of.

Higher education system in Germany

Germany has more opportunities for free higher education

than other European countries. Foreigners can also study at German universities based on non-state funds and government grants. As we mentioned above, young people who have graduated from local gymnasiums and received a high school diploma enter universities without exams (However, some areas, for example, entrance exams for medicine can also be transferred). And the Czechs pass the German language exam (DSH-Pruefung) to study. In universities, the bachelor's degree lasts up to four and a half years, the master's degree lasts from one to four years, and the doctoral degree lasts from two to five years. Usually, undergraduate and graduate students take a state exam (staatspruefung) and defend a dissertation at the end of their studies. A student has the right to choose the winter or summer academic term for studying [7]. The summer season is April-September, and the winter season is October-March. Vocational education is important in the German education system because the demand for highly skilled workers is strong. Incomplete high school 20% of graduates continue their education in the vocational education system they make In most cases, the duration of study is 3-3.5 years. The study consists of 3 stages, the first year is given basic vocational education.

GERMANY	UZBEKISTAN
Preschool education (from 3 to 6 years old)	Preschool education (from 3 to 6 years old)
Compulsory education (Primary education grades 1-4) (Berlin and Brandenburg grades 1-6)	Umumiy o'rta va o'rta maxsus ta'lim
Secondary Education. (grades 5-13)	Professional education
Higher education	Higher education
Adult education and lifelong education.	Retraining and upgrading of personnel Education outside the school

Conclusion.

The education system in Germany is very developed and is developing day by day. The development of the education system in Germany dates back to ancient history. This development is based on many experiences and extensive research. In Germany, great attention is paid to educational development from the system of preschool education to the educational process. From preschool A 5-point grading system is used in school education in Uzbekistan. Germany has a 6-point grading system, and the highest grade is 1. This indicates that the grading system takes into account the shortcomings of students, not their achievements.education. In our country, it is the opposite [8]. However, looking at mistakes and shortcomings that need to be corrected, rather than achievements, and taking them under control will help students develop faster. Pedagogues use all their skills to develop children's mental abilities and thinking. therefore, the accepted golden rule for the organization of pre-school education is called''Thinking Workshop''. Unlike other countries, in

Germany, an average school of 600-800 students hires 2 janitors and 1 secretary. In our country, such a situation is not allowed at all. Every school has at least 5 janitors. I am a supporter of the situation in Germany. Because students appreciate their work and keep the school clean. In a word, the German education system is fundamentally different from the education system of our country. Just as a developed country has its own way in the education system, we need to educate and educate the next generation using such new methods.

List of used literature:

1. O'zbekiston Ta'limda ilg'or xorij tajribalarining qiyosiy tahlili moduli bo'yicha o'quv uslubiy majmua Respublikasi Oliy Va O'rta Maxsus Ta'lim Vazirligi Shahrizabz Davlat Pedagogika Instituti Imomov Musurmon Pirnazarovich, Yo'ldashev Sodiq Norchayevich Xorijda Ta'lim Tizimi (O'quv qo'llanma)
2. Yo'ldoshev J.F. "Xorijda ta'lim" metodik qo'llanma" Toshkent "1995
3. Higher Education in Germany. Higher Education Bureau, Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology.
4. Qilicheva M.X(2021) Maktabgacha ta'lim va tarbiya sohasida amalga oshirilayotgan islohotlarning mazmun mohiyati.
5. Imomov, Musurmon Pirnazarovich. "MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA RIVOJLANTIRISH MARKAZLARINI TASHKIL ETISH." Educational Research in Universal Sciences 2.4 SPECIAL (2023): 970-972.
6. MUSURMON, IMOMOV, et al. "The Importance Of Interactive Methods And Logical Games In Preparing Students For Professional Pedagogical Activities." Journal of Positive School Psychology 6.11 (2022): 1293-1296.
7. Уматалиева, Камила Тахировна, and Мусурмон Пирназарович Имомов. "Взаимосвязь профессионально компетентного педагога и формирования профессиональной культуры учащегося профессионального колледжа." Теория и практика образования в современном мире. 2012.
8. Makhmudova, D. M., & Khurramov, A. J. (2021). Improvement of Technique of Designing and Teaching Learning Process in the course "Methods of Teaching Mathematics. International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE), 9(2), 5244-5249.

УДК 372.881.111.1

"USING THE WEBSITE 'WORD WALL' IN THE PROCESS OF TEACHING ENGLISH AS A TOOL TO ENHANCE STUDENT MOTIVATION IN SECONDARY SCHOOL"

Z.S.Sanatova, D.A.Morozova

Non-profit limited company «Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University»
Kostanay, Kazakhstan

Түйін: Мақалада ағылшын тілін орта мектепте оқыту үшін "Word Wall" веб-сайтын қолдану қарастырылады. Платформа оқушылардың мотивациясын арттыруға көмектесетін интерактивті тапсырмаларды ұсынады. Талдау нәтижелері "Word Wall" қолданудың оқыту процесін қызықтырақ ететінін және нәтижелерді жақсартуға ықпал ететінін көрсетеді. Мұндай цифрлық ресурстарды оқу процесіне енгізу оқушылардың қатысуына оң әсер етеді.

Резюме: В статье рассматривается использование веб-сайта "Word Wall" для обучения английскому языку в средней школе. Платформа предлагает интерактивные задания, которые помогают повысить мотивацию учащихся. Анализ показывает, что использование "Word Wall" делает процесс обучения более интересным и способствует улучшению результатов. Интеграция таких цифровых ресурсов в учебный процесс имеет положительное влияние на вовлеченность учеников.

Key word: Word Wall, English language teaching, motivation, secondary school education, digital learning tools, educational technology.

Modern educational technologies open up new opportunities for learning foreign languages. The website "Word Wall" is an effective tool for enhancing student motivation by offering interactive tasks that make the learning process more engaging.

Motivation plays a key role in mastering a foreign language and contributes to better retention of material. "Word Wall" allows teachers to create quizzes, crosswords, and flashcards, adapting content to the students' level of proficiency and interests. The interactive format grabs students' attention and creates a competitive atmosphere[1], [2].

Gamified formats foster an informal learning environment, encouraging students to actively participate. The platform also supports personalized learning, which boosts students' self-esteem and creates opportunities for self-realization.

Using "Word Wall" in teaching English in secondary schools is a promising direction that can significantly enhance student motivation. It is important to actively integrate such resources to create a more effective and engaging learning environment [3].

Motivation plays a crucial role in the learning process, especially when it comes to learning a foreign language. It determines not only the level of students' interest but also their ability to assimilate new material. In the context of English language learning, motivation can be both intrinsic and extrinsic. Intrinsic motivation is related to an interest in the language, the desire to communicate in it, or to deepen one's knowledge, while extrinsic motivation may be driven by grades, recognition from teachers and peers, or the future necessity of using the language [4].

Modern educational technologies, such as the "Word Wall" website, create conditions that enhance student motivation. The platform offers a variety of interactive tasks that make language learning more interesting and engaging. The use of game elements, competitions, and the ability to receive instant feedback encourage students to actively participate in the learning process.

Furthermore, "Word Wall" allows educators to adapt tasks to different levels of proficiency, helping each student feel comfortable and confident. When learners see that their efforts lead to tangible results, it strengthens their intrinsic motivation and boosts their self-esteem.

Thus, the use of the "Word Wall" platform not only facilitates the learning process but also creates a motivational space where students can develop their skills while enjoying the process. This, in turn, makes learning English more appealing and effective [5].

The "Word Wall" platform is a powerful tool for teaching, offering a variety of interactive tasks such as quizzes, crosswords, and games. Its intuitive interface allows teachers to quickly create assignments, saving time and making lesson preparation more efficient.

The platform also supports the adaptation of materials for different levels of proficiency, allowing each student to work at their own pace. An important feature is the ability to engage in group work, which develops cooperation skills and creates a friendly competitive atmosphere.

Instant feedback helps students see their results and adjust their actions, which increases confidence and motivation. Tasks can be used both in class and at home, expanding the possibilities for independent learning. Thus, "Word Wall" becomes a valuable tool in teaching English, increasing student interest and improving learning outcomes [6].

Interactivity and the game-based learning format significantly boost student motivation when learning English. The "Word Wall" platform turns traditional tasks into fun activities, such as quizzes and crosswords, creating a comfortable environment for experimenting with the language. The game-based format helps develop communication skills and acquire new vocabulary. The opportunity to work in groups promotes interaction, making learning more engaging. Instant feedback allows students to see their progress, which boosts their confidence and motivation [7].

Thus, the use of "Word Wall" in teaching English in secondary schools makes the learning process both engaging and productive. Interactive tasks, group work, and a personalized approach enrich the learning experience and foster interest in the subject, making the platform a valuable tool in modern education.

Example of Using the "Spin the Wheel" on an English Lesson.

Lesson Topic: Vocabulary on the Topic "Family"

1. Preparation

Before the lesson, the teacher creates an activity on the "Word Wall" platform in the format of a "Spin the Wheel." The wheel contains various questions and tasks related to vocabulary on the topic "Family." Examples of questions could include:

- Name three family members.
- How do you say "mom" in English?
- Create a sentence with the word "brother," etc.

Picture 1

2. Conducting the Lesson

Stage 1: Introduction (10 minutes)

The teacher begins the lesson with a brief discussion on the topic of "Family." Students share their thoughts about their families and discuss who is included in their family.

Stage 2: Using the " Spin the Wheel" (25 minutes)

- Students are divided into small groups (3-4 people).
- Each group takes turns spinning the wheel. When the wheel stops, the group answers the question it lands on.
- If a group cannot answer, another group has the opportunity to help them out.

Stage 3: Discussion and Feedback (10 minutes)

After completing the activity, the teacher reviews the answers with the class, clarifies difficult points, and encourages active participation. Students are invited to ask any questions if something remains unclear.

Stage 4: Reflection (5 minutes)

The teacher asks the students what they have learned and what they liked about the "Spin the Wheel" format. This helps consolidate the material and boosts motivation.

3. Conclusion

In the end, using the "Spin the Wheel" on the English lesson makes the class more interactive and enjoyable. It encourages active participation, helps reinforce vocabulary, and boosts students' confidence in their knowledge.

References:

1. Harmer, J. (2015). *The Practice of English Language Teaching*. Pearson Education Limited.
2. Nunan, D. (2015). *Teaching English to Speakers of Other Languages: An Introduction*. Routledge.
3. Kearney, S. (2016). *Using Technology to Enhance Language Learning*. Cambridge University Press.
4. Wang, Y., & O'Malley, J. (2016). *Interactive Learning Environments: Technology-Enhanced Learning*. Springer.
5. Liu, M. (2017). The Role of Digital Tools in Language Education. *Journal of Language Teaching and Research*.
6. Word Wall. (n.d.). Retrieved from <https://wordwall.net>
7. Warschauer, M. (2010). Inviting Change: The Role of Technology in Language Learning. *TESOL Quarterly*.

INTERACTIVE LEARNING IN ENGLISH LESSONS IN SECONDARY SCHOOL AS ONE OF THE WAYS TO IMPROVE STUDENTS' COMMUNICATION SKILLS

Author: Shaimkulov N.K.

Co-author: Morozova D.A

Non-profit limited company "Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University",
Kostanay, Kazakhstan

Аннотация: В статье исследуется роль интерактивных стратегий обучения в совершенствовании коммуникативных навыков учащихся средних школ на уроках английского языка. Анализируя различные интерактивные техники и их применение, данное исследование подчеркивает значительное влияние вовлекающих педагогических подходов на коммуникативную компетентность учащихся. Полученные данные свидетельствуют о том, что интерактивное обучение не только повышает уровень владения языком, но и способствует сотрудничеству, уверенности и критическому мышлению среди учащихся.

Түйін: Мақалада ағылшын тілі сабақтарында орта мектеп оқушыларының қарым-қатынас дағдыларын жетілдірудегі интерактивті оқыту стратегияларының рөлі зерттеледі. Әр түрлі интерактивті әдістерді және олардың қолданылуын талдай отырып, бұл зерттеу педагогикалық тәсілдердің оқушылардың коммуникативті құзыреттілігіне айтарлықтай әсерін көрсетеді. Нәтижелер интерактивті оқыту тілді меңгеру деңгейін арттырып қана қоймай, оқушылар арасындағы ынтымақтастыққа, сенімділікке және сыни ойлауға ықпал ететінін көрсетеді.

Keywords: Interactive learning, communication skills, English language education, secondary school, teaching strategies.

Interactive learning is an educational approach that emphasizes active student participation and collaboration in the learning process. Rooted in constructivist theories, this method suggests that knowledge is constructed through social interactions and experiences. Vygotsky's Social Development Theory, in particular, underscores the significance of social interaction in cognitive development. According to Vygotsky (1978) [1], learning occurs within a social context, and language plays a pivotal role in mediating cognitive processes. This perspective positions interactive learning as a powerful tool in language education, where students engage with one another to construct meaning and deepen their understanding.

Interactive learning strategies can take various forms, including group discussions, role-plays, collaborative projects, and peer teaching. These methods foster an engaging classroom environment where students feel comfortable sharing ideas and practicing their language skills. Research by Johnson and Johnson (1999) [2], highlights the effectiveness of cooperative learning in enhancing academic achievement and social skills. When students work collaboratively, they not only improve their language proficiency but also develop critical thinking and communication skills that are essential for success in the globalized world.

Theories of language acquisition provide a crucial foundation for understanding how interactive learning enhances communication skills. Stephen Krashen's Input Hypothesis (1982) [3], posits that language learners acquire new

language structures when exposed to comprehensible input—language that is slightly above their current proficiency level. Interactive learning environments provide ample opportunities for this type of exposure, as students engage in meaningful conversations with their peers. These interactions facilitate the acquisition of vocabulary and grammatical structures in context, making the learning process more effective.

Moreover, Long's Interaction Hypothesis (1983) [4], emphasizes the role of negotiation of meaning in language learning. When students engage in conversation, they must clarify, ask questions, and paraphrase to ensure mutual understanding. This process not only aids language development but also fosters critical thinking as students learn to articulate their thoughts clearly and respond to others. Interactive learning, therefore, serves as a catalyst for both language acquisition and communicative competence.

Numerous studies have demonstrated the effectiveness of interactive learning in improving communication skills. For example, Dörnyei (2001) found that task-based language teaching, a form of interactive learning, significantly enhanced students' speaking abilities. In this approach, students engage in meaningful tasks that require them to use the target language, leading to increased fluency and confidence in their communication skills.

Additionally, Hattie's (2009) [5], meta-analysis of various teaching strategies revealed that cooperative learning methods lead to higher student achievement across subjects, including language education. The analysis indicated that students who participate in collaborative activities tend to have better outcomes in terms of both academic performance and language proficiency. This evidence supports the integration of interactive learning strategies into English language curricula as a means of fostering communicative competence.

The significance of interactive learning extends beyond language acquisition; it also promotes student engagement and motivation. Research indicates that students who actively participate in their learning process are more likely to develop a positive attitude towards the subject matter and persist in their studies (Fredricks, Blumenfeld, & Paris, 2004). Interactive learning strategies not only make lessons more enjoyable but also empower students to take ownership of their learning, which is critical in language education where self-expression is key.

In summary, the theoretical framework supporting interactive learning in English language education is robust, drawing from constructivist principles and theories of language acquisition. By fostering communication, collaboration, and critical thinking, interactive methods enhance students' language skills and prepare them for real-world communication challenges. This theoretical foundation informs the practical implementation of interactive learning strategies, as explored in the subsequent sections of this study.

The main goal was to investigate how interactive teaching methods, such as role plays, debates, group discussions, and problem-solving tasks, affect the communicative skills of middle school students in English.

The study was conducted at a middle school with 60 students (30 boys and 30 girls) aged 11 to 13 years. The students were divided into two groups: an experimental group (30 students) and a control group (30 students).

Experimental Group: Students participated in interactive activities such as role plays, debates, group discussions, and problem-solving tasks.

Control Group: Students followed traditional teaching methods, including lectures and written exercises, with minimal speaking practice.

Pre-Testing Phase (Day 1): Both groups completed a pre-test questionnaire to assess their initial communicative skills in English.

Implementation of Interactive Teaching (Days 2–5): The experimental group took part in role plays, debates, group discussions, and problem-solving tasks. The control group attended traditional lessons with a focus on grammar and written exercises.

Post-Testing Phase (Day 6): Both groups completed a post-test questionnaire identical to the pre-test, with additional questions about their experience with the interactive teaching methods.

Preliminary Results: The experimental group's average score on the pre-test was 2.5 out of 5, indicating moderate confidence in their communicative skills. The control group scored slightly higher with an average of 2.8, suggesting a similar initial level of communication skills.

The experimental group showed significant improvement. Their average score on the post-test increased to 3.8. Students reported improved fluency, confidence, and vocabulary. They particularly found role plays and debates helpful in overcoming shyness and building confidence.

The control group showed only minor improvement, with an average score of 3.0 on the post-test. Their speaking skills did not improve significantly, despite gains in grammatical accuracy.

80% of students in the experimental group said that the interactive activities improved their confidence in speaking and were enjoyable.

In the control group, only 50% of students reported feeling more confident in speaking English, with many expressing a desire for more speaking practice.

Teacher Observations: Teachers noted that students in the experimental group were more engaged and actively participated in role plays and discussions, leading to noticeable improvements in pronunciation, fluency, and vocabulary. In contrast, students in the control group were more reserved and less enthusiastic about oral activities.

The study demonstrated that interactive teaching methods significantly improve communicative skills, particularly in speaking fluency, confidence, and vocabulary usage. While traditional methods help improve grammatical accuracy, they are less effective in developing speaking skills.

References

1. Vygotsky, L. S. *The Development of Higher Psychological Functions*. Moscow: Pedagogika, 1978.

2. Johnson, D. W., & Johnson, R. T. Learning Together and Alone: Cooperative, Competitive, and Individualistic Learning. Boston: Allyn and Bacon, 1999.
3. Krashen, S. D. Principles and Practice in Second Language Acquisition. New York: Pergamon Press, 1982.
4. Long, M. H. Native Speaker/Non-Native Speaker Conversation and the Negotiation of Meaning. Applied Linguistics, 4(2), 1983, pp. 126-141. <https://doi.org/10.1093/applin/4.2.126>
5. Hattie, J. Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. London: Routledge, 2009.

УДК 37.091.2

IMPACT OF STUDENT ATTITUDES AND CONFIDENCE ON ACADEMIC ACHIEVEMENT: A TIMSS-BASED ANALYSIS IN KAZAKHSTAN

Sidorenko M.

Astana International University, Astana, Kazakhstan

Summary: this paper explores the relationship between student attitudes, confidence, and academic achievement in Kazakhstan, focusing on how these factors affect performance in mathematics and science as students progress from the 4th to the 8th grade. Using TIMSS 2019 data, it highlights a significant decline in Kazakhstani students' confidence and interest in these subjects over time, particularly in rural areas where resource limitations compound the issue. The findings emphasize the need to foster positive student attitudes, enhance teacher training, and incorporate practical applications into the curriculum to improve student engagement and educational outcomes.

One of the critical factors affecting student performance in TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) is students' attitudes toward academic subjects and their confidence in their skills, particularly in mathematics and science. Positive attitudes and self-confidence are strongly correlated with higher academic achievement. In Kazakhstan, these psychological and attitudinal factors play a significant role in shaping students' educational outcomes, especially as they progress through school. A key concern is the noticeable decline in student confidence and interest in mathematics and science from the 4th to the 8th grade. This paper examines the relationship between student attitudes, confidence, and academic achievement in Kazakhstan, highlighting the impact of these factors on performance in mathematics and science. Understanding these dynamics is crucial for identifying ways to improve student engagement, foster positive attitudes, and ultimately enhance educational outcomes in these critical subjects.

Student attitudes toward mathematics and science, as well as their self-confidence in these subjects, are critical factors that influence academic success. Studies globally have shown that students who hold positive attitudes toward mathematics and science and have confidence in their abilities tend to perform better academically. For example, research indicates that students who are confident in their skills are more motivated to engage with the material, persist through difficulties, and achieve higher academic outcomes [1]. In Kazakhstan, these psychological and attitudinal factors play a significant role in shaping students' educational outcomes,

particularly as they progress through school. However, a concerning trend is the noticeable decline in student confidence and interest in mathematics and science as students move from the 4th to the 8th grade, which is evident in the TIMSS results.

In Kazakhstan, the TIMSS 2019 data revealed a worrying pattern: students' self-reported confidence in their mathematics abilities sharply decreases as they transition from the 4th grade to the 8th grade. In 4th grade, a much higher percentage of students reported feeling confident in their mathematical abilities, while only 36% of 8th-grade students expressed similar levels of confidence [2]. This decline in confidence is not an isolated issue within Kazakhstan but rather a global trend observed in many countries as students progress through school. However, the decline in Kazakhstan is particularly pronounced, with students in rural areas often experiencing the greatest challenges in terms of both confidence and academic performance.

Several factors contribute to this decline in student confidence in Kazakhstan. One key factor is the increasing difficulty of the curriculum as students advance. In the early grades, the content in mathematics and science is relatively simple and easy for students to grasp, but as students move to higher grades, the subjects become more complex. Without sufficient support and guidance, students may struggle with the more challenging content, which can erode their confidence. In rural schools, this challenge is compounded by limited resources, lack of qualified teachers, and less access to supplementary educational tools [3].

Moreover, the lack of practical, real-world applications in mathematics and science lessons is another significant factor contributing to students' decreasing interest and confidence in these subjects. Many students in Kazakhstan, particularly in rural areas, report that they find mathematics and science to be abstract and disconnected from their everyday lives. This disconnection between theory and practice leads to disengagement, making it difficult for students to see the relevance of what they are learning. When students are unable to relate the material to real-world scenarios, they may become disinterested and, over time, develop negative attitudes toward the subjects. This disengagement is clearly reflected in their academic performance, as students who are not engaged with the material tend to score lower on international assessments like TIMSS [2].

In addition to the curriculum and teaching methods, psychological factors play a significant role in shaping student confidence in Kazakhstan. Many students face intense pressure to perform well academically, particularly in subjects like mathematics and science, which are often viewed as benchmarks for academic success. This pressure, combined with the increasing difficulty of the subjects, can create feelings of anxiety, self-doubt, and frustration. In some cases, students may begin to internalize these negative feelings, which further diminishes their confidence and academic performance [1]. The psychological burden on students is particularly heavy in rural areas, where the resources to support struggling students are minimal. This lack of support exacerbates feelings of inadequacy, creating a vicious cycle in which students' decreasing confidence leads to lower academic achievement.

Social and cultural factors also influence student attitudes and confidence in mathematics and science. In Kazakhstan, academic success is highly valued, and students often face high expectations from their families. However, the difficulty of the curriculum and the lack of adequate support systems lead to a growing gap between student performance and family expectations. In some cases, this gap can lead to increased anxiety and a sense of failure, which further diminishes students' confidence. Peer influence also plays a role, as students who struggle with mathematics and science may feel isolated or stigmatized, further contributing to their negative attitudes and diminished self-esteem [3].

The situation in Kazakhstan is in stark contrast to countries like Singapore, where despite students expressing negative feelings toward mathematics, they continue to perform exceptionally well in international assessments. This anomaly highlights the importance of the educational environment, teaching methods, and cultural attitudes toward academic achievement. In Singapore, students may not enjoy mathematics, but the rigorous academic environment, high expectations, and the mastery-based curriculum help them succeed despite their lack of enthusiasm [4]. This highlights that even if students hold negative attitudes toward a subject, a well-structured educational system with high standards and effective teaching methods can lead to high performance.

Singapore's educational model emphasizes mastery learning, which ensures that students thoroughly understand each concept before moving on to more complex material. This approach reduces the likelihood of students feeling overwhelmed as the difficulty increases. Moreover, Singaporean students benefit from a curriculum that is deeply connected to real-world applications, making the learning experience more engaging. Technology plays a significant role in this system, with interactive lessons and digital resources enhancing student engagement and understanding [4]. In contrast, Kazakhstan's curriculum lacks this integration of technology and practical application, especially in rural areas, where access to resources is limited. This discrepancy may contribute to the difference in student performance and attitudes toward mathematics and science between the two countries.

In Kazakhstan, one of the key areas for improvement is teacher training. Teachers are crucial in shaping students' attitudes toward mathematics and science, as they are responsible for not only delivering the curriculum but also fostering a positive learning environment. In rural areas, where many teachers may lack specialized training in these subjects, students often do not receive the support they need to succeed. Therefore, improving teacher training, particularly in rural areas, is critical for addressing the decline in student confidence. In addition, providing teachers with access to professional development opportunities, particularly in the use of technology and interactive teaching methods, can help enhance the learning experience for students and improve their attitudes toward mathematics and science [5].

Another important recommendation is to make mathematics and science more relevant to students' lives. By incorporating real-world applications into lessons, students can better understand how these subjects are used in everyday situations,

which can increase their engagement and interest. This approach has been shown to improve student attitudes and performance in other countries and could be highly beneficial for Kazakhstan [6]. Additionally, providing students with hands-on learning experiences, such as experiments in science or problem-solving activities in mathematics, can make these subjects more engaging and help students build confidence in their abilities.

Finally, it is essential to provide more support for students who are struggling with mathematics and science. This support can take the form of after-school tutoring, peer mentoring programs, or online resources that provide additional practice and guidance. By offering targeted support to struggling students, Kazakhstan can help prevent the decline in confidence that occurs as students progress through school and ensure that all students have the opportunity to succeed [2].

In conclusion, the decline in student confidence and interest in mathematics and science as observed in Kazakhstan, particularly between the 4th and 8th grades, is a pressing issue that has significant implications for educational outcomes. The TIMSS results clearly demonstrate that psychological factors such as self-confidence, attitudes, and engagement with the material are closely linked to academic success. While the increasing difficulty of the curriculum and the lack of adequate support in rural areas contribute to this decline, the situation can be improved by addressing key areas such as teacher training, curriculum relevance, and the incorporation of real-world applications into lessons. Furthermore, providing targeted support for struggling students can help prevent the erosion of confidence and ensure that all students, regardless of their background, have the opportunity to succeed.

Drawing comparisons with countries like Singapore, where despite negative attitudes towards mathematics, students continue to excel, underscores the importance of an educational environment that supports mastery learning and fosters high academic standards. By learning from successful models and adapting them to the local context, Kazakhstan can create a more supportive and engaging learning experience for students, thereby improving their performance in mathematics and science. In sum, tackling the challenges related to student attitudes and confidence requires a comprehensive approach that includes both systemic changes and localized support to ensure that all students have the tools and opportunities they need to succeed in these critical subjects.

References:

1. [1] Areepattamannil, S., & Klinger, D. A. *The role of student self-confidence in academic achievement: An international comparison.* *Educational Psychology*, 40(3), 318-331, 2020.
2. TIMSS & PIRLS International Study Center. *Trends in International Mathematics and Science Study (TIMSS) 2019 International Results in Mathematics and Science.* Boston College, 2019.
3. Limonov, V., & Bakhtiyarova, D. *Challenges in rural education: The case of Kazakhstan.* *Educational Studies*, 46(4), 535-550, 2020.
4. Lim, L. M. *Mastery learning and the success of Singapore's education system.* *Journal of Educational Leadership*, 19(2), 102-115, 2018.

5. Kuznetsova, T. *Teacher development and the future of education in Kazakhstan.* Kazakh Journal of Education Research, 28(1), 74-89, 2021.

6. Andreeva, L. *Integrating real-world applications in science and mathematics education.* International Journal of STEM Education, 7(1), 56-65, 2020.

УДК 372.881.111.1

USE ELECTRONIC INTERACTIVE BOARDS IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Sultan A.M., Solovieva N.A.

A. Baitursynuly Kostanay Regional University, Kostanay, Kazakhstan.

Түйін: Соңғы жылдары оқу үрдісінде электронды интерактивті тақтаны (ЭБТ) пайдалану білім беру әдістерін жаңарту мен оқыту сапасын арттырудың маңызды бөлігіне айналды. Бұл мақала білім беру ұйымдарында ОЖБ қолдануын талдауға, сондай-ақ олардың мұғалімдер мен студенттердің өзара әрекеттесуін жақсартудағы рөліне арналған. Электронды интерактивті тақталар оқу материалын көрнекі түрде көрсетудің кең мүмкіндіктерін береді, сонымен қатар оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуына ықпал етеді. Атап айтқанда, олар анимациялар жасауға, ақпаратты цифрлық форматта жазуға және сақтауға мүмкіндік береді, сонымен қатар виртуалды семинарлар мен конференциялар өткізуге мүмкіндік береді.

Резюме: В последние годы использование электронных интерактивных досок (ЭИД) в образовательном процессе стало важной частью модернизации учебных методов и повышения качества обучения. Данная статья посвящена анализу применения ЭИД в учебных заведениях, а также их роли в улучшении взаимодействия преподавателей и студентов. Электронные интерактивные доски обеспечивают широкий спектр возможностей для визуализации учебного материала, а также способствуют активному вовлечению учащихся в процесс обучения. В частности, они позволяют создавать анимации, записывать и сохранять информацию в цифровом формате, а также предоставляют возможность для проведения виртуальных семинаров и конференций.

Keywords: interactive board, modernization of higher educational institutions, electronic board, training equipment

To date, as portion of the usage of the Program for the Modernization of the Fabric and Specialized Base of Higher Instruction Educate and Making strides the Quality of Master Preparing for 2011–2016, development, reproduction, and major repairs have been carried out on 202 offices in 25 instructive educate. These changes have ended up an imperative step in raising the level of the country's instructive framework.

Motivated by worldwide involvement, it can be famous that the modernization of the instructive handle is closely connected to the presentation of cutting edge innovations, in specific, the utilize of electronic intuitively whiteboards. Nowadays, intuitively whiteboards are of the most noteworthy intrigued, as they permit you to extend the usefulness of conventional marker sheets. They immediately transmit data to computer screens and can moreover spare information in electronic shape, which enormously disentangles encourage work with the fabric.

Intelligently whiteboards have numerous preferences, counting the capacity to make movements in genuine time, which makes the instructive prepare more energetic and visual. This approach not as it were advances superior digestion of the fabric, but moreover makes a difference to organize compelling conceptualizing, since all recorded thoughts can be spared and in this way reestablished at diverse stages of examination.

Cutting edge computer program for intelligently whiteboards extends the boundaries of the instructive prepare, permitting courses and addresses to be held not as it were in one city, but too totally different locales of the nation. Understudies can take after the fabric on the screens of their gadgets and take part in talks in genuine time, which essentially progresses the quality of interaction and learning.

Electronic intuitively whiteboards, being a expansive touch screen, give openings for overseeing the instructive prepare utilizing markers and other intelligently apparatuses. These gadgets can be coordinates with different mixed media apparatuses, such as projectors, video cameras, computers and Web assets, hence making a full-fledged mixed media instructive environment.

One of the most recent inventive arrangements within the field of intelligently whiteboards is the improvement of PolyVision. The PolyVision Eno intelligently whiteboard could be a progressive gadget that does not require a wired association. This disposes of superfluous cables and permits for completely versatile learning. The gear is easy to introduce and does not require any preparatory arrangement. This gives instructors and understudies more flexibility within the learning prepare and permits them to center on more profitable interaction.

Utilizing the Eno board does not require any uncommon abilities from instructors or understudies. All activities with it are instinctive, and the one of a kind plan of the board ensures speedy acing of intuitively educating strategies. Eno is reasonable for any instructive setting and is consistent with different instructive programs.

In later a long time, Eno intuitively sheets have revolutionized the understanding of what the instructive environment of long run should see like. These sheets permit instructors to effortlessly adjust educating strategies to wants of each particular course, and their inventive highlights (such as a detached dashboard and the capacity to combine with extra work surfaces) make them a all inclusive apparatus for organizing the instructive prepare.

In expansion, an vital errand is to move forward the absorption of instructive fabric by understudies. As is known, visual recognition plays a key part within the learning prepare, and the utilize of interactive media advances makes a difference not as it were to move forward the recognition of data, but moreover to create it more paramount. It is imperative for understudies to effectively associated with the instructive fabric, and present day advances permit them to be included within the prepare through visual, sound-related and indeed material boosts.

Hence, unused electronic instruments, such as intuitively whiteboards and related programs, essentially increment understudy inspiration, additionally make the learning prepare more compelling and energizing. These advances not as it were offer

assistance to move forward the recognition of data, but moreover make conditions for more dynamic interaction between the teacher and understudies. Within the future, the proceeded execution of such innovations in instructive hone will significantly improve the quality of preparing pros and make preparing more available and adaptable. Intuitively boards and related computer program make a stage for successful bunch work, information sharing, and collaborative problem-solving, which is an necessarily portion of the cutting edge instructive prepare. Subsequently, the execution of such arrangements can not as it were progress the quality of instruction but moreover guarantee a more profound integration of instructive teach into the universal scholarly community.

Developments in instruction can also stimulate the advancement of basic considering and imagination among students, as they instruct them to autonomously hunt for data, analyze it, and utilize it in down to earth circumstances. The presentation of progressed advances into instructive forms opens up new skylines for teachers and understudies, permitting them to be not fair buyers of data, but moreover dynamic members within the instructive prepare.

Список использованной литературы:

1. <https://www.gflesch.com/blog/how-can-interactive-whiteboards-be-used-in-the-classroom>
2. <https://insights.samsung.com/2023/10/18/8-ways-to-use-an-interactive-whiteboard-in-the-classroom/>
3. https://www.researchgate.net/publication/360029147_The_Role_of_Digital_Interactive_Whiteboards_in_Students_Learning_and_Participation
4. https://www.researchgate.net/publication/360029147_The_Role_of_Digital_Interactive_Whiteboards_in_Students_Learning_and_Participation
5. <https://www.prometheanworld.com/resource-center/blogs/the-classroom-guide-to-interactive-whiteboards/>
6. <https://www.mation.com/10-key-benefits-of-integrating-interactive-whiteboards-in-your-school/>

УДК 372.881.111.1

INTEGRATION OF MOBILE TECHNOLOGY IN THE PROCESS OF TEACHING ENGLISH IN SECONDARY SCHOOL

Author: Utegenova D.S.

Co-author: Babich K.A., Morozova D.A.

Non-profit limited company "Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University",
Kostanay, Kazakhstan

Аннотация: В современных условиях образования интеграция мобильных технологий в преподавание английского языка в средней школе становится важным инструментом повышения эффективности обучения. Мобильные устройства, такие как смартфоны и планшеты, предоставляют обучающимся доступ к разнообразным ресурсам, включая интерактивные приложения, онлайн-курсы и видеоматериалы, что способствует активному вовлечению в учебный процесс.

Аннотация: Қазіргі білім беру жағдайында жалпы білім беретін мектептерде ағылшын тілін оқытуға мобильді технологияларды енгізу оқытудың тиімділігін арттырудың маңызды құралына айналууда. Смартфондар мен планшеттер сияқты мобильді құрылғылар студенттерге әртүрлі ресурстарға, соның ішінде интерактивті қолданбаларға, онлайн курстарға және бейнелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді, бұл сабаққа белсенді қатысуға ықпал етеді.

The relevance of the topic of integrating mobile technologies into the process of teaching English in secondary schools is beyond doubt in the light of the rapidly changing educational landscape and the daily lives of modern schoolchildren. In recent years, there has been a significant increase in the use of mobile devices among young people. Smartphones and tablets have become an integral part of teenagers' lives, which creates a unique opportunity for teachers to introduce these technologies into the educational process.

In recent decades, the educational process has undergone significant changes due to the rapid development of information technology. Mobile devices — smartphones, tablets and laptops — have become an important learning tool, including in teaching foreign languages. The integration of mobile technologies into the process of teaching English in secondary schools is especially relevant, where the use of mobile applications and online resources provides new opportunities for active and interactive learning.

The use of mobile technologies in education has become possible due to significant advances in the field of information and communication technologies. Mobile devices provide students with access to learning platforms, various educational applications, as well as online courses, which allows them to significantly expand traditional teaching methods. Modern smartphones and tablets not only facilitate access to information, but also contribute to the introduction of innovative methods and technologies such as gamification, virtual reality (VR) and augmented reality (AR). Modern research confirms that the use of mobile technologies increases the motivation of students and improves the quality of their knowledge [1] Thanks to mobile devices, students can study at anytime and anywhere, which contributes to the development of independence and responsibility in learning.

Teaching English using mobile technologies has a number of significant advantages. First of all, mobile devices provide access to a wide range of content: video tutorials, audio recordings, texts, as well as various tests and games that contribute to the development of all language skills — reading, listening, writing and speaking. Language learning apps such as Duolingo, Babbel, Quizlet offer learners personalized assignments based on their level of knowledge and needs.

The use of mobile technologies allows teachers to implement more flexible and adapted teaching methods. For example, using mobile devices, you can use multimedia resources that contribute to a deeper perception of the language.

Research shows that game elements in learning have a positive effect on information retention and the development of students' cognitive skills [2]. Research also shows that the use of video materials helps students develop listening skills and improve the perception of accents and intonations of native speakers [3]. However,

frequent use of mobile devices can lead to the use of social networks, games and other entertainment applications, which reduces concentration and interferes with the learning process [4].

As part of this study, mobile technologies were integrated into the process of teaching English through the use of the Duolingo application. The aim of the study was to study the impact of this platform on the level of language skills and motivation of secondary school students. The study involved 60 students in grades 7-8, divided into control and experimental groups.

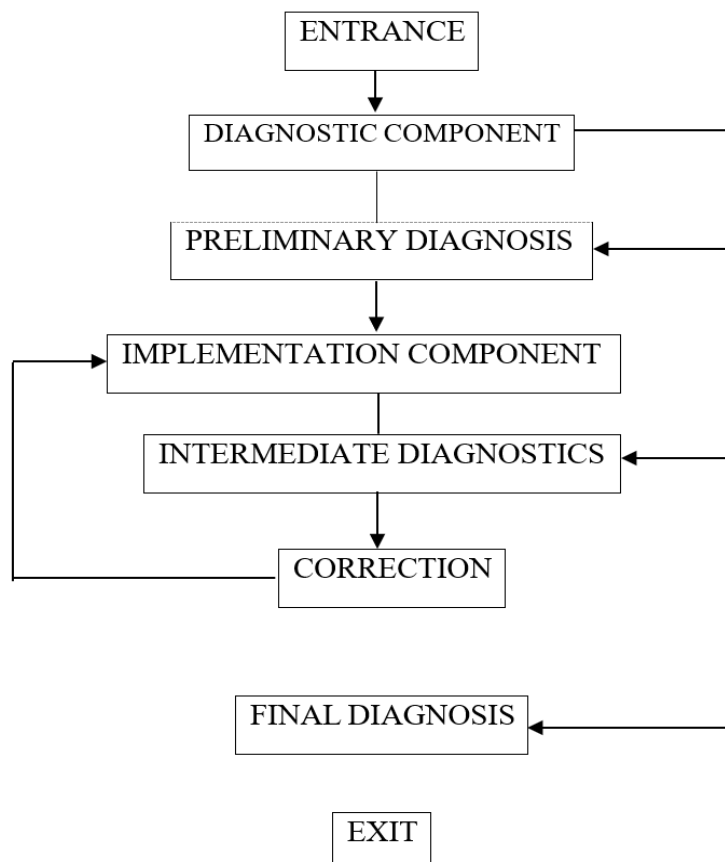
To evaluate the effectiveness of Duolingo, a Duolingo implementation model was built, including a diagnostic component, implementation and correction components.

As part of the preparatory stage, 60 students of grades 7-8 of a secondary school studying English were identified and randomly divided into two groups: a control group (30 students) and an experimental group (30 students).

At the stage of preliminary diagnosis everyone passed an English proficiency test. The testing included tasks to control the basic skills of listening, speaking, reading and writing. The test results are presented in Table 1.

Group	KG	EG
Average score	55	54

Figure 1.

The experimental group used the Duolingo app three times a week for 20 minutes during the lesson. These were vocabulary exercises: learning new words and phrases through interactive flashcards and

exercises; grammar tasks: practical tasks to consolidate grammatical rules in context; listening: listening to audio lessons and completing comprehension tasks.

Teachers provided recommendations on completing tasks and organized discussions on the results of the work in the application. In addition, the students kept success diaries, where they recorded their achievements, difficulties and feelings from using the application (Table 2).

The control group: continued to study using traditional methodological materials.

Parameters	EG	KG
Passion (in %)	85	50
Increased motivation (in %)	80	30
Satisfaction (in %)	90	60

During the quarter, regular intermediate tests were conducted, which made it possible to track progress in training and carry out timely correction of the learning process.

At the end of the quarter, all participants (KG and EG) underwent final testing (similar to the preliminary diagnosis).

The final test results are presented in Table 3.

Group	Average score (final test)
KG	56
EG	76

The analysis showed that the average score of the experimental group increased by 22% compared to the input level, which indicates significant progress. In the control group, the changes were minimal, amounting to only 1%.

Conclusion

This study confirms the hypothesis that the integration of mobile technologies such as Duolingo into the process of teaching English in secondary schools significantly improves the level of language training and motivation of students. The data obtained emphasize the need to introduce such technologies into the educational process, which can significantly increase the effectiveness of learning and make it more interactive and exciting. In the future, it is recommended to continue research in this area, considering the possibility of using other mobile applications and technologies for a more in-depth analysis of their impact on learning.

List of sources used:

1. Boulos, M. N. K., et al. (2006). *The role of mobile phones in improving health education: A review*. Health Information & Libraries Journal.
2. Gee, J. P. (2003). *What video games have to teach us about learning and literacy*. Computers in Entertainment (CIE).
3. Kukulska-Hulme, A. (2012). *Language learning and mobile technology*. British Council.

4. Rosen, L. D. (2011). *Virtual competitiveness: The impact of mobile technology on education*. Journal of Educational Computing Research.

UDC 378

CONTEMPORARY FOUNDATIONS OF THE DEVELOPMENT OF MATHEMATICAL KNOWLEDGE IN PRIMARY EDUCATION

Xakhnazarova Charos

Scientific supervisor: D. Bakhritdinova

Shakhrisabz State Pedagogical Institute, Shakhrisabz, Uzbekistan

Түйін: бастауыш білім берудегі математикалық білімді дамыту жас оқушылардың танымдық және проблемалық дағдыларын қалыптастырудың маңызды аспектісі болып табылады. Қоғам дамып, технологиялық жетістіктер әлемді өзгерткен сайын, ерте білім беруде математиканы оқытуға деген көзқарас та осы өзгерістерге бейімделуі керек. Бұл мақалада пәннің мақсаттарына, әдістемелеріне, қиындықтарына және болашақ бағыттарына назар аудара отырып, бастауыш мектептердегі математикалық білім берудің заманауи негіздері қарастырылады.

Резюме: развитие математических знаний в начальной школе является важным аспектом формирования когнитивных способностей и навыков решения проблем у младших школьников. По мере развития общества и технического прогресса, изменяющегося мир, подход к преподаванию математики в начальной школе также должен адаптироваться к этим изменениям. В этой статье рассматриваются современные основы математического образования в начальной школе, особое внимание уделяется целям, методологиям, вызовам и будущим направлениям развития этой дисциплины.

The Importance of Early Mathematics Education. Primary education serves as the foundation for all future learning. The early years of schooling are critical for building a strong mathematical mindset that can support students throughout their academic careers. Research has shown that a solid understanding of mathematics in the early stages of education is linked to higher academic achievement in later years. In addition to basic arithmetic skills, early math education helps develop logical thinking, spatial awareness, and problem-solving abilities, which are essential for success in both academic and everyday contexts.

Key Principles of Modern Mathematics Education, Contemporary mathematics education emphasizes the following key principles: Conceptual Understanding: Rather than focusing solely on rote memorization of facts and algorithms, modern mathematics education aims to foster a deep understanding of mathematical concepts. This approach encourages students to make connections between different mathematical ideas, leading to more meaningful and lasting learning. Active Learning: In today's educational environment, students are encouraged to actively participate in the learning process. Interactive teaching methods, such as hands-on activities, group work, and problem-solving tasks, are used to engage students and make learning mathematics more dynamic and enjoyable [1,2].

Problem-Solving Approach: One of the main goals of contemporary mathematics education is to develop students' ability to approach problems critically

and creatively. Through problem-solving tasks, students learn how to analyze situations, choose appropriate strategies, and evaluate their solutions. Differentiated Instruction: Recognizing that each student learns differently, modern math education embraces differentiated instruction. Teachers are encouraged to tailor their teaching methods and materials to meet the diverse needs of their students, ensuring that every child has the opportunity to succeed [3].

Mathematics as a Tool for Developing Critical Thinking. Mathematics is not only a subject in itself but also a powerful tool for developing critical thinking and reasoning skills. As students engage with mathematical problems, they learn to think logically, make decisions based on evidence, and approach complex situations systematically. These skills are transferable to other subjects and real-life situations, making mathematics a key driver of overall cognitive development [4].

The Role of Technology in Modern Mathematic Education. In the 21st century, technology plays a crucial role in enhancing mathematics education. Digital tools such as educational software, online resources, and interactive whiteboards are increasingly integrated into classrooms. These tools not only support the development of mathematical skills but also make learning more engaging and accessible for students. Technology provides immediate feedback, allows for personalized learning experiences, and offers a variety of resources for both students and teachers [5].

Challenges in Contemporary Primary Mathematics Education. Despite the advancements in teaching methods and technology, there are several challenges faced by primary education systems in developing mathematical knowledge: Teacher Training: Effective teaching of mathematics requires teachers who are well-trained, knowledgeable, and equipped with the tools and strategies needed to meet the needs of their students. Professional development for teachers is essential for keeping them updated with modern teaching methodologies [6].

Curriculum Overload: The modern curriculum can be overloaded with content, which sometimes leads to a lack of depth in teaching. Balancing the breadth and depth of the curriculum is a key challenge in ensuring that students have both a solid foundation and the ability to apply their knowledge effectively.

Mathematical Anxiety: Many students experience anxiety when it comes to learning mathematics, which can hinder their progress and engagement with the subject. It is important to create a positive and supportive learning environment that encourages risk-taking and fosters a growth mindset.

The Future of Primary Mathematics Education. The future of primary mathematics education is likely to be shaped by several emerging trends: Personalized Learning: With the growing use of artificial intelligence (AI) and adaptive learning technologies, mathematics education will become increasingly personalized. AI-driven tools can analyze individual learning patterns and provide tailored feedback, allowing for more customized instruction.

STEM Integration: Mathematics will continue to be integrated into the broader STEM (Science, Technology, Engineering, and Mathematics) curriculum. This approach emphasizes the interdisciplinary nature of these subjects and encourages students to see the relevance of mathematics in various real-world contexts.

Emphasis on Mathematical Literacy: In the future, there will be a greater emphasis on mathematical literacy—ensuring that students not only understand mathematical concepts but are also able to apply them effectively in real-life situations. This includes the ability to interpret data, understand statistical information, and use mathematical reasoning in decision-making.

Contemporary approaches to primary mathematics education recognize the importance of providing students with a strong foundation in mathematical knowledge, critical thinking, and problem-solving skills. By embracing modern teaching methodologies, integrating technology, and fostering a positive learning environment, educators can help students develop the necessary skills for success in mathematics and beyond. As educational systems continue to evolve, the future of mathematics education in primary schools holds great promise, with new opportunities for personalized learning, STEM integration, and increased mathematical literacy.

List of used literature:

1. Kulikov, A. I. (2016). Methods of teaching mathematics in elementary school. M.: Enlightenment.
2. Vygotsky, L. S. (1984). Thinking and speech. M.: Labyrinth.
3. Nikolsky, V. A. (2010). Education and development of mathematical thinking in schoolchildren. M.: MAX Press.
4. Bogdanov, V. S. (2007). Modern approaches to teaching mathematics in primary school. M.: Academy.
5. National Council of Teachers of Mathematics (NCTM) (2000). Principles and Standards for School Mathematics.
6. Benashvili, R. V., & Pavlov, S. V. (2008). Diagnostics of mathematical literacy of primary school children. M.: Higher school.

УДК 372.881.111.1

INTERACTIVE EXERCISES AS A TOOL TO INCREASE UNDERSTANDING OF GRAMMATICAL CONSTRUCTIONS IN ENGLISH LANGUAGE LESSONS IN SECONDARY SCHOOLS

Zakirova Zh.N., Solovieva N.A.

A. Baitursynuly Kostanay Regional University, Kostanay, Kazakhstan.

Түйін: Қазіргі заманғы ағылшын тілін оқытуда интерактивті жаттығулар, әсіресе орта сыныптарда ерекше орын алады. Осы жастағы оқушылар оқыту процесіне белсендірек тартуды талап етеді, бұл интерактивті тапсырмаларды пайдалануды әсіресе тиімді етеді. Бұл бапта ағылшын тілі сабақтарында грамматикалық құрылымдарды түсінуді арттыру үшін интерактивті жаттығуларды пайдаланудың артықшылықтары, әдістері мен мысалдары қарастырылады.

Резюме: В современном обучении английскому языку интерактивные упражнения занимают особое место, особенно в средних классах. Ученики этого возраста требуют более активного вовлечения в процесс обучения, что делает использование интерактивных заданий особенно эффективным. В данной статье рассматриваются преимущества,

методы и примеры использования интерактивных упражнений для повышения понимания грамматических конструкций на уроках английского языка.

Keywords: interactive exercises, grammar, English, secondary schools, education, motivation, technology, learning process

English grammar has traditionally been regarded as one of the most challenging aspects of teaching students. Understanding and using grammatical constructions correctly requires systematic practice and student engagement. However, standard teaching methods are not always effective as they can be boring and unmotivating for today's generation of students who are used to dynamic information and interactive interaction.

With the development of technology and changes in the educational environment, there is a growing need for new approaches to teaching English. The introduction of interactive exercises helps not only to simplify the understanding of complex grammatical constructions, but also to maintain interest in the subject. The relevance of this topic is confirmed by both scientific research and the practical experience of teachers, who note the positive impact of technology on the learning process.

Interactive exercises are an important tool of pedagogical practice, especially when teaching English in the middle grades. Modern research in the field of pedagogy and teaching methodology shows that students learn grammatical material better when they are actively involved in the learning process using interactive exercises. This is due to the fact that such exercises make language learning more dynamic, interesting and practice-oriented.

Interactive exercises help to develop a deeper understanding of grammatical constructions. The use of tasks such as grammar games, interactive dialogues and simulations helps learners not only to memorize grammatical rules but also to apply them in real language situations. Examples include matching tasks, creating their own sentences using learnt constructions, completing online quests, and interacting with interactive grammar simulators.[1,3].

According to the theory of active learning, involving learners in the process of interacting with the learning material increases their interest and facilitates better learning of complex grammar topics. For example, tasks that require the use of grammatical constructions in context allow students to better understand how and when to apply certain rules. This approach is supported by the principles of cognitive psychology that information is better remembered and structured when linked to real-world activities and reinforced by interactive elements.[2,4]

Research also shows that interactive learning methods activate various cognitive processes. When learners perform tasks with gamification elements, work with e-textbooks or participate in group projects aimed at practising grammatical constructions, it stimulates not only their language skills but also their critical and logical thinking. For example, grammar puzzles and interactive worksheets help to systematise knowledge and integrate it into long-term memory.[5]

Pedagogical practice shows that the use of interactive exercises significantly increases students' motivation and makes learning English grammar more accessible

and engaging. We conducted an experiment in a secondary school using interactive learning platforms such as virtual classrooms and grammar quiz software. The results showed that students' understanding of grammatical constructions increased by 25% compared to traditional teaching methods. Students indicated that the interactive exercises helped them to better understand how to use grammatical rules in real speech and contributed to their interest in the subject.[6]

Thus, the benefits of interactive exercises in English language teaching are as follows:

Enhancing understanding of grammatical constructions: Interactive exercises promote the application of theoretical knowledge in practice.

Increase motivation: Playful and interactive elements stimulate interest in language learning.

Develop cognitive skills: Interactive exercises develop critical thinking, memory and the ability to analyse.

Interactive exercises are a powerful tool to increase understanding of grammatical constructions in English lessons. They make learning more effective, motivating and adapted to the needs of today's learners.

References

1. Bim I.L. Theory and practice of teaching foreign languages. - Moscow: Prosveshchenie, 2010.
2. Lapshina I.N. Interactive teaching methods in the educational process. - St. Petersburg: Peter, 2015.
3. Smirnova E.A. Modern technologies of teaching English in secondary school. - Ekaterinburg: U-Factoria, 2018.
4. Vitkovskaya L.A. Psychological aspects of perception and memorisation of grammatical constructions. - Voronezh: Nauka, 2017.
5. Polyakova O.V. Cognitive psychology in education: theory and practice. - Kazan: Universitetskaya kniga, 2020.
6. Ivanov P.S., Sidorova M.V. Gamification and its role in teaching English. - Novosibirsk: Siberian Federal University, 2021.

UDC 37.025

DIGITAL EMPATHY: THE IMPACT OF TECHNOLOGY ON STUDENTS EMOTIONAL INTELLIGENCE DEVELOPMENT

Zaurbekova A.M., Altynbekkyzy A.

"Astana International University", Astana, Kazakhstan

Digital Empathy: The Impact of Technology on Students' Emotional Intelligence Development

Түйін: Бұл зерттеу білім беру контекстінде студенттердің эмоционалдық интеллектіне (EI) әсер етудегі цифрлық эмпатияның жаңа рөлі мен цифрлық құралдар, әсіресе жасанды интеллект (AI) және эмпатиялық педагогикалық әңгімелесу агенттері оқу үдерісіне одан әрі кіріктірілген кезде, олардың студенттердің әлеуметтік және эмоционалдық құзыреттеріне әсерін түсіну маңыздылығын және соңғы зерттеулердің нәтижелерін біріктіріп, эмпатиялық AI-дың студенттердің мотивациясын, тартылуын және эмоционалдық дамуын арттыру әлеуетін қарастырады.

Резюме: В этом исследовании рассматривается растущая роль цифровой эмпатии во влиянии на эмоциональный интеллект (ЭИ) учащихся в образовательном контексте, а также важность понимания ее влияния на социальные и эмоциональные компетенции учащихся, когда цифровые инструменты, особенно искусственный интеллект (ИИ) и эмпатическая педагогическая разговорная речь, агенты, далее интегрируются в процесс обучения, а недавние синтезируют результаты исследований и изучают потенциал эмпатического ИИ для повышения мотивации, вовлеченности и эмоционального развития учащихся.

The rapid adoption of technology in education has generated new avenues for enhancing students' social-emotional development while introducing challenges. In particular, the rise of online learning environments and the integration of AI within classrooms have driven interest in leveraging these tools to support students' emotional intelligence (EI) [1].

Recent surveys highlight a troubling trend: a significant number of students report feelings of isolation and increased mental health issues, with 60% of youth experiencing loneliness and an alarming rise in suicidal ideation across the United States [2]. Addressing these challenges requires innovative, empathetic approaches to foster students' emotional well-being and develop essential social skills.

This study explores digital empathy and its potential to influence students' EI by analyzing the latest research on empathic conversational agents and the role of AI in emotional management within learning environments. It assesses these technologies' effectiveness in enhancing student engagement, motivation, and emotional health, highlighting their potential as essential tools for 21st-century education.

The study follows a comprehensive literature review methodology, analyzing peer-reviewed journals, conferences, and authoritative reports from 2020 to 2024. Key areas of focus include:

1. Development of empathic pedagogical conversational agents.
2. AI and affective computing applications in emotional management.
3. Digital empathy technologies' impact on student motivation, engagement, and EI.

Results and Discussion

1 Empathic Pedagogical Conversational Agents

Studies have shown the positive impact of empathic conversational agents in educational settings. Ortega-Ochoa et al. (2023) provide a detailed review on these agents, noting their potential to support learning and emotional development. Findings show that these agents can:

1. Identify and respond to emotional cues, aiding in emotional regulation.
2. Provide real-time support, enhancing students' sense of connection.
3. Offer personalized guidance, fostering intellectual and social growth.

These insights suggest that empathic agents can significantly alleviate students' isolation and improve engagement in virtual learning settings [3].

2 AI Integration in Emotional Management

Integrating AI in emotional management tools has shown promise in developing students' EI. Villegas-Ch et al. (2023) examine affective computing as a

field within AI that enables systems to interact effectively with humans by interpreting and responding to emotional expressions, which includes detecting facial expressions and vocal tones [4]. Key findings indicate:

1. AI systems can recognize emotional states, enabling educators to monitor and address emotional needs.
2. Personalization of learning content based on students' emotions can enhance engagement.
3. AI helps in early identification of emotional distress, potentially preventing academic issues linked to mental health.

These applications highlight AI's transformative potential in fostering a more emotionally supportive learning environment.

3 Impact on Student Motivation and Engagement

Research by Mehigan and Pitt (2019) on AI-enhanced learning models like “MAPLE” underscores AI's capacity to support student motivation and engagement.

Such systems adapt to students' individual preferences, provide personalized feedback, and respond to emotional cues, which contribute to a more empathetic and effective educational experience [5].

4 Challenges and Ethical Considerations

While digital empathy technologies offer significant potential benefits, they also pose challenges and ethical questions. Ortega-Ochoa et al. (2023) highlight several critical factors to consider:

1. Ensuring non-biased data in AI training to prevent reinforcement of stereotypes.
2. Ethical management of data collected by empathic agents.
3. Developing inclusive algorithms to accommodate diverse learning needs.
4. Balancing AI's use with human interaction to maintain a personal touch in learning [3].

Conclusion. The integration of empathic AI and digital empathy technologies has shown promising potential for enhancing students' emotional intelligence. By personalizing and adapting learning experiences, these tools can address students' emotional needs, potentially reducing isolation and improving mental health. Nevertheless, careful consideration of ethical and practical challenges is essential for successful implementation. Future studies should focus on long-term impacts to fully understand digital empathy's role in fostering emotionally resilient, socially intelligent students ready to meet modern educational and social demands.

References

1. Immordino-Yang, M. H. (2024). Conditions for learning connected to emotions and belonging. Retrieved from EdWeek. <https://www.edweek.org/>
2. Fullan, M., & Matsuda, M. (2024). Emotional Intelligence and AI Together Can Help Lessen the Student Mental Health Crisis. EdWeek. <https://www.edweek.org/>
3. Ortega-Ochoa, E., Arguedas, M., Daradoumis, T., & Pérez, J. Q. (2023). Empathic pedagogical conversational agents: A systematic literature review. *British Journal of Educational Technology*. DOI: 10.1111/bjet.13413.

4. Villegas-Ch, W., Román-Cañizares, M., Jaramillo-Alcázar, A., & Palacios-Pacheco, X. (2023). Integrating artificial intelligence to assess emotions in learning environments: A systematic review. *Frontiers in Psychology*, 14. DOI: 10.3389/fpsyg.2023.1141299.
5. Mehigan, T. J., & Pitt, I. (2019). Intelligent Learning Environments: Design Recommendations for Multimodal Affective Learning. *Proceedings of the 2019 International Conference on Multimodal Interaction*.

МАЗМУНЫ / СОДЕРЖАНИЕ

Мадикасимова Р., Муратова Ж.Б., Эбдрахман Ү.М. БАСТАУЫШ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ МҮМКІНДІКТЕРІ	5
Майтесян Л.С., Юсупова Э.С., Бахтиярова Н.Т. ПРИМЕНЕНИЕ АРТ-ТЕРАПИИ В КОРРЕКЦИИ ПОВЕДЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ	8
Малик А.Б., Бастамбек А.Қ., Дәулетиярова М.М. ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӘРТҮРЛІ ТҮРЛЕРІНЕ АРНАЛҒАН ЖЕКЕ ТАПСЫРМАЛАР ЖҮЙЕСІН ӨЗІРЛЕУ	10
Мамекова А.Н., Бердуақас А.Б., Муратбай Б.Ж. БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕГІ ЖАЗБАША ЖҰМЫСТАРҒА НЕГІЗДЕЛГЕН САУАТТЫЛЫҚТЫ ОҚЫТУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ	13
Мансуров К.Ж. ЖАСТАР АРАСЫНДАҒЫ ТӘУЕЛДІЛІК МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТАР: СЕБЕПТЕРІ, КӨРІНІСТЕРІ ЖӘНЕ КҮРЕСУ ЖОЛДАРЫ	16
Мауленбердиева Г.Б., Ақрамова Ф.А., Джухонова Н.Х. СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ТРАНСФОРМАЦИИ ИНСТИТУТА СЕМЬИ В УЗБЕКИСТАНЕ	21
Махамбет С.С., Жаңабержен Ж.К., Изтай Л.О. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫСТЫҢ РӨЛІ	25
Медетбаева Г.Ж., Абенова Н.Б., Садибекова А.Б. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДАҒЫ СӨЙЛЕУ БҰЗЫЛЫСТАРЫН ТҮЗЕТУ ӘДІСТЕРІ	29
Медеу Н.Т., Смадияр М.Ш., Аман Г.С. ӘДЕБИЕТ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	31
Мендибаева А.Т., Умербаева Л.Е., Кинжебаева Д.К. ГЕНДЕРНЫЙ АСПЕКТ АГРЕССИВНОСТИ КАК ДЕТЕРМИНИРУЮЩИЙ ФАКТОР МОТИВАЦИИ ДОСТИЖЕНИЯ	35
Мәулен А.Ж. ТҮЗЕТУ ТРЕНИНГІ ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ҰЯЛШАҚТЫҒЫН ЖЕҢУ ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ БІРІ РЕТІНДЕ	38
Мәуленқызы М., Амзе А.Б., Малик Т.Р. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ МОТИВАЦИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ОТБАСЫНЫҢ РӨЛІ	42
Мирзарасулова Х.В., Маркова (Акимова) А.П., Есенгелді Ә.Қ. ОСНОВНЫЕ ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ	46
Момынова А.С., Тұрдалы А., Дүйсенбай Г.Қ. ПРИРОДА РАЗВИВАЮЩЕГО ОБУЧЕНИЯ ИЗ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ И ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИСТОЧНИКОВ	52
Муминова И.З., Кубеева М.А. ОБУЧЕНИЕ – ПОЗНАВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ	55
Муратова А., Италмасова Р.Б. ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ АГРЕССИИ У ПОДРОСТКОВ В КОНТЕКСТЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ СЕТИ ТІКТОК	60
Мусабекова Л.Б., Уалхан Д.Т., Файзуллаева У.А. ЕРЕКШЕ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРДЫ ДАМЫТУҒА АРНАЛҒАН АРНАЙЫ ОЙЫНДАР МЕН ЖАТТЫҒУЛАР	64

Мусатаева Д., Италмасова Р.Б. ЭКСПЛУАТАЦИЯ ТРУДОВЫХ МИГРАНТОВ В КАЗАХСТАНЕ: СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ	66
Муталиева А.К., Есиркепова Д.Т., Сейдахан А.Б. ИНКЛЮЗИЯ ПРОЦЕСІНДЕ ОТБАСЫНЫҢ РӨЛІ: ЕРЕКШЕ ҚАЗЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАНЫ ҚАЛАЙ ҚОЛДАУ КЕРЕК	69
Мухаметали Н., Бекбенова А.Р. ЦИФРЛЫҚ ПЕДАГОГИКА БІЛІМ БЕРУ ҚЫЗМЕТТЕРІНІҢ САПАНЫН ЖАҚСARTУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ	72
Мухаметжан Д.Р., Тохтаханова Р.С., Еримбет М.Д. БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ БІЛІМ БЕРУ ПЛАТФОРМАЛАРЫ АРҚЫЛЫ ОҚЫЛЫМ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗДЕРІ	77
Мұздыбай М.Е., Шүкүрәлі Ж.Ш., Омирзахова С.Н. ЖЕТКІНШЕКТІК КЕЗІНДЕГІ ЖАТ ҚЫЛЫҚТАРДАН АЛДЫН-АЛУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	80
Мұрат А.Ә., Сейтжанова Д.Н., Апасаттар Ф.Б. ДИСЛЕКСИЯ ЖӘНЕ БАСҚА ОҚУ БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУДЫ ҚОЛДАУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ	85
Мұхтар А.Е., Кочкарова Н.К., Абдыкадырова Н.А. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА ӨЗДІК ОҚУ ІС-ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	89
Мұхтар Ж., Балабек Ж.А., Махсұтхан А.К. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӨЗІН-ӨЗИ БАҒАЛАУЫН ОҚУ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫ АРҚЫЛЫ ДАМУЫ	93
Мыранова Э.Б., Омарова С.М., Равшанбекова Г.Ф. РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНЫХ НАВЫКОВ У ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ: МЕТОДЫ И СТРАТЕГИИ	96
Мыхтибек М.Қ., Елеман Ә.К., Тастан А. Н. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ МОТИВАЦИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ШАРТТАРЫ	99
Назарова А.Ш, Азіреткулова З.М., Нурмахан Ж.А. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА СЫНИ ОЙЛАУДЫ ДАМУЫҒА АРНАЛҒАН ОЙЫНДАРДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	101
Назирова Л.В., Пардаева У.М. ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ИНДИВИДУАЛЬНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ ПРОЯВЛЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СТРЕССА ПРИ ВЗАИМОДЕЙСТВИИ ЧЕЛОВЕКА И МАШИНЫ В ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ СРЕДЕ	105
Назирова Л.В., Сулайманова М. МЕТОДЫ ИЗМЕРЕНИЯ И АНАЛИЗА ПСИХОФИЗИЧЕСКИХ РАБОЧИХ НАГРУЗОК ОПЕРАТОРА В ЭКСТРЕМАЛЬНЫХ УСЛОВИЯХ	109
Намазбай Г.А. СТУДЕНТТЕРДІҢ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНА БЕЙІМДЕЛУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	114
Нематуллаева Г.Ш., Мухаматжанова М. И., Шымкентбай Д. С. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МАЗАСЫЗДЫҒЫ ЖӘНЕ ОНЫ ТҮЗЕТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	118
Нурматова З.Ш., Хайтова Э.В. ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМЫ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ШВЕЦИИ	123
Олейникова В.С. СОВРЕМЕННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК ИСТОЧНИК ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБУЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ	127
Оразбек С.Е., Балабек А.Ж., Бейсенбек М.М. САУАТ АШУДЫ ОҚЫТУ ЖҮЙЕСІН ЖЕТІЛДІРУ	131

Орумбаева Д.С. ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КӨШБАСШЫЛЫҚТЫҢ МЕКТЕПТЕГІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КЛИМАТҚА ӘСЕРІ	134
Орымбек Н.Е., Тукбаева Д.А., Манкара А.Е. ИННОВАЦИЯЛЫҚ ПРОЦЕСТЕРДІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ МЕН ШАРТТАРЫ	138
Орынбай Б. С., Мырзабек Ш. Д., Бахытқызы Е. БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ	142
Орынбасар А.Н., Тәжімурат Ш.Т., Құрманбай Ж.Ғ. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУҒА ДЕГЕН ЫНТАСЫН АРТТЫРУ ҮШІН АНИМАЦИЯЛАР МЕН БЕЙНЕ ОЙЫНДАРДЫ ПАЙДАЛАНУ	145
Орынбек Ж.Б., Кулиева А. Ш., Оспанова М. А. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ ЖЕТІСТІКТЕРІН БАҒАЛАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	149
Өмірбаева Ж.Е. АНАЛИЗ ФЕНОМЕНА ИНТЕРНЕТ ЗАВИСИМОСТИ	153
Өмірзақ Ж. Ә., Абылхасымқызы Н., Кошакбаева З. Э., Юсуббаева В. Б. СӨЙЛЕУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРМЕН ТҮЗЕТУ ЖҰМЫСТАРЫНДА АРТ- ТЕРАПИЯНЫ ҚОЛДАНУ	158
Перне А.С., Саят Н. Р., Құрманәлі А.Б. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ЖАЗУДЫ ҮЙРЕТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	162
Пецух В.И., Италмасова Р.Б МЕРЫ ПРОФИЛАКТИКИ БУЛЛИНГА В ООУ НА ПРИМЕРЕ ГИМНАЗИИ №1 Г.ТЕМИРТАУ	164
Попович В.А., Садатханова Р.Н., Османова Н.Э. ИНДИВИДУАЛИЗИРОВАННОЕ ОБУЧЕНИЕ С ПОМОЩЬЮ АДАПТИВНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПЛАТФОРМ	168
Пушат А. Н., Кудайбергенқызы А., Қурал А. Қ. БАСТАУЫШ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ РУХАНИ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕРІ	172
Раззак А., Италмасова Р.Б. СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОРТРЕТ ЖЕНЩИН-ЖЕРТВ БЫТОВОГО НАСИЛИЯ	176
Расулова Қ.Н. БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДЕ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫНЫҢ ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒДАРЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ СТРАТЕГИЯЛАРЫ	179
Рахимбергенов Н., Бахритдинова Д. ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЯ ОБУЧЕНИЯ МАТЕМАТИКЕ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ	183
Рахым Н.Р., Жиентаева Б.Ж. ОЙЫНДЫҚ МОДЕЛЬДЕУ ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСІ РЕТІНДЕ	185
Резанцев М.Н., Камалов Р.Н., Ривкин Л.Ю. ПРОГРАММЫ ПОДДЕРЖКИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ УЧАЩИХСЯ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ	189
Рябушкина Д.И., Юнусалиев А.А., Сивачева К.А. МЕТОДЫ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ И РЕАГИРОВАНИЯ НА БУЛЛИНГ	192
Сағынтай А.Р., Ташим Б.Қ., Хажиметова Ш. Х. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ	195
Садібек А.А., Қалдыбек Ә.О., Жумабекова Г.Б. ТӘУЕЛДІЛІК МӘСЕЛЕСІ: ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕР ЖӘНЕ ЖЕҢУ ЖОЛДАРЫ	199
Садық И.Қ. МҰҒАЛІМДЕРДЕГІ КӘСІБИ СТРЕССТЕРДІ АНЫҚТАУ ЖОЛДАРЫ МЕН ШЕШІМДЕРІ	202

Садық А.Ғ., Халмұрат Ж. Б., Қайратқызы Н. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСЫНЫҢ ЖАҒДАЙЫН ТАЛДАУ	206
Сайлау У.О., Олжабай С.Е., Ратова А.Е. ҚЫЗЫҚТЫ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ТАПСЫРМАЛАРДЫ ОРЫНДАУ ТӘСІЛДЕРІ АРҚЫЛЫ 2 СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУ	209
Сакова Ә.О., Тұрсынбек Ә.А., Жақсыбек Е.Ә. ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІНЕ ӘСЕРІ: ЖАҢА ТӘСІЛДЕР МЕН ТЕХНОЛОГИЯЛАР	214
Салықбаева Г.Қ., Талғат А.А., Азамат Қызы А. БІРІНШІ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МЕКТЕПКЕ БЕЙІМДЕЛУ МӘСЕЛЕЛЕРІ: ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕР	219
Самакова Л.М., Карабалаева Г.Т. ФОРМИРОВАНИЕ НРАВСТВЕННЫХ КАЧЕСТВ СТУДЕНТА В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА	223
Самархан А.К., Сапарбек У.К., Шакенова А.Б. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ҮЛГЕРІМІНЕ СТРЕСТІҢ ӘСЕРІ	227
Самат А.Ә., Сапархан Ш.А., Пушат А.Н. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖОЛДАРЫ	230
Самсалиева Н.Т., Карабалаева Г.Т. ПОВЫШЕНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ СРЕДСТВАМИ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ	234
Самсонова М. А., Мураталиева Н.Х. ВЗАИМОСВЯЗЬ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ С РАЗЛИЧНЫМИ ХАРАКТЕРИСТИКАМИ ЛИЧНОСТИ	240
Сапарғалиева М.К., Құрманәлі А.П., Айтуар С.А. ТОПТЫҚ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ	244
Сапарова А.К., Бейсебай Б. С., Қалдыбек Ә.Б. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕРІ	247
Сарыбас Г.С., Тұрлыбек А.Е., Нышанбай Б.А. БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ	251
Сафарова Д.Ш., Ахмедова.Ф.А., Садатханова Р.Н. ИЗУЧЕНИЕ СТИЛЕЙ ОБУЧЕНИЯ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА РЕЗУЛЬТАТЫ	254
Саябекова А.Е., Айтан А.Н., Бижігіт Ұ.Р. БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІН ЦИФРЛАНДЫРУ: ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҮЛГЕРІМІНЕ ӘСЕРІН ЗЕРТТЕУ	257
Сейтжанова А.Б., Жұмат А.А., Айман Д.И. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМЫТУ	260
Сәбитқызы С., Апен М.Б., Жамбул С.Б. ОҚУШЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ШАРТТАРЫ	262
Судникова Е. ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ ЭМПАТИИ У ДЕТЕЙ МЛАДЕШГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	265
Сулейменова Д.П. ОТБАСЫНДАҒЫ АТА-АНА МЕН БАЛА ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН ЗЕРТТЕУ	269
Султанғалиева А.И., Кудашева А.К. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА ОҚУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	273

Султангалиева А.И., Умбеталиева А.Е. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ РУХАНИ-АДАМГЕРШЛІК ТӘРБИЕСІ	277
Султанмуратова Д.О., Ергеш А.А., Алимханова А.Д. СТРЕСС ТҰЖЫРЫМДАМАСЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ СИПАТТАМАСЫ	280
Талғатқызы Н., Батырбаева Ж.Қ., Қуаныш Ж.М. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СЫНИ ОЙЛАУЫН ДАМУЫ МӘСЕЛелЕРІ	284
Талиббай Г. Қ., Мұхитдин Г. Н., Қадралы Д. М. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ТЫНЫС БЕЛГІЛЕРІН ҮЙРЕТУ ЖОЛДАРЫ	287
Тансық З.Ғ., Жақсылық М.Қ., Әсілханова А.Ә. ОҚУ ҮДЕРІСІНДЕ 4 СЫНЫП ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМУЫ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	291
Тасболат Н.К. КИБЕРБУЛЛИНГТІҢ ЖАСӨСПІМДЕРДІҢ ПСИХИКАЛЫҚ ДЕНСАУЛЫҒЫНА ӘСЕРІ	295
Тасхожаева А.С., Жақсылық Б.Д., Султан Ф.Р. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ ФИЗИКАЛЫҚ БЕЛСЕНДІЛІКТІҢ РӨЛІ	298
Ташматов Б.Э., Богодиров Ш.И. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРОФЕССИИ ПЕДАГОГА	302
Ташматов Б.Э., Сулейманова А.Н. АКТУАЛЬНОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ ИМИДЖА ОРГАНИЗАЦИИ	304
Ташмонова М.Ч., Раушанбек А.Ж., Мінкән Ә.Ж. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІКТІ ЫНТАЛАНДЫРУ ӘДІСТЕРІ	310
Темірхан А.Ш., Өмірбек Ж.Н., Омарова А.А. ГЕОГРАФИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДЕ САНДЫҚ ЗЕРТТЕУ ӘДІСІН ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	313
Тенизбекқызы Ж., Мелдебек Ж. Б., Тұрғынбай А. Е. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ ЖЕТІСТІКТЕРІН БАҒАЛАУ ӘДІСТЕРІ	317
Тиллашайхова Х.А., Рузубаев Т.Б. ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЯ В НЕОПРЕДЕЛЕННОЙ СОЦИАЛЬНОЙ СИТУАЦИИ	321
Тиллашайхова Х.А., Тешаев С.С., Мауленбердиева Г.Б. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РУКОВОДИТЕЛЯ	324
Тияходжаев А.К. ПУТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ЗАЩИТЫ У БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ	328
Тіллабек А.Т. МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ДИВЕРГЕНТТІ ОЙЛАУЫН ДАМУЫ	331
Тлектес М.М., Серікбай А. Р., Кенжетай С. М. ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУДЫ ДАМУЫ ҮШІН ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ	335
Тлеуова Ә.Б. Тәжібаева Г.Т. Калиева А.М. ДАМУЫНДА КЕМІСТІГІ БАР БАЛАЛАРҒА БІЛІМ БЕРУДЕГІ МАМАНДАНДЫРЫЛҒАН МЕКЕМЕЛЕРДІҢ РӨЛІ	340
Тоғыс Ж.Е. ҚАЗІРГІ ОТБАСЫЛАРДАҒЫ ӘРТҮРЛІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ҚАРЫМ- ҚАТЫНАС МӘСЕЛЕСІН ЗЕРТТЕУ: ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН ТӘСІЛДЕРІ	341
Токушева Д.К. УЧЕТ ГЕНДЕРНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ В ПРОЦЕССЕ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ	345

Трушкина Я.В. ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ ПЕДАГОГОВ ДОУ СРЕДСТВАМИ КОНКУРСНОГО ДВИЖЕНИЯ	350
Туймебай С.А., Алиакбар Д.Г., Рыскулова С.Ф. БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ МАТЕМАТИКАНЫ ОҚЫТУДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ӘДІСТЕРІ	355
Тукманбетов Ж.А. РОЛЬ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ СТУДЕНТА В ВУЗЕ	358
Тулбаева А.М., Абдуллаева Р.М. ИССЛЕДОВАНИЕ ВЛИЯНИЯ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ НА САМООЦЕНКУ	361
Тультаяева С.Ж., Джураева С.Н. ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ СОВМЕСТИМОСТИ МОЛОДЫХ СУПРУГОВ	366
Турарова А.Қ., Серікбай Д.М., Сманәлі Н.Т. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ДАМУ ТУРАСЫНДА ЭКСКУРСИЯЛАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ	369
Тургунова А.А., Таңатарова А.М., Шыңғысбек Б.Қ. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА МАТЕМАТИКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕРІ	371
Турдиева М. Ю., Сейтказиева А.Т., Шатайбекова К. Б. ҚАЗАҚСТАНДА ЖӘНЕ ШЕТЕЛДЕ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ	376
Турсунбекова А.С., Сабит З.Б., Илесбек Ф.К. БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИННОВАЦИЯЛАРДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТТЕРІ	379
Турсымұратов Ж. И., Абдуллаева Г. С. ХАЛЫҚ ӨНДЕРІ, ОЛАРДЫҢ КӨРКЕМДІК ЖӘНЕ СТИЛЬДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	382
Тұрғанәлі А.Е., Исатай А.С., Ишмурат А.С. КОМПЬЮТЕРЛІК ОЙЫНДАРДЫҢ ЖАСӨСПІМДЕРДІҢ АГРЕССИВТІЛІК ДЕҢГЕЙІНЕ ӘСЕРІ	385
Тұяқбай А.А., Хамзаева М., Лесбекова Н.А. МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР: ТІЛДІҢ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОЙЛАУЫНА ӘСЕРІ	388
Уйнарова А.А., Ахмедова Ф.А. ИНКЛЮЗИЯ ПРОЦЕСІНДЕ ОТБАСЫНЫҢ РӨЛІ	392
Умирбек М. Р., Серікбаева Ә.М., Кошер Ж.А. БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМІНІҢ ЦИФРЛЫҚ ОРТАДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУДЕГІ РӨЛІ	396
Умирзак С., Алдаш Н.М., Юльчибаева С.Е. ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУДЕ БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ	399
Умирзакова У., Еркинова Ф.Ш., Орақбай А.Ж. БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРҒА ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ	402
Уразметова И.В., Айкенова Р. РОЛЬ СЕМЬИ, СВЕРСТНИКОВ И ШКОЛЫ В СОЗДАНИИ МОТИВАЦИОННОЙ СРЕДЫ	405
Ураимшикова Д.Г., Қалдыбек И.Т., Ералы Н.Х. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СӨЙЛЕУ МАШЫҒЫН ИНТЕРАКТИВТІ ӘДІСТЕР АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ	410
Урусова М.К., Османова Н.Э., Попович В.А. ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УЧЕБНЫЙ ПРОЦЕСС В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ	414
Успанова А.Т., Успеньева А.И., Морозова Д.А. TEACHING FOREIGN LANGUAGE SPEAKING SKILLS BASED ON GROUP	417

WORK IN SMALL-SIZE SCHOOLS AS A FACTOR FOR IMPROVING STUDENTS' SOMMUNICATION EFFECTIVENESS	
Үсен Б.Е., Айтжан А.Х., Маханбет Ж.А.	421
БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМІНІҢ КӘСІБИ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	
Үсенбекқызы Ұ., Пердебай А.Т., Юлдашева Х.	425
БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ТЕХНОЛОГИЯ САБАҚТАРЫНДА АКТ ҚОЛДАНУ	
Фазил Г.Д., Іңкәрбек С.Ж., Уали А.Б.	428
БҰҚАРАЛЫҚ АҚПАРАТ ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ ҚОҒАМДЫҚ ПІКІР МЕН ӨЗІН-ӨЗІ СӘЙКЕСТЕНДІРУДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУҒА ӘСЕРІ	
Хасанова Н.Х., Есенбек Ж.Б., Шынтасова А.А.	433
СӨЙЛЕУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРМЕН ЖҰМЫС КЕЗІНДЕ МҰҒАЛІМДЕР МЕН ЛОГОПЕДТЕРДІҢ ӨЗАРА ӘРЕКЕТІ	
Шади Ж.А., Сапарбек Ұ.К., Саидов М.С.	438
БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА ҚАУІПСІЗ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	
Шукурова Р.А.	441
ЖИЗНЬ И НАУЧНОЕ НАСЛЕДИЕ МУХАММАДА АЛЬ-ХОРАЗМИЙ. ЕГО РОЛЬ В ДЕСЯТИЧНОЙ СИСТЕМЕ	
Шумилова З. Н.	446
ПСИХИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ СУИЦИДАЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ ПОДРОСТКОВ	
Шыңғысхан М.М., Қожантай А.Ж., Умирова Ұ.Б.	449
БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ АДАМГЕРШЛІК ҚАСИЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЖОЛДАРЫ	
Эминжанова З.А., Мусаева К.Д., Сайлауова А.С.	456
МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМЫНЫҢ ТӘРБИЕШІ ТҮЛҒАСЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ - ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕР МӘСЕЛЕЛЕРІ	
Юлдашева Р.Х., Нарметова Д.А., Түзел К.	460
ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ МӘНІ	
Юлдашева С.В., Сейдазым Л.Ұ., Абдыразак Г.М.	463
ПІКІР-САЙЫС АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СЫНИ ОЙЛАУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	
Ярошевич А.С.	467
ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ РЕЗИЛЬЕНТНОСТЬ КАК УСЛОВИЕ УСПЕШНОЙ АДАПТАЦИИ ЛИЧНОСТИ В УСЛОВИЯХ СОЦИАЛЬНО-ЦИФРОВОЙ СРЕДЫ	
Abauova K.E., Solovieva N.A.	469
VISUALIZATION OF LEXICAL MATERIAL IN PRIMARY SCHOOL ENGLISH LESSONS AS A METHOD OF FOREIGN LANGUAGE LEARNING	
Dzhambululy D, Morozova D.A	471
TEXT PRINTS ON ADOLESCENT CLOTHING AS A MEANS OF EXPRESSING THEIR PERSPECTIVES AND INTERESTS	
Kan V.	474
THE IMPACT OF THE "DIGITAL KAZAKHSTAN" PROGRAM ON TEACHING METHODOLOGIES AND TEACHERS' AND STUDENTS' PERCEPTIONS	
Kasenkhanov A.M., Morozova D.A	477
USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN ENGLISH LESSONS TO DEVELOP LEXICAL SKILLS IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS	
Kenzhetayeva A.B., Morozova D.A.	481
USING "DEBATE" TECHNOLOGY IN ENGLISH LESSONS AT SECONDARY SCHOOL AS A WAY TO DEVELOP STUDENTS' COMMUNICATIVE SKILLS	
Morozova D.A., Konkina A.N.	485
USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN LESSON PLANNING IN PRIMARY SCHOOL AS A METHOD TO ENHANCE STUDENT MOTIVATION	

Nurmasheva L.Y., Morozova D.A. PROJECT WORK IN HIGH SCHOOL ENGLISH CLASSES AS A METHOD OF ENCOURAGING STUDENTS' INDEPENDENT ACTIVITY	488
Qurbonova A.D., Imomov M.P. SPECIFIC ASPECTS OF THE DEVELOPMENT IN THE GERMAN EDUCATIONAL SYSTEM	490
Sanatova Z.S. Morozova D.A. "USING THE WEBSITE 'WORD WALL' IN THE PROCESS OF TEACHING ENGLISH AS A TOOL TO ENHANCE STUDENT MOTIVATION IN SECONDARY SCHOOL"	495
Shaimkulov N.K., Morozova D.A. INTERACTIVE LEARNING IN ENGLISH LESSONS IN SECONDARY SCHOOL AS ONE OF THE WAYS TO IMPROVE STUDENTS' COMMUNICATION SKILLS	499
Sidorenko M. IMPACT OF STUDENT ATTITUDES AND CONFIDENCE ON ACADEMIC ACHIEVEMENT: A TIMSS-BASED ANALYSIS IN KAZAKHSTAN	502
Sultan A.M., Solovieva N.A. USE ELECTRONIC INTERACTIVE BOARDS IN THE EDUCATIONAL PROCESS	506
Utegenova D.S., Babich K.A., Morozova D.A. INTEGRATION OF MOBILE TECHNOLOGY IN THE PROCESS OF TEACHING ENGLISH IN SECONDARY SCHOOL	508
Xakhnazarova Ch., Bakhritdinova D. CONTEMPORARY FOUNDATIONS OF THE DEVELOPMENT OF MATHEMATICAL KNOWLEDGE IN PRIMARY EDUCATION	512
Zakirova Zh.N., Solovieva N.A. INTERACTIVE EXERCISES AS A TOOL TO INCREASE UNDERSTANDING OF GRAMMATICAL CONSTRUCTIONS IN ENGLISH LANGUAGE LESSONS IN SECONDARY SCHOOLS	514
Zaurbekova A.M., Altynbekkyzy A. DIGITAL EMPATHY: THE IMPACT OF TECHNOLOGY ON STUDENTSE MOTIONAL INTELLIGENCE DEVELOPMENT	516

ЖАС ЗЕРТТЕУШІ 2024

*атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ*

МАТЕРИАЛЫ

международной научно-практической конференции

МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ 2024

II ТОМ

Педагогика және психология/
Педагогика и психология

Оргкомитет не несет ответственности за материалы, не содержащие научной новизны
или оформленные с нарушением грамматики.

Подготовка оригинал-макета: Т.С. Митрошенко

ISBN 978-601-82177-6-0

